БЪЛГАРСКА АКАДЕМИЯ НА НАУКИТЕ
ИНСТИТУТ ЗА БЪЛГАРСКА ИСТОРИЯ

ЛАТИНСКИ ИЗВОРИ
ЗА
БЪЛГАРСКАТА ИСТОРИЯ

ПОД РЕДАКЦИЯТА НА

*ИВАН ДУЙЧЕВ, МИХАИЛ ВОЙНОВ, БОРИСЛАВ ПРИМОВ,
ВЕЛИЗАР ВЕЛКОВ*

СОФИЯ
ИЗДАНИЕ НА БЪЛГАРСКАТА АКАДЕМИЯ НА НАУКИТЕ
1958

БЪЛГАРСКА АКАДЕМИЯ НА НАУКИТЕ
ИНСТИТУТ ЗА БЪЛГАРСКА ИСТОРИЯ

ИЗВОРИ
ЗА
БЪЛГАРСКАТА ИСТОРИЯ

FONTES
HISTORIAE BULGARICAE

II

СОФИЯ

ACADEMIA LITTERARUM BULGARICA
INSTITUTUM HISTORICUM

FONTES LATINI
HISTORIAE BULGARICAE

I

EDIDERUNT

IVAN DUJČEV, MIHAIL VOJNOV, BORISLAV PRIMOV,
VELIZAR VELKOV

SERDICAE
IN AEDIBUS ACADEMIAE LITTERARUM BULGARICAE
MCMLVIII

БЪЛГАРСКА АКАДЕМИЯ НА НАУКИТЕ
ИНСТИТУТ ЗА БЪЛГАРСКА ИСТОРИЯ

ЛАТИНСКИ ИЗВОРИ
ЗА
БЪЛГАРСКАТА ИСТОРИЯ

ПОД РЕДАКЦИЯТА НА

ИВАН ДУЙЧЕВ, МИХАИЛ ВОЙНОВ, БОРИСЛАВ ПРИМОВ, ВЕЛИЗАР ВЕЛКОВ

СОФИЯ
ИЗДАНИЕ НА БЪЛГАРСКАТА АКАДЕМИЯ НА НАУКИТЕ
1958

Отговорен редактор
Проф. БОРИС ГЕРОВ

De editione curam agebat
Prof. BORIS GEROV

ПРЕДГОВОР

С настоящия първи том „Латински извори за българската история“ Институтът за българска история при Българската академия на науките поставя началото на поредица от томове, които ще съдържат латинските извори за историята на България. Тази поредица представя част от общата серия — „Извори за българската история“.

Изворните сведения в този първи том обхващат периода на късната античност и част от ранното средновековие, откъм средата на III в., когато настъпва кризата в Римската империя, съпроводена от нахлуване на варварски племена отвън, до времето на създаването на българската държава. Тия сведения разкриват етническите, икономическите, социалните н политическите промени, които обуславят създаването и закрепването на тази първа нова държава на Балканския полуостров.

През този период балканските земи постепенно започват да играят важна роля в живота на империята. С преместването на столицата в Константинопол те се превръщат в централни области на империята и хинтерланд на новия ѝ център. От IV до VII в. тези земи са жизнено необходима територия за отбраната на империята и са обект на чести нахлувания и нападения от страна на варварските племена. Тук са се развили и важни вътрешнополитически борби и събития. Всичко това насочва интереса на писатели и хронисти към балканските земи. Ето защо сведенията за тях са твърде обилни.

Тъй като през упоменатия период балканските земи са имали в много отношения общи черти на историческото си развитие, сведенията не могат да бъдат териториално рязко разграничени. Затова наред със сведенията за източните и централните земи на Балканския полуостров на места са включени и такива сведения за западните и южните му части, които имат отношение към историята на българските земи.

Редакционната комисия е имала за цел да включи всички сведения от най-разнообразен характер, които могат да осветлят различни страни от историческия живот през определения период. Една част от изворите дават сведения за кризата в Римската империя, като хвърлят светлина върху обществено-икономическото, политическото и културното състояние в балканските ѝ земи. Във връзка с това са

поместени сведения за състоянието на производителните сили в селското и градското стопанство, за политическото и административното устройство на империята. Включени са и сведенията за всички мерки — стопански, административни, военни и др., които римската власт е предприемала, за да се закрепи в балканските си земи, които били особено силно заплашени.

Значителни и обстойни са сведенията за проникването на така наречения „варварски" свят в Римската империя. Включени са данните за мирното проникване на племена от север, които са се установили като федерати на постоянно местожителство в балканските земи, и сведенията за лица от „варварски" произход, на служба в римския административен и военен апарат. Дадени са също и изворните указания за местния произход на видни римски държавни дейци и императори — както от старото местно тракоилирийско население, така и из средата на установилите се впоследствие племена.

В тома са поместени многобройните сведения за бита на сармати, алани, гепиди, карпи, вестготи, остготи, хуни, славяни и други племена, и за техните нахлувания в балканските земи. Дава се мнението на съвременниците за тези нахлувания и за техните резултати. Известията за проникването на племената са свързани със сведения за борбите на местното население против експлоатацията им от страна на римската държавна власт и на нейните местни органи.

По хронологически ред следват латинските изворни сведения за произхода на славяните и за движенията и нападенията на славянските племена към балканските земи. Дадени са и сведенията за нахлуването на прабългарите както в тези земи, така и в Западна Европа.

В настоящия том са поместени и „пътеводители" в тези им части, които описват пътищата и станциите по тях в балканските земи.

Изворите, поместени в този том, са разнообразни не само по различните прояви на историческия живот, които описват. Те са разнообразни и по своя характер като литературни произведения и писмени паметници, по начина на написването и съставянето им. Това са съчинения на известни и неизвестни автори — хроники и истории, пътеписи. Дават се и документи в тесния смисъл на думата — официални писма и закони, които се отнасят до българските земи и хвърлят светлина върху икономическото и административното устройство, върху църковния ред и изобщо върху историческия живот в тях. Не всички сведения, разбира се, са еднакво достоверни и имат еднаква стойност като исторически извори. Редакционната комисия обаче е на мнение, че издаването на всички изворни сведения, макар различни по характер и стойност, е еднакво необходимо.

Латинските извори се издават в оригинален латински текст, взет по възможност от най-добрите издания, и са съпроводени от български превод. Те са снабдени с увод към всеки отделен извор. В уводите се дават кратки сведения за авторите, за социалния им произход, за техния живот и дело, за произведението, от което се взимат сведения, за достоверността и значението на тези сведения за историята на

българските земи. Освен това към българския превод е даден кратък коментар с обяснения за хронологията на отделни събития, за споменатите действуващи в тях лица, племена и народи, за отделни селища, местности, провинции и области. Към всички стари имена на населени места и други географски термини се дават, ако са известни, сегашните им имена или се посочва, доколкото е възможно, локализирането им. При отделни недостатъчно ясни, спорни или несигурни за коментиране случаи се посочва и най-необходимата литература.

Изворите са наредени хронологически според времето, през което са съставени или през което са живели авторите им. В някои случаи съобразно с характера на изворите, сведенията са разделени на отделни параграфи. На всеки параграф редакторите са поставили съответно латинско и българско заглавие, в което е подчертано най-същественото от съдържанието за историята на българските земи.

Чрез събирането на най-разнообразни, мъчнодостъпни, разпръснати в много издания латински извори за българската история, чрез превеждането им на български език и чрез коментирането им се цели да бъде улеснено историческото издирване и да се даде тласък за по-нататъшното развитие на българската историческа наука.

* * *

В подготвянето на настоящия първи том латински извори са сътрудничили: акад. Димитър Дечев, акад. Стоян Романски, чл.-кореспондент Веселин Бешевлиев, чл.-кореспондент Цветан Тодоров, проф. Борис Геров, проф. Иван Дуйчев, проф. Александър Бурмов, младшите научни сътрудници Михаил Войнов, Страшимир Лишев, Борислав Примов (нещатен научен сътрудник), Василка Тъпкова-Заимова, Велизар Велков, Геновева Цанкова-Петкова.

Томът бе окончателно редактиран и подготвен за печат от комисия в състав: Михаил Войнов, Иван Дуйчев, Борислав Примов и Велизар Велков.

I. РИМСКИ ПЪТЕВОДИТЕЛИ

(Певтингерова карта, Пътеводител на император Антонин, Бурдигалски пътеводител)

Така наречените пътеводители (itineraria) — пътни планове и карти — представляват описания на пътища с обозначение на крайпътните станции и на разстоянията между тях. Те са правени главно за военни цели, а също и във връзка със стопански и административни изисквания. Най-голямо разпространение пътеводителите добиват през императорската епоха, когато античната пътна система достигнала до най-високото си развитие. От многобройните съществуващи и употребявани тогава пътеводители до нас са достигнали само Itinerarium Antonini Augusti, Itinerarium Burdigalense (Hierosolymitanum), а от по-късно време и компилативната космография, известна под името Ravennatis Anonymi Cosmographia.

Прочутата Tabula Peutingeriana спада към т. нар. tabulae pictae, т. е. рисувани карти, с обозначение не само на разстоянията и имената на станциите, но и с очертанията на морския бряг, посоката на по-големите реки и планини. Освен това в Певтингеровата карта с особени графически изображения е предадено положението и големината на отделните станции.

Певтингеровата карта представлява един пергаментен свитък от началото на XIII в. Тя се е състояла от 12 откъса, от които откъсът за крайния Запад е загубен. Името си Певтингеровата карта носи от Конрад Певтингер (K. Peutinger), XVI в., в чиято библиотека тя се намирала преди да стане притежание на Виенската библиотека, където се намира и до днес. Архетипът на Певтингеровата карта се поставя към втората половина на II или първата половина на III в. Окончателната редакция на картата е направена през IV в.

Itinerarium Antonini Augusti чрез самото си название определя не толкова времето, когато е бил изработен, колкото от коя епоха е била картата, въз основа на която е бил съставен. Предполага се, че Antoninus Augustus е император Каракала (212—218). Най-добрите ръкописи на тоя пътеводител са според една негова редакция от времето на Диоклетиан (284—305).

Itinerarium Burdigalense или Hierosolymitanum е съставен през 333 г. от един поклонник, произхождащ от Аквитания (Южна Франция). Той описва пътя от Бурдигала (дн. Бордо) до Йерусалим и обратно през Рим и Милано. Изглежда, че първоначално пътеводителят е представлявал нещо като пътен дневник към някой загубен топографски пътеводител, в основата на който стоял може би Itinerarium Antonini.

Дадените тук откъси от пътеводителите имат особено значение като извор за историята на балканските земи. В тях са запазени имената на много селища, не-

известни от други извори, показани са посоките на по-големите пътища в Балканския полуостров заедно с разстоянията между отделните крайпътни станции.

Засвидетелствуваните форми на местни имена представляват ценен извор и за проучване развитието на езика, говорен от местното балканско население през късноантичната епоха.

В пътеводителите разстоянията на преходите са изчислени в стадии за морските пътища и в мили (m. p.) за сухоземните пътища. Големината на тия мерки е била различна. За времето, което ни интересува, един стадий бил равен на около 0.185 клм, а една миля — на 1.480 м.

Пътните станции се наричат mansiones и mutationes. Mansio е била станция с място за пренощуване, с обор за конете, с голяма прислуга и пр., а mutatio е била обикновено междинна по-малка станция — спирка. Там пътниците са сменяли своите коне.

При подбиране на материала са дадени изцяло само пътищата, които минават през днешните български земи, или такива пътища в Балканския полуостров, които са имали особено значение във връзка с известни исторически събития. При останалите пътища, които водят към нашите земи, са дадени само началната и последната станция, указана е посоката и в коментара е посочен броят на изпуснатите станции, както и общият брой на милите.

При превода на „Пътеводителите“ в лявата колона са дадени латинските имена на станциите според текста на самия пътеводител, а в дясно е предадена с българска транскрипция най-общоприетата или единствено засвидетелствуваната форма. Прокарването на строго определено правило се оказа в някои случаи невъзможно поради това, че някои селищни имена са добили вече гражданственост у нас в редовната си или в изопачената си форма. По-нататък е дадено в скоби днешното отъждествено селище. В коментара са изброени главните форми, в които е предадено съответното селищно име, особено формите на латински език. Това се отнася предимно за селищата в днешните български граници.

Отъждествяването е направено според труда на *K. Miller,* Itineraria Romana, Stuttgart 1916. По-късните уточнявания и допълнения са нанесени въз основа на по-нови изследвания, особено на български учени. Тия изследвания са посочени в отдела „книжнина“ и в коментара.

Tabula Peutingeriana е издадена въз основа на единствения оригинал, който сега се намира във Виена.

По-важните ръкописи на Itinerarium Antonini са: Excorialensis R II 18 (P) от VII в., Parisinus Regius 7230 A (D) от X в., Vindobonensis 181 (L) от VIII в., а на Itinerarium Burdigalense: Pithoeanus, nunc Parisinus 4808 (P) от IX в., Veronensis 52 (V) от IX в.

ИЗДАНИЯ: *K. Miller,* Itineraria Romana. Römische Reisewege an der Hand der Tabula Peutingeriana, Stuttgart 1916. — *O. Cuntz,* Itineraria Romana, I, Lipsiae 1929.

Дадените тук извадки са направени по посочените издания.

КНИЖНИНА: *Вл. и К. Шкорпил,* Някои бележки върху археологическите и историческите изследования в Тракия, Пловдив 1885.—*Братя Шкорпил,* Черноморското крайбрежие и съседните подбалкански страни в Южна България, СбНУК, III, 1890, стр. 3—40; IV, 1891, стр. 102—145. — *К. и Х. Шкорпил,* Североизточна България в географическо и археологическо отношение. Римски пътища, СбНУК, VIII, 1892, стр. 31—58.—*В. Аврамов,* Трояновият път от Карпатите, през Дунава и Балкана за Пловдив, ИБАД, IV, 1914, стр, 226—240. — *Ив. Велков,* Стари римски пътища и селища в днешните

български граници, БИБ II, 1929, кн. 4, стр. 44—71. — *П. Мутафчиев*, Към църковно-историческата география на Пловдивско, Сб. в чест на митрополит Максим, Сф. 1931, стр. 87—113. — *Д. П. Димитров*, Пътуването на св. Александър Римски през Тракия, ИБАИ, VIII, 1934, стр. 116—161. — *П. Мутафчиев*, Старият друм през Траянови врата, СпБАН, кл. ист.-фил., 27 (кн. 55), 1937, стр. 19—148. — *П. Делирадев*, Старите пътища в Софийско, Спис. на Съюза на популярните банки, XX, 1941, кн. 9, стр. 18—36, — *Д. Цончев*, Римският път Philippopolis—Carassura и разклонението му при Ranilum, ГНБПл, 1940/41, стр. 40—57. — *Ив. Велков* и *П. Делирадев*, Из България. Пътеводител, Сф. 1946. — *Г. п. Аянов*, Стари пътища и селища край тях през Странджа и Сакар, ИБАИ XV, 1946, стр. 94—113. — *Д. Цончев*, Римският път Philippopolis—Tugugerum—Bessapara, ГНМПл, II, 1950, стр. 69—83. — *В. Бешевлиев*, Латинските местни имена от Мизия и Тракия, Сб. Г. И. Кацаров II (ИАИ XIX), 1955, стр. 279—303. — *C. Jireček*, Die Heerstraße von Belgrad nach Constantinopel und die Balkanpässe, Prag 1877 (студията е преведена на български: *К. Иречек*, Главният път от Белград до Цариград и балканските проходи, БИБ IV, 1931, кн. 4, Приложение). — *Th. Tafel*, De via Romanorum militari Egnatia, Tübingae 1842. — *M. Schanz*, Geschichte der römischen Litteratur, IV Teil, I Hälfte, München 1904, стр. 103—107. — *W. Kubitschek*, PWRE IX (1916), кол. 2308—2363 s. v. Itinerarien. — *W. Kubitschek*, PWRE X, (1919), кол. 2113—2121. — *J. Todorov*, Le grandi strade romane in Bulgaria (Istituto di studi Romani), Roma 1937.

ITINERARIA ROMANA — РИМСКИ ПЪТЕВОДИТЕЛИ

A. TABULA PEUTINGERIANA — ПЕВТИНГЕРОВА КАРТА

1. *Via a Castello Boloduro usque ad Singidunum*
1. *Път от Пасау до Белград*

(Miller, IR, col. 415—436)

Castellum Bolodurum	Кастелум Болодурум	(Пасау)
— — —	— — —	— — —
Singiduno	Сингидунум[1]	(Белград)

2. *Via ab Ivaro usque ad Singidunum*
2. *Път от Залцбург до Белград*

(Miller, IR, col. 437—448)

Ivaro[2]	Ювавум	(Залцбург)
— — —	— — —	— — —
Mursa minor X [mp][3]	Мурса минор[4]	(Петриевци), 10 мили до
Mursa maior XII	Мурса майор	(Осек), 12 мили до
Ad Labores. Pont. Ulcae X	Адлаборес Понт Улце	(Ласлово), 10 мили до
[Cibale] XI	Цибале	(Винковци), 11 мили до
Causilena XI	Каузилена	(Оролик), 11 мили до
Ulmo [X]	Улмус	(Товарник), 10 мили до
Spaneta XIII	Спанета	(Бачинци при Кукуевци), 13 мили до

[1] От Кастелум Болодурум (Пасау) до Сингидунум (Белград) има 44 пътни станции с общо разстояние 573 мили. Пътят минавал през Виндобона (Виена) и Аквинкум (до Будапеща). [2] Ivaro се среща под формите Iuvavum (надписи), Iovavi (IA). [3] mp (=milia passuum) е добавено от преводачите. [4] От Ювавум (Залцбург) до Мурса минор (Петриевци) има 30 пътни станции с общо разстояние 392 мили. Пътят минавал през дн. Австрия и Югославия.

Sirmium[1] XVIII	Сирмиум	(Сремска Митровица), 18 мили до
Bassianis VIII	Басиана	(при Петровци), 8 мили до
Idiminio IX	Идиминиум	(Угриновци), 9 мили до
Tauruno III	Таурунум	(Земун)[2], 3 мили до
Confluentibus co.[3] Singiduno	Конфлуентес срещу[?] Сингидунум	(до Белград).

3. *Via ab Emona usque ad Sirmium*
3. *Път от Любляна до Сремска Митровица*

(Miller, IR, col. 457—462)

Emona	Емона	(Любляна)
— — —	— — —	— — —
Drinum fl. XVIII	Река Дрин[4]	(при Бродац, на ляво от Дрин), 18 мили до
Sirmium	Сирмиум	(Сремска Митровица).

4. *Via ab Arsia fl. per Salonam usque ad Dyrrachium*
4. *Път от р. Арза през Салона (Солин) до Драч*

(Miller, IR, col. 462—471)

Arsia fl.	Река Арза	(при Кастелнуово на канала на р. Арза)
— — —	— — —	— — —
Burno	Бурнум	(Арки Романи или Суплая цръква при Книн, в Далмация)
— — —	— — —	— — —
Salona	Салона	(Салона, Солин)
— — —	— — —	— — —
Scobre[5] XXX	Скодра[6]	(Шкодра), 30 мили до
Lissum XXV	Лисус	(Леш, Алесио), 25 мили до
Pistum XXX	Пистум	(Ишъм на р. Ишъм), 30 мили до
Dyrratio[7]	Дирахиум	(Драч).

5. *Via a Sirmio usque ad Salonam*
5. *Път от Сремска Митровица до Салона (Солин)*

(Miller, IR, col. 471—474)

Sirmium [XXX]	Сирмиум	(Сремска Митровица), 30 мили до
Gensis XV	Гензис	(южно от Лешница на р. Ядар), 15 мили до

---

[1] Sirmium, един от най-важните градове в Долна Панония, се споменава и под формите *Σίρμιον* (Pt, auct), *Σέρμιον* (Hl). Старобългарското име на града е било срѣмь. В грамотата на имп. Василий II от 1019 г., дадена на Охридския архиепископ, градът се споменава под името *Θράμος*. Вж. *Й. Иванов*, Български старини от Македония,[2] София 1931, стр. 544. [2] Земун е средновековният Землин, землинъ. [3] Станцията Confluentes се е намирала при устието на р. Сава, *срещу* (contra ?) или *в съседство* (confinis ?) на Singidunum, което е обозначено с *co.* [4] Река Дрин (Drinum flumen) означава, че станцията (при дн. Бродац) се е намирала при брода на споменатата река. От Емона (Любляна) до Дрин има 14 пътни станции с общо разстояние 253 мили. Пътят минавал през дн. Хърватско. [5] Scobre: Scodris (Ra), Scodra (IA, Pt, Liv). [6] От Арза (при Кастелнуово) до Скодра (Шкодра) има 35 пътни станции с общо разстояние 268 мили. Пътят вървял от Истрия до Албания по Далматинското крайбрежие. [7] Dyrratio: Dyrrachium (IA, auct), *Δυρράχιον* (auct). Преди градът се е наричал Epidamnus (Liv, auct), Epidaurus (Gu), *'Επίδαμνος* (Thuc, Hl, auct), *Δορράχιον* (Theoph).

Ad Drinum [X]	Аддринум	(Зворник, на прехода на р. Дрин), 10 мили до
Argentaria [XXXIV]	Аргентария	(може би при Сребреница), 34 мили до
липсва име на станция XXIV		(при Хан Подроманя), 24 мили до
Stanecli [XIV]	Станекли	(Лужани),[1] 14 мили до
липсва име на станция XXI		(Киселяк, на р. Лепеница), 24 мили до
Bistue Nova XX	Бистуе нова	(Зеница), 20 мили до
Ad matricem XXV	Адматрицем	(при Травник), 25 мили до
Bistue Vetus VI	Бистуе ветус	(може би при Купреш), 6 мили до
In monte Bulsinio IX	Ин монте Булзинио	(между Malovan и Шуица), 9 мили до
Ad Libros XXII	Адлиброс	(неуточнено), 22 мили до
Tilurio XVI	Тилурио	(Трили, Тригъл), 16 мили до
Salona	Салона	(Салона, Солин).

6. *Via a Salona per Tragurium usque ad Iaderam et Burnum*

6. *Път от Салона (Солин) през Трогир до Зара и Арки Романи*

(Miller, IR, col. 474—476)

Salona	Салона	(Салона, Солин)
— — —	— — —	— — —
Iadera	Ядера	(Зара)
— — —	— — —	— — —
Burno	Бурнум[2]	(Арки Романи или Суплая църква, развалини при Книн, в Далмация).

7. *Via a Sardona usque ad Tragurium*

7. *Път от Скрадин до Трогир*

(Miller, IR, col. 476)

Sardona XX	Сардона	(Скрадин), 20 мили до
Ad Praetorum XX	Адпреторум	(до Умянович), 20 мили до
Tragurio	Трагуриум	(Трогир).

8. *Via a Cibale per Servitium usque ad Salonam et Naronam*

8. *Път от Винковци през Стара Градишка за Салона (Солин) и Вид*

(Miller, IR, col. 476—481)

а) A Cibale usque ad Salonam

а) От Винковци до Салона (Солин)

[Cibale] XXIV	Цибале	(Винковци), 24 мили до
Certis[3] XXV	Цертис	(може би Стриживойна-Връполе),[4] 25 мили до
Marsonie XXXIII	Марсония	(Брод), 33 мили до
Urbate XXIII	Урбас	(недалеч от вливането на р. Връбас в р. Сава), 23 мили до

[1] Станекли е Лужани според *Станојевић*, Енциклопедија, под думата Друм. [2] От Салона (Солин) до Бурнум (Арки Романи) има 11 пътни станции с общо разстояние 126 мили. Пътят минавал по Далматинското крайбрежие. [3] Certis: Certisiam (Ra), Cirtisia (IA), Cirtisa (IA). [4] Certis е Стриживойна-Връполе според *Станојевић*, Енциклопедија, под думата Стриживојна—Врпоље.

Servitio[1] [XVI]	Сервициум	(Стара Градишка), 142[2] [16] мили до
Ad fines XIII	Адфинес[3]	(може би Лакташи-Илиджа),[4] 13 мили до
Casra XII	Кастра	(при Банялука), 12 мили до
Lamatis[5] X	Ламате	(Добрин), 10 мили до
Leusaba XII	Левсаба	(може би южно от Ситница), 12 мили до
Baloie V	Балоя	(южно от Подразница), 5 мили до
Indenea VII	Инденея	(Печка?), 7 мили до
Sarute XIII	Саруте	(в Скакавац), 13 мили до
Ionnaria XIV	Ионария	(Главица), 14 мили до
Bariduo [VIII]	Баридуо	(Гламоч), 8 мили до
Inalperio VIII	Иналперио	(южно от Хан Пролог), 8 мили до
Aequo [VIII]	Еквум	(край Син), 8 мили до
[Andretio] XVI	Андрециум	(Муч), 16 мили до
Salona	Салона	(Салона, Солин).

b) A Salona usque ad Naronam
б) От Салона (Солин) до Вид

Salona	Салона	(Салона, Солин)
— — —	— — —	— — —
Narona	Нарона[6]	(Вид).

9. *Via ab Ad zizio usque ad Scodram*
9. *Път от Требине до Шкодра*
(Miller, IR, col. 482—484)

Ad zizio	Адзизиум	(Требине)
— —	— —	— —
Epitauro	Епидавър	(Рагуза векиа)
— —	— —	— —
Scobre	Скодра[7]	(Шкодра).

10. *Via a Singiduno usque ad Constantinopolim per ripam Danubii*
10. *Път от Белград до Цариград по брега на Дунава*[8]
(Miller, IR, col. 495—516)

Singiduno XIV	Сингидунум	(Белград), 14 мили до
Tricornio XII	Трикорниум	(при Ритопек), 12 мили до
Monte aureo XIV	Ауреомонт	(Орешац, източно от Гроцка), 14 мили до
Margum fl. X	Река Маргус	(Ораше при Дубравица), 14 мили до

---

[1] От Сервициум (Стара Градишка) до Еквум (Син) пътят, посочен тук, се различава от пътя, даден в IA 268, 4 сл. Вероятно между тия две станции е имало два пътя, от които по-дълъг е посоченият в TP. Вж. *Miller* IR, кол. 476—477. [2] 142 мили е до Салона. [3] Адфинес (Лакташи-Илиджа) се е намирал на границата между Панония и Далмация. [4] Адфинес е Лакташи-Илиджа според *Станојевић*, Енциклопедија, под думата Друм. Според *Miller* IR, кол. 477, може би е Бакинчи. [5] Lamatis се среща и под формата Aemate (IA). [6] От Салона (Солин) до Нарона (Вид) има 6 пътни станции с общо разстояние 76 мили. От пътната станция Епециум (при Стобрец) едно отклонение водело до Спалато (Сплит) и Аддианам (Бабия). [7] От Адзизиум (Требине) до Скодра (Шкодра) има 7 пътни станции с общо разстояние 157 мили. Пътят минавал през днешна Далмация и Албания. [8] Този път минавал по десния бряг на р. Дунав и по Черноморското крайбрежие.

Viminatio XIII	Виминациум	(Костолац), 13 мили до
Punicum[1] XI	Пинкум	(Велико Градище), 11 мили до
Vico cuppe XII	Викус Купе	(Голубац), 12 мили до
Ad novas X	Нове	(при Бръница), 10 мили до
Ad scrofulas XV	Адскрофулас	(при Добра), 15 мили до
Faliatis[2] VIII	Талиата	(Милановац), 8 мили до
Gerulatis VI	Герулата	(Мироч), 6 мили до
Unam[3] VI	Уна	(на р. Речка), 6 мили до
Egeta[4] IX	Егета	(Бръза Паланка), 9 мили до
Clevora[5] IX	Клевора	(може би Каменица до Праово или самото Праово), 9 мили до
Ad aquas XXIV	Акве	(Видровац при Неготин), 24 мили до
Dortico XXV	Дортикум	(Раковица на устието на р. Тимок), 25 мили до
Ad Malum XVI	Адмалум	(близо до Видин или самият Видин),[6] 16 мили до
Ratiaris[7] XII	Рациария	(Арчар, Видинско), 12 мили до
Remetodia[8] IV	Реметодия	(Орсоя, източно от Арчар), 4 мили до
Almo[9] IX	Алмус	(Лом), 9 мили до
Pomodiana[10] IX	Помодиана	(Малтепе при Лабец),[11] 9 мили до
Camistro[12] [XII]	Камиструм, Цебрус	(Горни Цибър, Ломско), 12 мили до
[Regianum][13] VI	Регианум	(вероятно при Козлодуй), 6 мили до
Augustis[14] XX	Августа	(Хърлец, Оряховско, при устието на р. Огоста), 20 мили до
Pedonianis[15] XI	Педониане	(при Остров, Оряховско), 11 мили до
Esco[16] XIV	Ескус	(при Гиген, Никополско), 14 мили до
Vio[17] IX	Утус	(Гауренско градище при с. Милковица), 9 мили до
Anasamo[18] XVII	Асамус	(при Мусалиево, южно от устието на р. Осъм), 17 мили до
Securispa[19] XIII	Секуриска	(Черковица, Никополско), 13 мили до
Dimo[20] XVI	Димум	(Белене, Свищовско), 16 мили до

---

[1] Punicum: Pinco (ND), *Πικνούς* (Pr). [2] В TP формата Faliatis е дадена погрешно вместо Taliata (inscr), Talia (IA), *Τανάτα* (Pr), *Ταλιατίς* (Pt). Вж. *Miller,* IR, кол. 501. [3] Unam се среща и под формата Luna (Ra). [4] Egeta: Aegeta (ND), *Ἔγητα* (Pt). [5] Clevora се среща и под формата Clebora (Ra). [6] Според *Miller,* IR кол. 502, Malum е може би идентично с Bononia (дн. Видин) или пък така се е наричала р. Тополовец, която минава наблизо. Срв *Бешевлиев,* Латинските местни имена в Мизия и Тракия, Сборник Г. И. Кацаров II (= ИАИ XIX 1955), стр. 283. [7] Ratiaris е дадено вместо Ratiaria (IA, inscr), *Ῥαζαρία* (Hl), *Ῥαιτιαρία Μυσῶν* (Pt). Срв. *Vulič,* PWRE I A, кол. 261. [8] Remetodia се среща и под формата Remetodion (Ra). [9] Almo: Almus (inscr), *Ἀλμός* (Pr). [10] Pomodiana или Cumodina (Ra) е вероятно идентична с *Πούτεδιν*, което се среща у *Прокопий* (De aedific. IV 6). Срв. *Бешевлиев,* пос. съч., стр. 284, [11] Pomodiana е Малтепе според *Шкорпил,* ИРАИК X, 1905, стр. 469. [12] Camistro: Ciambron (Ra), Cebro (IA), *Κεβρός* (Pr). [13] Regianum: Regiano(Ra), *Ῥηγιανόν* (Pt). [14] Augustis: Augusti (Ra), *Αὐγοῦστες* (Pr), *Αὐγούστας* (ThS). [15] Pedonianis се среща и под формата Pedolanis (Ra). [16] Esco: Oescus (inscr), Oaecon (Ra), colonia Oescensium (inscr), *Οἶσκος* (Pt), *Ἴσκος* (Pr). За историята на града вж. *Danoff*, Oescus, PWRE XVII, кол. 2033—2038. [17] Vio: Bion (Ra), Uto (IA), Lito castellum (ND), *Οὔτως* (Pr). [18] Anasamo: Ansamo (ND), Ansamon (Ra), *τὰ Ἄσημα* (ThS), *Ἄσημος* (ThS), *Ἀσημοῦς* (Pris). [19] Securispa: Securisca (IA, Ra), *Καρίσκα* (ThS). *Σεκουρίσκα* (Pr). [20] Dimo: Dimon (Ra), statio Dimensis (inscr), *Διμόν* (Pt).

Ad novas[1] IX	Нове	(м. Стъклен, до гр. Свищов), 9 мили до
Latro[2] XVI	Ятрус	(Кривина, Свищовско, при устието на р. Янтра), 16 мили до
Trimamio[3] XII	Тримамиум	(при Пиргово, западно от Русе), 12 мили до
Pristis[4] IX	Сексантаприста	(Русе), 9 мили до
Tegris[5] XIV	Тегра	(Мартенско кале на р. Дунав), 14 мили до
Appiaris[6] XIII	Апиария	(Ряхово, Русенско), 13 мили до
Trāsmarisca[7] XII	Трансмариска	(Тутракан), 12 мили до
Nigrinianis[8] XIII	Нигриниане	(Кадъкьойско градище), 13 мили до
Tegulicio[9] XI	Тегулициум	(Ветренско кале,[10] Силистренско), 11 мили до
Durostero[11] XVIII	Дуросторум	(Силистра), 18 мили до
Sagadava XII	Сагадава	(неуточнено), 12 мили до
Sucidava[12] XVII	Сукидава	(Осеник или Сатуново), 17 мили до
Axiopolis[13] XVIII	Аксиопол	(Хиног[14] при Черна вода), 18 мили до
Calidava[15] XVII	Калидава	(Калакьой, сега Калидава), 17 мили до
Carsio[16] XXV	Карсиум	(Хърсово), 25 мили до
Bereo[17] XXI	Бероя	(Валя Ходжий), 21 мили до
Troesmis[18] IX	Тресмис	(Иглица), 9 мили до
Arubio[19] XXVI	Арубиум	(Мачин), 26 мили до
Noviodum[20] XLI	Новиодунум	(Исакча), 41 мили до
Salsovia XXIV	Салсовия	(Махмудия), 24 мили до

---

[1] Ad Novas е известна обикновено с именителната си форма Novae (inscr). Други форми, под които е засвидетелствувано името, са Nobas Italica (Ra), Novensis civitas (MC), *Νόβας* (Pr), *Νοβῶν* (Pris), *Νοοῦαι* (Pt). [2] Latro: Latron (Ra), Latris (ND), *Ἰατρῶν* (Pr). [3] Trimamio: Trimamion (Ra), Trimammio (IA), *Τριμάμμιον* (Pt). [4] Pristis: Sexantapristis (IA), Sexagintaprista (ND), *Ἑξεντάπριστα* (Pr), Pistis (Ra), *Πριστὴ πόλις* (Pt). [5] Tegris: Tigris (Ra), Tigra (IA), Tegra castellum (ND), *Τίγρα* (Pr), [6] Appiaris: Appiaria (IA ND), *Ἀππιάρια* (Hl), *Ἀππιάρα* (Pr). [7] Trasmarisca: Stamarisca (Ra), Transmarisca (IA, ND), Tramarisca (inscr), *Τρασμαρίσκας* (Pr). [8] На мястото на Nigrinianis в IA стои Candidiana, селище, известно и от други извори. Шкорпил отъждествява Nigrinianis с Кадъкьойското градище, а Candidiana с градището при Попина, Силистренско. Срв. ИРАИК X, 1905, стр. 458. [9] Tegulicio: Tegulitia (Ra), Teglicio (IA, ND). [10] Отъждествяването на Тегулициум с Ветренско кале е направено от *Шкорпил*, ИРАИК X, 1905, стр. 458; според, *Miller*, IR, Тегулициум е Сребърна, Силистренско. [11] Durostero: Durostorum (ND, inscr), Durostolon (Ra), Dorostoro (IA), Durostorus (Am), Dorostena (Iord), Dorostolo (Cod Iust), *ὁ Ῥοδοστόλον* (NEp), *Δουρόστορον* (Pt), *Δορόστολος* (Pr). През средновековието градът е известен с имената Дрьстрь, *Δρίστρα* (auct). За историята на града срв. *П. Мутафчиев*, Съдбините на средновековния Дръстър, Сборник Добруджа и Силистра, София 1927; *Я. Тодоров*, Durostorum, пос. сб.; *Ст. Романски*, Имената на два крайдунавски града. 1. Видин. 2. Силистра, Сборник Л. Милетич, София 1933, стр. 657—658; *V. Pârvan*, Municipium Aurelium Durostorum, Rivista di Filologia e d'Istruzione classica, N. S. anno II, fasc. III, Torino 1924. [12] Sucidava или Saucidapa (Ra) е вероятно идентична със споменатата в Notitia Dignitatum, XXXIX 12 (вж. по-долу), Sacidava. Срв. *Vulič*, Sacidava, PWRE I A, кол. 1656, който се позовава на *Kiepert*, FOA XVII. Съществува колебание относно отъждествяването на станциите Сагадава и Сукидава: според *Шкорпил*, ИРАИК X, 1905, стр. 444, Sacidava се е намирала вероятно между Расова и Мерлян, тя е Голитино или е до Мерлян, докато според *R. Vulpe*, The Ancient History of Dobrogea, 1940, и *Fluss*, RWRE IV A, кол. 560, тя се е намирала при дн. Сатуново или Осеник. Шкорпил пък, според *Kiepert*, FOA XVII, отъждествява Сагадава със Сатуново. [13] Axiopolis: Axiupoli (ND), *Ἀξιούπολις* (Pr), *Ἀξίοπα* (Pr). [14] Отъждествяването на Аксиопол е според Vulpe, пос. съч., в бел. 8, според Miller — Аксиопол е Расова. [15] Calidava: Capidava (IA, ND), Capidapa (Ra), *Καπίδαβα* (Hl). [16] Carsio: Carso (IA, ND), Carsium (inscr), Carsion Ra), *Κάρπος* (Const P), *Καρσώ* (Pr), *Καρσοῦμ* (Pt). [17] Bereo: Biroe (IA), Bireon (Ra), Bireo (ND), *Βερόη* (ThS, auct). [18] Troesmis: Trosmis (IA), Roranus (Ra), *Τροισμίς* (Pt), *Τροσμής* (Pr). [19] Arubio: Arubion (Ra), Arrubio (IA). [20] Noviodum: Noviodunum (Am, auct), Novioduno (IA, Ra), Novioduro (ND), *Νοϊόδουνον* (Pt), *Νεαϊοδουνώ* (Pr).

Ad stoma[1] LX	Адстома	(на юг от устието на Св. Георгиевския ръкав на Дунава), 60 мили до
Histriopoli[2] XL	Истрос	(при Каранасуф, сега Истрия), 40 мили до
Tomis[3] XII	Томи	(при Кюстенджа), 12 мили до
Stratonis XXII	Стратонис	(северно от Тузла), 22 мили до
Callatis[4] XXIV	Калатис	(Мангалия), 24 мили до
Trissa[5] XII	Триса	(Нанево при нос Калиакра)[6], 12 мили до
Bizone[7] XII	Бизоне	(Каварна), 12 мили до
Dyosinopoli[8] XXXII	Дионисопол	(Балчик), 32 милидо
Odessos[9] XI	Одесос	(Варна), 11 мили до
Erite[10] XVI	Ерите	(при Долни Близнак, на левия бряг на Камчия),[11] 16 мили до
Templo Iovis XVI	Темплум Йовис	(Обзор),[12] 16 мили до
Mesembria[13] XII	Месемврия	(Несебър), Месемврия, 12 мили до
Ancialis[14] [XII]	Анхиало	(Поморие, Анхиало), 12 мили до
липсва име на станция XVIII		(вероятно Сладките кладенци[15] при Бургас), 18 мили до
Apollonia[16] XII	Аполония	(Созопол), 12 мили до
Thera[17] X	Тера	(при Приморско),[18] 10 мили до
Buatico[19] XII	Буатикум	(Ахтопол), 12 мили до
Scyllam XII	Сцила	(Подима), 12 мили до
Philias[20] [ca XV]	Филиас	(при Орманли), около 15 мили до
липсва име на станция XX		(Йеникьой), 20 мили до
Thimea[21] XII	Тимеа	(Румеликавак), 12 мили до
Sycas[22]	Сике	(Галата, предградие на Цариград)
Constantinopolis	Константинопол	(Цариград).

[1] Ad Stoma се среща и под формите Stoma Peuci (Ra), *Ἱερὸν στόμα* (Pt). [2] Histriopoli: Istriopolis (Ra), Historio (IA), Histrus (inscr), Histros (Am), *Ἰστρία πόλις* (Arr), *Ἴστρος* (Pt), *Ἰστρόπολις* (Hl). [3] Tomis: Tomos (IA), Tomi (Am, auct), *Τομέαρ πόλις* (Arr), *Τομῆς* (NEp), *Τόμις* (Pr), *Τόμοι* (Pr). [4] Callatis: Calliatis (Ra, Eutr), Callacis (IA), *Καλλάτις* (Pt). [5] Trissa: Tirissa (Ra), Acres castellum (MC), *Τιρίζις* (Str), *Τετρίσιας* (Arr). [6] Отъждествяването на Триса с Нанево е според картата на *Миков-Георгиев*, според *Miller*, IR, кол. 511, Триса е Шабла. [7] Bizone се среща и под формата Bizoi (Ra). [8] Dyosinopoli: Dionysopoli (IA), Dionysupolis (Ov), *Διονυσόπολις* (Pt), *Διονυσόπολις* (Hl). По-ранното му име е Cruni (Pl), *Κροῦνοι* (Str). За града вж. *O. Tafrali*, La cité pontique de Dionysopolis. Kali-Acra, Cavarna et Ecréné, Paris 1927. [9] Odessos се среща и под формите Odiseos (Ra), Odisso (IA), Odissos (Am), *Ὀδησσός* (Pt), *Ὀδυσσός* (Hl, Pr), *ὁ Δυσσοῦ* (NEp), *Ὀδυσσόπολις* (Theoph.). От края на VII в. градът се споменава вече под името Варна. Вж. общо за града *Хр. Данов*, Западният бряг на Черно море в древността, София 1947, стр. 100—124 с доп. литер. указания. За късноантичната история на града вж. *В. Велков*, Бележки върху социално-икономическото развитие на Одесос през късноантичната епоха, ИВАД X, 1956, стр. 97—109. [10] Erite се среща и под формата Erete (Ra). Вж. *Шкорпил*, ИВАД VII, 1921, стр. 63 [11] Ерите се е намирала при устието на Камчия при с. Долни Близнак според *Шкорпил*, СбНУК VIII, 1892, стр. 44. Срв. още *С. Покровски*, ИБАИ XIV, 1940/42, стр. 252—254. [12] За Темплум Йовис срв. *Шкорпил*, СбНУК VIII, 1892, стр. 36—42. [13] Mesembria: *Μεσημβρία* (Pt), *Μενεβρία* (Str), *Μεταμβρία*, *Μεσαμβρία* (inscr.), *Μελσημβρία* (StB). За името на града вж. *Д. Дечев*, Античното име на Несебър, ИИБИ V, 1954, стр. 367—375. [14] Ancialis: Anchialis (Ra), Anchialis (IA), Anchialus (Ov, Am), Anchialum (Pl), *Ἀγχίαλος* (Pr), *Ἀχελῷος* (Theoph, auct). [15] Според *Miller*, IR, кол. 514, тази станция е дн. Бургас. [16] Apollonia: Apolonia (Ra, Eutr), *Ἀπολλωνία* (Pt). От началото на V в. от н. е. градът се нарича Созопол — Sozopolis (Acta Conc. Ephes. 431), *Σωζόπολις* (Hl). Срв. *Иречек*, Пътувания, стр. 760—768. [17] Thera се среща и под формата Tira (Ra). [18] Според *Miller*, IR, кол. 514, това е Санарите (?). [19] Buatico: Burtinum (Ra), *Περοντικόν* (Pt), а също и под името *Ἀγαθόπολις* (auct). След Буатикум *Miller*, IR, кол. 514, допълва следните станции: Tinias (Тиниас, дн. Иниада) и Salmydessus (Салмидес, по-късно Медея, дн. Мидия). Според *Miller*, IR, кол. 514, разстоянието 12 мили е от Салмидес до Сцила. Тия станции не се споменават в другите пътеводители. [20] Philias: Filias (Ra), Bilias (Ra). *Φιλέας* (StB, Zos). [21] Thimea: Timaea turris (Dion Byz), *Φινόπολις* (Pt) [22] Sycas: Scycas (Gu), *Συκαί* (Pr).

11. *Via Egnatia a Dyrrachio usque ad Constantinopolim*

11. *Егнациев път от Драч до Цариград*

(Miller, IR, col. 516—527)

Dyrratio XXVI	Дирахиум	(Драч), 26 мили до
Clodiana[1] XX	Клодиана	(при Пекин на р. Шкумба), 20 мили до
Scampis [2] IX	Скампа	(Елбасан), 9 мили до
Genesis fl. VII	Река Генезис	(Полиз Маз на прехода на р. Шкумба), 7 мили до
Addianam[3] IX	Аддианам	(Бабия), 9 мили до
in candabia[4] IX	Кандавия[5]	(Кюкс), 9 мили до
Pons servili XIX	Понс Сервили	(Орака), 19 мили до
Lignido[6] XVI	Лихнида	(Охрид), 16 мили до
[липсва име на станция[7] [XVI]		(неуточнена), 16 мили до
Nicea[8] XI	Никея	(може би при Велушина,[9] Битолско), 11 мили до
Heraclea[10] XXXII	Хераклея	(Битол)я, 32 мили до
Cellis[11] XLV	Целе	(неуточнено),[12] 45 мили до
Edessa[13] XLV	Едеса	(Воден), 45 мили до
Pella[14] XXVII	Пела	(Постол, Ениджевардарско), 27 мили до
Tessalonice[15] XX	Тесалоника	(Солун,) 20 мили до
Milissirgin[16] XXX	Милисургион	(Милисургион, Кукушко), 30 мили до
Appollonia[17] XXX	Аполония	(Полина, южно от езерото Волве — Бешикгьол), 30 мили до
Amphipoli[18] XXXIII	Амфипол	(при Амфиполис, б. Неохори, до устието на р. Струма), 33 мили до

---

[1] Clodiana: Gloditana (Ra), Coladiana (IB), Clodianis (IA). [2] Scampis: Hiscampis (IB), *Σκάμπα* Hl). [3] Addianam се среща и под формата Duriana (Ra) и е идентична със станцията Grandavia (IB) или пък се е намирала близо до нея. [4] In Candabia се среща и под формата Candavia (Ra). [5] Кандавия е може би тъждествена със станцията Трес Таберне. [6] Lignído: Licinium (Ra), Cledo (IB), Lychnidus (IA, Liv), *Λύχνις* (auct), *Λυχνιδός* (Pt). В средновековни паметници се споменава под името *Ἄχρις* (auct). Вж. *Ив Снегаров*, Град Охрид. Исторически очерк, МПр IV, 1928, кн. 1, стр. 91—139; кн. 2, стр. 65—69; *Ст. Романски*, Имената на някои македонски градове, МПр, V, 1929, кн. 3, стр. 70—77, [7] В TP пътят прекъсва на това място. *Miller*, IR, кол. 521, го свързва с посочената по-долу станция Никея. [8] Nicea се среща и под формата Nicia (IA). [9] Отъждествяването е според *Fluss*, Nicia, PWRE XVII, кол. 171; *Miller* IR, кол. 521, предлага селището да се постави южно от Парамболе, при дн. Казара, а *Kiepert*, FOA XVI—XVII — южно от Битоля, при дн. Кашански хан (Кожански хан ?). [10] Heraclea се среща и под името *Πελαγονία* (auct). В средновековието градът е известен главно под името *Βουτέλις* (Bas. nov.), *Βουτελίον* (Skyl.), а в по-ново време е наречен Монастир. Вж. *Ст. Романски*, Имената на някои македонски градове, МПр V, 1929, кн. 4, стр. 63—71. [11] Cellis: Cellas (IA), Cellis (IB, RA), *Κέλλη* (Hl). [12] Относно локализирането на Cellae има няколко мнения. *Miller*, IR, кол. 521, я поставя при Баня, Островско. *E. Honigmann*, Le Synecdèmos d'Hieroclès et l'opuscule géographique de Georges de Chypre, Bruxelles 1939, стр. 14, въз основа на по-нови проучвания я отъждествява с Горничево, а *Ch. Edson*, The Location of Cellae and the Route of the Via Egnatia in Western Macedonia, Classical Philology XLVI, 1, Jan. 1951, поставя Cellae недалеч от Нови-град или Суровичево, южно от Островското езеро. [13] Edessa: Edissa (IB), *Ἔδεσσα* (Hl). В средновековието градът носи вече името *τά Βόδηνα, τὰ κάστρον τῶν Βοδινῶν* (auct). [14] Pella: Pelli (IB), *Πέλλη* (Hl). [15] Tessalonice е известна главно във формите Thessalonica, *Θεσσαλονίκη* (auct). За името вж. *B. Gerow*, Zur Frage nach der altbulgarischen Form des Namens der Stadt Saloniki, Сборник П. Ников (=ИИД XVI—XVII) 1940, стр. 126—133. Общо за историята на града вж. *O. Tafrali* Thessalonique des origines au XIVe s., 1919. [16] Melissirgin: Melisurgi (Ra), Mellissurgin (IA). [17] Appollonia: Apollonia (IA), Apolonia (Ra), *ὁ Πολινῆς* (NEp), *Ἀπολλωνία* (Pt). [18] Amphipoli: Amphipolis (auct), Amphipolim (IB), *Ἀμφίπολις* (auct). Вж. *J. Papastavru*, Amphipolis, Geschichte und Pro-

Philippis[1]	Филипи	(развалини между Драма и Кавала)
Fons co. Neapolis[2] XLIV	Фонс срещу [?] Неаполис	(при Кавала), 44 мили до
Acontisma[3] XVIII	Аконтисма	(проходът, западно от устието на р. Места),[4] 18 мили до
Topiro[5] XIII	Топир	(град, близо до устието на р. Места), 13 мили до
Consinto[6] XXIII	Консинт	(източно от Генисея, б. Енидже, Ксантийско, край река Конситос, б. Ескидже), 23 мили до
Porsulis[7] XX	Порсуле	(Месинкалеси при Гюмюрджина), 20 мили до
Brenzici[8] XII	Брендице	(Амаранда, б. Яабейли, Гюмюрджинско), 12 мили до
Micolito[9] XIII	Милолитум	(при Кърка), 13 мили до
Dymis[10] XX	Диме	(Калдеркос при Фере), 20 мили до
Aenos[11] XX	Енос	(Енос), 20 мили до
Colla[12] XVII	Кола	(Черибан), 17 мили до
Zorlanis[13] XVI	Зорлане	(при Кешан), 16 мили до
Syrascell[a]e[14] XXI	Сирасцеле	(при Малгара), 21 мили до
Apris[15] XIII	Апри	(Инеджик),[16] 13 мили до
Bitenas[17] XIII	Битене	(Бошерклю), 13 мили до
Mocasura[18] XIII	Мокасура	(при Казаоглу), 13 мили до
Hiereo[19] XVI	Хереум	(Коплудже при Тюркменли), 16 мили до

sopographie, Leipzig 1936 (Klio, Beihcft XXXVII). В средновековието съществува известна неяснота относно местонахождението и идентификацията на Амфипол и Хрисопол. Изглежда, че Хрисопол е възникнал на мястото на стария Ейон, недалеч от Амфипол, когато този град вече не е съществувал. Срв. *Ф. Папазоглу,* Ейон-Амфипол-Хрисопол, Зборник Радова Срп. Акад. Наук, XXXVI, 1953, Визант. и-т Срп. Акад. Наук, књ. 2. [1] Philippis: Philippi (auct), *Φίλιπποι* (auct). По-старото му име е *Κρηνίδες* (Str). За късноантичната история на града вж. *P. Lemerle,* Philippes et la Macédoine orientale à l'époque chrétienne et byzantine, Paris 1945. За по-старата история — *P. Collart,* Philippes, ville de Macédoine, Paris 1937. [2] Neapolis: Neapoli (IA), Neapolim (IB), *Νεάπολις* (Pr). Той е може би идентичен с Christupolis. В средновековието градът е известен и под името мороуньцъ. Вж. *Й. Иванов,* Богомилски книги и легенди, София 1925, стр. 286. Градът е лежал на морския бряг, а съседната станция Fons, през която именно е минавал пътят, се е намирала на известно разстояние от града. Това е означено в TP със знака *cō.* (Срв. Confluentes cō Singiduno — тук, стр. 12, бел. 3). Вж. *Miller,* IR, кол. 518, 524. Според *Th. Tafel,* De viae Romanorum militaris Egnatiae parte orientali, Tubingae 1841, стр. 12, думите Fons cō. трябва да се четат Fons Co[ssinitae]. [3] Acontisma: Vicontissima (Gu), Hercontroma (IB). [4] За прохода вж. *Мутафчиев,* Старият друм..., стр. 29. [5] Topiro: *Πόρων, Πήρου* (NEp), Topiron (Ra), Otopiso (IA), Epyrum (IB), *Τόπερος* (Pr), *Τοπιρίς* (Pt). Според сведения на *Прокопий* (De bello Gothico III 38, 9—12; De aedif. IV 11, 4) градът е бил превзет от славяните през 549 г. [6] Consinto: Cossimon (Ra), Cosinto (IA), Confiton (Gu). [7] Porsulis: Corsulis (Ra), Porsolis (Gu), Pyrsoali (IA). От началото на IV в. градът носи името Maximianopolis (IA, IB, Am), *Μαξιμιανόπολις* (Hl). [8] Brenzici: Brentice (Ra), Brendice (IA), Prindice (Gu), Brizice (IA), Berozicha (IB). [9] Micolito: Milolito (IA), Mitholithon (Ra), Mitoliton (Gu), Melalico (IB). [10] Dymis: Dimis (Ra), Demas (IB). [11] Aenos: Enos (Ra), Aenus (auct), *Αἶνος* (Pr). [12] Colla: Cela (Ra), *Κοῖλα* (Pt), *Κοιλία* (Hl). [13] Zorlanis: Srolanis (Ra), Prolanis (Gu). [14] Syrascellae: Surascele (Ra), Syrascele (IA), Sirasceli (Gu), Sirogellis (IB). [15] Apris: Apri (Ra, Am), *Ἄπρος* (Hl), *Ἄπρων* (Pr), *Ἄπροι* (Pt). По-късно градът е бил наречен за известно време *Θεοδοσιόπολις* (Cedr). [16] Според *G. Lampusiades,* *Ὁδοιπορικὸν Ἄπρως-Κερμίεν,* *Θρακικά* II, 1929, стр. 323 сл., Апри е дн. Кермиан. [17] Bitenas: Bithena (Ra), Bedizo (IB), [18] Mocasura се среща и под формата Mocabora (Ra). Съществува известна неяснота за отношението между Mocasura, Registo (IB), Resisto (IA), Raedestus и днешното им отъждествяване. Така, според *Miller,* IR) кол. 527, Mocasura е идентична с Registon и се отъждествява с дн. Казаоглу. *Oberhummer,* Bisanthe, RWRE III, кол. 500, смята, че Raedestus е идентичен с Resisto, дн. Родосто. Но в статията Mocasura, PWRE XV, кол. 2513, той препраща към *Miller,* IR, кол. 527, без да вземе становище по свързването на Мокасура с Редесто. [19] Hiereo: Ereon (Ra), Aerea (IB) *Ἡραῖον* (Hd),

Perintus[1] [XXII]	Перинт	(Ерегли), 22 мили до
[Salambria][2] XXIV	Саламбрия	(Силиврия), 24 мили до
[Atyra] [X]	Атира	(Буюкчекмедже), 10 мили до
Regio[3] XII	Региум	(Кючукчекмедже), 12 мили до
Constantinopolis	Константинопол	(Цариград).

12. *Via a Singiduno per Hadrianopolim usque ad Constantinopolim*
12. *Път от Белград през Одрин за Цариград*

(Miller, IR, col. 528—540)

Singiduno XIV	Сингидунум[4]	(Белград), 14 мили до
Tricornio XII	Трикорниум	(при Ритопек), 12 мили до
Monte aureo XIV	Ауреомонт	(Орешац до Гроцка), 14 мили до
Margum fl. X	Река Маргус	(Ораше при Дубравица), 10 мили до
Viminatio XVIII	Виминациум	(Костолац), 18 мили до
Municipio X	Муниципиум	(Калище), 10 мили до
Iovis pago[5] XII	Йовиспаго	(Венчаница, северно от Петровац), 12 мили до
Idimo[6] XVI	Идимум	(Медведже при Попович), 16 мили до
Horrea Margi[7] XVII	Хореум Марги	(Кюприя), 17 мили до
Presidio[8] dasmini XV	Президиум Дасмини	(при Йовановац, северно от Ражан), 15 мили до
Presidio pompei[9] XII	Президиум Помпеи	(Неричев хан при Алексинац), 12 мили до
Gramrianis[10] XIII	Грамриана	(вероятно средновековната крепост Липовац при манастира Св. Стефан), 13 мили до
Naisso[11] XXIV	Наисус	(Ниш), 24 мили до
Romesiana[12] XXV	Ремисиана	(Бела Паланка), 25 мили до
Turribus XXIV	Турес	(Пирот), 24 мили до
Meldiis[13] XXVIII	Мелдия	(между Драгоман и Сливница), 28 мили до
Sertica[14] XX	Сердика	(София), 20 мили до
Sarto[15] XVIII	Сарто	(при Вакарел), 18 мили до
Egirka[16] XIV	Егирка	(Лещахан до Ихтиман),[17] 14 мили до

---

[1] Perintus е известен от началото на IV в. като Heraclea, Heracleia Perinthus (Am) Eraklia Perinthon (RA), Perintho Herac. (IA), Ἡράκλεια (Pr), *Πέρινθος* (Pt). [2] Salambria: Selymbrja (Pl), *Σηλυμβρία* (Pt), *Σηλυβρία* (Pr). [3] Regio: Regium (Ra), *Ῥήγιον* (Pr). [4] Пътят от Сингидунум (Белград) до Виминациум (Костолац) съвпада с път № 10 от TP (вж. тук, стр. 14). [5] Iovis Pago се среща и под формата Pago (Ra). [6] Idimo се среща и под формата Idomo (IB). [7] Horrea Margi: Orea Margi (Ra), Oromago (IB), Horreo Margi (IA), *'Ορθεμάρχος* (Hl). [8] Presidio dasmini се среща и под формата Dasmiani (Ra). [9] Presidio Pompei: Pompegis (Ra), Pompeis (IA), Ipompeis (IB). [10] Gramrianis: (cramrianis (Ra), Rappiana (IB), Rampiana (IA) [11] Naisso: Naissus (auct, inscr), Naessus (Am), Naison Ra), Nesi (Ra), *Ναΐσος* (Hl), *Νίσος* (Const P), *Ναισούπολις* (Pr). Вж. *Fluss*, Naissus, PWRE XVI, кол. 1589—1599. [12] Romesiana: Romessiana (Ra), Remisiana (IA), Romansiana (IB), *Ῥεμεσιανά* (Hl), *Ῥουμισίανα* (Pr). [13] Meldiis: Meldis (Ra), Meldia (IA, IB). [14] Sertica е известна главно като Serdica (IA, IB, auct), *Σαρδική* (Pt), *Σερδική* (Pris). В средновековието носи имената триадица, срѣдьць. Вж. *Г. И. Кацаров*, Принос към старата история на София (Материали за историята на София, кн. I), София 1910; *И. Иванов*, Средновековна София, Юбилейна книга на град София, София 1928, стр. 31—38; *H. Wilhelmy*, Hochbulgarien II, Sofia. Wandlungen einer Grossstadt zwischen Orient und Okzident, Kiel 1936. [15] Sarto: Sparthon (Ra), Sparata (IB), *Τέρτα* (Pt). [16] Egirca се среща и под формата Egerica (Ra). [17] Егирка е Лещахан според картата на *Миков-Георгиев*. *Miller*, IR, кол. 534, я смята идентична с Hilica (IA, IB), и я отъждествява с Ихтиман.

Zyrmis[1] XX [ca XXVII]	Зирме	(при Пазарджик), 27 мили до
[Bessapora][2] XXIV	Бесапара	(при Синитово, Пазарджишко), 24 мили до
Phinipopolis[3] XXVII	Филипопол	(Пловдив), 27 мили до
Ranilum XXV	Ранилум	(Оризово, Чирпанско), 25 мили до
Pizo[4] XII	Пизос	(Димитриево, Чирпанско), 12 мили до
Arzum[5] XIX	Арзос	(вероятно Калугерово,[6] по горното течение на р. Сазлийка), 19 мили до
Castris rubris[7] XVI	Кастра рубра	неуточнена[8] 16 мили до
Burdenis[9] XX	Бурдипта	(при Момково, Свиленградско), 20 мили до
Hadrianopoli[10] XVIII	Адрианопол	(Одрин), 18 мили до
Hostizo[11] XVIII	Остудизум	(Хафса, Одринско), 18 мили до
Burtizo[12] XVIII	Буртудизум	(Бабаески), 18 мили до
Bergule[13] XII	Бергуле	(Люлебургас), 12 мили до
Drysiporo[14] XII	Дризипара	(при Буюккаращиран), 12 мили до
Syrallo[15] X	Циралум	(Чорлу), 10 мили до
Perintos XXIX	Перинт	(Ерегли), 29 мили до
Cenopurio[16] [IX]	Кенофрурион	(при Синекли), 9 мили до
Ad statuas XIX	Адстатуас	(при Инджес), 19 мили до
Melentiana[17]	Мелантиада	(Яръмбургас)
Constantinopolis	Константинопол	(Цариград).

---

[1] Zyrmis: Zirmis (Ra), *'Οζόρμη* (Pr). [2] Bessapora: Basapare (IB), Bessapara (IA), *Βεσούπαρον* (Pr). Мнеиията за точното локализиране на Бесапара, както и данните за това селище, са посочени у *Д. Цончев,* Римският път Philippopolis-Tugugerum-Bessapara, ГПлНМ II, 1950, стр. 76—81. [3] Phinipopolis е неточно предаване ни името Philippopolis (auct). Името на селището се среща и под формите Philippopoli (IA), Filopopuli (IB), *Φιλιππόπολις* (auct), а е известно и под имената Eumolpias (Am), Pulpudeva (Iord), Trimontium (Pl), Poneropolis (Pl). Името си Филипопол е получил от македонския цар Филип II, който се смята за негов създател. За историята на града вж. *Danoff,* Philippopolis, PWRE XIX, кол. 2244—2263. Днешното название на града е произлязло от тракийското му име Пулпудева. Вж. *G. I. Kazarow,* Über die Namen der Stadt Philippopel, PhW, 1901, N 50. *В. Бешевлиев,* Античната топонимия у нас като исторически извор, ИИБЕ III, 1954, стр. 346, с подробни библиографски посочвания в бел. 7 на стр. 354. [4] Pizo: Opizo (IA), Pizos (inscr), *Πίνζος* (Pr). [5] Arzum: Arso (IA), Arzo (IB), *"Αρζος* (Pt), *"Αρζον* (Pr). [6] За локализирането на Арзос вж. *Д. П. Димитров,* Римският път Pizus-Arzus, ИБАИ VII, 1932/33, стр. 297—308; *Д. П. Димитров,* Пътуването на Александър Римски през Тракия, ИБАИ VIII 1934, стр. 129—130; *П. Детев,* От Burdenis до Arzus, ИАИ XV, 1946, стр. 172—176. [7] Castris Rubris е вероятно идентична с Castozobra (IB), Castra Iarba (IA). Според *Miller,* IR, кол. 537, Castris Rubris е идентична с Castozobra, но различна от Castra Iarba. [8] Кастра Рубра е м. Кастариите според картата на *Миков-Георгиев,* а според *Miller,* IR, кол. 537, тя е при Харманли. [9] Burdenis: Burdista (IB), Burdipta (IA), *Βουρδέπτω* (Pr). Вж. за това селище *[А. Разбойников],* Где е било селището и крепостта Бурдепто, ИИД, XIX—XX, 1944, стр. 185—192. [10] Hadrianopoli: Hadrianopolis (auct), *'Αδριανούπολις* (Pr). Тракийското му име е Uscudama (Am). Наричал се е и Orestias (Hist. Aug.). Името си Адрианопол е получил от имп. Адриан (117—138). [11] Hostizo: Ostudizo (IA), Ostodizo (IA), Ostidizo (IA). През двадесетте години на IV в. градът е бил преименуван в Nicae (IB) за спомен от победата в 323 г. на Константин I над Лициний. В средновековието е известен още като *Μικρὰ Νίκαια* (Никица). В 369 г. тук се е състоял събор на ариани. Вж. за събора сведенията на *Теодор Кирски,* Гръцки извори I, стр. 74—75. [12] Burtizo: Burtizon (Ra), Burdidizo (IA), Burtidizo (IA), Burtudizo (IA), *Βουρδίζου κάστρον* (Inscr. bulg.), *Βουρτούδγιζ* (Pr). В средновековието се е наричал *Βουλγαροφυγόν* (auct). [13] Bergule: Virgolis (IB). От 403 г. градът е бил преименуван на името на имп. Аркадий — *'Αρκαδιούπολις* (Theoph). [14] Drysiporo: Drusipara (Ra), Drizipara (IA), Druziparo (IA), Drizupara (IB), Driziparos (Gu), *Δριζιπέρα* (ThS), *Δρουζιπέρα* (Acta Alex.) [15] Syrallo: Suralon (Ra), Tirallo (IA), Izirallo (IA), Tzirallo (IA), Tunorullo (IB), *Τζουρούλον* (ThS), *Τζορολλόν* (Acta Alex.), *Τζορολλός* (Suid). [15] Cenopurio: Cenofrurion (Ra), Cenofrurio (IA), Coenophrurium, Caenophrurium (Eutr, Hist. Aug.). [17] Melentiana: Melantiada (Ra, IA, Am), Melantias (IA) *Μελαντίας* (Suid.)

13. *Via a Viminatio usque ad Tibiscum*
13. *Път от Костолац до Каваран*
(Miller, IR, col. 542—545)

Viminatio	Виминациум	(Костолац)
— — —	— — —	— — —
Tivisco	Тибискум[1]	(при Каваран)

14. *Via a Taliata usque ad Porolissum*
14. *Път от Милановац до Мойград*
(Miller, IR, col. 545—551)

Faliatis XX	Талиата	(Милановац), 20 мили до
Tierva	Диерна	(Стара Оршова)
— — —	— — —	— — —
Tivisco	Тибискум	(при Каваран)
— — —	— — —	— — —
Porolisso	Поролисум[2]	(Мойград).

15. *Via ab Aegeta usque ad Novas*
15. *Път от Бръза Паланка до Стъклен, Свищовско*
(Miller, IR, col. 551—553)

Egeta XXI	Егета	(Бръза Паланка), 21 мили до
Drubetis XXXVI	Дробета	(Турну Северин), 36 мили до
Amutria XXXV	Амутрия	(Мотру на р. Мотру), 35 мили до
Pelendova XX	Пелендова	(Крайова), 20 мили до
Castris novis [ca XV]	Кастра нова	(при Драгонещи), около 15 мили до
Romula LXX	Ромула	(Речка), 70 мили до
Ad novas	Нове	(м. Стъклен до Свищов).

16. *Via a Lisso per Naissum usque ad Ratiariam*
16. *Път от Леш (Алесио) до Арчар, Видинско, през Ниш*
(Miller, IR, col. 555—559)

Lissum XXX	Лисус	(Леш, Алесио), 30 мили до
Adpicaria XXX	Адпикария	(Пуке, в областта на Дукагин), 30 мили до
Creveni[3] XVII	Кревени	(Спас на р. Дрин), 17 мили до
Gabules[4] XXX	Габулес	(неуточнено), 30 мили до
Theranda[5] XXV	Теранда	(Дуле, при Призрен), 25 мили до

---

[1] От Виминациум (Костолац) до Тибискум (Каваран) има 7 пътни станции с общо разстояние 83 мили. Пътят минавал през Банат. Развалините на Тибискум се намират при сливането на р. Бистра с Темеш. [2] От Талиата (Милановац) до Поролисум (Мойград) има 23 пътни станции с общо разстояние 309 мили. Пътят минавал през дн. Югославия и Трансилвания. [3] Creveni: Crebenis (Ra), *Χλεβένα* (Const P). [4] Gabules се среща и под формата Gebulion (Ra). [5] Theranda е може би идентична с *Θερμίδαβα* (Pt).

Viciano[1] [XII]	Вицианум	(Липлян), 12 мили до
[Veclanum][2] XIX	Векланум	(край Прищина), 19 мили до
Vindenis[3] XX	Виндене	(Подуево), 20 мили до
Ad fines XX	Адфинес[4]	(Куршумлия), 20 мили до
Hammeo[5] VI	Хамеум	(край Прокупле), 6 мили до
Ad herculem[6] XIV	Адхеркулем	(край Курвинград или Брестовица), 14 мили до
Naisso XXVII	Наисус	(Ниш), 27 мили до
Timaco. Maiori X	Тимакум майус[7]	(Княжевац), 10 мили до
Timaco. Minori XXVII	Тимакум минус[7]	(Равна), 27 мили до
Conbustica[8] XXVII	Конбустика	(при Кладоруп в долината на р. Арчар), 27 мили до
Ratiaris	Рациария	(Арчар), Видинско.

17. *Via a Naisso usque ad Thessalonicam*
17. *Път от Ниш до Солун*[9]

(Miller, IR, col. 571—573)

Naisso XIV	Наисус	(Ниш), 14 мили до
Ad Hercule VIII	Адхеркулем	(край Брестовица), 8 мили до
липсва име на станция [XXX]		(вероятно северно от Лесковац), 30 мили до
Ad fines[10] [XXXV]	Адфинес	(Лепеница), 35 мили до
Anausaro[11] XII	Анавсарум	(Мали Буковац или Хан Кукара), 12 мили до
[Aquas] XXI	Акве	(Куманово), 21 мили до
Scupis[12] IX	Скупи	(Злокучене при Скопие), 9 мили до
липсва име на станция [VIII]		(при Ибрахимовци в долината на р. Вардар), 8 мили до
Presidio[13] IX	Президиум	(Кожле), 9 мили до
Adcephalon[14] XIII	Адкефалон	(при Велес), 13 мили до
Gurbita[15] VIII	Гурбита	(Нагаевци), 8 мили до

[1] Viciano (TP), Theclana (Ra), Beclano (Ra) са може би неточни предавания на формата Ulpiana. Вж. подробности у *Miller*, IR, кол. 557. [2] Veclanum е възстановена станция и е може би тъждествена с предходната Viciano, която се отъждествява и с дн. Вучитрън. Срв. Вулић, Споменик САН 39, 1903, стр. 86 и 75 (1933), стр. 48. [3] Vindenis се среща и под формите Vindinis (Ra), *Βενδένις* (Pt). [4] Адфинес се е намирал вероятно на границата между Дардания и Вътрешна Дакия. [5] Hammeo се среща и под формата Acmeon (Ra) [6] За отъждествяването на Адхеркулем вж. тук, стр. 23, бел. 9. [7] Съществува разногласие относно точното отъждествяване на Timacum Maius (inscr), Thamacon (Ra) и Timacum Minus (inscr), Timagon (Ra). Срв. *Fluss*, Timacum maius, — minus, PWRE VI A, кол. 1060—1062. [8] Conbustica се среща и под формата Combusticia (Ra). [9] В TP има известно объркване на път № 16 и № 17. Там пътят от Наисус (Ниш) до Скупи (Злокучене при Скопие) и оттук до Стоби (Пустоградско при Градско) минава през Хамео (при Прокупле). Според *Miller*, IR, кол. 571, 555, връзката между Хамео и Скупи е невъзможна. Следователно пътят трябва да се отклонява от Вицианум (Липлян). Линията от Скупи до Стоби е дадена с 115 мили разстояние, докато в същност действителното разстояние по долината на р. Вардар е 70 км (около 44 мили). Ето защо *Miller* свързва станциите от Скупи до Адхеркулем със станцията Адхеркулем от път № 16 и в такъв случай предполага, че тия две едноименни станции могат да съвпаднат. Срв. поправената карта на кол. 555. За колебанията относно станцията Ad Herculem и относно самия път вж. Византиски извори, I, стр. 63, бел. 144. [10] Ad fines се среща и под формата Fines (Ra). Тук е имало граничен пункт между Мизия и Дардания. [11] Anausaro се среща и под формата Nausaron (Ra). [12] Scupis: Scupus (MC), colonia Scuporum (inscr), *Σκοῦποι* (Pt), *Σκούπιον* (Pr), *Σκουπομητρόπολις* (Hl). Вж. *W. Tomaschek*, Wo lag Scupi, die Metropolis von Dardanien, SB Akad, Wien, Phil. hist. Kl. XCIX, II Hft, стр. 437—447. [13] Presidio се среща и под формата Praesidium (Ra). [14] Adcephalon се среща и под формата Ceflon (Ra). [15] Gurbita се среща и под формата Cubita (Ra).

Stopis[1] XII	Стоби	(Пустоградско, развалини южно от Градско), 12 мили до
Antigonia[2] XI	Антигония	(Войшанци, Тиквешко), 11 мили до
Stenas XII	Стене	(Демиркапия),[3] 12 мили до
Idomenia[4] XX	Идомения	(Милетковци), 20 мили до
Tauriana XVII	Тавриана	(Дойран), 17 мили до
Gallicum[5] XVI	Галикум	(Куфалово), 16 мили до
Tessalonice	Тесалоника	(Солун).

18. *Via a Thessalonica usque ad Pireum*
18. *Път от Солун до Пирея*

(Miller, IR, col. 573—578)

Tessalonice	Тесалоника	(Солун)
— — —	— — —	— — —
Larissa	Лариса	(Лариса)
— — —	— — —	— — —
Athenas V	Атина[6]	(Атина), 5 мили до
Pyreo	Пирея	(Пирея).

19. *Via a Serdica usque ad Heracleam*
19. *Път от София до Битоля*

(Miller, IR, col. 578—580)

Sertica [XXIV]	Сердика	(София), 24 мили до
Aelea XXVIII	Елея	(м. Паланка, Радомирско), 28 мили до
Peutalia[7] L	Пауталия	(Кюстендил), 50 мили до
Tranupara XXX	Транупара	(Оризари), 30 мили до
Astibo[8] XX	Астиб	(Щип), 20 мили до
Stopis XII	Стоби	(Пустоградско, развалини южно от Градско), 12 мили до
Euristo[9] XIV	Евристум	(вероятно Фариш или Мрамор, Тиквешко), 24 мили до
Cerami[a]e XI	Керамие	(Варош при Прилеп),[10] 11 мили до
липсва име на станция [X]		(вероятно при Сръбци), 10 мили до
Heraclea	Хераклея	(Битоля).

---

[1] Stopis: Stobi (auct), *Στόβοι* (auct). [2] Antigonia се среща и под формата Asigonia (Ra) [3] При Демиркапия се е намирала средновековната крепост просѣкъ. Вж. за Просек *П. Мутафчиев*, Владетелите на Просек, СбБАН I, 1913. [4] Idomenia се среща и под формата *Ἰδομήνη* (Pt). [5] Gallicum се среща и под формата Callicum (Ra). [6] От Солун до Атина имало 61 пътни станции с общо разстояние 436 мили. [7] Peutalia, Pautalia, се среща и под формата *Παυτά* (Pr). В средновековието градът се е наричал вельбѫждь. Вж. *Й. Иванов*, Северна Македония, София 1906; *W. Tomaschek*, Notizen über Pautalia oder das heutige Köstendil in Bulgarien, SB Akad, Wien, phil. hist. Kl. XCIX, II Hft, стр. 447—466. [8] Astibo — Istubera (Ra). В средновековието градът се нарича *Στύπιον*. За името му вж. *Ст. Романски*, Имената на някои македонски градове, 7. Щип, МПр. IX, 1935, кн. 3—4, стр. 55—58. За реда на последните три станции вж. поправката на *Miller*, кол. 580. [9] Euristo се среща и под формата Enriston (Ra). [10] Отъждествяването е според *B. Saria*, Ceramiae—Deuriopos, Mitteil. des Vereines Klass. Phil. in Wien II, 1925, стр. 34—38. За това селище срв. още *Й. Иванов*, ИБАД I, 1910, стр. 236—237.

20. *Via ab Amphipoli usque ad Philippim*
20. *Път от Амфиполис до Филипи*[1]

(Miller, IR, col. 583—585)

Amphipolis X	Амфиполис	(при Амфиполис, б. Неохори, до устието на р. Струма), 10 мили до
Trinlo[2] XVII	Трилум	(Макроталаса, Монухи, Нигритско, южно от езерото Тахино), 17 мили до
Graero[3] VIII	Грерум	(Корфовуни, Йени махле, Нигритско), 8 мили до
Euporea[4] XVII	Евпорея	(Стримониакон, Орляк), 17 мили до
Heraclea[5] santica IV	Хераклея сантика	(Зервохори, Нигритско), 4 мили до
Scotusa[6] [X]	Скотуза	(Вамвакофитон, Савек, на р. Струма), 10 мили до
липсва име на станция XVIII		(вероятно при Серес), 18 мили до
Sarxa XIII	Саркса	(край Зиляхово), 13 мили до
Strymon VIII	Стримон	(вероятно при прехода на р. Мътница), 8 мили до
Daravescos[7] XII	Драбеск	(Здравник), 12 мили до
Philippis	Филипи	(развалини по пътя между Драма и Кавала).

21. *Via ab Oesco usque ad Philippopolim*
21. *Път от Гиген до Пловдив*

(Miller, IR, col. 585—587)

Esco [XIV]	Ескус	(при Гиген, Никополско), 14 мили до
Ad putea VII	Адпутея	(Рибен, Плевенско), 7 мили до
Storgosia XI	Сторгозия	(м. Кайлъка при Плевен), 11 мили до
Dorionibus X	Дорионес	(западно от Слатина, Ловчанско), 10 мили до
Melta XIII	Мелта	(Ловеч), 13 мили до
Sostra X	Состра	(м. Троянхисар при Ломец, Троянско), 10 мили до
Ad radices VIII	Адрадицес	(Камен мост, Троянско), 8 мили до

[1] Разстоянието Амфипол—Филипи е схванато неправилно от *Miller* като един път. В същност то представя два пътя: от Амфипол до Хераклея Синтика (в този случай бележката на *Miller*, IR, кол. 585 за Trinlo е вярна) и от Хераклея Синтика за Филипи, тъй като Амфипол се е свързвал много по-пряко с Филипи по Via Egnatia (33 мили). [2] Trinlo се среща и под формата Trillon (Ra). [3] Graero се среща и под формата Greron (Ra). [4] Eupores се среща и под формата Euporia (Ra). [5] Heraclea santica се среща и под формите Heraclea Sintica (Liv), Ἡράκλεια Σιντική (Pt). Отъждествяването е според *E. Honigmann*, Le Synecdèmos d'Hieroclès, Bruxelles 1939, стр. 15. За този град вж. и *К. Петров*, Един нов податок за Хераклея Линкестис, Зборник (1955—1956), изд. на арх. музеј, Скопје, кн. I, 1956 г. [6] Scotusa се среща и од формата Σκοτοῦσσα (Pt). [7] Daravescos се среща главно като Δραβέσκος (Thuc, auct).

Montemno VI	Монтемно	(може би Кърнаре, Карловско), 6 мили до
Sub radice XII	Субрадице	(край Хр. Даново, Пловдивско), 12 мили до
липсват имена на две станции [X и XVI]		(първата при Михилци, Карловско, а втората — в местността Юрта при Чернозем), 10 и 16 мили до
Phinipopolis	Филипопол	(Пловдив).

22. *Via a Melta usque ad Marcianopolim*
22. *Път от Ловеч за с. Река Девня*

(Miller, IR, col. 587)

Melta L	Мелта	(Ловеч), 50 мили до
Nicopolistro [1] CXXX	Никополис ад Иструм	(развалини до Никюп, Търновско), 130 мили до
Marcianopolis [2]	Марцианопол	(Река Девня).

23. *Via a Durostoro per Anchialum usque ad Heracleam*
23. *Път от Силистра през Анхиало до Хераклица*

(Miller, IR, col. 587—590)

Durostero XIV	Дуросторум	(Силистра), 14 мили до
Palmatis [3] [XX]	Палмате	(Войново, Силистренско), 20 мили до
липсва име на станция [XLV]		(Студенец, Разградско), 45 мили до
Marcianopolis XII	Марцианопол	(Река Девня), 12 мили до
Panisso [4] XII	Панисос	(вероятно на р. Камчия), 12 мили до
Scatras [5] XVIII	Скатре	(южно от р. Камчия,[6] към Дюлинския проход), 18 мили до
Cazalet [7] XVIII	Казалет	(Порой, Поморийско), 18 мили до
Ancialis XVII	Анхиало	(Поморие, Анхиало), 17 мили до
Pudizo [8] XLII	Тарподизум	(Ковчас), 42 мили до
Ut surgas [9] XXX	Утсургас	(вероятно Чакли),[10] 30 мили до
Cenopurio XXIX	Кенофрурион	(при Синекли), 29 мили до
Perintus XVI	Перинт	(Ерегли), 16 мили до
Hiereo XIII	Хереум	(Тюркменли), 13 мили до

[1] Nicopolistro е известният град Nicopolis ad Istrum. Името му е засвидетелствувано и под формите Nicopolis ad Iatrum (Iord), *Νικόπολις περὶ Αἷμον* (Pt). Вж. *G. Seure.* Nicopolis ad Istrum, RA, II (1907), стр. 257; *G. Kazarow,* Nicopolis ad Haemum (ad Istrum), PWRE XVII, кол. 519— 533. [2] Marcianopolis: Marcianopoli (IA), *Μαρκιανούπολις* (Pr, Hl). За града вж. ***Ив. Дуйчев***, За наименованието на Марцианополис — Девня, ИИД, XIX—XX, 1944, стр. 51—55; *Fluss*, PWRE XIV, кол. 1505—1511. [3] Palmatis се среща и под формата Paratis (Ra). [4] Panisso се среща и под формата Panusion (Ra). [5] Scatras: Scatris (IA), *Σκατρῖνα* (Pr). [6] За локализацията на Скатре вж. *Шкорпил*, СбНУК VIII, 1892, стр. 45. [7] Cazalet се среща и под формата Carsaleon (Ra). [8] Pudizo: Trupudison (Ra), Tarpudison (Ra), Tarpodizo (IA). Отъждествяването с Ковчас е според картата на *Миков-Георгиев*, а според *Miller*, IR, кол. 589, дн. Койово. [9] Ut surgas се среща и под формата Usurdas (Ra). [10] Според *Kiepert*, FOA XVII Бунархисар,

Mocasura XIII	Мокасура	(при Казаоглу), 13 мили до
Bitenas XIII	Битене	(Бошерклю), 13 мили до
Apris XXXIII	Апри	(Инеджик), 33 мили до
Aprodisià[1] XXIV	Афродизия	(Кавак),[2] 24 мили до
Callipol[i][3] [VIII]	Калиполи	(Галиполи), 8 мили до
липсва име на станция XII		(Галата), 12 мили до
Sestos[4] [VIII]	Сест	(Акбашилиман), 8 мили до
Macrontecos[5] X	Макронтихос	(Казълджадере), 10 мили до
Heraclea[6]	Хераклея	(Хераклица).

24. *Via ab Anchialo usque ad Ranilum*
24. *Път от Поморие до Оризово*

(Miller, IR, col. 590—591)

Ancialis XII	Анхиало	(Поморие, Анхиало), 12 мили до
Aquis calidis L	Акве калиде	(Бургаските бани), 50 мили до
Cabilis[7] LII	Кабиле	(Таушантепе, сега Извор, Ямболско), 52
Berone[8] XXXVI	Бероя	(Стара Загора), 36 мили до
Ranilum	Ранилум	(Оризово, Чирпанско)·

25. *Via ab Adrianopoli usque ad Aenum*
25. *Път от Одрин до Енос*

(Miller, IR, col. 591—592)

Hadrianopoli XXIV	Адрианопол	(Одрин), 24 мили до
Plotinopoli[9] XXIV	Плотинопол	(край Димотика), 24 мили до
Zirinis[10] XX	Зирине	(вероятно Карабунар на Марица), 20 мили до
Dymis XX	Диме	(Фере), 20 мили до
Aenos	Енос	(Енос).

---

[1] Aprodisia: Afrodisia (Ra), Aphrodisias (Pl), Afrodisiade (IA), 'Αφροδισίας (Pt, Pr). [2] *E. Honigmann.* Byzantion VI, 1931, стр. 556—558, отъждествява Афродизия с Авраша на 8 км западно от Кавак, а Савсадия с Кавак. [3] Callipoli: Calipolis (Ra), Callipolis (Am), *Καλλίπολις* (Pr). [4] Sestos: Seston (IA), Sextus (Ra, Gu), Sestus (Am), *Σηστός* (Pr). [5] Macrontecos: Macroticos (Ra) Magrotichos (Gu), Macron Tichos (Pl), *Μακρὸν Τεῖχος* (Pt). [6] Heraclea: Eraclia (Ra), *Ἡράκλεια* (Pt). [7] Cabilis е известен обикновено под формата Cabyle (auct). Името на селището се среща още и под формата Gavilis (Ra), Calybe (Eutr). В средновековието за самия град Кабиле или за селище до него се споменава *Διάμπολις*. Вж. *Бр. Шкорпил*, Някои бележки върху арх. и ист. изследования в Тракия, Пловдив 1885, стр. 29—39; *Иречек*, Пътувания, стр. 675—676. [8] Berone: Beroea (Am, IA), Beroe (Ra), *Βερόη* (Hl). През римската епоха градът носи за известно време името Augusta Traiana. В средновековието градът се нарича Beroe, а също и Бороуи, като за известен период е бил наричан и *Εἰρηνόπολις* (Theoph) в чест на имп. Ирина (797—802). За града вж. *Д. П. Димитров*, Към историята на Августа Траяна, ИИД, XI—XII, 1932, стр. 55—70; *Д. П. Димитров*, Авгандира и Велта, две предполагаеми имена на Стара Загора, ИИД, XII, 1945, стр. 140—144; *Oberhummer*, Beroia, PWRE III, кол. 306—307, п. 3. [9] Plotinopoli: Plutinopolis (Ra), *Πλουτινούπολις* (Pr, Hl), *Πλωτινόπολις* (Pt). За града вж. *В. Регель*, О городе Плотинополе, Сборник в честь Помяловского, Спб 1897, стр. 147—151; *Oberhummer*, Plotinopolis, PWRE XXI, кол. 471. *N. Βαφείδης*, *Ἡ ἐκ Διδυμοτείχου ἀναθηματικὴ στήλη Πλοτινοπολιτῶν*.— *Θρακικά*, VIII, *1937*, стр. 196—210; *K. Ἀποστολίδης*, *Σημειώματα περί Πλωτινοπόλεως καὶ Διδυμοτείχου* *Θρακικά* IX, 1938, стр. 407—414 [10] Zirinis: Zurbis (Ra), Zervis (IA), *Ζιρενία* (StB).

B. ITINERARIUM ANTONINI AUGUSTI — ПЪТЕВОДИТЕЛ НА ИМПЕРАТОР АНТОНИН

1. *Via a Roma per Aquileiam usque ad Constantinopolim*
1. *Път от Рим през Аквилея до Цариград*

(Cuntz IR, p. 18)

123,8[1] Ab Urbe	от Рим	(Рим), до
9 Mediolanum m.p. CCCCXXXIII	Медиоланум	(Милано) 433 мили, до
124,1 inde Aquileia m. p. CCLX	Аквилея	(Аквилея) 260 мили
— — —	— — —	— — —
128,6 Aquileia civitas	град Аквилея	(Аквилея)
— — —	— — —	— — —
131,1 Mursa civitas[2]	град Мурза	(Осек) до
2 Cibalas civitas m.p. XXIII	град Цибале	(Винковци) 23 мили, до
3 Ulmos vicus m. p. XXII	село Улмус	(Товарник) 22 мили, до
4 Sirmi civitas m. p. XXVI	град Сирмиум	(Сремска Митровица) 26 мили до
5 Bassianis civitas m. p. XVIII	град Басиана	(при Петровци) 18 мили, до
6 Tauruno classis[3] m. p. XXX	флота в Таурунум	(Земун) 30 мили, до
132,1 Singiduno castra m. p. IIII	крепост Сингидунум	(Белград) 4 мили, до
2 Aureo Monte m. p. XXIIII	Ауреомонт	(Орешац край Гроцка) 24 мили, до
[3 Ab Aureo Monte	от Ауреомонт	(Орешац) до
Vinceia[4] m. p. VI	Винцея	(Смедерево) 6 мили, до
4 Margo m. p. VIII	Маргус	(Ораше при Дубравица) 8 мили, до
133,1 et leg. m. p. VIII[5]	легиона	(?) 8 мили, оттук до
2 inde Euminacio m. p. X	Виминациум	(Костолац) 10 мили]
3 Viminatio m. p. XXIIII	Виминациум	(Костолац) 24 мили,[6] до
134,1 Municipio m. p. XVIII	Мунициплум	(Калище) 18 мили, до
2 Idimo m. p. XXVII	Идимиум	(Медведже или Попович) 27 мили, до
3 Horreo Margi m. p. XVI	Хореум Марги	(Кюприя) 16 мили, до

133,2 inde minatio *P*, ineuminaco *1*, indeeuminaco *3 L*, indeeuminaco *B*. 133,3 viminicio *P*, XXIIII, *pr.* X *3 in uno numero eraso L*, XXIIII *B*.

[1] Издателят Cuntz дава страниците и редовете според изданието на *P. Wesselingius*, Vetera Romanorum itineraria, Amstelaedami 1735. [2] От град Аквилея до Мурса (Осек) има 13 пътни станции с общо разстояние 330 мили [3] Изразът Taurino classis означава, че Таурунум (Земун) е бил римско военно пристанище на Дунава. От надписи е известно, че се касае за Cl(assis) F(lavia) P(annonica) — *Fluss*, PWRE, V A, кол. 69—70. [4] Vinceia се среща и под формата Vingeio (IB). [5] Изразът et leg. m. p. VIII според Cuntz трябва да се чете et leg. VII и да се постави след Viminatium 133,2. Касае се за VII Клавдиев легион, чийто централен лагер е бил във Виминациум. Вж. *Ritterling*, Legio, PWRE XII, кол. 1620. [6] 24 мили е от Ауреомонт до Виминациум.

134,4	Pompeis m. p. XXXIIII	Президиум Помпей	(Неричев хан при Алексинац) 34 мили, до
5	Naissi m. p. XXIIII	Наисус	(Ниш) 24 мили, до
135,1	Remisiana m. p. XXV	Ремисиана	(Бела Паланка) 25 мили, до
2	Turribus m. p. XVIII	Турес	(Пирот) 18 мили, до
3	Meldia m. p. XXX	Мелдия	(между Драгоман и Сливница) 30 мили, до
4	Serdica m. p. XXIIII	Сердика.	(София) 24 мили, до
5	Burgaraca[1] m. p. XVIII	Бурагара	(западно от Лесново,[2] Елинпелинско) 18 мили, до
136,1	Helice m. p. XXI	Хилице	(Ихтиман) 21 мили, до
2	Lissas[3] m. p. XXI	Лисе	(при Ветрен, Пазарджишко) 21 мили, до
3	Bessapara m. p. XXII	Бесапара	(при Синитово, Пазарджишко) 22 мили, до
4	Philippopoli m. p. XXII	Филипопол	(Пловдив) 12 мили, до
5	Cillis m. p. XXXI	Циле	(Черна гора, Чирпанско) 31 мили, до
6	Pizo m. p. XX	Пизос	(Димитриево, Чирпанско) 20 мили, до
7	Arso m. p. XVIII	Арзос	(вероятно Калугерово, по горното течение на р. Сазлийка) 18 мили, до
137,1	Subzupara m. p. XVIII	Субзупара	(неуточнено) 18 мили, до
2	Burdipta m. p. XXII	Бурдипта	(при Момково, Свиленградско) 22 мили, до
3	Hadrianopoli m. p. XXIIII	Адрианопол	(Одрин) 24 мили, до
4	Ostudizo m. p. XVIII	Остудизум	(Хафса, Одринско) 18 мили, до
5	Burtudizo m. p. XVIII	Буртудизум	(Бабаески) 18 мили, до
6	Bergule m. p. XVIII	Бергуле	(Люле Бургас) 18 мили, до
7	Drizipara m. p. XIIII	Дризипара	(при Буюк Каращиран) 14 мили, до
138,1	Izirallo m. p. XVI	Циралум	(Чорлу) 16 мили, до
2	Heraclia m. p. XVII	Хераклея	(Ерегли) 17 мили, до
3	Cenofrurio m. p. XVIII	Кенофрурион	(при Синекли) 18 мили, до
4	Melantiada m. p. XXVIII	Мелантиада	(Яръм Бургас) 28 мили, до
5	Bizantio[4] (qui et Constantinopoli) m. p. XVIII	Византион, наречен Константинопол	(Цариград) 18 мили.

134,4 XXIIII *P*, XXXII *Cuntz*. 135,2 turris *L*, XXVII *L*. 135,3, melipia *L*. 135,5 burburaca *P*, bagaraca *L*. 136,3, belsufara *P*. 136,4 philippopoli, *alt.* o *corr.* *ex* u *IL*. 136,5 cellis *P*, XXX *L*, *aut* XXX *Cuntz*. 136,6 opizo *L*, XVIII *P*. 136,7 asso *L*. 137,1 sazannara, *pr.* n. expunxit *IL*, sazanara *B*, XX *L*. 137,2 burdicta *P*, XVII *Cuntz*. 137,3 adrianopoli *P*, XX *Cuntz*. 137,4 ostrudo *P*, osiudizo *L*. 137,7 drizipala *L*. 138,2 eraclia *P*, *aut* XVIII *Cuntz*. 138,3 XVIII *L*. 138,4 melantrada *P*.

[1] Burgaraca се среща и под формите Buragara (IB), *Βουγάραμα* (Pr) [2] Бурагара е Лесново според *Ив. Велков — П. Делирадев*, Из България, София 1946, стр. 176; според *Miller*, IR, кол. 534, тя е при Нови хан. [3] Lissas е известна още и като Bona Mansio (IB). [4] Античният град Byzantion е бил преименован на Constantinopolis в чест на император Константин I, който преместил в 330 г. тук столицата на империята.

2. *Via a Cabile usque ad Hadrianopolim*
2. *Път от Извор до Одрин*

(Guntz IR, p. 23)

175,1	Iter Thraciae	Път в Тракия[1]	
2	A Cabile per	пряко от Кабиле	(Извор, Ямболско) до
3	conpendium Adrianopoli usque m. p. LXXVIIII	Адрианопол	(Одрин) 79 мили; [от Извор] до
4	Orudisza ad Burgum m. p. XXX	Орудиза при Бургум	(вероятно Голям Манастир, Тополовградско) 30 мили, до
5	In Medio m. p. XXV	Инмедио	(Константиново, Тополовградско) 25 мили, до
6	Adrianopoli m. p. XXIIII	Адрианопол	(Одрин) 24 мили.

3. *Via a Plotinopoli usque ad Heracleam*
3. *Път от Димотика до Ерегли*

(Guntz IR, p. 23)

7	A Plotinopolim Heraclea m. p. XXV	от Плотинопол Хераклея	(край Димотика) до (Ерегли) 25 мили,[2] до
8	Traianopolim m. p. XXII	Траянопол	(Терма Лутра, б. Лъджакьой) 22 мили, до
9	Apris m. p. XXIII	Апри	(Инеджик) 23 мили, до
176,1	Resisto m. p. XXII	Резистус	(Казаоглу) 22 мили, до
2	Heraclea m. p. XXV	Хераклея	(Ерегли) 25 мили.

4. *Via a Viminatio usque ad Constantinopolim*
4. *Път от Костолац до Цариград*

(Guntz IR, p. 32—33)

217,5	Item per ripam a Viminatio Nico-	Отново, по брега от Виминациум	(Костолац) до
6	mediam m. p. $\overline{XI}$ LXII[3] sic:	до Никомидия	(Никомидия) 1162 мили по следния начин: до
7	Cuppe m. p. XXIIII	Викус Купе	(Голубац) 24 мили, до

175,1 item tracis *praemittit P*, tracie *P*, trachiae *L*. 175,2 adrianopolim *L*, usque *om. P*. 175,3 m. p. LXXVIIII *om. D*, CCV *P*, LXXVIIII *corr.* LXVIIII *1 L*, LXXVIIII *B*. 175,4 orodista *P*, arudisga *D*. 175,7 protinopolim *P*, plotonopopolim *corr.* plotinopolim *1D*, plotonopolim *L*, eraclea *P*, XXXV *P*, XCII *B*. 175,8 LXII *Cuntz*. 175,9 LXXIII *Cuntz*. 176,1 XXXII *L*. 176,2 eraclea *P*, XV *L*.

[1] Останките от този път са проследени от *Г. Аянов*, Стари пътища и селища, ИАИ XV, 1946, стр. 96 сл. [2] Числото 25 мили е погрешно. Може би тук е трябвало да стои броят на милите от общото разстояние между Плотинопол и Хераклея. А според Cuntz *A* пред Plotinopolim и *Heraclea* би трябвало да отпаднат и тогава числото 25 мили би представлявало връзката между Адрианопол и Плотинопол. Така пътищата, означени у нас с № 2 и № 3, са може би части от един и същи път. [3] Както отбелязва Cuntz към това място, сборът на разстоянията между отделните станции не отговаря на посочения общ сбор.

218,1	Novas m. p. XXIIII	Нове	(край Бръница) 24 мили, до
2	Talia m. p. XII	Талиата	(Долни Милановац) 12 мили, до
3	Egeta m. p. XXI	Егета	(Бръза Паланка) 21 мили, до
4	Aquis m. p. XVI	Акве	(Видровац при Неготин) 16 мили, до
219,1	Dortico m. p. X	Дортикум	(при Раковица до устието на р. Тимок) 10 мили, до
2	Bononia[1] m. p. XVII	Бонония	(Видин) 17 мили, до
3	Ratiaria leg. XIIII GG[2] m. p. XVIII	Рациария — XIV двоен легион	(Арчар, Видинско) 18 мили, до
4	Almo m. p. XVIII	Алмус	(Лом) 18 мили, до
220,1	Cebro m. p. XVIII	Цебрус	(Горни Цибър, Ломско) 18 мили, до
2	Augustis m. p. XVIII	Августа	(Хърлец, Оряховско, при устието на р. Огоста) 18 мили, до
3	Variana m. p. XII	Вариана	(Селановци, Оряховско)[3] 12 мили, до
4	Valeriana m. p. XII	Валериана	(при Долни Вадин, Оряховско)[4] 12 мили, до
5	Oesco leg. V Mac.[5] m. p. XII	Ескус — V мак. легион	(Гиген, Никополско) 12 мили, до
221,1	Uto m. p. XIIII	Утус	(Гауренско градище при Милковица, Никополско) 14 мили, до
2	Securisca m. p. XII	Секуриска	(Черковица, Никополско) 12 мили, до
3	Dimo m. p. XII	Димум	(Белене, Свищовско) 12 мили, до
4	Novas leg I Ital.[6] m. p. XVI	Нове — I Италийски легион	(м. Стъклен до Свищов) 16 мили, до
222,1	Scaidava m. p. XVIII	Скаидава	(между Батин, ок. Бяла, и Мечка, Русенско) 18 мили, до
2	Trimammio m. p. VII	Тримамиум	(при Пиргово, западно от Русе) 7 мили, до
3	Sexantapristis m. p. XII	Сексантаприста	(Русе) 12 мили, до
4	Tigra m. p. VIIII	Тегра	(Мартенско кале на р. Дунав) 9 мили, до
5	Appiaria m. p. XIII	Апиария	(Ряхово, Русенско) 13 мили, до

219,1 dorcico *D*. 219,2 XVIII *P*. 219,3 riatiaria *D*, leg.] m. p. *P*, Gemina *Cuntz*. 220,1 crebro *D*. 220,2 agustis *P*. 220,4 *om*. L, valerianis *D*. 220,5 oesceo *L*. 221,1 XIII *P*. 221,3 XI *D*. 221,4 XVII *3L*, XVII *B*. 222,2 triamo *D*. 222,3 sesantapristis *D*, VII *P*. 222,5 apiariaria *D*, XIIII *PD*.

[1] Bononia е известна в средновековието като бъдинъ. Вж. тук, стр. 15, бел. 6 и л-рата на стр. 16, бел. 11. [2] Изразът leg XIIII GG = Gemina означава, че Рациария е била централен лагер на XIV двоен легион. В действителност тук е допусната грешка. Касае се за leg. XIII Gemina. Срв. *Vulič*, PWRE I A, кол. 261. [3] Според *Шкорпил*, ИРАИК X, 1905, стр. 466, Вариана е така нареченото Лесковско кале, малко на север от Лясковец, Оряховско. Може би това селище е идентично с Варининана, спомената в Notitia dignitatum, XLII, 31. [4] Валериана е Вадинско кале при Долни Вадин, Оряховско, според *Шкорпил*, ИРАИК X, 1905, 469, според *Miller*, IR, кол. 503, Деалу Вертес (?), а според *Велков-Делирадев*, Из България, стр. 53, тя е Лясковско кале. [5] Изразът leg. V Mac. означава, че Ескус е бил централен лагер на V Македонски легион. [6] Изразът leg. I Ital. означава, че Нове е бил централен лагер на I Италийски легион.

223,1 Transmariscam m. p. XVI	Трансмариска	(Тутракан) 16 мили, до
2 Candidiana[1] m. p. XIII	Кандидиана	(градището при Попина, Силистренско) 13 мили, до
3 Teclitio m. p. XII	Тегулициум	(Ветренско кале) 12 мили, до
4 Dorostoro leg. XI Cl[2] m. p. XII	Дуросторум — XI Клавдиев легион	(Силистра) 12 мили, до
224,1 Sucidava m. p. XVIII	Сукидава	(Сатуново) 18 мили, до
2 Axiupoli m. p. XII	Аксиопол	(Хиног до Черна вода) 12 мили, до
3 Capidava m. p. XVIII	Капидава	(при Калакьой) 18 мили, до
4 Carso m. p. XVIII	Карсиум	(Хърсово) 18 мили, до
5 Cio m. p. X	Циус	(м. Хисарлък при Сарай) 10 мили, до
225,1 Biroe m. p. XIIII	Бероя	(Валя Ходжий) 14 мили, до
2 Trosmis leg. I Iovia[3] m. p. XVIII	Тресмис — I Юпитеров легион	(Иглица) 18 мили, до
3 Scytica[4]	Скитика	(неуточнено)
4 Arrubio m. p. VIIII	Арубиум	(Мачин) 9 мили, до
5 Diniguttia m. p. VIIII	Диногеция	(Гарван) 9 мили, до
226,1 Novioduno leg. II Herculea[5] m. p. XX	Новиодунум — II Херкулиев легион	(Исакча) 20 мили, до
2 Aegiso m. p. XXIIII	Егисос	(Тулча) 24 мили, до
3 Salsovia m. p. XVII	Салсовия	(Махмудия) 17 мили, до
4 Salmorude[6] m. p. VIIII	Салморуде	(Разелм) 9 мили, до
5 Vale Domitiana m. p. XVII	Валис Домициана	(неуточнено) 17 мили, до
227,1 Ad Salices[7] m. p. XXVI	Адсалицес	(неуточнено) 26 мили, до
2 Historio m. p. XXV	Истрос	(при Каранасуф, сега Истрия) 25 мили, до
3 Tomos m. p. XXXVI	Томи	(при Кюстенджа) 36 мили, до
4 Callacis m. p. XXX	Калатис	(Мангалия) 30 мили, до
228,1 Timogitia[8] m. p. XVIII	Тимогиция	(неуточнено) 18 мили, до
2 Dionisopoli m. p. XXIIII	Дионисопол	(Балчик) 24 мнли, до
3 Odisso m. p. XXIIII	Одесос	(Варна) 24 мили, до
4 Marcianopoli m. p. XVIII	Марцианопол	(с. Река Девня) 18 мили, до

223,1 transmarisca *D.* 223,3 teglicio *P,* teclitio *D,* teglicio *Cuntz.* 223,4 doroscoro *P,* XXI *L,* CL *non litteris, sed numeris scripsit P.* 224,1 *corrige:* Sagadava m. p. XVIII Sucidava m. p. XII *Cuntz.* 224,2 asciopoli *D,* XVII *Cuntz.* 224,4 garso *P,* carsu *D.* 224,5 XVIII *D.* 225,1 birore *D,* XVIII *P.* 225,2 tromis *P,* XIII *P.* 225,3 scitia *P,* sitica m. p. VIII *D.* 225,4 XVIII *P,* Arubio *Cuntz.* 225,5 tuniguttia *P,* dinigutta *D.* 226,1 niuioduno (*alt.* i *sup. lin.*) *P.* 226,2 egiso *P,* aegisi *D.* 226,3 salsaouia *D,* XVIII *D.* 226,5 ualle *P,* domiciana *D,* XVIII *D,* Valle Domitiana *Cuntz.* 227,1 XXVII *D.* 227,2 storio *P,* Histro *Cuntz.* 227,3 tomus *D,* XXVI *D.* 227,4 gallacis *D,* Callatis *Cuntz,* XXXVI *corr.* XXX *1P.* 228,1 timocithya *D,* timogittia *L,* XVII *P.* 228,3 udysso *L,* udisso *B.* 228,4 martianopoli *D.*

[1] Candidiana е градището при с. Попина, Силистренско. Вж. тук, стр. 16, бел. 8. [2] Изразът leg. XI Cl. означава, че Дуросторум е бил централен лагер на XI Клавдиев легион. [3] Изразът leg. I Iovia означава, че Тресмис е бил централен лагер на I Юпитеров легиои. [4] Погрешна е бележката на Cuntz в критичния апарат към това място (което е и мнение на първия издател Wesselingius), че се отнася за провинция Скития (дн. Добруджа). В действителност селище със същото име — *Σκυϑιας* ни е известно от *Прокопий,* De aedif. IV 11, и то именно в тия области. При това в един от ръкописите на IA (ръкопис D) е посочено и разстоянието 8 мили. По наскоро открити тухли с печат leg. I Ioviae Scy(thicae) някои смятат, че Scy(thica) — „скитски“ е част от името на легиона. Вж. Année épigraphique 1950, № 160. Срв. *Gh. Ştefan,* Dacia VII/VIII, 1937/40, стр. 408—410; *Gh. Ştefan,* Scytica. A propos d'un passage de l'Itinerarium Antonini 225,3. Balcania VII/2, 1944, стр. 344—348. В същност това е името на селището, където е лагерувала част от легиона. [5] Изразът leg. II Herculea означава, че Новиодунум е бил централен лагер на II Херкулиев легион. [6] Salmorude се среща и под формата *"Αλμυρις* (Hl, Pr). За локализацията му вж. *C. Moisil,* Unde a fost vechiul Halmyris?, Bulet. Comis. monum. istor., III, 1910, стр. 93—94. [7] Адсалицес е Казълхисар според *Miller,* IR, кол. 510. [8] Тимогиция (Timum y Ra) според *Miller,* IR, кол. 511, е Сиркьой, според други — не е уточнено. Срв. *Fluss,* PWRE VI A, кол. 1259—1260 s. v. Timogitia.

229,1	Scatris m. p. XXVI	Скатре	(южно от река Камчия, към Дюловския проход(26 мили, до
2	Ancialis m. p. XXIIII	Анхиало	(Поморие, Анхиало) 24 мили, до
3	Debelco m. p. XXIIII	Девелт	(Дебелт, Бургаско) 24 мили, до
230,1	Sadame m. p. XVIII	Садаме	(Умурфакъ) 18 мили, до
2	Tarpodizo m. p. XVIII	Тарподизум	(Ковчас) 18 мили, до
3	Ostodizo m. p. XXXII	Остудизум	(Хафса, Одринско) 32 мили, до
4	Burtudizo m. p. XVIII	Буртудизум	(Бабаески) 18 мили, до
5	Bergule m. p. XVIII	Бергуле	(Люле Бургас) 18 мили, до
6	Drizipara m. p. XIIII	Дризипара	(при Буюк Каращиран) 14 мили, до
7	Tzirallo m. p. XVI	Циралум	(Чорлу) 16 мили, до
8	Heraclia m. p. XVIII	Хераклея	(Ерегли) 18 мили, до
9	Cenofrurio m. p. XVIII	Кенофрурион	(при Синекли) 18 мили, до
10	Melantiada m. p. XXVII	Мелантиада	(Ярък Бургас) 27 мили, до
11	Bizantio m. p. XVIII	Византион	(Цариград) 18 мили.

5. *Via a Beroia usque ad Adrianopolim*
5. *Път от Стара Загора до Одрин*

(Guntz IR, p. 33)

231,4	A Beroa	От Берoя	(Стара Зигора) до
	Adrianopolim m. p. LXXXVII	Адрианопол	(Одрин) 87 мили
5	Castra Iarba m. p. XXX	Кастра Ярба	(неуточнено)[1] 30 мили, до
6	Burdipta m. p. XXV	Бурдипта	(при Момково, Свиленградско) 25 мили, до
7	Hadrianopolim m. p. XXXII	Адрианопол	(Одрин) 32 мили.

6. *Via a Tauruno per Aquinquum usque ad Carnuntum*
6. *Път от Земун през Будапеща до Дойч Алтенбург*

(Guntz IR, p. 35)

242,1	A Laurino	от Таурунум	(Земун)
	— — —	— — —	— — —
245,7	Aquinquo leg. II Adiut.	Аквинкум — II помощен легион	(до Будапеща)
	— — —	— — —	— — —
247,4	Carnunto	Карнунтум	(между Дойч Алтенбург и Петронел)[2].

229,1 scatrix *P*, soatris *L*, XVII *P*. 229,2 ancilis *P*, Anchialis *Cuntz*. 229,3 debeleo *L*, Develto *Cuntz*. 230,2 tariodiz *P*. 230,3 ostudizo *D*, XXIIII *D*. 230,1—3 *fere* LXXV *Cuntz*. 230,5 bercule *D*, XIIII (*est numerus versus insequentis ; item v. 6, 7*) *D*. 230,6 disizipara *D*, drizipala *L*, XVI *D*. 230,7 zirardo *D*, XVIII *D*. 230,8 eraclia *P*, taraclya *D*. 230,10 melantida *PL*, melanciada *B*, XXVIII *D*. 231,4 LXVII? *Numeri collecti*: LXXXVII *Cuntz*. 231,5 *numerus fortasse augendus Cuntz*. 231,6 burdipia *P*, XVII *ut videtur Cuntz*. 231,7 adrianopolim *P*, adrianopoli *D*, XX *ut videtur Cuntz*. 242,1 *ita restituas*: a Tauruno... *Cuntz*.

[1] Вж. тук, стр. 21, бел. 7. [2] Пътят от Таурунум (Земун) през Аквинкум (до Будапеща) до Карнунтум (между Дойч Алтенбург и Петронел) има 31 пътни станции с общо разстояние 643 мили. Пътят минава през дн. Югославия, Унгария и Австрия.

7. *Via ab Hemona per Sisciam usque ad Sirmium*
7. *Път от Любляна през Сисак до Сремска Митровица*

(Cuntz IR, p. 38)

259,11	Item ab Hemona per Sisciam Sirmi	отново от Хемона през Сисция	(Любляна) (Сисак) до
12	m. p. CCCXI, sic:	Сирмиум	(Сремска Митровица) 311 мили, по следния начин: до
13	Praetorio Latovicorum XXXIIII	Преториум Латовикорум	(при Трефен) 34 мили
	— — —	— — —	— — —
260,2	Siscia	Сисция	(Сисак)
	— — —	— — —	— — —
261,1	Cibalis	Цибале	(Винковци) до
2	Ulmos m. p. XXII	Улмус	(Товарник) 22 мили, до
3	Sirmi m. p. XXVI	Сирмиум	(Сремска Митровица)[1] 26 мили

8. *Via a Dyrrachio per Macedoniam et Thraciam usque ad Constantinopolim*
8. *Път от Драч през Македония и Тракия до Цариград*

(Cuntz IR, p. 48)

317,3	Iter quod ducit a	Път, който води от	
4	Durrachio per Macedoniam et Trachiam Bizantium usque:	Дирахиум през Македония и Тракия до Византион:	(Драч) (Цариград).
5	A Brundisio traiectus	Преход от Брундизиум до Дирахиум	(Бриндизи)
6	Durrachium usque stadia num. ĪCCCC		(Драч) 1400 стадии.
7	A Dyrrachio Bizantium m. p. DCCLIIII sic:	От Дирахиум до Византион	(Драч) (Цариград) 754 мили по следния начин:
318,1	Clodiana m. p. XXXIII	Клодиана	(при Пекин на р. Шкумба) 33 мили, до
2	Scampis m. p. XX	Скампа	(Елбасан) 20 мили, до
3	Tres Tabernas m. p. XXVIII	Трестаберне	(Кюкс) 28 мили, до
4	Licnido m. p. XXVII	Лихнида	(Охрид) 27 мили, до
5	Nicia m. p. XXXIIII	Никея	(Велушина, Битолско) 34 мили, до
319,1	Heraclea m. p. XI	Хераклея	(Битоля) 11 мили, до
2	Cellis m. p. XXXIV	Целе	(неуточнено) 34 мили, до
3	Edessa m. p. XXVIII	Едеса	(Воден) 28 мили, до
4	Pella m. p. XXVIII	Пела	(Постол, Ениджевардарско) 28 мили, до

261,3 sirma *L*, sirmi *B*. 317,3 dirracio *P*, dourrachi *D*, duracio *L*. 317,4 traciam *P*, trachiam per *D*, Thraciam *Cuntz*. 317,6 dirracius *P*. 317,7 dirraci *P*, dyrrachi *D*, duracho *L*, durachio *B*, DCCCLIIII *P*, aCCaVII *D*, DCCLIIII, *inter* C *et* L *eras.* L *L*, DCCLIIII *B* VIII min. sunt *in marg. L*, 318,1 XXIII *1*, XXXIII *3L* XLIII *B*. 318,3 XXIIII *P*. 318,4 lignido *L*, Lychnido *Cuntz*. 318,5 XXIIII *P*, XXXIII *D*. 319,1 eraclea *P*, heraclia *L*, XL *D*. 319,2 XXXIIII *P*. 319,3 XXVIIII *D*. 319,4 XXVIII *D*.

[1] Пътят от Хемона (Любляна) до Сирмиум (Сремска Митровица) има 13 пътни станции с общо разстояние 311 мили.

320,1	Thessalonice m. p. XXVII	Тесалоника	(Солун) 27 мили, до
2	Mellissurgin m. p. XX	Мелисургион	(Мелисургион, Кукушко) 20 мили, до
3	Apollonia m. p. XVII	Аполония	(Полина) 17 мили, до
4	Amphipoli m. p. XXX	Амфипол	(Амфиполис, б. Неохори при устието на р. Струма) 30 мили, до
5	Philippis m. p. XXXIII	Филипи	(развалини между Кавала и Драма) 33 мили, до
321,1	Neapoli m. p. XII	Неапол	(Кавала) 12 мили, до
2	Acontisma m. p. VIIII	Акontисма	(проход, западно от устието на р. Места) 9 мили, до
3	Topiro m. p. XVII	Топир	(близо до устието на р. Места) 17 мили, до
4	Cosinto m. p. XIII	Косинт	(източно от Генисея, б. Енидже, Ксантийско) 13 мили, до
5	Porsulis m. p. XXIII	Порсуле	(Месинкалеси при Гюмюрджина) 23 мили, до
322,1	Brendice m. p. XXI	Брендице	(Амаранда, б. Ябейли, Гюмюрджинско) 21 мили, до
2	Milolito m. p. XII	Милолитум	(при Кърка) 12 мили, до
3	Timpiro m. p. XVI	Темпира	(западно от устието на р. Марица) 16 мили, до
4	Traianopoli m. p. VIIII	Траянопол	(Терма Лутра, б. Лъджакьой, южно от Фере) 9 мили, до
5	Dimis m. p. XVI	Диме	(Калдеркос при Фере) 16 мили, до
6	Zervis m. p. XXIIII	Зирине	(вероятно Карабунар на р. Марица) 24 мили, до
7	Plotinopolim m. p. XXIIII	Плотинопол	(при Димотика) 24 мили, до
8	Hadrianopolim m. p. XXI	Адрианопол	(Одрин) 21 мили, до
9	Ostidizo m. p. XVIIII	Остудизум	(Хафса, Одринско) 19 мили, до
323,1	Burdidizo m. p. XVIIII	Буртудизум	(Бабаески) 19 мили, до
2	Bergule m. p. XVII	Бергуле	(Люле Бургас) 17 мили, до
3	Drusiparo m. p. XIIII	Дризипара	(при Буюк Каращиран) 14 мили, до
4	Thirallo m. p. XVI	Циралум	(Чорлу) 16 мили, до
5	Perintho Erac. m. p. XVIII	Перинт Хераклея	(Ерегли) 18 мили, до
6	Cenofrurio m. p. XVIII	Кенофрурион	(при Синекли) 18 мили, до
7	Melantrada m. p. XXVII	Мелантиада	(Яръм Бургас) 27 мили, до
8	Bizantio m. p. XVIIII	Византион	(Цариград) 19 мили.

320,1 tessalonice *P*, XXVIII *P*. 321,2 VI[I]I *P*. 321,3 topyro *D*. 321,5 portulis *P*, porfulis *D*, *post* porsulis *add.* quod modo maximianopolim *3LB* (maximianopolis). 322,1 priendice *D*. 322,2 mylolyto *D*, milolitho *L*. 322,3 timero *P*, tympyra *D*, Tempyra *Cuntz.* 322,4 VIII *D*. 322,5 Dymis XIII *Cuntz.* 322,8 adrianopolim *PB*, XXII *D*, XXIIII *Cuntz.* 322,9 hostridizo *L*, XVIII *D*. 323,1 brundidizo *D*, XVIII *D*. 323,2 bercule *D*. 323,3 XII *D*, XVI *L*, druziparo *L*. 323,4 tirallo *PB*. 323,5 perinto *P* herac *P*, erae *D*, Heraclea *Cuntz.* 323,6 cenorfurio, *pr.* o *ex* u *1L*. 323,7 melanthrada *P*, XXVIII *P*, Melantiada *Cuntz.* 323,8 *post* bizantio *add.* constantinopuli *3L*, qui constantinopoli *B*, XXVIIII *P*.

9. *Via a Brundisio per Aulonam et inde trans Epyrum, Thessaliam et Macedoniam usque ad Melisurgium*

9. *Път от Бриндизи през Валона и оттук през Епир, Тесалия и Македония до Мелисургион*

(Cuntz IR, p. 49)

323,9	Item a Brundisio sive ab Hydrunto	отново преход от Брундизиум	(Бриндизи)
10	traiectus	или от Хидрунтум	(Отранто) до
	Aulonam stadia num I	Авлона	(Валона) 1000 стадии.
324,1	Inde per loca maritima in Epirum et Thessaliam	И оттам по крайбрежието в Епир и	
2	et in Macedoniam sic:	Тесалия и в Македония по следния начин: до	
3	Acroceraunia m. p. XXXIII	Акрокеравния	(Логара в планината Лонгария) 33 мили.
	— — —	— — —	— — —
328,1	Larissa	Лариса	(Лариса)
	— — —	— — —	— — —
4	Berea	Берия	(Бер), до
5	Thessalia m. p. LI	Тесалоника [1]	(Солун) 51 мили, до
5	Mellissurgin m. p. XX	Мелисургион	(Мелисургион, Кукушко),[2] 20 мили.

10. *Via ab Hydrunto per Aulonam et inde trans Macedoniam usque ad Constantinopolim*

10. *Път от Отранто през Валона и оттук през Македония до Цариград*

(Cuntz IR, p. 49—50)

329,1	Item recto itinere ab Hydrunti	Отново по правия път от Хидрунтум	(Отранто) до
2	Aulonam stadia I	Авлона	(Валона) 1000 стадии.
3.4	Inde per Macedoniam	И оттам през Македония [3] до	
5	Apollonia m. p. XXV	Аполония	(Поян) 25 мили, до
6	Ad Novas m. p. XXIIII	Нове	(Фиер) 24 мили, до
7	Clodianis m. p. XXV	Клодиана	(при Пекин на р. Шкумба) 25 мили, до
8	Scampis m. p. XXII	Скампа	(Елбасан) 22 мили, до
9	Tribus Tabernis XXX	Трестаберне	(Кюкс) 30 мили, до

328,5 Thessalonica *fere* XLV *Cuntz.* 329,3.4 *post* mac. *add.* usque constantinopoli m. p. DCCLVI *3LB. Archetypus summa caret (cf. 324,2). Quam 3LB hic et 332,9 exhibent summa cum singulis archetypi numeris convenit. Computata igitur est ante quam 330,2* VI *in* XV *et 332,8* XXVII *in* XXVIII *corrumperentur - Cuntz.* 329,9 XXVII *Cuntz.*

---

[1] Както забелязва издателят Cuntz, при Thessalia става дума за Тесалоника (Солун). [2] Пътят от Брундизиум (Бриндизи) или Отранто (Валона) през морето има 1000 стадии, а от Акрокеравния (в планината Лонгария) до Мелисургион (има 22 пътни станции с общо разстояние 693 мили. [3] Това е известният път Via Egnatia, чиято начална станция на Адриатическия бряг в TP е Драч, а тук — Авлона,

329,10 Lignido m. p. XXVII	Лихнида	(Охрид) 27 мили, до
330,1 Scirtiana* m. p. XXVII	Сциртиана	(неуточнено) 27 мили, до
2 Castra m. p. VI	Кастра	(неуточнено) 6 мили, до
3 Heraclia m. p. XII	Хераклея	(Битоля) 12 мили, до
4 Cellis m. p. XXXIII	Целе	(неуточнено) 33 мили, до
5 Edessa m. p. XXXIII	Едеса	(Воден) 33 мили, до
6 Dioclitianopolis [1] m. p. XXX	Диоклетианопол	(неуточнено) 30 мили, до
7 Thessalonica m. p. XXVIIII	Тесалоника	(Солун) 29 мили, до
8 Apollonia m. p. XXXVI	Аполония	(Полина) 36 мили, до
331,1 Amphipoli m. p. XXXII	Амфипол	(Амфиополис, б. Неохори, при устието на р. Струма) 32 мили, до
2 Philippis m. p. XXXII	Филипи	(между Кавала и Драма) 32 мили, до
3 Acontisma m. p. XXI	Аконтисма	(проход западно от устието на р. Места) 21 мили, до
4 Otopiso m. p. XVIII	Топир	(град близо до устието на р. Места) 18 мили, до
5 Stabulo Diomedis [2] m. p. XXII	Стабулум Диомедис	(неуточнено) 22 мили, до
6.7 Inipara sive Pyrsoali m. p. XVIII	Инипара или Порсуле	(Месинкалеси при Гюмюрджина) 18 мили, до
8 Brizice m. p. XX	Брендице	(Амаранда, б. Яабейли, Гюмюрджинско) 20 мили, до
332,1 Traianopoli m. p. XXXVII	Траянопол	(Терма Лутра, Лъджакьой) 37 мили, до
2 Gypsala m. p. XXVIIII	Кипсела	(Ипсала) 29 мили, до
3 Syracella m. p. XXV	Сирасцела	(при Малгара) 25 мили, до
4 Apris m. p. XXI	Априи	(Инеджик) 21 мили, до
5 Risisto m. p. XXVI	Резисто	(Казаоглу) 26 мили, до
6 Heraclia m. p. XXVI	Хераклея	(Ерегли) 26 мили, до
7 Cenofrurio m. p. XXIIII	Кенофрурион	(при Синекли) 24 мили, до
8 Melantiada m. p. XXVII	Мелантиада	(Ярьм Бургас) 27 мили, до
9 Bizantio m. p. XVIIII	Византион	(Цариград) 19 мили.

329,10 XXVIII *P*, Lychnido *Cuntz*. 330,1 scyrtiana *D*. 330,2 XV *L*. 330,5 hedessa *D*, aedessa *L*, XXXII *PD*, XXVIII *Cuntz*. 330.6 dioclesianopolis *D*. 330,7 tessalonica *P*, thesalonica *L*, XXVIII *P*. 330,8 XXXVII *Cuntz*. 331,1 amphifoli *P*, anphipoli *L*, XXX *Cuntz*. 331,2 XXXI *D*. 331,3 XXII *D*. 331,4 atopiso *P*, otopisio *L*, XVIIII *D*, Topiro *Cuntz*. 331,5—7 XXXVI *Cuntz*. 331,6.7 imphara *D*, pirsoali *P*, phyrsali *D*, *post* pyrsoali *add.* nunc maximianopuli *3L*, nunc maximianopoli *B*, XVIIII *D*, Porsulis *Cuntz*. 331,8 Brendice *Cuntz*. 332,1 XXVII *D*, *post* gypsala *add.* modo cipsala *3LB*, Cypsala XXV *Cuntz*. 332,3 siracella *P*, Syrascellae *Cuntz*. 332,5 Resisto XXII *Cuntz*. 332,6 eraclia *P*, eraclea *D*. 332,7 XVIII *Cuntz*. 332,8 XXIIII *P*, XXVIII *L*. 332,9 XXIIII *P*, *post v. 9 add.* ab aulona usque constantinopolim m. p. DCCLVI *L* (*3 in marg. superiore*) *B*.

[1] Според *Miller* IR, кол. 521—522, Diocletianopolis е може би по-късно име (след началото на IV в.) на стария град Пела. [2] Stabulo Diomedis се среща и под формата Ad Stabulodio (IB).

11. *Via a Traianopoli usque ad Callipolim*
11. *Път от Терма Лутра до Галиполи*

(Cuntz IR, p. 50)

333,1	De Trachia in Asiam:	От Тракия в Азия:	
2	A Traianopoli Callipoli ad traiectum	от Траянопол до Галиполи при прехода в	(Терма Лутра, Лъджакьой) (Галиполи)
3	Asiae m. p. CXXVIIII:	Азия	(Мала Азия) 129 мили:
4	A Traianopoli Dimis m. p. XIII	от Траянопол Диме	(Терма Лутра, Лъджакьой) до (Калдеркос при Фере) 13 мили, до
5	Syrascele m. p. XXXVIII	Сирасцела	(при Малгара) 38 мили, до
6	Arris m. p. XXI	Апри	(Инеджик) 21 мили, до
7	Afrodisiade m. p XXXIIII	Афродизия	(Кавак) 34 мили, до
8	Callipoli m. p. XXIIII	Калиполи	(Галиполи) 24 мили.

12. *Via a Salona usque ad Dyrrachium*
12. *Път от Салона до Драч*

(Cuntz IR, p. 51)

337,3	Item de Dalmatia in Macedoniam, id est	Отново от Далмация в Македония, т. е.:	
4	a Salonis Durrachium m. p. CCCIII, sic	от Салона Дирахиум	(Салона, Солин) до (Драч) 303 мили, по следния начин: до
5	Ponte Tiluri m. p. XVI	Понс Тилури	(Трили, Тригъл) 16 мили
	— — —	— — —	— — —
339,4	Scodra	Скодра	(Шкодра) до
5	Durrachio m. p. L	Дирахиум	(Драч) 50 мили.[1]

C. ITINERARIUM BURDIGALENSE — БУРДИГАЛСКИ ПЪТЕВОДИТЕЛ

(Cuntz IR, p. 86)

549,1	Itinerarium	Пътеводител	
2	A Burdigala Hierusalem usque	от Бурдигала Иерусалим	(Бордо) до (Иерусалим)
3	et ab Heracla per Aulonam	и от Хераклея Авлона	(Поликоро) през (Валона)

333. 1—3 *post 7 ponit D*, tracia *P*, Thracia *Cuntz*. 333,3 *fortasse* CXXVIIIIS. *Numeri collecti* CXXX *Cuntz*. 333,2 callidopi *P*, callipoli, c *in* a (?)*eras*. *L*. 333,4 traianopoly *D*, XII *P*, dymis *L*, Dymis *Cuntz*. 333,5 sirascele *P*, surascel *D*, syrascaele *L*, syrascele ***B***, XXXVII *D*, Syrascellae *Cuntz*. 333,6 apris *D*, Apris *Cuntz*. 333,7 *fortasse* XXXIIIS *Cuntz*. 337,4 dirraci *P*, durrachi *D*, CCCVI *P*; *fere* CCCXXIII. *Numeri collecti* CCCIII *Cuntz*. 339,5 dirracio *P*, durachio *L*, *fere* LXX *Cuntz*.

[1] Пътят от Салоиа (Солии) до Дирахиум (Драч) има 13 пътни станции с общо разстояние 308 мили. Пътят минава по далматинското и албанското крайбрежие.

549,4	et per urbem Romam	и през града Рим	(Рим)
5	Mediolanum usque sic:	до Медиоланум по следния начин:	(Милано)
	— — —	— — —	— — —

1. *Via ab Aquileia usque ad Sirmium et inde usque ad Constantinopolim*

1. *Път от Аквилея до Сремска Митровица и оттам до Цариград*

(Guntz IR, p. 88—89)

559,11	civitas Aquileia	град Аквилея	(Аквилея)
	— — —	— — —	— — —
562,13	civitas Mursa	град Мурса	(Осек)
	— — —	— — —	— — —
563,2	civitas Cibalis	град Цибале	(Винковци)
	— — —	— — —	— — —
7	civitas Sirmium	град Сирмиум	(Сремска Митровица).
8	fit ab Aquileia Sirmium usque milia CCCCXII	От Аквилея Сирмиум	(Аквилея) до (Сремска Митровица) има 412 мили, 17 станции и 39 спирки [1]
9	mansiones XVII, mutationes XXXVIIII		
			[от Сремска Митровица до]
10	mutatio Fossis [2] m. p. VIIII	спирка Фосе	(Ярак) 9 мили, до
11	civitas Bassianis m. p. X	град Басиана	(при Петровци) 10 мили, до
12	mutatio Noviciani m. p. XII	спирка Новицианум	(при Стара Пазова или при Шишмановци) 12 мили, до
13	mutatio Altina m. p. XI	спирка Алтина	(Батайница) 11 мили, до
14	civitas Singiduno m. p. VIII	град Сингидунум	(Белград) 8 мили, до
564,1	fines Pannoniae et Misiae	граница между Панония и Мизия [3]	
2	mutatio ad Sextum m. p. VI	спирка Адсекстум	(неуточнено) 6 мили, до
3	mutatio Tricornia Castra m. p. VI	спирка Крепост Трикорниум	(при Ритопек) 6 мили, до
4	mutatio ad Sextum Miliarem VII	спирка ад Секстум Милиарем	(неуточнено) 7 мили, до
5	civitas Aureo Monte m. p. VI	град Ауреомонт	(Орешац при Гроцка) 6 мили, до
6	mutatio Vingeio m. p. VI	спирка Винцея	(Смедерево) 6 мили, до
7	civitas Margo m. p. VIIII	град Маргус	(Ораше при Дубравица) 9 мили, до
8	civitas Viminatio m. p. X	град Виминациум,	(Костолац) 10 мили,
9	ubi Diocletianus occidit Carinum	където Диоклетиан [4] убил Карин, до	

563,11 bassianes *V*. 564,1 misie *V*, Moesiae *Cuntz*. 564,3 castra mil. VI *in nova linea P*.

[1] Пътят от Аквилея до Сирмиум (Сремска Митровица) минава през провинциите Долна и Горна Панония. [2] Станцията Фосе идва след Сирмиум. Следователно разстоянието 9 мили е от Сирмиум до Фосе. [3] Отнася се за границата между Долна Панония и Горна Мизия. [4] За тия събития вж. Aurel. Vict. De caesar. 39, 8.

564,10	mutatio ad Nonum m. p. VIIII	спирка Аднонум	(неуточнено) 9 мили, до
565,1	mansio Munecipio m. p. VIIII	станция Муниципиум	(Калище) 9 мили, до
2	mutatio Iovis pago m. p. X	спирка Йовиспаго	(Венчаница, северно от Петровац) 10 мили, до
3	mutatio Bao m. p. VII	спирка Бао	(неуточнено) 7 мили,[1] до
4	mansio Idomo m. p. VIIII	спирка Идимум	(Медведже или Попович) 9 мили, до
5	mutatio Ad Octavum m. p. VIIII	спирка Адоктавум	(Гологовац) 9 мили, до
6	mansio Oromago m. p. VIII	станция Хореум Марги	(Кюприя) 8 мили, до
7	finis Myssiae et Asiae	граница между Мизия и Азия[2]	
8	mutatio Sarmatorum[3] m. p. XII	спирка Сармати	(Горна Видова) 12 мили, до
9	mutatio Caminitas m. p. XI	спирка Каминитас	(при Ражани) 11 мили, до
566,1	mansio Ipompeis m. p. VIIII	спирка Президиум Помпеи	(Неричев хан при Алексинац) 9 мили, до
2	mutatio Rampiana m. p. XII	станция Грамриана	(вероятно средновековната крепост Липовац при манастира св. Стефан) 12 мили, до
3	civitas Naisso m. p. XII	град Наисус	(Ниш) 12 мили, до
4	mutatio Redicibus m. p. XII	станция Радицес	(Хан Плоча при Лесковац) 12 мили, до
5	mutatio Ulmo m. p. VII	спирка Улмус	(при Цръвен брег) 7 мили, до
6	mansio Romansiana m. p. IX	станция Ремесиана	(Бела Паланка) 9 мили, до
7	mutatio Latina m p. VIII	спирка Латина	(Глаго) 9 мили, до
8	mansio Turribus m. p. VIIII	станция Турес	(Пирот) 9 мили, до
9	mutatio Translitis m. p. XII	спирка Транслите	(Цариброд) 12 мили, до
10	mutatio Ballanstra m. p. X	спирка Баланстра	(Ярловци, при гара Драгоман) 10 мили, до
11	mansio Meldia m. p. VIIII	станция Мелдия	(между Сливница и Драгоман) 9 мили, до
12	mutatio Scretisca m. p. XII	спирка Скретиска	(при гара Костинброд) 12 мили, до
567,1	civitas Serdica m. p. XI	град Сердика	(София) 11 мили.
2	fit a Sirmium Serdica usque milia CCCXIIII	От Сирмиум Сердика	(Сремска Митровица) до (София) има 314 мили, 24 спирки и 13 станции.
3	mutationes XXIIII, mansiones XIII		

565,1 muncipio *P*. 565,2 ioues *V*. 565,9 cametas *P fortasse* = ad panes camino coctos (tabernae signum)? *Cuntz*. 566,1 Pompeis *Cuntz*. 566,2 rappiana *P*. 566,4—6 XXIIII aut XXV *Cuntz*. 566,6 Romesiana *Cuntz*. 566,12 scretesca *V*. 567,2 syrmium *P*, sirmia V, CCCXIII *aut* CCCXIIII. *Numeri collecti efficiunt* CCCXVII. *Summa igitur* CCCXIIII *computata est quo tempore*. 566,4—6 *mendo adhuc carebant, Cuntz*. 567,3 *sunt mutationes* XXXIIII *mansiones* XIIII, *Cuntz*.

[1] Според *Tomaschek*, PWRE II, кол. 2849 (по Каниц) станцията се намира източно от долината на р. Морава, на вододела между Млава и Ресава. [2] Според издателя Cuntz погрешно е писано Asia вместо Dacia. Тук е имало граничен пункт между провинциите Горна Мизия и Вътрешна Дакия. [3] Името на селището показва, че може би тук е имало заселени сармати.

			[от Сердика до]
567,4	mutatio Extuomne[1] m. p. VIII	спирка Екстуомне	(между Казичене и Кривина) 8 мили, до
5	mansio Buragara m. p. VIIII	спирка Бурагара	(западно от Лесново, Елинпелинско) 9 мили, до
6	mutatio Sparata m. p. VIII	спирка Спарата	(Вакарел) 8 мили, до
7	mansio Hilica m. p. X	станция Хилице	(Ихтиман) 10 мили, до
8	mutatio Soneio m. p. VIIII	спирка Сонейум	(в прохода Траянови врата) 9 мили, до
9	fines Daciae et Traciae	граница между Дакия и Тракия[2]	
10	mutatio Ponte Ucasi m. p. VI	спирка Понс Укази	(при изхода на прохода Траянови врата) 6 мили, до
11	mansio Bona Mansio m. p. VI	станция Бона Мансио[3]	(Ветрен, Пазарджишко) 6 мили, до
568,1	mutatio Alusore m. p. VIIII	спирка Алузоре	(Бошуля, Пазарджишко) 9 мили, до
2	mansio Basapare m. p. XII	станция Бесапара	(Синитово, Пазарджишко) 12 мили, до
3	mutatio Tugugero m. p. VIIII	спирка Тугугерум	(Йоаким Груево, Пловдивско) 9 мили, до
4	civitas Filopopuli m. p. XII	град Филипопол	(Пловдив) 12 мили, до
5	mutatio Sernota m. p. X	станция Сернота	(при Маноле, Пловдивско) 10 мили, до
6	mutatio Paramvole m. p. VIII	Парамболе	(Белозем, б. Гирен, Пловдивско) 8 мили, до
7	mansio Cillio m. p. XII	станция Циле	(Черна гора, Чирпанско) 12 мили, до
8	mutatio Carassura VIIII m. p.	станция Карасура	(Свобода, Чирпанско) 9 мили, до
9	mansio Arzo m. p. XI	станция Арзос	(вероятно Калугерово, по горното течение на р. Сазлийка) 11 мили, до
10	mutatio Palae m. p. VII	спирка Пале	(западно от Харманли) 7 мили, до
11	mansio Castozobra m. p. XI	станция Кастозобра	(неуточнено) 11 мили, до
12	mutatio Rhamis m. p. VII	спирка Раме	(Любимец, Свиленградско) 7 мили, до
569,1	mansio Burdista m. p. XI	станция Бурдипта	(Момково, Свиленградско) 11 мили, до
2	mutatio Daphabae m. p. XI	спирка Дафабе	(Текехан) 11 мили, до
3	mansio Nicae m. p. VIIII	станция Нике	(Хафса, Одринско) 9 мили, до
4	mutatio Tarpodizo m. p. X	спирка Тарподизум	(Ковчас) 10 мили, до

567,4 Esco Amne? *Cuntz.* 567,5 buracara *V*, Burgaraca *Cuntz.* 567,6—7 XXI *Cuntz* 567,7 iliga *P.* 567,9 dacie *P*, datiae *V.* 567,10 p. u.] ponteugas *V.* 567,11 b. m.] bonamans *P.* 568,2 Bessapare *Cuntz.* 568,4 eilopopuli *P*, Philippopoli *Cuntz.* 568,5 Syrnota *P.* 568,6 Parembole *Cuntz.* 568,9 XXVIIII. *Sed supplendum potius post v. 8:* mansio (civitas?) Pizo mil. XI mutatio (?)... mil. VII *Cuntz.* 568,12 rammes *V.* 569,1 busdicta *V*, Burdipta *Cuntz.* 569,2 dapabe *V*, X *V aut* X *Cuntz.* 569,3 XXVII. *Sed supplendum potius post v. 2:* civitas Hadrianopoli mil. VIIII (*aut* X) mutatio (?) . . . mil. VIIII *Cuntz.* 569,4 iarpodico *1*, tarpodizo *2P*, arboditio *V*, Burtudizo. XVIII. *Sed supplendum potius post v. 3:* mutatio (?). . . mil. VIII *Cuntz.*

[1] Формата Extuomne е произлязла вероятно от Esco Amne. Вж. *Miller*, IR, кол. 534. Екстуомне е първата станция след Сердика и разстоянието от 8 мили е от Сердика. [2] Тук е имало граничен пункт между провинциите Вътрешна Дакия и Тракия, същевременно това е била граница между префектурите Илирик и Ориент. Вж. *П. Мутафчиев*, Старият друм, стр. 25. [3] Вж. тук стр. 29, бел. 3.

569,5	mutatio Urisio m. p. VII	спирка Буртудизум	(Бабаески) 7 мили, до
6	mansio Virgoles m. p. VII	станция Бергуле	(Люле Бургас) 7 мили, до
7	mutatio Narco m. p. VIII	спирка Наркум	(Румаид) 8 мили, до
8	mansio Drizupara m. p. VIIII	станция Дризипара	(Буюк Каращиран) 9 мили, до
9	mutatio Tipso m. p. VIII	спирка Типсум	(станция на р. Еркене) 8 мили, до
10	mansio Tunorullo m. p. VIII	станция Циралум	(Чорлу) 8 мили, до
570,1	mutatio Beodizo m. p. VIII	спирка Беодизум	(Кадъкьой) 8 мили, до
2	civitas Heraclea m. p. IX	град Хераклея	(Ерегли) 9 мили, до
3	mutatio Baunne m. p. XII	спирка Бауне	(при р. Канъкдере) 12 мили, до
4	mansio Salambria m. p. X	станция Саламбрия	(Силиврия) 10 мили, до
5	mutatio Callum m. p. X	спирка Калум	(Картерос) 10 мили, до
6	mansio Atyra m. p. X	станция Атира	(Буюк Чекмедже) 10 мили, до
7	mansio Regio m. p. XII	станция Региум	(Кючук Чекмедже) 12 мили, до
8	civitas Constantinopoli m. p. XII	град Константинопол	(Цариград) 12 мили.
571,1	fit a Serdica Constantinopoli milia CCCCXIII,	От Сердика Константинопол	(София) до (Цариград) има 413 мили,
2	mutationes XII, mansiones XX		12 спирки и 20 станции[1].

3. *Via ab Heraclea per Macedoniam usque ad Aulonam*
3. *Път от Ерегли през Македония до Валона*

(Cuntz IR, p. 99)

601,6	Item ab Heraclea per Machedonia	Отново от Хераклея през Македония до	(Ерегли)
7	mutatio Aerea m. p. XVI	спирка Ерея	(Тюркменли) 16 мили, до
8	mansio Registo[2] m. p. XII	станция Резистус	(Казаоглу) 12 мили, до
9	mutatio Bedizo m. p. XII	спирка Бедизум	(неуточнено) 12 мили, до
10	civitas Apris m. p. XII	град Апри	(Инеджик) 12 мили, до
602,1	mutatio Zesutera m. p. XII	спирка Зезутера	(западно от Херманик) 12 мили, до
2	finis Europae et Rhodopeae	граница между Европа и Родопа[3]	
3	mansio Sirogellis m. p. X	станция Сирогеле	(при Малгара) 10 мили, до
4	mutatio Drippa m. p. XIIII	спирка Дрипа	(при Маза, северозападно от Кешан) 14 мили, до

569,5—6 XVIII *Cuntz.* 569,6 uirgolis *P*, Bergule *Cuntz.* 569,7 narco *1*, nargo *2P aut* Nargo *Cuntz.* 569,7—8 XIIII *Cuntz.* 569,8 dritiopara *V.* 569,9 X *P.* 570,1 VIIII *V aut* VIIII *Cuntz.* 570,2 herachlia *I* heraclia *2P*, eraclea *V.* 570,3 baunnae *V.* 570,3—4 *aut* XX? *Cuntz.* 601,9—10 XXII *Cuntz.* 602,3 Syrascellis *Cuntz.*

---

[1] Както забелязва Cuntz към това място, съществува известна разлика между посоченото общо разстояние и сбора на отделните станции. [2] Вж. тук, стр. 19, бел. 18. [3] Тук е имало граничен пункт между провинциите Европа и Родопа.

602,5	mansio Gipsila m. p. XII	станция Кипсела	(Ипсала) 12 мили, до
6	mutatio Demas m. p. XII	спирка Диме	(Калдеркос при Фере) 12 мили, до
7	civitas Traianopolis m. p. XIII	град Траянопол	(Терма Лутра, б. Лъджакьой) 13 мили, до
8	mutatio Ad Unimpara[1] m. p. VIII	спирка Темпира	(западно от устието на р. Марица) 8 мили, до
9	mutatio Salei m. p. VIIS	спирка Салей	(неуточнено) 7 мили и половина, до
10	mutatio Melalico m. p. VIII	спирка Милолитум	(Кърка) 8 мили, до
11	mansio Berozicha m. p. XV	станция Брендице	(Амаранда, б. Ябейли, Гюмюрджинско) 15 мили, до
603,1	mutatio Breierophara m. p. X	спирка Брейерофара	(при Гюмюрджина) 10 мили, до
2	civitas Maximianopoli[2] m. p. X	град Максимианопол	(западно от Гюмюрджина) 10 мили, до
3	mutatio Ad Stabulodio m. p. XII	спирка Стабулум Диомедис	(неуточнено) 12 мили, до
4	mutatio Rumbodona m. p. X	спирка Румбодона	(Генисея, б. Енидже, Ксантийско) 10 мили, до
5	civitas Epyrum m. p. X	град Топир	(близо до устието на р. Места) 10 мили, до
6	mutatio Purdis m. p. VIII	спирка Пурде	(Саръшабан) 8 мили, до
7	finis Rhodopeae et Macedoniae	граница между Родопа и Македония[3]	
8	mansio Hercontroma m. p. VIIII	станция Акcontainerисма[4]	(прохода, западно от устието на р. Места) 9 мили, до
9	mutatio Neapolim m. p. VIII	спирка Неапол	(Кавала) 8 мили, до
10	civitas Philippis X m. p.	град Филипи	(развалини между Драма и Кавала) 10 мили,
604,1	ubi Paulus et Sileas in carcere fuerunt	където Павел и Силеас били затворени,[5] до	
2	mutatio Ad Duodecinum m. p. XII	спирка Аддуодецимум	(Ереджикли) 12 мили, до
3	mutatio Domeros m. p. VII	спирка Домер	(Мисирон) 7 мили, до
4	civitas Amphipholim m. p. XIII	град Амфипол	(Амфиполис, б. Неохори) 13 мили, до

602,5 gripsila *1*, gipsila *2P*, Cypsala *Cuntz.* 602,9 VIII *1*, VIIS *2P.* 602,6 Dymas *Cuntz.* 602,8 Tempyra *Cuntz.* 602,10 Milolito *Cuntz.* 602,11 Brenzice XII *Cuntz.* 603,3 Stabulo Diomedis *Cuntz.* 603,3—5 XXXVI *Cuntz.* 603,5 Topirum *Cuntz,* 603,8 Acontisma *Cuntz.* 603,9 VIIII *1*, VIII *2P*, VIII *summa 609,2 poscere videtur, Cuntz.* 603,10 XII *Cuntz.* 604,2 duodecim. *P.* 604,4 Amphipolim *Cuntz.*

[1] Ad Unimpara се среща и под формите Tempyra (Ov.), Timpira (Ra), Τέμπυρα (Str), [2] Вж. тук, стр. 19, бел 7. [3] Тук е имало граничен пункт между провинция Родопа и диоцеза Македония. [4] Вж. тук, стр. 19, бел. 3 и 4. [5] Става дума за посещението на апостол Павел във Филипи. Вж. Acta Apostolorum XIV 9—40.

604,5	mutatio Pennana[1] m. p. X	спирка Пенана	(Йенимахле) 10 мили, до
6	mutatio Peripidis m. p. X	спирка Еврипид	(Ставрос) 10 мили, до
7	ibi positus est Euripidis poeta	тук е погребан поетът Еврипид[2]	
605,1	mansio Appollonia m. p. XI	станция Аполония	(Полина) 11 мили, до
2	mutatio Heracleustibus m. p. XI	спирка Хераклеустес	(Котос) 11 мили, до
3	mutatio Duodea m. p. XIIII	спирка Дуодеа	(Айвазали) 14 мили, до
4	civitas Thessalonica m. p. XIII	град Тесалоника	(Солун) 13 мили, до
5	mutatio Ad Decimum m. p. X	спирка Аддецимум	(край Шамли, на десния бряг на р. Галик) 10 мили, до
6	mutatio Gephira m. p. X	спирка Гефира	(при Топчи, на прехода на р. Вардар) 10 мили, до
606,1	civitas Polli, unde fuit Alexander Magnus	град Пела, откъдето произхождал Александър Велики Македонски	(Постол, Ениджевардарско)
2	Macedo		
3	mutatio Scurio m. p. XV	спирка Скурио	(западно от Балидже) 15 мили, до
4	civitas Edissa m. p. XV	град Едеса	(Воден) 15 мили, до
5	mutatio ad Duodecimum m. p. XII	спирка Аддуодецимум	(Острово) 12 мили, до
6	mansio Cellis m. p. XVI	станция Целе	(неуточнено) 16 мили, до
7	mutatio Grande m. p. XIV	спирка Гранде	(Баница, Леринско)[3] 14 мили, до
8	mutatio Melitonus m. p. XIV	спирка Мелитон	(Кенали) 14 мили, до
9	civitas Heraclea m. p. XIII	град Хераклея	(Битоля) 13 мили, до
607,1	mutatio Parambole m. p. XII	спирка Паремболе	(Гиавато) 12 мили, до
2	mutatio Brucida m. p. XVIIII	спирка Бруцида	(Букова) 19 мили, до
3	finis Macedoniae et Ephyri	граница между Македония и Епир[4]	
4	civitas Cledo m. p. XIII	град Лихнида[5]	(Охрид) 13 мили, до
5	mutatio Patras m. p. XII	спирка Патрас	(Калище) 12 мили, до
6	mutatio Claudanon m. p. IIII	спирка Клавданон	(на западния бряг на Охридското езеро) 4 мили, до
7	mutatio in Tabernas m. p. VIIII	спирка Трестаберне	(Кюкс) 9 мили, до

605,2 Heracleus Stibus *Cuntz.* 605,3 duo dea *P, videtur esse* Duodeca *aut* Duodecimum *Cuntz.* 605,4 XII *Cuntz.* 605,6 VII *Cuntz.* 606,1 Pelli *Cuntz.* 606,4 Edessa *Cuntz.* 606,5 duo decimum *P.* 606,7—9 XXXII *aut* XXXIII *Cuntz.* 607,1 Parembole *Cuntz.* 607,3 Epiri *Cuntz.* 607,4 Licnido *Cuntz.* 607,5—7 XXVI *Cuntz.*

[1] Mutatio Pennana е може би идентична със селището *Ποίμανα, Ποίμανλα* или *Ποίβανα*, което се среща у Хиерокъл и у Константин Багрянородни. Вж. *E. Honigman*, Le Synecdèmos d'Hiéroclès, Bruxelles 1939, стр. 14 (639, 7). [2] Тук се споменава известният гръцки трагически поет Еврипид (около 484—407/6), за когото се предава, че е умрял в Македония. [3] Според *Edson*, пос. съч. тук, стр. 18, бел. 12, Гранде е дн. Росна на 3 км северозападно от Баница. [4] Тук е имало граничен пункт между провинциите Македония и Епир. [5] Вж. тук, стр. 18, бел. 6.

607,8	mansio Grandavia m. p. VIIII	станция Кандавия	(неуточнено) 9 мили, до
608,1	mutatio Treiecto m. p. VIIII	спирка Трейектум	(Полизмаз, на прехода на р. Шкумба) 9 мили, до
2	mansio Hiscampis m. p. VIIII	станция Скампа	(Елбасан) 9 мили, до
3	mutatio Ad Quintum m. p. VI	спирка Адквинтум	(Шанйон) 6 мили, до
4	mansio Coladiana m. p. XV	станция Клодиана	(при Пекин на р. Шкумба) 15 мили, до
5	mansio Marusio m. p. XIII	станция Марузиум	(Баслава) 13 мили, до
6	mansio Absos m. p. XIIII	станция Абсос	(неуточнена) 14 мили, до
7	mutatio Stefanaphana m. p. XII	спирка Стефанафана	(неуточнена) 12 мили, до
8	civitas Apollonia m. p. XVIII	град Аполония	(Поян) 18 мили, до
9	mutatio Stephana m. p. XII	спирка Стефана	(при Стефани, на Адриатическо море) 12 мили, до
10	mansio Aulona treiectum m. p. XII	прехода при станция Авлона	(Валона) 12 мили.
609,1	fit omnis summa ab Heraclea per Machedoniam	Цялото разстояние от Хераклея	(Ерегли) през Македония до
2	Aulona usque milia DCLXXXVIII	Авлона	(Валона) е 688 мили,
3	mutationes, LVIII mansiones XXV		58 спирки и 25 станции.[1]

607,8 Candavia *Cuntz.* 608,1 Traiecto *Cuntz.* 608,2 Scampis *Cuntz.* 608,3 V (VS ?) *Cuntz.* 608,4 Clodiana *Cuntz.* 608,6 Apsos *Cuntz.*

[1] Както отбелязва Cuntz към посоченото място, сборът на разстоянията между отделните станции, както и броят на самите станции, не отговаря на общия сбор.

II. ЛАКТАНЦИЙ

Лактанций (C. Caelius Firmianus Lactantius), известен християнски писател, е роден навярно в Африка. Неговият социален произход, както и точната година на раждането му не са ни известни. Знаем само, че е починал в 325 г. Лактанций е бил повикан от имп. Диоклетиан в Никомидия, където се отдал на писателска дейност. Неговото добро образование и дълбокото му познаване на класическите автори, предимно на философите, му дали възможност да се издигне бързо като един от най-добрите църковни писатели за времето си. Той пише на добър и ясен латински език. Заради писателското си умение Лактанций бива наричан понякога „християнски Цицерон". Измежду трудовете му заслужават да се споменат: Divinae institutiones, De opificio dei.

За историята на началните десетилетия на IV в. особен интерес представя едно съчинение, което се приписва на Лактанций — De mortibus persecutorum, т. е. за различните начини, по които са загинали императорите, гонители на християнството. Това съчинение описва живота и смъртта на Деций, Диоклетиан, Максимиан Галерий, Максимин Дая и др. Авторът рисува техните образи в извънредно черни краски и остро осъжда техния политеистичен мироглед. Книгата завършва със събития до 314 г.

Тъй като някои от императорите са свързани доста тясно с балканските земи и по-специално с Тракия — било че са загинали тука, било че са били управители на тия области или пък са ръководили отбраната на долнодунавския лимес срещу варварските нашествия — то в това съчинение са попаднали редица важни сведения за Тракия и Илирик. Тия сведения, независимо от острия полемичен тон срещу императорите — закрилници на езичеството, заслужават доверие, защото Лактанций пише като съвременник на събитията.

Съчинението. De mortibus persecutorum е запазено само в един ръкопис от XI в. Parisinus 2627 (C), известен по-рано като Colbertinus 1297.

ИЗДАНИЯ: Преводът е направен по изданието на *S. Brandt* и *G. Laubmann*, L. Caeli Firmiani Lactanti Opera omnia accedunt carmina eius quae feruntur et L. Caecilii qui inscriptus est de mortibus persecutorum liber, Corpus Scriptorum ecclesiasticorum latinorum, vol. XXVII, fasc. II, Wien 1897.

КНИЖНИНА: *M. Schanz, C. Hosius, G. Krüger*, Geschichte der römischen Litteratur, III Teil, III Aufl., München 1922, стр. 413 и сл. и особено 427—431. — *H. Lietzmann*, Lactantius, PWRE XII, кол. 351—356.

LACTANTII

DE MORTIBUS PERSECUTORUM

1. De morte Decii apud Abritum

4, 3. Nam profectus adversum Carpos, qui tum Daciam Moesiamque occupaverant, statimque circumventus a barbaris et cum magna exercitus parte deletus ne sepultura quidem potuit honorari, sed exutus ac nudus, ut hostem dei oportebat, pabulum feris ac volucribus iacuit. (p. 178_{5-9}).

2. De morte Aureliani apud Coenofrurium

6, 2. Nondum ad provincias ulteriores cruenta eius scripta pervenerant, et iam Caenofrurio, qui locus est Thraciae, cruentus ipse humi iacebat falsa quadam suspicione ab amicis suis interemptus. (p. 179_{18-21}).

3. De rerum provincialium statu sub Diocletiano

7, 1. Diocletianus, qui scelerum inventor et malorum machinator fuit, cum disperderet omnia, ne a deo quidem manus potuit abstinere. 2. Hic orbem terrae simul et avaritia et timiditate subvertit. Tres enim participes regni sui fecit in quattuor partes orbe diviso et multiplicatis exerci-

ЛАКТАНЦИЙ

ЗА РАЗЛИЧНИТЕ ВИДОВЕ СМЪРТ НА ГОНИТЕЛИТЕ

1. Смъртта на Деций при Абрит

4, 3. И така, като потеглил[1] срещу карпите,[2] които по това време били завладели Дакия и Мизия, [Деций] веднага бил заобиколен от варварите и погубен заедно с голяма част от войската си,[3] без дори да може да бъде почетен с погребение. Съблечен и гол, той лежал на земята за храна на зверове и птици, както заслужава един божи враг.

2. Смъртта на Аврелиан при Кенофрурион

6, 2. Още кървавите едикти [на Аврелиан][4] не били достигнали до най-отдалечените провинции, и вече той самият лежал окървавен на земята, убит поради някакво фалшиво подозрение от своите приятели в Кенофрурион, селище в Тракия.

3. Положението на провинциите при Диоклетиан

7, 1. Диоклетиан,[5] който бе изобретател на престъпления и виновник на злини, когато разоряваше всичко, не се въздържа да посегне дори на бога. 2. Със своето скъперничество и нерешителност той разбърка цялата империя. Диоклетиан привлече трима съуправители в своята власт, като раздели цялата държава на четири части.[6] Войските бяха

[1] Отнася се до император Деций (249—251). [2] Под името карпи в случая се разбират готите и изобщо тия племена, които нападали Римската империя в средата на III в. Самото племе карпи също вземало участие в тия нашествия. [3] Загатва се за похода на Деций в 251 г. против готите, които опустошавали дн. Северна България. Разбиването на войската на Деций станало при селището Абрит в Долна Мизия, вероятно развалините от античния град при Разград. Вж. за локализирането *Т. Иванов*, Сборник Г. И. Кацаров II (ИАИ XIX, 1955), стр. 175—183. [4] Аврелиан, римски император (270—275). [5] Диоклетиан, римски император (284—305). [6] Авторът има пред вид административните реформи на Диоклетиан, който разделил цялата империя на префектури, диоцези и провинции. По време на Диоклетиан имало три префектури: 1 Ориент, 2. Илирик, Италия и Африка, 3. Галия. Императорът привлякъл към управлението още трима души — един август и двама цезари. Последните били съответно подчинени на двамата августи. Това била т. н. тетрархия, която има предвид Лактинций. Като съавгуст бил привлечен Максимиан Херкулий, който получил управлението на Италия, Африка и Испания. За цезари през 293 г. били назначени Констанций Хлор, бащата на Констаитин Велики, комуто били дадеии отвъдалпийските земи, Галия, и Галерий Максимиан, който получил Бал-

tibus, cum singuli eorum longe maiorem numerum militum habere contenderent, quam priores principes habuerant, cum soli rem publicam gererent. 3. Adeo maior esse coeperat numerus accipientium quam dantium, ut enormitate indictionum consumptis viribus colonorum desererentur agri et culturae verterentur in silvam. 4. Et ut omnia terrore conplerentur, provinciae quoque in frusta concisae: multi praesides et plura officia singulis regionibus ac paene iam civitatibus incubare, item rationales multi et magistri et vicarii praefectorum, quibus omnibus civiles actus admodum rari, sed condemnationes tantum et proscriptiones frequentes, exactiones rerum innumerabilium non dicam crebrae, sed perpetuae, et in exactionibus iniuriae non ferendae. 5. Haec quoque tolerari ⟨non⟩ possunt quae ad exhibendos milites spectant. Idem insatiabili avaritia thesauros numquam minui volebat, sed semper extraordinarias opes ac largitiones congerebat, ut ea quae recondebat, integra atque inviolata servaret. 6. Idem cum variis iniquitatibus inmensam faceret caritatem, legem pretiis rerum venalium statuere conatus est. 7. Tunc ob exigua et vilia multus sanguis effusus, nec venale quicquam metu apparebat et caritas multo deterius exarsit, donec lex necessitate ipsa post multorum exitium solveretur. 8. Huc accedebat infinita quaedam cupiditas aedificandi, non minor provinciarum exactio in exhibendis operariis et artificibus

увеличени, като всеки един от тях[1] се стараеше да има много по-голям брой войници, отколкото имаха предишните императори, когато сами управляваха държавата. 3. До такава степен се беше увеличил броят на тия, които получаваха, пред броя на тия, които даваха, че поради прекомерно високите данъци силите на колоните се изчерпваха, полята пустееха и обработваемите земи се превръщаха в гори. 4. И за да се всее навсякъде страх, провинциите бяха накъсани на части. Върху отделните области, па дори и върху почти всеки град почнаха да тежат многото президи[2] и още помногобройните служби, също и многото рационали,[3] магистрите,[4] викариите[5] на префектите[6], които всички твърде рядко се занимаваха с граждански дела, а само с осъждания и постоянни проскрипции — изземванията, аз не бих казал части, а постоянни, на безброй неща, и непоносимите несправедливости при тези изземвания. 5. Не можеше да се понася и това, което се изискваше за издръжката на войниците. Същият този Диоклетиан поради ненаситната си алчност никога не желаеше да се намаляват съкровищата му, но винаги събираше извънредни налози и подаръци, за да запази цяло и непокътнато това, което трупаше. 6. И понеже чрез различни несправедливи мерки предизвика извънредна скъпотия, той се опита да създаде закон за цените на стоките[7]. 7. Тогава за дребни и евтини неща се проля много кръв и поради страх никаква стока не се изнасяше на пазара, скъпотията се разрастна още повече, докато след гибелта на мнозина самата необходимост не наложи да се премахне тоя закон. 8. Към всичко това се прибавяше и някаква си безпределна страст към строежи и

канския полуостров. На чело на префектурите стоели т. н. praefecti praetorio, сиреч управители на префектурите. Те имали висша военна и административна власт. При Диоклетиан били само двама. Лактанций има пред вид само четирите части на империята, управлявани от двамата августи и двамата цезари, а не четири префектури. Четвъртата префектура — само Илирик — е създадена през IV в. Срв. *Stein*, Geschichte I, стр. 53—56, 94—100; *Seston*, Dioclétien et la Tétrarchie I, стр. 230—247; *Th. Mommsen*, Die diocletianische Reichspräfectur, Ges. Schriften VI, 1910, стр. 284—299. [1] Сиреч всеки един от четиримата (двамата августи и двамата цезари). [2] Презид е управител на провинция. [3] Рационалите са били финансови чиновници. [4] Под magistri в случая се разбират най-общо държавни чиновници, изпълняващи ръководни длъжности. [5] Викарии през тази епоха са административните управители на диоцезите. [6] Под префекти се разбират управителите на префектурите. Вж. тук, стр. 47, бел. 6. [7] Тук става дума за прочутия закон lex de pretiis rerum venalium, издаден от Диоклетиан в 301 г., с който той се опитал да нормира редица стоки и надници. Този закон изглежда, че е бил временно приложен и то само в областите на Диоклетиан и Галерий, сиреч в Мала Азия и Балканския полуостров. Срв. *Stein*, Geschichte I, стр. 112 сл. и бел. 1 на стр. 113 с л-ра.

et plaustris omnibus⟨que⟩ quaecumque sint fabricandis operibus necessaria. 9. Hic basilicae, hic circus, hic moneta, hic armorum fabrica, hic uxori domus, hic filiae. Repente magna pars civitatis exciditur. Migrabant omnes cum coniugibus ac liberis quasi urbe ab hostibus capta. 10. Et cum perfecta haec fuerant cum interitu provinciarum, „non recte facta sunt“ aiebat, „alio modo fiant“. Rursus dirui ac mutari necesse erat iterum fortasse casura. Ita semper dementabat Nicomediam studens urbi Romae coaequare. (pp. 179_{25}—181_{11}).

не по-малки бяха изискванията към провинциите да доставят работници, майстори, различни товарни коли и всичко, каквото изобщо е необходимо за строителството. 9. На едно място строеше базилики, на друго — цирк, някъде монетарници, другаде оръжейна работилница, тук — къща на жена си, а там — на дъщеря си. Внезапно голяма част от населението напусна града.[1] Всички се изселваха заедно с жените и децата, като че ли градът бе завладян от врагове. 10. И когато всичко това бе извършено, съпроводено с разорение на провинциите, той казваше: „Не е построено добре, да бъде направено иначе.“ Трябваше пак да се разваля и да се променя това, което може би отново щеше да се разрушава. И той винаги безумстваше по тоя начин, желаейки да изравни Никомидия с Рим.

4. De Galerii Maximiani origine barbarica

9, 1. Alter vero Maximianus, quem sibi generum Diocletianus asciverat, non his duobus tantum quos tempora nostra senserunt, sed omnibus qui fuerunt malis peior. 2. Inerat huic bestiae naturalis barbaries, efferitas a Romano sanguine aliena: non mirum, cum mater eius Transdanuviana infestantibus Carpis in Daciam novam transiecto amne confugerat. (pp. 182_{16}—183_{2}).

4. Варварският произход на Галерий Максимиан

9, 1. А другият, Максимиан[2], когото Диоклетиан беше взел за зет, със злините си беше по-лош не само от тия двамата,[3] които нашето поколение изпита на своя гръб, но и от всички предишни императори. 2. Той притежаваше някаква вродена зверска жестокост, суровост, чужда на римската кръв. И това не е чудно, тъй като майка му,[4] жителка на отвъддунавската област, поради нашествията на карпите[5] била преминала реката и избягала в Нова Дакия[6].

5. De Diocletiani itinere per ripam Danubii

17,3. — — — sed profectus hieme saeviente, frigore atque imbribus verberatus mor-

5. Пътуването на Диоклетиан по брега на Дунав

17,3 — — — Като тръгнал да пътува[7] през сурова зима, изложен на студ и

[1] Сиреч Никомидия, резиденцията на Диоклетиан, град във Витиния, дн. Измид. [2] Става дума за Галерий Максимиан (305—311). Той бил женен за Валерия, дъщерята на Диоклетиан. Галерий бил провъзгласен от Диоклетиан на 1 март 293 г. за цезар, като му възложил управлението на Балканския п-в. Галерий бил от селски произход и бил роден в дн. Северозападна България. [3] Сиреч от своя тъст Диоклетиан и от Максимиан, другия август. [4] Майка му се казвала Ромула и според *Aurel. Vict.*, Epit. 40, 16, селото, дето живяла тя, било преименовано на Ромулианум. Г. И. Кацаров (ÖJh. XXVII 1932, стр. 160) локализира това село при дн. с. Ясен, Видинско. [5] В 245 г. карпите нападнали Дакия и Мизия, но били прогонени от император Филип. Вероятно по това време известна част от населението на Отвъддунавска Дакия избягала в Мизия, където се и поселила. Вж. *Б. Геров*, Романизъмът между Дунава и Балкана, ГСУФФ, 47, 1950/51—1951/52, стр. 12—13. [6] Под Нова Дакия се разбира създадената отсам Дунава от имп. Аврелиан (270—275) провинция Дакия след изоставянето на Отвъддунавска, Траянова Дакия. Малко по-късно тя била разделена на Вътрешна и Крайбрежна Дакия. [7] Става дума за пътуването на имп. Диоклетиан от Рим за Равена и оттук през Виминациум, дн. Костолац, покрай Дунава за Константинопол и Никомидия. Това станало през 304 г. Вж. *Patsch*, Beiträge III/1, 1928, стр. 11.

bum levem, at perpetuum contraxit vexatusque per omne iter lectica plurimum vehebatur. 4. Sic aestate transacta per circuitum ripae Istricae Nicomediam venit morbo iam gravi insurgente. (p. 191_{3-7}).

валежи, [Диоклетиан] си докарал леко заболяване, което обаче станало хронично. Измъчван по целия път, той повечето бил носен на носилка. 4. Така в края на лятото[1], заобикаляйки по дунавския бряг[2], той пристигнал в Никомидия вече тежко притиснат от болестта.

6. De Danubiani limitis statu inquieto sub Galerio

18, 6. Iam fluxisse annos quindecim ⟨quibus⟩ in Illyricum id est ad ripam Danuvii relegatus cum gentibus barbaris luctaretur, cum alii intra laxiores et quietiores terras delicate imperarent. (p. 193_{5-8}).

6. Несигурното положение на Дунавския лимес по време на Галерий

18, 6. Вече били изтекли петнадесет години, през време на които [Галерий Максимиан], запратен в Илирик[3], т. е. на брега на Дунав, се борел с варварски племена, докато другите[4] властвували приятно в по-тихи и необезпокоявани земи.

7. De barbaris qui a Galerio in Thraciis collocati sunt

38, 6. Nam fere nullus stipator in latere ei nisi ex gente eorum qui a Gothis tempore vicennalium terris suis pulsi Maximiano se tradiderant malo generis humani, ut illi barbarorum servitutem fugientes in Romanos dominarentur. 7. His satellitibus et protectoribus cinctus Orientem ludibrio habuit. (pp. 218_{14} — 219_{2}).

7. Галерий настанява варвари в Тракия

38, 6. Почти цялата свита на [Максимин Дая] бе съставена от племето на тия[5], които, прогонени из своите земи от готите по време на виценалиите[6], за зло на всички се предадоха на Максимиан[7] и, избягвайки да робуват на варварите, станаха господари на римляните. 7. А той[8], обкръжен от такива спътници и телохранители, се подиграваше с целия Ориент[9].

8. De bello inter Maximinum et Licinium in Thracia gesto

45, 5. Hinc promovit Heracleam et illic eadem ratione detentus aliquot dierum tempus amisit. 6. Et iam Licinius festinato itinere cum paucis Hadrianopolim venerat,

8. Войната между Максимин и Лициний в Тракия

45, 5. Оттук[10] [Максимин] потеглил към Хераклея,[11] където бил задържан по същия начин[12] и загубил няколко дни. 6. И Лициний[13] с ускорен ход бил

---

[1] През лятото на 304 г. [2] Този път е известен от IA 217,5 (тук, стр. 30) като via per ripam a Viminatio Nicomediam. [3] Лактанций предава разговор между Галерий и Диоклетиан, в който Галерий се оплаквал, че бил поставен за управител на несигурни и неспокойни области, каквито са били долнодунавските земи. [4] Сиреч Диолектиан, Максимиан Херкулий и Констанций Хлор. [5] В 303 г. едно племе с неизвестна етническа принадлежност се заселило в Балканския полуостров, предавайки се на неговия управител Галерий. Според *Schmidt*, Die Ostgermanen, стр. 244, отнася се вероятно до карпи. [6] Виценалии се наричат тържествата, отпразнувани от Диоклетиан през 303 г. по случай 20 години от възкачването му на престола. [7] Сиреч Галерий. [8] Сиреч Максимин Дая, август през периода 305—313. Като цезар той управлявал префектурата Ориент (Египет, Месопотамия, Сирия, Палестина). Вж. *Schiller*, Geschichte II, стр. 164, 179 сл. [9] Ориент, сиреч префектурата Ориент. [10] Максимин Дая потеглил с войските от Сирия и през Витиния стигнал до Византион, гдето имало гарнизон, който бил на страната на Лициний. След единадесетдневна обсада градът се предал на Максимин. [11] Хераклея или Перинт е дн. Ерегли. [12] Повторил се случаят при Византион. В Хераклея имало малко войници, които, нямайки възможност да се борят с по-многочислени противник, се предали на Максимин след неколкодневна обсада. [13] Римски император (308—324). Отначало управлявал Панония и Реция, а по-късно Балканския полуостров. Срв. *Stein*, Geschichte I, стр. 130 сл., 144—146.

cum ille accepta in deditionem Perintho aliquantum moratus processit ad mansionem milia decem et octo: nec enim poterat ulterius Licinio iam secundam mansionem tenente distantem milibus totidem. 7. Qui collectis ex proximo quantis potuit militibus pergebat obviam Maximino, magis ut eum moraretur quam proposito dimicandi aut spe victoriae, quippe cum ille septuaginta milium armatorum exercitum duceret, ipse vix triginta milium numerum collegisset. 8. Sparsi enim milites per diversas regiones fuerant et adunari omnes angustiae temporis non sinebant. (pp. 225_{17} — 226_{7}).

пристигнал с малцина в Адрианопол, когато Максимин, който се забавил известно време, докато приеме капитулацията на Перинт, стигнал до една станция, отстояща на осемнадесет мили.[1] По-нататък той не могъл да отиде, тъй като Лициний държал вече втората станция, отстояща на същото разстояние.[2] 7. Лициний, след като събрал колкото могъл войници от околните места, се отправил срещу Максимин, по-скоро да го забави, отколкото с намерение да се сражава или с надежда за победа. Докато Максимин водел войска от 70000 въоръжени войници, той едва бил успял да събере 30000. 8. Войниците му[3] били разпръснати в различни области и липсата на време не позволявала да се съберат всички.[4]

---

[1] Тази станция е била Циралум (mansio Tunorullo), (дн. Чорлу), която според IB 569, 10 (тук, стр. 42) отстояла от Хераклея на 16 мили. [2] Тази станция е вероятно Нике (mansio Nicae), по-старото Остудизум, дн. Хафса, Одринско. Според IB 569, 3 (тук, стр. 41) тя е втората станция от Адрианопол по пътя за Хераклея и отстои на 16 мили. [3] Става дума за войниците на Лициний. [4] В следващите две глави (46 и 47) е описано сражението между Максимин Дая и Лициний, което станало на 30 април 313 г. край Циралум в една неплодородна равнина на име Serenum. Според Лактанций Лициний се облегнал на своите войници християни и разбил напълно защитника на езичеството Максимин Дая. Срв. *Stein*, Geschichte I, стр. 142—143 и бел. 1 на стр. 143.

III. ИСТОРИЯ НА РИМСКИТЕ ИМПЕРАТОРИ

История на римските императори (Historia Augusta) обхваща биографиите на римски императори, престолонаследници, узурпатори и претенденти — от Адриан до Нумериан, т. е. от 117 г. до 284 г. Загубени са частично само биографиите на императорите за годините от 244 до 260 г.

Съставителите на тази история са шест: Елий Спартиан, Юлий Капитолин, Вулкаций Галикан и Требелий Полион, които са работили през времето на Диоклетиан, и Елий Лампридий и Флавий Вописк, които са работили през времето на Констанций Хлор и Константин I.

Много от сведенията, които се съдържат в Historia Augusta, се оспорват. Не са сигурни дори имената на самите автори. Съществуват различни мнения за времето, когато този извор е бил окончателно оформен. За най-вероятно се приема, че Historia Augusta е била преработена от неизвестно лице малко време преди 330 г. Тогава са били вмъкнати в текста и цитати от Дексип и Херодиан. Във всеки случай авторите са имали на разположение изобилен материал, отчасти напълно достоверен. Те обаче са се отнасяли към своите извори така своеволно, че е невъзможно да се установи до каква степен са ги използували. Между латинските извори, от които съставителите са черпели, на първо място са Марий Максим и Корд. Последният, ако и да се споменава само от Капитолин ще да е бил използуван много повече, отколкото това личи по цитатите. Твърде много са били използувани и двамата гръцки историци — Дексип и Херодиан.

Независимо от това, че в извора се говори за събития до III в. включително, той в известни свои части естествено носи отпечатъка на IV в.

В поместените тук откъси се говори за събития в балканските земи през III—IV в. — дадени са сведения за местното население, за нахлуване на готи и др., за масово заселване на варвари, а има и някои сведения за стопанската история на тия земи.

Historia Augusta е запазена в много ръкописи, най-важният от които е Palatinus Latinus (P) от IX в.

ИЗДАНИЯ: Преводът е направен по изданието на *Ernest Hohl* — Scriptores Historiae Augustae, vol. II, Lipsiae 1927.

КНИЖНИНА: *Arnaldo Momigliano*, An unsolved Problem of historical Forgery: The Scriptores Historiae Augustae, Journal of the Warburg and Courtauld Institutes, XVII, № 1—2, 1954, стр. 22—46. — *E. Hohl*, Über die Glaubwürdigkeit der Historia Augusta: SB Akad. Berlin, Klasse für Geselschaftswissenschaften. 1953, № 2. — *L. Schmidt*. Geschichte der deutschen Stämme, Die Ostgermanen, II Aufl. 1934. — *Hermann Schiller*, Geschichte der Römischen Kaiserzeit, I—II, Gotha 1887. — *M. Besnier*, Histoire romaine, T. IV, 1, L'Empire romain de l'avènement des Sévères au concile de Nicée, Paris 1937.

SCRIPTORES HISTORIAE AUGUSTAE

1. De origine, moribus linguaque Maximini Thracis

1,4. Maximinus senior sub Alexandro imperatore enituit. Militare autem sub Severo coepit. 5. Hic de vico Threiciae vicino barbaris, barbaro etiam patre et matre genitus, quorum alter e Gothia, alter ex Alanis genitus esse perhibetur. 6. Et patri quidem nomen Micca, matri Hababa fuisse dicitur. 7. Sed haec nomina Maximinus primis temporibus ipse prodidit, postea vero, ubi ad imperium venit, occuli praecepit, ne utroque parente barbaro genitus imperator esse videretur.

2,1. Et in prima quidem pueritia fuit pastor, iuvenum etiam procer et qui latronibus insidiaretur et suos ab incursionibus vindicaret. 2. Prima stipendia equestria huic fuere. Erat enim magnitudine corporis conspicuus, virtute inter omnes milites clarus, forma virili decorus, ferus moribus, asper, superbus, contemptor, saepe tamen iustus. 3. Innotescendi sub Severo imperatore prima haec fuit causa: (4) natali Getae, filii minoris, Severus militares dabat ludos propositis praemiis argenteis, id est armillis, torquibus et balteolis. 5. Hic adulescens et semibarbarus et vix adhuc Latinae linguae, prope Thraecica imperatorem publice petit, ut sibi daret licentiam contendendi cum his, qui iam non mediocri loco militarent. 6. Magnitudinem corporis Severus miratus primum eum cum lixis conposuit, sed for-

ИСТОРИЯ НА РИМСКИТЕ ИМПЕРАТОРИ

1. Произходът, нравите и езикът на Максимин Тракиеца

1,4. По-старият Максимин[1] се издигнал при император Александър[2], военната си служба обаче започнал при Север[3]. 5. Той произхождал от тракийско село, което било съседно на варварите. Роден бил от баща и майка също така варвари. Твърдят, че баща му произлизал от Готия[4], а майка му била аланка[5]. 6. И наистина, казват, че името на бащата било Мика, а на майката — Хабаба. 7. Тия имена сам Максимин бил съобщил в ранните си години, по-късно обаче, когато дошъл на власт, той заповядал да се крият, та да не личи, че императорът е роден от баща и майка варвари.

2,1. И действително, в ранното си детство той бил пастир, първенец между юношите, който и против разбойниците устройвал засади, и своите хора защищавал от нападения. 2. Първите години от военната си служба прекарал в конницата. Той се отличавал с грамадния си ръст, славел се между всички войници с храбростта си, бил надарен с мъжествена красота, притежавал суров нрав, бил груб, горд, високомерен, но все пак често пъти справедлив. 3. Първата причина, за да се прочуе при император Север, била тази: (4) Север устройвал военни игри по случай рождения ден на по-малкия си син Гета и определил сребърни награди, т. е. гривни, огърлици и пояси. 5. Този младеж и полуварварин, който още едва си служел с латинския език, помолил публично императора почти на тракийски език да му се позволи да се състезава с тези, които били вече напреднали във военната служба. 6. Север, очуден от огромното му тяло, най-напред, за да не наруши военната дисциплина,

---

[1] Известен под името Максимин Тракиецът, император от 235 до 238. [2] Отнася се до император Александър Север (222—235). [3] Отнася се до император Септимий Север (193—211). [4] Под Готия в случая се разбира най-общо областта на север от Долни Дунав. [5] Аланите са племе, вероятно от сарматски произход. То обитавало към началото на н. е. западните брегове на Каспийско море, Северен Кавказ, областта между Долни Днепър и Южен Урал. Аланите са взели активно участие в нашествията на балканските земи в края на IV в. от н. е. Срв. *Ю. Кулаковский,* Аланы по сведениям класических и византийских писателей, Киев 1899; *W. Tomaschek,* Alani, PWRE, I, кол. 1282—1285.

tissimis quibus⟨que⟩, ne disciplinam militarem conrumperet. 7. Tu⟨n⟩c Maximinus sedecim lixas uno sudore devicit sedecim acceptis praemiis minusculis non militaribus iussusque militare. 3,1. Tertia forte die cum processisset Severus ad campum, in turba exultantem more barbarico Maximinum vidit iussitque statim tribuno, ut eum coherceret ⟨et⟩ ad Romanam disciplinam inbueret. 2. Tunc ille, ubi de se intellexit imperatorem locutum, suspicatus barbarus et notum se esse principi et inter multos conspicuum, ad pedes imperatoris equitantis accessit. 3. Tum volens Severus explorare, quantus in currendo esset, equum admisit multis circumitionibus, et cum senex imperator laborasset neque ille a currendo per multa spatia desisset, ait ei: „quid vis Tracisce? Num quid delectat luctari post cursum?“ Tum „quantum libet“, inquit, „imperator“. 4. Post hoc ex equo Severus descendit et recentissimos quosque ac fortissimos milites ei comparari iussit. 5. Tum ille more solito septem fortissimos uno sudore vicit solusque omnium a Severo post argentea praemia torque aureo donatus est iussusque inter stipatores corporis semper in aula consistere. 6. Hinc igitur factus conspicuus, inter milites clarus, amari a tribunis, a conmilitonibus suspici, impe⟨t⟩rare ab imperatore quod vellet, locis etiam militiae a Severo adiutus, cum esset peradulescens, longitudine autem corporis et vastitate et forma atque oculorum magnitudine et candore inter omnes excelleret.

4,1. Bibisse autem illum saepe in die vini Capitolinam amforam constat, comedisse et quadraginta libras carnis, ut autem Cordus dicit, etiam sexaginta. 2. Quod satis constat, holeribus semper abstinuit, a frigidis prope semper, nisi cum illi potandi

го противопоставил на нестроеваци, но на най-силните. 7. Тогава Максимин на един дъх надвил шестнадесет нестроеваци, спечелил шестнадесет малки невоенни награди и му било заповядано да постъпи войник. 3, 1. Когато на третия ден Север случайно отивал на полето, гдето войниците се обучавали, той видял, че Максимин подскача по варварски обичай между множеството и веднага заповядал на трибуна да го обуздае и да го приучи на римска дисциплина. 2. Когато варваринът разбрал, че императорът е говорил за него, той се досетил, че владетелят го познава и че го забелязва сред множеството. Той се приближил до краката на императора, който бил на кон. 3. Тогава Север, като искал да изпита, колко е издръжлив в тичане, препуснал коня си, като направил много кръгове. И когато старият император се бил уморил, а Максимин не се бил отказал да тича през дългото време, той му казал: „Какво искаш, тракиецо? Нима ще ти бъде приятно да се бориш след това тичане?“ Тогава той отговорил: „Колкото искаш, императоре.“ 4. След това Север слязъл от коня си и заповядал да му изкарат насреща най-бодрите и най-силни войници. 5. Тогава той по стар навик надвил на един дъх седем най-силни мъже; така, след сребърните награди, единствен от всички той бил удостоен от Север със златна огърлица и получил заповед да стои винаги между телохранителите в двореца. 6. И тъй, след това той станал известен, прочул се между войниците, трибуните го обичали, другарите му по военна служба го почитали, от императора получавал каквото поисквал и дори във военната си кариера бил подпомаган от него, тъй като бил твърде млад, но изпъквал между всички по ръст, снажност и красота на тялото и по големина и блясък на очите.

4,1. Известно е обаче, че той често изпивал на ден по една капитолийска амфора[1] вино и че изяждал четиридесет либри[2] месо, дори шестдесет, както твърди Корд[3]. 2. Напълно известно е, че винаги се въздържал от зеленчук, а от студена вода — почти винаги, освен

[1] Една римска амфора имала вместимост около 26 литра. [2] Една либра е равна на около 0.327 кг. [3] Елий или Юний Корд е римски историк от III в.

necessitas. 3. Sudores saepe suos excipiebat et in calices vel in vasculum mittebat, ita ut duos vel tres sextarios sui sudoris ostenderet.

4. Hic diu sub Antonino Caracallo ordines duxit centuriatos et ceteras militares dignatates saepe tractavit. Sub Macrino, quod eum, qui imperatoris sui filium occiderat, vehementer odisset, a militia desiit et in Thracia in vico, ubi genitus fuerat, posses⟨s⟩iones conparavit ac semper cum Gothis commercia exercuit. 5. Amatus est autem unice a Getis quasi eorum civis. Halani quicumque ad ripam venerunt, amicum eum donis vicissim recurrentibus adprobabant. 6. Sed occiso Macrino cum filio suo, ubi Heliogabalum quasi Antonini filium imperare conperit, iam maturae aetatis ad eum venit petitque, ut quod avus eius Severus iudicii circa se habuerat, et ipse haberet. ⟨Sed⟩ apud impurum hominem valere nihil potuit; 7. nam dicitur cum eo iocatus esse Heliogabalus turpissime: „diceris, Maximine, sedecim et viginti et triginta milites aliquando lassasse: potes tricies cum muliere perficere?“ 8. Tum ille ubi vidit infamem principem sic exo⟨r⟩sum, a militia discessit. 9. Et tamen retentus est per amicos Heliogabali, ne hoc quoque illius famae accederet, quod virum temporis sui fortissimum et quem alii Herculem, alii Achillem, alii Hectorem, Aiacem alii vocabant, a suo exercitu dimoveret. 5,1. Fuit igitur sub homine inpurissimo tantum honore tribunatus, sed numquam ad manum eius accessit, numquam illum salutavit, per totum triennium huc atque illuc discurrens; 2. modo agris, modo otio, modo fictis languoribus occupatus est. 3. Occiso Heliogabalo ubi primum comperit Alexandrum principem nominatum, Romam

когато му се налагало да пие. 3. Често си събирал потта и я поставял в чаши или в малък съд и по тоя начин могъл да покаже два или три секстария[1] от своята пот.

4. При Антонин Каракала[2] той изпълнявал дълго време длъжността центурион[3] и често заемал и други военни служби. При Макрин[4], когото мразел силно, понеже бил убил сина[5] на неговия император[6], той напуснал военната служба, купил имоти в Тракия, в родното си село, и постоянно водел търговия с готите[7]. 5. А готите го обичали извънредно много като свой съотечественик. Аланите, които стигали до брега на Дунава, го приемали за приятел и си разменяли с него подаръци. 6. Но когато след убийството на Макрин и на неговия син се научил, че император е станал Хелиогабал[8], мнимият син на Антонин, Максимин, вече на зряла възраст, отишъл при него и поискал и той да има за него мнението, което бил имал неговият дядо Север. Но при тоя порочен човек той не могъл да има никакво влияние, (7) защото казват, че веднъж Хелиогабал се подиграл най-позорно с него: „Говори се, Максимине, че някога си надвил шестнадесет, двадесет и тридесет войника; можеш ли да се справиш с една жена тридесет пъти?“ 8. Тогава, като видял, че безчестният император се отнесъл така с него, той напуснал военната служба. 9. Все пак бил задържан от приятелите на Хелиогабал, за да не се прибави към лошата слава на императора и това, че е отстранил от войската най-силния мъж на своето време, когото едни наричали Херкулес, други — Ахил, трети — Хектор, четвърти — Аякс. 5,1. И тъй, той имал при този твърде порочен човек само трибунски чин[9], но нито веднаж не се приближил до него, нито веднаж не го поздравил и в продължение на три години сновал нагоре-надолу; 2. бил зает ту с полските си имоти, ту с почивка или се преструвал на болен. 3. След като Хелиогабал бил убит и той се научил, че Александър[10] бил провъзгласен за император, за-

[1] Един секстарий е равен на около 0.547 л. [2] Антонин Каракала, римски император (211—217). [3] Центурион — римски военен чин в легиона, началник на центурия (първоначално. войскова част от 100 души). [4] Макрин, римски император (217—218). [5] Сиреч император Каракала. [6] Сиреч император Септимий Север. [7] Тук авторът пренася исторически факти от IV в. към началото на III в. [8] Хелиогабал (Елагабал) бил провъзгласен за император на 16. V. 218 [9] Това означава, че Максимин е достигнал до офицерския чин „трибун“. [10] Вж. тук, стр. 53, бел. 2.

contendit. 4 Quem Alexander miro cum gaudio, mira cum gratulatione suscepit, ⟨it⟩a ut in senatu verba faceret talia: „Maximinus, p. c., tribunus, cui ego latum clavum addidi, ad me confugit, qui sub impura illa belua militare non potuit, qui apud divum parentem meum Severum tantus fuit, quantum illum fama conperitis." 5. Statim denique illum tribunum legioni quartae, quam ex tironibus ipse conposuerat, dedit ⟨et⟩ eum in haec verba provexit: (6) „Veteres milites tibi, Maximine mi carissime atque amantissime, idcirco non credidi, quod veritus sum, ne vitia eorum sub aliis inolescentia emendare non posses. 7. Habes tirones: ad tuos mores, ad tuam virtutem, ad tuum laborem eos fac militiam condiscere, ut mihi multos Maximinos re⟨i⟩ p. optabiles solus efficias." (XIX. *Iul. Cap.*, Maxim., pp. 3_{14}—7_{5}).

минал за Рим. 4. Александър го приел с необикновена радост и любезност и казал за него в сената такива думи: „Трибунът Максимин, сенатори, комуто дадох и туника латиклава[1], намери убежище при мен. Той не можа да служи при онова порочно чудовище. Той беше толкова прочут при моя божествен родител Север, колкото го знаете от мълвата." 5. Веднага императорът го назначил за трибун в четвъртия легион, който сам той бил съставил от новобранци, и го повишил с тези думи: (6) „Прескъпи ми и преобични ми Максимине, аз не ти поверих стари войници, само защото се боях, че не ще можеш да изправиш техните пороци, вкоренени при други военачалници. 7. Давам ти новобранци: накарай ги да изучат военната служба според твоите нрави, според твоята храброст, според твоето старание, та ти сам да ми създадеш мнозина желани за държавата Максиминовци."

9, 2. Neque enim fuit crudelius animal in terris omnia sic in viribus suis ponens, quasi non posset occidi. 3. Denique cum inmortalem se prope crederet ob magnitudinem corporis virtutisque, mimus quidam in theatro praesente illo dicitur versus Graecos dixisse, quorum haec erat Latina sent⟨ent⟩ia: (4) „Et qui ab uno non potest occidi, a multis occiditur. Elefans grandis est et occiditur; leo fortis est et occiditur, tigris fortis est et occiditur: cave multos, si singulos non times". Et haec imperatore ipso pr⟨a⟩esente iam dicta sunt. 5. Sed cum interrogaret amicos, quid mimicus scurra dixisset, dictum est ei, quod antiquos versus cantaret contra homines asperos scriptos, et ille, ut erat T⟨h⟩rax et barbarus, credidit. 6. Nobilem circa se neminem passus est, prorsus ut Spartaci aut Athenionis exemplo imperaret. 7. Praeterea omnes Alexandri ministros variis modis interemit. (XIX. pp. 9_{25}—10_{11}).

9, 2. И наистина, на земята не е имало по-жестоко животно[2], което така да е разчитало във всичко на силата си, като че ли не би могло да бъде убито. 3. Най-после, когато [Максимин] се смятал за безсмъртен поради голямото си тяло и храброст, разправят, че някакъв артист казал в театъра в негово присъствие гръцки стихове, чиито латински смисъл е следният: (4) „И който не може да бъде убит от едного, бива убиван от мнозина. Слонът е грамаден и го убиват, лъвът е силен и го убиват, тигърът е силен и го убиват: пази се от мнозина, ако не се боиш от отделни хора." И тези думи били казани вече в присъствието на самия император. 5. Но когато той запитал приятелите си какво бил казал артистът-шегобиец, отговорено му било, че пеел стари стихове, написани против жестоки хора. И той, какъвто си бил тракиец и варварин, повярвал. 6. Около себе си не търпял никакъв благородник. Управлявал напълно по примера на Спартак или Атенион[3]. 7. Освен това той избил по различен начин всички служители на Александър.

---

[1] Tunica laticlava е туника с широки пурпурни ивици, носена от военните трибуни, които произхождали от сенаторското съсловие. [2] След като бил убит имп. Александър Север (235), за император бил провъзгласен Максимин. Въпросните думи са част от характеристиката на новия император. [3] Спартак е известният тракиец-гладиатор, водач на голямото робско въстание през 74—71 г. пр. н. е. — Атенион, киликиец по произход, е също водач на робско въстание в Сицилия през 104—102 г.

2. De bello contra barbaros a Maximino parato

13,3. Pacata Germania Sirmium venit, Sarmatis inferre bellum parans atque animo concipiens usque ad Oceanum septentrionales partes in Romanam ditionem redigere. (XIX. p. 13_{8-10}).

14,1. Haec ubi comperit Maximinus, statim cohortatus est milites hoc genere contionis: „sacrati conmilitones, immo etiam mi consecranei et quorum mecum plerique vere militatis, dum nos a Germania Romanam defendimus maiestatem, dum nos Illyricum a barbaris vindicamus, Afri fidem Punicam praestiterunt. (XX. *Iul. Cap.*, Gord., pp. 39_{29}—40_{1}).

2. Максимин подготвя война срещу варварите

13,3. След като усмирил Германия, [Максимин] дошъл в Сирмиум. Той се готвел да воюва срещу сарматите[1] и замислял да подчини под римска власт северните страни чак до Океана.

14,1. Когато се научил за това[2], Максимин веднага насърчил войниците с такава реч: „Заклети бойни другари, и то другари, които ми се клехте под едно знаме и повече от които воювате истински заедно с мен, докато ние защищаваме римското величие срещу Германия и докато спасяваме Илирик от варварите, африканците се проявиха вероломно.“

3. De bello quod Gordianus iter per Thraciam faciens contra barbaros gessit

26,3. Sedato terr⟨a⟩e motu Praetextato et Attico conss. Gordianus aperto Iano gemino, quod signum erat indicti belli, profectus est contra Persas cum exercitu ingenti et tanto auro, ut vel auxillis vel militibus facile Persas evincere⟨t⟩. 4. Fecit iter ⟨in⟩ Moesiam[a] atque in ipso procinctu, quidquid hostium in Thraciis fuit, delevit, fugavit, expulit atque summovit. (XX. pp. 49_{14-20}).

3. Гордиан на път през Тракия воюва срещу варварите

26,3. След като земетресението спряло, през време на консулите Претекстат и Атик[3] Гордиан[4] отворил двуликия Янус[5], което било белег, че е обявена война, и се отправил против персите с огромна войска и с толкова злато, че да може да победи лесно персите било с помощни войски, било с редовна войска. 4. Той минал през Мизия[6] и при самия поход унищожил, пропъдил, изгонил и прогонил каквито неприятели имало в Тракия.[7]

4. De bello Sarmatico a Maximo gesto

5,9. Missus praeterea legatus Sarmatas in Illyrico contudit atque inde translatus

4. Максим воюва срещу сарматите

5,9. Освен това Максим[8], изпратен като легат[9], разбил сарматите в Илирик.

a) inter moesiam *P*, iter in Moesiam *edd.*

[1] Сарматите са сродни със скитите и с някои ирански племена. Първоначално обитавали земите западно от р. Дон, както и области от дн. Полша, Румъния и Унгария. Твърде често късноантичните автори означават с името „сармати“ групи от различни племена с неустановен етнически произход. Срв. *P. Kretschmer,* Sarmatae, PWRE II A, кол. 1 сл.; *J. Harmatta*, Studies on the History of Sarmatians, Budapest 1950. [2] През 238 г. в провинция Африка избухнало въстание и нейният проконсул Марк Антоний Гордиан бил провъзгласен за император. Скоро обаче той бил убит заедно със сина си. Неговият внук е известният по-късно имп. Гордиан III. [3] Това означава, че събитията са станали през 242 г. [4] Гордиан III (238—244). [5] По стара традиция при обявяване на война в Рим отваряли вратите на храма на Янус, божество с две лица. [6] Става дума за провинция Долна Мизия от преддиоклетиановата епоха. Тогава тя обхващала дн. Добруджа и Северна България до р. Цибрица. За действията на Гордиан III тук срв. *Schmidt,* Die Ostgermanen², стр. 204. [7] Вероятно става дума за провинция Тракия от преддиоклетиановата епоха. Вж. стр. 58, бел. 5. В Тракия Гордиан III се сражавал със сармати, готи и алани. [8] Максим (известен и като Пупиен) и Балбин били провъзгласени за императори от сената в Рим през 238 г. и били изпратени срещу настъпващия към Рим Максимин Тракиец. Те управлявали само 99 дни. [9] Максим (Пупиен), преди да стане император, е бил управител на провинция Далмация и като такъв се е борил против нахлулите там сармати. Вж. *Stein,* PWREI V, кол. 90.

ad Renum rem contra Germanos satis feliciter gessit. (XXI. *Iul. Cap.*, Max. et Balb., p. 61_{8-11}).

Преместен оттам на Рейн, той водил твърде успешно действията против германците.

5. De Balbino provinciae Thraciae legato

7,1. Balbinus nobilissimus et iterum consul, rector provinciarum infinitarum. 2. Nam et Asiam et Africam et Bithyniam et Galatiam et Pontum et T⟨h⟩racias et Gallias civilibus administrationibus rexerat, ducto nonnumquam exercitu, sed rebus bellicis minor fuerat quam in civilibus; attamen bonitate, nimia sanctitate ac verecundia ingentem sibi amorem conlocaverat (XXI. p. 62_{4-10}).

5. Балбин, управител на провинция Тракия

7,1. Балбин[1] бил с ранг нобилисимус[2] и за втори път консул и бил управител на безброй провинции. 2. Наистина той бил граждански управител на Азия[4], Африка[3], Витиния[4], Галатия[4], Понт[4], Тракия[5] и Галия. Предвождал е твърде често и войска, но във военните работи бил по-незначителен, отколкото в гражданските. Спечелил си обаче много голяма любов с добрината си, преголямото си благочестие и скромност.

6. De irruptione in Moesiam a Carpis facta et de expugnatione Histriae

16,3. Sub his pugnatum est a Carpis contra Moesos. Fuit et Scyt⟨h⟩ici belli princip⟨i⟩um, fuit et Histriae excidium eo tempore, ut autem Dexippus dicit, Histricae civitatis. (XXI. p. 70_{3-6}).

6. Карпите нахлуват в Мизия. Унищожението на Истрия

16,3 През тяхно време[6] карпите[7] воювали против мизийците[8]. По това време започнала скитската война[9] и станало унищожението на Истрия[10] или, както казва Дексип[11], на град Истрия[12].

7. De Illyrici gentibus cum Romanis consentientibus

3,1. Artabasdes rex Armeniorum talem ad Saporem epistolam misit: „in partem gloriae venio, sed vereor, ne non tam viceris quam bella severis. 2. Valerianum et filius repetit et nepos et duces Romani et

7. Племената в Илирик живеят в съгласие с римляните

3,1. Артабазд, арменският цар, изпратил такова писмо на Сапор[13]: „Радвам се на славата, но се боя, че ти не си толкова победил, колкото посял войни. 2. Иск атси обратно Валериан и синът

[1] Става дума за действия на Балбин преди да стане император. [2] Нобилисимус е ранг, през III в. постоянен атрибут към името на цезарите (императореките съуправители). След Диоклетиан това е самостоятелна титла за членовете на императорския дом. Тук авторът пренася отношения от IV в. към III в. Срв. *Ensslin*, PWRE XVII, кол. 791 сл. [3] Провинция Африка от преддиоклетиановата епоха обхващала земите на дн. Тунис и Триполитания. След Диоклетиан тя била разделена на четири провинции: Tripolitana, Byzacena, Proconsularis или Zeugitana, Numidia. [4] Азия, Витиния, Галатия, Понт. са римски провинции в Мала Азия. [5] Провинция Тракия от преддиоклетиановата епоха обхващала земите между Стара планина, Черно море, Мраморно море, Егейско море, а на запад включвала горното и средно течение на Струма. [6] Сиреч в 238 г., през управлението на Максим (Пупиен) и Балбин. [7] Карпите населявали долините на Серет и Прут. Това племе взело дейно участие в нашествията на Балкана през III в. След времето на Аврелиан и особено след Диоклетиан значителна част от карпите били заселени отсам Дунав в дн. Северна България и Добруджа. Срв. *Patsch*, Carpi, PWRE III, кол. 1606—1610. [8] Тук под мизийци се разбират жителите на провинция Долна Мизия и легионите в нея. [9] Скитска война е наречена войната между готите и други племена и Рим. прея 40-те години на III в. Готите тук, както и в много други късноримски автори, са наречени скити. [10] За Истрия вж. стр. 17, бел. 2. Пряз 238 г. градът паднал в ръцете на готите и с това събитие започнали големите готски нахлувания в балканските земи през III в. [11] Дексип е историк от Атина, живял в средата на III в. Написал е между друго съчинението *Σκυθικά*, в което описва иахлуването на готите и другите племена, започнало в 238 г. Сведенията иа Дексип са поместени в Гръцки извори I, стр. 2—3. [12] Дексип има пред вид града Истрия. [13] Сапор — персийски владетел, който в 260 г. пленил римския император Валериан (253—260 г.).

omnis Gallia et omnis Africa et omnis Hispania et omnis Italia et omnes gentes, quae sunt in Illyrico atque in oriente et in Ponto quae cum Romanis consentiunt aut Romanorum sunt. 3. Unum ergo senem cepisti, sed omnes gentes orbis terrarum infestissimas tibi fecisti, fortassis et nobis, qui auxilia misimus, qui vicini sumus, qui semper vobis inter vos pugnantibus laboramus". (XXII. *Treb. Poll.,* Valer., p. 74_{8-18}).

му, и внукът му и римските пълководци, и цяла Галия, и цяла Африка, и цяла Испания, и цяла Италия, и всички племена, които се намират в Илирик[1], и в Ориента, и в Понта, които са на страната на римляните или са римски. 3. Ти плени един старец[2], но направи всички племена на земята свои най-големи врагове, а може би и наши, понеже ние, които сме съседи и винаги се трудим за вас, когато се биете помежду си, ти изпратихме войски на помощ.

8. *De pugna inter Macrianum et Domitianum in Illyrico facta*

2,5. Sed Macrianus retento in oriente uno ex filiis, pacatis iam rebus Asiam primum venit, Illyricum petit. 6. In Illyrico cum Aureoli imperatoris, qui contra Gallienum imperium sumpserat, duce, Domitiano nomine, manum conseruit, unum ex filiis secum habens et triginta milia militum ducens. 7. Sed victus est Macrianus cum filio Macriano nomine deditusque omnis exercitus Aureolo imperatori. (XXIII. *Treb. Poll.,* Gall., p. 81_{8-16}).

8. *Сражението между Макриан и Домициан в Илирик*

2,5. Но Макриан[3], след като оставил в Ориент един от синовете си и след като вече въдворил мир, най-напред дошъл в Азия[4], [а после се] отправил за Илирик. 6. В Илирик, имайки със себе си един от синовете си[5] и водейки тридесет хиляди войници, той влязъл в сражение с Домициан[6], военачалника на император Авреол[6], който бил взел властта против Галиен. 7. Макриан обаче бил победен заедно със сина си, по име [също] Макриан, и цялата войска се предала на император Авреол.

9. *Illyricum sub ditione Aureoli*

3,3. Totius prope igitur orientis factus est Odenatus imperator, cum Illyricum teneret Aureolus, Romam Gallienus. (XXIII. p. 81_{25-27}).

9. *Илирик под властта на Авреол*

3,3. И тъй Оденат[7] станал император почти на целия Ориент, докато Авреол държал Илирик, а Галиен[8] — Рим.

10. *De incursionibus in Macedoniam, Thraciam Moesiamque a Gothis factis*

5,6. Saeviente fortuna, cum hinc terrae motus, inde hiatus soli, ex diversis parti-

10. *Готите нахлуват в Македония, Тракия и Мизия*

5,6. При бушуващото нещастие, когато римската империя била опустоша-

[1] Под Илирик по това време се разбира западната половина на Балканския полуостров, но в края на III в. понякога в изворите с това име се означава целият полуостров. [2] Сиреч Валериан, вж. стр. 58, бел. 13. [3] След като персите били победени от двамата римски пълководци Макриан и Балиста с помощта на Оденат, Макриан бил убеден от Балиста двамата му сина да бъдат провъзгласени през 260 г. за императори. Срв. *Schiller*, Geschichte I, стр. 834. [4] Сиреч Мала Азия. [5] Този му син се казвал T. Fulvius Iunius Macrianus. [6] Домициан е военачалник на Авреол, победителя на Макриан (срв. *Stein*, PWRE V, кол. 1311), но според *Niese*, Römische Geschichte, стр. 374, войските е водил не Домициан, а Авреол, който като пълководец на имп. Галиен (253—268) се отправил срещу Макриан. След като известно време Авреол се борил вярно на страната на Галиен, той се обявил също за император, но скоро бил разбит от него. [7] Оденат е владетел на Палмира, съюзник на имп. Галиен против персите и узурпаторите. От благодарност Галиен го назначил в 262 г. за dux Orientis и му поверил защитата на малоазиатските провинции и Египет. Срв. *Niese*, Römische Geschichte, стр. 374. [8] Галиен, римски император (253—268).

bus pestilentia orbem Romanum vastaret, capto Valeriano, Gallis parte maxima opsessis, cum bellum Odenatus inferret, cum Aureolus perurgeret[a]. . . . cum ⟨A⟩emilianus Aegyptum occupasset, Gothi si⟨ve Scyth⟩a⟨e⟩ quo⟨d⟩ ⟨nomen, ut⟩ dictum est superius[b], Gotthis inditum est, occupatis T⟨h⟩raciis Macedoniam vastaverunt, Thessalonicam obsederunt, neque usquam quies mediocriter saltem ostentata est. 7. Quae omnia contemptu, ut saepius diximus, Gallieni fiebant, hominis luxuriosissimi et, si esset securus, ad omne dedecus paratissimi. **6**,1. Pugnatum est in Ach⟨a⟩ia Mar⟨c⟩iano duce contra eosdem Gothos, unde victi per Ach⟨a⟩eos recesserunt. 2. Scythae autem, hoc est pars Gothorum, Asiam vastabant. (XXIII. pp. 84_{23}—85_{10}).

вана на едни места от земетресения[1], на други — от пукнатини на земята, а от разни страни — от епидемии, когато бил пленен Валериан[2], когато Галия била в по-голямата си част завладяна, когато Оденат обявявал война, когато Авреол притеснявал силно... и когато Емилиан[3] завзел Египет, готите или скитите което име, както казахме по-горе, било дадено на готите, завладели тракийските земи, опустошили Македония, обсадили Солун, и никъде не могло да се намери поне малко спокойствие. 7. Всички тези неща са ставали, както сме казвали твърде често, за да бъде унизен Галиен, който бил твърде разпуснат и готов на всяко безчестие, ако би се чувствувал сигурен. **6**,1. Под водачеството на Марциан се е водило сражение против същите готи[4] в Ахея[5], откъдето, след като били победени, те отстъпили през земите на ахейците. 2. А скитите, т.е. част от готите, опустошавали Азия.

13,6. Inter haec Scythae per Euxinum navigantes Histrum ingressi multa gravia in solo Romano fecerunt. Quibus compertis Gallienus Cleodamum et Athen⟨a⟩eum Byzantios instaurandis urbibus muniendisque praefecit, pugnatumque est circa Pontum, et a Byzantiis ducibus victi sunt barbari. 7. Veneriano item duce navali bello Gothi s⟨u⟩perati sunt, cum ipse Venerianus militari perit morte. 8. Atque inde Cyzicum et Asiam, deinceps Achaiam omnem vastarunt

13,6. Между това скитите[6] преплавали Черно море, нападнали Истрос[7] и извършили много тежки опустошения по римската земя[8]. Като узнал това, Галиен заповядал на византийците[9] Клеодам[10] и Атеней[10] да възстановят и укрепят градовете. Войната се водила около Черно море и византийските военачалници победили варварите. 7. Готите били надвити и от военачалника Венериан[11] в морско сражение, в което загинал от войнишка смърт самият Венериан. 8. А след това те опустошили Кизик[12] и Азия,

a) *post* perurger & *in P spatium 4 litterarum vacat*, Illyricum *add. Eyss. cum vulg.* b) Gothi... superius *sic explevit sententiam Evss. indicante Salmasio,* Gothoru⟨m pars⟩... a quo dictum est superius *Hohl*, gothori . . . *P*[1].

[1] Земетресението станало през 262 г. [2] Валериан, римски император (253—260). Вж. стр. 58, бел. 13. [3] Емилиан се провъзгласил в Египет за император, но наскоро след това бил победен и пленен от Теодот, един от военачалниците на Галиен. [4] Поради борбите между разните претенденти границите били занемарени и в 262 г. готи и сармати нахлули отново в пределите на империята. През следните години те преминали Балкана и нахлули дълбоко в Гърция, където най-после били отблъснати от военачалника Марциан. При едно друго нахлуване в 267 г. готите (според *Schmidt,* Die Ostgermanen, стр. 209, това са херули) нахлули в Гърция откъм морето. Бил обсаден и Солун. При защитата на Атина играл роля и историкът Дексип (вж. стр. 58, бел. 11). Готите били разбити от Галиеновия военачалник Марциан, към когото се присъединили хората на Дексип. [5] Ахея е провинция, която обхващала почти цяла Гърция. След Диоклетиан провинцията обхващала само Пелопонес. [6] Със скити тук са обозначени готите. [7] За Истрос или Истрия вж. стр. 17, бел. 2. [8] Това са вероятно нападенията от 267 г. Вж. бел. 4. [9] Византийци са жителите на Византион, по-късния Константинопол. Вж. стр. 29, бел. 4. [10] Клеодам и Атеней били военачалници от град Византион, които нанесли поражение на готите и били изпратени след това да вземат мерки за възстановяване и укрепяване на градовете в балканските земи. От времето на Галиен са известни няколко надписи, които потвърждават това сведение: от Монтана, дн. Михайловград, от Сердика, дн. София, и от Филипопол, дн. Пловдив. Срв. *Danoff,* AB, XXIX, 1935, кол. 155—159; *Kalinka,* Antike Denkmäler aus Bulgarien, 1906, n. 70, 71; CIL III 7420=*Dessau,* ILS 2622. [11] За Венериан, началника на римската флота, нямаме други сведения. [12] Кизик е град на малоазийския бряг на Мраморно море.

et ab Atheniensibus duce Dexippo, scriptore horum temporum, victi sunt. Unde pulsi per Epirum, ⟨M⟩acedoniam, Moesiam[a] pervagati sunt. 9. Gallienus interea vix excitatus publicis malis Gothis vagantibus per Illyricum occurrit et fortuito plurimos interemit. Quo comperto Scythae facta carragine per montem Gessacem fugere sunt conati. 10. Omnes inde Scythas Marcianus varia bellorum fortuna... quae omnes Scythas ad rebellionem excitarunt. (XXIII. p. 92_{6-23}).

по-късно цяла Ахея, и били надвити от атиняните под водителството на Дексип, историка на тези времена. Изгонени от там, те преминали през Епир, Македония, Мизия. 9. Между това Галиен, разтревожен най-после от нещастието на държавата, нападнал бродещите по Илирик готи и неочаквано избил твърде много от тях[1]. Като узнали това, скитите направили укрепление от коли и се опитали да избягат през планината Гесацес[2]. 10. След това Марциан при променлив успех в сраженията... всички скити, което накарало да въстанат всички скити.

11. Ingenuus a legionibus Moesiacis imperator creatur

9,1. Tusco et Basso conss. cum Gallienus vino et popinis vacaret cumque se lenonibus, mimis et meretricibus dederet ac bona naturae luxuriae continuatione deperderet, Ingenuus, qui Pannonias tunc regebat, a Moesiacis le⟨gi⟩onibus imperator est dictus, ceteris Pannoniarum volentibus, neque in quoquam melius consultum rei p. a militibus videbatur quam quod instantibus Sarmatis creatus est imperator, qui fessis rebus mederi sua virtute potuisset. 2. Causa autem ipsi arripiendi tunc imperii fuit, ne suspectus esset imperatoribus, quod erat fortissimus ac rei p. necessarius et militibus, quod imperantes vehementer movet, acceptissimus. 3. Sed Gallienus, ut erat nequa⟨m⟩ perditus, ita etiam, ubi necessitas coegisset, velox, fortis, vehemens, crudelis, denique Ingenuum conflictu habito vicit eoque occiso in omnes Moesiacos tam milites ⟨quam⟩ cives asperrime s⟨a⟩evit. Nec quemquam suae crudelitatis exortem reliquit,

11. Мизийските легиони избират Ингенуус за император

9,1. През време на консулите Туск и Бас[3], когато Галиен пилеел времето си по вино и кръчми, предавал се на сводници, артистки и блудници и с продължителното си разточителство пропилявал даровете на природата, мизийските легиони със съгласието на другите легиони в Панония[4] провъзгласили за император Ингенуус[5], който тогава управлявал панонските земи. И изглежда, че войниците са се погрижили особено добре за държавата с това, дето във време, когато нападали сарматите, избрали за император човек, който със своята храброст е могъл да помогне на обезсилената държава. 2. Но за Ингенуус причината да заграби тогава властта била да не бъде заподозрян от императорите[6], понеже бил твърде силен и необходим за държавата и бил обичан от войниците, което особено много смущава властвуващите. 3. Но Галиен, както бил негоден и порочен, така също, когато нуждата го принуждавала, ставал бърз, храбър, суров и жесток. Най-после той победил Ингенуус в станалото сражение[7] и след убиването

a) achenoniam bo&iam *P*, anthenoniam moesiam *Σ*, Macedoniam Boeotiam *edd.*

[1] Сражението станало при река Места, която образувала границата между Тракия и Македония. Там загинали около 3,000 готи. Срв. *Schmidt*, Die Ostgermanen 2, стр. 216. [2] Неизвестна планина, може би разклонение на Родопите. [3] Сиреч през 258 г. [4] Панония обхващала сегашна Унгария, Словения, част от Босна, Хърватско, източната част от Крайна, Щайермарк и Долна Австрия. В 26 г. тя била разделена на Горна и Долна Панония. След реформите на Диоклетиан — Константин Панония станала трети диоцез в префектурата Илирик, като била разделена на четири провинции: Панония Първа или Горна Панония, Панония Втора или Долна Панония, Савия и Валерия. [5] Ингенуус е бил провъзгласен за император в 258 г. (вж. *Schiller*, Geschichte I, стр. 833), а според *Niese*, Römische Geschichte, стр. 374, през 261 г. Той управлявал много малко. [6] Става дума за императорите Валериан и Галиен. [7] Сражението е станало при Мурса, дн. Осек.

usque adeo asper et truculentus, ut plerasque civitates vacuas a virili sexu relinqueret. 4. Fertur sane idem Ingenuus civitate capta in ⟨a⟩qua⟨m⟩ se mersisse atque ita vitam finisse, ne in tyranni crudelis potestatem veniret. (XXIV. *Treb. Poll.*, Ingenuus, p. 107_{1-23}).

му свирепствувал твърде жестоко против всички мизийци, както войници, така и граждани, и не оставил никого незасегнат от своята жестокост. До такава степен бил жесток и суров, че оставил повечето градове без мъже. 4. Разправят наистина, че същият Ингенуус след превземането на града[1] се хвърлил във водата и така свършил живота си, за да не падне в ръцете на жестокия тиранин.

12. *Regilianus Illyricum a barbaris liberat*

12. *Регилиан освобождава Илирик от варварите*

10,1. Fati publici fuit, ut Gallieni tempore quicumque potuit, ad imperium prosiliret. Regilianus denique in Illyrico ducatum gerens imperator est factus auctoribus imperii Moesis, qui cum Ingenuo fuerant ante superati, in quorum parentes graviter Gallienus s⟨a⟩evierat. 2. Hic tamen multa fortiter contra Sarmatas gessit, sed auctoribus Roxolanis consentientibusque militibus et timore provincialium, ne iterum Gallienus graviora faceret, interemptus est. (XXIV. *Teb. Poll.*, Regilianus, p. 108_{12-20}).

10,1. Участта на държавата била такава, че по времето на Галиен всеки, който могъл, се втурвал към императорската власт. Най-после император станал Регилиан[2], който бил дукс[3] на Илирик. Създатели на царската му власт били мизийците, които по-рано били победени заедно с Ингенуус, и срещу чиито родители Галиен бил свирепствувал жестоко. 2. Той извършил много смели подвизи срещу сарматите, но бил убит по инициативата на роксоланите[4] със съгласието на войниците и поради страха на жителите на провинцията да не би Галиен да извърши отново по-жестоки дела.

10, 8. Fuit, quod negari non potest, vir in ⟨re⟩ militari semper probatus et Gallieno iam ante suspectus, quod dignus videretur imperio, gentis Daci⟨a⟩e, Decibali ipsius, ut fertur, adfinis. 9. Extat epistola divi Claudii tunc privati, qua Regiliano, Illyrici duci, gratias agit ob redditum Illyricum, cum omnia Gallieni segnitia deperirent. Quam ego repertam in a⟨ut⟩hen⟨t⟩icis inserendam putavi, fuit enim publica. 10. „Claudius Re-

10,8. [Регилиан] бил, това не може да се откаже, винаги добър във военното дело, и Галиен го подозирал още от порано, понеже изглеждал достоен да царува. Бил дакиец и, както казват, от рода на самия Децебал[5]. 9. Има запазено писмо от божествения Клавдий, който тогава е бил частно лице. С него той благодари на илирийския дукс Регилиан за възвръщането на Илирик[6], когато всичко пропадало поради небрежността на Галиен. Аз намерих това писмо и реших да го поместя дословно, понеже е от обществен интерес. 10. „Клавдий изпраща много поздрави на Регилиан. Щастлива

[1] Става дума за град Мурса. [2] Регилиан или Регалиан, дукс на Илирик, бил провъзгласен за император, когато Галиен се намирал на Изток. Срв. *Stein*, Regalianus: PWRE, IA, кол 462—464. [3] Дукс на Илирик тук означава командуващия войските в Илирик. През III в. до времето на Диоклетиан с името duces се наричат тия военачалници, които поемали командуването на войскови части при извънредни случаи. Срв. *Seek*, PWRE V, кол. 1869. [4] Роксоланите са едно от найзначителните сарматски племена. Срв. *П. Н. Третьяков*, Восточнославянские племена, II изд. 1954, стр. 103. [5] Децебал е последният цар на Дакия преди тя да бъде покорена от имп. Траян в 106 г. [6] Под „възвръщане на Илирик" се разбира разбиването на готи и сармати при Скупи от Регалиан в 262 г., което облекчило временно положението на западната част на полуострова. Срв. *Schiller*, Geschichte I, стр. 836.

giliano multam salutem. Felicem rem p., quae te talem virum habere i⟨n⟩ castris bellicis meruit, felicem Gallienum, etiamsi ei vera nemo nec de bonis nec de malis nuntiat. 11. Pertulerunt ad me Bonitus et Celsus, stipatores principis nostri, qualis apud Scupos in pugnando fueris, quot uno die proelia et qua celeritate confeceris. Dignus eras triumpho, si antiqua tempora exstarent. 12. Sed quid multa? Memor cuiusdam hominis cautius velim vincas. Arcus Sarmaticos et duo saga ad me velim mittas, sed fiblatoria, cum ipse misi de nostris". (XXIV. p. 109_{7-25}).

е държавата, която е заслужила да има в редовете на войската си такъв мъж като тебе, щастлив е Галиен, въпреки че никой не му съобщава истината нито за добрите, нито за лошите неща! 11. Бонит и Целз, от свитата на нашия император, ми съобщиха, как си се сражавал при Скупи[1], с каква бързина и колко сражения си извършил в един ден. Ти щеше да бъдеш достоен за триумф, ако съществуваха старите времена. 12. Но защо да говоря повече? Имайки пред вид известно лице[2], бих желал да побеждаваш по-предпазливо. Тъй като сам ти изпратих от нашите, бих желал да ми изпратиш сарматски лъкове и две войнишки дрехи, но такива, които се закопчават".

13. Aureolus ab exercitibus Illyricianis imperator creatur

11, 1. Hic quoque ⟨in⟩ Illyricianos exercitus regens in contemptu Gallieni, ut omnes eo tempore, coactus a militibus sumpsit imperium. (XXIV. *Treb. Poll.*, Aureolus, p. 110_{20-22}).

13. Илирийските войски издигат Авреол за император

11,1. И той [Авреол][3], който началствувал илирийските войски, от пренебрежение към Галиен завзел властта, заставен от войниците, както всички по това време.

14. De Macriano in Illyrico victo et interempto

12,12. Factus est igitur cum Macriano et Quieto duobus filiis cunctis militibus volentibus imperator ac statim contra Gallienum venire coepit utcumque rebus in oriente derelictis. 13. Sed cum quadraginta quinque milia militum secum duceret, in Illyrico vel in T⟨h⟩raciarum extimis congressus cum Aureolo victus et cum filio interemptus est. 14. Triginta denique milia militum in Aureoli potestatem concessere. Domitianus autem eundem vicit, dux Aureoli fortissimus et vehementissimus, qui se originem diceret a Domitiano trahere atque a Domitilla.

14. Макриан, победен и убит в Илирик

12,12. И тъй, по желанието на всички войници [Макриан] бил избран за император заедно с двамата си сина Макриан и Квиет и веднага започнал поход против Галиен, като работите на Изток някак били изоставени. 13. Но ако и да водел със себе си четиридесет и пет хиляди войници, като влязъл в сражение с Авреол в Илирик или в най-отдалечените тракийски земи, бил победен и убит заедно със сина си. 14. На края тридесет хиляди войници минали под властта на Авреол. Авреол пък бил победен от Домициан[4], най-силния и най-виден негов военачалник, който казвал, че водел потеклото си от Домициан[5] и Домитила[6].

15. De Macri⟨a⟩no autem nefas mihi videtur iudicium Valeriani praeterire, quod ille in oratione sua, quam ad senatum e

15. Струва ми се обаче, че не трябва да отмина преценката на Валериан за Макриан, която той направил в речта си, изпратена до сената от персийските пре-

[1] Вж. тук, стр. 62, бел. 6. [Битката при Скупи станала в 262 г. [2] Става дума за имп. Галиен. [3] Срв. тук, стр. 59, бел. 6. [4] Срв. тук, стр. 59, бел. 6. [5] Домициан, римски император (81—96). [6] Името Домитила са носели и дъщерята и съпругата на имп. Веспасиан (69—79).

Persidis finibus miserat, posuit. Inter cetera ex oratione divi Valeriani: (16). „Ego, p. c., bellum Persicum gerens Macriano totam rem p. credidi ⟨et⟩ quidem a parte militari. Ille vobis fidelis, ille mihi devotus, illum et amat et timet miles, ille utcumque res exegerit, cum exercitibus agit. 17. Nec, p. c., nova vel inopina nobis sunt: pueri eius virtus in Italia, adulescentis in Gallia, iuvenis in T⟨h⟩racia, in Africa iam provecti, senescentis denique [in] Illyrico et Dalmatia conprobata est, cum in diversis proeliis ad exemplum fortiter faceret. 18. Huc accedit quod habet iuvenes filios Romano dignos collegio, nostra dignos amicitia" et reliqua. (XXIV. *Treb. Poll.*, Macrianus, p. 113_{4-30}).

дели. Между другото в речта на божествения Валериан стои: 16. „Аз, сенатори, водейки персийската война, поверих във военно отношение цялата държава на Макриан. Той е верен на вас, на мен е предан, войникът го обича и се бои от него; каквото и да наложи положението, той действува заедно с войските. 17. И за нас, сенатори, няма нещо ново или неочаквано: храбростта му, като момче, беше изпитана в Италия, като младеж — в Галия, като юноша — в Тракия, като възрастен вече — в Африка, най-после на преклонни години — в Илирик и Далмация, когато в различни сражения даваше пример със своята храброст. 18. При това той има млади синове, достойни за римската общност, достойни за нашето приятелство" и пр.

16. De feni frumentique abundantia in Thraciis

18,5. „Valerianus Ragonio Claro praefecto Illyrici et Galliarum. Si quid in te bonae frugis est, quam esse scio, parens Clare, dispositione⟨s⟩ tu Ballistae persequere. 6. His rem p. informa. Videsne ut il⟨l⟩e provinciales non gravet, ut illic equos contineat, ubi sunt pabula, illic annonas militum mandet, ubi sunt frumenta, non provincialem, non possessorem cogat illic frumenta, ubi non habet, dare, illic equum, ubi non potes⟨t⟩, pascere? 7. Nec est ulla alia provisio melior quam ut in locis suis erogentur quae nascuntur, ne aut vehiculis aut sumptibus rem p. gravent. 8. Galatia frumenti⟨s⟩ abundat, referta est T⟨h⟩racia, plenum est Illyricum: illic pedites conlocentur, quamquam in T⟨h⟩racia etiam equites sine noxa provincialium hiemare possint. Multum enim ex campis feni colligitur. 9. Iam ⟨v⟩in⟨um⟩, laridum, iam ceterae species in his dandae sunt locis, in quibus adfatim redundant. 10. Quae omnia sunt Ba⟨l⟩istae consilia, qui ex quadam provincia unam tantum speciem praeberi iussit,

16. Тракия изобилствува със сено и жито

18,5. „Валериан поздравлява Рагоний Клар[1], управител на Илирик и Галия. Ако в тебе, изпълнителни Кларе, има добри качества, които аз зная, че притежаваш, ти ще следваш нарежданията на Балиста[2]. 6. Управлявай държавата с помощта на тях. Виждаш ли, как той не претоварва провинциалните жители, как той държи коне там, където има пасища, поръчва анноната на войниците там, където има жито, как не принуждава да дават жито провинциалния жител и земевладелец там, където няма, да пасат коне там, където не може? 7. И няма някаква друга по-добра предвидливост от тази — да се изразходва на самото място това, което се ражда, и да не се обременява държавата с разходи за коли. 8. Галатия изобилствува с жито, Тракия е препълнена, Илирик е пълен: нека там да се настани пехота, макар в Тракия да може да зимува и конница без вреда за жителите на провинцията, защото от полетата се събира много сено. 9. Освен това, вино, сланина и други видове храни трябва да се вземат от тези места, където те са в изобилие. 10. Всичко това е решение на Балиста, който е заповядал дадена провинция да дава само един вид

[1] Рагоний Клар се споменава единствено на това място. [2] Балиста бил началник на императорската гвардия при Валериан. Срв. тук, стр. 59, бел. 3 и 7.

quod ea redundaret, atque ab ea milites submoveri. Id quod publicitus est decretum". (XXIV. *Treb. Poll.*, Ballista, pp. 118_{10}—119_{3}).

храна, тъй като той е в изобилие, и [после] войниците да се отстраняват от нея. А това е постановено официално."

16. *De vastatione Thraciarum Illyricique sub Gallieno facta*

16. *Опустошение на Тракия и Илирик при Галиен*

29,1. Occupatis partibus Gallicanis, orientalibus, quin etiam Ponti, T⟨h⟩raciarum et Illyrici, dum Gallienus popinatur et balneis ac lenonibus deputat vitam, (XXIV. *Treb. Poll.*, Celsus, p. 126_{14-16}).

29,1. Докато Галиен гуляел и пилеел живота си по бани и сводници, били завзети галските и източните области, също така тези на Понт[1], Тракия и Илирик.

17. *Censorini in Thraciis considunt*

17. *Цензориновци се преселват в Тракия*

33,5. Extat eius familia Censorinorum nomine frequentata, cuius pars T⟨h⟩racias odio rerum Romanarum, pars Bithyniam petit. (XXIV. *Treb. Poll.*, Censorinus, p. 133_{15-17}).

33,5. Неговият [на Цензорин][2] род съществува още, известен под името Цензориновци. От омраза към римската държава една част от рода отишла в Тракия, а друга — във Витиния.

18. *De bello contra Gothos ceterosque barbaros gesto et de Claudii victoria*

18. *Клавдий воюва срещу готи и други варвари и ги побеждава*

6,1. Sed redeamus ad Claudium. Nam, ut superius diximus, illi Gothi, qui evaserant eo tempore, quo illos Marcianus est persecutus, quosque Claudius emitti non siverat, ne id fieret, quod effectum est, omnes gentes suorum ad Romanas incitaverunt praedas. 2. Denique Scytharum diversi populi, Peuci, Grutungi Austrogoti, Tervingi, ⟨Vi⟩si, Gipedes, Celtae etiam et Eruli, praedae cupiditate in Romanum solum inruperunt atque illic pleraque vastarunt, dum aliis occupatus est Claudius. (XXV. *Treb. Poll.*, Claudius, pp. 137_{29}—138_{8}).

6,1. Но да се върнем към Клавдий[3]. Наистина, както казахме по-горе, тези готи, които се били изплъзнали по онова време, когато ги преследвал Марциан[4], и които Клавдий не бил позволил да бъдат изпуснати, за да не стане това, което станало, подбудили всички свои племена да плячкосват римските земи. 2. Най-после различни скитски народи, певки[5], греутунги[6], остготи[6], тервинги[6], визи[7], гепиди[8], келти[9] и херули[10] от алчност за плячка нахлули[11] в римска земя и опустошили по-голямата част, докато Клавдий бил зает с други неща.

---

[1] Понт е област в провинция Витиния-Понт в Мала Азия; по-късно тя е част от диоцеза Понт. [2] Цензорин през 269 г. бил провъзгласен от войската за император, а след 7 дни бил убит от нея. [3] Клавдий II Готски — римски император (268—270). [4] Марциан — римски военачалник. Вж. тук, стр. 60, бел. 4. [5] Певки (певкини) са клон от племето бастарни, което по това време живеело към делтата на Дунава. Вж. *Schmidt*, Die Ostgermanen[2], стр. 459. [6] Това е едно от твърде ранните сведения, в които се обозначават двете големи готски групи, и то с двойните им имена: греутунги или остготи, тервинги или визи, вестготи. Предполага се, че Gre(u)tungi означава „жители на пясъчните равнини", или „крайбрежни жители", а Tervingi — „горски жители". Тъй като през IV в. вестготите живеели на запад, а остготите на изток от р. Днестър, то някои автори (например Йорданес — Getica 82), извеждат техните имена от посоките на света, което едва ли е вероятно. Срв. *Schmidt*, Die Ostgermanen[2], стр. 202. [7] Под визи се имат пред вид визиготите или вестготите. Срв. по-горе бел. 6. [8] Гепидите са племе, сродно на готите. Първоначално те обитавали край Карпатите в съседство с вестготите. Вж. *Ihm*, Gepidae, PWRE VII, кол. 1230. [9] Келтите са една от големните групи индоевропейски племена. [10] Херулите са германско племе, което живеело първоначално в Северна Германия и около Балтийско море. Срв. *Rappaport*, Heruli, PWRE VIII, кол. 1150 сл. [11] Нахлуването започнало през 268 г., като главното нашествие станало през пролетта на 269 г. Срв. *Schiller*, Geschichte I, стр. 846; *Schmidt*, Die Ostgermanen[2], стр. 218 сл.

6,5. Trecenta viginti milia armatorum fuerunt. 6. Adde servos, adde familias, adde carraginem et epotata flumina consumptasque silvas, laborasse denique terram ipsam, quae tantum barbarici tumoris excepit. (XXV. p. 138_{17-21}).

8,1. Habuerunt praeterea duo milia navium, duplicem scilicet numerum qua⟨*m*⟩ illum, quo tota pariter Graecia omnisque Thessalia urbes Asiae quondam expugnare conata est. Sed illud poeticus stilus fingit, hoc vera continet historia. 2. Claudio igitur scriptores adulamur, qui duo milia navium barbararum et trecenta viginti milia armatorum delevit, oppressit, adtrivit, qui carraginem tantam, quantam numerus hic armatorum sibimet aptare potuit et parare, nunc incendi fecit, nunc cum omnibus familiis Romano servitio deputavit, (3) ut docetur eiusdem epistola, quam ad Iunium Brocchum scripsit Illyricum tuentem: (4) „Claudius Broccho. Delevimus trecenta viginti milia Gothorum, duo milia navium mersimus. 5. Tecta sunt flumina scutis, spatis et lanceolis omnia litora operiuntur. Campi ossibus latent tecti, nullum iter purum est, ingens carrago deserta est. 6. Tantum mulierum cepimus, ut binas et ternas mulieres victor si⟨bi⟩ miles possit adiungere. (XXV. p. 139_{19}—140_{6}).

9,3. Pugnatum est enim apud Moesos et multa proelia fuerunt apud Marcianopolim. 4. Multi naufragio perierunt, plerique capti reges, captae diversarum gentium nobiles femin⟨a⟩e, inpletae barbaris servis Scythi⟨ci⟩sque cultoribus Roman⟨a⟩e provinciae. Factus lim⟨it⟩is barbari colonus e Gotho. 5. Nec ulla fuit regio, quae Gothum servum triumphali quodam servitio non haberet. Quid boum barbarorum nostri

6,5. Войниците били триста и двадесет хиляди. 6. Прибавете робите, прибавете домочадията, прибавете колите, изпитите реки и опустошените гори, най-после и това, че изнемогвала самата земя, която приела толкова много надменни варвари.

8,1. Освен това те имали две хиляди кораби, т. е. двойно по-голямо число от онова, с което някога цяла Гърция и цяла Тесалия заедно се опитали да превземат градовете на Азия[1]. Но онова е измислено от перото на поета, а това е истинска история. 2. И тъй ние писателите се прекланяме пред Клавдий, който унищожил, смазал, стрил две хиляди варварски кораби и триста и двадесет хиляди въоръжени войници, който толкова много коли, колкото това количество войници е могло да си пригоди и приготви, отчасти подпалил, а отчасти отдал в римско робство заедно с цялото им домочадие, (3) както се научаваме от собственото му писмо, което написал до Юний Брокх[2], който защищавал Илирик: (4) „Клавдий поздравлява Брокх. Унищожихме триста и двадесет хиляди готи. Потопихме две хиляди кораби. Реките са покрити с щитове, всички брегове са покрити с мечове и копия. 5. Полетата стоят покрити с кости, нито един път не е чист, изоставени са огромен брой коли. 6. Заловихме толкова жени, че победителят войник може да си вземе по две-три жени."

9,3. Наистина войната се водела в Мизия и много битки станали при Марцианопол[3]. 4. Мнозина загинали при корабокрушение, пленени били твърде много князе, пленени били благородни жени от разни племена, римските провинции се изпълнили с варвари-роби и със скитски земеделци. Готът бил направен колон[4] на варварския лимес[5]. 5. И не съществувала нито една област, в която да няма роб-гот от робите, [придобити] вследствие на някаква победа. Колко варварски волове са видели нашите деди?

[1] Загатва се за Троянската война. [2] Юний Брокх бил военачалник при имп. Клавдий II Готски. [3] Прави се намек за битките, станали по време на имп. Клавдий II в днешна Северна България. [4] След като разбил готите при Ниш, Клавдий заселил една част от пленниците като колони в балканските земи, а друга част приел във войската. [5] Става дума за Дунавския лимес, който бил така залят от варварските нашествия през III в., че престанал да изглежда римски лимес в очите на съвременниците. С лимес се означава пограничната зона в римските погранични провинции заедно с цялата система от укрепления и съоръжения. Главните лимеси на империята били по-големите реки Рейн, Дунав и Ефрат. Срв. *Fabricius* Limes, PWRE XIII, кол. 572 сл.

videre maiores? 6. Quid ovium? Quid equarum, quas fama nobilitat, Celticarum? Hoc totum ad Claudii gloriam pertinet. Claudius et securitate rem p. et opulentiae nimietate donavit. 7. Pugnatum praeterea est apud Byzantios, ipsis, qui superfuerant, Byzantinis fortiter facientibus. 8. Pugnatum apud Thessalonicenses, quos Claudio absente obsederant barbari. 9. Pugnatum in diversis regionibus et ubique auspiciis Claudianis victi sunt Gothi, prorsus ut iam tunc Consta⟨n⟩tio Caesari nepoti futuro videretur Claudius securam parare rem p. (XXV. pp. 140_{13}–141_{3}).

6. Колко овци? Колко келтски кобили, които хората толкова много хвалят? Всичко това се отнася към славата на Клавдий. Клавдий подарил на държавата и сигурност, и много голямо богатство. 7. Освен това война се водела при Византион и самите византийци[1], които били оцелели, се сражавали храбро. 8. Война се водела и при Солун, който бил обсаден от варварите в отсъствието на Клавдий. 9. Война се водела в разни области и навсякъде готите били побеждавани под върховното командуване на Клавдий, така че наистина още тогава проличавало, че Клавдий подготвя спокойна държава за бъдещия си внук цезар Констанций[2].

11,3. Atticiano et Orfito conss. auspicia Claudiana favor divinus adiuvit. Nam cum se H⟨a⟩emimontum[a] multitudo barbararum gentium, quae superfuerant, contulisset, illic ita fame ac pestilentia laboravit, ut iam Claudius dedignaretur et vincere. 4. Denique finitum est asperrimum bellum, terroresque Romani nominis sunt depulsi. 5. Vera dici fides cogit, simul ut sciant hi, qui adulatores nos aestimari cupiunt, id, quod historia dici postulat, ⟨nos⟩ non tacere: (6) eo tempore, quo parta est plena victoria, plerique milites Claudii secundis rebus elati, qu⟨a⟩e sapientium quoque animos fatigant, ita in praedam versi sunt, ut non cogitarent a paucissimis se posse fugari, dum occupati animo atque corporibus avertendis praedis inserviunt. 7. Denique in ipsa victoria prope duo milia militum a paucis barbaris et his, qui fugerant, interempta sunt. 8. Sed ubi hoc comperit Claudius, omnes, qui rebelles animos extulerant, conducto exercitu rapit atque in vincla Romam etiam mittit ludo publico deputandos. Ita id, quod vel fortuna vel miles

11,3. През време на консулите Атициан и Орфит[3] божието благоразположение подкрепило командуването на Клавдий. Наистина, когато множество варварски племена, които били оцелели, се оттеглили в Хемимонт[4], те така пострадали там от глад и епидемии, че Клавдий намирал вече за недостойно и да ги побеждава. 4. Най-после била приключена най-тежката война и заплахата за римската държава била отстранена.[5] 5. Добросъвестността ни задължава да говорим истината, та и тия, които искат ние да бъдем смятани за ласкатели, да знаят, че не премълчаваме това, което историята изисква да се каже: (6) по времето, когато била спечелена пълна победа, повечето Клавдиеви войници, възгордени от успеха, който заслепява дори мъдрите, така се отдали на плячка, та забравили, че могат да бъдат прогонени от твърде малцина, докато, отдадени тялом и духом, се стараят да заграбят плячката. 7. Наистина, през време на самата победа от малкото варвари, и то от тези, които вече били избягали, били убити почти две хиляди наши войници. 8. Но когато Клавдий научил това, като събрал войската, уловил всички, които били проявили непокорен дух, и дори ги изпратил оковани в Рим, за да бъдат използувани при обществените игри. И така това, което щастливият случай или войникът

a) emimontum *Pa*, hemimontum *Pb*.

[1] Вж. тук, стр. 60 и 29, бел. 9 и 4. [2] Констанций Хлор, римски император (305—306) — цезар (293—305). [3] Сиреч през 270 г. Правилното име на консула е Fl. Antiochianus, а не Atticianus. [4] Хемимонт е провинция в диоцеза Тракия от следдиоклетиановата епоха. В случая е отразено състояние от IV в. [5] Така завършило след битката при Ниш нахлуването на готите, които не могли да се съвземат почти цяло столетие от нанесеното им поражение.

egerat, virtute boni principis antiquatum est. Nec sola de hoste victoria, sed etiam vindicta praesumpta est. 9. In quo bello, quod ⟨a Claudio⟩ gestum est, equitum ⟨D⟩almatarum ingens extitit virtus, quod originem ex ea provincia Claudius videbatur ostendere, quamvis alii Dardanum et ab Ilo Troianorum ⟨auctore⟩ atque ab ipso Dardano sanguinem dicerent trahere. **12.** 1. Fuerunt per ea tempora et apud Cretam Scythae et Cyprum vastare temptarunt, sed ubique morbo atque ⟨fame⟩ exercitu laborante superati sunt.

2. Finito sane bello Gothico gravissimus morbus increbruit, tunc cum etiam Claudius adfectus morbo mortalis reliquit et familiare virtutibus suis petit caelum. 3. Quo ad deos atque ad sidera demigrante Quintillus frater eiusdem, vir sanctus et sui fratris, ut vere dixerim, frater, delatum sibi omnium iudicio suscepit imperium, non hereditarium sed merito virtutum, qui factus esset imperator, etiamsi frater Claudii principis non fuisset. 4. Sub hoc barbari, qui superfuerant, Anc⟨h⟩ialo⟨n⟩[f] vastare conati sunt, Nicopolim etiam optinere. Sed illi provincialium virtute obtriti sunt. 5. Quintillus autem ob brevitatem temporis nihil dignum imperio gerere potuit, nam septima decima die, quod se gravem et serium contra milites ostenderat ac verum principem pollicebatur, eo genere, quo Galba, quo Pertinax interemptus est. 6. Et Dexippus quidem Claudium non dicit occisum, sed tantum mortuum, nec tamen addit morbo, ut dubium sentire videatur. (XXV. pp. 142_6—143_{25}).

бяха постигнали, било запазено от мъжеството на добрия император. И неприятелят не само бил победен, но бил и наказан предварително. 9. В тази война, която водил Клавдий, се проявила извънредно много храбростта на далматинската конница, понеже Клавдий давал да се разбере, че произхожда от тази провинция, макар други да казват, че бил дарданец и че водел потеклото си от родоначалника на троянците Ил[1] и от самия Дардан[2]. **12,** 1. По това време имало скити[3] и на Крит. Те се опитали да опустошат и Кипър, но били победени навсякъде, понеже войската им изнемогвала от болести и глад.

2. След като готската война била напълно завършена, избухнала твърде тежка епидемия. Тогава и Клавдий, заразен от нея, напуснал смъртните и се преселил на небето, което заслужил с добродетелите си. 3. След като той отишъл при боговете на небето, неговият брат Квинтил[4], мъж достоен и, както справедливо бих казал, истински брат на брата си, взел предложената му по решението на всички царска власт не по наследство[5], но заслужено, поради добродетелите си. Той би станал император дори и да не беше брат на император Клавдий. 4. В негово време варварите, които били оцелели, се опитали да опустошат Анхиало и да завладеят Никопол[6], но били унищожени от храбростта на провинциалните войници. 5. Но Квинтил не можал да извърши нищо достойно за царската власт поради краткото време, защото бил погубен на седемнадесетия ден по същия начин, както Галба[7] и Пертинакс[7], понеже се показал строг и сериозен спрямо войниците и обещавал да бъде истински император. 6. И Дексип не казва, че Клавдий бил убит, но само, че бил умрял, и все пак не добавя „от болест“, та изглежда, че той смята това като съмнително.

f) ancialo *P*, antialo *Σ*, Anchialon *Kell.* *(Pet.)*.

[1] Ил според легендата бил син на Трой и основател на гр. Илион, друго име на известната Троя. [2] Дардан според легендата е основател на Дардания в Троада и родоначалник на троянците. В същност тук авторът преднамерено смесва Дардания на Балк. п-в с Дардания в Мала Азия. [3] Под скити, както обикновено, през тази епоха се разбират готи и други племена. [4] Квинтил бил провъзгласен за император от легионите в Аквилея през 270 г. и управлявал около 2 месеца. [5] Това е може би не толкова възхвала, колкото загатване, че Клавдий бил определил за свой наследник Аврелиан. [6] Става дума за Nicopolis ad Istrum, чиито развалини се намират край с. Никюп, Търновско. [7] Галба бил римски император (68—69), а Пертинакс управлявал само няколко месеца през 193 г.

19. De Claudii origine Illyriciana

14,2. Epistola Valeriani ad Zosimionem procuratorem Syriae: „Claudium, Illyricianae gentis virum, tribunum Martiae quintae legioni fortissimae ac devotissim⟨a⟩e dedimus, virum devotissimis quibusque ac fortissimis veterum praeferendum." (XXV. pp. 144_{27}—145_{3}).

15,1. Item ex epistola eiusdem alia inter cetera ad Ablavium Murenam paef. praetori: „desine autem conqueri, quod adhuc Claudius est tribunus nec exercitus ducis loco accipit, unde etiam senatum et populum conqueri iactabas. 2. Dux factus est et dux totius Illyrici. Habet in potestatem T⟨h⟩racios[b], Moesos[c], Dalmatas, Pannonios, Dacos exercitus. 3. Vir ille summus nostro quoque iudicio speret consulatum et, si eius animo commodum est, quando voluerit, praetorianam accipiat praefecturam. 4. Sane scias tantum ei a nobis decretum salarii, quantum habet Aegypti praefectura, tantum vestium, quantum proconsulatui Africano detulimus, tantum argenti, quantum accipit curator Illyrici met⟨al⟩larius, tantum ministeriorum, quantum nos ipsi nobis per singulas quasque decernimus civitates, ut intellegant omnes, quae sit nostra de viro tali sententia". (XXV. pp. 146_{17}—147_{4}).

19. Илирийският произход на Клавдий

14,2. Писмо на Валериан до Зосимион, прокуратор[1] на Сирия: „Определихме за трибун на твърде храбрия и предан Пети марсов легион Клавдий, човек от илирийски произход, който може да бъде предпочетен пред най-преданните и храбри измежду древните."

15,1. Пак в друго писмо на същия[2] до префекта Аблавий Мурена[3] между останалото се казва: „Но престани да се оплакваш, че Клавдий е още трибун и не получава като дукс войска, поради което ти подхвърляше, че и сенатът и народът се оплаквали. 2. Той стана дукс, и то дукс на целия Илирик[4], има под властта си тракийските, мизийските, далматинските, панонските и дакийските войски. 3. И според наша преценка този твърде виден мъж може да се надява на консулство и, ако му е приятно, може да получи, когато пожелае, преторианска префектура[5]. 4. Но знай, че ние сме му определили такава заплата, каквато има египетският префект[6], толкова дрехи, колкото дадохме на африканското проконсулство[7], толкова сребро, колкото получава управителят на мините в Илирик, толкова служители, колкото сами ние си назначаваме поотделно за всички градове, за да знаят всички какво е нашето мнение за един такъв човек."

20. De Aureliani origine Illyriciana et de eius gestis victoriisque in Thraciis et Illyrico

3,1. Ac ne multa et frivola pro⟨o⟩emiis odiosus intexam, divus Aurelianus ortus, ut plures loquuntur, Sirmii familia obscuriore, ut nonnulli, Dacia ripensi. 2. Ego autem legisse me memini auctorem, qui eum Moesia genitum praedicaret. Et evenit quidem, ut de eorum virorum genitali solo nesciatur,

20. Илирийският произход на Аврелиан и неговите действия и победи в Тракия и Илирик

3,1. И за да не вмъквам по досаден начин в предговора много и незначителни неща, божественият Аврелиан бил роден, както повечето казват, в Сирмиум от твърде незначително семейство, или, както някои твърдят, в Крайбрежна Дакия[8]. 2. Но аз си спомням, че съм чел автор, който съобщава, че той бил роден в Мизия. И наистина, излиза, че не се знае родното място на тези хора, които са от

b) Thracias *P*, Thracas *Salm. (Eyss)*, Thracios *Pet.* c) mysos *P*, moesas (mesas) *Σ*, Moesas *Salm., edd.*

[1] Прокуратор е висше длъжностно лице от преддиоклетиановата епоха, което уреждало финансовите въпроси на дадена провинция. [2] Сиреч имп. Валериан. [3] Аблавий Мурена е измислено лице. Срв. *Seek*, Ablabius, PWRE I, кол. 104. [4] Тук под Илирик вероятно се разбира целият Балкански полуостров. Вж. тук, стр. 59, бел. 1. [5] Сиреч да стане началник на императорската гвардия. [6] Римските императори запазили в Египет изобщо стария административен апарат на Птоломеите, като само египетският владетел бил заменен с praefectus Aegypti, който бил подчинен направо на императора. [7] Провинция Африка била сенатска провинция, управлявана от проконсул. [8] Вж. тук, стр. 84, 85, 86, бел. 11, 8, 2.

qui humiliore loco et ipsi plerumque solum genitale confingunt, ut dent posteritati de locorum splendore fulgorem. (XXVI. *Fl. Vop.*, Aurelianus, pp. 150_{24}—151_{4}).

6,3. Privatim huius multa extant egregia facinora. Nam erumpentes Sarmatas in Illyrico cum trecentis praesidiariis solus adtrivit. (XXVI. p. 153_{9-11}).

10,1. Frivola haec fortassis cuipiam et nimis levia esse videantur, sed curiositas nil recusat. 2. Habuit ergo multos ducatus, plurimos tribunatus, vicarias ducum et tribunorum diversis temporibus prope quadraginta, usque adeo ut etiam Ulpii Criniti, qui se de Traiani genere referebat, et fortissimi re vera viri et Traiani simillimi, qui pictus est cum eodem Aureliano in templo Solis, quem Valerianus Caesaris loco habere instituerat, vicem sumeret, exercitum duceret, limite⟨m⟩ rest⟨it⟩ueret, praedam militibus daret, T⟨h⟩racias bubus, equis, mancipiis captivis locupletaret, manubias in Palatio conlocaret, quingentos servos, duo milia vaccarum, equas mille, ovium decem milia, caprearum quindecim in privatam villam Valeriani congerert, (3) tunc cum Ulpius Crinitus publice apud Byzantium sedenti Valeriano in thermis egit gratias dicens magnum de se iudicium habitum, quod eidem vicarium Aurelianum dedisset. Quare eum statuit adrogare. (XXVI. pp. 156_{17}—157_{6}).

13,1. Cum consedisset Valerianus Augustus in thermis apud Byzantium, praesente exercitu, praesente etiam officio Palatino, adsidentibus Nummio Tusco consule ordinario, Baebio Macro praefecto pr⟨a⟩et., Quinto Ancario praeside orientis, adsidentibus etiam a parte l⟨a⟩eva Avulnio Saturnino Scythici limitis duce et Murrentio Mauricio ad Aegyptum destinato et Iulio Tryphone orientalis limitis duce et Maecio Brundisino praefecto annonae orientis et

по-низък произход и които обикновено сами измислят родното си място, за да блестят в бъдещето със своето произхождение.

6,3. Известни са много отлични подвизи, извършени от Аврелиан преди да стане император. Наистина той сам с триста войници от гарнизона смазал в Илирик нахлуващите сармати.

10,1. Може би тези неща биха изглеждали някому глупави и твърде лекомислени, но любопитството не се спира пред нищо. 2. И тъй [Аврелиан] имал много пъти длъжността дукс, твърде много пъти — длъжността трибун, през различно време — почти четиридесет пъти длъжността заместник на дукс и на трибун, та най-после заместил дори Улпий Кринит, който твърдял, че е от рода на Траян, бил наистина твърде храбър мъж и приличал много на Траян. Улпий Кринит е нарисуван заедно със същия Аврелиан в храма на Слънцето, и него Валериан бил решил да вземе за цезар. Аврелиан предвождал войската, възстановил лимеса, раздавал плячка на войниците, обогатил Тракия с волове, коне и пленени роби, поставил военната плячка в Палациум[1], струпал в частното имение на Валериан петстотин роба, две хиляди крави, хиляда кобили, овци десет хиляди и кози петнадесет. 3. През това време Улпий Кринит благодарил официално на пребиваващия в баните при Византион Валериан, казвайки, че императорът има голямо мнение за него, понеже му бил дал Аврелиан за заместник. Поради това той решил да осинови Аврелиан.

13,1. Когато император Валериан се бил разположил в баните при Византион, той казал в присъствие на войската и на придворните сановници, пред седещите до него — редовния консул Нумий Туск[2], префекта Бебий Мацер, управителя на Ориент[3] Квинт Анкарий, и пред седещите от лявата му страна Авулний Сатурнин, дукс на Скитския лимес[4], определения за Египет Муренций Маврикий, Юлий Трифон, дукс на Източния

[1] Под Палациум се разбира храмът на Палатинския хълм, един от седемте хълма на Рим. [2] Нумий Туск бил консул през 258 г. [3] Вместо praefectus praetorio или vicarius Orientis, сиреч управител на префектурата Ориент или на диоцеза Ориент, единствено тук срещаме титлата praeses Orientis. Срв. *Schiller*, Geschichte I, стр. 819. И тук както и в следващия текст има пренасяне на отношения от IV към III в. [4] Под Скитски лимес се разбира тая част от Дунавския лимес, която минавала по границата на провинция Скития, дн. Добруджа Вж. тук, стр. 66, бел. 5.

Ulpio Crinito duce Ilyriciani limitis et Thracici et Fulvio Boio duce R⟨a⟩etici limitis Valerianus Augustus dixit: (2) „Gratias tibi agit, Aureliane, res p., quod eam a Gothorum potestate liberasti. Abundamus per te praeda, abundamus gloria et his omnibus, quibus Romana felicitas crescit". (XXVI. pp. 158_{29}—159_{12}).

16,1. His igitur tot ac talibus praeiudiciis muneribusque fultus Claudiani⟨s⟩ temporibus tantus en⟨it⟩uit, ut post eum Quintillo quoque eius fratre interempto solus teneret imperium Aure⟨o⟩lo interfecto, cum quo Gallienus fecerat pacem. 2. Hoc loco tanta est diversitas historicorum, et quidem Graecorum, ut alii dicant invito Claudio ab Aureliano Aureolum interfectum, alii mandante ac volente, alii ab imperatore iam Aureliano eundem occisum, alii vero adhuc a privato. 3. Sed haec quoque media relinquemus, ab ipsis petenda, per quos in litteras missa sunt. 4. Illud tamen co⟨n⟩stat omne contra Meotidas bellum divum Claudium nulli magis quam Aureliano credidisse. **17,** 1. Extat epistula, quam ego, ut soleo, fidei causa, immo ut alio⟨s⟩ annalium scriptores fecisse video, inserendam putavi: (2) „Flavius Claudius Aureliano suo salutem. Expetit a te munus solitum nostra res p.: adgredere. Quid moraris? Tuo magisterio milites uti volo, tuo ductu tribunos. Gothi oppugnandi sunt, Gothi a T⟨h⟩raciis amovendi. Eorum enim plerique ⟨Hae⟩mimontum[a] Europamque vexant, qui te pug-

лимес[1], Меций Брундизин, префект на аноната[2] в източните области, Улпий Кринит, дукс на Илирийския[3] и Тракийския лимес[3], и Фулвий Бой, дукс на Рецийския лимес[4]: (2) „Аврелиане, държавата ти благодари, че си я освободил от заплахата на готите. Благодарение на тебе ние сме богати с плячка, богати със слава и с всичко онова, благодарение на което се увеличава римското благополучие".

16, 1. И тъй, опрян на толкова много и такива предварителни преценки и служби, [Аврелиан] така се прославил през времето на Клавдий, че след него и след убийството на брат му Квинтил имал сам императорската власт, тъй като бил убит Авреол, с когото Галиен бил сключил мир. 2. Тук различието между историците, и особено между гръцките, е толкова голямо, та едни казват, че Авреол бил убит от Аврелиан против волята на Клавдий, други—че той бил убит по негова заповед и желание, трети — че същият бил убит от Аврелиан, който бил вече император, а четвърти — че е бил убит от него преди да бъде император. 3. Но ние ще оставим това като нещо съмнително, за което трябва да държим отговорни тези, които са го писали. 4. Все пак безспорно е това, че божественият Клавдий не е поверявал никому повече отколкото на Аврелиан воденето на войната против меотидците[5]. **17,** 1. Има писмо, което, по навик, сметнах, че трябва да се вмъкне заради истината, както са постъпвали другите писатели на истории: (2) „Флавий Клавдий поздравлява своя Аврелиан. Държавата ни иска настойчиво от теб да изпълниш обичайния си дълг: Нападни! Защо се бавиш? Аз искам войниците да имат твоето командуване, трибуните — твоето ръководство. Готите трябва да бъдат нападнати. Готите трябва да бъдат отстранени от тракийските земи. Наистина повечето от тях, които избягаха,

a) emimontum *P*, moesiam *Σ*.

[1] Източният лимес в различни времена не е обхващал едни и същи места, тъй като източните граници на Рим се променяли твърде често. В общи линии границата вървяла главно около течението на р. Евфрат. [2] Префектурата Ориент си има свой praefectus annonae — управител на хранителните доставки за издръжка на администрацията и войската. [3] Илирийският лимес е лимесът по Среден Дунав до р. Вит, Тракийският лимес е минавал по р. Дунав — от устието на Вит до делтата на Дунав. Вж. тук, стр. 66, бел. 5. Тук също имаме пренасяне на състоянието през IV в. към времето на Валериан и Галиен. [4] Рецийският лимес в основата си е минавал по южния бряг на най-горното течение на р. Дунав. Тук обаче границите на Рим през II—III в. са търпели редица промени, поради което и Рецийският лимес се е променял. Срв. *Fabricius*, PWRE XIII, кол. 605—615. [5] Меотидците са племената около Меотида, дн. Азовско море. В случая с това име са обозначени готите и други племена, които са нахлули в Балканския полуостров по времето на Клавдий.

nante fugerunt. (3). Omnes exercitus Thracicos, omnes Illyricianos totumque limitem in tua potestate constituo: solitam en nobis ede virtutem. Tecum erit etiam frater Quintillus, cum occurerit. 4. Ego aliis rebus occupatus summam belli illius virtutibus tuis credo. Misi sane equos decem, loricas duas et cetera, quibus munire ad bellum necessitas cogit". (XXVI. pp. 161_6—162_2).

когато ти се сражаваше, опустошават Хемимонт[1] и Европа[1]. 3. Аз поставям под твоя власт всички тракийски войски, всички илирийски войски и целия лимес: ето, покажи ни присъщата си храброст! С теб ще бъде и брат ми Квинтил, когато пристигне. 4. Понеже аз съм зает с други работи, поверявам върховното командуване в тази война на твоите способности. Разбира се, изпратих ти десет коня, две ризници и други неща, с които аз се смятам длъжен да снабдя отиващия на война".

22,1. Transactis igitur, quae ad s⟨a⟩eptiones atque urbis statum et civilia pertinebant, contra Palmyrenos, id est contra Zenobiam, quae filiorum nomine orientale tenebat imperium, iter flexit. 2. Multa in itinere ac magna bellorum genera confecit. Nam in Thraciis et in Illyrico occurrentes barbaros vicit, Gothorum quin etiam ducem Cannaban sive Cannabauden cum quinque milibus hominum trans Danuvium interemit. (XXVI. pp. 165_{32}—166_7).

22,1. И тъй, като уредил въпросите, които се отнасяли до разширяването на градските стени и положението на града и до гражданските работи, [Аврелиан] се насочил[2] против палмирците, т. е. против Зиновия[3], която държала източната част на империята от името на синовете си. 2. По пътя водил много и големи войни. Наистина, той победил в Тракия и Илирик излизащите срещу него варвари и дори погубил отвъд Дунава и вожда на готите Канаба или Канабауд заедно с пет хиляди мъже.

30,4. Pacato igitur oriente in Europam Aurelianus redit victor atque illic Carporum copias adflixit — — —. (XXVI. p. 171_{31-32}).

30,4. И тъй, след като усмирил Изтока, Аврелиан се върнал в Европа като победител и там разгромил пълчищата на карпите — — —.[4]

31,1. Rarum est ut Syri fidem servent, immo difficile. Nam Palmyreni, qui iam victi atque contusi fuerant, Aureliano rebus Europensibus occupato non mediocriter rebellarunt. — — —. 3. Verum adeo Aurelianus, ut erat paratus, e Rhodopa revertit atque urbem, quia ita merebatur, evertit. (XXVI. p. 172_{8-16}).

31,1. Рядко е, дори мъчно е сирийците да останат верни. Наистина палмирците, които били победени и смазани, въстанали силно, когато Аврелиан бил зает с работите в Европа. — — —. 3. Обаче Аврелиан, както бил готов, се върнал от Родопа[5] и сринал града[6], тъй като той бил заслужил това.

32,1. Securior denique iterum in Europam redit atque illic omnes, qui vagabantur, hostes nota illa sua virtute contudit. 2. Interim res per Thracias Europamque omnem Aureliano ingentes agente Firmus quidam extitit, qui sibi Aegyptum sine insignibus imperii, quasi ut esset civitas

32,1. Най-после [Аврелиан] се върнал отново в Европа по-спокоен и там унищожил с прочутата си храброст всички неприятели, които се ширели. 2. Между това, докато Аврелиан извършвал необикновени подвизи из Тракия и из цяла Европа, появил се някой си Фирм[7], който, без да е облечен във власт, си присвоил Египет, като че ли бил свободна дър-

[1] За Хемимонт вж. тук, стр. 67, бел. 4. Провинция Европа обхващала хинтерланда на Цариград, земите край Мраморно море включително и Галиполския п-в. [2] В 272 г. [3] Зиновия е съпруга на Оденат (вж. тук, стр. 59, бел. 7) и е между най-известните владетели на Палмира. [4] За карпи вж. тук, стр. 58, бел. 7. Тук става дума за събития, станали след 273 г. Част от тия карпи били поселени в дн. Добруджа. Вж. Amm. Marcell., XXVII 5, 5. [5] В провинция Родопа влизали Родопите с беломорското крайбрежие между р. Места и р. Марица. [6] Град Палмира бил разрушен през пролетта на 273 г. [7] Фирм бил богат търговец, който искал да основе ново палмирско царство. В борба срещу него имп. Аврелиан сринал стените на Александрия в 273 г.

libera, vindicavit. 3. Ad quem continuo Aurelianus revertit, nec illic defuit felicitas solita. (XXVI. p. 173_{11-17}).

жава. 3. Аврелиан се насочил веднага против него и там присъщото му щастие не го изоставило.

21. De Aureliani occisione

21. Убийството на Аврелиан

35,4. His gestis ad Gallias profectus Vindelicos obsidione barbarica liberavit, deinde ad Illyricum redit paratoque magno potius quam ingenti exercitu Persis, quos eo quoque tempore, quo Zenobiam superavit, gloriosissime iam vicerat, bellum indixit. 5. Sed cum iter faceret, apud C⟨a⟩enofrurium mansionem, quae est inter Heracliam et Byzantium, malitia notarii sui et manu Mucaporis interemptus est. (XXVI. pp. 175_{27}—176_{5}).

35,4. След като извършил това, той заминал за Галия и освободил винделиците[1] от варварска обсада. После се върнал в Илирик и като приготвил поскоро голяма отколкото огромна войска, обявил война на персите, които бил вече по най-славен начин победил в същото време, когато надвил Зиновия. 5. Но когато пътувал, бил погубен[2] от коварството на своя нотарий[3] и от ръката на Мукапор при станцията Кенофрурион, която е между Хераклея и Византион.

22. De provinciae Daciae Cisdanubianae constitutione

22. Учредяването на провинция Отсамдунавска Дакия

39,7. Cum vastatum Illyricum ac Moesiam deperditam videret, provinciam Transdanuvina⟨m⟩ Daciam a Traiano constitutam sublato exercitu et provincialibus reliquit, desperans eam posse retineri, abductosque ex ea populos in Moesia conlocavit appellavitque suam Daciam, quae nunc duas Moesias dividit. (XXVI. pp. 178_{22}—179_{1}.).

39,7. Когато видял, че Илирик е опустошен и че Мизия е разорена, [Аврелиан] изоставил учредената от Траян отвъддунавска провинция Дакия, понеже нямал надежда, че може да я задържи, и вдигнал войската и жителите й. Отведеното от там население той настанил в Мизия и я нарекъл своя Дакия[4], която сега разделя двете Мизии[5].

23. De imperio Romano in Thraciis Illyricoque ab Aureliano restituto.

23. Аврелиан възстановява римската власт в Тракия и Илирик

41,4. Quibus recitatis Aurelius Tacitus, primae sententiae senator, ita loquutus est (hic autem est qui post Aurelianum sententia omnium imperator est appellatus): (5) „Recte atque ordine consuluissent dii immortales, p. c., si boni principes ferro inviolabiles extitissent, ut longiorem ducerent vitam neque contra eos aliqua esset potestas his, qui neces infanda⟨s⟩ tristis⟨s⟩ima mente concipiunt. 6. Viveret enim princeps Aurelianus, quo ⟨neque fortior⟩ neque utilior fuit quisquam. 7. Respirare certe post

41,4. След като писмото[6] било прочетено, Аврелий Тацит[7], първият по положение сенатор, говорил така (а той след Аврелиан бил избран единодушно за император): (5) „Сенатори, щеше да бъде справедливо и редно, ако безсмъртните богове бяха решили добрите императори да бъдат неуязвими от оръжие, та да имат по-дълъг живот, и тези, които замислят най-жестоко чудовищни убийства, да нямат против тях никаква сила. 6. Тогава щеше да бъде жив император Аврелиан, от когото никой не е бил нито по-храбър, нито по-полезен. 7. Нашата

[1] Под винделици се разбират жителите на града Augusta Vindelicorum (дн. Аугсбург), главен град на съединените от имп. Август провинции Реция и Винделиция. [2] Аврелиан бил убит в 275 г. на път за Византион. [3] Нотарий е писар или секретар. [4] Сиреч Аврелианова Дакия. Вж. стр. 85, 86, бел. 8, 2. [5] Сиреч Горна и Долна Мизия. [6] Става дума за писмо, изпратено от войската, с което се съобщавало за смъртта на имп. Аврелин, който бил убит към края на 275 г. [7] Марк Клавдий Тацит, наречен тук погрешно Аврелий, управлявал само няколко месеца през 275—276 г.

infelicitatem Valeriani, post Gallieni mala imperante Claudio coeperat nostra res p.; at eadem reddita fuerat Aureliano toto penitus orbe vincente. 8. Ille nobis Gallias dedit, ille Italiam liberavit, ille Vindelicis iugum barbaricae servitutis amovit. Illo vincente Illyricum restitutum est, redditae Romanis legibus Thraciae. (XXVI. p. 180_{5-20}).

държава след нещастието на Валериан[1] и след бедите при Галиен[2] беше започнала наистина да се съвзима през царуването на Клавдий. Но тя бе възстановена, когато Аврелиан побеждаваше далеч по целия свят. 8. Той ни даде Галия[3], той освободи Италия, той отърва винделиците[4] от ярема на варварското робство. Благодарение на неговата победа бе възстановен Илирик и Тракия бе отново върната под римските закони[5].

24. De bello contra Sarmatas Gothosque a Probo gesto

16,1. Post haec Illyricum petit. Priusquam veniret, Raetias sic pacatas reliquit, ut illic ne suspicionem quidem ullius terroris reli⟨n⟩queret. 2. In Illyrico Sarmatas ceterasque gentes ita con⟨tu⟩dit, ut prope sine bello cuncta reciperet, quae illi diripuerant. 3. Tetendit deinde iter per Thracias atque omnes Geticos populos fama rerum territos et antiqui nominis potentia pressos aut in deditionem aut in amicitiam recepit. (XXVIII. *Fl. Vop.*, Probus, p. 215_{9-16}).

24. Войната на Проб срещу сармати и готи

16, 1. След това [Проб][6] се отправил за Илирик[7]. Преди да стигне, напуснал Реция така омиротворена, че не оставил дори съмнение за някаква заплаха там. 2. В Илирик той така сразил сарматите и останалите племена, че си възвърнал почти без война всичко, което те били заграбили. 3. След това се отправил през Тракия и приел капитулацията или приятелството на всички гетски племена[8], които били изплашени от мълвата за събитията и потиснати от могъществото на старата слава.

25. De Bastarnis a Probo in Thraciis collocatis

18,1. Facta igitur pace cum Persis ad Thracias redit et centum milia ⟨B⟩asternarum in solo Romano constituit, qui omnes fidem servarunt. 2. Sed cum et ex aliis gentibus plerosque pariter transtulisset, id est ex Gipedis, Grauthungis et Vandulis, illi omnes fidem fregerunt et occupato bellis tyrannicis Probo per totum paene orbem pedibus et navigando vagati sunt nec

25. Проб заселва бастарни в Тракия

18, 1. И тъй, след като сключил мир с персите[9], той се върнал в Тракия и заселил на римска земя сто хиляди бастарни[10], и всички те запазили дадената дума за вярност. 2. Но когато по същия начин преселил мнозина от други племена, т. е. гепиди, греутунги и вандали, всички нарушили дадената дума и, когато Проб бил зает във войни с узурпаторите[11], те кръстосвали по суша и

[1] Сиреч след пленяването на Валериан от персите през 260 г. [2] По време на Галиен (253—268) единството на империята било застрашено. Към нападенията на варварите и заплахите на узурпаторите се прибавили и природни бедствия. [3] Аврелиан през 273 г. възвърнал към империята Галия, като ликвидирал опасността от варварските нападения и от претендентите за императорската власт. [4] Вж. стр. 73, бел. 1. [5] Тук се има пред вид заселването на обезлюдените земи с преселници от изоставената провинция Дакия и укрепването на лимеса. В действителност не Аврелиан, а Клавдий е ликвидирал готската опасност с битката при Ниш през 269 г. [6] Проб, римски император (276—282). [7] След като се справил с аламаните в Германия, Проб потеглил в 278 г. за Реция, Илирик и Мизия, за да воюва против различни варварски племена. [8] Гетски, сиреч готски. [9] След завръщането на Проб от Мала Азия, където той бил отишъл през 279 г., за да подготви поход срещу персите. [10] Етническият произход на бастарните е бил спорен още в древността. Според Плиний Стари те са германско племе, Страбон не ги определя със сигурност, но допуща също, че са германци. Тит Ливий (XI, 57) ги сближава с келтите, а у Тацит (Germania 46) има колебание относно тяхната принадлежност към сарматите или германците. Съвременните учени въз основа на тия данни застъпват също различни становища, като причисляват бастарните към германците, към келтите или пък към илиро-тракийската група с келтско влияние. Срв. *Н. П. Третьяков*, Восточнославяиские племена[2], Москва 1953, стр. 104. [11] И през царуването на Проб се появили няколко узурпатори: в Александрия — някой си Сатурнин, в дн. Лион — Прокул и в Агрипина, дн. Кьолн, Бонос.

parum molestiae Romanae gloriae intulerunt. 3. Quos quidem ille diversis vicibus variisque victoriis oppressit, paucis domum cum gloria redeuntibus, quod Probi evasissent manus. Haec Probus cum barbaris gessit. (XXVIII. p. 216_{17-27}).

по море почти по цялата империя и причинили не малко беди на римската слава. 3. Той наистина ги надвил в отделни сражения, като само малцина, които се изтръгнали от ръцете на Проб, се върнали с чест в родината си. Това постигнал Проб с варварите.

26. De vitibus in Illyrico a Probo consitis

26. Проб насажда лозя в Илирик

18,8. Gallis omnibus et Hispanis ac Brittannis hinc permisit, ut vites haberent vinumque conficerent. Ipse Almam montem in Illyrico circa Sirmium militari manu fossum lecta vite conseruit. (XXVIII. p. 217_{13-16}).

18, 8. След това той [Проб] позволил на всички гали, испанци и британи да имат лозя и да правят вино. Самият той засадил с отбрани лози планината Алма[1] в Илирик, около Сирмиум, която била разкопана от войнишка ръка.

27. De paludum siccatione in regione Sirmiensi a Probo facta

27. Проб пресушава блата при Сирмиум

20,1. Quibus peractis bellum Persicum parans, cum per Illyricum iter faceret, a militibus suis per insidias interemptus est. 2. Causae occidendi eius haec fuerunt: primum quod numquam militem otiosum esse perpessus est, si quidem multa opera militari manu perfecit, dicens annonam gratuitam militem comedere non debere. 3. His addidit dictum eis grave, si umquam eveniat, salutare rei p., brevi milites necessarios non futuros. 4. Quid ille conceperat animo qui hoc dicebat? Nonne omnes barbaras gentes subie⟨ce⟩rat penitusque totum mundum fecerat iam Romanum? 5. „Brevi, inquit, milites necessarios non habebimus". Quid est aliud dicere: Romanus iam miles erit nullus; ubique regnabit, omnia possidebi⟨t⟩ mox secura res p., orbis terrarum non arma fabricabitur, non annonam praebebit, boves habebuntur ⟨ar⟩atro, equus nascetur ad pacem, nulla erunt bella, nulla captivitas, ubique pax, ubique Romanae leges, ubique iudices nostri.

20. 1. След като свършил това, той бил погубен чрез засада от своите войници, когато, готвейки се за персийската война, пътувал през Илирик[2]. 2. Причините за неговото убийство са тези: първо, понеже казвал, че войникът не трябва да яде даром дажбите, и никога не търпял той да бъде без работа, та дори ако е бил извършил с войнишка ръка много работи. 3. Към това той им подхвърлил тежките думи, че ако някога се случи това, което е полезно за държавата, скоро войниците не ще бъдат необходими. 4. Какво беше замислил човекът, който казваше това? Не беше ли той подчинил всички варварски племена и не беше ли направил вече целия свят, без изключение, римски? 5. „Наскоро — казал той — не ще имаме нужда от войници." Какво друго може да се каже: Вече не ще има римски войник; наскоро държавата безгрижно ще управлява, ще притежава всичко, светът не ще произвежда оръжие, не ще дава наряди, воловете ще бъдат държани за рало, конят ще се ражда за мир, не ще има войни, не ще има пленници, навсякъде ще има мир, навсякъде — римски закони, навсякъде — наши съдии.

21,1. Longius amore imperatoris optimi progredior quam pedestris sermo desiderat. Quare addam illud, quod praecipue tanto viro fatalem properavit necessitatem.

21, 1. От любов към най-добрия император аз се увлякох по-далеч, отколкото това изисква прозаичната реч. Затова нека добавя, какво най-вече ускори смъртта на един толкова голям човек.

[1] Алма е дн. Фрушка гора, северно от Сремска Митровица. [2] Проб бил убит в 282 г.

2. Nam cum Sirmium venisset ac solum patrium effecundari cuperet ⟨et⟩ dilatari, ad siccandam quandam paludem multa simul milia militum posuit ingentem parans fossam, qua deiectis in Savum naribus loca Sirmiensibus profutura siccaret. 3. Hoc permoti milites confugientem eum in turrem ferratam, quam ipse speculae causa elatissimam exaedificaverat, interemerunt anno imperii sui quinto. 4. Postea tamen ingens ei sepulchrum elatis aggeribus omnes pariter miltes fecerunt cum titulo huius modi inciso marmori: „Hic Probus imperator et vere probus situs est, victor omnium gentium barbararum, victor etiam tyrannorum". (XXVIII. pp. 218_{16} — 219_{20}).

2. Наистина, когато бил дошъл в Сирмиум и искал да разшири и да направи плодородна бащината земя, той поставил веднага много хиляди войници да пресушават някакво блато и копаел огромен канал, чрез чието довеждане до Сава, да изсуши местата, които щели да бъдат от полза за сирмийците. 3. Войниците, възбудени от това, го погубили на петата година от управлението му, когато потърсил убежище в желязната кула, която сам бил построил твърде висока за наблюдаване. 4. При все това по-късно всички войници заедно му направили огромна гробница, като издигнали насип, със следния надпис, изсечен на мрамор: „Тук е погребан император Проб, и наистина „проб"[1], победител на всички варварски племена, победител и на тираните."

28. De Aureliano in Thracia commorante

5,1. Hic ergo contra Aurelianum sumpsit imperium ad defendendas partes, quae supererant, Zenobiae. Sed Aureliano de Thraciis redeunte superatus est. (XXIX. *Fl. Vop.*, Firmus, p. 225_{18-20}).

28. Аврелиан пребивава в Тракия

5,1. И тъй, той [Фирм] завзел властта против Аврелиан, за да запази земите на Зиновия, които били останали още. Но бил победен от Аврелиан, който се връщал от Тракия.

29. De feminis Gothicis nobilibus in Perintho collocatis

15,3. Filios duos reliquit, quibus ambobus Probus pepercit, uxore quoque eius in honore habita et usque ad mortem salario praestito. 4. Fuisse enim dicitur, ut et avus meus dicebat, femina singularis exempli et familiae nobilis, gentis tamen Gothicae; quam illi Aurelianus uxorem idcirco dederat, ut per eum a Gothis cuncta cognosceret. Erat enim illa virgo regalis. 5. Exstant litterae ad legatum Thraciarum scriptae de his nuptiis et donis, quae Aurelianus Bonoso duci nuptiarum causa dari iussit, quas ego inserui: (6) „Aurelianus Augustus Gallonio Avito salutem. Superioribus litteris scripseram, ut optimates Gothicas aput Perinthum conlocares, decretis salariis, non ut singula⟨e⟩ acciperent, sed ut septem simul unum con⟨vi⟩vium haberent. Cum enim divisae accipiunt, et illae

29. Знатни готски жени, настанени в Перинт

15,3. [Бонос[2]] оставил двама сина. Проб пощадил и двамата. Той почел и съпругата му, която получавала издръжка до смъртта си. 4. Разправят наистина, както казваше и моят дядо, че тя била необикновена жена и от знатно семейство, но от готски произход. Аврелиан му я бил дал за жена, за да узнава чрез него всичко за готите, защото тя била княжеска девойка. 5. Има писмо до управителя на Тракия, което аз помествам, писано за този брак и за даровете, които Аврелиан заповядал да се дадат на дукса Бонос по случай женитбата: (6) „Император Аврелиан поздравлява Галоний Авит[3]. В предишното си писмо бях писал да настаниш благородните готски жени в Перинт и да им дадеш издръжка по такъв начин, че да не я получават поотделно, но седем да имат заедно една трапеза. Наистина, когато получават издръжка поотделно, и те по-

[1] Probus на латински език означава „честен". [2] Бонос се обявил за император и бил убит в 280 или 281 г. [3] Галоний Авит бил тогава управител на Тракия.

parum sumunt, et res p. plurimum perdit. 7. Nunc tamen, quoniam placuit Bonoso Hunilam dari, dabis ei iuxta brevem infra scriptum omnia, quae praecipimus; sumptu etiam publico nuptias celebrabis".

лучават малко, и държавата губи много. 7. Но сега, понеже реших да дам Хунила[1] за жена на Бонос, ще му дадеш според направения по-долу опис всичко, което поръчахме; и сватбата ще отпразнуваш на държавни разноски".

15,8. Brevis munerum fuit: „tunicas palliolatas ianthinas subsericas, tunicam auro clavatam subsericam librilem unam, interulas dilores duas et reliqua, quae matron⟨a⟩e conveniunt. Ipsi dabis aureos Philippeos centum, argenteos Antoninianos mille, aeris sestertium decies." (*Fl. Vop.*, Bonosus, (XXIX. p. 232_{27}—233_{23}).

15, 8. Списъкът на даровете бил [следният]: „виолетови полукопринени туники с качулки, една полукопринена, обшита със злато туника, тежка една либра, две двуцветни долни туники и други неща, които подхождат за една матрона[2]. Ще му дадеш сто златни филипинки[3], хиляда сребърни антонинки[4] и един милион сестерции медни пари".

30. De Cari origine Illyriciana

4,1. Cari patria sic ambigue a plerisque proditur, ut prae summa varietate dicere nequeam, quae illa vera sit. 2. Onesimus enim, qui diligentissime vitam Probi scripsit, Romae illum et natum et eruditum, sed Illyricianis parentibus fuisse contendit. 3. Sed Fabius Ceryllianus, qui tempora Cari, Carini et Numeriani solertissime persecutus est, neque Romae sed in Illyrico genitum, neque Pannoniis sed Poenis parentibus adserit natum. (XXX. *Fl. Vop.*, Carus, p. 236_{11-18}).

30. Илирийският произход на Кар

4, 1. Повечето дават родното място на Кар[5] така различно, че поради твърде голямото разнообразие на мнения не смея да кажа кое е истинското. 2. Защото Онезим[6], който е описал твърде прилежно живота на Проб, твърди, че той е роден и възпитан в Рим, но че произхождал от илирийски родители. 3. Обаче Фабий Церилиан[7], който е проследил твърде грижливо годините на Кар[8], Карин[8] и Нумериан[8], твърди, че той е роден не в Рим, а в Илирик и не е от панонски, а от картагенски родители.

31. De Cari bello Sarmatico

9, 4. Bonum principem Carum fuisse cum multa indicant tum illud etiam, quod, statim est adeptus imperium, Sarmatas adeo morte Probi feroces, ut invasuros se non solum Illyricum sed Thracias quoque Italiamque minaretur, ita sci⟨e⟩nter bella par⟨t⟩iendo contudit, ut paucissimis diebus Pannonias securitate donaverit occisis Sarmatarum sedecim milibus, captis diversi sexus viginti milibus. (XXX. p. 240_{5-12}).

31. Сарматската война на Кар

9, 4. Много неща показват, че Кар е бил добър император, а особено това, че щом взел властта, той с умело разпределяне на военните действия сразил сарматите[9]. Те били станали много дръзки поради смъртта на Проб и заплашвали с нахлуване не само Илирик, но и Тракия и Италия. В твърде малко дни Кар избил шестнадесет хиляди сармати, пленил двадесет хиляди души от двата пола и така осигурил Панония.

[1] Имп. Аврелиан бил оженил Бонос за Хунила, готска княжеска дъщеря. [2] Матрона се нарича знатната омъжена римлянка. [3] Филипинки са римски денари от III в., сечени от имп. Филип Арабин (244—249). [4] Антонинки са римски денари от III в., сечени от Антонин Каракала (211—217). Касае се за монети с по-дребна стойност, много употребявани през III в., сечени за пръв път от Каракала. Подобни монети се секат и от останалите императори през III в. Вж. и бел. 3. [5] Кар, римски император (282—283). [6] Онезим е римски историк, описал живота на император Проб. Срв. *Teuffel*, Röm. Litter. III², § 387,6. [7] Фабий Церилиан е римски историк, описал живота на императорите Кар, Карин и Нумериан (283—285). Срв. *Teuffel*, пос. м. [8] Кар (вж. бел. 5) провъзгласил за цезари двамата си сина Карин (283—285) и Нумериан (283—284). [9] За тия събития, станали в 282 г., срв. ***Schiller***, Geschichte I², стр. 883.

IV. ОПИСАНИЕ НА ЦЕЛИЯ СВЯТ И НА НАРОДИТЕ

Под заглавието Descriptio totius mundi et gentium или Expositio totius mundi et gentium е известно едно географско-икономическо описание на земите на Римската империя от средата на IV в., което представлява ценен извор за стопанската история на късната империя. В него се изброяват отделните ѝ области, отбелязват се по-важните градове и други забележителни места, дават се сведения за стопанското им състояние. Споменават се поименно произведенията, които се добиват във всяка област, и се посочват земите, където те се изнасят. Специално внимание се обръща на източните провинции на империята и особено на Сирия.

Авторът на това съчинение, неизвестен по име, имал ограничени познания по гръцки и латински език. Той дава подробни сведения за Сирия, която страна най-добре познава. Поради това се смята, че той е произхождал от източните провинции и по-вероятно от местното население на Сирия. Занимавал се с търговия и предприемал многобройни пътувания във връзка със своите търговски работи. Затова той се показва много добре осведомен от лични наблюдения на редица източни градове и места. Писал е съчинението си вероятно в родината си, след като е завършил пътуванията си.

За историята на българските земи „Описанието" има значение с кратките си, но ясни и ценни сведения за някои градове, производство, търговия и стопански прояви в Мизия, Дакия, Македония, Тракия и други балкански провинции на Римската империя.

„Описанието" е дошло до нас в две редакции — A и B. Едната от тях (B) е била публикувана още в 1628 г. от коментатора на Теодосиевия кодекс Яков Готфрид. От другата (A) са запазени два ръкописа — Cavensis (Cav.) и Parisinus Двете редакции на места се различават значително, та затова двата текста се издават успоредно.

ИЗДАНИЯ: Най-добро научно издание е поместено в Geographi Graeci minores, ed. G. Müllerus, v. 2, Parisiis, 1861, стр. 513—528. В него са поместени и двете редакции. Дадените тук извадки са взети от това издание.

КНИЖНИНА: *T. Sinko,* Die Descriptio orbis terrae, eine Handelsgeographie aus dem IV Jahrhundert. Arch. f. lat. Lexikogr. und Gramm., XIII (1904). — *A. A. Vasiliev,* Expositio totius mundi. An anonymous geographic Treatise of the fourth Century A. D., Sem. Kondakovianum, VIII, 1936, стр. 1—39. — *Н. Пигулевская,* Византия на путях в Индию. Из истории торговли Византии с востоком в IV—VI вв., Москва-Ленинград 1951, стр. 33—54. — Вж. и руски превод: Анонимный географический трактат „Полное описание вселенной и народов" — издаден от С. В. Полякова и И. В. Феленковская, придружен с изследваие и коментар, във Византийский временник, VIII (1956), стр. 277—305.

DESCRIPTIO TOTIUS MUNDI ET GENTIUM

1. De Thraciae fructuum opulentia virisque fortibus

A 50. Post Bithyniam sequitur Thraciae provincia et ipsa dives in fructibus et viros eiciens fortes in bello. Habet civitates splendidas Constantinopolim et Heracliam. Quam Constantinopolim, cum esset aliquando Byzantium, Constantinus imperator condidit, et suum cognomen civitati imposuit. Heraclia vero excellentissimum opus habet in theatro et regale palatium; nam Constantinopoli circense opus perniciosa et saevissima contentione spectatur. (p. 523).

B 50. Post Bithyniam iterum Thracia provincia, et ipsa dives in fructibus et maximos habens viros et fortes in bello. Propter quod et frequenter inde milites tolluntur (p. 523).

2. De metallorum aliorumque bonorum abundantia Macedoniae

A 51. A Thracia vero obviantem invenies Macedoniam. Haec abundans omnibus bonis eicit ferrum, plumbum, lardum et caseum Dardanicum; adiacet enim ei Dardania. Et habet civitatem splendidissimam, quae est una eminentium, vocabulo Thessalonicam. (p. 523).

3. De negotiis litterarumque studiis Graeciae

A 52. Post Macedoniam Thessalia, quae multo abundans tritico habet montem excelsum qui vocatur Olympus. Post Thessaliam Achaia et Graecia et Laconica, quae sola in se studia habens sufficere sibi

ОПИСАНИЕ НА ЦЕЛИЯ СВЯТ И НА НАРОДИТЕ

1. Тракия е плодородна страна и ражда храбри войници

A 50. След Витиния[1] следва провинция Тракия. Тя също е много плодородна и ражда мъже, храбри във война. Има прекрасни градове — Константинопол и Хераклея[2]. Този град Константинопол бил основан от император Константин[3], който му дал и своето име, въпреки че някога се наричал Византион. Хераклея има великолепно построен театър[4] и царски дворец, а в Константинопол цирковите игри са придружени с твърде опасни и жестоки спорове[5].

B 50. След Витиния идва провинция Тракия. Тя също е богата с плодове и има много едри и смели в бой мъже[6]. Поради това оттам често се набират войници.

2. Македония изобилствува с руди и други блага

A 51. След Тракия ще намериш Македония. Тя изобилствува с всякакви блага и доставя желязо, олово, сланина и дарданско сирене. До нея се намира Дардания[7]. Македония има прекрасен град, който е един от известните в света и се казва Солун.

3. Търговия и наука в Гърция

A 52. След Македония [се намира] Тесалия[8], която е много богата с пшеница. В нея се издига висока планина, която се нарича Олимп. След Тесалия [се намират] Ахея[9], Гърция[9] и Лакония[9]. В тази [провинция] се занимават единствено с наука, и тя може да задоволява

[1] Витиния — римска провинция в северозападния ъгъл на Мала Азия, която започвала от Босфора и била разположена покрай бреговете на Мраморно и Черно море. [2] Хераклея — порано Перинт, днес Ерегли. [3] Константин I — римски император (306—337). [4] За театъра на Хераклея-Перинт вж. *G. Seure*, Le théatre de Périnthe-Heraclée, BCH XXII, 1898, стр, 593—598. [5] Имат се пред вид цирковите игри и борбите на цирковите партии в ранновизантийско време, които са имали голямо значение в обществено-политическия живот на Византийската империя. Вж. подробиости у *А. П. Дьяконов*, Византийские димы и фракции в V—VII вв. „Византийский сборник", М.—Л. 1945, стр. 144—227; *М. В. Левченко,* Венеты и прасины в Византии в V—VII вв., „Византийский временник", 1947, т. I, стр. 164—183. [6] Че от Тракия са произлизали добри войници, дават сведения и други автори. Сведения за траки войници през късноантичната епоха са посочени у *В. Бешевлиев*, Разкопки и проучвания, IV, 1950, стр. 124—126. [7] Дардания била римска провинция през IV—VI в., която обхващала днешна Северна Македония, с главен град Scupi (при дн. Скопие) [8] Споменатата тук провинция Тесалия отговаря приблизително на днешната едноименна гръцка област. [9] Провинция Ахея в следдиоклетиановата епоха обхващала Пелопонес и Средна Гърция. Затова тук те са дадени заедно.

tantum potest. Est enim provincia brevis et montensis, quae fruges gignit, oleum perraro paucum et mel Atticum, et magis fama doctrinae et oratorum gloria decoratur. Habet autem civitates optimas Corinthum et Athenas. Corinthus negotiis viget; habet et opus praecipuum amphitheatrum, Athenae vero sola studia literarum. Laconica Crocino tantum lapide, quem dicunt Lacedaemonium, ornari putatur. (pp. 523—524).

[с храни] само себе си, защото е малка и планинска. В нея се раждат плодове, твърде рядко се произвежда малко маслинено масло и атически мед, а повече се краси с известността на науката и със славата на ораторите си. Най-хубавите ѝ градове са Коринт и Атина. В Коринт цъфти търговията, там има забележителен амфитеатър, Атина е известна само с книжовните си занимания. Лакония се смята за прославена с крокинския си камък, който наричат още лакедемонски.

B 52. Post Macedoniam Thessalia multa ferens et aliis sufficere dicitur. (p. 523).

B 52. След Македония е Тесалия, която изобилствува с много блага; казва се, че задоволява и други страни.

4. De Dalmatiae bonis

4. Богатствата на Далмация

A 53. Post Achaiam Epiri partes et civitas Ephyra. Post hanc Nicopolis, quae piscem multum marinum abundat. Post hanc paulo superius Dalmatia est negotiis vigens et species tres utiles mittens, caseum, tigna et ferrum. Et habet civitatem splendidam quae vocatur Salonae. Dyrrachium vero propter malitiam habitantium destructa est et in profundum, deo irascente, submersa non comparuit. (p. 524).

A 53. След Ахея идват земите на Епир[1] и градът Ефира[2]. След него е Никопол[3], в който има изобилие от морска риба. Малко по-нагоре от този град е Далмация, която води оживена търговия и изнася три ценни продукта — сирене, дървен материал и желязо. Има блестящ град, който се нарича Салона. Дирахиум обаче поради злините на жителите си е бил разрушен[4] от разгневения бог, потънал е в дълбините и не се е появил наново.

B 53. Post Achaiam est invenire Epiri partes et civitatem quae sic vocatur Ephyra; provincia vero a quibusdam Epirus, a quibusdam Aetolia. Civitas Nicopolis, quae piscem multum marinum abundat, ut odire speciem videntem aliquantam. Post hanc paulo superius Dalmatia est, quae in negotiis eminens esse dicitur. Caseum itaque Dalmatenum et tigna tectis utilia, similiter et ferrum, tres species, cum sint utilia, abundans emittit. (p. 524).

B 53. След Ахея се намират земите на Епир и градът, който се нарича Ефира. Някои наричат провинцията Епир, а други — Етолия. Град Никопол изобилствува с много морска риба, та този, който гледа, може да научи някой нов вид риба. Малко по-нагоре от него се намира Далмация, която се слави с търговията си. Тя изнася три продукта, които се намират в изобилие тук и са много полезни — далматинско сирене, дървен материал, годен за строеж, а също и желязо.

5. De Moesia Daciaque sibi sufficientibus et de Pannoniae bonis

5. Мизия и Дакия се самозадоволяват. Благата на Панония

A 57. Post Italiam superiora currentes quas praetermisimus provincias memore-

A 57. След Италия да споменем провинциите, които пропуснахме, минавайки

---

[1] Епир — римска провинция, която обхващала западната част на Гърция. След реформите на Диоклетиан е била разделена на две провинции — Епир Нови (Албания) и Епир Стари. В случая става дума за Епир Стари, дн. Епир. [2] Ефира — град в Епир, по-късно известен и като Kichyros, при днешното пристанище Cheimerion в областта Elaiatis, срв. *Philippson*, Ephyra, PWRE, VI, кол. 20. [3] Никопол — гр. Actia Nicopolis, основан от Август по случай победата му над Антоний и Клеопатра в 31 г. пр. н. е., днес развалини при Превиза, на адриатическия бряг в Гърция. [4] Става дума за земетресението в 346 г., вследствие на което градът бил разрушен.

mus, Moesiam scilicet et Daciam provincias, sibi quidem sufficientes, frigora autem magna habentes, quarum est Naissus[a] civitas opulenta. Deinde Pannoniae regio, terra dives in omnibus, non solum fructibus et iumentis, sed et negotiis et mancipiis, in qua semper imperatorum est habitatio delectabilis. Habet autem maximas civitates Sirmium[b] et Noricum, unde et vestis Norica exire dicitur. Haec Pannoniae regio. Quae adiacet trans flumen Danubium gens barbarorum et (*est?*) Sarmatum. (p. 525).

по-нагоре, именно провинциите Мизия и Дакия. Наистина те се самозадоволяват[1], но тук стават големи студове. В тях се намира богатият град Ниш. Следва областта Панония, земя богата с всичко — не само с плодове и добитък, но и с търговия и роби. На императорите[2] е винаги приятно да пребивават в нея. Тя има твърде големи градове — Сирмиум и Норикум[3], откъдето казват, че идва норикската дреха. Това е областта Панония. В съседство с нея отвъд река Дунав се намира варварското племе сармати.

6. De vini abundantia Macedoniae, Thraciae insularumque adiacentium

A 63. Inde Tenedus, inde Imbrus, quae Imbrus multam vestem leporinam eicit propter abundantiam animalium quae in eadem fuit. Inde Lemnus adiacet, et ipsa moderate sibi sufficiens, et vinum plurimum ferens Macedoniae mittit et Thraciae regioni. (p. 527).

B 63. Ab ipsa invenies Imbrum, quae Imbrus leporinam vestem multam eiicit propter abundantiam ipsius rei; ibi animalium multitudo; in ceteris vero rebus moderate ipsa sibi sufficiens, vinum autem multum faciens, Macedoniae et Thraciae regioni similans. (p. 528).

6. Изобилие от вино в Македония, Тракия и съседните острови

A 63. После е [остров] Тенедос, а след това Имброс. Този Имброс изнася много заешки кожи поради изобилието на тези животни в него. По-нататък до него лежи Лемнос, който умерено задоволява нуждите си, а произвежда много вино, което праща в областта на Македония и Тракия.

B 63. До него [Тенедос] ще намериш Имброс, който изнася много заешки кожи поради изобилието им. Там има много [такива] животни. С други неща той скромно се самозадоволява. Вино се произвежда много, както в областта на Тракия и Македония. (стр. 528).

a) Naysus *Cav.*, Nessus *B.* b) Syrmi *cod. B.*

[1] Авторът иска да каже, че тези провинции сами произвеждали най-необходимите им храни и други произведения и могли да преживяват без внос отвън. [2] Тук авторът има пред вид императорите Диоклетиан, Галерий Максимиан, Констанций II и др. От многобройни укази, издадени в главния град Сирмиум, личи, че те са пребивавали там. [3] Предполага се, че споменаването на civitas Noricum е по-късна интерполация, и то след 457 г. В случая се касае не за града, а вероятно за източната част на провинция Вътрешен Норикум. Срв. *R. Egger*, Civitas Noricum, Wiener Studien, XLVII, 1929, стр. 146—154.

V. АНОНИМЕН ХРОНОГРАФ ОТ 354 г.

Така нареченият Анонимен хронограф представлява малък сборник с разнообразни сведения. Той съдържа календар, списък на римски консули, на градски префекти и епископи, указания за празници, описание на Рим и пр. В сборника е дадена и кратка световна хроника. По-главната част от сборника е съставена през 354 г., но има допълнения и от по-късно време.

За българската история от този сборник има значение само световната хроника, наречена Liber generationis, сигурно преведена от други, по-стари гръцки хроники. Тя започва, както обикновено, от сътворението на света и стига в единия препис (II) до 334 г. В нея са споменати българите като потомци на Ноевия син Сим, т. е. включени са в числото на тия народи, които живеят в Азия. Обаче в друг препис (I) на същата хроника това споменаване липсва. Оттук произлиза и съмне-. нието, че това първо споменаване на българите е, може би, една по-късна интерполация. Ако и спорно, това е първото споменаване на българи от средата на IV в.

Liber generationis I е запазен в ръкописите: origine Trevensis (B), от IX в., Parisinus (F), от VII/VIII в., Sangallensis (G), от IX в., inlatus in bibl. Philippsianam (C), от X в. Liber Generationis II е запазен в ръкописа Vindobonensis b, от V в.

ИЗДАНИЯ: *Th. Mommsen,* Chronographus anni CCCLIIII, MGH, AA, IX. — Liber generationis, стр. 78—140.

КНИЖНИНА: *Th. Mommsen,* Über den Chronographen von Jahre 354, Abhandlungen der phil.-hist. Classe der k. sächsischen Gesellschaft der Wissenschaften, 1850, стр. 547 сл. — *Seeck,* Chronograph von J. 354: PWRE, кол. 2477—2481. — *Ал. Бурмов,* Въпроси из историята на прабългарите, ГСУИФФ, XLIV, 1948 г., стр. 3—4. и *Ал. Бурмов,* Към въпроса за произхода на прабългарите, ИБИД, XXII—XXIII, 1948, стр. 316—324, 330—331.

CHRONOGRAPHUS ANNI CCCLIIII	АНОНИМЕН ХРОНОГРАФ ОТ 354 г.
De Bulgarorum origine.	*Произходът на българите*
77. Ziezi ex quo Vulgares. (p. 105).	77. Зиези[1], от когото [произлизат] българите.

[1] Зиези се нарича едии от синовете на първия Ноев син — Сим.

VI. ЕВТРОПИЙ

Римският историк Евтропий, за чийто живот знаем твърде малко, е живял през IV в. Той умрял след 370 г. Заемал е важни административни длъжности. От неговите творби е запазено само едно малко историческо съчинение — Breviarium ab urbe condita, т.е. Кратка история от основаването на Рим. То представя кратко изложение на цялата римска история от основаването на Рим до смъртта на император Йовиан (364 г.). Съставено е към 370 г. по поръка на император Валент (364—378), комуто е и посветено. Историята съдържа само най-важните факти, разделена е на десет глави и е написана на ясен и достъпен латински език. На гръцки език била преведена още в 380 г. и после през VI в. Дълго време тя е служела като наръчник по римска история. От Евтропий черпят сведения всички къснoримски историци като Орозий, Аврелий Виктор и др.

Във връзка с дейността на императорите в нашите земи Евтропий дава сведения за Тракия и Илирик от края на III и първата половина на IV в. Тия сведения той черпи от загубена за нас императорска история или някаква хроника на Константиновата династия. При това той е и съвременник на някои от тия събития.

Най-важни ръкописи са Parisinus 7240 (X или XI в.) и Parisinus 5802 (XII в.).

ИЗДАНИЕ: Eutropi Breviarium ab urbe condita, recognovit Franciscus Ruehl, ed. stereotypa Lipsiae 1909. Преводът е направен по това издание.

КНИЖНИНА: *Gensel*, Eutropius, PWRE, VI, кол. 1521—1527. — *M. Schanz*, Geschichte, der römischen Litteratur, IV Teil, I Hälfte, München 1904, стр. 69—74.

EUTROPII

BREVIARIUM AB URBE CONDITA

1. Decius in Moesia interit

IX. 4. Post hos Decius e Pannonia inferiore Budaliae natus imperium sumpsit. Bellum civile, quod in Gallia motum fuerat, oppressit. Filium suum Caesarem fecit. Romae lavacrum aedificavit. Cum imperassent biennio ipse et filius, uterque in Barbarico interfecti sunt. Senior meruit inter Divos referri. (p. 62_{28-33}).

2. De Aemiliani insurrectione in Moesia facta

IX. 5. Mox imperatores creati sunt Gallus Hostilianus et Galli filius Volusianus. Sub his Aemilianus in Moesia res novas molitus est; ad quem opprimendum cum ambo profecti essent, Interamnae interfecti sunt non conpleto biennio. Nihil omnino clarum gesserunt. Sola pestilentia et morbis atque aegritudinibus notus eorum principatus fuit. Aemilianus obscurissime natus obscurius imperavit ac tertio mense extinctus est. (pp. $62_{34}-63_{4}$).

3. Dacia Transdanubiana sub Gallieno amittitur

IX. 8, 1. Gallienus cum adulescens factus esset Augustus, imperium primum feliciter, mox commode, ad ultimum perniciose gessit — — —. 2. Dacia, quae a Traiano ultra

ЕВТРОПИЙ

КРАТКА ИСТОРИЯ ОТ ОСНОВАВАНЕТО НА РИМ

1. Смъртта на Деций в Мизия

IX. 4. След тях[1] властта заел Деций. роден в Будалия[2] в Долна Панония. Той потушил гражданската война, която били водена в Галия[3]. Направил своя син цезар[4]. Построил баня в Рим. След като той и синът му управлявали две години, и двамата били убити във варварската страна[5]. Бащата заслужил да бъде обожествен.

2. Бунтът на Емилиан в Мизия

IX. 5. Скоро за императори били издигнати Гал[6], Хостилиан[6] и синът на Гал — Волузиан[6]. По тяхно време Емилиан[7] вдигнал бунт в Мизия. Когато двамата[8] заминали да го разбият, те били убити при Интерамна[9] преди още да се били минали две години[10]. Те не извършили изобщо нищо славно. Царуването им е известно само с чума, болести и страдания. Емилиан, от най-долно потекло, управлявал твърде незабележително и бил убит на третия месец.

3. Загубването на Отвъддунавска Дакия при Галиен

IX. 8,1. Галиен, макар че млад станал император, отначало управлявал щастливо, после добре, а накрая гибелно — — —. 2. Тогава била загубена провинция Дакия[11], която била създадена от Траян

[1] Сиреч след Филип Арабин и неговия син, римски императори от 244 до 249 г. [2] Будалия, нелокализирано селище в областта на Сирмиум, дн. Сремска Митровица. Според *Aur. Vict.*, Epit. 26,1 (тук стр. 97) името гласяло Бубалия. *Aur. Vict.*, De imp. 29,1, съобщава само, че Деций бил роден в едно село в околността на Сирмиум. [3] Галия обхващала земите на дн. Франция и Белгия. [4] Сиреч направил го свой съуправител в държавата. Синът му се казвал също Decius. Пълното му име гласяло Q. Herennius Etruscus Messius Decius. [5] Имп. Деций и синът му загинали в борба с готите в 251 г. край селището Абрит в Долна Мизия. Вж. стр. 47, бел. 3. [6] Авторът има пред вид събитията след смъртта на Деций. Войската провъзгласила за император Требониан Гал (251—253), дотогавашен управител на Долна и Горна Мизия. Гал назначил за съуправител другия син на Деций — Хостилиан, който управлявал само няколко месеца през 251 г. Синът на Гал Волузиан управлявал колкото и баща си (251—253). За тия събития срв. *Schiller*, Geschichte I, стр. 808 сл. [7] В 253 г. управителят на Мизия Марк Емилий Емилиан бил провъзгласен за император. Той управлявал само няколко месеца, след което бил убит от войската. [8] Сиреч Требониан Гал и Волузиан. [9] Интерамна е селище в Умбрия, дн. Терни. [10] Сиреч две години от провъзгласяването за императори на Гал и Волузиан. [11] След разбиването на даките, водени от Децебал, имп. Траян (98—117) създал в 106 г. отвъд Дунав, в земите на дн. Румъния и Трансилвания, провинция, която била наречена Дакия. Тя била разделена първоначално на две, а по-късно на три провинции: Dacia Apulensis,

Danubium fuerat adiecta, tum amissa, Graecia, Macedonia, Pontus, Asia vastata est per Gothos, Pannonia a Sarmatis Quadisque populata est, Germani usque ad Hispanias penetraverunt et civitatem nobilem Tarraconem expugnaverunt, Parthi Mesopotamia occupata Syriam sibi coeperant vindicare. (p. $73_{14-16,\ 22-28}$).

отвъд Дунав. Гърция, Македония, Понт[1] и Азия[1] били опустошени от готите. Панония била разграбена от сармати и квади. Германците проникнали чак до испанските провинции и завладели известния град Таракон[2]. Партите[3] завладели Месопотамия и почнали да предявяват претенции върху Сирия.

4. De Gothis apud Naissum a Claudio devictis

4. Император Клавдий разбива готите при Ниш

IX. 11, 1. Gallienus interea Mediolani cum Valeriano fratre occisus est imperii anno nono, Claudiusque ei successit a militibus electus, a senatu appellatus Augustus. 2. Hic Gothos Illyricum Mecedoniamque vastantes ingenti proelio vicit. Parcus vir ac modestus et iusti tenax ac rei publicae gerendae idoneus, qui tamen intra imperii biennium morbo interiit. Divus appellatus est. Senatus eum ingenti honore decoravit, scilicet ut in curia clipeus ipsi aureus item in Capitolio statua aurea poneretur. (p. 64_{15-24}).

IX. 11, 1. Между това Галиен бил убит заедно с брат си Валериан в Медиоланум на деветата година от своето управление[4]. Наследил го Клавдий, избран от войниците и провъзгласен от сената за император. 2. Той победил в голяма битка[5] готите, които опустошавали Илирик и Македония[6]. Той бил пестелив, умерен, справедлив мъж и подходящ да управлява държавата, но починал от болест след двегодишно управление. Бил провъзгласен за „божествен“. Сенатът го удостоил с голяма чест, като наредил да му се постави в курията златен медальон, а също и златна статуя на Капитолиума.[7]

IX. 13. Post eum Aurelianus suscepit imperium, Dacia Ripensi oriundus, vir in bello potens, animi tamen inmodici et ad crudelitatem propensioris (p. 64_{30-34}).

IX. 13. След Клавдий поел властта Аврелиан, роден в Крайбрежна Дакия[8], Той бил способен войн, обаче с неумерен дух и твърде склонен към жестокост.

5. Quo modo provincia Dacia Cisdanubiana constituta sit

5. Създаване на провинция Дакия отсам Дунава

IX. 15,1. Urbem Romam muris firmioribus cinxit. Templum Soli aedificavit, in quo infinitum auri gemmarumque constituit. Provinciam Daciam, quam Traianus ultra Danubium fecerat, intermisit, vastato omni Illyrico et Moesia desperans eam posse re-

IX. 15, 1. Аврелиан оградил град Рим с още по-здрави стени. Построил храм на Слънцето, в който поставил безмерно количество злато и скъпоценни камъни. Той изоставил провинция Дакия, която Траян бил създал отвъд Дунава, понеже изгубил надежда, че можел да я задържи,

Porolissensis, Malvensis. Твърде често тия три провинции се спомеиават под общото име Траянова Дакия, по името на нейния създател имп. Траян и за разлика от Аврелиаиова Дакия, създадена от имп. Аврелиан (250—275) на юг от Дунав след изтеглянето на римските войски и адмииистрация от спомеиатите по-горе области. Вж. тук бел. 8 и на стр. 86 бел. 2. [1] Понт и Азия са по-късните диоцези в Мала Азия (през IV в.). Авторът има пред вид опустошаването на техните крайбрежни области. [2] Таракои, дн. Тарагоиа, гр. в Испаиия. [3] Партите са народ в Азия, който иаселявал областта източно от р. Тигър и Евфрат и южно от Каспийско море. За отношеиията между Партия и Рим през III в. срв. *Niese*, Römische Geschichte[5], стр. 350—351. [4] Сиреч в 268 г. [5] Това е известната битка при град Ниш през 269 г. [6] Под Македония авторът разбира вероятно по-късния диоцез Македония, който обхващал цяла ди. Гърция, Албания и части от Южна Македоиия. [7] Капитолиум е един от седемте хълма иа Рим. Тук е имало храм на Юпитер. [8] Провинция Крайбрежна Дакия (Dacia Ripensis), създадена след изоставянето на Траянова Дакия (вж. тук, стр. 84, 86, бел. 11, 2), обхващала ди. Северозападиа България между р. Вит, Стара планина и р. Дунав, както и части от дн. Югославия до към Железните врата. За историята на тази провииция вж. *H. Vetters*, Dacia Ripensis, Wien 1950.

tineri, abductosque Romanos ex urbibus et agris Daciae in media Moesia collocavit appellavitque eam Daciam, quae nunc duas Moesias dividit et est in dextra Danubio in mare fluenti, cum antea fuerit in laeva. 2. Occiditur servi sui fraude, qui ad quosdam militares viros, amicos ipsius, nomina pertulit adnotata falso manum eius imitatus, tamquam Aurelianus ipsos pararet occidere; itaque ut praeveniretur, ab isdem interfectus est in itineris medio, quod inter Constantinopolim et Heracleam est stratae veteris; locus Caenophrurium appellatur. Mors tamen eius inulta non fuit. Meruit quoque inter Divos referri. (p. 65_{20-36}).

след като целият Илирик и Мизия[1] били опустошени. Като отвел римляните от градовете и полята на Дакия, той ги настанил в средата на Мизия и нарекъл тая област Дакия[2]. Сега тя разделя двете Мизии[3] и е на дясно от течението на Дунава, докато по-рано била на ляво. 2. Той бил убит поради измамата на един свой роб, който, подправяйки почерка му, съставил фалшив списък на няколко военни, негови приятели, уж че Аврелиан се готвел да ги убие, и им го занесъл. И тъй, за да го изпреварят, те го убили при пътуването му, на стария път[4], по средата между Константинопол и Хераклея. Мястото се нарича Кенофрурион. Смъртта му обаче не останала неотмъстена. Той също заслужил да бъде обожествен.

6. *De vitium cultura in Illyrico*

IX. 17, 2. Vineas Gallos et Pannonios habere permisit, opere militari Almam montem apud Sirmium et Aureum apud Moesiam superiorem vineis conseruit et provincialibus colendos dedit — — —. 3. Interfectus tamen est Sirmi tumultu militari in turri ferrata. (p. $66_{11-14,\ 18-19}$).

6. *Лозарството в Илирик*

IX. 17, 2. Проб позволил галите и панонците да имат лозя и с помощта на войската засадил с лози планината Алма при Сирмиум и Ауреомонт[5] в Горна Мизия, и ги дал на провинциалните жители да ги обработват — — —. 3. Той обаче бил убит в Сирмиум при войнишки бунт, в една желязна кула.

7. *Quae in Illyrico Thraciisque sub Diocletiano evenerint*

IX. 20, 1. Is prima militum contione iuravit Numerianum nullo suo dolo interfectum, et cum iuxta eum Aper, qui Numeriano insidias fecerat, constitisset, in conspectu exercitus manu Diocletiani percussus est. 2. Postea Carinum omnium odio et detestatione viventem apud Margum ingenti proelio vicit, proditum ab exercitu

7. *Илирик и Тракия при Диоклетиан*

IX. 20, 1. На първото войнишко събрание[6] Диоклетиан се заклел, че Нумериан[7] бил убит не поради някакво коварство от негова страна. И понеже до него стоял Апер[8], който бил подготвил засадата срещу Нумериан, Диоклетиан го убил със собствената си ръка пред очите на войниците. 2. След това в голямо сражение при Маргус той победил Карин, който живеел мразен и презиран от всички. Карин бил предаден

[1] Под Мизия се разбира вероятно провинция Долиа Мизия. [2] Касае се за изоставянето на Отвъддунавска Дакия (срв. тук, стр. 84, бел. 11) и създаването на новата провинция Дакия от имп. Аврелиаи (вероятио 270 г.). Тя обхващала земи, взети от дотогавашните провинции Горна Мизия, Долиа Мизия и Тракия. Скоро след това или пък веднага още при Аврелиан тази Дакия била разделена на две провинции: Крайбрежна (вж. тук, стр. 85, бел. 8) и Вътрешна Дакия (Dacia Mediterranea). Провииция Вътрешна Дакия заемала областите на градовете Ниш, София, Кюстендил, Бяла Паланка и др. Зиае се със сигурност, че в 282 г. споменатите две Дакии са съществували вече като отделни провинции. Срв. *Vetters*, Dacia Ripensis, стр. 6. [3] Сиреч Горна и Долна Мизия. [4] Под „стария път“ се разбира известната Via Egnatia, която свързвала Драч с Цариград. Вж. TP, IA и IB (тук стр. 18—20; 34–35; 42—45). [5] Ауреомонт е дн. Орешац (Югославия). [6] Това събрание станало в гр. Халкедон в 284 г. [7] За Нумериаи вж. тук, стр. 77, бел. 8. [8] Арий Апер е бил началник на императорската гвардия.

suo, quem fortiorem habebat, aut certe desertum, inter Viminacium atque Aureum montem. (p. 67_{13-20}).

или по-вероятно бил изоставен между Виминациум и Ауреомонт от войската си, чиято сила той надценявал.

IX. 22, 1. Ita cum per omnem orbem terrarum res turbatae essent, Carausius in Brittaniis rebellaret, Achilleus in Aegypto, Africam Quinquegentiani infestarent, Narseus Orienti bellum inferret, Diocletianus Maximianum Herculium ex Caesare fecit Augustum, Constantium et Maximianum Caesares, quorum Constantius per filiam nepos Claudi traditur, Maximianus Galerius in Dacia haud longe a Serdica natus. (p. 68_{1-8}).

IX. 22, 1. И така, когато по целия свят положението било объркано, когато Караузий[1] бил въстанал в Британия, Ахил[2] в Египет, квинквегенцианите[3] застрашавали Африка, Нарзей[4] воювал срещу източните провинции, тогава Диоклетиан направил цезаря Максимиан Херкулий август, а Констанций[5] и Максимиан[5] — цезари. Констанций, както се предава, бил внук по дъщеря на Клавдий[6], а Максимиан Галерий бил роден в Дакия[7], недалеч от Сердика.

IX. 24, 1. Pulsus igitur et ad Diocletianum profectus cum ei in itinere occurrisset, tanta insolentia a Diocletiano fertur exceptus, ut per aliquot passuum milia purpuratus tradatur ad vehiculum cucurrisse; mox tamen per Illyricum Moesiamque contractis copiis rursus cum Narseo, Hormisdae et Saporis avo, in Armenia maiore pugnavit successu ingenti nec minore consilio, simul fortitudine, quippe qui etiam speculatoris munus cum altero aut tertio equite susceperit— — —. 2. Varia deinceps et simul et viritim bella gesserunt Carpis et Basternis subactis, Sarmatis victis, quarum nationum ingentes captivorum copias in Romanis finibus locaverunt. (p. $69_{2-11,\ 16-20}$).

IX. 24, 1. И така, като бил разбит[8], Галерий Максимиан се отправил при Диоклетиан. Разказват, че когато го срещнал по пътя, Диоклетиан го приел така надменно, че той, ако и облечен в пурпурни дрехи, тичал няколко мили след колата. Скоро обаче, като събрал войска от Илирик и Мизия, той отново започнал война в Армения с Нарзей, дядото на Хормизда[9] и Сапор[10], и то с голям успех и с не по-малко съобразителност, а също и с храброст, като поел дори службата на съгледвач с двама или трима конници. 2. А после Диоклетиан и Максимиан водили заедно и храбро няколко войни[11] и след като покорили карпите и бастарните и победили сарматите, настанили в римските области[12] грамаден брой пленници от тия народи.

8. *De orbis Romani divisione post Diocletiani Maximianique decessum facta*

8. *Разделяне на империята след оттеглянето на Диоклетиан и Максимиан*

X. 1, 1. His igitur abeuntibus administratione rei publicae Constantius et Gale-

X. 1, 1. И така, при оттеглянето им[13] от управлението на държавата за авгу-

---

1 Караузий е претендент за император в Британия (286—293). Бил противник на Констанций Хлор.
2 Ахил е някакъв военачалник в Египет, който се разбунтувал против Диоклетиаи. Бунтът му бил ликвидиран в 296 г.
3 С името квинквегенциани били назовавани няколко нумидийски племеиа.
4 Нарзей е персийски владетел, победен в 297 г. от Галерий.
5 Констанций Хлор и Галерий били провъзгласени за цезари на 1 март 293 г.
6 Касае се за имп. Клавдий II Готски (268—270).
7 Галерий Максимиан бил родеи в Ромулианум. Вж. тук, стр. 49, бел. 4.
8 През есента на 296 г. Галерий бил разбит от персийския владетел Нарзей между Кара и Калиникум (в Месопотамия) и едва се спасил. На следващата година Галерий успял да се реабилитира (вж. бел. 4).
9 Хормизда е персийски владетел от края на III в.
10 Сапор II е бележит персийски владетел, управлявал от 310 до 379 ч.
11 Тия войни били водеии през 295 и 296 г. Срв. *Patsch*, Beiträge III, 1, стр. 7 сл.
12 Голям брой от тях били заселени в балканските земи, както може да се заключи от наличието на селищни имена като Sarmatae, в областта на Ниш, и vicus Carporum, до дн. Хърсово в Добруджа. Вж. стр. 58, бел. 7.
13 Сиреч при оттеглянето на Диоклетиан и Максимиан Херкулий от управлението в 305 г.

rius Augusti creati sunt divisusque inter eos ita Romanus orbis, ut Galliam, Italiam, Africam Constantius, Illyricum, Asiam, Orientem Galerius obtineret, sumptis duobus Caesaribus. (p. 70 $_{16-20}$).

сти били избрани Констанций и Галерий и римските земи били разделени помежду им така, че Констанций получил Галия, Италия, Африка, а Галерий—Илирик, Азия[1], Ориент[1]. Те си избрали и двама цезари[2].

9. Quae in Thraciis Illyricoque sub Licinio, Constantino eorumque successoribus evenerint

9. Тракия и Илирик при императорите Лициний, Константин и наследниците им

X. 2, 1. Galerius, vir et probe moratus et egregius re militari, cum Italiam quoque sinente Constantio administrationi suae accessisse sentiret, Caesares duos creavit, Maximinum, quem Orienti praefecit, et Severum, cui Italiam dedit. Ipse in Illyrico moratus est. (p. 71_{3-7}).

X. **2**, 1. Галерий, честен мъж и отличен войник, когато разбрал, че с позволението на Констанций и Италия се прибавя към частта от империята, която управлявал, си назначил двама цезари — Максимин, когото поставил на чело на Ориент, и Север, комуто дал Италия. Сам той останал в Илирик.

X. 4, 1. Per hoc tempus a Galerio Licinius imperator est factus, Dacia oriundus, notus ei antiqua consuetudine et in bello, quod adversus Narseum gesserat, strenuis laboribus et officiis acceptus. (p. 72_{4-7}).

X. 4, 1. По това време[3] Лициний, роден в Дакия, бил избран от Галерий за император. Той му бил познат от старото им приятелство, а във войната, която водил против Нарзей, Галерий го оценил заради смелите му дела и изпълнителността му.

X. 5, 1. Constantinus tamen, vir ingens et omnia efficere nitens, quae animo praeparasset, simul principatum totius orbis adfectans, Licinio bellum intulit, quamquam necessitudo et adfinitas cum eo esset; nam soror Constantia nupta Licinio erat. Ac primo eum in Pannonia secunda ingenti apparatu bellum apud Cibalas instruentem repentinus oppressit omnique Dardania, Moesia, Macedonia potitus numerosas provincias occupavit. **6**, 1 Varia deinceps inter eos bella gesta, et pax reconciliata ruptaque est. Postremo Licinius navali et terrestri proelio victus apud Nicomediam se dedidit et contra religionem sacramenti Thessalonicae privatus occisus est. (p. 72_{19-31}).

X. 5, 1. А Константин[4], мъж велик и стремещ се да постигне всичко, което замисли, домогвайки се до властта върху целия свят, започнал война с Лициний, въпреки че бил близък роднина с него: сестра му Констанция била омъжена за Лициний. И тъй, най-напред той внезапно нападнал и разбил Лициний, който с големи приготовления се готвел за война във Втора Панония при Цибале, и завладял многобройни провинции — цяла Дардания, Мизия, Македония. **6**,1. След това между тях били водени няколко войни, като мирът бил възстановяван и нарушаван. Най-после Лициний, победен по суша и по море, се предал при Никомидия и въпреки светостта на клетвата бил убит като частно лице в Солун.

X. 10, 2. Post Constantis necem Magnentio Italiam, Africam, Gallias obtinente etiam Illyricum res novas habuit, Vetra-

X. 10, 2. След убийството на Констант[5], когато Магненций[6] управлявал Италия, Африка и галските провинции, в Илирик избухнали смутове, понеже Ветранион[7]

---

[1] Става дума за диоцезите Азия и Ориент, които обхващали дн. Мала Азия, Сирия, Палестииа и др. [2] Единият цезар бил Максимиан Дая (305—313), който получил Ориент (вж. стр. 50, бел. 8), а другият — Флавий Валерий Север (305 - 307) получил Панония, Италия и Африка. [3] В 308 г. [4] Констаитин I, известен като Константин Велики, император от 306 до 337 г. [5] Константин, римски император (337—350), е син иа Константин I. [6] Магиенций, римски император (350—353), [7] Ветранион е претеидент за император в 350 г. Вж. стр. 96, бел. 11.

nione ad imperium consensu militum electo. Quem grandaevum iam et cunctis amabilem diuturnitate et felicitate militiae ad tuendum Illyricum principem creaverunt, virum probum et morum veterum ac iucundae civilitatis, sed omnium liberalium artium expertem adeo, ut ne elementa quidem prima litterarum nisi grandaevus et iam imperator acceperit. (p. 74_{12-21}).

с одобрението на войниците бил избран за император. Те го избрали за император, за да защищава Илирик, понеже той бил възрастен вече и любим на всички поради продължителната си и щастлива военна служба. Той бил честен, с добри нрави и с приятно държане, но до такава степен лишен от всякакви знания, че дори буквите на азбуката научил едва на стари години, и то вече като император.

VII. АВРЕЛИЙ ВИКТОР

Секст Аврелий Виктор (Sextus Aurelius Victor) е роден в Африка, вероятно към началото на IV в., и произхождал от селско семейство. Благодарение на своите способности той успял да се издигне и през 361 г. бил назначен от император Юлиан за управител на провинция Долна Панония. По-късно при император Теодосий I станал префект на Рим. Около това време престават и сведенията за него и вероятно наскоро след това той е починал.

Книгата му Liber de Caesaribus е продължение на историята на Тит Ливий и излага събитията от император Август до император Констанций II (360 г.). В нея между другото се дават сведения за историята на Тракия през III и IV в. Като извор е използувал главно Евтропий, от когото е заел на места цели откъси, а някои от събитията Аврелий Виктор описва и като съвременник.

Аврелий Виктор се смята за автор и на съчиненията Liber de viris illustribus urbis Romae и Origo gentis Romanae.

Неизвестен автор е направил едно съкращение на „Книгата за императорите", познато под надслов Epitome de Caesaribus, части от което са преведени тук. В това съчинение има и някои нови сведения. То продължава до времето на император Теодосий I (379—395).

Liber de Caesaribus е запазена само в два ръкописа: Bruxellensis (Pulmannianus) bibl. regia 9755—63 (p), от XV в., Oxoniensis, bibl. Bodleiana Canonici MS. Latini 131 (o), от XIV в. Epitome de Caesaribus е запазена в повече ръкописи, които произхождат от два архетипа: Gudianus 84 (α), от IX в. Gudianus 131 (β), от XI в.

ИЗДАНИЯ: Направените тук извадки са дадени по изданието: Sexti Aurelii Victoris Liber de Caesaribus. Praecedunt Origo gentis Romanae et Liber de viris illustribus urbis Romae, subsequitur Epitome de Caesaribus, recensuit Franciscus Pichlmayr, Lipsiae 1911.

КНИЖНИНА: *M. Schanz,* Geschichte der römischen Litteratur, IV Teil, I Hälfte, München 1904, стр. 59—68. — За събитията вж. *E. Stein,* Geschichte des spätrömischen Reiches, I, Wien 1928.—*M. Besnier,* Histoire romaine. T. IV. 1, L'Empire romain de l'avènement des Sévères au concile de Nicée, Paris 1937.

SEXTI AURELII VICTORIS

A. LIBER DE CAESARIBUS

1. De Decio et de bello cum Gothis in Thracia gesto

29, 1. At Decius, Sirmiensium vico ortus, militiae gradu ad imperium conspiraverat, laetiorque hostium nece filium Etruscum nomine Caesarem facit; statimque eo in Illyrios praemisso Romae aliquantum moratur moenium gratia, quae instituit, dedicandorum. 2. Et interea ad eum Iotapiani, qui Alexandri tumens stirpe per Syriam tentans nova militum arbitrio occubuerat, ora, uti mos est, inopinato deferuntur, simulque per eos dies Lucio Prisco, qui Macedonas praesidatu regebat, delata dominatio, Gothorum concursu, postquam direptis Thraciae plerisque illo pervenerant. 3. Qua causa Decio quam potuit maturrime Roma digresso Iulius Valens cupientissimo vulgo imperium capit. Verum utrique mox caesi, cum Priscum nobilitas hostem patriae censuisset. 4. Decii barbaros trans Danubium persectantes Bruti[a] fraude cecidere exacto regni biennio. 5. Sed Deciorum mortem plerique illustrem ferunt; namque filium audacius congredientem cecidisse in acie; patrem autem, cum perculsi milites ad solandum imperatorem multa praefarentur, strenue dixisse detrimentum unius militis parum videri sibi. Ita refecto bello, cum impigre decertaret, interisse pari modo. (p. 107_{1-22}).

АВРЕЛИЙ ВИКТОР

А. КНИГА ЗА ИМПЕРАТОРИТЕ

1. Деций и войната му с готите в Тракия

29, 1. Деций, роден в едно от селата на Сирмиум[1], от войнишки чин се домогнал до императорската власт. Твърде зарадван от убийството на враговете си[2], той направил цезар сина си Етруск. След това веднага го изпратил в Илирик, а сам се забавил известно време в Рим, за да освети стените, които построил. 2. Между това съвсем неочаквано му донесли, според обичая, главата на Йотапиан[3], който, гордеейки се, че е от рода на Александър[4], се опитал да вдигне бунт в Сирия, но паднал убит по решение на войниците. През същите тия дни на Луций Приск[5], управителя на провинция Македония[6], била предложена императорската власт от готите, които пристигнали там, след като разграбили по-голямата част от Тракия. 3. Ето защо Деций напуснал незабавно Рим и тогава Юлий Валент[7] се обявил за император по настоятелното искане на тълпата. Скоро обаче и двамата[8] били убити, след като сенатът обявил Приск за враг на отечеството. 4. Двамата Дециевци,[9] преследвайки варварите отвъд Дунава, загинали поради измамата на Брут[10] след двегодишно управление. 5. Повечето историци разказват, че смъртта на Дециевци била славна: синът паднал в сражението, сражавайки се много смело, а бащата, когато поразените войници говорели много, за да го утешат, бодро казал, че смъртта на един войник не му се вижда нещо значително. След това императорът възобновил битката и загинал по същия начин, сражавайки се също така смело.

---

a) Abruti ? *Gruter*, in Abruto fr. c. *Anna*, Abruti *Arntzen*.

---

[1] Вж. стр. 84, бел. 2. [2] Става дума за имп. Филип Арабин и неговия син. Вж. стр. 84, бел. 1. [3] Йотапиан бил претендент за императорската власт, издигнат в Кападокия или в Сирия. [4] Под Александър се разбира имп. Алекстидър Север (222—235). [5] Луций Приск, управител на провинция Македония, взел участие в отбраната и предаването на готите на град Филипопол, дн. Пловдив, през 250 г. [6] Тая провинция е обхващала южните области на дн. Македоиия. [7] Юлий Валент бил издигнат като император в Италия през 249 г. [8] Сиреч двамата узурпатори Луций Приск и Юлий Валент. [9] Касае се за имп. Деций и неговия син. [10] Както е известно, имп. Деций загинал в 251 г. при селището Абрит в Долна Мизия в борба против готите. Аврелий Виктор обаче е схванал местното име Абрит (Abrittus) като лично име Brutus и е отдал поражението на Деций на измама от негова страна. Подробности за това сражение вж. у *Wittig*, PWRE, XV, кол. 1265 сл.

2. *De Gothorum incursionibus in Illyricum Thraciasque sub Gallieno et Claudio factis*

33,3. His prospere ac supra vota cedentibus more hominum secundis solutior rem Romanam quasi naufragio dedit cum Salonino filio, cui honorem Caesaris contulerat, adeo uti Thraciam Gothi libere pergressi Macedonas Achaeosque et Asiae finitima occuparent, Mesopotamiam Parthi, Orienti latrones seu mulier dominaretur, — — — et amissa trans Istrum, quae Traianus quaesiverat. (pp. 108_{28}—109_{3}, $_{7-8}$).

34,1. Sed Claudii imperium milites, quos fere contra ingenium perditae res subigunt recta consulere, ubi afflicta omnia perspexere, avide approbant extolluntque, viri laborum patientis aequique ac prorsus dediti reipublicae, (2) quippe ut longo intervallo Deciorum morem renovaverit. 3. Nam cum pellere Gothos cuperet, quos diuturnitas nimis validos ac prope incolas effecerat, proditum ex libris Sibyllinis est primum ordinis amplissimi victoriae vovendum. (p. 112_{20-28}).

2. *Готските нашествия в Илирик и Тракия при Галиен и Клавдий*

33,3. Тъй като тия събития[1] се развивали благоприятно и неочаквано, Галиен, както е обичайно у хората, се отпуснал поради успеха си и заедно със своя син Салонин[2], комуто дал цезарско достойнство, тласнал римската държава към корабокрушение. Положението стигнало дотам, че готите преминали свободно Тракия и завладели Македония, Ахея и съседните им азиатски области[3]; партите завзели Месопотамия, а в Ориент властвували разбойници и дори една жена[4], — — — и били загубени завладените някога от Траян земи отвъд Истър[5].

34,1. Но войниците, които в критични положения почти неестествено вземат правилни решения, когато видели, че всичко е загубено, с голяма готовност одобрили и издигнали Клавдий[6] за император. Той бил мъж, който търпеливо понасял трудности, бил справедлив и напълно предан на държавата. 2. Той именно след продължително време повторил примера на Дециевци. 3. И наистина когато желаел да прогони готите, които поради продължителния си престой били станали твърде силни и почти жители в тия земи, било предсказано от Сибилинските книги[7], че първият от сенаторите трябвало да се пожертвува за победата.

3. *Aurelianus apud Coenofrurium necatur*

35,8. Qua causa ministri scelere, cui secretorum officium crediderat, circumventus apud Coenofrurium interiit, — — —. (p. 114_{8-10}).

3. *Убийството на Аврелиан при Кенофрурион*

35,8. Поради тази причина[8] [Аврелиан], измамен при Кенофрурион, загинал от престъпността на един служител, комуто бил възложил секретарска служба.

---

[1] Авторът има пред вид борбата на Галиен срещу претендентите за императорска власт Ингенуус и Регилиан в Илирик. Бунтът на Ингенуус избухиал в Паноиия през 258 г., ио скоро бил потушен като Ингенуус бил разбит при Мурса, ди. Осек. Известно време след това бил ликвидиран и бунтът иа Регилиан. Срв. *Schiller*, Geschichte I, стр. 833. [2] Имп. Галиен направил още преди 258 г. и двамата си сина, Публий Корнелий Лициний Валериан и Публий Корнелий Лициний Салонии, цезари. [3] Тук се имат пред вид големите опустошения на балканските области и на Мала Азия от страна на готи, маркомани в съюз с карпи, борани, бургунди и сармати, извършени около 60-те годиии иа III в. Изворите не ни дават пълни подробности относно отделните перипетии и точната хронология на тия събития. Срв. *Schiller*, Geschichte I, стр. 816; *Schmidt*, Die Ostgermanen², стр. 310 сл. [4] Тази жена била известната владетелка на Палмира Зиновия (267—273). Вж. стр. 72, бел. 3. [5] Тук става дума за Отвъддунавска Дакия (вж. 84, бел. 11), която фактически била загубена при Галиен, но офнциално била изоставена от имп. Аврелиан. [6] Става дума за имп. Клавдий II Готски (268—270). [7] Сибилинските книги са били сборник от различии предсказания, събрани в няколко книги. Те били пазеии от държавата и при нужда се допитвали до тях. Голяма част от Сибилинските книги били унищожени едва към иачалото на V в. [8] В предходния текст се говори за мероприятия на Аврелиан против злоупотреби к. грабежи в държавата.

4. *De vitium cultura in Moesia et de paludum apud Sirmium exsiccatione*

37,3. Qui uno mense aut altero vix retentata dominatione apud Tarsum ab suis interficitur, postquam Probum in Illyrico factum accepere, ingenti belli scientia exercitandisque varie militibus ac duranda iuventute prope Hannibalem alterum. Namque ut ille oleis Africae pleraque per legiones, quarum otium reipublicae atque ductoribus suspectum rebatur, eodem modo hic Galliam Pannoniasque et Moesorum colles vinetis replevit, postea sane quam barbarorum attritae gentes sunt, quae nostris principibus suorum scelere interfectis irruperant, simul caesis Saturnino per Orientem, Agrippinae Bonoso exercitu; nam utrique dominatum tentaverant sumpta, cui duces praeerant, manu. Qua causa receptis omnibus pacatisque dixisse proditur brevi milites frustra fore. 4. Hinc denique magis irritati paulo cis sextum annum apud Sirmium trucidavere, cum ad siccandam lacunis ac fossa urbem ipsi patriam adigerentur, quae palustri solo hiemalibus aquis corrumpitur. (p. 115_{14-32}).

4. *Лозарството в Мизия и пресушаването на блатата в околността на Сирмиум*

37,3. [Флориан][1] едва задържал властта един или два месеца и бил убит от своите войници при Тарс[2], след като те научили, че в Илирик е станал император Проб – почти втори Анибал[3] с огромните си военни познания по разнообразно упражняване на войниците и каляване на младостта им. И наистина, както Анибал засадил по-голямата част от Африка с маслини с помощта на легионите, чието бездействие се смятало подозрително от държавата и военачалниците, по същия начин Проб изпълнил Галия, Панонските провинции и хълмовете на Мизия с лозя, след като, разбира се, били унищожени варварските племена, които нахлули поради това, че нашите императори били убити от престъпната ръка на своите хора. Едновременно с това били разбити от войската Сатурнин[4] в Ориент и Бонос в Агрипина[5], защото и двамата се опитали да завладеят властта чрез военните сили, които командували. И понеже всичко било отново завладяно и омиротворено, разказва се, че той казал, че наскоро войниците ще станат излишни. 4. Поради това те, най-после твърде много разгневени, около шестата година [от управлението му] го убили при Сирмиум, когато били заставени да пресушават с изкопи и ров родния му град, който поради блатистата почва бил повреждан от зимните води.

5. *De proelio inter Carinum et Diocletianum apud Margum facto*

39, 9. Interim Carinus eorum, quae acciderant, certior spe facilius erumpentes motus sedatum iri Illyricum propere Italiae circuitu petit. 10. Ibi Iulianum pulsa eius acie obtruncat. Namque is cum Venetos cor-

5. *Сражението между Карин и Диоклетиан при Маргус*

39, 9. Между това Карин бил осведомен за случилото се и бързо се отправил за Илирик, като заобиколил Италия, с надежда да усмири по-лесно избухващите бунтове. 10. Там той убил Юлиан[6], след като разбил войската му. И наистина, когато Юлиан, който бил

---

[1] Марк Аний Флориан, претендент за императорската власт, издигнат от някои военни части в Мала Азия, бил убит наскоро от войската, която подкрепила новия кандидат — имп. Проб (276—282 г.) [2] Тарс е град в Киликия. [3] Касае се за известния Анибал, картагенски пълководец, водил упорито Втората пуническа война (218—201) срещу Рим. [4] Сатурнин бил провъзгласен за император в Александрия. Скоро той бил разбит от войските на Проб (280 г.). [5] Агрипина е дн. Кьолн. [6] Марк Аврелий Юлиан е бил издигнат за император в Панония и Далмация, но бил скоро разбит от Карин при похода му срещу Диоклетиан (285 г.).

rectura ageret, Cari morte cognita imperium avens eripere adventanti hosti obviam processerat. 11. At Carinus ubi Moesiam[a] contigit, illico Marcum[b] iuxta Diocletiano congressus, dum victos avide premeret, suorum ictu interiit, quod libidine impatiens militarium multas affectabat, quarum infestiores viri iram tamen doloremque in eventum belli distulerant. (p. 117_{21}--118_{1}).

коректор[1] на областта Венеция[2], узнал за смъртта на Кар, силно желаейки да завземе властта, се устремил срещу идващия неприятел. 11. Карин пък, като достигнал Мизия, веднага се сблъскал с Диоклетиан при Маргус и, докато стръвно преследвал победените, загинал от удара на своите войници[3], понеже поради необузданото си сладострастие преследвал много войнишки жени. Техните разгневени мъже обаче били отложили гнева и мъката си за края на войната.

6. Quae in Illyrico sub Diocletiani successoribus evenerint

6. Илирик при наследниците на Диоклетиан

39, 22. Eodem tempore Orientem Persae, Africam Iulianus ac nationes Quinquegentanae graviter quatiebant. 2. Adhuc apud Aegypti Alexandriam Achilleus nomine dominationis insignia induerat. 24. His de causis Iulium Constantium, Galerium Maximianum, cui cognomen Armentario erat, creatos Caesares in affinitatem vocant. 25. Prior Herculii privignam, alter Diocletiano editam sortiuntur diremptis prioribus coniugiis, ut in Nerone Tiberio ac Iulia filia Augustus quondam fecerat. 26. His sane omnibus Illyricum patria fuit: qui, quamquam humanitatis parum, ruris tamen ac militiae miseriis imbuti satis optimi reipublicae fuere. (p. 119_{5-16}).

39, 22. По същото време[4] персите силно обезпокоявали Ориент, а Юлиан[5] и квинквегенцианските племена—Африка. 23. При това някой си, по име Ахил, си присвоил знаците на императорската власт в Египетската Александрия. 24. Поради тия причини [Диоклетиан и Максимиан] избрали за цезари Юлий Констанций и Галерий Максимиан, който носел прякора „Арментарий“[6], и се сродили с тях. 25. Като се развели с предишните си съпруги, първият взел приведената дъщеря на Херкулий[7], а другият — дъщерята на Диоклетиан така, както някога Август постъпил с Нерон Тиберий и дъщеря си Юлия. 26. Родина на всички тях[8] бил Илирик. Макар и малко цивилизовани, те били достатъчно закалени в трудностите на селския и войнишки живот и се оказали много полезни за държавата.

39, 30. Et quoniam bellorum moles, de qua supra memoravimus, acrius urgebat, quadripartito imperio cuncta, quae trans Alpes Galliae sunt, Constantio commissa, Africa Italiaque Herculio, Illyrici ora adusque Ponti fretum Galerio; cetera Valerius retentavit. (pp. 119_{25}—120_{1}).

39, 30. И понеже тежестите на войните, за които говорихме по-горе, притискали все по силно цялата държава, тя била разделена на четири части: Отвъдалпийска Галия била поверена на Констанций, Африка и Италия — на Херкулий, на Галерий — земите на Илирик, чак до проливите на Понта, а останалите земи задържал Валерий[9].

a) mesam *op, corr. Schott.* b) Murgum *Schott,* Margum *alii.*

[1] Коректорите са императорски чиновници, които управлявали отделни области в Италия след Диоклетиан. Срв. *Marquardt,* Römische Staatsverwaltung I[2], стр. 230 сл. [2] Областта Венеция заемала дн. Североизточна Италия и п-в Истрия. [3] Предава се, че Карин е бил убит от един свой трибун. [4] Сиреч в 293—296 г. [5] За този Юлиан не се знае почти нищо, освен че бил претендент за императорската власт. Според Аврелий Виктор, Юлиан бил действувал в Италия, а не в Африка. Срв. *Seston,* Dioclétien et la tétrarchie, стр. 52 и бел. 7. [6] Арментарий, сиреч „Пастирът“, е Галерий Максимиан. [7] Максимиан Херкулий, единият август (286—305; 307—310). Вж. стр. 47, бел. 6. [8] Сиреч на споменатите по-горе императори. [9] Сиреч Валерий Диоклетиан.

39, 43. Et interea caesi Marcomanni Carporumque natio translata omnis in nostrum solum, cuius fere pars iam tum ab Aureliano erat. (p. 120_{31-33}).

40, 3. Et forte iisdem diebus ibidem Constantium patrem vel parentem vitae ultima urgebant. 4. Quo mortuo cunctis, qui aderant, annitentibus imperium capit. 5. Interim Romae vulgus turmaeque praetoriae Maxentium retractante diu patre Herculio imperatorem confirmant. 6. Quod ubi Armentarius accepit, Severum Caesarem, qui casu ad urbem erat, arma in hostem ferre propere iubet. 7. Is circum muros cum ageret, desertus a suis, quos praemiorum illecebris Maxentius traduxerat, fugiens obsessusque Ravennae obiit. 8. Hoc acrior Galerius ascito in consilium Iovio Licinium vetere cognitum amicitia Augustum creat; eoque ad munimentum Illyrici ac Thraciae relicto, Romam contendit. 9. Ibi cum obsidione distineretur, militibus eadem, qua superiores, via attentatis, metu ne desereretur, Italia decessit; pauloque post vulnere pestilenti consumptus est, cum agrum satis reipublicae commodantem caesis immanibus silvis atque emisso in Danubium lacu Pelsone apud Pannonios fecisset. 10. Cuius gratia provinciam uxoris nomine Valeriam appellavit. (p. 122_{8-27}).

39,43. По това време[1] били разбити маркоманите[2] и племето карпи, част от което била преселена още от Аврелиан, сега било заселено изцяло на наша земя.

40,3. И случайно в същите тия дни Констанций, бащата на Константин, изживявал там последните си часове[3]. 4. Когато умрял, [Константин] взел властта със съгласието на всички присъствуващи. 5. По това време в Рим тълпата и преторианците издигнали Максенций[4] за император, въпреки че баща му Херкулий се противопоставял дълго време. 6. Когато Арментарий научил това, заповядал на цезаря[5] Север[6], който случайно се намирал край Рим, бързо да се отправи срещу врага. 7. Когато Север действувал около градските стени, войските му, привлечени със саблазнителни дарове от Максенций, го изоставили. Бягайки, Север загинал обсаден в Равена[7]. 8. Галерий още повече разгневен от това, като се посъветвал с Йовий[8], издигнал за император Лициний, с когото го свързвало старо приятелство. Той го оставил да защищава Илирик и Тракия и заминал за Рим. 9. Понеже Галерий се забавил при обсадата, от страх да не бъде изоставен от войниците си, които били привличани по същия начин като предишните[9], той напуснал Италия. Наскоро след това Галерий умрял от неизлечима рана. Той бил спечелил в Панония достатъчно полезна за държавата земя, като изсякъл пространни гори и източил в Дунава езерото Пелзон[10]. 10. Затова нарекъл провинцията на името на жена си Валерия[11].

7. De bellis a Constantino in Thraciis gestis et de ponte castellisque ab eo aedificatis

41, 4. Denique Constantinus cunctos hostes honore ac fortunis manentibus texit recepitque, eo pius, ut etiam vetus teterrimumque supplicium patibulorum et cru-

7. Войните на Константин в Тракия и неговата строителна дейност

41,4. Най-сетне Константин[12] взел под свое покровителство всички свои врагове, като им оставил почестите и богатствата. Той бил до такава степен благочестив, че дори пръв премахнал старото отвратително наказание да се приковават хора

[1] Маркоманите били разбити в края на 295 г., а карпите през пролетта на 296 г. Срв. *Patsch*, Beiträge III/1, стр. 7 сл. [2] Маркоманите са западно германско племе. [3] Констанций Хлор е починал в 306 г. [4] Максенций, римски император (307—312). [5] За цезар вж. стр. 47, бел. 6. [6] Флавий Север, римски император (306—307). За цезар бил избран през 305 г., а през 306 г. става август. Вж. стр. 88, бел. 2. [7] Равена, град в Северна Италия, бил резиденция на императорите от Западната част на империята. [8] Йовий е прозвище на Диоклетиан. [9] Сиреч били подкупвани като войниците на Север. [10] Езерото Пелзон е дн. Балатонско езеро. [11] Провинция Валерия била област, откъсната от провинция Долна Панония в следдиоклетиановата епоха (вж. стр. 61, бел. 4). Тя заемала дн. Западна Унгария с източна граница р. Дунав. [12] Касае се за император Константин I.

ribus suffringendis primus removerit. 5. Hinc pro conditore seu deo habitus. Licinio ne insontium quidem ac nobilium philosophorum servili more cruciatus adhibiti modum fecere. 6. Quo sane variis proeliis pulso, cum eum prorsus opprimere arduum videretur, simul affinitatis gratia refectum consortium ascitique imperio Caesarum communes liberi Crispus Constantinusque Flavio geniti, Licinianus Licinio. 7. Quod equidem vix diuturnum neque his, qui assumebantur, felix fore defectu solis foedato iisdem mensibus die patefactum. 8. Itaque sexennio post rupta pace apud Thracas Licinius pulsus Chalcedona concessit. 9. Ibi ad auxilium sui Martiniano in imperium cooptato una oppressus est. 10. Eo modo respublica unius arbitrio geri coepit, — — —. (p. 125_{3-19}).

към дърво и да се пречупват краката. 5. Затова той бил смятан за възстановител или дори за бог. А за Лициний било станало обичай да наказва като роби дори и невинни и благородни философи. 6. [Лициний] бил разбит в различни сражения, но понеже [Константин] смятал, че е трудно да го унищожи напълно, а при това бил възспиран и от роднинските си връзки, то за съуправители в държавата, като цезари[1], били приети децата и на двамата — Крисп и Константин, синове на Флавий[2], и Лициниан, син на Лициний. 7. Още през следващите месеци проличало от слънчево затъмнение, че това нямало да бъде трайно нито полезно дори и за тия, които били приети. 8. След шест години[3] мирът бил нарушен и Лициний, разбит в Тракия, избягал в Халкедон[4]. 9. Тук той загинал заедно с Мартиниан[5], привлечен да му помага в управлението. 10. По този начин управлението на държавата преминало в ръцете на един човек,— — —.

41, 13. Et interea Gothorum Sarmatarumque stratae gentes filiusque cunctorum minor, Constans nomine, Caesar fit. (p. 125_{28} $_{-}126_{1}$).

41,13. По това време[6] били разбити сарматите и готите, и най-малкият от синовете му[7], на име Констант, станал цезар[8].

41, 17. Quod sane populus Romanus aegerrime tulit, quippe cuius armis legibus clementi imperio quasi novatam urbem Romam arbitraretur. 18. Pons per Danubium ductus; castra castellaque pluribus locis commode posita. (p. 126_{13-17}).

41,17. Римският народ тежко понесъл това[9], тъй като се смятало, че градът Рим бил възобновен чрез неговите победи, закони и милостиво управление. 18. На Дунава бил построен мост[10]. На много подходящи места били построени лагери и укрепления.

8. De Vetranione magistro militum per Illyricum

8. Ветранион, началник на войските в Илирик

41, 26. Tum quia Vetranio litterarum prorsus expers et ingenio stolidior idcircoque agresti vecordia pessimus, cum per

41, 26. Тогава Ветранион[11], който произхождал от дивите места на Горна Мизия, човек съвсем неграмотен, умствено тъп и затова твърде лош с просташкото

---

[1] Тримата цезари били назначени на 1 март 316 г. [2] Сиреч на Константин I, който се казвал Флавий Константин. [3] Авторът има пред вид битката между Константин I и Лициний при Цибале, дн. Винковци, на 8 октомври 314 г. [4] Халкедон, дн. Кадъкьой, на азиатския бряг иа Босфора. [5] Мартиниан, известен висш военачалник, привлечен за съуправител на Лициний като август в 324 г. Скоро и двамата били разбити от Константин и през 325 г. убити. Срв. *Stein*, Geschichte I, стр. 159. [6] Авторът има пред вид борбата на Константин срещу сармати и готи през 334 г., развила се по Долни Дунав. Част от тия племена били заселени в Тракия. Срв. *Patsch*, Beiträge III/1, стр. 30—31. [7] Сиреч от синовете на Константин I. [8] В същност Констант станал цезар в 333 г. и получил управлението на Италия, Илирик и Африка. [9] Авторът има пред вид смъртта на Константин I (337 г.). [10] Мостът бил построен при ди. с. Гиген, Никополско, през 328 г. [11] След убийството на имп. Констант в Галия галските легиони издигнали за император Магненций, а на 1 март 350 г. войските в Илирик — твърде възрастния Ветранион.

Illyrios peditum magisterio milites curaret, dominationem ortus Moesiae superioris locis squalidioribus improbe occupaverat. (p. 127_{16-20}).

си безумие, бил завзел по безчестен начин властта, понеже се грижел за войниците си като началник на войските в Илирик.

B. EPITOME DE CAESARIBUS

В. ИЗВЛЕЧЕНИЕ ЗА ИМПЕРАТОРИТЕ

1. Decius in Moesia interit

29,1. Decius e Pannonia inferiore, Bubaliae natus, imperavit menses triginta. 2. Hic Decium filium suum Caesarem fecit; vir artibus cunctis virtutibusque instructus, placidus et communis domi, in armis promptissimus. 3. In solo barbarico inter confusas turbas gurgite paludis submersus est, ita ut nec cadaver eius potuerit inveniri. 4. Filius vero eius bello exstinctus est. Vixit annos quinquaginta. (p. 159_{4-11}).

1. Смъртта на Деций в Мизия

29,1. Деций, роден в Бубалия в Долна Панония, управлявал тридесет месеца. 2. Той направил своя син Деций цезар.[Деций] бил мъж, надарен с всички качества и добродетели, скромен и общителен в мирно време, много смел по време на война. 3. Всред разстроените военни части той потънал в дълбините на едно блато във варварска земя, така че дори трупът му не могъл да бъде намерен. 4. Синът му също загинал в тая война. Деций живял петдесет години.

2. De Aemiliani et Regilliani insurrectionibus in Moesia factis

31,1. Sub his etiam Aemilianus in Moesia imperator effectus est. (p. 159_{17-18}).

32,2. Hic filium suum Gallienum Augustum fecit Gallienique filium, Cornelium Valerianum, Caesarem. 3. His imperantibus Regillianus in Moesia, Cassius Latienus Postumus in Gallia Gallieni filio interfecto imperatores effecti sunt. 4. Pari modo Aelianus apud Mogontiacum, in Aegypto Aemilianus, apud Macedonas Valens, Mediolani Aureolus dominatum invasere. (p. 160_{2-8}).

2. Бунтовете на Емилиан и Регилиан в Мизия

31,1. По тяхно време[1] също и Емилиан бил провъзгласен за император в Мизия.

32,2. [Валериан] направил своя син Галиен август, а сина на Галиен — Корнелий Валериан — цезар. 3. През време на тяхното управление били провъзгласени за императори Регилиан в Мизия и Касий Лациен Постум в Галия, след като синът на Галиен бил убит[2]. 4. По същия начин завзели властта Елиан в Могонциакум, Емилиан в Египет, Валент в Македония, Авреол в Медиоланум.

3. De Aureliani origine Illyriciana

35,1. Aurelianus, genitus patre mediocri et, ut quidam ferunt, Aurelii clarissimi senatoris colono inter Daciam et Macedoniam, imperavit annis quinque, mensibus sex. (p. 161_{16-19}).

3. Илирийският произход на Аврелиан

35,1. Аврелиан произхождал от незначителен баща, който, както разказват, бил колон [някъде] между Дакия и Македония на пресветлия сенатор Аврелий. Той управлявал пет години и шест месеца.

4. Aurelianus apud Cenofrurium necatur

35,8. Novissime fraude servi sui, qui ad quosdam militares viros, amicos ipsius,

4. Убийството на Аврелиан при Кенофрурион

35,8. Най-после поради коварството на един свой роб сам Аврелиан бил убит

[1] В 253 г. [2] Тия събития са станали в 261 г.

nomina pertulit annotata, falso manum eius imitatus tamquam Aurelianus ipsos pararet occidere, ab iisdem interfectus est in itineris medio, quod inter Constantinopolim et Heracleam est. (p. 162_{10-14}).

по средата на пътя между Константинопол и Хераклея от няколко военни, свои приятели, на които робът, имитирайки почерка му, занесъл списък с имената им, уж че Аврелиан се готвел да ги убие.

5. De vitium cultura Moesiae

37,1. Probus, genitus patre agresti hortorum studioso Dalmatio nomine, imperavit annos sex. 2. Iste Saturninum in Oriente, Proculum et Bonosum Agrippinae imperatores effectos oppressit. 3. Vineas Gallos et Pannonios habere permisit. Opere militari Almam montem apud Sirmium et Aureum apud Moesiam superiorem vineis conseruit. 4. Hic Sirmii in turri ferrata occiditur. (p. 162_{25-32}).

5. Лозарството в Мизия

37,1. Проб, роден от баща селянин, който се занимава с градинарство, и чието име било Далмаций, управлявал шест години. 2. Той разбил провъзгласените за императори Сатурнин в Ориент, Прокул и Бонос в Агрипина. 3. Разрешил на галите и панонците да имат лозя. С труда на войници засял с лозя планината Алма при Сирмиум и Ауреум в Горна Мизия. 4. Той бил убит в Сирмиум в една желязна кула.

6. De successorum Diocletiani origine Illyriciana

40,10. Fuerunt autem morum huiusmodi: Aurelius Maximianus, cognomento Herculius, ferus natura, ardens libidine, consiliis stolidus, ortu agresti Pannonioque. Nam etiam nunc haud longe Sirmio eminet locus palatio ioidem constructo, ubi parentes eius exercebant opera mercenaria. 11. Aetate interiit sexagenarius, annorum viginti imperator. 12. Genuit ex Eutropia, Syra muliere, Maxentium et Faustam, coniugem Constantini; cuius patri Constantio tradiderat Theodoram privignam. 13. Sed Maxentium suppositum ferunt arte muliebri tenere mariti animum laborantis auspicio gratissimi partus coepti a puero. 14. Is Maxentius carus nulli umquam fuit, ne patri aut socero quidem Galerio. 15. Galerius autem fuit (licet inculta agrestique iustitia) satis laudabilis, pulcher corpore, eximius et felix bellator, ortus parentibus agrariis, pastor armentorum, unde ei cognomen Armentarius fuit. 16. Ortus Dacia Ripensi ibique sepultus est; quem locum Romulianum ex vocabulo Romulae matris

6. Илирийският произход на наследниците на Диоклетиан

40,10. [Наследниците на Диоклетиан] по характер били такива: Аврелий Максимиан, по прозвище Херкулий, бил жесток по природа, горящ от плътска страст, глупав в съветите си; произхождал от селско семейство в Панония. И до днес недалеч от Сирмиум се издига едно място, където е бил построен дворец. Там родителите му работели като наемници[1]. 11. Той умрял шестдесетгодишен, като бил двадесет години император. 12. Евтропия, сирийка по произход, му родила Максенций и Фауста, съпругата на Константин. На Константиновия баща Констанций [Максимиан] дал заварената си дъщеря Теодора. 13. Разправят обаче, че подставеното от хитрата съпруга [дете] Максенций задържало сърцето на мъжа й, който желаел силно поколението му да започва с мъжка рожба. 14. Този именно Максенций никога и от никого не бил обичан — нито от баща си, нито дори от тъста си Галерий. 15. Галерий (макар и необразован селянин, но справедлив) бил твърде достоен за похвала, имал красива външност, бил отличен и щастлив боец; произхождал от родители селяни. Той бил пастир на добитък, поради което получил прякора „Арментарий“. 16. Галерий бил роден в Крайбрежна Дакия и там бил погребан. Това селище той нарекъл Ромулианум[2] по

[1] Вероятно родителите му са работили като колони.

[2] За Ромулианум вж. стр. 49, бел. 4.

appellarat. 17. Is insolenter affirmare ausus est matrem more Olympiadis, Alexandri Magni creatricis, compressam dracone semet concepisse. 18. Galerius Maximinus, sorore Armentarii progenitus veroque nomine ante imperium Daca dictus, Caesar quadriennio, dehinc per Orientem Augustus triennio fuit, ortu quidem atque instituto pastorali, verum sapientissimi cuiusque ac litteratorum cultor, ingenio quieto, vini avidior. 19. Quo ebrius quaedam corrupta mente aspera iubebat; quod cum pigeret factum, differri, quae praecepisset, in tempus sobrium ac matutinum statuit. 20. Alexander fuit Phryx origine, ingenio timidus, inferior adversus laborem vitio senectae aetatis. (p. 165_{3-34}).

името на майка си Ромула. 17. Той се осмелявал дръзко да твърди, че и майка му го заченала, както Олимпиада, майката на Александър Велики, от един змей. 18. Галерий Максимин, син на сестрата на Арментарий, чието истинско име, преди да стане император било Дака[1], бил четири години цезар, а след това три години август на Ориент. Той също бил селянин по произход и по възпитание, обаче покровител на всеки учен и книжовник. Максимин бил със спокоен характер, но имал страст към виното. 19. Затова, когато бил пиян, поради замъгления си ум, заповядал жестоки неща. Понеже се отвращавал от това нещо, той наредил да се отлага [изпълнението на това], което заповядва, за сутринта, когато е трезвен. 20. Александър[2] бил по произход фригиец, страхлив по характер и неработоспособен поради напредналата си възраст.

7. De Licinii cura pro agricultoribus

41,5. Verum enimvero ut imperia difficile concordiam custodiunt, discidium inter Licinium Constantinumque exoritur; primumque apud Cibalas iuxta paludem Hiulcam nomine Constantino nocte castra Licinii irrumpente Licinius fugam petiit Byzantiumque fuga volucri pervenit. 6. Ibi Martinianum, officiorum magistrum, Caesarem creat. 7. Dehinc Constantinus acie potior apud Bithyniam adegit Licinium pacta salute indumentum regium offerre per uxorem. Inde Thessalonicam missum paulo post eum Martinianumque iugulari iubet. 8. Hic Licinius annum dominationis fere post quartumdecimum, vitae proxime sexagesimum occidit; avaritiae cupidine omnium pessimus neque alienus a luxu venerio, asper admodum, haud mediocriter impatiens, infestus litteris, quas per inscitiam immodicam virus ac pestem publicam nominabat, praecipue forensem industriam. 9. Agraribus

7. Грижата на Лициний за селяните

41,5. И наистина, понеже между [двама] властници мъчно се запазва съгласие, между Лициний и Константин избухнал раздор. Отначало, когато Константин през една нощ нападнал внезапно лагера на Лициний при Цибале[3] до блатото Хиулка, Лициний избягал и пристигнал във Византион с бързината на птица. 6. Там той назначил магистъра на ведомствата Мартиниан за цезар. 7. След това Константин победил в една битка във Витиния и принудил Лициний, след като му обещал пощада, да предаде чрез жена си[4] императорските одежди. Той го изпратил в Солун и скоро след това заповядал да го удушат заедно с Мартиниан. 8. Лициний загинал близо шестдесетгодишен след четиринадесетгодишно управление. Със страст на скъперник, най-лош от всички, той не бил никак чужд на плътски удоволствия, бил твърде груб, много невъздържан, враждебно настроен към книжовността, която поради прекомерното си невежество наричал отрова и обществена чума и най-вече площаден занаят. 9. Лициний се грижел за земеде-

---

[1] Максимин е известен обикновено като Максимин Дая, Даза или Дака. Вж. стр. 88, бел. 2. [2] Александър (308—311) бил провъзгласен за император от войските в Африка и се явил като претендент за властта на Максенций. [3] Вж. стр. 96, бел. 3. [4] Жената на Лициний била сестра на Константин I.

plane ac rusticantibus, quod ab eo genere ortus altusque erat, satis utilis ac militiae custos ad veterum instituta severissimus. 10. Spadonum et aulicorum omnium vehemens domitor tineas soricesque palatii eos appellans. (p. 166_{17}—167_{6}).

лието и изобщо за тия, които се занимавали със селски труд, понеже бил роден и израсъл всред тях. Той, според старите обичаи, бил най-строг пазител на войнишката дисциплина. 10. Лициний бил жесток преследвач на всички евнуси и придворни, като ги наричал молци и мишки на двореца.

8. De ponte in Danubio a Constantino facto

41,13. Hic pontem in Danubio construxit. (p. 167_{15}).

8. Константин построява мост на Дунав

41,13. Константин построил мост на Дунав.[1]

9. Quae in Illyrico Thraciisque sub Constantini successoribus evenerint

41,19. Ita ad tres orbis Romani redacta dominatio est, Constantinum et Constantium ac Constantem, filios Constantini. 20. Hi singuli has partes regendas habuerunt: Constantinus iunior cuncta trans Alpes, Constantius a freto Propontidis Asiam atque Orientem, Constans Illyricum Italiamque et Africam, Delmatius Thraciam Macedoniamque et Achaiam, Annibalianus, Delmatii Caesaris consanguineus, Armeniam nationesque circumsocias. (p. 167_{30}—168_{7}).

9. Тракия и Илирик при наследниците на Константин

41,19. И така, властта в Римската империя била разпределена между тримата синове на Константин — Констанций, Константин и Констант.[2] 20. Поотделно те получили да управляват следните части: младият Константин — всички земи отвъд Алпите, Констанций — Азия и Ориент, като се почне от проливите на Пропонтида, Констант — Илирик, Италия и Африка, Делмаций[3] — Тракия, Македония и Ахея, Анибалиан, брат на цезаря Делмаций — Армения и съседните народи.

46,1. Valens una cum Valentiniano germano suo, de quo diximus, regnavit annos tredecim, menses quinque. 2. Hic Valens cum Gothis lacrimabili bello commisso sagittis saucius in casa deportatur vilissima; ubi supervenientibus Gothis ignique supposito incendio concrematus est 3. In quo probanda haec fuere: fuit possessoribus consultor bonus; mutare iudices rarius; in amicos fidus; irasci sine noxa ac periculo cuiusquam; sane valde timidus. 4. Huius temporibus Procopius tyrannidem invadens exstinguitur. (p. 173_{10-19}).

46,1. Валент,[4] заедно със своя брат Валентиниан[5], за когото говорихме, управлявал тринадесет години и пет месеца. 2. Тоя Валент, когато започнал злополучната война с готите, ранен от стрела, бил отнесен в една бедна селска колиба. Готите се появили неочаквано, запалили я и той изгорял в пожара. 3. Валент притежавал следните похвални качества: бил добър закрилник на земеделците, сменял твърде рядко съдиите, бил верен на приятелите си, гневял се, без да вреди и без да бъде опасен за някого, но бил много нерешителен. 4. По негово време бил убит Прокопий[6], който се стремял към тирания.

47,1. Gratianus, genitus Sirmii, — — — (p. 173_{20}).

47,1. Грациан[7] бил роден в Сирмиум, — — —

[1] Срв. стр. 96, бел. 10 [2] Константин II бил император от 337 до 340 г., Констанций II — от 337 до 361, а Констант — от 337 до 350 г. [3] Цезарят Делмаций управлявал Тракия от 335 до 337 г. през която година бил убит заедно със своя брат Анибалиан в Константинопол. Те са били племенници на Константин I. [4] Валент, римски император (364—378). [5] Валентиниан, римски император (364—375). [6] Прокопий бил претендент за императорската власт. Той вдигнал бунт в 365 г. и имал много привърженици в Тракия. Подробности вж. у *Amm. Marcell.*, XXVI, 5, 10 сл., също у *Stein*, Geschichte I стр. 270 сл. [7] Грациан, римски император (367—383).

47,3. Hic cum animadvertisset Thraciam Daciamque tamquam genitales terras possidentibus Gothis Taifalisque atque omni pernicie atrocioribus Hunnis et Alanis extremum periculum instare nomini Romano, accito ab Hispania Theodosio cunctis faventibus degenti annum a tricesimo tertium imperium committit. (p. 173_{25-31}).

47,3. Когато [Грациан] забелязал, че Тракия и Дакия като че ли са станали родни земи на притежаващите ги готи и тайфали и че крайна опасност надвиснала над римската власт от хуните и аланите, по-жестоки от всяка напаст, извикал от Испания Теодосий[1], който карал тридесет и третата си година, и с благосклонното съгласие на всички му поверил едната трета от империята.

48,5. Fuit autem Theodosius propagator reipublicae atque defensor eximius. Nam Hunnos et Gothos, qui eam sub Valente defatigassent, diversis proeliis vicit. (p. 174_{27-30}).

48,5. А Теодосий бил разширител и отличен защитник на държавата. Така той в различни сражения победил хуните и готите, които я били изтощили при Валент.

[1] Теодосий I, римски император (379—395).

VIII. ЛАТИНСКИ ПОХВАЛНИ СЛОВА

Под заглавието Panegyrici Latini до нас е дошла една сбирка от 12 похвални речи за различни императори: от Траян до Теодосий I. Авторството на речите е твърде спорно. Някои от авторите се знаят: Мамертин, Пакат, Евмений, Наксарий, но и за тях данните са оскъдни. Клавдий Мамертин е заемал значителни административни длъжности по времето на император Юлиан (361—363), когато е бил на преклонна възраст. Между другото той е бил и управител на префектурата Илирик. Речта за Юлиан е държана на 1 януари 362 г. в Цариград. Двете начални речи за Максимиан Херкулий (втората — от 289 г. и третата — от 291 г.), от които тук се дават откъси, са дело на автор, който също носи име Мамертин, но е различен от горния. Евмений е виден представител на къснoримската проза, работил предимно в Галия. Литературната му дейност, която е била твърде плодовита, се пада главно между 289 и 313 г. Речта му, от която тук се дава откъс, е държана в Августодунум, дн. Аутун, през есента на 297 г. Някои изследвачи приписват речите с неизвестно авторство на същия Евмений. Авторите на двете речи, от които се дават също откъси, не са известни. Едната (V) е посветена на Констанций Хлор и е държана в 297 г., а другата (VIII), държана в 310 г. в Трир, прославя неговия син, по-късния император Константин I. Последният от авторите — Пакат, оратор и поет, е роден в Галия през първите десетилетия на IV в. Речта му била произнесена в Рим през 389 г. пред самия император Теодосий. Пакат е починал вероятно към 397 г.

Историческата стойност изобщо на речите, с изключение на тая на Пакат, не е много голяма. Това се дължи на самия им характер — те са съставени в надут, реторичен стил, като със силни фрази и думи се подчертават прекомерно заслугите на отделните императори. За историята на българските земи обаче те имат стойност, понеже съдържат някои отделни сведения за Тракия и изобщо за варварските нашествия в Балканските земи.

Известните днес ръкописи произхождат от т. н. ръкопис Maguntinus, който през XV в. (1433 г.) се намирал в гр. Майнц, но по-късно изчезнал.

ИЗДАНИЯ: *W. Baehrens*, XII Panegyrici Latini, Lipsiae 1911. — *Aemilius Baehrens*, XII Panegyrici Latini, Lipsiae 1874. Дадените тук откъси са направени по изданието от 1874 г.

КНИЖНИНА: — *W. S. Teuffel's* Geschichte der römischen Literatur, bearbeitet von W. Kroll und F. Skutsch, III, VI Aufl., Leipzig-Berlin 1913, стр. 182—184 — *M. Schanz, C. Hosius, G. Krueger*, Geschichte der römischen Litteratur, III Teil, III Aufl., München 1922, стр. 138—153; IV Teil, I Hälfte, München 1904, стр. 107—109. — *K. Ziegler*, XII Panegyrici Latini, PWRE, XVIII², кол. 571—578.

PANEGYRICI LATINI

1. *De bellis sub Maximiano per limitem Danubianum gestis*

II,2. An tuas res gestas enumerare conabor, quae te prima signa imperatoriis auspiciis inaugurarint, quae castra dominum habitura susceperint, quae bella deduxerint, quae victoriae auxerint? Ibo scilicet virtutis tuae vestigiis colligendis per totum Histri limitem perque omnem qua tendit Eufratem et ripas peragrabo Rheni et litus oceani? (p. 91_{8-16}).

2. *De bellis inter gentes Transdanubianas gestis*

III, 16. Illud vero, non suggeratur licet, quoquo modo dicam, antequam desinam: tantam esse imperii vestri felicitatem ut undique se barbarae nationes vicissim lacerent et excidant, alternis dimicationibus et insidiis clades suas duplicent et instaurent, Sarmaticas vestras et Raeticas et transrhenanas expeditiones furore percitae in semet imitentur. Sancte Iuppiter et Hercules bone, tandem bella civilia ad gentes illa vesania dignas transtulistis omnemque illam rabiem extra terminos huius imperii in terras hostium distulistis. Etenim, quod ait ille Romani carminis primus auctor: „a sole exoriente usque ad Maeoti paludes“, id nunc longius longiusque protendere licet, si qui hostilem in mutua clade vesaniam toto orbe percenseat. Etenim ab ipso solis ortu non modo citra Maeotim ac sub extrema septentrionis plaga, qua fervidum caput

ЛАТИНСКИ ПОХВАЛНИ СЛОВА

1. *Войните на Дунавския лимес по времето на Максимиан*

II, 2. Или да се опитам да изброя твоите[1] подвизи, а именно — кои военни знамена те увенчаха за пръв път с императорската власт, кой лагер те прие, за да те има като свой господар, кои войни те издигнаха, кои победи те възвеличиха? Да премина ли по целия лимес[2] на Истър[3] и по целия лимес, където тече Евфрат, и да пребродя ли крайбрежията на Рейн и брега на Океана за да събера следите на твоята храброст?

2. *Войни между отвъддунавски племена*

III,16. А това, макар и да не му е мястото тука, ще го разкажа по някакъв начин, преди да приключа речта си: толкова голямо е благополучието на вашето управление[4], че навсякъде варварските племена се избиват и унищожават помежду си, повтарят и възобновяват своите поражения чрез взаимни нападения и засади и, обладани от ярост едни срещу други, подражават на вашите сарматски, рецийски и отвъдрейнски походи. Свещени Юпитере и добри Херакле! Ней-сетне вие пренесохте гражданските войни всред племена, достойни за това безумие, и целия тоя бяс изнесохте извън границите на тая държава в земята на враговете. И наистина, това, което казва онзи най-изтъкнат поет на римската песен[5],

„от изгряващото слънце чак до Меотидските блата“,

това именно пространство може сега да се разшири още по-надалеч, ако някой пресметне безумието на враговете във взаимното им избиване по целия свят. И така, оттам, където изгрява слънцето, не само до земите отсам Меотида[6] и до най-крайните области на север, откъдето блика буйният извор на Дунав и където

---

[1] Става дума за дейността на имп. Максимиан Херкулий. Вж. стр. 47 и 94, бел. 6 и 7. [2] Вж. стр, 56, бел. 5. [3] Истър е друго име на р. Дунав. [4] Вероятно става дума за съвместното управление на Максимиан и Диоклетиан (286—305). [5] Стих от известния римски поет Ений (239—169). Срв. Ennianae poesis, reliquiae. rec. I. Vahlen, Lipsiae 1928, стр. 216, [6] Меотида е дн. Азовско море.

Danuvius evoluit quaque horridus secat Albis Germaniam, sed etiam sub ipso lucis occasu, qua Tingitano litori Calpetani montis obvium latus in mediterraneos sinus admittit oceanum, ruunt omnes in sanguinem suum populi, quibus numquam contigit esse Romanis, obstinataeque feritatis poenas nunc sponte persolvunt. (pp. 113_{30}–114_{22}).

страшният Албис[1] разделя Германия, но дори и на самия краен запад, където склоновете на Калпетанската планина[2] срещу брега на Тингитана[3] приемат в средиземноморските води Океана, всички народи се втурват във взаимно изтребление, народи, на които никога не се е случвало да бъдат зависими от римляните и които сега доброволно получават наказанието си за своята упоритост и дивост.

III,17. Furit in viscera sua gens effrena Maurorum, Gothi Burgundios penitus excidunt rursumque pro victis armantur Alamanni itemque Tervingi, pars alia Gothorum, adiuncta manu Taifalorum, adversum Vandalos Gipedesque concurrunt. (pp. 114_{23}–114_{27}).

III,17. Необузданото племе на маврите[4] свирепо се самоунищожава, готите избиват бургундите, победените алamани пак се въоръжават и отново тервингите, друга част от готите, заедно с група тайфали се втурват против вандали и гепиди[5].

3. De castris castellisque per limitem Danubianum restitutis

3. Възстановяване на укрепленията по Дунавския лимес

IV,18. Nam quid ego alarum et cohortium castra percenseam toto Rheni et Histri et Eufratis limite restituta? Qua veris autumnive clementia tot manu positae arbores convalescunt, quo calore solis tot depressae imbribus segetes resurgunt, quot ubique muri vix repertis veterum fundamentorum vestigiis excitantur? (p. 129_{24-30}).

IV,18. Но защо да пресмятам лагерите на алите[6] и кохортите[7], възстановени по целия лимес на Рейн, Истър и Евфрат? През коя благоприятна пролет или есен израстват толкова много посадени дървета, с коя слънчева топлина наново се изправят толкова повалени от проливните дъждове посеви, колкото крепостни стени се издигат навсякъде по едва забележимите следи на стари основи?

4. Barbari profligantur et limes Danubianus confirmatur

4. Разбиване на варварите и затвърдяване на Дунавския лимес

V, 3. Partho quippe ultra Tigrim redacto, Dacia restituta, porrectis usque ad Danuvii caput Germaniae Raetiaeque limitibus, destinata Bataviae Britanniaeque vin-

V, 3. И действително, след като партите бяха прогонени отвъд Тигър, Дакия — възстановена,[8] границите на Германия[9] и Реция[10] — продължени чак до извора на Дунав, освобождаването на Батавия[11] и Британия[12] — решено, дър-

[1] Под Албис ще трябва да се разбира не р. Елба, която също се пише Albis, а планината Schwäbische Alb. Под Германия авторът на Похвалното слово от края на III и началото на IV в. е разбирал дн. Южна Германия. Срв. по този въпрос *W. Ensslin*, Niger und Alba in SHA, vita Probi 13.7, Wissensch. Zeitschrift d. Karl Marx Univers. Leipzig, Geselschafts- und Sprachw. Reihe, 3 Jahrg. 1953/54, Hft 2/3, стр. 261—263. [2] Калпетанската планина се намира на европейския бряг при Гибралтар. [3] Тингитана, дн. Танжер, главен град на провинция Мавритания. [4] Маври са жителите на Мавритания, област и провинция в Северна Африка. [5] Изброените в тоя откъс (II 17) племена са от германски произход. Те са обитавали областите отвъд северните граници на Римската империя — от Южна Германия до северното черноморско крайбрежие. [6] Ала — кавалерийска част, самостоятелна тактическа единица. [7] Кохорта — военна част, състояща се от пехота или от пехота и конница, самостоятелна тактическа единица. [8] В случая се има пред вид създаването на новат провинция Дакия отсам Дунав, извършено от имп. Аврелиан. Вж. стр. 84, 85, 86, бел. 11, 8, 2. [9] В този случай под Германия вероятно се разбират провинциите Долна и Горна Германия на левия бряг на р. Рейн. [10] Провинция Реция е обхващала северните склонове на Алпите, Северен Тирол и Южна Бавария. [11] Батавия — оласт в Долна Германия, между устието на р. Рейн и Мьоза. [12] Британия — дн. Британски острови.

dicta, gubernacula maiora quaerebat aucta atque augenda res publica, et, qui Romanae potentiae terminos virtute protulerant, imperium filio pietate debebant. (p. 134_{11-17}).

жавата, която беше разширена и трябваше да се разширява още повече, изискваше повече управители, и тия, които бяха разширили със смелостта си границите на римската мощ, се нуждаеха и от управлението на сина[1] заради благочестието му.

V, 10. Nunc vero toto orbe terrarum non modo qua Romanus fuerat virtute vestra recepto, sed etiam qua hostilis edomito, cum totiens proculcata esset Alamannia, totiens obtrita Sarmatia, Iuthungi Quadi Carpi totiens profligati, summittente se Gotho pace poscenda, supplicante per munera rege Persarum, urebat animos (quod nunc denique confitemur) una illa tanti imperii contumelia eoque nobis intolerabilior videbatur quod gloriae sola restabat. (p. 139_{13-21}).

V, 10. А сега, благодарение на вашата храброст, целият свят е вече овладян, не само, където имаше римляни, но дори е усмирен и там, където имаше врагове, понеже толкова пъти Аламания[2] бе тъпкана, толкова пъти бе смазвана Сарматия[3], толкова пъти бяха побеждавани ютунгите[4], квадите[4], карпите, а готите се покориха и трябваше да искат мир, царят на персите молеше с дарове[5] и онзи необикновен позор[6] за такава голяма империя ни гореше душата (което едва сега признаваме) и ни изглеждаше толкова по-непоносим, понеже той единствено ни засенчваше славата.

5. De Asianis in Thracias translatis

V, 21. Itaque sicuti pridem tuo, Diocletiane Auguste, iussu implevit deserta Thraciae translatis incolis Asia, — — — (p. 147_{21-23}).

5. Преселници от Азия в Тракия

V,21. И така, както по-рано, по твоя заповед, Диоклетиане, августе, Азия изпълни пустеещите места на Тракия с преселени жители[7], — — —

6. Gothi in Thracias invadentes a Claudio devincuntur

VII, 2. A primo igitur incipiam originis tuae numine, quod plerique adhuc fortasse nesciunt, sed qui te amant plurimum sciunt. Ab illo enim divo Claudio manat in te avita cognatio qui Romani imperii solutam et perditam disciplinam primus reformavit immanesque Gothorum copias Ponti faucibus et Histri ore proruptas terra marique delevit, — — — (p. 161_{5-11}).

6. Готите нахлуват в Тракия и биват разбити от Клавдий

VII,2. И така, най-напред ще започна с твоя божествен произход, за който мнозина досега може би не знаят, но тия, които те обичат най-много, знаят. Ти[8] произхождаш по дядо от оня божествен Клавдий[9], който пръв възстанови разхлабената и изчезнала дисциплина на римската държава и разби по суша и по море промъкналите се през теснините на Понт[10] и през устието на Истър грамадни пълчища готи — — —[11].

---

[1] Вероятно се намеква за по-късния император Константин I, син на Констанций Хлор, в чест на когото е държана тази реч. [2] Под Алмания се разбират земите между реките Дунав, в горното му течение, Горни Рейн и Майн. [3] Под Сарматия у късноантичните автори се разбират най-общо земите, североизточно от средното и долно течение на Дунав. Вж. стр. 57, бел. 1. [4] Ютунгите са западногерманско племе. Квадите са свевско племе, което обитавало през първите векове от н. е. дн. Моравия. След това сведенията за него изчезват. [5] Вероятно става дума за успешните действия на Галерий срещу Нарзей в 297 г., в резултат на които източните граници на империята били осигурени. Вж. стр. 87, бел. 4, 8. [6] Става дума вероятно за пленяването на имп. Валериан през 260 г. [7] Загатва се за преселването на сарацини в Тракия, станало към 296 г. по заповед на имп. Диоклетиан. Срв. *Schiller*, Geschichte II, стр. 141. [8] Константин I, в чест на когото е произнесена речта. [9] Става дума за имп. Клавдий II Готски (268—270). [10] Под „Теснини на Понт" се разбира Босфорът. [11] Има се пред вид прочутата битка при Ниш през 269 г.

7. *De moenibus castellisque per Illyricum Thraciasque sub Iuliano restitutis*

XI,6. Itaque cum in ipso molimine oppressisset Alamanniam rebellantem, qui paulo ante inaudita regionum fluviorum montium nomina exercitu victore peragraverat, per ultima ferarum gentium regna, calcata regum capita supervolans, in medio Illyrici sinu improvisus apparuit. Vidimus felices illius viae comites stupentes, urbium populos dubitasse credere quae videbant. (p. 249_{10-17}).

XI,7. Sufficere quidem poterat ad expeditionem praesentium negotiorum sola properatio, sed non sufficit principi nostro rei publicae una ratione consulere. Multa pariter aggreditur pectus nullis umquam laboribus fatigatum. Ut uno eodemque tempore et componeret fidissimarum provinciarum statum et barbariam omnem admoto propius terrore percelleret, longissimo cursu Histrum placuit navigari. Pro sancta divinitas! quae navigationis illius fuit pompa, cum dexteriorem incliti fluminis ripam utriusque sexus, omnium ordinum, armatorum atque inermium perpetuus ordo praetexeret, despiceretur ad laevam in miserabiles preces genu nixa barbaria? Omnes urbes quae Danuvium incolunt aditae, omnium audita decreta, levati status instaurataeque fortunae, innumerabilibus barbaris data venia et munus pacis indultum. Qui properationem illam contemplabitur, nihil egisse praeter viam imperatorem putabit; qui gestarum rerum multitudinem considerabit, properasse non credet. (pp. 249_{29}–250_{18}).

XI, 9. Iam quale illud fuit quod Histrum adhuc navigans beneficia tua usque

7. *Възстановяване на крепостни стени и кастели в Илирик и Тракия по времето на Юлиан*

XI,6. И така, след като с най-голямо напрежение потушил бунта на аламаните[1], [Юлиан], който преди малко бе пребродил с победоносна войска области, реки и планини с непознати още имена[2], прелитайки през най-далечни царства на диви народи и тъпчейки царски глави, внезапно се появи всред Илирик[3]. И ние смаяни видяхме щастливите спътници на неговото пътуване и как населението на градовете недоумяваше дали да вярва това, което вижда.

XI,7. За изпълнението на предстоящите задачи можеше наистина да бъде достатъчна само бързината, но нашият император не се задоволяваше да се грижи за държавата само по един начин. Той пристъпя едновременно към много неща, без да се изморява от никакви трудности. И за да може по едно и също време и да урежда положението на найверните си провинции, и да обърква всички варвари, като ги сплаши по-отблизо, той реши да плува продължително по течението на Истър[4]. О свещени божества! Колко тържествено бе неговото пътуване, когато непрекъснат ред хора от двата пола, от всички съсловия, въоръжени и невъоръжени покриваха десния бряг на прочутата река, докато на левия бряг се виждаха варвари, които коленичили отправяха жалки молби! Всички градове, разположени край Дунава, бяха посетени, решенията на всички [градове] бяха изслушани, положението им бе облекчено, благосъстоянието възстановено[5]. На безброй варвари бе дадена прошка и бе подарен мирът. Онзи, който ще съди по бързината му, ще помисли, че императорът е само пътувал, без да извърши нещо. А онзи, който вземе пред вид многото извършени дела, не би повярвал, че той е бързал.

XI, 9. А как бе възможно, плувайки още по Истър, да раздаваш благодеяния

[1] Прави се намек за борбите на Юлиан в Галия през 355—359 г. срещу аламаните и други германски племена. В резултат на неговите успешни действия Галия била прочистена от нахлули германски племена. Срв. *Stein*, Geschichte I, стр. 222—224. [2] Отнася се за области в Южна Германия, гдето Юлиан водел борба с различни германски племена. [3] Тук авторът има пред вид пристигането на имп. Юлиан в Сирмиум, дн. Сремска Митровица, средището на префектурата Илирик. [4] Пътуването на Юлиан по Дунав, за което се говори тук, е станало през пролетта на 361 г. [5] Става дума вероятно за възвръщането от страна на имп. Юлиан имотите на градските общини, за което споменава Амиан Марцелин (XXV. 4,15).

ad Hadriam, Tyrrhenum, Mareoticum porrigebas? Illo ipso enim tempore levati equorum pretiis enormibus Dalmatae, Epirotae ad incitas intolerandi tributi mole depressi providentia, imperator, tua non modo miserias exuerunt, sed amplam etiam atque opulentam reduxere fortunam. Urbs Nicopolis, quam divus Augustus in monumentum Actiacae victoriae trophaei instar extruxerat, in ruinas lacrimabiles prope tota conciderat: lacerae nobilium domus, sine tectis fora, iamdudum aquarum ductibus pessumdatis plena cuncta squaloris et pulueris. Certamen ludicrum lustris omnibus solitum frequentari intermiserat temporis maesti deforme iustitium. Ipsae illae bonarum artium magistrae et inventrices Athenae omnem cultum publice privatimque perdiderant. In miserandam ruinam conciderat Eleusina. Sed universas urbes ope imperatoris refotas enumerare perlongum est: scire satis est cunctas Macedoniae, Illyrici, Peloponessi civitates unis aut binis epistulis maximi imperatoris repentinam induisse novatis moenibus iuventatem, aquas locis omnibus scatere, quae paulo ante arida et siti anhelantia visebantur, ea nunc perlui inundari madere, fora deambulacra gymnasia laetis et gaudentibus populis frequentari, dies festos et celebrari veteres et novos in honorem principis consecrari. (pp. 251_6—252_4).

чак до Адриатическо море, до Тиренско море до Мареотида[1]? И наистина, точно по това време далматинците бяха облекчени по отношение прекомерните оценки за конете[2], а епирците, притиснати от непоносимо данъчно бреме, чрез твоите грижи, императоре, не само се избавиха от немотията, но дори си възвърнаха голямото и значително благосъстояние. Градът Никопол[3], който божественият Август бе построил като паметник за спомен на победата при Акциум[4] бе почти целият потънал в жалки развалини: разрушени бяха домовете на благородните, пазарищата бяха без покрив и, понеже водопроводите бяха вече занемарени, всичко бе изпълнено с нечистотия и прах. Грозното затишие на тъжното време бе прекъснало театралните състезания, които се устройваха тържествено по обичая всеки четири години. Самият град Атина, учителка и откривателка на благородните изкуства, бе лишен от всякакви обществени и частни грижи. Елевзин[5] се бе превърнал в печална руина. Твърде дълго време обаче ще отнеме да се изброяват всички градове, отново съживени благодарение на грижите на императора. Достатъчно е да се знае, че всички градове в Македония, Илирик и Пелопонес с едно или две нареждания на великия император внезапно се подмладиха, като бяха обновени стените им.[6] По всички места бликаше вода и това, което преди малко бе сухо и се задъхваше от жажда, сега потъваше в буйно бликащи води[7]: площадите, местата за разходка, гимназиите се изпълваха с весели и радващи се хора, празнуваха се старите празнични дни и се посвещаваха нови в чест на императора[8].

XI,14. Cum igitur inter egregia negotia itinere confecto usque ad Thraciae fines perventum foret, cursim disposito

XI,14. И така, когато Юлиан извърши пътуването си, зает с толкова сериозни грижи, и достигна чак до пределите на Тракия[9], той уреди бързо продоволст-

[1] Мареотида или Мареотика е поетическо наименование на Либия и Египет. [2] Става дума за намаляване цената на конете, която е била изплащана вместо доставката на коне. Срв. за това *В. Велков,* ИПр, XII, 1956, кн. 5, стр. 97. [3] Има се пред вид Никопол, град в Епир, срещу нос Акциум. Вж. стр. 80, бел. 3. [4] Битката при нос Акциум в Епир, в която Октавиан Август победил по море съединените сили на Антоний и Клеопатра, е станала в 31 г. пр. н. е. [5] Елевзин е древно светилище край Атина, където са ставали известните елевзински мистерии. [6] Така например *Й. Иванов,* Кюстендилският Хисарлък и неговите старини, ИБАД, VII, 1919, стр. 116, предполага, че крепостта на древна Пауталия, дн. Кюстендил, който град е спадал към префектурата Илирик, е била поправена от имп. Юлиан. [7] Намеква се за възобновяването на водопроводите. [8] Изпуснат е един текст от същата реч (стр. 254_{30}), гдето се споменава снегът по голите върхове на Тракия: ut. . . hieme pruinam Thraciae intectis verticibus perferatis. [9] Сиреч до прохода Суки, дн. Траянови врата, където била границата между Тракия и Илирик.

exercitus commeatu ad Romanam urbem annonae vacuam mentem reflexit. Quemlibet alium a subveniendi conatibus gravissima fames et tristissimum rei pulicae periculum deterruisset. Sed stipendiis provinciarum et patrimonii sui fructibus, tum undique frumentis coemptis usque ad opulentiam [abundantiam] esurientem iam urbem refersit. (pp. 255_6—255_{14}).

вието на войската и насочи вниманието си към град Рим, който бе лишен от храни. Този страшен глад и тази гибелна опасност за държавата щяха да отчаят всекиго другиго да опита да се притиче на помощ. Обаче той чрез данъците от провинциите и чрез доходите от своите имущества закупи тогава храни отвсякъде и изобилно препълни с тях гладуващия вече град.

8. *Aurum a Bessis eruitur*

XII, 28. Parum ille pretiosum putabat aurum quod de montium venis aut fluminum glareis quaesitor Bessus aut scrutator Gallaicus eruisset: illud purius splendidiusque credebat [quod dedissent dolentes], quod hominum lacrimae, non amnium aquae abluissent nec e terrenis specubus egestum, sed e cervicibus iugulisque caesorum esset ecfossum. (p. 296_{13}—$_{19}$).

8. *Добиване на злато от бесите*

XII, 28. Той смяташе не особено ценно златото, което з атотърсачите беси[1] и галаици[2] биха извадили от планинските жили или от речните пясъци, той вярваше, че по-чисто и по-блестящо е онова злато, [което биха дали страдащите], което би било измито не от водите на реките, а от човешки сълзи, което би било извадено не от земните галерии, но изтръгнато от вратовете и от гърлата на избитите хора.

9. *Gothi, Hunni, Alani, aliique barbari ut foederati sub Theodosio in Illyrico considunt*

XII, 32. Nam primum fidem regum quibus limes orientis ambitur data atque accepta dextera firmas, quo foris securus agitares, si nihil sollicitum et suspectandum domi reliquisses. Tum copias tuas trifariam dividis ut et hostis audaciam multiplicato terrore percelleres et fugam circumfusus ambires. Postremo populis barbarorum ultroneam tibi operam ferre voventibus commilitii munus indulges ut et limiti manus suspecta decederet et militi auxiliator acce-

9. *Теодосий поселва готи, хуни, алани и други варвари като федерати в Илирик*

XII, 32. Ти най-напред укрепваш чрез сключване на взаимни договори верността на царете, чиито царства обкръжават източните ни граници, за да действуваш безопасно навън[3], ако нямаш в родината си нещо, което да създава грижи и подозрения. След това разделяш войските си на три части, за да сломиш дързостта на врага, като увеличиш страха му, и за да възпрепятствуваш бегството му, като го обкръжиш. Най-после, на варварските народи, които обещават да ти служат доброволно, ти предоставяш правото да изпълняват съвместна военна служба[4] с нас, за да се отстранят от лимеса тези подозрителни пълчища и да

---

[1] Бесите били прочути рудари в античността. Те живеели по горното течение на р. Марица и околните планини. Срв. *Г. И. Кацаров*, Тракийските беси, ИИД, VI, 1924, стр. 31—47: *G. I. Kazarow*, Beiträge zur Kulturgeschichte der Thraker, Sarajevo 1916, стр. 57—61.

[2] Племето на галаиците (Gallaici, *Καλλαικοί*) в Испания населявало област, богата с различни руди, като злато, сребро, мед.

[3] Вероятно се има пред вид сключеният в 384 г. мирен договор между Теодосий и персийският владетел Сапор III, с който източните граници на империята били осигурени. След това Теодосий съсредоточил силите си за борба с готите в Балканския полуостров. Срв. *Stein*, Geschichte I, стр. 298 сл., 317 сл.

[4] Отнася се за привличане на варвари на римска служба като федерати. Федератите били поселници главно по лимеса, получавали земя, не плащали данък, но били задължени да служат във войската и да отбраняват лимеса. Срв. *Grosse*, Militärgeschichte, стр. 280 сл.; *Th. Mommsen*, Das römische Militärwesen seit Diocletian, Ges. Schriften, VI, 1910, стр. 225—230.

deret. Hac tua benignitate pellectae omnes Scythicae nationes tantis examinibus confluebant ut quem remiseras tuis barbaris videreris imperasse dilectum. O res digna memoratu! Ibat sub ducibus vexillisque Romanis hostis aliquando Romanus et signa, contra quae steterat, sequebatur urbesque Pannoniae, quas inimica dudum populatione vacuaverat, miles implebat. Gothus ille et Hunnus et Halanus respondebat ad nomen et alternabat excubias et notari infrequens verebatur. Nullus tumultus, nulla confusio, nulla direptio ut a barbaro erat. (p. 299_{27}–300_{16}).

се превърнат те в помощници на нашата войска. Привлечени от тая твоя благосклонност, всички скитски племена[1] се стичаха в такова голямо множество, та изглеждаше, че си пратил заповед за събиране военен набор измежду своите варвари. О, дело, достойно за възпоменание! След римските вождове и знамена вървеше някогашният римски враг и следваше след знамената, срещу които бе воювал. И вече като римски войник той пълнеше градовете на Панония[2], които неотдавна бе обезлюдил с вражеските си опустошения. И готът, и хунът[3], и аланът[4] се отзоваваха при повикване и се редуваха да стоят на стража и се бояха да не бъдат забелязани, че отсъствуват. Никакъв смут, никакво безредие, никакъв грабеж, както е обичайно у варварите.

[1] Под скитски племена се разбират готите. [2] Вж. стр. 61, бел. 4. [3] Това е едно от твърде ранните споменавания на хуните във връзка с взаимоотношенията им с балканските земи. Хуните са племена, взели дейно участие в големите преселения на народите през IV—V в. от н.е., като сами са допринесли за значителни етнически промени в Средна Европа и долнодунавските земи. Хуните са причинили сериозни материални разрушения в Тракия и Мизия, но след разпадането на Атиловата държава част от тях се заселили в дн. Северна България и Добруджа. Срв. сведението на *Йорданес*, Getica, 265 сл. За историята на хуните вж. *E. A. Thompson*, A History of Attila and the Huns, Oxford 1948. [4] Аланите са племе вероятно от сарматски произход. То обитавало към началото на н.е. западните брегове на Каспийско море, Северен Кавказ, областта между Долни Днепър и Южен Урал. Аланите са взели активно участие в нашествията в балканските земи към края на IV в. от н. е. Срв. *Ю. Кулаковский*, Аланы по сведениям классических и византийских писателей, Киев 1899; *W. Tomaschek*, Alani, PWRE, I, кол. 1282—1285.

IX. РУФИН

Руфин (Rufinus Aquileiensis Presbyter), презвитер и църковен писател през IV в., е оставил значително книжовно наследство предимно от преводна литература. Роден бил между 340—345 г. в Конкордия, до гр. Аквилея, в Северна Италия. Въпреки заслугите си към християнската литература Руфин бил подозиран от най-висши църковни среди в отклонение от официалната църковна догма. В края на живота си, когато вестготите нападали Италия, той се преселил в Сицилия, където умрял в 410 г.

От литературното му наследство за нас е от значение „Църковна история" — Historiae ecclesiasticae libri XI. Девет от книгите на тази „История" представляват превод на съчинението на Евсевий. Последните две обаче се явяват самостоятелно продължение, което достига до смъртта на Теодосий I (395). Преведените тук пасажи са взети от втората от тези две книги на Historia ecclesiastica, писани от Руфин.

За историята на балканските страни се отнасят сведенията за смъртта на император Валентиниан в Илирик, за нахлуването на готите и за битката при Одрин в 378 г.

Двете самостоятелно написани от Руфин книги на Historia ecclesiastica са издадени въз основа на следните два основни ръкописа: Guarnerianus и Bononiensis.

ИЗДАНИЯ: *Rufini Aquileiensis Presbyteri* Historia ecclesiastica, Migne, PL, XXI (1878), кол. 461—540. Дадените тук извадки са по това издание.

КНИЖНИНА: *Lietzmann,* Rufinus, PWRE, I A, кол. 1193—1196, бел. 24. — *A. Ebert,* Algemeine Geschichte der Litteratur des Mittelalters im Abendlande, I, Leipzig 1889, стр. 321—327. — *W. S. Teuffel's* Geschichte der römischen Literatur, bearbeitet von W. Kroll und F. Skutsch, III, VI Aufl., Leipzig—Berlin 1913, стр. 343—346.

RUFINI AQUILEIENSIS PRESBYTERI

HISTORIA ECCLESIASTICA

1. De Valentiniani morte

II, 12. Interea cum ad bellum Sarmaticum Valentinianus de Galliae partibus venisset Illyricum, ibi vixdum coepto bello, aegritudine subita oppressus diem obiit, relictis haeredibus in imperio filiis, Gratiano Augusto, Valentinianoque admodum parvulo, et nondum regiis insignibus initiato. Quem tamen necessitas eorum, qui tanquam vacuum imperii locum conabantur invadere, compulit etiam absente fratre, purpura indui, Probo tunc praefecto fideliter rem gerente. (§ 284, col. 522 B).

2. De bello Gothico a Valente gesto et de Valentis interitu

II, 13. Per idem tempus in Orientis regno Gothorum gens sedibus suis pulsa, per omnes se Thracias infudit, armisque urbes et agros vastare feraliter coepit. Tum vero Valentis bella quae Ecclesiis inferebat, in hostem coepta converti, seraque poenitentia episcopos et presbyteros relaxari exiliis, ac de metallis resolvi monachos iubet. Ipse tamen ab hostibus circumventus in praedio, quo ex bello trepidus confugerat, impietatis suae poenas igni

РУФИН

ЦЪРКОВНА ИСТОРИЯ

1. Смъртта на Валентиниан

II, 12. Между това, когато император Валентиниан[1] заради Сарматската война[2] дошъл от областите на Галия в Илирик, там още в началото на войната той внезапно се разболял и умрял. Той оставил за наследници на императорската власт синовете си Грациан[3] Август и Валентиниан[4], който бил почти дете и още не бил приел знаците на царското достойнство. Критичното положение, създадено от тези, които се опитвали да вземат престола, като че ли бил вакантен, накарало Валентиниан да наметне пурпурната мантия дори в отсъствието на брата си. По това време префектът Проб[5] предано изпълнявал задълженията си.

2. Готската война на Валент и неговата гибел

II, 13. По същото време[6] в Източната империя готите, след като били изтласкани от земите, които обитавали, се пръснали по всички части на Тракия и започнали с оръжие жестоко да опустошават градовете и полята. Тогава Валент дал заповед да бъде насочена срещу врага войната, която той бил обявил на църквите[7]. Със закъсняло разкаяние той заповядал да бъдат освободени от заточение епископите и презвитерите и да бъдат пуснати от мините монасите. А самият Валент, обкръжен от враговете в един чифлик, гдето уплашен бил избягал от сражението, бил изгорен и понесъл наказание за своето безбожие[8], след

[1] Валентиниан I — римски император (364—375). Той умрял от кръвоизлияние на 17 ноември 375 г. във военния лагер Бригецион, дн. О Szőny, в Унгария [2] В 374—375 г. в Панония и Мизия нахлули квади и сармати. Техните нашествия тук са означени като „Сарматска война". Подробности за техните действия дава *Амиан Марцелин*, XXIX, 6, 6. [3] Грациан още от 367 г. бил привлечен в управлението на западната част на империята като август. [4] Валентиниан Млади бил роден през 365 г. и тогава бил десетгодишен. [5] Проб бил по това време управител на префектурата Илирик и взел мерки за защитата ѝ. Той укрепил заплашения от квадите и сарматите гр. Сирмиум, дн. Сремска Митровица. За това вж. *Амиан Марцелин*, XXIX 6, 6—11 [6] Става дума за готските нахлувания в балканските земи през 376—378 г. За тях вж. подробности тук, по-долу, у *Амиан Марцелин*, XXXI. [7] На друго място (II, 268, 2, кол. 509) Руфин обяснява, че император Валент покровителствувал арианите, изпращал на заточение православни епископи и други църковни служители и дори ги подлагал на мъчение. Това тук същият нарича „война на Валент срещу църквите".
[8] Битката станала на 9. VIII. 378 г. при Одрин

exustus dedit, annis in imperio cum fratre primo, et post cum filiis fratris, quatuordecim pariter exactis. Quae pugna initium mali Romano imperio tunc et deinceps fuit. Igitur Gratianus cum fratre admodum parvulo, post patrui necem Orientis quoque suscepit imperium. Is pietate et religione omnes pene, qui ante fuerant principes, superabat. Usu armorum strenuus, velox corpore, et ingenio bonus erat, sed iuvenili exultatione plus fere laetus, quam sufficiebat, et plus verecundus, quam reipublicae intererat. (§§ 284—285, col. 522 C — 523 A).

като се минали четиринадесет години откакто той царувал отначало със своя брат[1], а после заедно със синовете на брат си[2]. Тази битка била начало на беди за Римската империя и тогава, и занапред. И така, Грациан, след като бил убит чичо му[3], поел властта и над Ориента заедно с брат си[4], който бил почти дете[5]. Той надминавал по благочестие и преданост към религията почти всички, които били императори преди него. Той бил подвижен, имал добър характер, но поради младежката си буйност бил по-весел, отколкото трябвало, и по-скромен, отколкото било необходимо за държавата.

[1] Става дума за имп. Валентиниан I. [2] Те били Грациан и Валентииан Млади. [3] Сиреч имп. Валент. [4] Валентиниан Млади. [5] По това време Валентиниан Млади бил тринадесетгодишен.

X. АМБРОЗИЙ

Амброзий, виден църковен писател и теоретик, е роден в Трир, около 340 г. Той произхождал от знатно семейство и получил много добро образование в Рим. Амброзий е играл важна политическа роля. В 369 г. бил назначен за управител на провинция Лигурия. В 374 г. бил избран за епископ и като такъв водил решителна борба против арианството. За отбелязване е също, че той ревностно се грижел за независимостта на църквата от светската власт.

Писателската му дейност, която е широка и многостранна, спада към периода 377—396 г. За историята на балканските земи обаче имат значение някои сведения от съчиненията му De officiis ministrorum — в три книги, De fide ad Gratianum Augustum — в пет книги и Epistolae — всичко 91 писма. Тия данни отразяват състоянието в Тракия и Илирик по време на готските нашествия в периода 376—382 г.

ИЗДАНИЯ: *Ambrosii* De officiis ministrorum libri III, Migne, PL XVI (1880), кол. 26—194. De fide ad Gratianum Augustum libri V, кол. 549—726. Epistolarum classis I et II, кол. 913—1342.

КНИЖНИНА: *Jülicher,* Ambrosius, PWRE I, 1896, кол. 1812—1814. — *W. S. Teuffel's* Geschichte der römischen Literatur, bearb. von W. Kroll und F. Skutsch, III Bd., VI Aufl., Leipzig—Berlin 1913, стр. 318—328. — *J. Palanque,* Saint Ambroise et l'empire Romain, Paris 1933.

SANCTI AMBROSII

A. DE OFFICIIS MINISTRORUM

1. Captivi in Thracia Illyricoque redimuntur

I. 15, 70. Summa etiam liberalitas, captos redimere, eripere ex hostium manibus, subtrahere neci homines, et maxime feminas turpitudini, reddere parentibus liberos, parentes liberis, cives patriae restituere. Nota sunt haec nimis Illyrici vastitate et

АМБРОЗИЙ

А. ЗА ЗАДЪЛЖЕНИЯТА НА СЛУЖИТЕЛИТЕ

1. Откупване на пленени хора в Тракия и Илирик

I. 15, 70. Най-възвишена щедрост е да се откупват пленниците — да се спасяват от ръцете на неприятеля, да се изтръгват хората от насилствена смърт, и най-вече жените от опозоряване, да се връщат децата на родителите им и ро-

Thraciae: quanti ubique venales erant toto captivi orbe, quos si revoces, unius provinciae numerum explere non possint! Fuerunt tamen qui et quos Ecclesiae redemerunt, in servitutem revocare vellent, ipsa graviorem captivitate, qui inviderent alienam misericordiam.

дителите на техните деца, да се възвръщат гражданите на родината им.[1] Всичко това е твърде добре известно от опустошаването на Илирик и Тракия.[2] Ако биха се събрали на едно място всички пленници, които се продават навсякъде по целия свят, те не биха могли да изпълнят броя на пленените в една от тия провинции. Имаше все пак и такива хора, които ненавиждаха чуждото милосърдие и желаеха да обърнат в робство, потежко от самото пленничество, ония, които църквите откупиха.

I. 15, 71. Praecipua est igitur liberalitas, redimere captivos, et maxime ab hoste barbaro, qui nihil deferat humanitatis ad misericordiam, nisi quod avaritia reservaverit ad redemptionem: aes alienum subire, si debitor solvendo non sit, atque arctetur ad solutionem, quae sit iure debita, et inopia destituta; enutrire parvulos, pupillos tueri. (§§ 86—87, col. 129 A, B).

I. 15, 71. И така особено ценна е щедростта да се откупуват пленници, и най-вече от неприятел-варварин, когото никаква човещина не подтиква към милосърдие, а само алчността да получи откуп за пленниците; да поемаш чужди дългове, когато длъжникът не е в състояние да плаща и е затруднен да плати това, което дължи по закон и което е пренебрегнал поради беднота; да отхраниш малки деца и да отгледаш сираци.

B. DE FIDE

В. ЗА ВЯРАТА

2. De Gothorum per limitem Danubianum motibus

2. Движенията на готите по Дунавския лимес

III.16, 140. Non libet confessorum neces, tormenta, exsilia recordari, impiorum sacerdotia, proditorum munera. Nonne de Thraciae partibus per Ripensem Daciam et Mysiam, omnemque Valeriam Pannoniorum, totum illum limitem sacrilegis pariter vocibus et Barbaricis motibus audivimus inhorrentem? Quid poterat nobis vicina

III. 16, 140. Не е приятно да си спомняме за убийствата, изтезанията и заточенията на християните, за заемането на свещенически сан от безбожни хора, за службите, изпълнявани от вероотстъпници.[3] Не чухме ли ние, че е настръхнал от нечестиви гласове[4] и съвременно от варварски движения[5] целият онзи лимес[6], който почва от пределите на Тракия[7] и минава през Крайбрежна Дакия[8] и Мизия[9] и през цялата Панонска Валерия? Какво можеше да ни докара това толкова гибелно съседство ?[10]

[1] Амброзий има пред вид дейността на християнската черква за откупване пленниците. [2] Това са последиците от готските нашествия от 70—80-те години на IV в. в балканските земи. [3] Авторът намеква за борбите между арианите и представителите на официалното християнство. Той има пред вид времето на имп. Валент (364—378), който бил арианин и закрилял арианството. Вж. тук, стр. 111, бел 7. [1] Под нечестиви гласове Амброзий разбира богослужението на арианите. Техният брой в балканските земи се бил чувствително увеличил поради преселилите се през тия години готи, които изповядвали арианството. [5] Тази част от съчинението, от което тук се дава откъс, съставена през 379—381 г., е написана под непосредственото впечатление на готските нашествия в балканските земи. [6] Амброзий има пред вид Долнодунавския и Средноднунавския лимес — от делтата на Дунав до унгарската равнина. [7] Вж. тук, стр. 71, бел. 2. [8] Лимесът на провинция Крайбрежна Дакия почвал от устието на р. Вит и стигал докъм Железните врата. [9] Под Мизия Амброзий има пред вид провинция Горна Мизия. [10] Сиреч съседството между готите и империята.

tam feralis invehere? aut quemadomodum res Romana tali tuta poterat esse custodia? (§ 496, col. 613 A).

И по какъв начин можеше римската държава да бъде защитена при такава охрана?

C. EPISTOLAE

3. *De Anemio episcopo Sirmiensi*

8, 16. Anemius episcopus dixit: „Caput Illyrici non nisi civitas est Sirmiensis: ego igitur episcopus illius civitatis sum". (§ 790, col. 960 B).

8, 76. Episcoporum et presbyterorum qui consilio interfuerunt, nomina. — — —

Anemius episcopus Sirmiensis Illyrici. (§ 805, col. 979 A).

4. *De Auxentio episcopo Scythiae*

21, 22. Ergo Auxentius eicitur, Mercurinus excluditur. Unum portentum est, duo nomina. Etenim ne cognosceretur qui esset, mutavit sibi vocabulum; ut quia hic fuerat Auxentius episcopus Arianus, ad decipiendam plebem, quam ille tenuerat, se vocaret Auxentium. Mutavit ergo vocabulum, sed perfidiam non mutavit: exuit lupum, sed induit lupum. Nihil prodest quod mutavit nomen; quid sit agnoscitur. Alius in Scythiae partibus dicebatur, alius hic vocatur: nomina pro regionibus habet. Habet ergo iam duo nomina; et si hinc alio perrexerit, habebit et tertium. Quomodo enim patietur ut maneat ei vocabulum ad tanti sceleris indicium. Minora fecit in Scythia; et ita erubuit, ut mutaret vocabulum: sceleratiora hic ausus est; et volet, quocunque perrexerit, nomine suo prodi? (§ 869, col. 1056 B, C).

С. ПИСМА

3. *Анемий — епископ на Сирмиум*

8, 16. Епископът Анемий[1] каза: „Главен град на Илирик не може да бъде друг град освен Сирмиум.[2] Аз съм епископът на тоя град."

8,76. Имената на епископите и свещениците, които участвуват в събора[3].— — —

Анемий, епископ на Сирмиум в Илирик.

4. *Авксентий—епископ в Скития*

21, 22. И тъй Авксентий се отстранява, Меркурин[4] се изключва. Едно чудовище с две имена. И за да не се узнае кой е, той си, промени името. Понеже тук[5] преди е имало ариански епископ под името Авксентий, той се нарече Авксентий[6], за да измами народа, който му бе поверен. Промени си, прочее, името, но вероломството си не промени: свали вълчата кожа, но надена пак вълча кожа. Никаква полза от това, че промени името си; познават го кой е. По един начин се наричаше[7] в пределите на Скития, а по друг начин се назовава тук — има различни имена според различните области. И тъй, той вече има две имена; ако ли пък оттук отиде на друго място, и трето име ще има. Та как ще понесе той да му остане същото име като доказателство за толкова голямото му престъпление? В Скития той извърши по-малки престъпления и така се изчерви, че промени името си; тук пък се одързости на по-големи престъпления. И ще поиска ли той, където и да отиде, да се издаде с името си?

---

[1] Анемий бил епископ в Сирмиум през 381 г. [2] Вж. стр. 106, бел. 3. [3] Това е известният събор в град Аквилея, свикан на 3. IX. 381 г. и изиграл важна роля в борбата против арианството. Двигателят и душата на този събор бил Амброзий, тогава епископ на Медиоланум, дн. Милано. Чрез своите действия Амброзий нанесъл решителен удар на арианството в западната част на империята. Срв. *Stein*, Geschichte I, стр. 307—308. [4] Меркурин е арианин, епископ в Медиоланум в 385 г. Той взел името на своя предшественик Авксентий, епископ в 374 г. Меркуррин (Авксентий) идва в Медиоланум през 383 г. Според този пасаж дотогава е бил епископ на Дуросторум. Този Авксентий се е намирал в тесни приятелски връзки с известния готски епископ Вулфила. Изгонен от източната част на империята от страна на Теодосий I, Авксентий намерил убежище при императрица Юстина, която закриляла арианството. Повечето изследвачи смятат споменатите лица за едно и също лице. За Меркурин и отношението му към Авксентий вж. *Ensslin*, Mercurinus: PWRE XV, кол. 974—975; Valentinianus II: PWRE VII A, кол. 2215, 2218 сл. Откъсът, даден тук, е момент от острата борба на Амброзий против неговите ариански противници. [5] Сиреч в Медиоланум. Вж. предишната бележка. [6] Всички издатели предлагат Меркурин, а във всички ръкописи стои Auxentius. Според смисъла правилно е четенето Auxentius. [7] Намек за Авксентий, когато е бил епископ в Дуросторум (380—381).

XI. АМИАН МАРЦЕЛИН

Амиан Марцелин е най-значителният римски историк след Тацит. Той се родил около 330 г. в Антиохия и произхождал от видно гръцко семейство. Още млад постъпил във войската, където бил един от приближените на Урсицин, прочутия пълководец на Констанций II. При Юлиан той взел участие в походите му срещу аламаните и по-късно срещу персите. След смъртта на Юлиан (363 г.) той се завърнал в родния си град, а скоро след 378 г. се преселил в Рим. Предполага се, че е умрял към 400 г. Въпреки своя неримски произход Амиан Марцелин се явява верен изразител на приобщената към римската държава и цивилизация провинциална аристокрация. В Рим, където написал или довършил своето съчинение, той е общувал с лица като Симах и Претекстат, които като привърженици на староримските традиции са били враждебно настроени към християнството.

В тридесет и една книга Амиан е излагал римската история от управлението на император Нерва (96 г.), докъдето стигали „Историите" на Тацит, до смъртта на Валент (378 г.). Запазена е обаче само втората част от съчинението, от кн. XIV до кн. XXXI, в която са разказани съвременните на Амиан събития от 353 до 378 г.

Като историк Амиан Марцелин стои твърде високо и надминава далеч своите съвременници. Неговото съчинение се откроява силно на литературния фон на цялата епоха. Той има по-широко схващане за задачата на историографията и в последните книги пише вече история на империята и засяга живота на провинциите, като личността на императора, която в по-първите книги е доста подчертана, отстъпва на заден план.

На модерната критика досега не се е удало, доколкото има други извори за контрола, да открие в съчинението му заблуждения или изопачавания на фактите. Но естествено в оценката на събитията той изхожда от позициите на своето съсловие — куриалите. Самият Амиан Марцелин е политеист и живее още с езическите възгледи, но не одобрява враждебните мерки на Юлиан срещу християните. Подобно на Тацит той е склонен да прави психологически анализи и познава добре управляващите среди на късноримското общество. Той познава също така добре войската и военното изкуство, както и римското държавно устройство и управление.

Слабата страна на Амиан е неговият стил. Латински, който не е негов майчин език, той е научил като войник. Тия недостатъчни познания той попълнил, като проучил цялата римска литература. Неговият речник е мозайка от литературния език на всички епохи. Към тия езикови недостатъци се прибавят патос, прекалени сравнения, реторически украшения и изрази, претоварени с поетически образи.

Поради своята достоверност и подробност съчинението на Амиан Марцелин се явява първокласен извор за историята на римската империя през периода от 353 до 378 г. Съчинението е също така важен извор и за историята на нашите земи през IV в. Амиан познава от собствени наблюдения Тракия, през която е минал най-малко два пъти. Покрай подробното изложение на готските нашествия и нападенията на сармати, квади и други варварски племена и на войните с тях, тук са дадени сведения от географски и етнографски характер, споменати са градове, крепости и пътища, говори се за мерките на римската власт за поддържането на отбраната на Дунава и във вътрешността, също са дадени данни за икономическия, социалния и административния живот, за съпротината на населението срещу данъчния гнет и пр.

Съчинението на Амиан Марцелин е дошло до нас в 16 ръкописа. От тях най-стари (от IX—X в.) са Hersfeldensis (M) (сега в Марбург), запазен само с шест листа, и Fuldensis (V), запазен изцяло (сега във Ватиканската библиотека под № 1873). Въз основа на последния ръкопис е изданието на C. U. Clark. От останалите ръкописи, които са от XV век, шест се намират в Рим (Y, U, R, P, D, E), по един във Флоренция (F), Модена (Q), Цезана (K), Венеция (W), останалите четири са в Париж.

ИЗДАНИЯ: *Ammiani Marcellini* rerum gestarum libri qui supersunt. Recensuit rhythmiceque distinxit C. U. Clark, I—II, Berolini 1910—1915. Дадените тук откъси са направени по това издание.

КНИЖНИНА: *O. Seek,* Ammianus Marcellinus, PWRE, I, кол. 1845—1852. — *W. S. Teuffel's* Geschichte der römischen Literatur, bearbeitet von W. Kroll und F. Skutsch, III, VI Aufl., Leipzig—Berlin, 1913, стр. 297 сл. — *W. Klein,* Studien zu Ammianus Marcellinus, Klio, Beiträge XIII, Leipzig 1913. — *C. Patsch,* Beiträge zur Völkerkunde von Südosteuropa, III 1, SB Akad. Wien Phil. hist. Kl., 208, 1928. — *E. Stein,* Geschichte des spätrömischen Reiches, I, Wien 1928. — *L. Schmidt,* Geschichte der deutschen Stämme. Die Ostgermanen, II Aufl., München 1934. — *E. A. Thompson,* The Historical Work of Ammianus Marcellinus, Cambridge 1947. — *А. Д. Дмитрев,* Восстание вестготов на Дунае и революция рабов, ВДИ, кн. 1, 1950, стр. 66—80. — *С. И. Ковалев,* История Рима, Ленинград 1948.

AMMIANI MARCELLINI

RERUM GESTARUM LIBRI

1. De Hadrianopoli urbe Haemimontana

XIV. 11, 15. Emensis itaque longis intervallis et planis, cum Hadrianopolim in-

АМИАН МАРЦЕЛИН

ИСТОРИЯ

1. Адрианопол — главен град на Хемимонт

XIV. 11, 15. И тъй, след няколкодневно продължително пътуване[1] през

[1] Касае се за пътуването на Гал, цезар на Ориент, в 354 г. през Тракия. Поради своето сепаратично и своеволно държане Гал бил повикан в посочената година от имп. Констанций II, бил съден за своите престъпления и екзекутиран в Истрия. Гал бил брат на по-късния император Юлиан.

troisset, urbem Haemimontanam, Uscudamam antehac appellatam. (p. 33_{23-25}).

равнината Гал влязъл в Адрианопол, главен град на Хемимонт, който по-рано се наричал Ускудама.

2. Sarmatae Moesiam superiorem vastant

XVI. 10, 20. Cupiens itaque augustissima omnium sede morari diutius imperator, ut otio puriore frueretur et voluptate, adsiduis nuntiis terrebatur et certis, indicantibus Suebos Raetias incursare, Quadosque Valeriam, et Sarmatas, latrocinandi peritissimun genus, superiorem Moesiam et secundam populari Pannoniam: quibus percitus tricensimo postquam ingressus est die, quartum kal. Iunias ab urbe profectus, per Tridentum iter in Illyricum festinavit. (p. 88_{1-7}).

2. Сарматите опустошават Горна Мизия

XVI. 10, 20. И тъй, императорът желаел да остане по-продължително време в тоя най-царствен от всички градове[1], за да се отдаде на пълна почивка и развлечения. Но той бил постоянно обезпокояван от достоверни известия, че свевите[2] били нахлули в Реция,[3] квадите[4] във Валерия и че сарматите[5], твърде опитно в грабежи племе, опустошавали Горна Мизия[6] и Втора Панония[7]. Разтревожен от тези известия, той напуснал на 29 май, на тридесетия ден от пристигането си, града Рим и през Тридент[8] бързо се отправил за Илирик.

3. De Macedonia terrae motu concussa

XVII. 7, 1. Isdem diebus terrae motus horrendi, per Macedoniam Asiamque et Pontum, adsiduis pulsibus oppida multa concusserunt et montes. (p. 116_{14-15}).

3. Земетресение в Македония

XVII. 7, 1. През същите тия дни страхотни земетресения разтърсвали с чести трусове много градове и планини в Македония, Азия[9] и Понт[10].

4. De bello Constantii adversus Sarmatas et Quados gesto

XVII. 12, 1. Augusto inter haec quiescenti per hiemem apud Sirmium, indicabant nuntii graves et crebri, permixtos Sarmatas et Quados, vicinitate et similitudine morum armaturaeque concordes, Pannonias Moesiarumque alteram cuneis incursare dispersis. 2. Quibus ad latrocinia magis quam aperto habilibus Marti, hastae sunt longiores et loricae ex cornibus rasis et levigatis, plumarum specie linteis indumentis innexae; equorumque plurimi ex usu castrati, ne aut

4. Войната на Констанций II срещу сармати и квади

XVII. 12, 1. Между това, докато императорът [Констанций II] почивал през зимата в Сирмиум, чести и тревожни известия му донасяли, че сармати и квади, размесени и обединени поради съседство и поради сходство в нрави и въоръжение, нахлували с отделни отреди и на различни места в двете Панонии и Горна Мизия. 2. Тия племена са годни повече за грабителски нападения, отколкото за открито сражение. Те носят дълги копия, а ризниците им са от гладки и лъснати рогови пластинки, прикрепени с ленена дреха, както са наредени перата у птиците. Повечето от конете им са скопени, за да не се възбуждат и втурват, когато

---

[1] През 357 г. Констанций II направил тържествено посещение в Рим. [2] Вероятно се отнася до свевското племе ютунги. [3] За Реция вж. тук, стр. 104, бел. 10. [4] За квадите вж. тук, стр. 105, бел. 4. [5] За сарматите вж. тук, стр. 57, бел. 1. [6] Провинция Горна Мизия след Аврелиан (275 г.) обхващала басейна на р. Морава с брега на Дунава между Белград и Долни Милановац. [7] За Долна (Втора) Панония вж. тук, стр. 61, бел. 4. Главният ѝ град бил Сирмиум. [8] Тридент е дн. гр. Тренто (Триенто) в Северна Италия. [9] Става дума за диоцеза Азия в Мала Азия, който обхващал западната и югозападна част на Мала Азия. [10] Отнася се до диоцеза Понт. Земетръсът станал през 358 г. Този диоцез обхващал северната и централна част на Мала Азия.

feminarum visu exagitati, raptentur, aut in subsidiis ferocientes, prodant hinnitu densiore vectores. 3. Et per spatia discurrunt amplissima, sequentes alios vel ipsi terga vertentes, insidendo velocibus equis et morigeris, trahentesque singulos, interdum et binos, uti permutatio vires foveat iumentorum, vigorque otio integretur alterno.

4. Aequinoctio itaque temporis verni confecto, imperator coacta militum valida manu, ductu laetioris fortunae profectus, cum ad locum aptissimum pervenisset, flumen Histrum exundantem pruinarum iam resoluta congerie, super navium foros ponte contexto transgressus, populandis barbarorum incubuit terris. Qui itinere festinato praeventi, catervasque bellatoris exercitus iugulis suis inminere cernentes, quem nondum per anni tempus colligi posse rebantur, nec spirare ausi nec stare, sed vitantes exitium insperatum, semet omnes effuderunt in fugam. 5. Stratisque plurimis, quorum gressus vinxerat timor, si quos exemit celeritas morti, inter latebrosas convalles montium occultati, videbant patriam ferro pereuntem, quam vindicassent profecto, si vigore quo discesserant, restitissent. 6. Gerebantur haec in ea parte Sarmatiae, quae secundam prospectat Pannoniam, parique fortitudine circa Valeriam opes barbaras urendo rapiendoque occurentia militaris turbo vastabat. 7. Cuius cladis immensitate permoti, posthabito latendi consilio, Sarmatae petendae specie pacis, agmine tripertito agentes, securius nostros adgredi cogitarunt: ...[a] nec expedire tela nec vim vulnerum declinare, nec quod est

видят кобили, или пък да буйствуват и издават с честото си цвилене ездачите, когато са в засада. 3. Възседнали бързите си и послушни коне, те изминават твърде големи разстояния, когато преследват други или сами бягат. Всеки конник води по един, а понякога и по два коня, за да подкрепя силите на добичетата чрез смяната им и да възстановява бодростта им с поредна почивка.

4. И тъй, когато пролетното равноденствие[1] преминало, императорът събрал силна войска и потеглил на поход[2], воден от радостни знамения. Когато стигнал до едно твърде удобно място на река Истър, която се била разляла поради стопяването на снеговете, той я преминал по мост, построен върху палубите на корабите, и се втурнал да опустошава варварските земи. Варварите били изненадани от бързия му поход и вече виждали, че до гърлата им е опрян мечът на една боеспособна войска, чието събиране мислели за невъзможно поради годишното време. Затова те не могли нито да се опомнят, нито да се противопоставят, но за да избегнат неочакваната гибел, всички се втурнали да бягат. 5. Тогава повечето от тях загинали, понеже страх сковавал краката им, а колкото се спасили от смърт благодарение на бързината си, се скрили в потайните долини на планините и гледали оттам как родината им гине под меч. Навярно те са щели да я защитят, ако се бяха противопоставили със същата пъргавина, с каквато избягали. 6. Това ставало в тая част на Сарматия, която граничи с Втора Панония. Със същия устрем друга войскова част, подобно на вихър, опустошавала варварските имущества около Валерия, като опожарявала и грабела всичко, каквото ѝ попаднело. 7. Уплашени от това неизмеримо опустошение, сарматите изоставили решението си да се крият. Те намислили да нападнат нашите по по-безопасен начин и затова, под предлог че искат мир, потеглили в три колони... [та нашите да не могат] нито да си послужат с оръжието, нито

a) *sine lac. V., lac. indic. Langen Momms.*

[1] Пролетното равноденствие, т. е. на 21 март. [2] Този поход на Констанций бил извършен през 358 г.

in rebus artissimis ultimum, verti possent in fugam. 8. Aderant autem illico Sarmatis periculorum Quadi participes, qui noxarum saepe socii fuerant indiscreti; sed ne eos quidem prompta iuvit audacia, in discrimina ruentes aperta. 9. Caesis enim conpluribus, pars quae potuit superesse, per notos colles evasit; quo eventu vires et animos incitante, iunctis densius cuneis, ad Quadorum regna properabat exercitus, qui ex praeterito casu inpendentia formidantes, rogaturi suppliciter pacem, fidentes ad principis venere conspectum, erga haec et similia lenioris, dictoque die statuendis condicionibus[a] ... modo[b] Zizais quoque etiam tum regalis, ardui corporis iuvenis, ordines Sarmatarum more certaminis instruxit ad preces; visoque imperatore, abiectis armis pectore toto procubuit, exanimis stratus. Et amisso vocis officio prae timore, tum cum orare deberet, maiorem misericordiam movit, conatus aliquotiens, parumque inpediente singultu, permissus explicare quae poscebat. 10. Recreatus denique tandem, iussusque exsurgere, genibus nixus, usu linguae recuperato, concessionem delictorum sibi tribui supplicavit et veniam, eoque ad precandum admissa multitudo, cuius ora formido muta claudebat, periculo adhuc praestantioris ambiguo, ubi ille solo iussus attolli, orandi signum exspectantibus diu monstravit, omnes clipeis telisque proiectis manus precibus dederunt, plura excogitantes, ut vincerent humilitate supplicandi regalem. 11. Duxerat pavor cum ceteris Sarmatis etiam Rumonem et Zinafrum et Fragiledum subregulos, plurimosque optimates, cum inpetrandi spe similia petituros. Qui licet elati gaudio salutis indultae, condicionum sarcina conpensare inimice facta pol-

да отбият ударите, нито да избягат, което е последното средство в най-трудните моменти. 8. Квадите, които често са били неразделни съюзници на сарматите в техните престъпления, им помогнали там и споделили с тях опасностите. Но и на тях също не принесла полза дръзката им смелост, която ги хвърлила в явна опасност. 9. Повечето от тях били избити, а тия, които могли да оцелеят, избягали през познатите им хълмове. Тоя успех повдигнал смелостта и духа на нашите войници. В сгъстени отреди те се отправили бързо към владенията на квадите. Поради преживяното поражение квадите били ужасени от това, което ги очаквало. Поради това те се явили доверчиво пред самия император, който бил спрямо такива и подобни постъпки твърде снизходителен, и го молели коленопреклонно за мир. В деня, уговорен за определяне условията на мира... Зизаис, младеж, снажен, дори и тогава с царствен вид, построил сарматите, като че ли в боен ред, за да изкажат молбата си. Когато се явил пред императора, той хвърлил оръжието си, паднал пред него и се прострял на земята като мъртъв. Допуснат да изложи своето искане, когато трябвало да каже молбата си, гласът му се схванал от страх и няколкократният му опит да говори, спъван донякъде от хълцания, предизвикал по-голямо състрадание. 10. Най-сетне той се съвзел и гласът му отново се възвърнал. Било му заповядано да стане. На колене той молел да му се даде прошка и извинение за прегрешенията. А на народа, който бил допуснат тук да изкаже също молбата си, устата била скована от страх поради все още неразминалата се опасност за неговия началник. Но щом му заповядали да се изправи — това бил знакът, който отдавна очаквали, всички захвърлили щитовете и копията си и прострели ръце за молба. Те се надпреварвали да надминат в унизителните си молби царствения си вожд. 11. Страхът бил довел там заедно с другите сармати също и князете Румон, Зинафър и Фрагилед и твърде много благородници, с надежда да измолят същото снизхождение. Зарадвани от оказаната им пощада, те обещали да изкупят при най-

---

a) *sine lac. V., lac. indic. Eyss.* b) ⟨pari⟩ modo *Her.*, ⟨quoque⟩ modo *Nov.*

licebantur, seque cum facultatibus et liberis et coniugibus terrarumque suarum ambitu Romanae potentiae libenter offerent. Praevaluit tamen aequitati iuncta benignitas, iussique obtinere sedes inpavidi, nostros reddidere captivos. Duxeruntque obsides postulatos, et oboedire praeceptis deinde promptissime spoponderunt. 12. Hortante hoc exemplo clementiae advolarunt regalis cum suis omnibus Araharius, et Usafer inter optimates excellens, agminum gentilium duces, quorum alter Transiugitanorum Quadorumque parti, alter quibusdam Sarmatis praeerat, locorum confiniis et feritate iunctissimis; quorum plebem veritus imperator, ne ferire foedera simulans, in arma repente consurgeret, discreto consortio, pro Sarmatis obsecrantes iussit paulisper abscedere, dum Araharii et Quadorum negotium spectaretur. 13. Qui cum reorum ritu oblati, stantes curvatis corporibus, facinora gravia purgare non possent, ultimae sortis infortunia metuentes, dederunt obsides imperatos, numquam antea pignera foederis exhibere conpulsi. 14. His ex aequo bonoque conpositis, Usafer in preces admissus est, Arahario pertinaciter obstrepente, firmanteque pacem quam ipse meruit, ei quoque debere proficere, ut participi licet inferiori, et obtemperare suis imperiis consueto. 15. Verum quaestione discussa, aliena potestate eripi[a] Sarmatae iussi (ut semper Romanorum clientes), offere obsides

тежки условия нанесените от тях щети, като предоставят с готовност на заповедите на римската власт себе си, своите имущества, деца, жени и всичките си земи. Но надделяла справедливостта и снизходителността на императора и като им било заповядано да се завърнат без страх по своите домове, те върнали нашите пленници. Те довели поисканите им заложници и се задължили с най-голяма готовност за в бъдеще да се подчиняват на нашите нареждания. 12. Насърчени от тая снизходителност, побързали да дойдат заедно със своите хора Арахарий[1], който произхождал от царски род, и Узафер, виден благородник, и двамата водачи на своите сънародници, единият — на част от трансюгитаните[2] и квадите, другият — на част от сарматите. Поради съседството и дивите си нрави тия племена били свързани най-тясно помежду си. Понеже императорът се страхувал да не би тоя многоброен народ, под предлог че иска да сключи мир, да грабне внезапно оръжието си, той заповядал да се разделят събраните и да се отдалечат за малко ония, които се застъпвали за сарматите, докато се разгледа въпросът с Арахарий и квадите. 13. Те пристъпили напред и застанали като обвиняеми, дълбоко приведени. Понеже не могли да се оправдаят за тежките престъпления и се страхували от най-големи наказания, те дали поисканите заложници, ако и дотогава никога да не са били заставяни да дават залог за спазване на договор. 14. Когато всичко това било уредено справедливо и добре, Узафер бил допуснат да изложи молбата си. Но Арахарий упорито се противопоставял на допускането му и твърдял, че мирът, който самият той сключил, трябвало да важи също и за неговия съюзник Узафер, тъй като последният стоял по-низко от него и бил свикнал да се подчинява на заповедите му. 15. Но след като въпросът бил обсъден, било решено сарматите да бъдат освободени от чужда зависимост (тъй като винаги били клиенти на римляните).[3] Сарматите се съ-

a) erepti *Momms.*

[1] Арахарий бил вожд на квадите. През 357/58 г. те под негово ръководство опустошили Панония.
[2] С името „трансюгитани" се означавало, както изглежда, не отделно племе, а сбор от племена, които добили това име поради местата, където живеели. Срв. *Polaschek*, Transiugitani, PWRE VI A, кол. 2157.
[3] През 332 г. сарматите поискали помощ от римляните против тервингите и тайфалите, които се опитвали да ги изтласкат от дн. Банат. Походът на римската войска под водачеството на Констанций завършил благополучно и на 18 февруари 332 г. той нанесъл сериозно поражение на споменатите германски племена.

quietis vincula conservandae, gratanter amplexi sunt. 16. Ingerebat autem se post haec maximus numerus catervarum confluentium nationum et regum, suspendi a iugulis suis gladios obsecrantium, postquam Araharium inpune conpererat abscessisse; et pari modo ipsi quoque adepti pacem quam poscebant, accitos ex intimis regni procerum filios obsidatus sorte opinione celerius obtulerunt, itidemque captivos (ut placuerat) nostros, quos haut minore gemitu perdidere quam suos.

гласили на драго сърце да дадат заложници като гаранция, че ще спазват мира. 16. След това, когато станало известно, че Арахарий се е отървал безнаказано, отвсякъде се стекли многобройни тълпи от племена и множество царе, които молели императора да отстрани опрения о гърлата им меч. И те също получили мира, за който молели, и по-бързо, отколкото можело да се допусне, довели за заложници синове на първенци, извикани за тая цел от вътрешността на царството им. Както било уговорено, те върнали също така и нашите пленници, с които се разделили с не по-малко скръб, отколкото със своите сънародници.

17. Quibus ordinatis translata est in Sarmatas cura, miseratione dignos potius quam simultate. Quibus incredibile quantum prosperitatis haec attulit causa: ut verum illud aestimaretur, quod opinantur quidam, fatum vinci principis potestate, vel fieri. 18. Potentes olim ac nobiles erant huius indigenae regni, sed coniuratio clandestina servos armavit in facinus. Atque ut barbaris esse omne ius in viribus adsuevit, vicerunt dominos ferocia pares, et numero praeminentes. 19. Qui confundente metu consilia, ad Victohalos discretos longius confugerunt, obsequi defensoribus, (ut in malis) optabile, quam servire mancipiis arbitrati; quae deplorantes, post inpetratam veniam recepti in fidem, poscebant praesidia libertati, eosque iniquitate rei permotus, inspectante omni exercitu, convocatos adlocutus verbis mollioribus imperator, nulli nisi sibi ducibusque Romanis parere praecepit. 20. Atque ut restitutio libertatis haberet dignitatis augmentum, Zizaim regem isdem praefecit, conspicuae fortunae tum insignibus aptum profecto, (ut res docuit) et fidelem, nec discedere quisquam post haec gloriose gesta permissus est,

17. След като всичко било уредено, грижите на императора били насочени към сарматите, които заслужавали повече състрадание, отколкото ненавист. Това наше държане допринесло извънредно много за тяхното благополучие. По тоя начин се оказало вярно мнението на някои, че властта на императора побеждава злата участ или пък я създава. 18. Някога местните хора в това царство били могъщи и благородни, но таен и престъпен заговор въоръжил срещу тях робите им. И както обикновено правото у варварите е на страната на силния, не по-малко смелите, но по-многобройни роби победили господарите си. 19. Последните, уплашени и забъркани, избягали при виктохалите[1], които живеели доста далеч от тях. Те предпочели, както бива при нещастие, да се подчинят на защитниците си, отколкото да слугуват на своите роби. След като измолили милост и били взети под покровителството на императора, сарматите се оплакали от това си положение и поискали защита на свободата си. Развълнуван от извършената над тях неправда, императорът ги свикал и пред очите на цялата войска се обърнал към тях с ласкави думи и им поръчал да не се подчиняват никому другиму, освен на самия него и на римските пълководци. 20. А за да има възстановената свобода повече престиж, той им поставил за цар Зизаис, който подхождал за тоя висок пост и бил верен, както се оказало по-сетне. Обаче след тия славни дела никому от варварите не било поз-

[1] Виктохалите били германско племе, което обитавало западната и средна част на Седмоградско.

antequam (ut placuerat) remearent nostri captivi. 21. His in barbarico gestis Bregetionem castra commota sunt, ut etiam ibi belli Quadorum reliquias, circa illos agitantium tractus, lacrimae vel sanguis extingueret. Quorum regalis Vitrodorus, Viduari filius regis, et Agilimundus subregulus, aliique optimates et iudices, variis populis praesidentes, viso exercitu in gremio regni solique genitalis, sub gressibus iacuere militum, et adepti veniam iussa fecerunt, sobolemque suam obsidatus pignore (ut obsecuturi condicionibus inpositis) tradiderunt, eductisque mucronibus, quos pro numinibus colunt, iuravere se permansuros in fide.

волено да си отиде, преди нашите пленници, както било уговорено, да са се завърнали. 21. След тия успехи на варварска земя императорът се отправил към Бригецион, за да удави и там в сълзи или в кръв останалите огнища от войната с квадите, които действували по тия места. Техният княз Витродор, син на царя им Видуар, князът Агилимунд[1] и други благородници и водачи, които стояли на чело на различни племена, като видели наша войска в сърцето на царството си и на родната си земя, се хвърлили пред краката на войниците. И те получили снизхождение и изпълнили заповедите: предали своите синове като заложници с обещание, че ще се подчиняват на наложените им условия, и като извадили мечовете си, които почитат като богове, се заклели в тях, че ще ни останат верни[2].

13, 1. His (ut narratum est) secundo finitis eventu, ad Limigantes, Sarmatas servos, ocius signa transferri utilitas publica flagitabat, quos erat admodum nefas, impune multa et nefaria perpetrasse. Nam velut obliti priorum, tunc erumpentibus Liberis, ipsi quoque tempus aptissimum nancti, limitem perrupere Romanum, ad hanc solam fraudem dominis suis hostibusque concordes. 2. Deliberatum est tamen, id quoque lenius vindicari, quam criminum magnitudo poscebat, hactenus ultione porrecta, ut ad longinqua translati, amitterent copiam nostra vexandi, quos pericula formidare monebat scelerum conscientia diutius conmissorum. 3. Ideoque in se pugnae molem suspicati vertendam, dolos parabant et ferrum et preces. Verum aspectu primo exercitus tamquam fulminis ictu perculsi, ultimaque cogitantes, vitam precati, tributum annuum dilectumque validae iuventu-

13,1. Когато всичко това, както разказахме, било завършено благополучно, държавният интерес налагал по-скорошен поход срещу лимигантите, т. е. сарматите-роби[3], понеже било за нас голям позор, че те безнаказано били извършили много престъпления. При нахлуването на свободните сармати те, сякаш забравили миналото, също намерили момента за най-удобен да пробият римската граница, като само в това престъпление проявили единодушие със своите господари и неприятели. 2. Решението на императора било обаче и в тоя случай да се наложи по-леко наказание, отколкото изисквал размерът на престъпленията им, а отмъщението да се сведе само до преселването им по-надалеч, за да нямат възможност да опустошават нашите владения. Но съзнанието у тях за престъпленията, които вършели от дълго време, ги карало да се страхуват от опасности. 3. И затова, като подозирали, че върху тях ще падне тежестта на войната, те се подготвили и за хитрости, и за военни действия, и за молби. Обаче при първото появяввне на войската ни, поразени сякаш от гръм, те помислили, че е настъпил краят им. Затова почнали да молят пощада за живота си и обещавали годишен данък, също и младежи, годни за

[1] За Агилимунд не притежаваме други сведения. [2] Обичаят да се полага клетва над меч е бил разпространен и всред първобългари и славяни. Срв. *В. Бешевлиев*, Вярата на първобългарите, ГСУИФФ XXXV, 1939, стр, 13 сл., *Ив. Дуйчев*, Славяно-болгарские древности IX-то века, Byzantinoslavica XII, 1950, стр. 18—19. [3] Лимигантите, наричани „сармати-роби“, обитавали Унгарската равнина между Дунав и Тиса.

tis et servitium spoponderunt, abnuere parati si iuberentur aliorsum migrare, ut gestibus indicabant et voltibus, locorum confisi praesidio, ubi lares post exactos dominos fixere securi. 4. Has enim terras Parthiscus inruens obliquatis meatibus, Histro miscetur. Sed dum solus licentius fluit, spatia longa et lata sensim praeterlabens+, et ea coartans prope exitum in angustias, accolas ab impetu Romanorum alveo Danubii defendit, a barbaricis vero excursibus suo tutos praestat obstaculo, ubi pleraque umidioris soli natura, et incrementis fluminum redundantia, stagnosa sunt et referta salicibus, ideoque invia, nisi perquam gnaris; et super his insularem anfractum, aditu Parthisci paene contiguum, amnis potior ambiens, terrae consortio separavit. 5. Hortante igitur principe, cum genuino fastu ad citeriorem venere fluminis ripam, ut exitus docuit, non iussa facturi, sed ne viderentur militis praesentiam formidasse, stabantque contumaciter, ideoque propinquasse monstrantes, ut iubenda repudiarent. 6. Quae imperator accidere posse contemplans, in agmina plurima clam distributo exercitu, celeritate volucri morantes intra suorum acies clausit. Stansque in aggere celsiore cum paucis, et stipatorum praesidio tectus, eos ne ferocirent, lenius admonebat. 7. Sed fluctuantes ambiguitate mentium in diversa rapiebantur, et furori mixta versutia, temptabant cum precibus proelium, vicinumque sibi in nostros parantes excursum, proiecere consulto longius scuta, ut ad ea recuperanda sensim progressi, sine ullo fraudis indicio, spatia furarentur.

8. Iamque vergente in vesperum die, cum moras rumpere lux moneret excedens, erectis vexillis, in eos igneo miles impetu

войници, и пълно подчинение. Но, както личело от жестовете и от израза на лицата им, те били готови да не се подчинят, ако им се заповядва да се преселят другаде, тъй като се осланяли на защитеността на местата, гдето се били настанили спокойно, след като изгонили господарите си. 4. През тия именно места протича река Партиск[1] и като прави завой, се влива в Истър. Но преди да се влее в него тя тече свободно и бавно край обширна равнина, която се стеснява при устието ѝ. Дунав защищава жителите на тая равнина от нападенията на римляните, а самият Партиск пречи на варварските нахлувания. Местността тук изобщо е с влажна почва и се наводнява от прииждането на реките. Тя е блатиста и гъсто обрасла с върби, та затова е проходима само за ония, които я познават много добре. Освен това почти до устието на Партиск река Дунав прави завой и отделя от сушата един остров. 5. И тъй, поканени от императора, те дошли на отсамния бряг с вроденото си вискомерие, не за да изпълнят заповедите му, както по-сетне се оказало, но за да покажат, че не са се уплашили от присъствието на нашите войници. Те застанали непреклонно, като показвали, че са дошли тук, само за да отхвърлят заповедите му. 6. Императорът, като предвиждал, че това може да се случи, незабелязано бил разделил войската на много отделения и със светкавична бързина обградил със своите отреди застаналите там варвари. Самият той, застанал с неколцина други на едно издигнато място и, защитен от телохранителите си, кротко ги съветвал да не проявяват непокорство. 7. А те изпаднали в недоумение и проявили колебание. Обаче като съчетали коварство с ярост, под предлог че молят, те се опитали да почнат сражение. Затова, като се готвели да нападнат нашите отблизу, те нарочно хвърлили понадалеч от себе си щитовете, та като се приближат бавно, за да ги вземат, да изминат разстоянието до нашите, без да проличи измамата им.

8. Вече се свечерявало и залязващото слънце подканяло нашите да пристъпят към действие. Знамената били издигнати и войниците се понесли срещу

[1] Партиск е дн. р. Тиса, известна главно като Tisia. Вж. *Fluss,* Tisia: PWRE, VI A, кол. 1469—1478, п. 3.

ferebatur. Qui conferti acieque densiore contracta, adversus ipsum principem stantem (ut dictum est) altius, omnem impetum contulerunt, eum oculis incessentes et vocibus truculentis. 9. Cuius furoris amentiam exercitus ira ferre non potuit, eosque imperatori (ut dictum est) acriter imminentes, desinente in angustum fronte (quem habitum caput porci simplicitas militaris appellat), impetu disiecit ardenti, et dextra pedites catervas peditum obtruncabant, equites laeva equitum se turmis agilibus infuderunt. 10. Cohors praetoria ex adverso Augustum cautius stipans, resistentium pectora moxque terga fugientium incidebat, et cadentes insuperabili contumacia barbari, non tam mortem dolere, quam nostrorum laetitiam, horrendo stridore monstrabant et iacentes absque mortuis plurimi, succisis poplitibus, ideoque adempto fugiendi subsidio, alii dexteris amputatis, non nulli ferro quidem intacti, sed superruentium conlisi ponderibus, cruciatus alto silentio perferebant. 11. Nec eorum quisquam inter diversa supplicia veniam petit, aut ferrum proiecit, aut exoravit celerem mortem, sed arma iugiter retinentes, licet adflicti, minus criminis aestimabant, alienis viribus potius, quam conscientiae suae iudicio vinci: mussantesque audiebantur interdum, fortunae non meriti fuisse quod evenit. Ita in semihorae curriculo, discrimine proeliorum emenso, tot procubuere subito barbari, ut pugnam fuisse sola victoria declararet.

варварите с пламенен устрем. Стълпени, в сгъстен боен ред, неприятелите от своя страна насочили цялото си нападение срещу самия император, който, както казахме, стоял на едно по-високо място. Те му отправяли заплашителни погледи и сърдити думи. 9. Разгневената войска не могла да понася тая безумна ярост и като стеснила челната си част в строй който на прост войнишки език се нарича „свинска глава"[1], с буен устрем разпръснала варварите, които, както казахме, нападали ожесточено императора. На дясната страна пехотинците избивали неприятелските пехотни отделения, а на лявата — конницата връхлетяла върху бързите отделения на неприятелската конница. 10. Преторианската кохорта, която бдително стояла на стража пред самия император Констанций, се биела гърди срещу гърди с неприятелите, докато те се съпротивлявали, и когато скоро след това побегнали, тя ги ударила в гръб. Варварите умирали с ненадминатата твърдост и яростният им вик издавал, че страдат не толкова от самата смърт, колкото от ликуването на нашите. Освен мъртвите лежали мнозина, чиито прерязани подколенни жили им отнемали възможността да бягат, други били с отсечени десници, а някои, недокоснати наистина от оръжие, но затиснати от тежестта на падналите върху тях тела, понасяли с дълбоко мълчание мъките си. 11. Но никой от тях, въпреки всевъзможните страдания, не поискал милост, не захвърлил оръжието си, не помолил за бърза смърт. Ако и сломени, те продължавали да държат оръжието си, тъй като смятали, че по-малък позор е да бъдат надвити от чужда сила, отколкото сами да се признаят за победени. Понякога се чувало да си шепнат, че това, което ги сполетяло, се дължало на съдбата, а не е станало по тяхна вина. Така само в продължение на половин час завършило опасното сражение и варварите били смазани тъй неочаквано, че само от победата личело, че е станало сражение.

12. Vixdum populis hostilibus stratis, gregatim peremptorum necessitudines ducebantur, humilibus extractae tuguriis, aetatis sexusque promiscui, et fastu vitae prio-

12. Едва що бил победен тоя вражески народ и нашите почнали да довеждат на тълпи близките на убитите, измъкнати из прихлупените им землянки, без разлика на възраст и пол. У тях ня-

[1] „Свинска глава" означава бойно нареждане на войската във вид на триъгълник. Срв. *Schmidt*, Die Ostgermanen[2], стр. 61.

ris abolito, ad infimitatem obsequiorum venere servilium, et exiguo temporis intervallo decurso, caesorum aggeres et captivorum agmina cernebantur. 13. Incitante itaque fervore certaminum, fructuque vincendi, consurrectum est in perniciem eorum qui deseruere proelia+, vel in tuguriis latitantes occultabantur. Hos cum ad loca venisset avidus barbarici sanguinis miles, disiectis culmis levibus obtruncabant, nec quemquam casa, vel trabibus conpacta firmissimis, periculo mortis extraxit. 14. Denique cum inflamarentur omnia nullusque latere iam posset, cunctis vitae praesidiis circumcisis, aut obstinate igni peribat absumptus, aut incendium vitans, egressusque uno supplicio declinato, ferro sternebatur hostili. 15. Fugientes tamen aliqui tela, incendiorumque magnitudinem, amnis vicini se conmisere gurgitibus, peritia nandi ripas ulteriores occupare posse sperantes, quorum plerique summersi necati sunt, alii iaculis periere confixi, adeo ut abunde cruore diffuso, meatus fluminis spumaret inmensi; ita per elementum utrumque, Sarmatas vincentium ira virtusque delevit.

малко вече предишната гордост. Те били стигнали до унизително робско подчинение и след малко можело да се видят само купища избити и върволици пленници. 13. Обхванати от бойно въодушевление и от сладостта на победата, войниците се впуснали да избиват и тия, които избягали от сражението или пък се криели в землянките си. Когато дошли там, войниците, жадни за варварска кръв, разхвърляли леките сламени покриви на землянките и избивали [скрилите се в тях варвари]. Не се спасил от смъртта никой, дори и този, чието жилище било сглобено от най-здрави греди. 14. Най-сетне, когато всичко наоколо горяло и никой не можел вече да остане скрит, понеже всяко нещо, което защищавало живота им, било унищожено, те или загивали упорито в огъня, или пък, бягайки от пожара, излизали навън и се спасявали от едното мъчение, за да бъдат повалени от неприятелския меч. 15. Някои обаче, които се отървали от меча и от големите пожари, се хвърлили във водите на близката река с надежда, че ще могат като опитни плувци да достигнат отвъдния бряг. Повечето от тях се удавили, други загинали, прободени от метателните копия. От пролятата обилно кръв течението на голямата река се покрило с пяна. Така, с помощта на тия две природни стихии гневът и храбростта на победителите унищожили сарматите.

16. Placuerat igitur post hunc rerum ordinem cunctis adimi spem omnem vitaeque solacium. Et post lares incensos, raptasque familias, navigia iussa sunt colligi, ad indagandos eos quos a nostrorum acie ulterior discreverat ripa. 17. Statimque ne alacritas intepesceret pugnatorum, inpositi luntribus, per abdita ducti, velites expediti occuparunt latibula Sarmatarum, quos repentinus fefellit aspectus, gentiles lembos et nota remigia conspicantes. 18. Ubi vero procul micantibus telis, quod verebantur, propinquare senserunt, ad suffugia locorum palustrium se contulerunt, eosque

16. И тъй, след станалото императорът бил решил да отнеме на всички всяка надежда и утеха в живота. След като били опожарени домашните им огнища и отвлечени техните близки, той заповядал да съберат лодки, за да преследва ония, които реката отделяла от нашата войска. 17. И за да не угасне бойният пламък, бързи, лековъоръжени войници незабавно били натоварени на салове и преведени през скрити места. Те завзели убежищата на сарматите, които били измамени от неочакваното ни появяване, понеже виждали да се приближават племенните им бързоходни лодки с познатите им гребла. 18. Но щом разбрали по блестящите отдалече оръжия, че наближават нашите, от което именно се страхували, те се втурнали към убежищата си в блатистите места. Войниците ги преследвали стръвно и като избили мнозина, спечелили победа там,

secutus infestius miles, caesis plurimis ibi victoriam repperit, ubi nec caute posse consistere, nec audere aliquid credebatur. 19. Post absumptos paene diffusosque Amicenses, petiti sunt sine mora Picenses, ita ex regionibus appellati conterminis; quos tutiores fecere sociorum aerumnae, rumorum adsiduitate conpertae. Ad quos opprimendos, (erat enim arduum sequi per diversa conspersos, inprudentia viarum arcente), Taifalorum auxilium et Liberorum adaeque Sarmatarum adsumptum est. 20. Cumque auxiliorum agmina locorum ratio separaret, tractus contiguos Moesiae sibi miles elegit, Taifali proxima suis sedibus obtinebant, Liberi terras occupaverant e regione sibi oppositas.

21. Quae Limigantes...[a] territique subactorum exemplis et prostratorum, diu haesitabant ambiguis mentibus, utrum oppeterent an rogarent, cum utriusque rei suppeterent documenta non levia. Vicit tamen ad ultimum coetu seniorum urgente, dedendi se consilium +. Variaeque palmae victoriarum accessit eorum quoque supplicatio, qui armis libertatem invaserant, — — — ut superatos et inbelles dominos aspernati, fortioribus visis inclinavere cervices. 22. Accepta itaque pubiica fide, deserto montium propugnaculo, ad castra Romana convolavit eorum pars maior, diffusa per spatia ampla camporum, cum parentibus et natis atque coniugibus, opumque vilitate, quam eis celeritatis ratio furari permisit. 23. Et qui animas amittere potius, quam cogi solum vertere putabantur, dum licentem amentiam libertatem existimarent, parere imperiis, et sedes alias suscipere sunt ad-

где то се вярвало, че не може дори да стъпят със сигурност, камо ли да предприемат нещо. 19. След като амицените[1] били разпръснати и почти унищожени, били нападнати незабавно и пиценитe[2], наречени така поради съседните им страни. Бедствията на техните съюзници, за които узнавали постоянно от слуховете, ги били направили по-предпазливи. За тяхното покоряване била използувана помощта на тайфалите[3] и на свободните сармати, понеже било трудно за нашите да преследват пръснатите на различни места неприятели, особено когато не познавали пътищата. 20. Понеже характерът на самите места изисквал помощните войски да действуват поотделно, римската войска си избрала съседната на Мизия област, тайфалите заели найблизките до селищата си места, а свободните сармати — земите, които били разположени насреща им.

21. Изплашени от съдбата на подчинените и разбити техни сънародници,... лимигантите дълго се колебаели и не се решавали дали да окажат съпротива, или да молят за милост, понеже имали достатъчно и сериозни основания и за едното и за другото. На края обаче, по настояването на съвета на старейшините, надделяло мнението да се предадат. Така към славата от различните победи се прибавило също и пълното подчинение на тия, които си били извоювали свободата с оръжие--- и били презрели своите победени и невойнствени господари, но превили врат пред по-силните. 22. И тъй, като им била гарантирана сигурност от името на държавата, по-голямата част от тях напуснали убежищата си в планините и, пръснати нашироко по полята, с родители, деца и съпруги и с незначителното си имущество, което могли да грабнат в бързината, дошли при римския стан. 23. Така тези, за които се мислело, че могат да бъдат принудени по-скоро да дадат живота си, отколкото да напуснат земята си, понеже считали дръзкото си безумие за свобода, се съгласили да се подчинят на нашите заповеди и да се

a) *sine lac. V,* ⟨contemplantes⟩ *L. Günther,* ⟨perpessi⟩ *L. Pet.,* Limitantes *G,* lutugantos *B,* quae *rest. et lac. indic. Cl.*

[1] Амиценитe или амиените били племе от сарматски произход, което обитавало при устието на река Тиса. [2] Пиценитe били също племе от сарматски произход. [3] Тайфалите са германско племе, вероятно клон от вестготите. Срв. *Schmidt,* Die Ostgermanen[2], стр. 546.

sensi, tranquillas et fidas, ut nec bellis vexari, nec mutari seditionibus possint. Isdemque ex sententia (ut credebatur), acceptis, quievere paulisper, post feritate nativa in exitiale scelus erecti, ut congruo docebitur textu.

преселят другаде, на спокойно и сигурно място, гдето не щели да понасят нито мъките на войната, нито щели да бъдат изселвани поради въстания. Те се преселили, както се вярвало, по свое желание и живеели известно време мирно, но по-късно, както ще бъде разказано по-долу, поради вродената си дивост, те били подтикнати към гибелно престъпление.

24. Hoc rerum prospero currente successu, tutela Illyrico conpetens gemina est ratione firmata, cuius negotii duplicem magnitudinem imperator adgressus, utramque perfecit. Infidis...[a] exules populos, (licet mobilitate suppares) acturos tamen paulo verecundius, tandem reductos in avitis sedibus conlocavit. Isdemque ad gratiae cumulum, non ignobilem quempiam regem, sed quem ipsi antea sibi praefecere regalem, inposuit, bonis animi corporisque praestantem. 25. Tali textu recte factorum, Constantius iam metuente sublimior, militarique consensu, secundo Sarmaticus appellatus, ex vocabulo subactorum, iamque discessurus, convocatis cohortibus, et centuriis, et manipulis omnibus, tribunali insistens, signisque ambitus et aquilis, et agmine multiplicium potestatum, his execritum adlocutus est, ore omnium favorabilis, (ut solebat):

24. Благодарение на това успешно развитие на работите, била осигурена двояко достатъчна защита на Илирик. Това двустранно голямо дело императорът предприел и завършил... Той възвърнал и настанил в родните му места изгоненото племе, което, ако и да било също така склонно към изневяра както тия, които го били изгонили, все пак давало надежда, че щяло да действува в бъдеще малко по-благоразумно. Като венец на своята милост той не им поставил за цар някой неблагородник, но човек от царски род, който те сами си били избрали по-рано и който се отличавал както с телесните си, така и с душевните си качества. 25. Тези успешни дела освободили вече Констанций от всякакъв страх. Като му дали войниците за втори път единодушно прозвището Сарматски по името на племената, които подчинил, той, когато щял вече да се завърне, свикал всички кохорти, центурии и манипули, застанал на трибуната си и, обкръжен от знамената и орлите на легионите и от многобройни висши сановници, се обърнал към войската със следната реч, която, както обикновено, спечелила сърцата на всички:

26. „Hortatur recordatio rerum gloriose gestarum, omni iucunditate viris fortibus gratior, ea ad modum verecundiae replicare, quae divinitus delata sorte vincendi, et ante proelia et in ipso correximus fervore pugnarum, Romanae rei fidissimi defensores. Quid enim tam pulchrum tamque posteritatis memoriae iusta ratione mandandum, quam ut miles strenue factis, ductor prudenter consultis exultet? 27. Persultabat Illyricum furor hostilis, absen-

26. „Споменът за славните дела, който за храбрите мъже е по-скъп от всяко удоволствие, ме кара да изложа скромно това, което бог ни даде с жребия на победата и което ние, най-верните защитници на римската държава, направихме и преди сраженията, и в самия разгар на битките. Има ли наистина нещо толкова красиво и толкова да заслужава да бъде завещано на потомството, колкото ликуването на войника, че е проявил храброст, и на пълководеца, че е дал разумни съвети? 27. Яростният неприятел, като се държеше с прекомерно високомерие поради нашето отсъствие, бродеше по Илирик,

a) *sine lac. V, lac. indic. Haupt.*

tiam nostram inanitate tumenti despiciens, dum Italos tueremur et Gallos, variisque discursibus vastabat extima limitum, nunc cavatis roboribus, aliquotiens peragrans pedibus flumina, non congressibus nec armis fretus aut viribus, sed latrociniis adsuetus occultis, astu et ludificandi varietate, iam inde ab instituta gente nostris quoque maioribus formidatus; quae longius disparati, qua ferri poterant tulimus, leviores iacturas efficacia ducum vitari posse sperantes. 28. Ubi vero per licentiam scandens in maius, ad funestas provinciarum clades erepsit et crebras, communitis aditibus Raeticis, tutelaque pervigili Galliarum securitate fundata, terrore nullo relicto post terga, venimus in Pannonias, si placuerit numini sempiterno, labentia firmaturi; cunctisque paratis, (ut nostis), vere adulto egressi, arripuimus negotiorum maximas moles: primum ne struendo textis conpagibus ponti, telorum officeret multitudo, quo opera levi perfecto, visis terris hostilibus et calcatis, obstinatis ad mortem animis conatos resistere Sarmatas, absque nostrorum dispendio stravimus, parique petulantia ruentes in agmina nobilium legionum, Quados Sarmatis adiumenta ferentes, adtrivimus. Qui post aerumnosa dispendia, inter discursus et repugnandi minaces anhelitus, quid nostra valeat virtus experti, manus ad dimicandum aptatas, armorum abiecto munimine, pone terga vinxerunt, restareque solam salutem contemplantes in precibus, adfusi sunt vestigiis Augusti clementis, cuius proelia saepe conpererant exitus habuisse felices. 29. His sequestratis, Limigantes quoque fortitudine superavimus pari, interfectisque pluribus, alios periculi declinatio adegit suffugia petere latebrarum palust-

докато ние защищавахме Италия и Галия. С всякакви набези той опустошаваше пограничните крайща, като преминаваше нашите реките по бродове или с издълбани от дърво лодки. Той не смееше да влезе в сражение с нас, не се осланяше на оръжието си, нито на силите си, но беше свикнал на разбойнически нападения из засада, на измама и разнообразни хитрини, поради което още от заселването си внушаваше страх и на нашите деди. Докато бяхме по-далече от неприятелите, ние понасяхме нападенията им, както можехме, и се надявахме, че по-леките щети могат да се отстранят с умението на военачалниците в тия провинции. 28. Когато обаче своеволията им се увеличиха и се проявиха в чести и гибелни разорения на провинциите, ние, като укрепихме проходите за към Реция и заздравихме сигурността на Галия чрез бдителна защита, без да оставим в тила си каквато и да е заплаха, дойдохме в Панония, за да заздравим с божия воля и тук разклатеното положение. Ние приготвихме всичко, както знаете, и когато пролетта беше вече настъпила, потеглихме и се нагърбихме с най-тежки задачи. Най-напред трябваше да премахнем честото обстрелване със стрели срещу ония, които сглобяваха и свързваха частите на моста. Това ни се удаде лесно и ние стъпихме на неприятелска земя и се задържахме. Наистина, сарматите се опитаха да се съпротивляват упорито и до смърт, но ние ги разбихме без загуби от наша страна. Ние смазахме и квадите, които със същата дързост се нахвърляха срещу редиците на нашите най-добри легиони, като идваха в помощ на сарматите. След тежките загуби, които понесоха в нападението си срещу нас или в отчаяния си опит да се съпротивляват, и като изпитаха колко силна е нашата храброст, те хвърлиха оръжието си и оставиха да им бъдат вързани отзад ръцете, които бяха готови за бой. Те виждаха, че единственото им спасение е в молбите. Те се хвърлиха пред краката на милостивия император, за чийто успех в сраженията често били чували. 29. След като се справихме с тях, победихме със същата храброст и лимигантите, като избихме мнозина от тях. Другите, за да избягнат опасността, потърсиха убежище в скривалищата си из бла-

rium. 30. Hisque secundo finitis eventu, lenitatis tempus aderat tempestivae. Limigantes ad loca migrare conpulimus longe discreta, ne in perniciem nostrorum se commovere possent ulterius, et pepercimus plurimis, et Zizaim praefecimus Liberis, dicatum nobis futurum et fidum, plus aestimantes creare quam auferre barbaris regem, hoc decore augente sollemnitatem, quod isdem quoque rector tributus antehac electus est et acceptus 31. Quadruplex igitur praemium, quod unus procinctus absolvit, nos quaesivimus et res publica, primo ultione parta de grassatoribus noxiis, deinde quod vobis abunde sufficiet ex hostibus captis vivis. His enim virtutem oportet esse contentam, quae sudore quaesivit et dexteris. 32. Nobis amplae facultates opumque sunt magni thesauri, si integra omnium patrimonia nostri labores et fortitudo servarint. Hoc enim boni principis menti, hoc successibus congruit prosperis. 33. Postremo ego quoque hostilis vocabuli spolium prae me fero, secundo Sarmatici cognomentum, quod vos unum idemque sentientes, mihi (ne sit adrogans dicere,) merito tribuistis."

Post hunc dicendi finem contio omnis alacrior solito, aucta spe potiorum et lucris, vocibus festis in laudes imperatoris adsurgens, deumque ex usu testata, non posse Constantium vinci, tentoria repetit laeta. Et reductus imperator ad regiam, otioque bidui recreatus, Sirmium cum pompa triumphali regressus est, et militares numeri destinatas remearunt ad sedes. (pp. 124_{17}—134_{13}).

тата. 30. След тоя благополучен край беше дошло време за снизходителност. Принудихме лимигантите да се преселят в твърде отдалечени места, за да не могат в бъдеще да предприемат каквото и да е в наша вреда, и мнозина от тях пощадихме. За цар на свободните сармати поставихме Зизаис, който ще ни бъде предан и верен, понеже смятахме, че е по-добре да дадем на варварите цар, отколкото да им го отнемем. А това наше дело доби още по-голяма тържественост и от обстоятелството, че той и по-рано им е бил владетел и е бил избран и приет от тях. 31. И тъй, както ние, така и държавата, получихме четворна награда от тоя поход: най-напред, понеже си отмъстихме на пакостните грабители, след това, понеже ще имате достатъчно пленени неприятели, защото храбрите войници трябва да бъдат задоволени с това, което са спечелили със своята десница и усилие. 32. Ние имаме широки възможности и притежаваме големи съкровища, стига само нашите усилия и храброст да запазят непокътнати имуществата на всички ни; това съвпада с помислите на един добър император, това съвпада и с нашите успехи. 33. Най-сетне и аз получих прозвището Сарматски, като част от неприятелската плячка, което вие единодушно и, нека не бъде дръзко от моя страна, заслужено ми дадохте за втори път".

След като била завършена речта, цялата свикана на събрание войска, необикновено въодушевена, с надежда за по-голямо възнаграждение, надала тържествуващ вик и похвала на императора. После, като призовала по обичая бога за свидетел, че Констанций е непобедим, тя се завърнала радостна в палатките си. Също и императорът се отправил към квартирата си, гдето прекарал в почивка два дни. След това в триумфално шествие той се завърнал в Сирмиум, а войсковите части — в определените им гарнизони.

5. De Hebro ex Odrysarum montibus decurrente

XVIII. 6, 5. Nos interea paulisper cis Taurum morati, ex imperio ad partes Ita-

5. Хебър извира от планините на одризите

XVIII. 6, 5. Между това като се забавихме за малко отсам Тавър[1], отпра-

[1] Тавър, планина в Мала Азия, дн. Аладаг.

liae festinantes, prope flumen venimus Hebrum, ex Odrysarum montibus decurrentem. (pp. 145_{28}—146_{1}).

вихме се бързо, съгласно заповедта на императора, към пределите на Италия и стигнахме близо до река Хебър[1], която се спуща от планините на одризите[2].

6. Moesiacae copiae in Brittania pugnant.

XX. 1, 1. Haec per Illyricum perque orientem rerum series fuit. Consulatu vero Constantii deciens, terque Iuliani, in Brittaniis cum Scottorum Pictorumque gentium ferarum excursus, rupta quiete condicta, loca limitibus vicina vastarent, et inplicaret formido provincias, praeteritarum cladium congerie fessas, — — — 2. Ire igitur ad haec ratione vel vi conponenda, Lupicinum placuit, ea tempestate magistrum armorum — — —. 3. Moto igitur velitari auxilio, Aerulis scilicet et Batavis, numerisque Moesiacorum[a] duobus, adulta hieme dux ante dictus Bononiam venit, quaesitisque navigiis, et omni inposito milite, observato flatu secundo ventorum, ad Rutupias sitas ex adverso defertur, petitque Lundinium, ut exinde suscepto pro rei qualitate consilio, festinaret ocius ad procinctum. (pp. 184_{1}—185_{9}).

6. Мизийски войски се сражават в Британия

XX. 1, 1. Така се развили събитията в Илирик и на Изток. Когато Констанций бил консул за десети път, а Юлиан за трети път[3], дивите племена скоти[4] и пикти[5] нарушили с нахлуванията си в Британия уговорения мир и започнали да опустошават крайграничните местности и да всяват трепет в тамошните провинции, които били изтощени от многобройните предишни напасти, — — —. 2. И тъй, за да уреди тамошното положение било по мирен начин, било със сила, Юлиан решил да изпрати Лупицин, който бил началник на войската по това време[6] — — — 3. Прочее, споменатият вече военачалник дошъл посред зима в Бонония[7] с лековъоръжени помощни войски от херули[8] и батави[8] и с две отделения мизийци[9]. Там събрал кораби, натоварил цялата войска и като дочакал благоприятен вятър, достигнал Рутупия[10] на отсрещния бряг и се отправил за Лундиниум[11], та да тръгне оттам по-бързо в поход, като вземе решение съобразно с обстоятелствата.

7. Iulianus Augustus appellatur

XX. 4, 17. Conclamabatur post haec ex omni parte nihilo minus, uno parique ardore nitentibus universis, maximoque contentionis fragore, probrosis conviciis mixto, Caesar adsentire coactus est. Inposi-

7. Провъзгласяването на Юлиан за император

XX. 4, 17. Въпреки това, след тия думи от всички страни продължавали да викат и понеже всички настоявали със същия жар, а и сред невъобразимия шум на събранието се чували примесени и срамни укори, цезар Юлиан бил прину-

a) Moesicorum *BG.*

[1] Хебър е дн. р. Марица. [2] Одризите са най-значителното тракийско племе, което живеело първоначално в долината на р. Тунджа и на изток от нея до морето. То достигнало до самостоен политически живот през V—IV в. пр. н. е., като властта на царете му се простирала до Струма, Искър и Дунав. Срв. *Г. И. Кацаров,* Произход и пръв разцвет на одриското царство в древна Тракия, УчПр, XXXIII, 1933, стр. 737—754; *B. Lenk,* Thrake, PWRE VI A, кол. 421 сл.; Odrysai, PWRE XVII, кол. 1900—1903. [3] Сиреч през 359—360 г. [4] Скотите били келтско племе в Ирландия, което след IV в. се настанило в северната част на Британия (Шотландия). [5] Народностната и езикова принадлежност на пиктите не е установена. Те са обитавали най-северната част на Британия. По-късно с името „пикти“ били обозначавани изобщо племената, които се намирали на север от т. н. „Адрианов вал“. [6] Отнася се за събития през 359—360 г. [7] Тази Бонония е дн. Boulogne sur mer на Ламанш. [8] За херулите вж. тук, стр. 65, бел. 8. Батавите били германско племе, което обитавало около устието на р. Рейн. [9] Става дума за войски, които били набирани в провинция Мизия. [10] Рутупия било пристанище и укрепление в Югоизточна Британия. [11] Дн. Лондон.

tusque scuto pedestri, et sublatius eminens, nullo silente, Augustus renuntiatus, iubebatur diadema proferre, negansque umquam habuisse, uxoris colli... vel[a] capitis poscebatur. 18. Eoque adfirmante, primis auspiciis non congruere aptari muliebri mundo, equi falera quaerebatur, uti coronatus speciem saltem obscuram, superioris praetenderet potestatis. Sed cum id quoque turpe esse adseveraret, Maurus nomine quidam, postea comes, qui rem male gessit apud Succorum angustias, Petulantium tunc hastatus, abstractum sibi torquem, quo ut draconarius utebatur, capiti Iuliani inposuit confidenter, — — — (p. 192_{11-22}).

ден да се съгласи Поставен на пехотински щит и издигнат нависоко,[1] той бил провъзгласен единогласно за император[2]. Накарали го да си покаже диадемата. Но, когато той заявил, че никога не е имал диадема, поискали да вземе накита от шията или от главата на жена си. 18. Когато обаче той настоял, че не подобава да бъде украсено началото на управлението му с женски накит, пожелали да вземат украсата на коня му, та увенчан с нея, да се изтъкне, ако и с нещо незначително, по-високата му власт. Но след като продължавал да твърди, че и това е също така унизително, някой си Мавър, който по-късно като комес претърпял поражение при прохода Суки[3], а тогава още хастат[4] от отреда на петулантите[5], смъкнал огърлицата си, която носел като знаменосец, и я сложил самоуверено върху главата на Юлиан, — — —

8. Regiones Illyricae maioribus praesidiis denudatae sunt

XXI. 5, 6, „Ut igitur adversa praeveniamus mentium societate iunctissima, sequimini viam consilii mei salutarem (ut puto), cum integritas rerum intentioni nostrae voluntatique respondeat, et dum maioribus vacant praesidiis regiones Illyricae, inpraepedito cursu tendentes, Daciarum interim fines extimos occupemus, exinde quid agi oporteat bonis successibus instruendi. (pp. 223_{23}—224_{5}).

8. Илирийските области — лишени от по-големи гарнизони

XXI. 5, 6. „И така, за да предотвратим нещастията чрез пълно единодушие, следвайте спасителния, според мене, път на моя съвет, тъй като общото състояние на нещата отговаря на нашите стремежи и желания. И затова, нека в това време, докато илирийските области[6] са лишени от по-големи гарнизони, се отправим безпрепятствено и заемем Дакия до крайните ѝ предели, а след това добрите успехи ще ни поучат, какво трябва да направим".

9. Iulianus Succorum angustias occupat

XXI. 10, 1. Nihil deinde amoto Lucilliano, differendum nec agendum segnius ratus, ut erat in rebus trepidis audax et confidentior, civitatem (ut praesumebat) dediti-

9. Юлиан завзема прохода Суки

XXI. 10, 1. Като смятал, че след отстраняването на Луцилиан[7] не трябва нищо да отлага или забавя, Юлиан, както си бил смел и самоуверен в трудни моменти, се отправил бързо към Сир-

a) decus vel *Her. Pet.*

[1] Когато войската искала да провъзгласи някого за император, тя го издигала на щит, съобразно своя обичай. Срв. *O. Treitinger,* Die oströmische Kaiser- u. Reichsidee, Jena 1938, стр. 7, 8, 11 сл., 15, 20, 22. [2] Провъзгласяването на Юлиан за император станало в 360 г. Той управлявал до 363 г. [3] За събитията вж. *Амиан Марцелин,* XXXI 10, 21. [4] Вероятно той е бил primus hastatus, сиреч центурион, който идвал по чин след centurio primi pili и командувал две центурии. Срв. *Grosse,* Militärgeschichte, стр. 116. За центурион вж. и стр. 55, бел. 3. [5] Петулантите са вид помощна войска. Срв. *Grosse,* Militärgeschichte, стр. 41, 125. [6] Откъсът представя част от речта на Юлиан. Илирийските области били подчинени на Констанций. [7] Луцилиан е съвременен римски висш военачалник.

ciam petens, citis passibus incedebat, eumque suburbanis propinquantem amplis nimiumque protentis militaris et omnis generis turba, cum lumine multo et floribus, votisque faustis, Augustum appellans et dominum, duxit in regiam. 2. Ubi eventu laetus et omine, firmata spe venturorum, quod ad exemplum urbium matris populosae et celebris, per alias quoque civitates ut sidus salutare susciperetur, edito postridie curuli certamine, cum gaudio plebis, ubi lux excanduit tertia, morarum inpatiens, percursis aggeribus publicis, Succos nemine auso resistere, praesidiis occupavit, isdemque tuendis, Nevittam praefecit ut fidum. Cuius loci situm ex... nunc conveniet ostendi.

миум с надежда, че градът ще му се предаде. Когато наближил просторните му и нашироко разстлани предградия, тълпа войници и всякакви други граждани с факли, цветя и благопожелания, зовейки го август и господар, го завели в двореца. 2. Зарадван от този успех, в който виждал добро знамение, у него укрепнала вярата в бъдещето, че по примера на многолюдния и славен метрополен град също и другите градове ще го приемат като спасителна звезда. На другия ден той устроил за радост на народа състезания с колесници, а на третия ден, когато блеснала зората, обхванат от нетърпение, потеглил по държавния път и заел с войските си Суки, без някой да се осмели да му се противопостави. Охраната на прохода възложил на Невита, като на свой доверен човек. Тук подхожда... да опиша местоположението на прохода.

3. Consertae celsorum montium summitates Haemi et Rhodopae[a] quorum alter ab ipsis Histri marginibus, alter ab Axii fluminis citeriore parte consurgit, in angustias tumulosis collibus desinentes, Illyrios[b] interscindunt et Thracas, hinc vicinae mediterraneis Dacis[c] et Serdicae[d] inde Thracias despectantes et Filippopolim, civitates amplas et nobiles et tamquam natura in dicionem Romanam redigendas nationes circumsitas praenoscente, ita figuratae consulte, inter artos coles quondam hiantes obscurius, ad magnitudinem splendoremque postea rebus elatis, patefactae sunt et carpentis, aditibusque aliquotiens clausis, magnorum ducum populorumque reppulere conatus. 4. Et pars quae Illyricum spectat, mollius edita, velut incauta, subinde superatur. Latus vero e regione oppositum Thraciis, prona humilitate deruptum, hincque et inde fragosis tramitibus inpeditum, difficile scanditur, etiam nullo vetante. Sub hac altitudine aggerum, utrubique spatiosa camporum planities iacet, superior ad usque

3. Хребетите на високите планини Хемус и Родопи, от които едната започва от самия бряг на Истър, а другата — от отсамната страна на реката Аксий[1], се доближават и чрез хълмисти възвишения завършват в теснина, като отделят по тоя начин Илирик от Тракия. От едната страна е Вътрешна Дакия и Сердика, а от другата — нисколежащата Тракия и Филипопол. И двата града са големи и прочути. Като че ли самата природа тук е дала на местността такъв характер и е предопределила да бъдат подчинени под римска власт околните племена. Някога проходът е бил неизвестна теснина сред притиснати един до друг хълмове. Но когато римската държава достигнала до величие и блясък, той бил направен проходим и за кола. Опитите на велики вождове и големи племена да преминат през него бивали отбивани, колчем достъпът до него бивал затварян. 4. Склонът, който е откъм Илирик, не е така стръмен, а се снишава постепенно и незабелязано. Склонът обаче откъм Тракия е силно наклонен към низината, на места мъчно проходим поради стръмните и неравни пътеки и изкачването по него е трудно дори и тогава, когато няма никаква отбрана. И от двете страни на тия

a) rhopae *V*, Rhodopes *BG*. b) per Illyricos *B*, *an* par⟨tes⟩ Illyrici ? *Cl*. c) vicis *B*. d) Derdices *B*.

[1] Аксий е дн. р. Вардар. За името Аксий срв. *D. Detchew*, Axios, Zeitschrift f. Ortsnamenforschung, VII 1931, стр. 193—199.

Iulias Alpes extenta, inferior ita resupina et panda, ut nullis habitetur obstaculis, ad usque fretum et Propontidem.

5. His ut in re tali tamque urgenti conpositis, magistro equitum illic relicto, imperator revertitur Naessum, (copiosum oppidum) quo inpraepedite cuncta disponeret, suis utilitatibus profutura. 6. Ubi Victorem apud Sirmium visum, scriptorem histroricum exindeque venire praeceptum, Pannoniae secundae consularem praefecit, et honoravit aenea statua virum sobrietatis gratia aemulandum, multo post urbi praefectum. 7. Iamque altius semet extollens, et numquam credens ad concordiam provocari posse Constantium, orationem acrem et invectivam, probra quaedam in eum explanantem et vitia, scripserat ad senatum. Quae cum Tertullo administrante adhunc praefecturam, recitarentur in curia, eminuit nobilitatis cum speciosa fiducia, benignitas grata. Exclamatum est enim in unum, cunctorum sententia congruente, „auctori tuo reverentiam rogamus".

8. Tunc et memoriam Constantini, ut novatoris turbatorisque priscarum legum et moris antiquitus recepti, vexavit, eum aperte incusans, quod barbaros omnium primus ad usque fasces auxerat et trabeas consulares, insulse nimirum et leviter, qui cum vitare deberet id quod infestius obiurgavit, brevi postea Mamertino in consulatu iunxit Nevittam, nec splendore nec usu nec gloria horum similem, quibus magistratum amplissimum detulerat Constantinus: contra inconsummatum et subagrestem, et (quod minus erat ferendum), celsa in potestate crudelem.

високи планини лежат обширни равнини. Горната се простира чак до Юлийските Алпи[1], а долната е така ниска и разстлана, че без каквито и да е пречки е обитаема чак до протока[2] и Пропонтида[3].

5. След като уредил всичко това, както изисква едно такова сериозно положение, и оставил там началника на конницата, императорът се завърнал в Ниш, богат град, за да уреди там спокойно всичко, което щяло да бъде в негова полза. 6. Там той повикал при себе си писателя-историк Виктор[4], когото бил видял в Сирмиум, и го назначил за управител на провинция Втора Панония. Той почел с бронзова статуя тоя мъж, който заради трезвия си ум бил достоен за подражание. Доста време след това същият станал префект на Рим. 7. Възгордян още повече и уверен, че Констанций никога вече не ще може да бъде склонен към споразумение, Юлиан написал до сената остро и нападателно послание, в което го хулел и излагал някои негови пороци. Когато Тертул, който все още бил градски префект, го прочел в сената, проявили се с видима самоувереност благосклонността и разположението на знатните към Констанций. Дружно и единодушно извикали всички: „Искаме да отдадеш уважение на този, който ти даде властта".

8. В своето послание Юлиан не пощадил и паметта на Константин, когото нарекъл новатор и смутител на старинните закони и на наследените от дедите нрави, като го обвинил открито, че пръв от всички въздигнал варвари чак до консулски сан. Естествено, той постъпил глупаво и лекомислено, защото скоро след това самият той направил консул заедно с Мамертин и Невита, въпреки че трябвало да избягва подобна постъпка, която така силно бил порицал. Последният не бил равен нито по произход, нито по опитност, нито по слава на ония, на които Константин бил възлагал найвисшата длъжност. Напротив, Невита бил груб и възпрост и — което най-малко можело да се понася при тая висока власт — бил и жесток.

[1] През Юлийските Алпи (най-източната част на Алпите, която отделяла Истрия от Панония) минавал военният път от Емона до Аквилея, който свързвал Италия с Илирик. [2] Сиреч Босфора. [3] Пропонтида е дн. Мраморно море. [4] Става дума за Аврелий Виктор, известен историк.

11, 1. Haec et talia cogitanti, sollicitoque super maximis rebus et seriis, nuntius metuendus intimatur et insperatus, ausa indicans quorundam inmania, inpeditura cursus eius ardentes, ni vigilanter haec quoque antequam aduliscerent hebetasset; quae breviter exponentur.

2. Duas legiones Constantiacas addita una sagittariorum cohorte, quas invenerat apud Sirmium, ut suspectae adhuc fidei, per speciem necessitatum urgentium misit in Gallias. Quae pigrius motae, spatiaque itinerum longa, et Germanos hostes truces et adsiduos formidantes. — — —

12, 1. Quibus Iulianus acceptis, agens tunc apud Naessum, nihil a tergo timens[a] adversum, legensque et audiens hanc civitatem circumsessam quidem aliquotiens, numquam tamen excisam aut deditam, inpensiore studio sibi sociare vel fraude, vel diversis adulationum generibus, antequam maius oriretur aliquid, properabat. 2. Ideoque Iovinum magistrum equitum venientem per Alpes, Noricosque ingressum, ad id quod exarserat, quoquo modo corrigendum, redire citius imperavit. Et nequid deesset, milites omnes, qui comitatum sequebantur aut signa, retineri iussit per idem oppidum transeuntes, pro viribus laturos auxilium.

3. Hisque dispositis, ipse haud diu postea cognita morte Constanti, discursis Thraciis Constantinopolim introiit: ac saepe doctus lentius fore id obsidium quam verendum, Immone cum comitibus aliis ad hoc destinato, ire monuit exinde Iovinum, alia quae potiores flagitabant necessitates, acturum. (pp. 231_{3}—234_{15}).

11, 1. Докато Юлиан обмислял тия и подобни неща и имал най-важни и сериозни грижи, съобщена му била страшната и неочаквана вест за нечуваната дързост на някои, които искали да го възпрат в неговото стремително домогване, ако той с бдителност не осуети тая дързост, преди тя да се разрастне. Ще изложим накратко случилото се.

2. Юлиан изпратил в Галия два легиона от войската на Констанций и една кохорта стрелци, които намерил в Сирмиум, и то под предлог на неотложни нужди, а в същност, понеже се съмнявал все още в тяхната вярност. Те тръгнали неохотно, понеже се страхували от продължителното пътуване и от дръзките и непрестанни нападения на германците. — — —

12, 1. Това научил Юлиан, когато се намирал в Ниш и още не се боял от никаква изненада в тила си. Затова, преди да е станало нещо по-сериозно, той полагал усилия да спечели по-бързо на своя страна Аквилея[1] било с измама, било с различни ласкателства, понеже бил чел или слушал, че тоя град бил обсаждан няколко пъти, но никога не бил превземан или предаван. 2. Ето защо той заповядал на Йовин, началника на конницата, който идвал през Алпите и бил стигнал вече Норикум[2], да се върне бързо и да потуши на всяка цена искрата на бунта. И за да разполага с достатъчно сили, Юлиан заповядал да бъдат задържани и всички войници от императорската гвардия или от войската, които минавали през Ниш, та да му помагат според силите си.

3. Наскоро след като наредил това, Юлиан узнал за смъртта на Констанций, минал през Тракия и влязъл в Константинопол. Там той се уверил от честите съобщения, че обсадата на Аквилея щяла да бъде по-продължителна, но не толкова опасна, и затова я поверил на Имон, в помощ на когото били придадени и други военачалници, а самият Йовин по негово нареждане се завърнал оттам, за да поеме друга задача, която се налагала от по-важни нужди.

a) linquens *Btl.*

[1] Аквилея била римска колония в най-северния кът на Адриатическо море и важен кръстопътен център на пътищата между Италия, Илирик, Норикум и Панония. [2] Норикум била провинция, която обхващала областта на Източните Алпи, източно от р. Ин.

10. De Iuliano Naissi commorante

XXI. 12, 21. Iulianus vero agens etiam tum apud Naessum, curis altioribus stringebatur, multa utrimque pertimescens. Formidabat enim ne clausorum militum apud Aquileiam repentino adsultu, obseratis angustiis Alpium Iuliarum, provincias et adminicula perderet, quae exinde sperabat in dies. 22. Itidemque opes orientis magnopere verebatur, audiens dispersum per Thracias militem, contra vim subitam cito coactum, adventare Succorum confinia, comite Martiano ducente. Sed tamen congrua instantium sollicitudinum moli, ipse quoque agitans efficaciter, Illyricum contrahebat exercitum, pulvere coalitum Martio, promptumque in certaminibus bellicoso iungi rectori. 23. Nec privatorum utilitates in tempore ita flagranti despiciens, litesque audiens controversas maxime municipalium ordinum, ad quorum favorem propensior, iniuste plures muneribus publicis adnectebat. 24. Ibi Symmachum repertum et Maximum, senatores conspicuos, a nobilitate legatos ad Constantium missos, exinde reversos honorifice vidit, et potiore posthabito, in locum Tertulli Maximum urbi praefecit aeternae, ad Rufini Vulcacii gratiam, cuius sororis eum filium norat. Hoc administrante alimentaria res abundavit, et querellae plebis excitari crebro solitae cessaverunt. 25. Tunc ut et securitatem trepidis rebus adferret, et oboedientium nutriret fiduciam, Mamertinum promotum praefectum praetorio per Illyricum designavit consulem et Nevittam, qui nuper ut primum augendae barbaricae vilitatis auctorem, inmoderate notaverat Constantinum. (pp. 239_{3-24}).

10. Юлиан в Ниш

XXI. 12, 21. Докато бил все още в Ниш, Юлиан се измъчвал от силно безспокойство, понеже виждал голяма заплаха и от двете страни. Той се страхувал да не би войската, която се била затворила в Аквилея, внезапно да излезе от града и да затвори проходите на Юлийските Алпи, като го лиши по тоя начин от провинциите и от подкрепата, която очаквал оттам всеки ден. 22. Също така се страхувал твърде много от източните войски, понеже чувал, че пръснатите по Тракия войскови отделения били бързо събрани срещу внезапното му нападение и наближавали прохода Суки под водителството на комес Марциан. Но и сам Юлиан усърдно вземал мерки, съобразни с голямото му безспокойство, като съсредоточавал илирийската войска, калена в боеве и готова да следва в опасности своя войнствен началник. 23. В това тъй безспокойно време Юлиан не пренебрегнал и интересите на частните лица. Той изслушвал споровете им, най-вече с членовете на градските съвети, към които проявявал благосклонност, като незаслужено на мнозина възлагал висши държавни длъжности. 24. В Ниш той приел с почести видните сенатори Симах[1] и Максим, които били изпратени от сената като пратеници при Констанций и на връщане минали през тоя град. Юлиан пренебрегнал по-достойния и назначил Максим на мястото на Тертул за префект на вечния град, за да угоди на Руфин Вулкаций[2], на чиято сестра Максим бил син. При неговото управление в града имало изобилие от храни и затова престанали често проявяваните недоволства на народа. 25. Тогава, за да внесе сигурност в тревожното положение и за да подсили доверието на подчинените си, Юлиан определил за консули Мамертин, който бил в това време назначен за управител на префектурата Илирик, и Невита, въпреки че наскоро бил обвинил невъздържано Константин, загдето пръв възвисил до високи длъжности незначителни варвари.

---

[1] Става дума за Л. Аврелий Авиан Симах, префект на Рим през 364/5 г., баща на известния оратор и защитник на залязващото езичество и виден сенатор (340—409 г.). Срв. *Teuffel*, Röm. Literaturgeschichte, III², § 425, 1. [2] Руфин Вулкаций, виден сенатор, бил брат на Гала, първата жена на Юлий Констанций и майка на цезаря Гал. Юлиан е син от втората жена на Юлий Констанций — Василина Срв. ***Bidez***, Iulian der Abtrünnige, стр. 10 сл.

11. Iulianus magno cum exercitu Thracias pervadit

XXI. 13, 6. Quae dum aguntur ita sollicite, nuntii percrebuere certissimi, quorum clara fide conpertum est, Iulianum Italiam et Illyricum cursu celeri praetergressum, claustra interim occupasse Succorum, accita undique praestolantem auxilia, ut multitudine stipatus armorum pervaderet Thracias. 7. Quo cognito maerore offusus Constantius, solacio uno sustentabatur, quod intestinos semper superavit motus; re tamen magnam ei difficultatem ad capessendum consilium adferente, id elegit potissimum, ut vehiculis publicis inpositum paulatim praemitteret militem, inminentis casus atrocitati velocius occursurum. (p. 241_{8-14}).

13, 16. Omnes post haec dicta in sententiam[a]... suam hastasque vibrantes irati, post multa quae benevole responderant, petebant duci se protinus in rebellem. Qua gratia in laetitiam imperator versus ex metu, contione mox absoluta, Arbitionem ante alios faustum ad intestina bella sedanda, ex ante actis iam sciens, iter suum praeire cum Lanceariis et Mattiariis, et catervis expeditorum praecepit, et cum Laetis itidem Gomoarium, venturis in Succorum angustiis opponendum, ea re aliis antelatum, quod ut contemptus in Galliis, erat Iuliano infestus. (p. 243_{9-16}).

12. Iulianus Thracias pervagatus Constantinopolim ingreditur

XXII. 1, 2. — — — Eodem enim puncto

11. Юлиан минава през Тракия с голяма войска

XXI. 13, 6. Докато работите на изток се развивали така тревожно[1], зачестили съвсем достоверни известия, от които Констанций напълно се уверил, че Юлиан е прекосил в бърз поход Италия и Илирик, че между това е заел прохода Суки и че очаква отвсякъде повиканите в помощ войски, за да премине през Тракия с големи военни сили. 7. Като узнал това, Констанций бил обхванат от скръб и само мисълта, че винаги се бил справял с вътрешни бунтове, го утешавала. Но понеже положението го затруднявало извънредно много да вземе определено решение, той счел за най-добре да изпраща напред на части войници, натоварени на държавни коли, за да посрещне по-бързо удара от надвисналата се над него опасност.

13, 16. Разгневени от тая реч, всички размахали копията си и, като засвидетелствували своята привързаност към императора, поискали да бъдат поведени веднага срещу бунтовника. Тяхната преданост зарадвала уплашения до тоя момент император. Тутакси той разпуснал събранието и поръчал на Арбицион[2], чиито изключителни успехи при потушаване на междуособици познавал от предишните му дела, да тръгне напред с ланциариите[3] и матиариите[4] и с дружини от лекоподвижни войски. Заповядал също на Гомоарий заедно с летите[5] да се противопостави в теснината на Суки срещу войските на Юлиан, които щели да настъпят. Гомоарий бил предпочетен пред другите, понеже в Галия бил пренебрегнат от Юлиан и заради това бил враждебно настроен към него.

12. Юлиан преминава през Тракия и идва в Цариград

XXII. 1, 2. — — — В същия момент, в

a) *sine lac. V*, ducti *Cl.*, tracti *Btl.*, dicta traxerat in *G*, ⟨ibant⟩ *Haupt*, ⟨flexerat⟩ *Nov.*

[1] Намек за войната на имп. Констанций II с персите в 360/361 г. [2] Арбицион е римски военачалник. [3] Ланциариите били войскови части, въоръжени с копия (lancea). Легионът на ланциариите бил причислен към подвижните войски. Той бил създаден от Диоклетиан. Срв. *Grosse*, Militärgeschichte, стр. 36. [4] Матиариите били войскова част, която в сраженията служела за охрана на императора. Срв. *Grosse*, Militärgeschichte, стр. 62, 334. [5] Под името „лети" се обозначавали германци от различни племена, които доброволно се подчинили на римляните и били настанени в Галия. Те били използувани във войската. Срв. *Schönfeld*, Laeti, PWRE, XII, кол. 446 сл.

quo idem obierat in Cilicia, lapso milite qui se insessurum equo dextra manu erexit, humique prostrato, exclamavit illico audientibus multis, cecidisse qui eum ad culmen extulerat celsum. 3. Et quamquam haec laetifica sciret velut fixa tamen firmitate consistens, intra terminos Daciae se continebat, sic quoque plurima pertimescens. Nec enim cautum ducebat, coniecturis credere forsitan in contrarium erupturis.

2, 1. Inter quae tam suspensa advenere subito missi ad eum legati Theolaifus atque Aligildus, defunctum Constantium nuntiantes, addentesque quod eum voce suprema successorem suae fecerit potestatis. 2. Qua re cognita post exemptos periculorum aestus et bellicarum sollicitudinum turbas, in inmensum elatus, iamque vaticiniis credens, et celeritatem negotiis suis aliquotiens profuisse expertus, edixit iter in Thracias, motisque propere signis, emensa declivitate Succorum, Filippopolim petit, Eumolpiada veterem, alacri gradu sequentibus quos duxerat cunctis[a]. 3. Advertebant enim imperium, quod ereptum ibant cum ultimorum metu discriminum, praeter spem ordinario iure concessum. Utque solet fama novitates augere, properabat exinde sublimior, uti quodam Triptolemi curru, quem ob rapidos circumgressus, aeriis serpentibus et pinnigeris fabulosa vetustas inponit: perque terras et maria formidatus, nullis obstantibus moris, Heracleam[b] ingresus est Perinthum. 4. Quo apud Constantinopolim mox conperto, effundebatur aetas omnis et sexus, tamquam demissum aliquem visura

който Констанций умрял в Киликия[1], един войник, който повдигнал Юлиан с дясната си ръка, за да му помогне да се качи на коня си, паднал и се прострял на земята. Тогава Юлиан извикал тутакси в присъствието на мнозина, че е паднал онзи, който го е въздигнал до тоя висок сан. 3. Все пак, ако и да схванал това като радостно събитие, той продължавал да стои в пределите на Дакия, защото и сега се страхувал от много неизвестности. Той смятал, че е рисковано да се вярва на предположения, които могат да бъдат опровергани от събитията.

2, 1. Докато бил обзет от такива съмнения, неочаквано дошли при него като пратеници Теолаиф и Алигилд[2], които му съобщили, че Констанций е починал и че с последните си думи го е определил за приемник на властта си. 2. Това известие го освободило от безспокойствията му пред опасностите и от многото военни грижи. С крайно повишен дух и вече с вяра в предсказанията, поучен и от опит, че бързината на няколко пъти е помагала на начинанията му, той дал заповед за поход към Тракия. В бърз марш преминал стръмнините на прохода Суки и достигнал Филипопол, старата Евмолпиада. С бодри стъпки го следвала войската, която водел със себе си. 3. Войниците наистина виждали, че властта, която отивали да отнемат със страх пред най-големи опасности, противно на очакванията им, е вече отстъпена по обичайния законен ред. Според мълвата, която обикновено преувеличава всичко, той бързо се носел нататък необикновено величествен, сякаш застанал на колесницата на Триптолем[3], когото приказната древност заради бързите му странствувания представя возен от хвъркати и крилати змии. Внушавайки страх по море и суша, без някой да му се противопостави, той влязъл в Херакловия град Перинт. 4. Когато новината за пристигането му се разчула в Константинопол, от града се изляло множество люде без разлика на възраст и пол, сякаш щели да видят някого, който е

a) eumolpia⟨da⟩: veterem — cunctis *add. Vm² ad or.* b) ⟨veterem⟩ *P. Goldast.*

[1] Констанций II умрял от болест на 3 ноември 361 г. в Мопсукрене в Киликия. [2] Алигилд бил римски военачалник. [3] Триптолем бил елевзинско-атически бог или херос, за когото се разказва, че бил изпратен от Деметра и Коре да разнася житните класове по земята.

de caelo. Exceptus igitur tertium Iduum Decembrium verecundis senatus officiis, et popularium consonis plausibus, — — — (pp. 252_2—253_2).

слязъл от небето. И тъй, на третия ден преди декемврийските иди[1], той бил посрещнат със страхопочитание от сената и при всеобщото одобрение на народа, — — —

13. Iulianus oppidorum Thraciae moenia reparat

XXII. 7, 7. Nec tamen cum corrigendis civilibus ita diligenter instaret, omisit castrensia, rectores militibus diu exploratos adponens, urbes quin etiam per Thracias omnes, cum munimentis reparans extimis, curansque sollicite, ne arma vel indumenta, aut stipendium vel alimenta deessent his quos per supercilia Histri dispersos, excursibusque barbarorum oppositos, agere vigilanter audiebat et fortiter. 8. Quae cum ita divideret, nihil segnius agi permittens, suadentibus proximis, ut adgrederetur propinquos Gothos, saepe fallaces et perfidos, hostes quaerere se meliores aiebat: illis enim sufficere mercatores Galatas, per quos ubique sine condicionis discrimine venundantur. (p. 260_{10-19}).

13. Юлиан поправя стените на градовете в Тракия

XXII. 7, 7. Ако и Юлиан да съсредоточил грижите си върху подобрение на гражданското управление, той все пак не изоставил и военното дело, като поставил за началници на войската хора изпитани в продължителна служба. Също така той поправил външните укрепления на всички градове в Тракия и полагал най-големи грижи да не липсва оръжие, облекло, заплата или храна на тези, които, пръснати по брега на Истър, бдели, както чувал, внимателно и усърдно срещу варварските нападения. 8. Докато по тоя начин той полагал грижи за всички тия неща и не позволявал да се извърши небрежно каквото и да било, близките му го посъветвали да нападне съседните готи, които се проявявали често като лъжци и измамници. Но той им отвърнал, че търсел по-достойни неприятели, а за готите били достатъчни галатските търговци[2], които ги продавали навсякъде без разлика на положението им.

14. Descriptio maris Aegei, Ponti Euxini regionumque adiacentium

XXII, 8, 1. Adpositum est (ut existimo) tempus, ad has partes nos occasione magni principis devolutos, super Thraciarum extimis situque Pontici sinus, visa vel lecta quaedam perspicua fide monstrare.

2. Athos in Macedonia mons ille praecelsus, navibus quondam Medicis pervius, et Cafereus Euboicus scopulus, ubi Nauplius Palamedis pater classem conlisit Argi-

14. Описание на Егейско и Черно море и на земите около тях

XXII. 8, 1. Тук е удобно място, както мисля, понеже разказът за великия император[3] ни доведе до тия страни, да изложим някои достоверни сведения за крайните предели на Тракия и разположението на Понт[4], които добихме чрез наблюдение или прочит.

2. Оная твърде висока планина в Македония, Атон, през която някога минали персийските кораби[5], и Кафарей, скалист нос на Евбея[6], където бащата на Паламед Навплий[7] тикнал към круше-

[1] Сиреч 11 декември 361 г. [2] Галатите били потомци на ония гали (келти), които нахлули в Балканския полуостров през III в. пр. н. е. и стигнали чак до Делфи и в Мала Азия. Една част се настанила там и по тяхно име била назована и една обаст Галатия. Срв. *Г. И. Кацаров,* Келтите в стара Тракия и Македония, СпБАН, кл. ист. фил., XVIII, 1919, стр. 41—80. [3] Имп. Юлиан (361—363). [4] Сиреч Черно море. [5] Прави се намек за флотата на Ксеркс по време на гръко-персийските войни през V в. пр. н. е. [6] Дн. нос Cavo Doro на изочната страна на Южна Евбея, познат и пословичен в древността и средновековието като опасно място за корабоплаването. [7] За да отмъсти за убийството на сина си Паламед, чийто подбудител бил Одисей, Навплий привлякъл с огнен сигнал от Кафарей завръщащата се от Троя гръцка флота, която тук била унищожена в по-голямата си част.

vam, licet longo spatio controversi a Thessalo mari distingunt Aegaeum, quod paulatim fusius aduliscens, dextra (qua late portenditur) per Sporadas est insulosum atque Cycladas, ideo sic appellatas, quod omnes ambiunt Delon, partu deorum insignem, laeva Imbrum et Tenedum circumluens et Lemnum et Thasum, quando perflatur, Lesbo inliditur violentius. 3. Unde gurgitibus refluis, Apollinis Sminthii templum et Troada perstringit, et Ilium heroicis casibus claram, efficitque Melana sinum, oppositum Zephyro, cuius apud principium Abdera visitur, Protagorae domicilium et Democriti, cruentaeque Diomedis Thracii sedes, et convalles per quas Hebrus sibi miscetur, et Maronea et Aenus, qua diris auspiciis coepta, moxque relicta, ad Ausoniam veterem ductu numinum properavit Aeneas.

ние аргоската флота, ако и да отстоят на голямо разстояние в противни посоки, отделят Тесалийско от Егейско море. Последното постепенно се разширява в дясно и е осеяно със Спорадските и Цикладските острови, наречени така, понеже всички лежат около Делос, бележит с раждането на боговете[1]. На ляво Егейско море мие Имброс, Тенедос, Лемнос и Тасос, а когато духне вятър, се бие буйно о Лесбос. 3. Отблъснато оттам, то удря с вълните си храма на Аполон Сминтийски[2], и Троада[3], и Илион[4], бележит с нещастните си герои, и образува Меланския залив[5], който е обърнат към запад. В неговото начало се намира Абдера[6], родното място на Протагор[7] и Демокрит[8] и кървава столица на тракийския Диомед[9], и долината, през която се влива в него река Хебър, и Марония[10] и Енос[11], който основал при лоши предзнаменования Еней и скоро изоставил, за да побърза, воден от боговете, към древна Авзония[12].

4. Hinc gracilescens paulatim, et velut naturali quodam commercio ruens in Pontum, eiusque partem + ad se iungens, in speciem *Φ* litterae Graecae formatur, exin Hellespontum a Rhodopa[a] scindens, Cynossema (ubi sepulta creditur Hecuba) et Coelan praeterlabitur et Seston et Callipolin. Contra per Achillis Aiacisque sepulchra, Dardanum contingit et Abydon, unde iunctis pontibus Xerxes maria pedibus peragravit, dein Lampsacum Themistocli dono datam a rege Persarum, et Parion quam condidit

4. Оттук Егейско море се стеснява постепенно и се втурва в Понт, с който се свързва някакси естествено, и като привлича част от него към себе си, приема формата на гръцката буква *Φ*. Оттам, като отделя Хелеспонт[13] от Родопа[14], то мие Киносема[15], където се вярва, че е гробът на Хекуба[16], и Кела[17], Сест[18], и Калиопол, а на срещния бряг, като отминава гробовете на Ахил[19] и Аякс, мие Дардан[20] и Абид[21], откъдето Ксеркс построил мост и преминал по него морето. По-нататък то мие Лампсак[22], даден на Темистокъл като дар от персийския цар, и Парион[23], който

a) Rhodopa *WG*, Rhodo *B*.

[1] Според легендата Латона родила тук Аполон и Артемида. [2] Прочуто светилище на Аполон Сминтийски в Троада. [3] Североизточният край на Мала Азия на брега на Хелеспонт (Дарданелите). [4] Гръцкият град, построен върху развалините на Троя, също самият град Троя. [5] Дн. Саронски залив между Галиполския п-в и Тракийския бряг. [6] До дн. Булустра на Егейско море в Тракия. [7] Протагор е известен софист и философ (около 486—410 г.). [8] За Демокрит около (460—370 пр. н. е.) гръцки философ материалист от тракийския град Абдера. [9] Легендарен цар на тракийското племе бистонци. [10] На изток от Абдера. Местността и сега се нарича така. · рв. *G. Kazarow;* Arch. Anzeiger 1918, кол. 34 сл. [11] При устието на Марица, еолийска колония и важен град в древността. [12] С това име се означавала незаетата от гърците част на Италия. През елинистическата и римска епоха името се употребява само в научни и поетични съчинения, [13] Провинция Хелеспонт е обхващала северната част на Мизия в Мала Азия и Троада с главен град Кизик. [14] Отнася се до провинция Родопа. [15] Нос в Галиполския п-в, където е първото стеснение на протока. Известен е с победата на атиняните над спартанците в 411 г. [16] Легендата превърнала Хекуба, съпругата на Приам, в кучка. Оттам и названието Киносема (Кучешки гроб). [17] Пристанищен град в Херсонес (Галиполския п-в), дн. Килия. [18] Град в Галиполския п-в на най-тясното място на протока, известен с легендата за Херо и Леандър. [19] Ахилейон е укрепление в Троада, където се сочел гробът на Ахил. [20] Град в Троада на брега на Хелеспонта (дн. Дарданели). [21] Град на малоазийския бряг на Дарданелите, срещу Сест. [22] Значителен град на малоазийския бряг на Дарданелите. [23] Град на малоазийския бряг на Хелеспонта (Дарданелите).

Iasionis filius Paris. 5. Unde semiorbe turgescens altrinsecus, lataque aperiens terrarum divortia, circumfluis spatiis Propontidos respergit ex eoo latere Cyzicum, et Dindyma (religiosa Matris Magnae delubra), et Apamiam Ciumque, ubi Hylam... et Astacum (secuto tempore Nicomediam a rege cognominatam), qua in occasum procedit, Cherronesum pulsat et Aegospotamus, in quo loco lapides casuros ex caelo praedixit Anaxagoras, et Lysimachiam, et civitatem quam Hercules conditam, Perinthi comitis sui memoriae dedicavit. 6. Et ut effecte pleneque *Φ* litterae figura servetur, in meditullio ipso rotunditatis, Proconesus insula est oblonga et Besbicus.

основал Парис, синът на Язон. 5. Оттам, като се разширява в полукръг и на двете страни и открива широки лежащи една срещу друга земи, то обхожда вече бреговете на Пропонтида и мие на изток Кизик и Диндима[1], почитано светилище на Великата майка[2], и Апамея[3] и Киос[3], където Хила... и Астак, след време наречен Никомидия по името на царя, а в западна посока то се бие о Херсонес и Егоспотам[4], където Анаксагор[5] предсказал, че ще паднат камъни от небето. По-нататък то мие Лизимахия[6] и града, който основал Херакъл и посветил в памет на своя съпътник Перинт. 6. И за да се спази точно и напълно формата на буквата *Φ*, в средата на самия кръг се намира продълговатият остров Проконес[7] и остров Безбик[8].

7. Post cuius summitatem in angustias rursus extenuatum, Europam et Bithyniam intercurrens, per Chalcedona et Chrysopolim et stationes transit obscuras. 8. Nam supercilia eius sinistra Athyras portus despectat, et Selymbria, et Constantinopolis, vetus Byzantium, Atticorum colonia, et promuntorium Ceras, praelucentem navibus vehens constructam celsius turrim, quapropter Ceratas appellatur ventus inde suetus oriri praegelidus.

7. Като завърши кръга на буквата, морето отново се стеснява и минава между Европа и Витиния край Халкедон, Хризопол[9] и някои незначителни селища. 8. На левия му бряг лежат пристанището Атира[10], Селимбрия и Константинопол, старият Византион, колония на атиняните[11], и нос Керас[12], на който е построена висока кула, откъдето се дават светлинни знаци на корабите. По името на носа студеният вятър, който духа обикновено от там, се нарича Кератас.

9. Hoc modo fractum, et participatione maris utriusque finitum, iamque mitescens in aequoream panditur faciem, quantum potest cadere sub aspectum, late diffusum et longe. 10. Omnis autem eius velut insularis circuitus litorea navigatio, viginti tribus dimensa milibus stadiorum, ut Eratosthenes adfirmat, et Hecataeus et Ptolomaeus, aliique huius modi cognitionum minutissimi scitatores, in speciem Scythici arcus, nervo coagmentati, geographiae totius adsensione formatur. 11. Et qua sol oceano

9. Там е краят му и там то завършва в свързването на двете морета. Течението отслабва вече и се разстила в широко море, разляно на длъж и шир, догдето виждат очи. 10. Ако го обиколиш с кораб по цялото му крайбрежие като остров, ще изминеш двадесет и три хиляди стадии, както твърди Ератостен[13], Хекатей[14], Птоломей[15] и други вещи познавачи на тия измерения. А формата му според мнението на всички географи наподобява скитски лък с тетивата му. 11. На изток, където слънцето

---

[1] Планина в полуострова, на чийто провлак се намирал Кизик, известна със светилището на Кибела. [2] Сиреч фригийската богиня Кибела. [3] Градове във Витиния, които са лежали на Киоския залив на Мраморно море. [4] Име на град и река в Галиполския п-в, станали известни с поражението на атиняните през 405 г. пр. н. е. [5] Философ от малоазийско-йонийската школа (роден около 500 г. пр. н. е.) [6] Град на самата шия на Галиполския полуостров, основан в 309 г. пр. н. е. от Лизимах. [7] Дн. о-в Мармара. [8] Дн. о-в Калолимено. [9] Дн. Скутари на малоазийския бряг срещу Цариград. [10] При устието на р. Атирас, дн. Карасу на Мраморно море. [11] Византион е мегарска, а не атинска колония. Основана е около средата на VII в. пр. н. е. Вж. тук, стр. 29, бел. 4. [12] Първоначално се наричал така не заливът Златният рог, но полуостровът, на който е построен градът. [13] Ератостен от Кирене, философ, математик и географ (276—194). [14] Вероятно Хекатей от Абдера (IV—III в.). [15] Клавдий Птоломей е виден астроном и географ от времето на Марк Аврелий (161—180).

exsurgit eoo, paludibus clauditur Maeotidos: qua declinat in vesperum, Romanis provinciis terminatur: unde suspicit sidus arctoum, homines alit linguis et moribus dispares: latus eius austrinum molli devexitate subductum. 12. Per haec amplissima spatia, oppida sunt dispersa Graecorum, quae cuncta aetatibus variis praeter pauca, Atheniensium coloni condidere Milesii, inter Ionas alios in Asia per Nileum multo ante locati Codri illius filium, qui se pro patria bello fertur Dorico devovisse. 13. Extremitates autem arcus utrimque tenues duo exprimunt Bospori, e regione sibi oppositi, Thracius et Cimmericus: hac causa Bosphori vocitati, quod per eos quondam Inachi filia, mutata (ut poetae locuntur) in bovem, ad mare Ionium permeavit. (pp. 261_1—264_2).

изгрява, то се загражда от блатата на Меотида, а където захожда вечер, то се ограничава от римските провинции[1]. На северния му бряг живеят хора с различни езици и обичаи. Южният му бряг е отдръпнат в лека извивка. 12. В това огромно крайбрежно пространство са разпръснати гръцките градове, които всички, освен малко, са основали в различни времена атинските колонисти милетчани, настанени в Азия много преди другите йонийци от Нилей[2], сина на онзи Кодър[3], който, както се разказва, се пожертвувал за отечеството си в дорийската война. 13. Тънките краища на лъка образуват двата Боспора, разположени един срещу друг, Тракийският и Кимерийският[4]. Те са наречени Боспори, понеже някога през тях преминала дъщерята на Инах, обърната в крава, както говорят поетите, за да достигне Йонийско море[5].

XXII. 8, 42. In medio autem spatio arcus, quod prolixae rotunditatis esse praediximus, quodque expedito viatori diebus conficitur quindecim, Europaei sunt Halani et Costobocae, gentesque Scytharum innumerae, quae porriguntur ad usque terras sine cognita fine distentas. Quarum pars exigua frugibus alitur, residuae omnes palantes per solitudines vastas, nec stivam aliquando nec sementem expertas, sed squalentes et pruinosas, ferarum taetro ritu vescuntur, eisque, caritates et habitacula, vilesque supellectiles plaustris inpositae sunt corticibus tectis, et cum placuerit, sine obstaculo migrant, eodem carpenta quo libuerit convolventes.

XXII. 8, 42. В средната част на лъка, която, както казахме, представя доста широка извивка и се изминава за петнадесет дни от бръз пешеходец, живеят европейските алани[6], костобоките[7] и безбройни скитски племена, които се простират чак до земи, чийто край не е известен. Малка част от тия племена се храни с житни храни, всички останали се скитат през обширните пустоши, неорани, незасявани, запустели и мразовити. Тия племена живеят първобитно, както животните и техните семейства, жилища и нищожната им покъщнина са натоварени на коли, покрити с лико. Когато поискат, те безпрепятствено променят местопребиването си и където пожелаят, там нареждат в кръг колите си.

43. Cum autem ad alium portuosum ambitum fuerit ventum, qui arcus figuram determinat ultimam, Peuce prominet insula, quam circumcolunt Trogodytae[a] et Peuci[b],

43. Когато се дойде пък до другия богат с пристанища бряг, който завършва фигурата на лъка, там се намира остров Певка[8], около който живеят троглодитите[9], певките[10] и други по-малки

a) Troglodytae *BC*. b) Peucini *G*.

[1] Балканските римски провинции. [2] Основател на Милет и на другите йонийски градове [3] Митически атински цар, който със смъртта си спасил страната от дорийците. [4] Босфорът е сегашният Керченски проток. Името Боспор е изтълкувано тук като съставено от *βοῦς* и *πόρος* и е свързано с легендата за Йо. [5] Йо, хубавата жрица на Хера, била превърната от ревнивата богиня в крава и гонена по целия свят, докато стигнала в Египет, където получила човешкия си образ и родила от Зевса Епаф. [6] Вж. тук, стр. 109, бсл. 4. [7] Дакийско племе (по език), обитавало вероятно източния край на Карпатите. [8] Певка е остров в делтата и Дунав, дн. о-в Св. Георги. [9] Троглодити се наричало това население, което обитавало пещерите. За троглодити се споменава в Мала Азия, Армения, Иран и др. У нас троглодити се споменават само в тази област. Пасажът у Амиан е заимствуван от *Страбон*, VII, 5, 12 и *Птоломей*, III, 10, 4. За троглодитите срв. *Schakermeyer*, Ebert's Real-Lex. XIII, кол. 437—440. *K. Iahn*, Troglodytai, PWRE, Nachtrag zum VII A, кол. 2497—2500. [10] За певки вж. тук, стр. 65, бел. 5.

minoresque aliae gentes, et Histros quondam potentissima civitas, et Tomi et Apollonia et Anchialos et Odessos, aliae praeterea multae, quas litora continent Thraciarum. 44. Amnis vero Danubius, oriens prope Rauracos, montesque confines limitibus Raeticis, per latiorem orbem praetentus, ac sexaginta navigabilis paene omnes recipiens fluvios, septem ostiis per hoc Scythicum litus erumpit in mare. 45. Quorum primum est Peuce [insula supra dicta,] ut interpretata sunt vocabula Graeco sermone, secundum Naracustoma, tertium Calonstoma, quartum Pseudostomon; nam Borionstoma ac deinde Stenostoma longe minora sunt ceteris; septimum caenosum et palustri specie nigrum.

46. Omnis autem circumfluo ambitu Pontus et nebulosus est et dulcior aequorum ceteris et vadosus, quod et concrescit aer ex umorum spiramine saepe densatus, et inruentium undarum magnitudine temperatur, et consurgit in brevia dorsuosa, limum glebasque adgerente multitudine circumvenientium fluentorum. 47. Et constat ab ultimis nostri finibus maris, agminatim ad hunc secessum pariendi gratia petere pisces, ut aquarum suavitate salubrius fetus educant, in receptaculis cavis (qualia sunt ibi densisisma), securi voracium beluarum: nihil enim in Ponto huius modi aliquando est visum, praeter innoxios delfinas et parvos. 48. Quidquid autem eiusdem Pontici sinus aquilone caeditur et pruinis, ita praestringitur gelu, ut nec amnium cursus subtervolvi credantur, nec per infidum et labile solum gressus hominis possit vel iumenti firmari, quod vitium numquam mare sincerum, sed permixtum aquis amnicis temptat. (pp. 270_3—271_{14}).

народи, и Истрос, някога твърде могъщ град, и Томи, и Аполония[1], и Анхиало, и Одесос, и освен тях много други, които лежат на тракийския бряг. 44. Реката Дунав пък, която извира в страната на рауракитe[2] и съседните на Реция планини, преминава през широко пространство, приема шестдесет притока, почти всички плавателни, и се влива на скитския бряг през седем устия в морето. 45. Първото от тях е, както са гръцките им имена, Певка, второто Наркустома, третото Калонстома, четвъртото Псевдостомон. Следват Борионстомон и след него Стеностома, които са много по-малки от останалите. Седмото е тинесто и черно с изглед на блато[3].

46. Въздухът над Понта е мъглив, понеже често се сгъстява от изпаренията, а водата му е по-сладка от водата на останалите морета, понеже от всичките му страни се вливат реки, които с обилната си вода намаляват солеността му. Многобройните реки също натрупват в него тиня и пръст и издигат дъното му, така че се образуват плитки места. 47. Известно е, че от най-отдалечените краища на нашето море[4] рибата се отправя на стада към това вътрешно море, за да създаде своето поколение, което отраства тук по-здраво поради сладководността на морето и е защитено по-добре от грабливите животни в дълбоки убежища, каквито тук се срещат често. В Понта именно никога не е забелязано морско чудовище, освен безвредни и малки делфини. 48. Тая част от Понта обаче, която е изложена на северния вятър и студовете, замръзва така дълбоко, че нито реките могат, както се вярва, да продължат течението си под ледовете му, нито по невярната му и хлъзгава повърхност да се задържат стъпките на хора и добитък. Това дълбоко замръзване никога не може да се случи в същинско море, но само в море примесено с речна вода.

15. Barbari incursiones in Thracias Illyricumque faciunt

XXVI. 4, 5. Hoc tempore velut per universum orbem Romanum, bellicum ca-

15. Варварски нахлувания на Балканския полуостров

XXVI. 4, 5. В това време[5] сякаш по цялата Римска империя тръби сви-

[1] Аполония е дн. Созопол, милетска колония, основана в 610 г. пр. н. е. [2] Келтско племе, което живеело между Вогезите и Юра. [3] За устието на Дунава срв. *Brandis* PWRE, IV, кол. 2117 сл. [4] Сиреч Средиземно море. [5] През 364 г.

nentibus bucinis, excitae gentes saevissimae, limites sibi proximos persultabant. Gallias Raetiasque simul Alamanni populabantur; Sarmatae Pannonias et Quadi; Picti Saxonesque et Scotti, et Attacotti Brittanos aerumnis vexavere continuis; Austoriani Mauricaeque aliae gentes, Africam solito acrius incursabant; Thracias et...[a] diripiebant praedatorii globi Gothorum. (p. 397 $_{4-10}$).

рели за бой, защото най-свирепи племена се били надигнали и нахлували през най-близките им римски граници. Аламаните[1] опустошавали едновременно Галия и Реция, сарматите и квадите — Панония, а пиктите, саксоните[2], скотите[3] и атекотите[4] постоянно причинявали тежки бедствия на Британия. Австорианите[5] и други мавърски племена нападали по-ожесточено от преди провинция Африка. Разбойнически готски шайки разграбвали Тракия и...

16. Valentinianus et Valens Thracias pervadentes Naissum veniunt

16. Валентиниан и Валент преминават през Тракия и идват в Ниш

XXVI. 5, 1. Acta igitur tranquillius hieme, concordissimi principes, unus nuncupatione praelatus, alter honori specie tenus adiunctus, percursis Thraciis Naessum advenerunt, ubi in suburbano, quod appellatum Mediana, a civitate tertio lapide disparatur, quasi mox separandi, partiti sunt comites. 2. Et Valentiniano quidem, cuius arbitrio res gerebatur, Iovinus[b] evenit, dudum promotus a Iuliano, per Gallias magister armorum, et Dagalaifus, quem militiae rectorem provexerat Iovianus: in orientem vero secuturus Valentem, ordinatus est Victor, ipse quoque iudicio principis ante dicti provectus, cui iunctus est Arintheus. Lupicinus enim, pridem a Ioviano pari modo promotus, magister equitum partes tuebatur eoas. 3. Tunc et Aequitius Illyriciano praeponitur exercitui, nondum magister, sed comes, et Serenianus, olim sacramento digressus, recinctus est, ut Pannonius, sociatusque Valenti, domesticorum praefuit scholae. Quibus ita digestis, et militares partiti sunt numeri.

XXVI. 5, 1. Двамата императори, единият удостоен с избор, а другият привлечен само номинално към тоя сан, прекарали зимата спокойно и в пълно съгласие, а през пролетта прекосили Тракия и стигнали в Ниш. Там, в предградието, което се нарича Медиана и отстои от града на три мили, те си разпределили придружаващите ги висши военачалници, като че ли им предстояла скорошна раздяла. 2. На Валентиниан, който ръководел управлението, се паднал Йовин, назначен още от Юлиан за началник на войската в Галия, и Дагалайф, който пък бил назначен за началник на войската от Йовиан. А Виктор, също така назначен от споменатия по-горе император, бил определен да последва на изток Валент. Към него бил придаден и Аринтей. Лупицин пък, назначен по-рано по същия начин от Йовиан за началник на конницата, охранявал източните части на империята. 3. Тогава и Еквиций бил назначен за началник на илирийската войска, но още не като магистър, а като комес. Също и отдавна напусналият службата Сerениан бил върнат като панонец[6] отново на длъжност, бил придаден към Валент и назначен за началник на едно отделение от гвардията. След като били извършени тия промени, били разпределени и войсковите единици.

4. Et post haec cum ambo fratres Sirmium introissent, diviso palatio, ut potiori

4. След това двамата братя влезли в Сирмиум; тук те разпределили рези-

a) et *om. G, sine lac. V, lac. indic. Cl.,* Moesias *Her.,* Pannonias *Nov.* b) Iovinus *G,* Iovianus *V.*

[1] Под аламани в случая се разбират групи от западногермански племена. [2] Саксоните били германско племе, което първоначално живеело около устието на р. Елба, а по-късно се разпространяло на запад до Океана. Около средата на V в. заедно с англите те нахлуват в Британия и се установяват там. [3] Вж. тук стр. 131, бел. 4. [4] Атекотите обитавали северните области на британския остров. [5] Австорианите били мавританско племе. [6] Валентиниан също бил родом от Панония.

placuerat, Valentinianus Mediolanum, Constantinopolim Valens discessit. (pp. 397_{15} — 398_8).

17. Procopii seditio eiusque propagatio per Thracias Illyricumque

XXVI. 5, 10. Aequitius enim relatione Antoni tribuni accepta, agentis in Dacia mediterranea, militem, qui nihil praeter negotium ipsum auditum, obscure significabat, ipse quoque nondum liquida fide conperta, simplicibus verbis principem gestorum conscium fecit. 11. His cognitis Valentinianus eodem Aequitio aucto magisterii dignitate, repedare ad Illyricum destinabat, ne persultatis Thraciis perduellis iam formidatus, invaderet hostili excursu Pannonias. Documento enim recenti inpendio terrebatur, reputans paulo antea Iulianum, contempto imperatore, bellorum civilium ubique victore, nec speratum ante nec exspectatum, ab urbe in urbem incredibili velocitate transisse. 12. Verum ardens ad redeundum, eius impetus molliebatur consiliis proximorum, suadentium et orantium, ne interneciva minantibus barbaris, exponeret Gallias, neve hac causatione provincias desereret, egentes adminiculis magnis, iisque legationes urbium accessere nobilium, precantes ne in rebus duris et dubiis, inpropugnatas eas relinqueret, quas praesens eripere poterit discriminibus maximis, metu ambitiosi nominis sui, Germanis incusso.

6, 11. Consumpta hieme festinans ad Syriam Valens, iamque fines Bithynorum ingressus, docetur relationibus ducum, gentem Gothorum, ea tempestate intactam, ideoque saevissimam, conspirantem in unum, ad pervadenda parari conlimitia Thraciarum: hocque cognito, ut inpraepedite ipse pergeret quo tendebat, sufficiens equitum adiumentum et peditum, mitti iussit ad loca, in quibus barbarici timebantur excursus. 12. Dimoto itaque longius principe, Proco-

денциите си така, както пожелал по-властният. Валентиниан отишъл в Медиоланум, а Валент — в Константинопол.

17. Бунтът на Прокопий и разпространението му в Тракия и Илирик

XXVI. 5, 10. Еквиций получил съобщение за това[1] от трибуна Антоний, командуващ войска във Вътрешна Дакия, който в случая му предал само един смътен слух за станалото. А Еквиций от своя страна, без сам да се е уверил в истинността на тоя слух, го съобщил на императора дословно. 11. При това съобщение Валентиниан повишил същия Еквиций в чин магистър, а сам решил да се завърне в Илирик, да не би бунтовникът, станал вече опасен, да прекоси Тракия и да нападне Панония. Той се плашел много от неотдавнашния пример, когато Юлиан, като пренебрегнал императора, който бил навсякъде победител в гражданските войни, ненадейно и неочаквано преминавал от град в град с невероятна бързина. 12. Но това негово пламенно желание да се завърне било възпирано от съветите на близките му, които го убеждавали и молели да не излага Галия на унищожителните заплахи на варварите и да не изоставя поради това провинциите, които се нуждаели от голяма подкрепа. Към това се присъединили и дошлите от по-важните градове пратеници, които молели да не оставя градовете им беззащитни в тия тежки и несигурни времена. С присъствието си той щял да ги спаси от най-тежки опасности, като със своето славно име вдъхне страх на германците.

6, 11. Когато изминала зимата и Валент, на път за Сирия, бил вече навлязъл в пределите на Витиния, било му донесено от дуксовете[2] на провинциите, че готите, племе, което до това време не било побеждавано от римляните и затова било твърде свирепо, се обединило и се готвело да премине границите на Тракия. При това известие той, за да може безпрепятствено да продължи пътя си, заповядал да бъдат изпратени достатъчно подкрепления от конница и пехота към застрашените от варварските нашествия места. 12. И тъй, когато императорът се отдалечил още повече, Про-

[1] Срв. тук, стр. 100, бел. 7. Бунтът на Прокопий избухнал на 28 септември 365 г.
[2] Дуксове се наричали командирите на войските в пограничните области.

pius aerumnis diuturnis adtritus, et vel atrocem mortem clementiorem ratus malis quibus afflictabatur, aleam periculorum omnium iecit abrupte et extrema iam perpeti nequamquam timens, praeeunte perdita ratione, facinus adoritur audacissimum; Divitenses, Tungricanosque Iuniores, ad procinctum urgentem per Thracias inter alios celerare dispositos, et Constantinopoli moraturos sollemniter biduum, per quosdam ex isdem numeris notos, sollicitare properans (quia cum omnibus loqui, periculosum erat et arduum), fidem paucorum elegit. 13. Qui pellecti spe praemiorum ingentium, sub consecratione iuris iurandi, promisere se quae vellet cuncta facturos, favorem quoque polliciti conturmalium, inter quos ipsi potiorem locum obtinebant in suadendo, stipendiis excellentes et meritis. 14. Utque condictum est, ubi excanduit radiis dies, idem Procopius, diductus in cogitationes varias, Anastasianas balneas petit, a sorore Constantini cognominatas, ubi locata noverat signa, doctusque per arcanorum conscios omnes in eius studium consensisse, societate coita nocturna, fide salutis data libenter, admissus constipatione vendibilium militum, cum honore quidem, sed in modum tenebatur obsessi, qui ut praetoriani quondam, post Pertinacis necem licitantem imperii praemia, Iulianum susceperant, ipsi quoque Procopium, infausti dominatus exordia molientem, adtenti ad omne conpendium, defenderunt. (pp. 402_{12} — 403_{15}).

копий, сломен от продължителните беди и понеже смятал, че дори и жестоката смърт би била по-поносима от злините, които го сполетели, решил внезапно да сложи всичко на карта: той вече не се боял да понесе и най-страшното и движен от пагубни помисли, пристъпил към най-дръзкото престъпление. Дивитензите[1] и младите тунгрикани[2], които били определени да заминат заедно с други части бързо през Тракия за предстоящите сражения, трябвало да направят обичайния двудневен престой в Константинопол. Той пожелал да разбунтува тия войски чрез свои познати измежду тях. Но тъй като било опасно и трудно да се обърне към всички, предпочел да се довери само на неколцина. 13. Привлечени от надеждите за огромни награди, те се задължили под клетва да направят всичко, каквото пожелае. Те му обещали също така благосклонното съдействие на своите другари, всред които се ползували с по-голямо влияние, тъй като ги превъзхождали по заплата и заслуги. 14. Както било уговорено, когато настъпил денят, Прокопий, измъчван от всякакви размишления, се отправил за Анастасиините бани, наречени така по името на Константиновата сестра, гдето знаел, че са отседнали тия войски. От заговорниците той бил уведомен, че в едно нощно заседание всички са минали на негова страна. Личната му безопасност била осигурена драговолно и той бил допуснат сред тълпата продажни войници дори с почести, но бил държан от тях като пленник. Както някога след убийството на Пертинакс[3] преторианците подкрепили Юлиан, който предложил по-голяма цена за властта, така и сега войниците, алчни за всякакъв вид възнаграждения, защитили Прокопий, който турял началото на своето нещастно властвуване.

7, 3. Qui dum itineribus properat magnis, attentissima cura Procopius in dies agitabatur et noctes, subditivos quosdam ostentans, qui astutia confidenti, partim ab oriente, alii e Gallis se venisse et Valen-

7, 3. Докато Валент се приближавал с усилен марш, Прокопий развивал ден и нощ трескава дейност. Той си служел с някои подставени лица, които самоуверено и хитро лъжели, че били дошли или от изток, или от Галия, и че Вален-

[1] Дивитензите били войскова част, наречена така по мястото Divitia (Deutz на Рейн, при Кьолн), гдето се намирала първоначално на гарнизон. [2] Това име вероятно е произлязло от племенното име Tungri в дн. Lüttichschen, гдето тая войскова част била първоначално на гарнизон. [3] След убийството на имп. Пертинакс (28 март 193 г.) преторианската гвардия провъзгласила за император богатия сенатор М. Дидий Север Юлиан, който обещал да ѝ даде като подарък грамадна сума пари. Срв. *Schiller,* Geschichte I, стр. 670.

tinianum obisse fingentes, cuncta patere novo et favorabili principi, memorabant. 4. Et quia res novae petulanter arreptae, celeritate muniri solent interdum, nequid formidandum omitteretur, confestim Nebridius, in locum Saluti praefectus praetorio, factione Petronii recens promotus, et Caesarius Constantinopolitanae urbis praefectus, in vincula conpinguntur, et iubetur civitatem curare solita potestate Fronimius, esseque magister officiorum Eufrasius, ambo Galli institutis bonarum artium spectatissimi, et administratio negotiorum castrensium, Gomoario et Agiloni revocatis in sacramentum, committitur inconsulte, ut docuit rerum exitus proditarum. 5. Quia igitur Iulius comes, per Thracias copiis militaribus praesidens, oppressurus rebelles, si conperisset conata, ex propinquis stationibus timebatur, commentum excogitatum est validum, et quasi iussu Valentis, seria super barbaricis motibus tractaturus, Nebridii litteris adhuc clausi violenter expressis, accitus Constantinopolim, strictius tenebatur. Hacque callida fraude bellatrices Thraciae gentes sine cruore adquisitae, adminicula ausis tumultuariis maxima conpararunt. 6. Post quae ita eventu laetiore completa, Araxius exambita regia praetorio praefectus accessit, velut Agilone genero suffragante, aliique plures ad aulae varios actus et administrandas provincias sunt admissi, quidam inviti, alii ultro semet offerentes cum praemiis. 7. Utque in certaminibus intestinis, usu venire contingit, emergebant ex vulgari faece non nulli, desperatione consiliisque ductantibus caecis, contraque quidam orti splendide a culminibus summis, ad usque mortes et exilia conruebant.

тиниан бил умрял, като твърдели, че пътят за новия и любим иператор е вече напълно открит. 4. И понеже понякога дръзко предприетите бунтове укрепват, ако бъдат проведени бързо, то за да отстрани всяка заплаха, Прокопий наредил да бъдат незабавно оковани във вериги Небридий, който бил назначен неотдавна по искане на Петроний за управител на префектурата вместо Салут, и Цезарий, префектът на град Константинопол. Заповядал също така градът да бъде управляван от Фронимий само в кръга на обикновената власт, а началник на дворцовите служби да бъде Евфразий — и двамата гали и твърде известни със своята образованост. Управлението на военното ведомство поверил на Гомоарий и Агилон, които били повикани отново на служба. Това било необмислена постъпка, както сетне показал изходът на събитията. 5. Но тъй като се страхувал, че комес Юлий, който бил началник на военните сили в Тракия, можел да потуши бунта с войски от близките гарнизони, ако узнае за опита им, той измислил твърде правдоподобна лъжа. Чрез насила изтръгнато писмо от Небридий, който бил все още задържан, Юлий, уж по заповед на Валент, бил повикан в Константинопол, за да разисква важни въпроси във връзка с движенията всред варварите. Там той бил задържан под силна стража. С тая хитра измама били спечелени без кръв войнствените племена на Тракия и била създадена здрава опора на тоя дързък бунт. 6. След като това било изпълнено успешно, Араксий спечелил разположението на двора и станал управител на префектурата, вероятно със съдействието на зет си Агилон. Също така и много други лица били взети на различни дворцови служби и в управлението на провинциите, едни — въпреки желанието си, а други — по собствено желание, срещу заплащане. 7. И както обикновено става при вътрешни борби, из утайката на народа изплували някои, водени от отчаяние и заслепление, докато пък други от знатен произход стигнали от най-високите обществени върхове до смърт и изгнание.

8. Ubi per haec et similia factio firmiter videbatur esse conposita, restabat ut abundans cogeretur militum manus, et im-

8. Когато чрез тези и подобни мерки привържениците на Прокопий, както изглеждало, заздравили положението си, оставало им да съберат по-голяма вой-

petratum est facile, id quod in publicis turbamentis, aliquotiens ausa ingentia, vel iustis exorsa primordiis, inpedivit. 9. Transeuntes ad expeditionem per Thracias, concitatae equitum peditumque turmae, blandeque acceptae et liberaliter, cum essent omnes in unum quaesitae iamque exercitus species apparebat, promissis uberrimis inhiantes, sub exsecrationibus diris in verba iuravere Procopii, hanc polliciti pertinaciam, quod eum suis animis defensabunt. 10. Inventa est enim occasio ad illiciendos eos perquam oportuna, quod Constanti filiam parvulam, cuius recordatio colebatur, sinu ipse circumferens, necessitudinem praetendebat eiusdem. Adeptusque est aliud tempori congruum, quod Faustina matre puellae, casu praesente, quaedam acceperat habitus insignia principalis. 11. Adiungit his aliud veloci diligentia maturandum, et electi quidam stoliditate praecipites ad capesendum Illyricum[a] missi sunt, nullo praeter petulantiam adiumento confisi, aureos scilicet nummos, effigiatos in vultum novi principis, aliaque ad inlecebras aptantes, quos correptos Aequitius, per eas regiones militum rector, extinxit genere diverso poenarum. 12. Pariaque deinde metuens, obstruxit tres aditus angustissimos, per quos provinciae temptantur arctoae, unum per ripensem Daciam, alterum per Succos notissimum, tertium per Macedonas, quem appellant Acontisma. Hacque cautela, vana persuasione rapiendi Illyrici destitutus, usurpator indebitae potestatis, magna perdidit instrumenta bellorum. (pp. 405_{16} — 407_{14}).

ска. Лесно било постигнато и това, което иначе при вътрешни смутове е възпирало понякога големи и смели дела, породени дори от основателни подбуди. 9. Отправяйки се на поход през Тракия, събраните конни и пехотни отделения намирали ласкав и щедър прием[1]. Когато всички били съсредоточени на едно място и добили вече вид на войска, те, подмамени от щедри обещания, положили най-страшни клетви за вярност към Прокопий и обещали, че ще го защищават упорито до смърт. 10. Той намерил твърде удобен случай, за да спечели сърцата им — сам на ръце той понесъл пред тях малката дъщеря на Констанций, паметта на когото войниците почитали. Така той им показал роднинските си връзки с него. Той използувал и едно друго обстоятелство, подходящо за момента. Със случайното присъствие на Фаустина, майката на момичето, той получил известни качества на императорско достойнство. 11. Към това Прокопий прибавил и друго нещо, което трябвало да извърши бързо и предпазливо. Били избрани неколцина заслепени от глупостта си мъже, които били изпратени да завземат Илирик, без да разчитат на друго, освен на своята дързост. Те разпространили златни монети с лика на новия император и си послужили и с други примамни средства. Но Еквиций, командуващ войските в тия места, ги изловил и ги погубил по различен начин. 12. Но тъй като се страхувал по-нататък от други подобни действия, той преградил най-тесните места на трите прохода, през които могат да бъдат нападнати северните провинции: единия през Крайбрежна Дакия, другия, най-известния, през Суки, и третия, наричан Акontисма, през Македония. Поради тия предпазни мерки тоя похитител на власт, която не бил заслужил, изоставил напразната си надежда да завземе Илирик и с това бил лишен от големи възможности за водене на войната.

10, 3. Quo interfecto, idem Marcellus, occupata celeri cursu Chalcedone, concrepantibus paucis, quos vilitas et desperatio

10, 3. След неговото убийство[2] същият Марцел заел с бързо движение Халкедон[3] и със съдействието на неколцина[4], чийто долен произход и от-

a) Hiliriam *E*, Illyriam *G*, illiriae *V*.

[1] В Константинопол, през който град войските преминавали. [2] Става дума за убийството на Серениан, за което се разказва преди това в текста на *Амиан Марцелин*, XXVI 10, 5.
[3] Халкедон и една значителна част от малоазийските земи се намирали под властта на Прокопий.
[4] Сиреч със съдействието на привържениците на Прокопий.

trudebat in scelus, umbram principatus funesti capessit, gemina ratione fallente, quod et Gothorum tria milia regibus iam lenitis, ad auxilium transmissa Procopio, Constantianam praetendenti necessitudimem, ad societatem suam parva mercede, traduci posse existimabat, quodque gesta in Illyrico etiam tum latebant.

чаяние ги тикнали към престъпление, овладял само сянката на императорския престол, което му донесло и гибел. В две неща се излъгал. Той сметнал, че могат да бъдат привлечени срещу малка награда на негова страна трите хиляди готи, изпртени в помощ на Прокопий от кралете им, които последният спечелил, като се представил за роднина на Констанций. Също така тогава Марцел не бил още узнал за станалото в Илирик.

4. Inter quae tam trepida, speculationibus fidis Aequitius doctus, conversam molem belli totius in Asiam, degressus per Succos, Filippopolim clausam praesidiis hostium, Eumolpiadam[a] veterem, reserare magna vi conabatur, urbem admodum oportunam, et inpendituram eius adpetitus, si pone relicta adiumenta Valenti laturus, (nondum enim apud Nacoliam gesta conpererat), festinare ad Haemimontum[b] cogeretur. 5. Verum paulo postea cognita levi praesumptione Marcelli, milites missi sunt audaces et prompti, qui eum raptum, ut deditum noxae mancipium, in custodiam conpegerunt. Unde post dies productus, lateribus sulcatis acerrime, pariaque perpessis consortibus, interiit, hoc favorabilis solo, quod abstulit Serenianum e medio, crudelem ut Falarim, et illi fidum quia doctrinarum diritatem causis inanibus praetexebat.

4. Сред тези толкова тревожни събития Еквиций, осведомен от верни разузнавачи, че цялата тежест на войната била насочена към Азия, преминал през прохода Суки и се опитал с големи усилия да освободи заетия от неприятеля Филипопол, някогашната Евмолпиада, град с твърде изгодно местоположение, който щял да попречи на плановете му, ако го изостави зад гърба си и бъде принуден да бърза към Хемимонт, за да отиде в помощ на Валент, защото Еквиций още не бил узнал за станалото при Наколия[1]. 5. Обаче малко по-късно, когато узнал за лекомисления опит на Марцел, изпратил смели и енергични войници, които го хванали и хвърлили в затвора като провинен роб. Изведен оттам, след няколко дни той загинал, след като гърдите му били жестоко разкъсани. Другарите му претърпели същото. Все пак и той имал заслуга, като премахнал Серениан, жесток като Фаларис[2] и верен негов последовател, понеже оправдавал с мними причини свирепостта си.

6. Exstirpatis occasu ducis funeribus belli, saevitum est in multos acrius quam errata flagitaverant vel delicta, maximeque in Filippopoleos defensores, qui urbem seque ipsos, non nisi capite viso Procopii, quod ad Gallias portabatur, aegerrime dediderunt. 7. Ad gratiam tamen precantium, coerciti sunt aliqui lenius. (pp. 415_3 — 416_2).

6. Със смъртта на водача бил турнат край и на кръвопролитната война. Но срещу мнозина било постъпено по-жестоко, отколкото изисквали техните прегрешения или престъпления, а особено срещу защитниците на Филипопол, които предали себе си и града едва тогава, когато видели отнасяната за Галия глава на Прокопий. 7. Все пак, за да се угоди на известни застъпници, някои били наказани по-леко.

a) Eumolpiadam *NG*, Ulpiadam enim *B* eum ulpiadam *V*. b) Aemimontum *G*, eum motum *B*, eam montem *V*.

[1] В битката при фригийския град Наколия (станала на 27 май 366 г.) Прокопий бил изоставен от войската си, бил заловен от Валент и наказан със смърт. [2] Фаларис бил тиран на Агригент в Сицилия (565—549) и бил прочут в древността със своята жестокост.

18. *Valens arma in Gothos vertit*

XXVII. 4, 1. Dum aguntur ante dicta per Gallias et Italiam, novi per Thracias exciti sunt procinctus. Valens enim ut consulto placuerat fratri, cuius regebatur arbitrio, arma concussit in Gothos, ratione iusta permotus, quod auxilia misere Procopio, civilia bella coeptanti. Ergo conveniet pauca super harum origine regionum et situ transcurrere, per brevem excessum. (p. 425_{11-16}).

18. *Валент обявява война на готите*

XXVII. 4, 1. Докато в Галия и Италия ставали гореспоменатите събития, в Тракия се подготвяла нова война. И наистина Валент, както решил брат му, до когото той се допитал и под чието влияние бил, вдигнал оръжие срещу готите[1], справедливо разгневен, понеже те били изпратили помощ на Прокопий, който започвал гражданска война. И така, добре ще бъде в кратък очерк с няколко думи да разкажа за създаването на тия провинции и за тяхното положение.

19. *Descriptio provinciarum Thraciae*

XXVII. 4, 2. Erat Thraciarum descriptio facilis, si veteres concinerent stili, quorum obscura varietas, quoniam opus veritatem professum non iuvat, sufficiet ea quae vidisse meminimus, expedire. 3. Has terras inmensa quondam camporum placiditate aggerumque altititudine fuisse porrectas Homeri perennis auctoritas docet, aquilonem et zefyrum ventos exinde flare fingentis, quod aut fabulosum est, aut tractus antehac diffusi latissime, destinatique nationibus feris, cuncti Thraciarum vocabulo censebantur. 4. Et partem earum habitavere Scordisci, longe nunc ab isdem provinciis disparati, saevi quondam et truces, et (ut antiquitas docet), hostiis captivorum Bellonae litantes et Marti, humanumque sanguinem in ossibus capitum cavis bibentes avidius, quorum asperitate post multiplices pugnarum aerumnas, saepe res Romana vexata, postremo omnem amisit exercitum, cum rectore.

19. *Описание на тракийските провинции*

XXVII. 4, 2. Описанието на Тракия би било лесно, ако известията на старите писатели се съгласуваха помежду си. Но понеже техните сведения са неясни и различни и не могат да подпомогнат едно съчинение, което цели истината, то ще се задоволим да изложим по памет това, което сме видели. 3. Още Омир[2] със своя ненакърним авторитет съобщава, че тая земя някога се е простирала надалеч с безкрайни равни полета и високи планини. Според него оттам духал северният вятър и Зефирът. Това твърдение е или баснословно, или пък порано с Тракия са обозначавали всички разстлани нашир земи, които са населени от диви племена. 4. Част от нея са обитавали и скордиските[3], сега отдалечени доста от тракийските провинции. Те били някога свирепи и сурови и както самите древни сведения говорят, принасяли в жертва на Белона[4] и Марс пленниците си и пили жадно човешка кръв в човешки черепи[5]. Римската държава била често терзана от тяхната суровост, дори след многобройни неуспешни сражения тя загубила една цяла войска заедно с военачалника ѝ[6].

---

[1] Споменава се за избухването на т. н. Първа готска война, водена от Валент против готите по Долни Дунав (367—369 г.). Срв. *Patsch*, Beiträge, III/1, стр. 43—55. [2] Срв. Ilias, IX, 5. [3] Скордиски се наричат тия келти, които се установили в долината на р. Морава. Вж. *Г. И. Кацаров*, Келтите в стара Тракия и Македония, стр. 72 сл. [4] Белона е богиня на войната у римляните. Тя се смятала за съпруга или сестра на Марс. [5] За употребата на човешки черепи като чаши вж. подробности у *В. Бешевлиев*, Чаши от черепи у прабългарите, ГСУИФФ, XXII, 1926; *В. Бешевлиев*, Вярата на първобългарите ГСУИФФ, XXXV, 1939, стр. 17—22. [6] Загатва се за сражението при македонския град Аргос през 118 г. пр. н. е., когато скордиските, които проникнали чак до Солунския залив, разбили и убили управителя на Македония Секст Помпей.

5. Sed (ut nunc cernimus), eadem loca, formata in cornuti sideris modum, effingunt theatri faciem speciosam. Cuius in summitate occidentali, montibus praeruptis densetae[a], Succorum patescunt angustiae, Thracias dirimentes et Daciam. 6. Partem vero sinistram, arctois obnoxiam stellis, Haemimontanae celsitudines claudunt, et Hister, qua Romanum cespitem lambit, urbibus multis et castris contiguus et castellis. 7. Per dextrum (quod australe est) latus, scopuli tenduntur Rhodopes, unde eoum iubar exsurgit, finitur in fretum; cui undosius ab Euxino ponto labenti, pergentique fluctibus reciprocis ad Aegaeum, discidium panditur terrarum angustum. 8. Ex angulo tamen orientali, Macedonicis iungitur conlimitiis, per artas praecipitesque vias, quae cognominantur Acontisma: cui proxima Arethusa cursualis est statio, in qua visitur Euripidis sepulchrum, tragoediarum sublimitate conspicui, et Stagira, ubi Aristotelen, (ut Tullius ait), fundentem aureum flumen, accipimus natum. 9. Haec quoque priscis temporibus loca, barbari tenuere, morum sermonumque varietate dissimiles, e quibus praeter alios ut inmaniter efferati timebantur Odrysae, ita humanum fundere sanguinem adsueti, ut cum hostium copia non daretur, ipsi inter epulas post cibi satietatem et potus, suis velut alienis corporibus inprimerent ferrum.

5. Но в сегашните си предели Тракия има формата на лунен сърп и на хубаво изграден театър. На западния му връх, обграден от стръмни планини, се отваря проходът Суки, който отделя Тракия от Дакия. 6. Лявата страна, която лежи на север, е заградена от високата планина Хемус и река Истър, която там, където мие римска земя, минава покрай много градове, крепости и укрепления. 7. Надясно, гдето лежи южната част на Тракия, се простират скалистите Родопи, а на изток, откъдето изгрява слънцето, страната завършва в проток, чийто води идат от Евксинския Понт и като се смесват с идващите насреща води на Егейско море, откриват тесен отвор между континентите. 8. В източния си ъгъл Тракия се свързва със съседната Македония чрез тесни и стръмни пътища, които носят името Акontисма. Най-близката пощенска станция до нея е Аретуза[1], гдето може да се види гробът на Еврипид, бележит със своите възвишени трагедии, и Стагира[2], за която знаем, че там е роден Аристотел, из чиято уста текло злато, както казва Цицерон. 9. В древно време и тези места били владени от варвари, различни по нрави и език, между които необикновено дивите одризи вдъхвали най-голям страх. Те така били свикнали да проливат човешка кръв, че когато нямали възможност да срещат неприятеля, и сами по време на пиршества, след като се наяждали и напивали, забивали мечовете си в собствените си тела като в чужди[3].

10. Verum aucta re publica, dum consulare vigeret imperium, has gentes antehac semper indomitas, vagantisque sine cultu vel legibus, Marcus Didius ingenti destinatione repressit, Drusus intra fines continuit proprios, Minucius prope amnem Hebrum a celsis Odrysarum montibus defluentem,

10. Но когато още при управлението на консулите римската мощ се засилила, тия племена, по-рано никога непокорявани и скитащи се без култура и закони, били победени с необикновена упоритост от Марк Дидий[4]. Друз[5] пък ги задържал в собствените им граници, а Минуций[6] ги разбил в сражение край река Хебър, която извира от високите одриз-

a) densitate *vulgo*, densate *G*, densitatae *Günther*, Denselethae et *A*, densita et *V*.

[1] Аретуза е град в Македония между Струмския залив и езерото Бешикгьол. [2] Стагира е била колония на о-в Андрос, основана в източната част на Халкидическия полуостров, дн. Извор (Низворо). В този град се родил Аристотел (384—322). [3] Във връзка с това вж. *Г. И. Кацаров*, Битът на старите траки според класическите писатели, СбБАН I, 1913, стр. 27, и бел. 206. [4] Походът на Тит (тук стои погрешно Марк) Дидий се поставя към 101 г. пр. н. е. [5] Марк Ливий Друз воювал срещу скордиските в 112 г. пр. н. е. [6] Марк Минуций Руф се сражавал срещу траките през 110 и 109 г. пр. н. е.

superatas proelio stravit, post quos residui ab Appio Claudio pro conslue sunt infesta concertatione deleti. Oppida enim in Bosporo sita et Propontide classes optinuere Romanae. 11. Advenit post hos imperator Lucullus, qui cum durissima gente Bessorum conflixit omnium primus, eodemque impetu Haemimontanos acriter resistentes, oppressit. Quo inminente, Thraciae omnes in dicionem veterum transiere nostrorum, hocque modo post procinctus ancipites, rei publicae sex provinciae sunt quaesitae.

ки планини. Остатъците от тях били унищожени от проконсула Апий Клавдий[1] в една ожесточена битка. Градовете пък, разположени на Босфора и Пропонтида, били заети от римската флота. 11. След тия пълководци дошъл Лукул[2], който пръв от всички влязъл в сражение с най-суровото от тия племена — бесите, като в същия поход сразил и хемимонтаните[3], които се съпротивлявали упорито. Под негов натиск цялата Тракия минала под властта на нашите прадеди и по тоя начин, след рисковани походи, били спечелени за римската държава шест провинции.

12. Inter quas prima ex fronte, quae Illyriis est confinis, Thracia speciali nomine appellatur: quam Philippopolis, Eumolpias vetus, et Beroea, amplae civitates exornant. Post hanc Haemimontus Hadrianopolim habet (quae dicebatur Uscudama,) et Anchialon civitates magnas[a]. Dein Mysia[b], ubi Marcianopolis est, a sorore Traiani principis ita cognominata, et Dorostorus[c] et Nicopolis et Odessus[d], iuxtaque Scythia, in qua celebriora sunt aliis oppida Dionysopolis et Tomi et Callatia[e]. Europa omnium ultima, praeter municipia urbibus nitet duabus, Apris et Perintho, quam Heracleam posteritas dixit. 13. Rhodopa huic adnexa, Maximianopolim habet et Maroneam et Aenum, — — —

12. Между тях първа и съседна на Илирик е така наречената в тесен смисъл на думата Тракия, която се краси от големите градове Филипопол, т. е. старата Евмолпиада, и Берояя. След нея идва Хемимонт с големите градове Адрианопол, който се е наричал Ускудама, и Анхиало. По-нататък следва Мизия, гдето се намира Марцианопол, наречен така по името на сестрата на император Траян, Дуросторум, Никопол и Одесос, а непосредствено до Мизия е Скития, в която по-известни измежду градовете са Дионисопол, Томи и Калатис. Крайната провинция е Европа, която блести покрай малките си градове с два големи града — Апри и Перинт, който по-късно бил наречен Хераклея. 13. Непосредствено до Европа е провинцията Родопа, в която се намират градовете Максимианопол, Марония и Енос, — — —

14. Constat autem (ut vulgavere rumores adsidui,) omnes paene agrestes, qui per regiones praedictas, montium circumcolunt altitudines, salubritate virium, et praerogativa quadam vitae longius propagandae, nos anteire, idque inde contingere arbitrantur, quod conluvione ciborum abstinent... calidis, et perenni viriditate roris asperginibus gelidis, corpora constringente, aurae purioris dulcedine potiuntur, radiosque solis, suapte natura vitales, primi omnium sentiunt, nullis adhuc maculis rerum humanarum infectos. (pp. 425_{17} — 428_{3}).

14. Всеизвестно е, тъй като за това постоянно се говори, че почти всички жители, които живеят около планинските височини в казаните области, ни превъзхождат по своето здраве и дълголетие. Смятат, че това се дължи на въздържанието им от разнообразна и топла храна... и понеже се къпят в студените капки на вечносвежата роса, която калява тялото, и се наслаждават на по-чист въздух. Те най-напред изпитват върху себе си лъчите на животворното слънце, преди още те да бъдат замърсени от каквито и да са човешки неща.

a) magnas ⟨et opulentas⟩ *Nov.* b) Mysta *V.* c) Dorestorus *EA.* d) Odyssus *G*, Odrysus *EA* (-rys-*A*). e) Callatia *Her*, Calatis *G*, galati *V.*

[1] Апий Клавдий Пулхер, управител на провинция Македония през 78 — 76 г. пр. н. е., водил война с траките в Родопите и с дарданците. [2] Походите на Марк Теренций Варон Лукул в източната половина на Балканския полуостров са станали през 72 — 71 г. пр. н. е. [3] С това име били назовавани траките, които обитавали около Хемус.

20. *Valens contra Gothos Transdanubianos bellum gerit*

XXVII. 5, 2. Quibus eodem referente Victore, conpertis, Valens parvi ducens excusationem vanissimam, in eos signa commovit, motus adventantis iam praescios, et pubescente vere, quaesito in unum exercitu, prope Dafnen nomine munimentum, est castra metatus, ponteque contabulato supra navium foros, flumen transgressus est Histrum, resistentibus nullis. 3. Iamque sublatus fiducia cum ultro citroque discurrens, nullum inveniret, quem superare poterat vel terrere: omnes enim formidine perciti militis cum apparatu ambitioso propinquantis, montes petivere Serrorum[a], arduos et inaccessos, nisi perquam gnaris. 4. Ne igitur aestate omni consumpta, sine ullo remearet effectu, Arintheo magistro peditum misso cum praedatoriis globis, familiarum rapuit partem, quae antequam ad dirupta venirent et flexuosa, capi potuerunt, per plana camporum errantes. Hocque tantum, quod fors dederat impetrato, redit cum suis innoxius, nec inlato gravi vulnere, nec accepto.

5. Anno secuto, ingredi terras hostiles pari alacritate conatus, fusius Danubii gurgitubus evagatis, inpeditus mansit immobilis prope Carporum vicum, stativis castris ad usque autumnum locatis, emensum. Unde quia nihil agi potuit dirimente magnitudine fluentorum, Marcianopolim ad hiberna discessit.

6. Simili pertinacia, tertio quoque anno, per Novidunum navibus ad transmittendum amnem conexis, perrupto barbarico, continuatis itineribus longius agentes Greu-

a) Succorum *A*.

20. *Валент воюва срещу готите отвъд Дунав*

XXVII. 5, 2. Когато узнал това от съобщението на същия Виктор, Валент не обърнал никакво внимание на напразните извинения[1] на готите и предприел срещу тях поход[2], за който те вече били предизвестени. А с напредването на пролетта той съсредоточил войските си и се разположил на стан при укреплението Дафне[3]. Там построил мост върху палубите на корабите и преминал река Истър, без да среща каквато и да е съпротива[4]. 3. Неговата самоувереност нараснала още повече, понеже се движел навред, без да срещне някого, когото би могъл да победи или сплаши. От страх пред настъпващата внушителна войска всички готи потърсили убежище в стръмните планини в страната на серите[5], достъпни само за тия, които твърде добре ги познавали. 4. Но за да не загуби там цялото лято и да се завърне без какъвто и да е успех, изпратил началника на пехотата Аринтей с отреди за грабеж, които заловили част от семействата на неприятеля, както бродели из равнините. Те могли да бъдат пленени преди да достигнат пресечените и неравни местности. След тоя незначителен успех, който се дължал на случая, той се завърнал невредим с войските си, без да причини или да понесе сериозни загуби.

5. На следната година Валент се опитал да нахлуе със същото усърдие в неприятелските предели, но бил възпрян от разлелите се нашироко води на Дунав и бездействувал до есента край едно карпско село[6], гдето се установил на лагер. Но понеже не могло да се предприеме нищо поради широко разлялата се река, оттам той се завърнал да зимува в Марцианопол.

6. Със същата настойчивост и на третата година той свързал кораби и построил мост при Новиодунум, преминал реката, пробил си път през варварската земя и като напреднал във вътреш-

[1] Готите се оправдавали за това, че били подкрепили узурпатора Прокопий. [2] Това е началото на Първата готска война на Валент, вж. тук, стр. 150, бел. 1. [3] Кастелът Дафне се намирал срещу Тутракан на дн. румънски бряг. Амиан Марцелин го поставя погрешно на отсамния, сиреч на дн. български бряг. Срв. *Patsch*, Beiträge, III/1, стр. 22—23. [4] Валент се намирал в Марцианопол на 30 май 367 г., а преминаването на Дунав било извършено през лятото. [5] Серите били сарматско племе. [6] Село, населявано от карпи. *Patsch*, Beiträge, III/1, стр. 48, го локализира около дн. Хърсово в Добруджа. Вж. тук, стр. 58, бел. 7.

thungos bellicosam gentem adgressus est, postque leviora certamina, Athanaricum ea tempestate iudicem potentissimum, ausum resistere, cum manu quam sibi crediderit abundare, extremorum metu coegit in fugam, ipseque cum omnibus suis, Marcianopolim redivit ad hiemem agendam (ut in illis tractibus) habilem.

7. Aderant post diversos triennii casus, finiendi belli materiae tempestivae: prima quod ex principis diuturna permansione, metus augebatur hostilis; dein quod conmerciis vetitis, ultima necessariorum inopia barbari stringebantur, adeo ut legatos supplices saepe mittentes, venialem poscerent pacem. 8. Quibus imperator rudis quidem, verum spectator adhuc aequissimus rerum, antequam adulationum perniciosis inlecebris captus, rem publicam funeribus perpetuo deflendis, adfligeret, in commune consultans, pacem dari oportere decrevit. 9. Missique vicissim Victor et Arintheus, qui tunc equestrem curabant militiam et pedestrem, cum propositis condicionibus adsentiri Gothos docuissent, litteris veris, praestituitur conponendae paci conveniens locus. Et quoniam adserebat Athanaricus, sub timenda exsecratione iuris iurandi se esse obstrictum mandatisque prohibitum patris, ne solum calcaret aliquando Romanum, et adigi non poterat indecorumque erat et vile, ad eum imperatorem transire; recte noscentibus placuit, navibus remigio directis in medium flumen, quae vehebant cum armigeris principem, gentisque iudicem, inde cum suis, foederari, (ut statutum est) pacem. 10. Hocque composito, et acceptis obsidibus, Valens Constantinopolim redit, ubi postea Athanaricus, proximorum factione genitalibus terris expulsus, fatali sorte deces-

ността, нападнал войнственото племе греутунги[1], което живеело доста навътре. След леки схватки той обърнал в бягство изплашения от грозещата го гибел Атанарих, тогава най-могъщ техен вожд[2], който се бил осмелил да се противопостави с войска, която смятал за достатъчна. Сам Валент пък се завърнал с цялата си войска в Марцианопол, за да прекара по-удобно там зимата, доколкото това е възможно в оная област.

7. След различните събития през тригодишната война най-сетне се създали благоприятни условия да ѝ се тури край. Преди всичко продължителното пребиваване на императора в тия места увеличило страха у неприятеля; след това поради забрана на търговията, варварите били измъчвани от крайна липса на най-необходимото, и то до такава степен, че често пращали пратеници да искат прошка и мир. 8. Императорът, необразован иначе, но все още с верен поглед върху положението, преди още да бъде пленен от гибелните примамки на ласкателството и да тласне държавата към непрежалими поражения, проявил грижа към общото благо и решил, че трябва да им се даде мир. 9. Един след друг били изпратени Виктор и Аринтей, които тогава били началници на конницата и пехотата. Когато те съобщили с писмо, че готите са съгласни с предложените им условия, предварително било определено подходящо място за сключване на мира. Но понеже Атанарих твърдял, че бил обвързан със страшна клетва и че бил възпиран от поръките на баща си никога да не стъпва на римска земя, то той не могъл да бъде принуден да стори това, а от друга страна недостойно и долно било и императорът да дойде при него. Случаят бил правилно преценен и било решено мирът, както бил уговорен, да бъде сключен, като към средата на реката се насочат гребните кораби, на които се намирали императорът с телохранителите си и готският вожд с хората си. 10. След като бил сключен мирът и били приети заложници, Валент се завърнал в Константинопол. По-късно тук дошъл и Атанарих, прогонен от родината си поради заговор на свои близки, и

[1] За името греутунги вж. стр. 75, бел. 6. [2] Титлата „iudex“ — съдия, която носели племенните вождове на остготите, посочва характера на тяхната власт — съдебна, военна и жреческа.

sit, et ambitiosis exsequiis, ritu sepultus est nostro. (pp. 428_{14} — 430_{8}).

тук умрял от естествена смърт. Погребението му било извършено великолепно и според наш обичай.

21. Quadi et Sarmatae in Thracias Illyricumque incursiones faciunt

XXIX. 6, 6. Cuius rei tam atrocis disseminatus rumor ilico per diversa, et Quados et gentes circumsitas efferavit, regisque flentes interitum, in unum coactas misere vastatorias manus, quae Danubium transgressae, cum nihil expectaretur hostile, occupatam circa messem agrestem, adortae sunt plebem, maioreque parte truncata, quicquid superfuit, domum cum multitudine varii pecoris, abduxerunt. 7. Evenisset profecto tunc inexpiabile scelus, numerandum inter probrosas rei Romanae iacturas; paulo enim afuit quin filia caperetur Constanti, cibum sumens in publica villa, quam appellant Pristensem, cum duceretur Gratiano nuptura, ni favore propitii numinis, praesens Messala, provinciae rector, eam iudiciali carpento inpositam, ad Sirmium vicensimo sexto lapide disparatam, cursu reduxisset effuso.

8. Hoc casu prospero regia virgine periculo miserae servitutis exempta, cuius ni potuisset impetrari redemptio captae, magnas inussisset rei publicae clades, latius se cum Sarmatis Quadi pandentes, ad raptus et latrocinia gentes aptissimae, praedas hominum virile et muliebre secus agebant et pecorum, villarum cineribus exustrarum, caesorumque incolentium exultantes aerumnis, quos necopinantes sine ulla parsimonia deleverunt. 9. Per omnia itaque propinqua, malorum similium dispersa formidine, praefectus praetorio agens tunc apud Sirmium, Probus, nullis bellorum terroribus adsuetus, rerum novarum lugubri visu prae-

21. Квади и сармати нападат балканските провинции

XXIX. 6, 6. Слухът за това толкова ужасно деяние[1] се разпространил тутакси навсякъде и ожесточил квадите и съседните им племена. Дълбоко наскърбени от смъртта на царя си, те обединили силите си и изпратили дружини да извършат опустошения. Те преминали Дунава[2], когато не се очаквало никакво неприятелско действие, и нападнали заетото в жетва население, избили по-голямата част от него, а каквото оцеляло, отвлекли със себе си заедно с голям брой всякакъв добитък. 7. Тогава действително е щяло да се случи непоправимо нещастие, което би могло да се смята като една от срамните загуби на римската държава. Насмалко е щяла да бъде пленена дъщерята на Констанций, която, отивайки, за да се венчае с Грациан[3], обядвала в държавното имение, което се нарича Пристенско. Но по милост и закрила на божеството там присъствувал Месала, управителят на провинцията. Той я качил на държавна кола и бързо я закарал в Сирмиум, който град отстои на двадесет и шест мили.

8. Тоя щастлив случай спасил принцесата от опасно и жалко робство, което щяло да навлече на държавата голямо бедствие, ако не би могло да се издействува откупването ѝ. Квадите и сарматите, племена твърде ловки в грабеж и разбойничество, били разпрострели по това време нападенията си нашироко и отвличали като плячка мъже, жени и добитък. Те се радвали над пепелищата на опожаряваните полски къщи и над мъките на избиваното население, което те внезапно и безпощадно унищожавали. 9. И тъй, когато ужасът на тия злини се разпрострял по всички околни места, управителят на префектурата Проб, който тогава се намирал в Сирмиум и никак не познавал ужасите на войната, вцепенен при печалния вид на това невиждано

[1] Прави се намек за измамническото убийство на царя на квадите Габиний в 374 г., за което се разказва в предходния текст у *Амиан Марцелин,* XXIX 6,5. Това послужило като повод за нахлуване на квадите в римска земя. [2] Нападението било извършено в 374 г. [3] Става дума за имп. Грациан (367—383).

strictus, oculosque vix attollens, haerebat, diu quid capesseret ambigens: et cum paratis velocibus equis, noctem proximam destinasset in fugam, monitus tutiore consilio, mansit inmobilis. 10. Didicerat enim omnes secuturos confestim, qui moenibus claudebantur, tegendos latebris opportunis: quod si contigisset, inpropugnata civitas venisset in manus hostiles. 11. Proinde parumper lenito pavore, ad arripienda quae urgebant, acri nisu adsurgens, retersit obrutas ruderibus fossas, murorumque maximam partem, pacis diuturnitate contemptam et subversam, ad usque celsarum turrium minas expediit, studio aedificandi coalitus: hac ratione opere velociter absoluto, quod inpensas aedificandi causa theatri, dudum congestas, sufficientis ad id quod efficere maturabat, invenit. Atque huic spectato consilio, salutare addidit aliud, et sagittariorum cohortem ex statione proxima adfuturam obsidio, (si venisset), accivit.

за него нещастие, не смеел да вдигне очи и стоял дълго в нерешителност, като не знаел какво да предприеме. Той вече бил приготвил бързи коне и определил следващата нощ за бягство, но се вслушал в един по-разумен съвет и останал. 10. Той бил узнал, че веднага щели да го последват всички, които се намирали в крепостта Сирмиум, за да се приберат в по-удобно убежище. В такъв случай градът, без да бъде защищаван, щял да падне в неприятелски ръце. 11. Ето защо, като се поуспокоил малко, той се заел с усърдие да извърши това, което не търпяло отлагане. Затрупаните ровове били разчистени и с присъщия си навик да строи той поправил чак до зъберите на високите кули по-голямата част от стените, които поради продължителния мир били занемарени и порутени. Поправката била извършена бързо, понеже намерил материали, струпани неотдавна за изграждането на театър, които били достатъчни за бързото ѝ довършване. Към тия предпазни мерки той прибавил и други, също така полезни, като повикал от съседната станция една кохорта стрелци, които да защитят града, в случай че бъде обсаден.

12. His velut obicibus, barbari ab oppugnanda urbe depulsi, parum ad has calliditates dimicandi sollertes, sarcinisque inpenditi praedarum, ad Aequitii vertuntur indaginem. Et cum ad Valeriae spatia longe remota, secessisse captorum didicissent indiciis, illuc properato petierant gradu, frendentes, hacque ex causa iugulo eius intenti, quod per ipsum circumventum regem existimabant insontem. 13. Quibus cognitis, cursu ruenti, infestius obviam legiones motae sunt duae, Pannonica et Moesiaca, valida proeliis manus: quae si conspirasset, abierat procul dubio victrix. Sed dum discretim grassatores adoriri festinant, ortis inter se discordiis inpediti, de honore certabant et dignitate. 14. Quo intellecto, Sarmatae sagacissimi, non exspectato certandi signo sollemni, Moesiacam primam incessunt, dumque militis arma tardius per tu-

12. Тези предпазни мерки като че ли отклонили варварите от обсаждане на града, понеже те не умеели да се справят с тоя начин на воюване и били обременени от тежка плячка. Те се втурнали да търсят Еквиций и когато научили от показанията на пленниците, че той се е оттеглил към отдалечените крайща на Валерия, със скърцане на зъби и готови да го погубят, се отправили бързо нататък, понеже мислели, че техният цар е станал невинна жертва на неговото коварство. 13. При известието за тяхното движение били вдигнати в бръз поход срещу тях два легиона, панонският и мизийският — войска, достатъчно силна за сражения. Ако тия легиони биха били единодушни, несъмнено щели да излязат победители. Но те били възпрепятствувани, тъй като помежду им се появило несъгласие за по-голяма чест и достойнство и побързали да нападнат поотделно грабещия неприятел. 14. Когато твърде досетливите сармати разбрали това, те, без да дочакат обичайния знак за сражение, нападнали най-напред мизийския легион и докато войниците поради бъркотията бавно се въоръжавали за бой, из-

multum expediuntur, interfectis plurimis, aucti fiducia, aciem perrupere Pannonicam, disiectaque agminis mole, geminatis ictibus omnem paene dellessent, ni periculo mortis aliquos citum extraxisset effugium.

15. Inter haec fortunae dispendia tristioris, dux Moesiae Theodosius iunior, prima etiam tum lanugine iuvenis, princeps postea perspectissimus, Sarmatas Liberos ad discretionem servorum rebellium appellatos, conlimitia nostra ex alio latere invadentes, aliquotiens expulit et adflixit, congressibus densis adtritos, adeoque obsistentes fortissime turbas confluentes oppressit, ut caesorum plurium alites iusta sagina satiaret et feras. 16. Unde residui, tumore iam deflagrante, metuentes, ne idem dux virtutis (ut apparuit) expeditae, in primo finium aditu, incursantes cuneos sterneret aut fugaret, vel insidias per silvarum locaret occulta, post multos perrumpendi conatus, subinde temptatos in cassum, abiecta pugnandi fiducia, concessionem petivere praeteritorum et veniam, vinctique ad tempus, indultae foederibus pacis nihil egere contrarium, eo maxime timore perculsi, quod ad tutelam Illyrici[a], Gallicani militis validum accesserat robur. (pp. $520_5 - 522_{17}$).

били повечето от тях. След това с повишен дух пробили панонския боен ред и като разкъсали цялата войскова маса, с повторно нападение щели да я унищожат почти напълно, ако бързото бягство не спасило неколцина от смърт.

15. Докато римляните понасяли такива тежки загуби, дуксът на Мизия, младият Теодосий[1], тогава все още младеж с едва набола брада, по-късно твърде известен император, разбил и прогонил на няколко пъти свободните сармати, които били наречени така за разлика от въстаналите срещу тях техни роби и които нападали нашата граница от другата страна. В чести сблъсквания той така ги изтощил и така сразил техните пълчища, които постоянно прииждали и се съпротивлявали най-храбро, че с телата на многобройните убити наситил птиците и дивите зверове. 16. Останалите живи, вече с понизен дух и обзети от страх да не би същият тоя винаги храбър пълководец, както проличало посетне, да разбие или прогони нахлуващите техни отреди още на самата граница, или пък да постави засада на тайни места в горите, след многократни напразни опити да си пробият път, загубили вяра в успеха на своето оръжие и поискали прошка и забрава на миналото. Победени, те известно време не вършели нищо противно на постановленията на мира, който им бил даден. Но най-вече били сплашени от това, че за защита на Илирик били пристигнали войски от Галия.

22. *Gothi in Thracias incursiones faciunt*

XXX. 2, 8. Haecque (ut statuerat) maturata confestim, nec emendari potuerunt nec vindicari, quia rem Romanam alius circumsteterat metus, totius Gothiae Thracias licentius perrumpentis: quae funera tunc explicari poterunt carptim, si ad ea quoque venerimus. (p. 530_{10-14}).

22. *Нахлуване на готи в Тракия*

XXX. 2, 8. Както бил решил, [Сапор][2] веднага изпълнил това и то не могло да се поправи, нито да бъде отмъстено, понеже друг страх бил обхванал римската държава поради нахлуването[3] на всички готски племена в Тракия. Но тия нещастни събития ще могат да бъдат изложени подробно, когато дойдем до тях.

a) illyri *V*, Illyrici *EA*.

[1] Това е по-късният император Теодосий I (379—395), който управлявал източната половина на Римската империя. [2] Персийският цар Сапор II (310—379). [3] Става дума за готското нападение през 377—378 г.

23. *De Hunnorum, Alanorum aliarumque gentium sedibus et moribus*

XXXI. 2, 1. Totius autem sementem exitii, et cladum originem diversarum, quas Martius furor incendio insolito miscendo cuncta concivit, hanc conperimus causam. Hunorum gens monumentis veteribus leviter nota, ultra paludes Maeoticas glacialem oceanum accolens, omnem modum feritatis excedit. 2. Ubi quoniam ab ipsis nascendi primitiis, infantum ferro sulcantur altius genae, ut pilorum vigor tempestivus emergens, conrugatis cicatricibus hebetetur, senescunt imberbes, absque ulla venustate, spadonibus similes, conpactis omnes firmisque membris, et opimis cervicibus, prodigiose deformes et pandi, ut bipedes existimes bestias, vel quales in conmarginandis pontibus effigiati stipites dolantur incompte. 3. In hominum autem figura, licet insuavi ita victu sunt asperi, ut neque igni neque saporatis indigeant cibis, sed radicibus herbarum agrestium, et semicruda cuiusvis pecoris carne vescantur, quam inter femora sua equorumque terga, subsertam, fotu calefaciunt brevi. 4. Aedificiis nullis umquam tecti, sed haec velut ab usu communi discreta sepulchra, declinant. Nec enim apud eos vel arundine fastigatum repperiri turgurium potest. Sed vagi montes peragrantes et silvas, pruinas famem sitimque perferre ab incunabulis adsuescunt. Peregre tecta[a] (nisi adigente maxima necessitate) non subeunt: nec enim [apud eos][b] se tutos existimant esse sub tectis... 5. Indumentis operiuntur linteis vel ex pellibus silvestrium murum consarcinatis; nec alia illis domestica vestis est, alia forensis, sed semel obsoleti coloris tunica collo inserta, non ante deponitur aut mutatur, quam diuturna carie in pannulos diffluxerit defrustata. 6. Galeris incurvis capita tegunt, hirsuta crura coriis munientes haedinis, eorumque calcei formulis nullis aptati, vetant

23. *За поселищата и нравите на хуните, аланите и други племена*

XXXI. 2, 1. Причина за цялото нещастие и начало на различните бедствия, които предизвикала тая яростна война, като разбъркала всичко в своя огромен пожар, било, както научаваме, следното. Племето хуни, слабо познато на по-старите автори, което живеело отвъд блатата на Меотида, в съседство с Ледовития океан, по своята жестокост надминава всяка представа. 2. Понеже още при самото раждане набраздяват на момчетата дълбоко с нож страните им, за да спрат чрез сбръчкване на наранената кожа естествения растеж на космите, хуните остаряват без брада, без всякаква привлекателност и заприличват на евнуси. Но всички те са с набити и здрави тела, с дебели вратове и така чудовищно грозни и изгърбени, че бихме ги сметнали за двукраки животни или за грубо издялани образи от дървета, с каквито ограждат мостовете. 3. Въпреки човешкия си образ, ако и неприятен, те водят такъв суров живот, че не се нуждаят нито от огън, нито от вкусни ястия, но се хранят с корени от диви растения и с полусурово месо от всякакви животни, което слагат за късо време между бедрата си и гърба на коня и го затоплят. 4. Те никога не се подслоняват в сгради, а ги избягват, като че ли са гробници, ненужни за всекидневния живот. У тях не може да се намери дори покрита с тръстика колиба; те бродят волни по планини и гори и са свикнали още от люлка да понасят студ, глад и жажда. Когато са в чужда страна, те не влизат под покрив, освен ако крайна нужда не ги застави да сторят това, защото мислят, че не могат да бъдат в безопасност под покрив... 5. Обличат се в дрехи, изработени от лен или съшити от кожите на самур. Те нямат една дреха за в къщи, а друга за пред хора, но щом веднаж наденат тази дреха с невзрачен цвят, не я свалят или сменят, докато от продължителното носене не се свлече от гърба им на парцали. 6. Главите си покриват с заоблени кожени калпаци, косматите си крака увиват в кози кожи, а обувките

---

a) tec (*lac. 8. litt.*), apimente *V*, tecta nisi (⟨etiam⟩ *Nov.*), adigente *EA*. b) apud eos *del. CFWM*.

incedere gressibus liberis. Qua causa ad pedestres parum adcommodati sunt pugnas, verum equis prope adfixi, duris quidem sed deformibus, et muliebriter isdem non numquam insidentes, funguntur muneribus consuetis. Ex ipsis quivis in hac natione pernox et perdius emit et vendit, cibumque sumit et potum, et inclinatus cervici angustae iumenti, in altum soporem ad usque varietatem effunditur sommiorum. 7. Et deliberatione super rebus proposita seriis, hoc habitu omnes in commune consultant. Aguntur autem nulla severitate regali, set tumultuario primatum ductu contenti, perrumpunt quicquid inciderit. 8. Et pugnant non numquam lacessiti, sed ineuntes proelia cuneatim, variis vocibus sonantibus torvum. Utque ad pernicitatem sunt leves et repentini, ita subito de industria dispersi incessunt, ut inconposita acie, cum caede vasta discurrunt, nec invadentes vallum, nec castra inimica pilantes, prae nimia rapiditate cernuntur. 9. Eoque omnium acerrimos facile dixerit bellatores, quod procul missilibus telis, acutis ossibus pro spiculorum acumine, arte mira coagmentatis, et distinctis[a]..., comminus ferro sine sui respectu confligunt, hostisque, dum mucronum noxias observant, contortis laciniis inligant, ut laqueatis resistentium membris, equitandi vel gradiendi adimant facultatem. 10. Nemo apud eos arat nec stivam aliquando contingit. Omnes enim sine sedibus fixis, absque lare vel lege aut ritu stabili dispalantur, semper fugientium similes, cum carpentis in quibus habitant; ubi coniuges taetra illis vestimenta contexunt, et coeunt cum maritis, et pariunt, et ad usque pubertatem nutriunt pueros. Nullusque apud eos interrogatus, respondere unde oritur potest, alibi conceptus natusque procul, et longius educatus. 11. Per indutias infidi et incon-

им, направени без калъпи, им пречат да вървят свободно, поради което хуните не са годни за пехотни сражения. Те са се почти срастнали с конете си, които наистина са грозни, но здрави, и върху тях, понякога седнали по женски, те извършват обикновените си работи. Денонощно възседнал коня си, всеки един от това племе купува и продава, яде и пие, и полегнал върху късата шия на животното, потъва в дълбок сън и дори сънува разни сънища. 7. Също така, когато се наложи да разискват върху сериозни обществени работи, всички се съвещават заедно, възседнали на конете си. Не царска строгост ги води в сражение, но възбудени и поведени внезапно от своите водачи, те помитат всичко, което им се изпречи. 8. Понякога те влизат в бой и поради някакво предизвикателство. В сражение се впускат в клинообразен строй, като надават разнообразни и страшни викове. И понеже са лекоподвижни и бързи, те преднамерено се пръскат, нападат внезапно и, ако и неподредени в боен стой, извършват масова сеч. Така поради голямата им бързина човек не може да ги забележи кога нападат вала и кога ограбват неприятелския стан. 9. Без колебание бихме ги нарекли най-страшните бойци, понеже отдалеч те хвърлят метателни оръжия, като използуват за върхове на копията си заострени кости, които свързват извънредно изкусно..., а отблизо се бият с меч, без да щадят живота си. И докато се пазят от ударите на меча, те запращат ласото си и така завързват неприятеля, че му омотават ръцете и краката и му отнемат възможността да езди или да върви. 10. Никой у тях не оре, нито пък докосва някога дръжка на рало. Те всички са без постоянни селища, без домашни огнища, без закони и установени обичаи, но подобно на бежанци се скитат с колите си, в които и живеят. Там техните жени изтъкават грозиите им дрехи, там те се събират с мъжете си, там те раждат децата си и отглеждат момчетата до тяхното възмъжаване. Запитан, никой от тях не може да отговори откъде е, понеже е заченат на едно място, роден е далеч от там, а пък още по-надалеч е отгледан. 11. При

a) sed distint (*lac. 13 litt.*) *V.* distinctis *A*, distant⟨ia percursa⟩ *Gdt.*, distant⟨iis decursis⟩ *Brakm.*, sed district⟨o⟩ comminus *Btl.*

stantes, ad omnem auram incidentis spei novae perquam mobiles, totum furori incitatissimo tribuentes. Inconsultorum animalium ritu, quid honestum inhonestumve sit, penitus ignorantes, flexiloqui et obscuri, nullius religionis vel superstitionis reverantia aliquando districti, auri cupidine inmensa flagrantes, adeo permutabiles et irasci faciles ut eodem aliquotiens die, a sociis nullo inritante saepe desciscant, itidemque propitientur, nemine leniente.

примирие те са вероломни и неустойчиви, склонни да се отмятат при най-малък проблясък на надежда за някаква промяна, и се отдават изцяло на най-буйна ярост. Подобно на безразсъдните животни те са в дълбоко неведение какво е почтено и какво е непочтено. Те говорят двусмислено и неясно, никога не са се увличали от почит към някоя религия или суеверие, горят от безмерна страст към злато и дотолкова са непостоянни и избухливи, че често по няколко пъти в един и същи ден без предизвикателство се разсърдват на другарите си и също така се сдобряват с тях, без никой да ги примирява.

12. Hoc expeditum indomitumque hominum genus, externa praedandi aviditate flagrans inmani, per rapinas finitimorum grassatum et caedes, ad usque Halanos[a] pervenit, veteres Massagetas, qui unde sint vel quas incolant terras, quoniam huc res prolapsa est, consentaneum est demonstrare, geografica perplexitate monstrata, quae diu multa luda... et varia, tandem repperit veritatis interna...[b] 13. Abundans[c] aquarum Hister advenarum magnitudine fluenti Sauromates praetermeat, ad usque amnem Tanaim pertinentis, qui Asiam terminat ab Europa. Hoc transito in inmensum extentas Scythiae solitudines Halani inhabitant, ex montium appellatione cognominati, paulatimque nationes conterminas crebritate victoriarum adtritas, ad gentilitatem sui vocabuli traxerunt (ut Persae). 14. Inter hos Nervi mediterranea incolunt loca, vicini verticibus celsis, quos praeruptos geluque torpentes, aquilones astringunt. Post quos Vidini sunt et Geloni, perquam feri, qui detractis peremptorum hostium cutibus, indumenta sibi equisque tegmina conficiunt bellatoriis. Gelonis Agathyrsi conlimitant, interstincti colore caeruleo corpora simul et

12. Това необуздано и непобедимо племе, което горяло от безмерна страст да граби чуждото, в своя поход напред стигнало с грабежи и кланета чак до аланите — някогашните масагети[1]. Понеже разказът ни доведе дотук, подхожда да посочим откъде произхождат аланите и кои земи населяват, като покажем географската забърканост, която дълго време предизвикваше много спорове... и различни мнения, но най-сетне се намери истината... 13. Река Истър, вече пълноводна поради влелите се в нея големи притоци, тече покрай савроматите. Те се простират чак до река Танаис[2], която отделя Азия от Европа. Отвъд нея аланите обитават безкрайните пустоши на Скития. Те са наречени така по името на планините. Подобно на персите, с многобройни победи те изтощили постепенно съседните си племена и им наложили племенното си име. 14. Измежду тях нервите[3] населяват вътрешните области в съседство с високи и стръмни планини, които северният вятър сковава в лед и студ. Зад тях живеят съвсем дивите племена видини[4] и гелони[4], които одират кожите на убитите си неприятели и правят от тях за себе си дрехи, а за бойните си коне — покривала. Съседи на гелоните са агатирсите[5], чиито тела и коси са изпъстрени със си-

a) Achaiam *EA*. b) interna (*lac. 14 litt.*), ad hister *V*. c) ⟨ab⟩undans *Gdt.*, a. aquarum *Her.*, ad Ister *A*.

---

[1] Масагетите били голямо и силно степно племе, родствено с иранците. Те обитавали земите между Каспийско море и Аралското езеро. У някои автори (например Прокопий) с името „масагети" се означават хуни. Срв. *Herman*, PWRE, XIV, кол. 2123 сл. [2] Река Танаис е дн. Дон. [3] Предполага се, че славяните и балтите преди разделянето си се споменуват у Херодот под името „нерви". Срв. *Herrmann*, Neuroi, PWRE, XVII, кол. 158 сл. [1] Видините и гелоните са скитски племена. Те обитавали из южните области на европейската територия на СССР. [5] Агатирсите са племе от скитски произход в Банат и Седмиградско.

crines, et humiles quidem minutis atque raris, nobiles vero latius fucatis et densioribus notis. 15. Post hos Melanchlaenas et Anthropofagos palari accepimus per diversa, humanis corporibus victitantes, quibus ob haec alimenta nefanda desertis, finitimi omnes longa petiere terrarum. Ideoque plaga omnis orienti aestivo obiecta, usque dum venitur ad Seras, inhabitabilis mansit. (pp. $557_5 - 560_{18}$)

ни знаци[1]: простите — с дребни и редки, а благородните — с по-едри и помногобройни. 15. Отвъд тях, както научаваме, се скитали по различни места меланхлените[2] и антропофагите[3], които се хранят с човешко месо. Поради тая им нечестива храна всички съседи ги напуснали и се оттеглили в далечни земи. Затова цялата североизточна област, докато се стигне чак до серите, е останала необитаема.

24. *Gothi Valentis permissu in Thracias transportantur*

24. *Готите с разрешение на Валент се прехвърлят в Тракия*

XXXI. 3, 8. Fama tamen late serpente per Gothorum reliquas gentes, quod invisitatum antehac hominum genus, ut turbo montibus celsis, ex abdito sinu coortum, adposita quaeque convellit et modo ruinae corrumpit: populi pars maior, quae Athanaricum attenuata necessariorum paenuria deseruerat, quaeritabat domicilium remotum ab omni notitia barbarorum, diuque deliberans, quas eligeret sedes, cogitavit Thraciae receptaculum, gemina ratione sibi conveniens, quod et caespitis est feracissimi, et amplitudine fluentorum Histri distinguitur ab arvis patentibus iam peregrini fulminibus Martis: hocque idem residui velut mente cogitavere communi.

XXXI. 3, 8. Между това всред останалите готски племена се ширела мълвата, че невиждани дотогава люде идвали от най-отдалечените краища на земята и подобно на снежна лавина, която се спуска от високи планини, рушели и унищожавали всичко по пътя си. По-голямата част от готското племе тервинги[4], които поради липса на храна били изоставили Атанарих, търсели убежище в отдалечено и съвсем непознато за варварите място. След дълго обмисляне къде да се заселят, те решили, че Тракия е най-подходно убежище по две съображения: почвата ѝ е твърде плодородна и е отделеча с широкото течение на Истър от полетата, по които се разнасяли вече пламъците на една нашественическа война. Те решили единодушно, че това е единствената възможност[5].

4, 1. Itaque duce Alavivo ripas occupavere Danubii, missisque oratoribus ad Valentem, suscipi se humili prece poscebant, et quiete victuros se pollicentes, et daturos (si res flagitasset), auxilia. 2. Dum aguntur haec in externis, novos maioresque solitis casus versare gentes arctoas, rumores terribiles diffuderunt: per omne quicquid ad Pontum a Marcomannis prae-

4, 1. И тъй, под водителството на Алавив[6] те заели брега на Дунав и като изпратили пратеници при Валент, молели го коленопреклонно да ги приеме. Те му обещали, че ще живеят в мир и ще му помагат, когато стане нужда. 2. Докато това ставало извън империята, разнесли се страшни слухове, че северните народи са подели нови и по-големи от обикновените си придвижвания и че през цялото пространство от земите на маркоманите и квадите до Понт[7] се скитали край реката Истър заедно със

[1] Става дума за татуиране. [2] За племенната принадлежност на „меланхлените" (срв. гръцкото μελαγχλαίνοι, сиреч „чернодрешковци") нямаме достатъчно данни. [3] Антропофагите са били, според Томашек, вероятно финско племе. Срв. *W. Tomaschek*, Androphagoi, PWRE I, кол. 2168. [4] За името тервинги вж. тук, стр. 66, бел. 6 [5] Отнася се за събития в 376 г. [6] Алавив е вожд на тия тервинги, които се отделили от Атанарих и се отправили към Тракия през р. Дунав. [7] Става дума за областите между дн. Чехословакия и северното крайбрежие на Черно море.

tenditur et Quadis, multitudinem barbaram abditarum nationum, vi subita sedibus pulsam, circa flumen Histrum vagari, cum caritatibus suis disseminantes. 3. Quae res aspernanter a nostris inter initia ipsa accepta est, hanc ob causam, quod illis tractibus non nisi peracta aut sopita audiri procul agentibus consueverant bella. 4. Verum pubiscente fide gestorum, cui robur adventus gentilium addiderat legatorum, precibus et obtestatione petentium, citra flumen suscipi plebem extorrem: negotium laetitiae fuit potius quam timori, eruditis adulatoribus in maius fortunam principis extollentibus, quae ex ultimis terris tot tirocinia trahens, ei nec opinanti offerret, ut conlatis in unum suis et alienigenis viribus, invictum haberet exercitum, et pro militari supplemento, quod provinciatim annuum pendebatur, thesauris accederet auri cumulus magnus. 5. Hacque spe mittuntur diversi, qui cum vehiculis plebem transferant truculentam. Et navabatur opera diligens, nequi Romanam rem eversurus relinqueretur, vel quassatus morbo letali. Proinde permissu imperatoris, transeundi Danubium copiam, colendique adepti Thraciae partes, transfretabantur in dies et noctes, navibus ratibusque et cavatis arborum alveis agminatim inpositi, atque per amnem longe omnium difficillimum, imbriumque crebritate tunc auctum, ob densitatem nimiam contra ictus aquarum nitentes quidam, et natare conati, hausti sunt plures.

своите семейства множество варвари от отдалечени племена, прогонени от селищата си поради внезапното нападение на хуните. 3. Тия слухове били посрещнати от нашите първоначално пренебрежително, понеже обикновено те се научават за войните, които се водят в тия далечни страни, или когато са вече завършени, или когато са вече на заглъхване. 4. Обаче слуховете ставали все по-настойчиви, докато пристигането на варварските пратеници потвърдило истинността им. Пратениците молели да бъде прието отсам реката прокуденото население. Това нещо предизвикало повече радост, отколкото страх, понеже опитните ласкатели превъзнасяли щастието на императора, който в случая щял да получи от далечни земи неочаквано толкова много военни подкрепления, та щял да разполага с непобедима сила, като събере в едно своите и чуждестранните войски; при това в съкровището щяло да постъпи извънредно много злато, ако провинциите вместо военни подкрепления плащат годишен данък. 5. С тая надежда били изпратени на различни места хора, които да преведат с плавателни съдове това неспокойно население. Полагано било голямо старание да не би някой от тия бъдещи разрушители на римската държава да остане отвъд реката, дори и ако е обхванат от смъртоносна болест. Ето защо, щом с разрешение на императора получили възможност да преминат Дунава и да се заселят в някои части на Тракия, денем и нощем те преминавали реката, натоварени по групи на лодки, салове и издълбани от дървета корита. Преминаването на Дунава е много по-мъчно от преминаването на всяка друга река, а тогава и водите му били придошли от честите дъждове. Поради голямата навалица обаче някои се опитали да преплуват реката въпреки силното ѝ течение и мнозина намерили смъртта си, като били погълнати от вълните ѝ.

6. Ita turbido instantium studio, orbis Romani pernicies ducebatur. Illud sane neque obscurum est neque incertum, infaustos transvehendi barbaram plebem ministros, numerum eius conprehendere calculo saepe temptantes, conquivisse frustratos,

6. Така се подготвяла гибелта на Римската империя с необмислено усърдие и настойчивост. Известно е и не е тайна, че злополучните служители, на които било възложено да прехвърлят варварите, се опитали много пъти, но напразно, да пресметнат броя им и че накрая се отказали от тоя си опит.

„quem qui scire velit"
ut eminentissimus memorat vates,
„Libyci velit aequoris idem
discere, quam multae zefyro truduntur harenae".

7. Resipiscant tandem memoriae veteres, Medicas acies ductantes ad Graeciam: quae dum Hellespontiacos pontes, et discidio quodam fabrili, mare sub imo Athonis pede quaesitum exponunt et turmatim apud Doriscum exercitus recensitos, concordante omni posteritate, ut fabulosae sunt lectae. 8. Nam postquam innumerae gentium multitudines, per provincias circumfusae, pandentesque se in spatia ampla camporum, regiones omnes et cuncta opplevere montium iuga, fides quoque vetustatis recenti documento firmata est. Et primus cum Alavivo suscipitur Fritigernus, quibus et alimenta pro tempore, et subigendos agros tribui statuerat imperator.

9. Per id tempus nostri limitis reseratis obicibus, atque (ut Aetnaeas favillas armatorum agmina diffundente barbaria), cum difficiles necessitatum articuli correctores rei militaris poscerent aliquos claritudine gestarum rerum notissimos: quasi laevo quodam numine deligente, in unum quaesiti potestatibus praefuere castrensibus homines maculosi: quibus Lupicinus antistabat et Maximus, alter per Thracias comes, dux alter exitiosus, ambo aemulae temeritatis. 10. Quorum insidiatrix aviditas materia malorum omnium fuit. Nam (ut alia omittamus, quae memorati vel certe sinentibus isdem, alii perditis rationibus, in commeantis peregrinos adhuc innoxios deliquerunt,) illud dicetur, quod nec apud sui periculi iudices, absolvere ulla poterat venia, triste et inauditum. 11. Cum traducti barbari victus inopia vexarentur, turpe com-

„Този, който би пожелал да го узнае", както казва най-видният поет[1],
„е все едно да пожелае да научи, колко песъчинки гони зефирът по Ливийската пустиня".

7. Нека възкресим най-сетне и старото предание за похода на персийската войска към Гърция[2]. Докато то ни разказва за мостове на Хелеспонт, за някакъв изкуствен канал в подножието на планината Атон, за да се отвори път на морето, и как е била преброена войската по отделения при Дориск, всичко това ние четем като приказка, при все че всички по-сетнешни писатели са единодушно в това. 8. Но когато безкраен брой чуждоплеменно население се изляло в нашите провинции и изпълнило нашироко полетата, всички области и всички планини, истинността на древното предание се потвърдила и от новия случай. Пръв с Алавив бил приет Фритигерн[3]. На тях императорът бил решил да даде храна за известно време и земя за обработване

9. По това време се били разтворили преградите на нашата граница и както Етна изригва пепел, така и варварската земя изливала въоръжени пълчища. Трудният момент изисквал военното ръководство да бъде поверено на хора, прославени със своите подвизи. Но то било в ръцете само на опетнени хора, събрани наедно, като че ли по злата воля на някакво божество. Между тях предно място заемали Лупицин и Максим, единият — комес на Тракия[4], другият — пагубен дукс[5]. И двамата си съперничели по безразсъдност. 10. Тяхната коварна алчност била първоизточник на всички злини. Като оставим настрана другите престъпления, които споменатите лица или други с тяхно позволение са извършвали в своята безразсъдност спрямо преминаващите още невинни чужденци, ще спомена онова им печално и нечувано престъпление, което не би могла да оправдае никаква снизходителност, нито дори ако сами биха били съдии на собствената си вина. 11. Понеже доведените варвари се измъчвали поради липса на хра-

[1] Става дума за Вергилий. Срв. *Verg.*, Georgica, II, 105. [2] Авторът загатва за няколко отделни момента в похода на Ксеркс против Гърция в 480 г. пр. н. е. [3] Фритигерн бил вожд на онези тервинги, които приели християнството. Те били преследвани от Атанарих. [4] Комес е висша административна и военна длъжност. [5] За дукс вж. тук, стр. 145, бел 2.

mercium duces invicissimi cogitarunt, et quantos undique insatiabilitas colligere potuit canes, pro singulis dederunt mancipiis, inter quae ducti sunt optimatum[a]...

на, тия ненавистни вождове намислили срамна търговия: откъдето и колкото кучета могли да съберат в своята ненаситност, продавали им ги срещу един роб едното. Така в техни ръце попаднали и синове на знатни...

12. Per hos dies interea etiam Vithericus Greuthungorum rex cum Alatheo et Safrace, quorum arbitrio regebatur, itemque Farnobio, propinquans Histri marginibus, ut simili susciperetur humanitate, obsecravit imperatorem legatis propere missis. 13. Quibus (ut communi rei conducere videbatur,) repudiatis, et quid capesserent anxiis, Athanarichus paria pertimescens, abscessit, memor Valentem dudum cum foederaretur concordia despexisse, adfirmantem se religione devinctum, ne calcaret solum aliquando Romanum, hacque causatione, principem firmare pacem in medio flumine coegisse: quam simultatem veritus, ut adhuc durantem, ad Caucalandensem locum altitudine silvarum inaccessum et montium, cum suis omnibus declinavit, Sarmatis inde extrusis.

12. Между това през същите тия дни и Витерих[1], царят на греутунгите, заедно с Алатей и Сафрак, чиито съвети слушал във всичко, а също и с Фарнобий, се доближил до брега на Истър, изпратил бързо пратеници при императора и го молел да ги приеме със същото човеколюбие. 13. Понеже молбата им била отблъсната, както изглеждало в интереса на държавата[2], и те били в затруднение какво да предприемат, Атанарих, страхувайки се от подобен отговор, се оттеглил. Прочее той помнел, че неотдавна, когато сключвал договор, се отнесъл пренебрежително към Валент, като му заявил, че е обвързан с клетва да не стъпва никога на римска земя, и под тоя предлог принудил императора да потвърди мира в средата на реката. Страхувайки се, че императорът може още да таи вражда към него, той се насочил с всичките си сънародници към Каукаланд[3], недостъпна област поради високите си плинини и гори, като изтикал оттам сарматите.

5, 1. At vero Theruingi, iam dudum transire permissi, prope ripas etiam tum vagabantur, duplici impedimento adsricti, quod ducum dissimulatione perniciosa, nec victui congruis sunt adiuti, et tenebantur consulto nefandis nundinandi commerciis. 2. Quo intellecto, ad perfidiam instantium malorum subsidium verti mussabant, et Lupicinus ne iam deficerent pertimescens, eos admotis militibus adigebat ocius proficisci.

5, 1. Тервингите пък, които вече отдавна получили разрешение да преминат реката, дори и тогава продължавали да скитат по брега ѝ. Те били възспирани от две пречки: не били подпомогнати с храна поради гибелното двуличие на военачалниците и нарочно били задържани поради нечисти търговски сделки. 2. Когато разбрали това, те започнали да негодуват и да заплашват, че ще се защитят срещу проявеното спрямо тях вероломство в сегашните им нещастия. А Лупицин, страхувайки се да не въстанат, докарал войски и се опитал да ги принуди да заминат по-бързо навътре.

3. Id tempus oportunum nancti Greuthungi, cum alibi militibus occupatis, na-

3. Греутунгите намерили тоя момент за удобен, понеже виждали, че войници-

a) *lac. indic. Eyss.*, propinqui *Nov.*

[1] Остготите изпитали удара на хуните в 373 г. Онази част от тях, която не се подчинила на хуните, се насочила под водителството на Витерих от Днестър към Дунав. Срв. *Schmidt*, Die Ostgermanen[2], стр. 253. [2] В римската държава по това време имало голям брой готи. Ако към тях се присъединели и греутунгите, това можело да създаде затруднения на империята. [3] Каукаланд е дн. Трансилвания.

vigia ultro citroque discurrere solita, transgressum eorum prohibentia quiescere perspexissent, ratibus transiere male contextis, castraque a Fritigerno locavere longissime.

те са заети другаде и че корабите, които обикновено кръстосвали от единия до другия бряг на реката, за да възспират преминаването им, сега били в бездействие. Те преминали реката със зле сглобени салове и се установили на стан твърде далеч от Фритигерн.

25. Gothi pessime habiti a Romanis deficiunt

XXXI. 5, 4. At ille genuina praevidendi sollertia, venturos muniens casus, ut et imperiis oboediret, et regibus validis iungeretur, + incidis[a], segnius Marcianopolim tarde pervenit itineribus lentis. Ubi alliud accessit atrocius, quod arsuras in conmune exitium faces furiales accendit. 5. Alavivo et Fritigerno ad convivium conrogatis, Lupicinus ab oppidi moenibus barbaram plebem, opposito milite, procul arcebat, introire ad conparanda victui necessaria, ut dicioni nostrae obnoxiam et concordem, per preces adsidue postulantem ortisque maioribus iurgiis inter habitatores et vetitos, ad usque necessitatem pugnandi est ventum. Efferatique acrius barbari, cum necessitudines hostiliter rapi sentirent, spoliarunt interfectam militum magnam[b]... 6. Quae accidisse idem Lupicinus, latenti nuntio doctus, dum in nepotali mensa ludicris concrepantibus, diu discumbens vino marcebat et somno, futuri coniciens exitum, satellites omnes, qui pro praetorio (honoris et tutelae causa) duces praestolabantur, occidit. 7. Hocque populus qui muros obsidebat dolenter accepto ad vindictam detentorum regum (ut opinabatur), paulatim augescens, multa minabatur et saeva. Utque

25. Готите поради лошо третиране въстават срещу римляните

XXXI. 5, 4. А Фритигерн с вродената си предвидливост се стремял да се осигури срещу това, което можело да се случи, та гледал да се подчинява и на заповедите на императора, и да се съедини със силните готски царе. Затова той се отправил мудно към Марцианопол и в бавен поход пристигнал там със закъснение. Там се прибавило друго нещо, по-ужасно[1]. То запалило факлите на безумието, които щели да се разгорят за обща гибел. 5. Като поканил Алавив и Фритигерн на угощение, Лупицин поставил на пост войници и така задържал далеч от стените на града варварския народ, който, подчинявайки се доброволно на нашата власт, настойчиво молел да влезе в града и си набави необходимата храна. А когато произлезли по-големи караници между обитателите на града и недопуснатите варвари, стигнало се по необходимост до бой. Раздразнени още по-силно, варварите, като виждали, че се лишават като врагове от най-необходимото за живота, избили едно отделение войници и им взели оръжието... 6. Станалото било съобщено тайно на Лупицин, който се излежавал до пищната трапеза, потънал във вино и сън сред шума на продължителните развлечения. Като схванал какво може да се случи, той заповядал да бъдат избити всички телохранители, които очаквали двамата вождове пред преториума[2] като почетна стража. 7. Народът, който се намирал около стените, научил това с болка и, като прииждал постепенно, започнал да отправя многобройни и жестоки закани,

a) incedens *E Lind.*, in dies *Her.* b) manum *Wm²N.*

[1] Следващите събития и сражението при Марцианопол, дн. с. Река Девня, между готи и римляни са станали през 376 г. [2] Под „преториум" се разбира сградата, в която се помещавал щабът на военачалника или пък част от административния апарат.

erat Fritigernus expediti consilii, veritus ne teneretur obsidis vice cum ceteris, exclamavit, graviore pugnandum exitio, ni ipse ad leniendum vulgus sineretur exire cum sociis, quod arbitratum humanitatis specie ductores suos occisos, in tumultum exarsit. Hocque impetrato, egressi omnes exceptique cum plausu et gaudiis, ascensis equis evolarunt, moturi incitamenta diversa bellorum. 8. Haec ubi fama, rumorum nutrix maligna, dispersit, urebatur dimicandi studio Theruingorum natio omnis, et inter metuenda multa periculorumque praevia maximorum, vexillis de more sublatis, auditisque triste sonantibus classicis, iam turmae praedatoriae concursabant, pilando villas et incendendo, vastisque cladibus quicquid inveniri poterat permiscentes.

че ще отмъсти, загдето князете, както предполагал, били задържани. Фритигерн, който бил съобразителен, се страхувал да не би да го задържат заедно с останалите като заложник и затова извикал, че предстои още по-гибелно сражение, ако не бъде пуснат да излезе заедно с другарите си, за да укроти народа, който се бил разбунтувал, защото мислел, че водачите му са били примамени под благовиден предлог и убити. Искането му било удовлетворено. Всички излезли от града и били посрещнати от своите с одобрение и радост. Веднага те се качили на конете си и потеглили, за да подемат войната на различни места. 8. Когато злоречивата мълва, която подхранва слуховете, разпространила това, целият тервингски народ пламнал от желание за борба. И въпреки многото страхотии и предвестници на най-големи опасности, те издигнали според обичая си знамената. Разнесъл се злокобният звук на тръбите и вече конните отделения се втурнали низ полетата, плячкосвали, грабели и палели полските къщи и унищожавали нашироко всичко, което могли да намерят.

9. Adversus quos Lupicinus properatione tumultuaria coactis militibus, temere magis quam consulte progressus, in nono ab urbe miliario stetit, paratus ad decernendum. Barbarique hoc contemplato, globos inrupere nostrorum incauti, et parmas oppositis corporibus inlidendo, obvios hastis perforabant et gladiis, furoreque urgente cruento, et tribuni et pleraque pars armatorum periere, signis ereptis, praeter ducem infaustum, qui ad id solum intentus, ut confligentibus aliis, proriperet ipse semet in fugam, urbem cursu concito petit. Post quae hostes armis induti Romanis, nullo vetante, per varia grassabantur.

9. Лупицин събрал в трескава бързина войниците си и като се отправил срещу варварите по-скоро безразсъдно, отколкото обмислено, спрял се на деветата миля[1] от града с намерение да им даде сражение. Като видели това, варварите нападнали дръзко нашите отреди. С телата си отхвърляли щитовете на войниците, а самите тях пробождали с копията и мечовете си. В това яростно и кърваво сражение загинали трибуните и по-голяма част от войниците. Били отнети и военните знамена, но злокобният военачалник останал жив, защото докато другите се сражавали, той мислел само как да се впусне в бягство и да достигне бързо града. След тоя успех варварите наденали римското оръжие и без да бъдат възпирани от никого, се скитали накъдето искали.

26. *Gothi Hadrianopolim aggrediuntur. Fritigernus Thracias devastat*

XXXI. 6, 1. Hoc gestorum textu circumlato nuntiis densis, Sueridus et Colias

26. *Готите нападат Адрианопол. Фритигерн опустошава Тракия*

XXXI. 6, 1. Когато вестта за тия събития се понесла настойчиво наоколо,

[1] Това разстояние отговаря на 13 км и 320 м.

(Gothorum optimates) cum populis suis longe ante suscepti, et curare apud Hadrianopolim hiberna dispositi, salutem suam ducentes antiquissimam omnium, otiosis animis accidentia cuncta contuebantur. 2. Verum inperatoris litteris repente perlatis, quibus transire iussi sunt in Hellespontum, viaticum cibos biduique dilationem tribui sibi sine tumore poscebant. Quod civitatis magistratus ferens indigne, (suscensebat enim isdem ob rem suam in suburbano vastatam,) imam plebem omnem cum Fabricensibus, quorum illic ampla est multitudo, productam, in eorum armavit exitium, inussisque bellicum canere bucinis, ni abirent ocius (ut statutum est) pericula omnibus minabatur extrema. 3. Quo malo praeter spem Gothi perculsi, et concito quam considerato civium adsultu perterriti, steterunt inmobiles, laceratique ad ultimum detestatione atque conviciis, et temptati missilium iactibus raris, ad defectionem erupere confessam, et caesis plurimis quos impetus deceperat petulantior, aversisque residuis, et telorum varietate confixis, habitu iam Romano cadaveribus spoliatis armati, viso propius Fritigerno, iunxerunt semet ut morigeri socii, urbemque clausam obsidionalibus aerumnis urgebant. In qua difficultate diutius positi, passim et promiscue ruebant, eminensque aliquorum audacia peribat inulta, multique sagittis et rotatis per fundas lapidibus, interibant. 4. Tunc Fritigernus frustra cum tot cladibus conluctari, homines ignaros obsidendi contemplans, relicta ibi manu sufficiente, abire negotio inperfecto suasit, pacem sibi esse cum parietibus memorans, suadensque ut populan-

Суерид и Колия, видни готи, които много преди това били приети отсам Дунава заедно със съплеменниците си и били настанени да зимуват при Адрианопол, смятайки собствената си сигурност за по-важна от всичко друго, наблюдавали спокойно всички тия събития. 2. Но когато неочаквано дошло писмо от императора, с което им се заповядало да се отправят в Хелеспонт[1], те поискали, и то твърде смирено, да им се дадат средства за път и храна и да се отложи заминаването им с два дни. Това тяхно искане било посрещнато неодобрително от първия магистър на града, понеже бил разгневен, загдето разорили имота му край града. Той въоръжил и извел цялото простолюдие заедно с работниците от императорската оръжейна работилница[2], чийто брой там е твърде голям, за да погуби готите. Заповядал да тръбят за бой, като заплашвал всички готи със смърт, ако не тръгнат по-бързо, както гласяла заповедта. 3. Поразени от това неочаквано зло и изплашени от бързото и не толкова обмислено нападение на гражданите, готите застанали отначало неподвижни. Най-после, раздразнени до крайност от злоезичието и обидите им и замервани от време на време с копия, те открито се разбунтували и като избили мнозина, увлечени още повече в дързостта си, обърнали в бягство останалите и ги пронизвали с разнообразните си оръжия. След това те смъкнали от мъртъвците оръжието и се въоръжили като римляни. А щом видели, че Фритигерн е наблизо, те се присъединили към него, поставили се под зоповедите му, обградили града и започнали да го изтощават чрез неволите на обсадата. Изпаднали обаче по-дълго време в трудностите на обсадители, варварите безразборно нападали отвред стените. Най-смелите от тях загивали неотмъстени и мнозина падали улучени от стрели или от камъни, хвърлени с прашка. 4. Тогава Фритигерн, като видял, че неговите хора, незапознати с обсадното изкуство, напразно се борят и дават толкова много жертви, посъветвал готите да оставят там достатъчно войска и да се оттеглят, без да са постигнали целта си. Заявявайки,

[1] Става дума за провинция Хелеспонт. Вж. тук, стр. 190, бел. 13. [2] Тази оръжейна работилница се намирала в Адрианопол.

das opimas regiones et uberes, absque discrimine ullo, vacuas praesidiis etiamtum adorerentur. 5. Laudato regis consilio quem cogitatorum norant fore socium efficacem, per Thraciarum latus omne dispersi caute gradiebantur, dediticiis vel captivis vicos uberes ostendentibus, eos praecipue, ubi alimentorum reperiri satias dicebatur, eo maxime adiumento, praeter genuinam erecti fiduciam, quod confluebat ad eos in dies ex eadem gente multitudo... dudum a mercatoribus venundati, adiectis plurimis quos primo transgressu necati inedia, vino exili vel panis frustis mutavere vilissimis. 6. Quibus accessere sequendarum auri venarum periti non pauci, vectigalium perferre posse non sufficientes sarcinas graves, susceptique libenti consensione cunctorum, magno usui isdem fuere ignota peragrantibus loca, conditoria frugum occulta, et latebras hominum, et receptacula secretiora, monstrando. 7. Nec quicquam nisi inaccessum et devium, praeeuntibus isdem mansit intactum. Sine distantia enim aetatis vel sexus, caedibus incendiorumque magnitudine cuncta flagrabant, abstractisque ab ipso uberum suctu parvulis et necatis, raptae sunt matres, et viduatae maritis coniuges ante oculos caesis, et puberes adultique pueri, per parentum cadevera tracti sunt. 8. Senes denique multi, ad satietatem vixisse clamantes, post amissas opes cum speciosis feminis+, manibus post terga contortis, defletisque gentilium favillis, aedium ducebantur extrorres. pp. (570_7-572_{24}).

че не желае да воюва срещу градски стени, той ги посъветвал, без да се излагат на каквато и да е опасност, да нападнат и опустошат богатите и плодородни области, които все още били лишени от защита. 5. Те одобрили предложенито на вожда си, понеже знаели, че той щял да бъде в случая деен изпълнител. Пръснати по цялата тракийска земя, те се движели предпазливо, и предалите се местни жители или пленниците им посочвали богатите села, и то предимно тия, където по думите им се намирали храни в голямо количество. В случая те били подтикнати освен от вродената си самоувереност, най-вече и от обстоятелството, че при тях се стичали всеки ден голям брой техни съплеменници..., продадени някога от търговци. Към тях се присъединили и мнозина, които били разменени от близките си срещу малко вино или късче хляб, когато непосредствено след преминаването им отсам Дунава били измъчвани от глад. 6. Към тях се прибавили не малко златотърсачи, които не могли да понасят тежките данъци. Приети от всички на драго сърце, те били много полезни, когато готите минавали през непознати места, понеже им показвали скритите складове с храни, скривалищата на хората и тайните убежища. 7. При напредването им не оставало нищо недокоснато освен онова, което било недостъпно или се намирало далеч от пътя им. Без разлика на възраст и пол, те убивали и опожарявали всичко. Децата бивали изтръгвани от гърдите на майките си и убивани, майките бивали отвличани, съпругите овдовявали, като мъжете бивали убивани пред очите им. Юношите били влачени през труповете на своите родители. Най-сетне мнозина старци, ако и да викали, че са живели предостатъчно, лишени от състоянието си, бивали отвеждани заедно с благородни жени извън родината си, и то с вързани отзад ръце, след като са оплакали пепелищата на родните си домове.

27. Romani apud Marcianopolim contra Gothos pugnant

XXXI. 7, 1. Haec ex Thraciis magno maerore accepta, Valentem principem in sollicitudines varias distraxerunt. Et confestim Victore magistro equitum misso ad Persas, ut super Armeniae statu pro captu

27. Сражение между римляни и готи при Марцианопол

XXXI. 7, 1. За тия събития в Тракия император Валент се научил с голяма скръб и бил обзет от различни безпокойства. Веднага изпратил при персите началника на конницата Виктор, за да уреди с тях въпроса за Армения с

rerum conponeret inpendentium, ipse Antiochia protinus egressurus, ut Constantinopolim interim peteret, Profuturum praemisit et Traianum, ambo rectores, anhelantes quidem altius, sed inbellis. 2. Qui cum ad loca venissent, ubi particulatim perque furta magis et latrocinia multitudo minui deberet hostilis, ad id quod erat perniciosum, itempestive conversi, legiones ab Armenia ductas, opposuere, vesanum adhuc spirantibus barbaris, opere quidem Martio saepe recte conpertas, sed inpares plebi inmensae, quae celsorum iuga montium occuparat et campos. 3. Hi numeri nondum experti, quid cum desperatione rabies valeret indomita, trusos hostes ultra Haemi montis abscisos scopulos faucibus inpegere praeruptis, ut + in barbaros locis et insolis, nusquam repperiens exitum, diuturna consumeret fames, et opperirentur ipsi Frigeridum ducem, cum Pannonicis et transalpinis auxillis adventantem, quem petitu Valentis Gratianus ire disposuit in procinctum, laturum suppetias his qui ad ultimum vexabantur exitium. 4. Post quem Richomeres, domesticorum tunc comes, imperatu eiusdem Gratiani motus e Galliis, properavit ad Thracias, ductans cohortes aliquas nomine tenus, quarum pars pleraque deseruerat, ut iactavere quidam, Merobaudis suasu, veriti ne destitutae adminiculis Galliae vastarentur licenter, Rheno perrupto. 5. Verum articulorum dolore Frigerido praepedito, vel certe (ut obtrectatores finxere malivoli,) morbum causante, ne ferventibus proeliis interesset, universos regens ex communi sententia, Richomeres Profuturo sociatur et Traiano, tendentibus

оглед застрашеното положение на империята. Сам той, като възнамерявал веднага да напусне Антиохия[1], за да се отправи между това за Константинопол, изпратил напред двамата военачалници Профутур и Траян, хора наистина с твърде големи амбиции, но лишени от военни дарби. 2. Когато стигнали до такива места, гдето неприятелското числено надмощие трябвало да бъде отслабено постепенно, и то по-скоро чрез изненади и прикрити нападения, те прибягнали ненавременно към това, което било гибелно за тях: те противопоставили на варварите, които още горели от безумна ярост, доведените от Армения легиони, наистина често и добре изпитани в битките, но неравни по брой на безчисления варварски народ, който бил изпълнил полетата и дори билата на високите планини. 3. Тези войски, които още не били изпитали какво може да стори необузданата ярост в момент на отчаяние, отблъснали неприятеля отвъд скалистите урви на Хемус и го натикали в стръмните проходи[2], та в пусти и самотни места и без всеки изход да бъде сломен от продължителен глад, докато самите римляни дочакат пълководеца Фригерид, който идвал с панонските и отвъдалпийските помощни войски. По искането на Валент Грациан разпоредил Фригерид да върви в бойна готовност, за да се притече веднага на помощ на ония, които се намирали в крайна нужда. 4. Също по заповед на Грациан след него се отправил бързо от Галия за Тракия Рихомер, тогава началник на доместиците[3]. Той водел няколко отделения, само по име кохорти, тъй като по-голямата част от тях била дезертирала по съвета, както някои подхвърляли, на Меробауд, който се страхувал да не би Галия, лишена от защитата си, да бъде лесно опустошена, като бъде насилена рейнската ѝ гриница. 5. Но Фригерид бил възпрепятствуван от болка в ставите или пък използувал, както неговите зложелателни завистници измислили, болестта си, за да не участвува в ожесточените сражения. Затова по общо решение Рихомер поел командуването на двете войски и се присъединил към Профутур и Траян, които се били разполо-

[1] В Антиохия се намирала главната квартира на имп. Валент по време на неговия поход против персите. [2] Готите били изтикани в областта между Източна Стара планина и Дунава, която била опустошена и лишена от всякакви храни. [3] Доместиците съставяли почетна стража, която съпровождала императорската главна квартира.

prope oppidum Salices: unde haut longo spatio separatum, vulgus inaestimabile barbarorum, ad orbis rotundi figuram multitudine digesta plaustrorum, tamquam intramuranis cohibitum spatiis, otio fruebatur, et ubertate praedarum.

6. Praevia igitur spe meliorum, Romani duces (si fors copiam attulisset), ausuri aliquid gloriosum, Gothos quicquid molirentur, sagaciter observabant: id scilicet praestruentes, ut si aliorsum castra movissent, quod fecere creberrime, terga ultimorum adorti, plures perfoderent contis, magnamque spoliorum averterent partem. 7. Hoc inetellecto, hostes vel transfugarum indiciis docti, per quos nihil latebat incognitum, in eodem loco diu manserunt: sed oppositi exercitus metu praestricti, aliorumque militum, quos affluere iam sperabant: tessera data gentili, per diversa prope diffusas accivere vastatorias manus, quae optimatum acceptis... statimque incensi malleoli, ad carraginem (quam ita ipsi appellant), aliti velocitate regressae, incentivum audendi maiora popularibus addiderunt. 8. Nihil post haec inter partes praeter indutias laxatum est breves. Reversis enim his quos necessitas evocarat, plebs omnis intra saeptorum ambitum etiam tum contrusa, inmaniter fremens, animisque concita truculentis, experiri postrema discrimina, nec principibus gentis, qui aderant, rennuentibus, + cruditate festinabat. Et quoniam haec sole agebantur extremo, noxque adventans ad quietem invitos retinebat et maestos, capto per otium cibo, somni manserunt expertes. 9. Contra Romani, his cognitis, ipsi quoque exsomnes, verebantur hostes et male sanos eorum ductores, ut rabidas fe-

живели близо до града Салици[1]. Не на голямо разстояние оттам неизброимо число варвари, защитени като че ли със стена от своите наредени в кръг многобройни коли, почивали и се наслаждавали на богатата си плячка.

6. И тъй римските военачалници, с надежда за по-добър изход и с намерение, ако случаят им даде възможност, да спечелят слава, наблюдавали зорко всичко, което готите предприемали. Те именно възнамерявали, ако готите преместят другаде стана си, което правели твърде често, да нападнат в гръб последните им части, да пронижат с копията си мнозина от тях и да им отнемат голяма част от плячката. 7. Когато неприятелите доловили това или пък го научили от показанията на бегълците, чрез които всичко им ставало известно, те останали на същото място дълго време. Но сковани от страх пред застаналата им насреща войска, а и пред други части, за които очаквали, че вече ще се присъединят към нея, те повикали пръснатите на различни страни свои дружини, които опустошавали страната, като за това изпратили до тях заповед според своя племенен обичай. Щом получили заповедта на своите водачи, ... те, като запалени стрели, се върнали веднага с хвърковата бързина към своя укрепен лагер караго[2] (както те самите го наричат) и вдъхнали на своите съплеменници по-голяма смелост. 8. След това между двете страни имало само кратко затишие и не настъпило никакво облекчение на натегнатостта. И тъй като се завърнали тези, които били повикани поради затрудненото положение, целият народ, натъпкан и тогава в пространството на заградения стан, негодувал страшно и увлечен от гняв бързал в изблик на ярост да прибегне до крайното разрешение. На това не се противопоставяли и самите първенци на племето, които били там. И понеже това станало при залез слънце, а настъпилата нощ въпреки желанието им и недоволството им ги заставила да бездействуват, те използували почивката, за да се нахранят, но останали будни. 9. От своя страна и римляните, като узнали това, прекарали също нощта в бдение, понеже се боели от неприятелите и от техните

[1] Става дума за Ad Salices, селище нелокализирано досега. Намирало се на пътя Новиодунум—Истрос. Сражението станало през 377 г. [2] Carrago е лагер, ограден със укрепление от коли.

ras: eventum licet ancipitem, ut numero satis inferiores, prosperum tamen ob iustiorem sui causam, mentibus exspectantes inpavidis.

10. Candente itaque protinus die, signo ad arma capienda ex utraque parte per lituos dato, barbari postquam inter eos ex more iuratum est tumtulosos locos adpetere temptaverunt, quo exinde per proclive rotarum modo obvios impetu convolverent acriore. Hocque viso, ad suos quisque manipulos properans miles, stabili gradu consistens, nec vagabatur nec relictis ordinibus procursabat. 11. Ergo ubi utrimque acies cautius incedentes, gressu steterunt immobili, torvitate mutua bellatores luminibus se contuebantur obliquis. Et Romani quidem voce undique Martia concinentes, a minore solita ad maiorem protolli, quam gentilitate appellant barritum, vires validas erigebant. Barbari vero maiorum laudes clamoribus stridebant inconditis, interque varios sermonis dissoni strepitus, leviora proelia temptabantur. 12. Iamque verrutis et missilibus aliis, utrimque semet eminus lacessentes, ad conferendas coiere minaciter manus, et scutis in testudinum formam coagmentatis, pes cum pede conlatus est. Barbarique ut reparabiles semper et celeres, ingentes clavas in nostros conicientes ambustas, mucronesque acrius resistantium pectoribus inlidentes, sinistrum cornu perrumpunt: quod inclinatum subsidialis robustissimus globus, e propinquo latere fortiter excitus, haerente iam morte cervicibus sustentavit. 13. Fervente igitur densis caedibus proelio, in confertos quisque promptior ruens, ritu grandinis undique volitan-

безумни водачи като от бесни зверове. Ако и да виждали, че изходът на борбата е съмнителен поради твърде малкия си брой в сравнение с неприятелите, те все пак безстрашно очаквали успешен край поради справедливата си кауза.

10. И така на другия ден призори и от двете страни бил даден тръбен знак за въоръжаване и варварите, след като се заклели помежду си според обичая си, се опитали да завземат хълмистите места, та оттам, подобно на валяк да пометат с по-силен удар надолу по стръмнината идващите насреща им римляни. Когато войниците забелязали това, всеки един от тях побързал към своята част, заставал твърдо на мястото си, не се отклонявал, не изоставял редицата си и не излизал напред. 11. И тъй, щом като и двете войски, които предпазливо настъпвали една срещу друга, се спрели и застанали неподвижно, бойците започнали да си разменят страшни и заканителни погледи. Надавайки отвсякъде бойния вик, носещ варварското име „барит"[1], който започва тихо и постепенно се усилва, римляните събудили у себе си изблик на сили. А варварите с безредни викове крещели някаква прослава на своите прадеди и сред шума на тая разнообразна и нестройна реч се почнали тук-таме леки сражения. 12. След като така се предизвиквали отдалеч, като хвърляли един срещу други копия и други подобни оръжия, те най-сетне се хвърлили настръхнали в ръкопашен бой. И като образували с щитовете си „костенурки"[2], те застанали гърди срещу гърди. Варварите, които винаги са подвижни и бързи, като хвърляли срещу нашите войници огромни обгорени криваци и като забивали ожесточено мечовете си в гърдите на противниците си, пробили лявото крило. То се поддало и смъртта надвиснала над главите на войниците, когато ги подкрепила една твърде силна помощна дружина, извикана бързо отблизо. 13. И тъй сражението се развихрило в страшна сеч, като всеки по-храбър се хвърлял всред гъстите неприя-

[1] „Барит" първоначалио означавал бойният вик на някои германски племена, който по-късно, през IV—V в., станал бойен зов на цялата римска войска. Срв. *Grosse*, Militärgeschishte, стр. 38.
[2] С „костенурка" се означавал бойният ред, при който войниците прилепвали плътно щитовете си един о друг, а понякога ги издигали над главите си. Срв. *Lammert*, Testudo, PWRE, V A, кол. 1062.

tibus telis oppetebat et gladiis et sequebantur equites hinc inde fugientium occipitia lacertis ingentibus praecidentes et terga, itidemque altrinsecus pedites, lapsorum timore inpeditorum, secando suffragines. 14. Et cum omnia caesorum corporibus opplerentur, iacebant inter eos quidam semianimes, spem vita inaniter usurpando, alii glande fundis excussa, vel harundinibus armatis ferro confixi, quorundam capita per medium frontis et verticis, mucrone distincta, in utrumque umerum magno cum horrore pendebant. 15. Et pertinaci concertatione nondum lassatae, aequo Marte partes semet altrinsecus adflictabant nec de rigore genuino quidquam remittebant, dum vires animorum alacritas excitaret. Diremit tamen interneciva certamina, cedens vespero dies, et cunctis qua quisque potuit, inconposite discendentibus, residui omnes repetunt tentoria tristiores. 16. Humatis denique pro locorum et temporis ratione, honoratis quibusdam inter defunctos, reliqua peremptorum corpora dirae volucres consumpserunt, adsuetae illo tempore cadaveribus pasci, ut indicant nunc usque albentes ossibus campi. Constat tamen in numero longe minores Romanos, cum copiosa multitudine conluctatos, funerea multa perpessos: non tamen sine deflendis aerumnis, exagitasse barbaram plebem.

8, 1. His casibus proeliorum ita luctuose finitis, nostri proximos Marcianopoleos petivere secessus. Gothi intra vehiculorum anfractus, sponte sua contrusi, numquam exinde per dies septem egredi vel videri sunt ausi, ideoque opportunitatem milites nancti, inmensas alias barbarorum catervas inter Haemimontanas angustias clauserunt, aggrerum obiectu celsorum, hac spe nimirum, ut inter Histrum et solitudines perniciosa hostium multitudo conpacta, nullosque repperiens exitus, periret inedia, cunctis utilibus ad vivendum in civitates validas conportatis, quarum nullam etiam tum circumsedere conati sunt, haec et si-

телски редици и загивал или улучен от летящите отвсякъде като градушка копия и стрели, или от удара на меч. И от едната и от другата страна конници преследвали бягащите, като със силен замах ги секли в тил и гръб. По същия начин и на едната и на другата страна пехотата прерязвала прасците на краката на падналите, на които страхът пречел да бягат. 14. Всичко се изпълнило с тела на убити, а между тях лежали някои полуживи, които напразно хранели надежда за живот: едни били ударени от оловно парче, захвърлено с прашка, други били пронизани от желязното острие на стрела. За голям ужас главите на някои, разцепени с меч през средата, от челото чак до врата, висели върху двете им рамена. 15. Неизтощени още от упоритата борба и двете страни се биели с равен успех. У никого не намалявала вродената непреклонност, докато бодростта поддържала душевните му сили. Нощта обаче, която сменила деня, прекратила убийствената борба. И след като всички се оттеглили в безредие, кой през където могъл, всички оцелели достигнали палатките си унили. 16. Най-сетне, като били погребани някои по-видни мъртъвци, доколкото позволявали мястото и времето, телата на останалите убити били изядени от зловещите птици, свикнали по това време да се хранят с трупове, както показват и досега побелелите от кости полета. Установено е обаче, че римляните, въпреки малкия си брой, дали в сражението с това голямо множество варвари много убити, но и варварският народ понесъл тежки загуби.

8, 1. След тоя така печален завършък на сражението нашите се оттеглили в близкия Марцианопол. Готите се затворили сами в укрепения си с коли стан и в продължение на седем дни не се осмелили нито да се покажат, нито да излязат оттам. Ето защо нашите войници използували удобния момент и с високи насипи затворили в теснините на Хемус други огромни варварски пълчища. Несъмнено те се надявали, че това опасно неприятелско множество, струпано между Истър и обезлюдените места, при това лишено от възможността да намери оттам изход, щяло да измре от глад, понеже всичко, което можело да му послужи за храна, било прибрано в укрепените градове. Но и тогава готите не се опитали да обсадят нито един от тия

milia machinari penitus ignorantes. 2. Post quae repetivit Gallias Richomeres, ob maiorem proeliorum fremitum qui sperabatur, inde adminicula perducturus. Heec Gratiano quater et Merobaude consulibus agebantur, anno in autumnum vergente. (pp. 571_{25} — 575_{22})

градове, понеже съвсем не познавали обсадната техника. 2. След това Рихомер отново се завърнал в Галия, за да доведе оттам помощ, понеже очаквал, че ще се развият по-големи сражения. Това станало, когато Грациан бил консул за четвърти път заедно с Меробауд и вече наближавала есен[1].

28. Gothi una cum Hunnis Alanisque Haemi angustias occupant et iterum Thracias vastant

XXXI. 8, 3. Inter quae Valens audito lugubri bellorum direptionumque eventu, Saturninum equestris exercitus ad tempus cura commissa, suppetias Traiano ferentem, misit et Profuturo. 4. Forteque isdem diebus per Scythiae regiones et Moesiae, omnibus, quae poterant mandi, consumptis, feritate urgenti pariter et inopia, erumpere barbari molibus magnis ardebant. Hocque saepe temptato, cum obruerentur vigore nostrorum, per asperitates scruposas valide resistentium, adacti necessitate postrema, Hunnorum et Halanorum aliquos ad societatem spe praedarum ingentium adsciverunt.

5. Quo cognito Saturninus, (iam enim aderat, et praetenturas stationesque disponebat agrarias,) paulatim conligens suos, digredi parabat consilio non absurdo; ne subita multitudo, ut amnis inmani inpulsu undarum obicibus ruptis emissus, convelleret levi negotio cunctos, suspecta loca acutius observantes. 6. Deinde post reseratas angustias abitumque militis tempestivum, incomposite, qua quisque clausorum potuit (nullo vetante), turbandis incubuit rebus: et vastabundi omnes per latitudines Thraciae pandebantur impune, ab ipsis tractibus, quos praetermeat Hister[a], exorsi, ad usque Rhodopen et fretum, quod immensa

a) hyster *H*, Ister *NA*.

28. Заедно с хуни и алани готите завладяват старопланинските проходи и отново опустошават Тракия

XXXI. 8, 3. Между това Валент, като се научил за печалния изход на сраженията и за оплячкосванията, изпратил Сатурнин, комуто възложил временно командуването на конните войски, за да се притече на помощ на Траян и Профутур. 4. А през същите тия дни варварите, еднакво подтиквани и от дивите си нрави и от глада, тъй като в областите на Скития[2] и Мизия[3] било унищожено всичко, което можело да се яде, горели вече от желание да пробият силните прегради и да излязат оттам. След като се опитали много пъти да сторят това и били отблъсвани от храбростта на нашите, които се съпротивявали упорито по недостъпните скали, доведени до крайна нужда, те привлекли като съюзници с надежда за голяма плячка някои от хуните и аланите.

5. Щом Сатурнин, който бил вече пристигнал и разположил предните си застави и постове, узнал това, той прибрал постепенно своите войници и напълно основателно се готвел да се оттегли. Той се боял да не би струпаното множество, подобно на придошла река, която е скъсала със силния напор на водите си своите прегради, да откъсне внезапно и лесно всички, които биха продължили да пазят зорко опасните места. 6. След това, когато проходите били отворени, а нашите войски се оттеглили о време, затворените дотогава варвари се втурнали да сеят смут и разорение без ред и кой през където могъл, без някой да им пречи. Техните опустошения се разпрострели безнаказано по цялата ширина на Тракия: от самите области, покрай които тече река Истър, та чак до Родопите и протока[4], който отделя големите морета, те превърнали в хаос всичко чрез

[1] Сиреч в 377 г. [2] Сиреч провинция Скития, дн. Добруджа. [3] Става дума за провинция Долна Мизия. [4] Под „протока“ се разбира Босфорът.

disterminat maria, rapinis et caedibus, sanguineque et incendiis et liberorum corporum corruptelis, omnia foedissime permiscentes. 7. Tunc erat spectare cum gemitu facta dictu visuque praedira, attonitas metu feminas flagris concrepantibus agitari, fetibus gravidas adhuc immaturis, antequam prodirent in lucem, impia tolerantibus multa: implicatos alios matribus parvulos, et puberum audire lamenta, puellarumque nobilium, quarum stringebat fera captivitas manus. 8. Post quae adulta virginitas, castitasque nuptarum, ore abiecto, flens ultima ducebatur, mox profanandum pudorem optans morte (licet cruciabili) praevenire. Inter quae cum beluae ritu traheretur ingenuus paulo ante dives et liber, de te, Fortuna, ut inclementi querebatur et caeca, quae eum puncto temporis brevi opibus exutum et dulcedine caritatum, domoque extorrem, quam concidisse vidit in cinerem et ruinas, aut lacerandum membratim, aut serviturum sub verberibus et tormentis, crudo devovisti victori.

най-отвратителни грабежи, убийства, кръв, пожарища и издевателства над свободни хора. 7. Тогава с въздишка могли да се наблюдават страхотни и неописуеми зрелища: поразени от страх жени да бъдат карани под плющенето на бичове, също и бременни с неузрял плод, който преди да се роди, понасял многобройни скверни безчестия, а също и деца притискащи се здраво о майките си. Чували се хълцания на знатни момчета и момичета чиито ръце били вече оковани в робски вериги. 8. След тях водели девойки и церомъдрени невести, които с отчаян израз на лице оплаквали участта си и предпочитали дори мъчителна смърт да изпревари очакващото ги безчестие. Между това не един благороден гражданин, който малко преди това е бил богат и свободен, сега влачен подобно на диво животно се е оплаквал от тебе, безмилостна и сляпа съдбо, загдето само в един миг си го лишила от богатство, от скъпи близки и си го изгонила от дома му, който той е видял да рухва в пепел и развалини, и си го обрекла или да бъде разкъсан на части, или да робува под ударите и мъченията на коравосърдечния победител.

9. Barbari tamen, velut diffractis caveis bestiae, per Thraciarum[a] amplitudines fusius incitati, oppidum petivere nomine Dibaltum, ubi tribunum Scutariorum Barzimeren inventum cum suis Cornutisque et aliis peditum numeris castra ponentem adsiliunt, eruditum pulvere militari rectorem. 10. Qui confestim (ut adigebat necessitas instantis exitii), iussa canere bellicum tuba, lateribus firmatis prorupit, cum promptis adcinctis ad proelium: fortiterque resistendo, pari pugnandi sorte discesserat, ni eum equitum adcursus complurium, anhelum circumvenisset et fessum. Et ita cecidit interfectis barbarorum non paucis, quorum clades copiarum magnitudo celabat. (pp. 575_{28} — 578_{2})

9. Варварите пък, подобно на зверове, които са счупили клетките си, се втурнали нашироко в просторната Тракия и достигнали града на име Девелт[1]. Там те намерили и нападнали Барзимер, изпитания в битките началник на скутариите[2], който бил на стан там със своята част, с корнутите[3] и с други пехотни отделения. 10. Както налагала близката и неизбежна опасност, той веднага заповядал да тръбят за бой, заздравил крилата на войската си и се втурнал напред с готовите за сражение войници. Той се съпротивлявал храбро и сражението щяло да остане нерешено, ако не се били втурнали срещу него, както бил задъхан и уморен, многобройни конници, които го обградили. Така той загинал, като избил много варвари, чиято загуба не личела всред многолюдието на пълчищата им.

a) spatiarum *FKYUQWHT*, spatiorum *CEA Nov. N.*

[1] Девелт се среща и с името Дибалт, както е в текста на Амиан Марцелин. [2] Скутариите са съставяли отделения от императорската гвардия, чието характерно оръжие бил щитът (scutum) Срв. *Grosse*, Militärgeschichte, стр. 93 сл. [3] Помощни войскови части, съставени от германското племе корнути.

29. Frigeridus Gothos Farnobii et Taifalos profligat

XXXI. 9, 1. Re in hunc modum peracta, Gothi quid postea molirentur incerti, quaeritabant Frigeridum, tamquam obicem validum, ubi reppererint excisuri: et cultiore victu somnoque parumper adsumpto, eum sequebantur ut ferae: docti quod Gratiani monitu reversus in Thracias, et prope Beroeam[a] vallo metato, eventus rerum speculabatur ancipites. 2. Et hi quidem ad patrandum propositum, discursione rapida maturabant. Ille vero regendi conservandique militis non ignarus, id quod cogitatum est, suspicatus, vel exploratorum relatione, quos miserat, aperte instructus, per montium celsa silvarumque densitates, ad Illyricum redit, erectus prosperitate nimia, quam ei fors optulit insperata. 3. Repedando enim congregatosque in cuneos sensim progrediens, Gothorum optimantem Farnobium, cum vastatoriis globis vagantem licentius, occupavit, ducentemque Taifalos, nuper in societatem adhibitos: qui, (si dignum est dici), nostris ignotarum gentium terrore dispersis, transiere flumen direpturi vacua defensoribus loca. 4. Eorum catervis subito visis, certare comminus dux cautissimus parans adortusque nationis utriusque grassatores, minantes etiam tum acerbas... trucidassetque omnes ad unum, ut ne nuntius quidem cladis post appareret, ni cum aliis multis perempto Farnobio, metuendo antehac incensore turbarum, obtestatus prece impensa superstitibus pepercisset, vivosque omnes circa Mutinam Regiumque et Parmam, Italica oppida, rura culturos exterminavit. (pp. $578_3 - 579_4$)

a) boream *H*, boroeam *N*.

29. Фригерид разбива готите на Фарнобий и тайфалите

XXXI. 9, 1. След тоя изход на сражението готите, като не знаели какво да предприемат по-нататък, търсели Фригерид, най-голямата им пречка, за да го премахнат, където го намерят. След като се нахранили по-сносно и си отспали малко, те почнали да го преследват като диви зверове. Те се били научили, че по нареждане на Грациан той се бил завърнал в Тракия, бил се укрепил с вал близо до Берoя и наблюдавал колебливия развой на събитията. 2. За да осъществят намерението си, те ускорили своя поход с все сили. А Фригерид, който умеел добре да ръководи и щади войската си, било че подозирал тяхното намерение, или пък бил добре осведомен от донесенията на изпратените разузнавачи, се оттеглил през високи планини и гъсти гори в Илирик, подпомогнат от необикновено щастие, което случаят неочаквано му поднесъл. 3. Той се движел при оттеглянето си бавно, като отредите вървели един след друг, и тъй изненадал готския вожд Фарнобий, който се скитал свободно със своите пълчища, за да плячкосва страната. Със себе си Фарнобий водел и тайфалите, които били станали наскоро негови съюзници. Те също били преминали реката Дунав, за да грабят лишените от защитници места, тъй като нашите, ако не е обидно да се каже, се били разпръснали от страх пред непознатите племена. 4. При внезапната поява на техните пълчища Фригерид се приготвил с най-голяма предпазливост да се сражава отблизо и нападнал предните части и на двете племена, които дори и тогава продължавали да се заканват страшно... Той щял да избие всички до крак, та да не остане дори нито един, който да съобщи на своите за поражението, ако след убиването на мнозина и на Фарнобий, най-страшния дотогава подстрекател към смутове, не се вслушал в настойчивата молба на останалите и не им пощадил живота[1]. Всички тях той преселил в Италия и им дал да обработват земи около градовете Мутина[2], Регион[3] и Парма.

[1] Сражението станало към края на 377 г. [2] Мутина, дн. Модена, в Северна Италия. [3] Регион, дн. Реджо, между Модена и Парма.

10, 21. Isdemque diebus, Frigerido multa atque utilia pro securitate communi sollertissime cogitanti, munireque properanti Succorum angustias, ne discursatores hostes et leves, tamquam exaestuare sueti torrentes, per septentrionales provincias fusius vagarentur, successor Maurus nomine mittitur comes, venalis ferociae specie, et ad cuncta mobilis et incertus; is est quem praeteritorum textu rettulimus, ambigenti super corona capiti inponenda, Iuliano Caesari +, dum inter eius armigeros militaret, adroganti astu fidenter, torquem obtulisse collo abstractam. 22. Remotusque in ipsa vertigine pereuntium rerum, dux cautus et diligens, cum etiam si dudum discessisset in otium, ad procinctum reduci negotiorum magnitudine poscente deberet. (p. 584_{5-15})

10, 21. Докато през тия дни Фригерид умело полагал много и полезни грижи за общата сигурност и бързал да укрепи прохода Суки, та лекоподвижните неприятелски части да не бродят свободно, подобно на придошли потоци, из северните провинции, бил изпратен за негов заместник комес Мавър, човек външно суров, но продажен, непостоянен и несигурен във всяко отношение. Това е същият оня Мавър, за когото посочихме по-горе[1], че като оръженосец на цезаря Юлиан дръзко, самоуверено и хитро свалил от шията си своята огърлица и му я поднесъл, когато той се колебаел да сложи на главата си императорската корона. 22. Така бил отстранен в самия кипеж на общата разруха един предпазлив и бдителен военачалник, когото критичното положение налагало да бъде върнат на поста си, дори ако се е бил оттеглил отдавна на почивка.

30. De bello contra Gothos in Thracia gesto et de Valentis apud Hadrianopolim interitu

30. Готската война в Тракия и загиването на Валент при Адрианопол

XXXI. 11, 1. His forte diebus, Valens tandem excitus Antiochia, longitudine viarum emensa, venit Constantinopolim, ubi moratus paucissimos dies, seditioneque popularium levi pulsatus, Sebastiano paulo ante ab Italia (ut petierat) misso vigilantiae notae ductori, pedestris exercitus cura commissa, quem regebat antea Traianus: ipse ad Melanthiada villam Caesarianam profectus, militem stipendio fovebat et alimentis, et blanda crebritate sermonum. 2. Unde cum itinere edicto per tesseram Nicen venisset, quae statio ita cognominatur, relatione speculatorum didicit refertos opima barbaros praeda, a Rhodopes[a] tractibus prope Hadrianopolim revertisse: qui motu imperatoris, cum abundanti milite cognito popularibus iungere se festinant, circa Be-

a) rodopeos *V*, Rodopeis *EA* (Rho- *A*).

XXXI. 11, 1. Около същите тия дни Валент бил принуден да напусне[2] найсетне Антиохия и след продължително пътуване пристигнал в Константинопол. Там той престоял само няколко дни и трябвало да напусне града поради един незначителен бунт на населението[3] Малко преди това по негово искане бил изпратен от Италия Себастиан, военачалник, прочут със своята бдителност, комуто той поверил командуването на пехотата — длъжност, заемана по-рано от Траян. Сам Валент заминал за императорската вила Мелантиада и се стараел да спечели разположението на войниците чрез увеличение на заплатите, добра храна и чести и ласкави разговори с тях. 2. Оттук той дал заповед за тръгване и когато стигнал станцията, която носи името Нике[4], научил от донесенията на разузнавачите, че варварите, претоварени с богата плячка, се били върнали от Родопската област близо до Адрианопол. Когато научили, че императорът се движи с голяма войска, варварите побързали да се съединят със сънародниците си, които действували около Бероя и

[1] Срв. *Ам. Марцелин,* XX, 4, 18. [2] Това станало на 30 май 378 г. [3] Константинополското православно население изразило своята враждебност към арианина имп. Валент. [4] Нике, дн. Хафса, Одринско.

roeam[d] et Nicopolim agentibus[b] praesidiis fixis: atque ilico ut oblatae occasionis maturitas postulabat, cum trecentenis militibus per singulos numeros lectis, Sebastianus properare dispositus est +, conducens rebus publicis aliquid (ut promittebat) acturus 3. Qui itineribus celeratis conspectus prope Hadrianopolim, obseratis vi portis, iuxta adire prohibebatur: veritis defensoribus, ne captus ab hoste veniret et subornatus, atque contingeret aliquid in civitatis perniciem, quale per + Actum acciderat comitem, quo per fraudem a Magnentiacis militibus capto, claustra patefacta sunt Alpium Iuliarum. 4. Agnitus tamen licet sero Sebastianus, et urbem introire permissus, cibo et quiete curatis pro copia, quos ductabat, secuta luce impetu clandestino erupit, vesperaque incedente, Gothorum vastatorios cuneos prope flumen Hebrum subito visos, paulisper opertus aggeribus et frutectis, obscura nocte suspensis passibus consopitos adgressus est, adeoque prostravit, ut praeter paucos quos morte velocitas exemerat pedum, interirent reliqui omnes, praedamque retraxit innumeram, quam nec civitas cepit, nec planities lata camporum. 5. Qua causa percitus Fritigernus, et extimescens, ne dux (ut saepe audierat), impetrabilis, dispersos licenter suorum globos raptuique intentos consumeret, impovisos adoriens: revocatis omnibus prope Cabylen oppidum cito discessit, ut agentes in regionibus patulis, nec inedia nec occultis vexarentur insidiis.

Никопол, гдето били установили своите застави. Както изисквал явилият се спешен случай, веднага било заповядано на Себастиан да побърза напред с по триста отбрани войника от всяка част, за да извърши нещо полезно за държавата, както бил обещал. 3. Той се явил бързо пред Адрианопол, но бил възпрепятствуван да се доближи до самия град и намерил вратите му яко затворени, понеже защитниците на града се страхували да не би той да идва като пленник и изпратен от неприятеля, та да се случи нещо гибелно за държавата, както това станало с комеса Акт, чрез чието измамническо улавяне от войниците на Магненций са били отворени проходите на Юлийските Алпи[1]. 4. Все пак, ако и късно, Себастиан бил признат за свой и бил допуснат да влезе в града. След като тука била дадена, според възможностите, храна и почивка на войниците, които водел със себе си, на сутринта той незабелязано и бързо излязъл от града. При настъпване на вечерта внезапно били забелязани при река Хебър готски отделения, които опустошавали страната. Скрит за късо време зад възвишения и храсти, той се приближил предпазливо и нападнал през тъмната нощ заспалите готи. Избиването им било толкова масово, че освен малцината, които се спасили от смърт благодарение на бързите си крака, всички останали загинали. А плячката, която им отнел, била толкова голяма, че нито градът, нито широката наоколо равнина могла да я побере. 5. Стреснат от това, Фритигерн се уплашил да не би способният пълководец, за какъвто Себастиан минавал, да унищожи с неочаквани нападения пръснатите своеволно и отдадени на грабежи отделения. Затова той ги повикал при себе си и се оттеглил бързо към града Кабиле, за да действува в открити места и да не бъде застрашен нито от глад, нито от ненадейни засади.

6. Dum haec aguntur in Thraciis, Gratianus docto litteris patruo, qua industria superaverit Alamanos, pedestri itinere, praemissis impedimentis et sarcinis, ipse cum

6. Докато тия неща се вършели в Тракия, Грациан, като известил чрез писмо на чичо си по какъв начин победил аламаните, изпратил напред обоза и багажите, а самият той тръгнал на поход

a) vero iam *V*, Beroiam *Em2A*. b) nicopoli gentibus *V*, Nocopolim *EA*, ⟨a⟩gentibus *Gdt.*, ⟨in⟩-gentibus *Val*, genti⟨li⟩bus *Momms*.

[1] Загатва се за един епизод във войната между Констанций II и Флавий Магненций, който в 350 г. се опитал да завземе императорската власт. Вж. и бел. 6 и 11 на стр 88 и 96.

expeditiore militum manu, permeato Danubio, delatus Bononiam, Sirmium introiit, et quadriduum ibi moratus, per idem flumen ad Martis castra descendit, febribus intervallatis adflictus: in quo tractu Halanorum impetu repentino temptatus, amisit sequentium paucos.

пеша с отряд от лековъоръжени войници, преминал Дунава, стигнал Бонония и влязъл в Сирмиум. Там той престоял четири дни и по същата река пристигнал в Кастра Мартис, измъчван от чести пристъпи на треска. По време на този поход той бил нападнат ненадейно от аланите и загубил неколцина от своите войници.

12, 1. Isdemque diebus exagitatus ratione gemina Valens, quod Lentienses conperarat superatos, quodque Sebastianus subinde scribens, facta dictis exaggerabat, e Melanthiade signa commovit, aequiperare facinore quodam egregio, aduliscentem properans filium fratris, cuius virtutibus urebatur: ducebatque multiplices copias, nec contemnendas nec segnes, quippe etiam veteranos isdem iunxerat plurimos, inter quos et honoratiores alii et Traianus recinctus est, paulo ante magister armorum. 2. Et quoniam exploratione sollicita, cognitum est cogitare hostes fortibus praesidiis itinera claudere, per quae commeatus necessarii portabuntur, occursum est huic conatui conpetenter, ad retinendas opportunitates angustiarum, quae prope erant, peditibus sagitariis et equitum turma citius missa. 3. Triduoque proximo, cum barbari gradu incederent leni, et metuentes eruptionem per devia, quindecim milibus passuum a civitate discreti, stationem peterent Nicen (incertum quo errore), procursatoribus omnem illam multitudinis partem, quam viderant, in numero decem milium esse firmantibus, imperator procaci quodam calore perculsus, isdem occurere festinabat. 4. Proinde agmine quadrato incedens, prope suburbanum Hadrianupoleos venit, ubi vallo sudibus fossaque firmato, Gratianum inpatienter operiens, Richomerem comitem domesticorum suscepit, ab eodem imperatore praemissum cum litteris, ipsum quoque venturum mox indicantibus. 5. Quarum tex-

12, 1. През тия дни Валент бил развълнуван по две причини: понеже научил, че лентийците[1] били победени, и понеже Себастиан непосредствено след това му описал подвизите си, като ги преувеличил. Това накарало Валент да потегли от Мелантиада с войската си и да побърза да се изравни чрез някакво успешно дело с младия си братов син, чиито подвизи извиквали у него ревност. Той водел многобройни войски, които не били за пренебрегване като боеспособни, понеже към тях били присъединени и голям брой ветерани. Между тях се намирали и някои видни личности. Бил повикан също така отново на служба и Траян, който малко преди това командувал войска. 2. След грижливо разузнаване, като научил, че неприятелите замисляли да преградят със силни отделения пътищата, по които щели да се превозват необходимите припаси, Валент взел съответните мерки срещу това им намерение. Той бързо изпратил пехотни стрелци и едно отделение конници, за да вземат изгодните теснини, които била наблизо. 3. На третия ден, когато варварите поради страх от странично нападение настъпвали бавно и достигнали Нике, на разстояние петнадесет мили[2] от Адрианопол, неизвестно поради каква заблуда предните римски постове съобщили, че цялата оная част от варварското множество, която видели, била на брой десет хиляди. Обхванат внезапно от някакъв изблик на дързост, императорът побързал да им излезе насреща. 4. Затова той настъпил с войската си в каре и достигнал предградията на Адрианопол. Там се укрепил с вал, защитен с колове и ров, и докато очаквал нетърпеливо Грациан, приел Рихомер, началника на доместиците, изпратен от императора с писмо, в което се съобщавало, че сам той щял да дойде наскоро. 5. Със същото писмо

[1] Лентийците били аламанско племе, което обитавало край северното крайбрежие на Боденското езеро. [2] Сиреч 22 км и 200 м.

tu oratus, ut praestolaretur paulisper periculorum participem, neve abruptis discriminibus temere semet committeret solum, adhibitis in consilium potestatibus variis, quid facto opus esset deliberabat. 6. Et cum Sebastiano auctore, quidam protinus eundum ad certamen urgerent, Victor nomine (magister equitum) Sarmata sed cunctator et cautus, eadem sentientibus multis, imperii socium expectari censebat, ut incrementis exercitus Gallicani adscitis, opprimeretur levius tumor barbaricus flammans. 7. Vicit tamen funesta principis destinatio, et adulabilis quorundam sententia regiorum, qui ne paene iam partae victoriae, (ut opinabantur) consors fieret Gratianus, properari cursu celeri suadebant.

8. Et dum necessaria parabantur ad decernendum, Christiani ritus presbyter (ut ipsi appellant), missus a Fritigerno legatus, cum aliis humilibus venit ad principis castra, susceptusque leniter, eiusdem ductoris obtulit scripta, petentis propalam ut sibi suisque, quos extorres patriis laribus, rapidi ferarum gentium exegere discursus, habitanda Thracia sola cum pecore omni concederentur et frugibus: hoc impetrato, spondentis perpetuam pacem. 9. Praeter haec idem Christianus, ut conscius arcanorum et fidus, secretas alias eiusdem regis optulit litteras, qui astu et ludificandi varietate nimium sollers, docebat Valentem, quasi mox amicus futurus et socius, aliter se popularium saevitiam mollire non posse, vel ad condiciones rei Romanae profuturas allicere, nisi subinde armatum isdem iuxta monstraret exercitum, et timore imperatorii nominis, intentato, eos a pernicioso pugnandi revocaret ardore. Et legati quidem ut ambigui frustra habiti discesserunt.

10. Exoriente vero aurora diei, quem quintum Iduum Augustarum numerus os-

Грациан го молел да почака малко, за да вземе и той участие в сражението и да не се излага сам безразсъдно на внезапна опасност. Валент свикал на заседание различните висши длъжностни лица и с тях обсъждал какво трябвало да се направи. 6. Няколко души, начело със Себастиан, настоявали да се влезе веднага в сражение, докато Виктор, началникът на конницата, ако и сармат, но все пак съобразителен и предпазлив, бил на мнение, споделяно и от много други, да се дочака другият император, та с помощта на галската войска по-лесно да бъде обуздана буйната варварска ярост. 7. Надделяла обаче гибелната упоритост на императора и ласкателното държане на някои от царедворците. Те съветвали Валент да избърза, за да не стане Грациан съучастник в победата, която, както те мислели, била вече спечелена.

8. Докато се извършвали необходимите приготовления за сражението, в стана на императора дошъл като пратеник на Фритигерн един християнски презвитер (както самите християни го наричат) заедно с други неколцина от долен произход. Приет благосклонно, той предал писмо от споменатия военачалник. В това писмо той открито искал да бъде отстъпена нему и на сънародниците му, които били напуснали домашните си огнища поради бързото нахлуване на диви племена, тракийската земя заедно с всичкия ѝ добитък и храни, за да се поселят в нея. Ако бъде прието това, той обещал вечен мир. 9. Освен това същият тоя християнин, посветен в скритите помисли на Фритигерн и негов довереник, предал на Валент друго тайно писмо от същия цар, който с лукавство и разнообразни хитрини му съобщавал твърде изкустно, че уж наскоро щял да му стане приятел и съюзник, но другояче не можел да смекчи свирепостта на сънародниците си или да ги привлече към полезен за римската държава договор, ако не им показва от време на време отблизо въоръжената римска войска, та като ги сплаши с императорското име, да ги отклони от гибелната жажда за сражение. Пратениците обаче, в чиято искреност императорът се усъмнил, си отишли, без да постигнат нещо.

10. Когато на 9 август[1] се зазорявало, бързо бил даден знак за тръгване,

[1] Сражението станало на 9 август 378 г.

tendit annalis, signa praepropere commoventur, inpedimentis et sarcinis prope Hadrianopoleos muros, cum legionum tutela congrua conlocatis. Thesauri enim et principalis fortunae insignia cetera, cum praefecto et consistorianis ambitu moenium tenebantur. 11. Decursis itaque viarum spatiis confragosis, cum in medium torridus procederet dies, octava tandem hora hostium carpenta cernuntur, quae ad speciem rotunditatis detornatae digesta, exploratorum relatione adfirmabantur. Atque (ut mos est) ululante barbara plebe ferum et triste, Romani duces aciem struxere: et anteposito dextro cornu equitum primo, peditatus pars maxima subsidebat. 12. Cornu autem equitum laevum, disiectis adhuc per itinera plurimis, summa difficultate conductum, properabat passibus citis. Dumque idem cornu, nullo etiam tum interturbante, extenditur, horrendo fragore, sibilantibus armis, pulsuque minaci scutorum, territi barbari, quoniam pars eorum cum Alatheo et Safrace, procul agens et accita, nondum venerat, oraturos pacem misere legatos. 13. Eorum dum vilitatem despicit imperator, ut firma fierent paciscenda, optimates poscens idoneos mitti, illi de industria cunctabantur, ut inter fallacis indutias, equites sui redirent, quos adfore iam sperabant. Et miles fervore calefactus aestivo, siccis faucibus conmarceret, relucente amplitudine camporum incendiis, quos lignis nutrimentisque aridis subditis, ut hoc fieret idem, hostes urebant. Cui malo aliud quoque accedebat exitiale, quod homines et iumenta cruciabat inedia gravis.

14. Inter quae Fritigernus, callidus futuri coniector, Martemque pertimiscens ancipitem, velut caduceatorem, unum e plebe suo misit arbitrio, petens nobiles quosdam et electos ad se prope diem obsides mitti,

като обозът и багажът били настанени наблизо до стените на Адрианопол под достатъчна войскова охрана. Съкровищата и другите отличия на императорското достойнство заедно с префекта и членовете на императорския съвет останали в града. 11. И така, когато изминали неравното пространство и настъпило палещото пладне на този ден, най-сетне към осмия час[1] се показали неприятелските коли, които по сведенията на разузнавачите били извърнати и наредени в кръг[2]. Както е обичаят им, варварските пълчища надали див и яростен вой, а римските пълководци строявали войската. Първо било изнесено напред дясното крило на конницата, като по-голяма част от пехотата му била дадена в поддръжка. 12. Лявото пък крило на конницата, от която мнозина до тоя момент били разпръснати по пътищата, след като се събрало много трудно, потеглило в ускорен ход. И докато това крило се разгъвало, без дори и тогава някой да го смути, варварите, изплашени от страшния шум на дрънкащите оръжия и от заканителното удряне на щитовете, изпратили пратеници да молят за мир, понеже част от тях, която действувала надалеч под водителството на Алатей и Сафрак и била повикана, още не била дошла. 13. Императорът се отнесъл към пратениците пренебрежително поради долния им произход и поискал да бъдат изпратени подходящи знатни лица, за да бъде сигурно това, което щели да уговорят. Те обаче нарочно се бавели, та докато трае това лъжливо примирие, да се завърне оная тяхна конница, чието пристигане вече очаквали. Измъчвани от лятната горещина, със засъхнали уста, войниците изнемогвали от жажда, понеже нашироко в полетата блестели пожарите, които неприятелят подпалил нарочно, като за тая цел били струпани дърва и сухи материали. Към това се прибавило и друго гибелно зло: и хора, и добитък били измъчвани от силен глад.

14. Между това, като се страхувал от опасностите на войната, хитрият и предвидлив Фритигерн изпратил с пълномощно като парламентьор едного от народа си, който да поиска да бъдат пратени на следния ден при него като заложници

[1] Според нашето време то е два часа след обед. [2] При сражение варварските племена нареждали колите си в кръг и ги използували като укрепление.

inpavidus ipse + minimi litare laturus, et necessaria. 15. Laudato probatoque formidati ducis proposito, tribunus Aequitius, cui tunc erat cura palatii credita, Valentis propinquus, adsentientibus cunctis ire pignoris loco mature disponitur. Quo renitente, quia semel captus ab hostibus, lapsusque a Dibalto, verebatur eorum inrationabiles motus, Richomeres se sponte obtulit propria, ireque promiserat libens, pulchrum hoc quoque facinus et viro convenire existimans forti. Iamque pergebat, indicia dignitatis et natalium... 16. Eo ad vallum hostile tendente, sagittarii et scutarii, quos Bacurius Hiberus quidam tunc regebat et Cassio, avidius impetu calenti progressi, iamque adversis conexi, ut inmature proruperant, ita inerti discessu, primordia belli foedarunt. 17. Hocque inpedimento conatus intempestivi et Richomeris alacritas fracta est, nusquam ire permissi et equitatus Gothorum cum Alatheo reversus et Safrace, Halanorum manu permixta, ut fulmen prope montes celsos excussus, quoscumque adcursu veloci invenire comminus potuit, incitata caede turbavit.

неколцина подбрани знатни люде, за да може сам без страх [да преговаря с императора][1]... 15. Предложението на страшния военачалник било прието с похвала и одобрение и при общо съгласие било бързо наредено да отиде като заложник родственикът на Валент — трибунът Еквиций, комуто тогава било поверено управлението на двореца. Но той се отказал, тъй като веднъж бил пленяван от неприятелите и при Девелт едва се бил изплъзнал от ръцете им, та затова се страхувал от техните безразсъдни избухвания. Тогава Рихомер сам предложил услугите си и обещал на драго сърце да отиде, като смятал, че и това дело е също така красиво и подхожда за храбър мъж. Той вече тръгнал и така дал доказателство за своето достойнство и благороден произход... 16. Но когато вече се насочвал към неприятелския стан, нашите стрелци и скутарии, които тогава били под командата на някой си ибериец Бакурий и на Касион, поради поголямото си увлечение и пламенен устрем били избързали и влезли в бой с противника. Но както с ненавременното си настъпление, така и с бавното си оттегляне, те опорочили сражението още в самото му начало. 17. Поради тоя ненавременен опит била напълно осуетена готовността на Рихомер, понеже бил възпрепятствуван, и завърналата се конница на готите под водителството на Алатей и Сафрак, засилена с една дружина алани, се втурнала като мълния край планински върхове и с безогледна сеч предизвикала смут всред всички, които могла да настигне в бързото си настъпление.

13, 1. Cumque arma ex latere omni concuterentur et tela, lituosque Bellona luctuosos inflaret in clades Romanas, solito inmanius furens, cedentes nostri multis interclamantibus restiterunt, et proelium flammarum ritu accrescens, terrebat militum animos, confixis quibusdam rotatis ictibus iaculorum et sagittarum. 2. Deinde conlisae in modum rostratarum navium acies, trudentesque se vicissim, undarum specie motibus sunt reciprocis iactitatae.

13, 1. Когато от всички страни започнали да размахват оръжия и да хвърлят стрели, а Белона[2], озверена повече от всеки друг път, надувала злокобните тръби за гибел на римляните, нашите отстъпили, но при взаимния ободрителен вик се спрели. Подобно на пожар сражението се усилвало и изпълвало със страх войниците, някои от които се търкаляли, вече пронизани от хвърлените копия и стрели. 2. След това бойните редове се вплели като носове на бойни кораби и блъскайки се взаимно, се люшкали ту напред, ту назад, подобно на вълни.

[1] Тук текстът е повреден. Добавката принадлежи на преводача. [2] Белона е римска богиня на войната.

Et quia sinistrum cornu ad usque plaustra ipsa accessit, ultra (siqui tullissent suppetias), processurum: a reliquo equitatu desertum, multitudine hostili urgente, ac si ruina aggeris magni, oppressum atque deiectum est: steterunt inprotecti pedites ita concatervatis manipulis, ut vix mucronem exerere, aut manus reducere, quisquam posset. Nec iam obiectu pulveris caelum patere potuit ad prospectum, clamoribus resultans horrificis. Qua causa tela undique mortem vibrantia, destinata cadebant et noxia, quod nec provideri poterant nec caveri. 3. Verum ubi effusi inmensis agminibus barbari, iumenta conterebant et viros, et neque ad receptum confertis ordinibus, laxari usquam poterat locus, et evadendi copiam constipatio densior adimebat: nostri quoque ultimo cadendi contemptu, occursantes receptis gladiis obtruncabant, et mutuis securium ictibus, galeae perfringebantur atque loricae. 4. Videreque licebat celsum ferocia barbarum, genis stridore constrictis, succiso poplite aut abscisa ferro dextera vel confosso latere inter ipsa quoque mortis confinia, minaciter circumferentem oculos truces: ruinaque confligentium mutua, humi corporibus stratis, campi peremtis impleti sunt, et morientium gemitus, profundisque vulneribus transfixorum, cum timore audiebantur ingenti. 5. In hoc tanto tamque confusae rei tumultu, exhausti labore et periculis pedites, cum deinceps neque vires illis neque mentes suppeterent ad consilium, diffractis hastarum plerisque conlisione adsidua, gladiis contenti districtis, in confertas hostium turmas se immergebant, salutis inmemores circumspectantes ademptum esse omne evadendi suffugium. 6. Et quia humus rivis operta sanguineis, gressus labiles evertebat, conabantur modis omnibus vitam inpendere non inultam: adeo magno animorum robore oppositi incumbentibus, ut etiam telis quidam

Лявото крило се приближило чак до самите коли и щяло да напредне отвъд тях, ако някой би му дошъл на помощ. Но изоставено от останалата конница и под натиска на по-многочисления неприятел, то било притиснато и отхвърлено сякаш от срутване на огромен насип. Тогава, незащитени, пехотните войски се озовали в такъв сгъстен строй, че трудно някой можел да извади меча си или да издърпа ръката си назад. Небето не могло вече да се вижда от облаците прах и отеквало от страхотните викове. Ето защо стрелите и копията, които отвред носели смърт, попадали в целта, тъй като не могли нито да бъдат забелязани предварително, нито пък да бъдат избягнати. 3. Но когато огромните варварски маси се втурнали да унищожават и конете, и хората, и никъде не могло да се отвори място, за да се оттеглят наблъсканите една до друга кохорти, пък и струпването им по-натясно ги лишавало от възможността да излязат извън сражението, тогава нашите войници грабнали с пълно презрение към смъртта мечовете си в ръце и избивали всичко, което им се изпречвало насреща. И взаимните удари със секири от едната и от другата страна разбивали шлемове и ризници. 4. Можело да се види как гордият и разярен варварин с прерязани подколенни жили, с отрязана от меч десница или пък с пронизани гърди, свивал бузите си, за да нададе последен вик, и как пред прага на смъртта извръщал свирепия си поглед. Полетата се изпълнили с труповете на взаимно унищожаващите се бойци, които се поваляли на земята, и стенанията на умиращите и тежкоранените навявали голям страх. 5. В тая толкова голяма бъркотия пехотинците, изтощени от умора и напрежение, не разполагали вече нито с телесни, нито с душевни сили, за да обсъдят какво трябва да направят. При това и копията на повечето от тях били изпочупени от постоянните удари. Ето защо само с извадените си мечове те се втурнали всред най-гъстите неприятелски отделения, без да се грижат за живота си, като виждали, че им е отнета всяка друга възможност да излязат от това положение. 6. И понеже краката им се плъзгали по покритата с потоци кръв земя, те полагали всички усилия да не загинат, без да си отмъстят: дотолкова силни духом те отивали срещу напиращия неприятел, че

propriis interirent. Atra denique cruoris facie omnia conturbante, et quocumque se inflexerant oculi, acervis caesorum adgestis, exanimata cadavera sine parsimonia calcabantur. 7. Solque sublimior, decurso Leone, ad domicilium caelestis Virginis transiens, Romanos magis attenuatos inedia, sitique confectos, etiam armorum gravantibus sarcinis exurebat. Ad ultimum incumbente barbarorum pondere acies inclinatae nostrorum, quod solum postremis malis habuere subsidium, incondite qua quisque poterat, vertuntur in pedes.

8. Dumque omnes dispersi per ignotos tramites cedunt, imperator diris pavoribus circumsaeptus, paulatimque insiliens funerum moles, ad Lancearios confugit et Mattiarios: qui dum multitudo tolerabatur hostilis, fixis corporibus steterant inconcussi. Eoque viso, Traianus exclamat, spem omnem absumptam, ni desertus ab armigeris princeps, saltem adventicio tegeretur auxilio. 9. Hocque audito, Victor nomine comes, Batavos in subsidiis locatos haut procul, ad imperatoris praesidium raptim cogere properans, cum invenire neminem posset, gradiens retro discessit. Parique modo Richomeres periculo semet exemit et Saturninus.

10. Sequebantur itaque furore ex oculis elucente, barbari nostros, iam liquente venarum calore torpentes: quorum aliqui percussoribus cadebant incertis, non nulli ponderibus solis urgentium obruti, ictuque suorum aliqui trucidati: nec enim saepe renitentibus cedebatur, aut parcebat cedentibus quisquam. 11. Super his obstruebant itinera iacentes multi semineces, cruciatus vulneraum + inconferentes, cum quibus aggeres quoque equorum constrati, cadave-

някои загивали и от оръжието на собствените си другари. Най-сетне всичко потънало в черна кръв и накъдето и да се обърнел погледът, виждали се само купища убити, чиито бездушни трупове били тъпкани безпощадно. 7. А слънцето, което било вече отминало Лъва[1] и отивало към жилището на небесната Девица[2], стояло високо и жарело римляните, които били изтощени от глад и изнемощели от жажда, а също така и обременени от тежките си оръжия. При неудържимия натиск на варварските маси нашите редици най-сетне се огънали и безредно, кой на където могъл, се обърнали в бягство — единствена възможност за спасение, която имали в крайното си нещастие.

8. И докато всички се оттегляли, пръснати по непознати пътеки, императорът, обкръжен от ужасните страхотии на сражението и като скачал с мъка по купищата трупове, избягъл при ланциариите и матиариите[3], които, докато могли да издържат напора на неприятелското множество, стояли здраво и непоклатимо на своите места. Когато го видял, Траян извикал, че всяка надежда е загубена, ако изоставеният от своите телохранители император не бъде защитен поне от чуждоплеменните помощни войски. 9. Когато чул това комесът Виктор, за да защити императора, побързал да събере батавите[4], които били разположени недалеч като резерва, но понеже не могъл да намери там никого, отдалечил се назад. По същия начин се отскубнали от опасността и Рихомер и Сатурнин.

10. И тъй с блеснали от ярост очи варварите преследвали нашите, които вече на могли да се движат, понеже страхът смразявал кръвта в жилите им. Някои от тях загивали, без да знаят откъде иде ударът, някои се сгромолясвали само от натиска на напиращия неприятел, а някои били убити и от ударите на своите другари. Честите им опити за съпротива оставали напразни и никой не ги щадял, когато отстъпвали. 11. Освен това пътищата били задръстени от голям брой полумъртви, които лежали там и не могли да понасят болките от своите рани. Наред с тях също и купища трупове

[1] Става дума за съзвездието „Лъв". [2] Става дума за съзвездието „Девица". [3] Ланциариите и матиариите, чието създаване възхожда към времето на Диоклетиан, са гвардейски части, които охранявали императора във време на сражение. Срв. *Grosse*, Militärgeschichte, стр. 59 и 62. [4] В случая се има пред вид съставена от батави войскова част. (Срв. бел. 8 на стр. 131).

ribns campos implerunt. Diremit haec numquam pensabilia damna, quae magno rebus stetere Romanis, nullo splendore lunari nox fulgens.

12. Primaque caligine tenebrarum, inter gregarios imperator, ut opinari dabatur (neque enim vidisse se quisquam, vel praesto fuisse adseveravit,) sagitta perniciose saucius ruit, spiritu que mox consumto decessit, nec postea repertus est usquam. Hostium enim paucis spoliandi gratia mortuos, per ea loca diu versatis, nullus fugatorum vel accolarum illuc adire est ausus. 13. Simili clade Caesarem accipimus Decium, dimicantem cum barbaris acriter, equi lapsu prostratum, quem ferventem retinere non valuit, abiectumque in paludem, nec emergere potuisse, nec inveniri. 14. Alii dicunt, Valentem animam non exhalasse confestim, sed cum candidatis et spadonibus paucis, prope ad agrestem casam relatum, secunda contignatione fabre munitam, dum fovetur manibus imperitis, circumsessum ab hostibus, qui esset ignorantibus, dedecore captivitatis exemptum. 15. Cum enim oppessulatas ianuas perrumpere conati qui secuti sunt, a parte pensili domus sagittis incesserentur, ne per moras inexpedibiles, populandi amitterent copiam, congestis stipulae fascibus et lignorum, flammaque supposita, aedificium cum hominibus torruerunt. 16. Unde quidam de candidatis, per fenestram lapsus captusque a barbaris, prodidit factum, et eos maerore adflixit, magna gloria defraudatos, quod Romanae rei rectorem non cepere superstitem. Is ipse iuvenis, occulte postea reversus ad nostros, haec ita accidisse narravit.— — —

18. In hac multiplici virorum inlustrium clade, Traiani mors eminuit et Sebastiani, cum quibus triginta quinque oppetivere, tribuni vacantes et numerorum rec-

на паднали коне изпълвали полетата. Безлунната и тъмна нощ турнала край на това никога непоправимо поражение, което струвало скъпо на римската държава.

12. На мръкване императорът, който се намирал между простите войници, паднал тежко ранен от стрела, както могло да се предполага, понеже никой не твърдял, че е видял това или че е бил там наблизу. Наскоро след това той издъхнал и никъде по-сетне не било намерено тялото му, защото никой от разбитата войска или от местните жители не се осмелил да иде там, понеже малък брой неприятели се навъртали дълго време по тия места, за да ограбват мъртавците. 13. От подобна смърт е загинал, както научаваме, и император Деций[1], когато в едно ожесточено сражение с варварите, поради подхлъзването на буйния си кон, който не смогнал да задържи, бил повален и отхвърлен в едно блато и не могъл нито да излезе оттам, нито пък да бъде намерен. 14. Други казват, че Валент не издъхнал веднага, но съпроводен от неколцина кандидати[2] и евнуси, бил занесен в една близка селска къща, която имала добре изграден втори етаж. И там, докато се намирал под грижите на неопитни ръце, бил обкръжен от неприятели, които не знаели кой е той, та по тоя начин избягнал безчестието да бъде взет в плен. 15. Когато именно преследващите неприятели се опитали да разбият затворената отвътре врата, те били нападнати със стрели откъм издадената част на горния етаж и за да не забавят и загубят възможност да грабят, натрупали вързопи слама и дърва, запалили ги и така изгорили сградата заедно с хората. 16. Един от кандидатите се спуснал от прозореца и, пленен от варварите, им съобщил за станалото. Те много се наскърбили, понеже се лишили от голямата слава да хванат жив ръководителя на Римската империя. Същият тоя младеж се завърнал тайно след това при нашите и им разказал, че така бил загинал Валент — — —

18. Между многината знатни мъже, които загинали в това сражение, особено личела загубата на Траян и Себастиан. С тях намерили смъртта си тридесет и пет трибуна, свободни от командуване,

[1] Става дума за смъртта на имп. Деций (вж. стр. 47, бел. 3). [2] Т. н. „кандидати" принадлежали вероятно към личната императорска гвардия и носели това име, понеже били облечени в бяло (candidus = бял). Срв. *Grosse*, Militärgeschichte, стр. 96 сл.

tores, et Valerianus atque Aequitius, quorum alter stabulum alter curabat palatium. Inter hos etiam Promotorum tribunus, Potentius, cecidit in primaevo aetatis flore +, bono cuique spectatus, meritis Ursicini patris, magistri quondam armorum, suisque commedabilis. Constatque vix tertiam evasisse exercitus partem. 19. ... annalibus praeter Cannennsem pugnam ita ad internicionem res legitur gesta, quamquam Romani aliquotiens reflante Fortuna fallaciis lusi, bellorum iniquitati cesserunt ad tempus, et certamina multa, fabulosae neniae flevere Graecorum. (pp. $584_{16} — 592_{26}$).

или началници на войскови части, а също и Валериан и Еквиций, единият — управител на императорската конюшна, а другият — управител на двора. Паднал също и трибунът на промотите[1] Потенций в разцвета на първата си младост, почитан от всички благородни, когото препоръчвали не само заслугите на неговия баща Урсицин, някогашен началник на войската, но и собствените му заслуги. Известно е, че едва една трета от войската оцеляла. 19. ... В историческите съчинения не се споменава за никое друго така унищожително сражение с изключение на битката при Кана[2], въпреки че римляните, измамвани неведнъж от неблагоприятната съдба, са отстъпвали временно пред трудностите на войната, пък и гърците са оплаквали в приказнотъжни песни много сражения.

15, 1. Post exitialem pugnam cum iam tenebris nox terras implesset, hi qui superfuere, dextra pars aii laeva, vel quo metus traxerat ferebantur, quisque proximos quaerens, cum praeter se nihil singuli cernere poterant, occipitiis propriis ferrum arbitrantes haerere. Audiebantur tamen (licet longius) heiulatus miserabiles relictorum, singultusque morientium, et vulneratorum cruciabiles fletus.

15, 1. След унищожителното сражение, когато нощта покрила вече с мрак земята, едни от оцелелите се понесли наляво, други — надясно или накъдето ги повлякъл страхът, като всеки търсел близките си. Но те не могли нищо да забележат около себе си и чувствували, като че ли изотзад над главите им е надвиснал неприятелски меч. Чували се обаче, ако и от по-далече, тъжните вопли на изоставените, въздишките на умиращите и сърцераздирателните ридания на ранените.

2. Luce vero coeptante, victores, ut bestiae sanguinis inritamento atrocius efferatae, spei inanis inlecebris agitati, Hadrianopolim agminibus petivere densetis, eam vel cum discriminibus excisuri postremis: docti per proditores et transfugas, potestatum culmina maximarum, et fortunae principalis insignia, thesaurosque Valentis, illic ut arduo in munimento conditos. + 3. Et ne intervallatis ardor intepisceret moris, hora diei quarta ambitu cincto murorum, infestissime certabatur, oppugnatoribus genuina ferocia ad praeceps exitium festinantibus contraque defensorum vigore, validis viribus incitato. 4. Et quia militum calonumque numerus magnus, civitatem cum

2. На разсъмване, подобно на разярени зверове, които са вкусили вече кръв, победителите, потикнати от примамките на напразна надежда, нападнали Адрианопол в гъсти маси, за до го унищожат дори и с цената на най-тежки жертви. Те били узнали от предатели и бегълци, че в тая силна крепост се намират найвисшите държавни сановници, отличията на императорската власт и съкровищата на Валент. 3. За да не намалее у тях бойният устрем, ако се забавят, в четвъртия час на деня[3], след като завършили обкръжването на стените, те започнали ожесточено сражение: с вродената си свирепост обсадителите се втурнали с готовност да умрат, а защитниците устоявали на нападенията им с твърдост и упоритост. 4. И понеже голям брой войници и слуги, заедно с до-

[1] „Промотите", сиреч „повишени" конници — специални конни части. [2] Прави се сравнение със сражението при Кана в Апулия през 216 г. между римляни и картагенци, когато римляните дали 70000 души убити, заедно със своя военачалник, консула Емилий. [3] По нашето време то е 10 ч. пр. об.

iumentis introire prohibitus, adfixus parietibus moenium, aedibusque continuis, pro loci humilitate fortiter decernebat, superatque rabies inminentium ad usque horam diei nonam, subito pedites nostri trecenti, ex his qui prope ipsas stetere loricas, conferti in cuneum, desciverunt ad barbaros, eosque illi avide raptos, confestim (incertum quo consilio) trucidarunt; et ex eo deinceps observatum est, neminem huius modi aliquid, vel in desperatione rerum ultima cogitasse. 5. Fervente itaque tot malorum congerie, repente cum fragore caelesti, imbres nubibus atris effusi, dispersere circumfrementium globos. Reversique ad vallum dimensum, tereti figura plaustrorum, inmanes spiritus latius porrigentes, iubebant nostris per minaces litteras et legatum,... etatem[a], fide retinendae salutis accepta. 6. Verum introire non auso, qui missus est, per Christianum quendam portatis scriptis et recitatis, utque decebat contemptis, parandis operibus diei residuum et nox omnis absumpta. Nam intrinsecus silicibus magnis obstrusae sunt portae, et moenium intuta firmata, et ad emittenda undique tela vel saxa, tormenta per locos aptata sunt habiles, adgestaque prope sufficiens aqua. Pridie enim dimicantium quidam, siti ad usque ipsa vitae detrimenta vexati sunt.

битъка, били възпрени да влязат в града, последните, притиснати до градските стени и съседните сгради, се защищавали храбро въпреки неизгодното си положение. Яростта на неприятелите продължила до деветия час на деня[1], когато неочаквано триста от онези наши пехотинци, които стоели до самата защитна преграда, дружно преминали на страната на варварите. Но варварите се нахвърлили стръвно върху тях и, неизвестно по какви съображения, веднага ги избили. И от тоя момент нататък никой, дори и в най-отчаяното положение, не мислел да се предава. 5. И така в разгара на тоя хаос от злини внезапно с гръм се излял от покритото с черни облаци небе проливен дъжд и разпръснал пълчищата, които шумели около стените. Те се завърнали в кръглия си стан от коли и като проявили още повече безграничната си надменност, заповядали на нашите чрез заплашително писмо и пратеник [да предадат града веднага][2], като ги уверявали, че няма да посегнат на живота им... 6. Но пратеникът не се осмелил да влезе в града, а предал писмото на един християнин, който го занесъл и прочел. Но както и подобавало, на писмото не било обърнато никакво внимание, а римляните употребили остатъка от деня и цялата нощ за извършване на укрепителни работи. Отвътре градските порти били затиснати с големи камъни, а слабите места на стените били заздравени. И за да могат да бъдат хвърляни отвсякъде стрели и камъни, на удобни места били поставени метателни машини и била докарана наблизо достатъчно вода, защото през предишния ден някои от сражаващите са били измъчвани дори до смърт от жажда.

7. Contra Gothi reputantes difficiles Martis eventus, anxiique cum sterni et sauciari cernerent fortiores, et particulatim vires suas convelli, astutum iniere consilium, quod ipsa indicante iustitia publicatum est. 8. Partis enim nostrae candidatos aliquos qui die praeterito ad eos defecerant, pellexere, ut simulata fuga velut ad

7. От своя страна готите, като обмисляли мъчнотиите на войната и били изпаднали в тревожно състояние, понеже виждали как гинели и били наранявани по-храбрите им войници и как силите им постепенно се топели, взели хитро решение, което станало известно на нашите поради намесата на самата справедливост. 8. Те склонили неколцина от нашите кандидати, които предишния ден били минали на тяхна страна, да се постараят

a) legatum etatem *V*, legatum ⟨ut se dederent⟩ statim, fide *Val.*, ⟨dedere civ⟩itatem *Her.*

[1] По нашето време то е 3 ч. след обед.

[2] Тук текстът е повреден. Добавени са няколко думи за изясняване на смисъла.

propria remeantes, intra muros suscipi se curarent, ingressique latenter quandam incenderent partem: ut tamquam signo erecto occultius, dum circa exstinguendum incendium distringitur multitudo clausorum, civitas perrumperetur inpropugnata. 9. Perrexere (ut statutum est) candidati: cumque prope fossas venissent, manus tendentes, orantesque ut Romanos semet admitti poscebant. Et recepti quia nulla erat suspicio quae vetaret, interrogatique super consiliis hostium, variarunt: unde factum est ut cruenta quaestione vexari, cervicibus perirent abscisis, quid acturi venerant, aperte confessi.

10. Omni itaque bellandi apparatu praestructo, adventante vigilia tertia, barbari abolito praeteritorum vulnerum metu, in urbis obseratos aditus multiplicatis ordinibus inundarunt, et obstinationem repugnantium... ere. At cum armatis provinciales et palatini ad obruendos eos excitatius exurgebant, et cuiusce modi tela in multitudine tanta, vel temere missa, cadere sine noxa non poterant. 11. Animadversum est a nostris isdem telis barbaros uti, quibus appetebantur. Ideoque mandatum est, ut nervis ferrum lignumque conectentibus, ante iactum incisis, emitterentur arcu sagittae, quae volitantes vires integras reservabant. Infixae vero corporibus, nihil vigoris perdebant, aut certe (si cecidissent in vanum), ilico frangebantur. 12. Dedit autem rebus ita flagrantibus grave momentum, casus admodum inopinus. Scorpio genus tormenti, quem onagrum sermo vulgaris appellat, e regione contra hostium aciem densam locatus, lapidem contorsit ingentem, qui licet humo frustra inlisus est, visus, tamen ita eos metu exanimavit, ut stupore

да бъдат допуснати в града, като се престорят, че бягат и се връщат при своите; а когато влязат в града, да подпалят тайно някоя негова част, та при тоя знак, докато мнозинството от обсадените бъде заето с гасенето на пожара, да бъде пробита по-незабелязано отслабената защита на града. 9. Както било уговорено, кандидатите се отправили и като дошли при рова, с протегнати ръце се молели и настоявали да бъдат допуснати в града като римляни. Понеже не съществувало никакво подозрение, което би могло да възспре влизането им, те били приети, но запитани за намеренията на неприятеля, дали различни отговори. Затова били подложени на жестоки изтезания и като признали открито с каква цел били дошли, били обезглавени.

10. И тъй, след като били привършени всички приготовления за сражението, при настъпването на третата смяна на стражата, преодолели вече страха от предишните си загуби, варварите се втурнали с многократно по-големи сили срещу преградените входове на града и [се опитали да сломят][1] упоритата съпротива на защитниците... Но заедно с войската ни енергично се надигнали и гражданите, и дворцовата свита, за да ги отблъснат и сразят. И наистина стрели и копия от всякакъв вид, хвърляни дори и без точна прицел всред такова множество хора, не могли да паднат, без да причинят вреда. 11. Забелязано било от нашите, че варварите си служат със същите стрели, с които били обстрелвани. Затова било поръчано на войниците да ги изстрелват само след като прережат връвта, която свързва дървената им част с желязната. При летенето си стрелите не загубвали нищо от силата си, забити пък в тялото, те не загубвали нищо от въздействието си, а когато падали на празно място, веднага се счупвали. 12. Един твърде неочакван случай обаче оказа в разгара на сражението силно въздействие: една хвъргателна машина от вида „скорпион"[2], която народът нарича „магаре", настанена право срещу гъстата неприятелска редица, хвърлила огромен камък; ако и да се ударил напразно о земята, все пак неговият вид така изплашил неприятелите, че те от-

[1] Тук текстът е повреден. Добавени са няколко думи за изясняване на смисъла. [2] „Скорпион" е вид каменометна машина.

spectaculi novi, cedentes e medio, abire temptarent. 13. Sed bucinis optimatum monitu occinentibus, instauratum est proelium, et pari modo res Romana superior stetit, nullo ferme alio telo, vel funditoris amento, in cassum excusso, agmina enim praeeuntium ductorum, quos rapiendi Valentis malis lucrationibus quaesita cupiditas incendebat, secuti ceteri prae se ferebant, aequiperasse discrimina potiorum: namque semineces aliquot, aut magnis obtriti ponderibus, vel confixi iaculis pectora, volvebantur, non nulli scalas vehendo, ascensumque in muros ex latere omni parantes, sub oneribus ipsis obruebantur, contrusis per pronum saxis et columnarum fragmentis et cylindris. 14. Nec quemquam furentium cruoris horrenda species ad serum usque diem ab alacritate faciendi fortiter avertebat, hoc incitante, quod etiam defensorum plurimos cadere diversis ictibus videntes, eminus laetabantur. Ita sine requie ulla vel modo, pro moenibus et contra moenia ingentibus animis pugnabatur. 15. Et quia nullo ordine iam sed per procursus pugnabatur et globos, quod desperationis erat signum extremae, flexo in vesperam die, digressi omnes rediere ad tentoria tristes, inconsideratae dementiae alter alterum arguentes, quod non (ut suaserat antea Fritigernus), obsidionales aerumnas ubique declinarunt.

16, 1. Conversi post haec per omne tempus noctis (ut aestivae) non longum, ad vulnerum curas, artesque medendi gentiles, reddita luce, in varias consiliorum vias diducebantur, quorsum tenderent ambigentes, multisque dictatis et controversis, occupare statuunt Perinthum, exindeque... divitiarum referta, docentibus omnia perfugis, etiam domorum nedum urbium interna nos-

стъпили ужасени пред невижданото зрелище и се опитали да се оттеглят. 13. Но когато по заповед на водачите им тръбите засвирили насреща им, сражението било подновено. Римляните обаче и сега запазили надмощитето си, като почти нито един техен удар на стрела или на прашка не отивал напразно. Напред вървели с отделенията си някои водачи, които горели от силно желание да заграбят придобитите по лоши пътища съкровища на Валент, а другите, които ги следвали, се стараели да участвуват наравно с тях в риска им. И наистина едни от тях се търкаляли полумъртви, било премазани от големи тежести, било с пронизани от копие гърди, а други, които носели стълби и се готвели да се изкачат на стените от всички страни, се сгромолясвали под самия товар, тъй като били смачквани от хвърляните отгоре камъни и части или барабани от колони. 14. Но дори до късно през деня страшната кървава гледка не възпряла никого от тия обезумели хора в усърдието им да проявят храброст. Поощрявало ги и чувството на радост, което изпитвали, като виждали отдалеч, че мнозина и от защитниците падали, ударени от различни страни. Така без никакъв отдих и без мяра се водело с голямо напрежение сражението за защита на стените и за овладяването им. 15. И понеже се сражавали вече без всякакъв ред в единични и групови схватки, нещо, което било белег за крайно отчаяние, привечер всички отстъпили и се върнали опечалени при своите палатки. Те се обвинявали взаимно в неблагоразумие и безразсъдност, че не били избягвали изобщо тия страдания при обсадата, както ги съветвал по-рано Фритигерн.

16, 1. След това през цялата нощ, която не била дълга поради лятото, те се грижели за своите рани по познатия им начин за лекуване. При станалото на разсъмване съвещание били застъпени различни мнения, понеже се колебаели накъде да се отправят. След като много говорили и спорили, те решили да завземат Перинт и оттам... [всички градове, в които] били прибрани богатствата [на страната][1]. От бегълците, които им съобщавали всичко, те знаели дори и въ-

[1] В текста има лакуна. Изречението е допълнено по смисъл.

centes. Hanc secuti sententiam, qúam utilem existimarunt, itineribus lentis, miscentes cuncta populationibus et incendiis, nullo renitente pergebant.

трешността на домовете, камо ли пък на градовете. Взели веднъж това решение, което сметнали за полезно, бавно и без никой да им се съпротивлява, те потеглили, като опожарявали и унищожавали всичко по пътя си.

2. Obsessi vero apud Hardrianopolim, post eorum abitum tempestivum, cum vacare hoste loca proxima conpertae fidei nuntiassent exploratores, egressi media nocte, vitatis aggeribus publicis, per nemorosa et devia, pars Filippopolim, exindeque Serdicam, alia ad Macedoniam, cum intemeratis opibus quas vehebant, omni studio ad properandum excogitato, currebant, velut in regionibus illis repperiendo Valente. Quem inter medios certaminum turbines oppetisse, vel certe ad tugurium confugisse, ubi aestimatus est vi periisse flammarum, penitus ignorabant. (pp. 591_1 — 598_{21}).

2. След тяхното навременно оттегляне обсадените в Адрианопол, като узнали от изпитани разузнавачи, че близките места са вече опразнени от неприятеля, излезли посред нощ от града. Като избягвали държавните пътища и се движели през горски и странични пътеки, едни от тях се отправили към Филипопол и оттам за Сердика, а други — към Македония. Те носели със себе си оцелелите си вещи и бързали с всички възможни сили, сякаш в тия области щели да намерят Валент. Те съвсем не знаели, че той бил загинал в самия вихър на сражението или пък че бил потърсил убежище в една селска къща, гдето, както се смятало, загинал всред пламъците.

31. Gothi Thracias devastant

31. Готите опустошават Тракия

XXXI. 16, 3. At Gothi Hunnis Halanisque permixti, nimium bellicosis et fortibus, rerumque asperarum difficultatibus induratis, quos miris praemiorum inlecebris sibi sociarat sollertia Fritigerni, fixis iuxta Perinthum castris, ipsam quidem urbem cladum memores pristinarum, nec adire nec temptare sunt ausi, agros vero fertiles late distentos et longe, ad extremam vastavere paenuriam, cultoribus caesis aut captis. 4. Unde Constantinopolim, copiarum cumulis inhiantes amplissimis, formas quadratorum agminum insidiarum metu servantes, ire ocius festinabant, multa in exitium urbis incitae molituri. Quos inferentes sese inmodice, obicesque portarum paene pulsantes, hoc casu caeleste reppulit numen. 5. Saracenorum cuneus (super quorum origine, moribusque, diversis in locis rettulimus plura), ad furta magis expeditionalium rerum, quam ad concursatorias habilis pugnas, recens illuc accersitus, congressurus

XXXI. 16, 3. Готите пък, примесени с твърде войнствените и храбри хуни и алани, които били калени в трудностите на мъчни походи и които ловкият Фритигерн бил привлякъл за съюзници с обещания за чудни награди, се разположили на стан край Перинт, но не се осмелили да се доближат до самия град, нито да го нападнат, понеже помнели неотдавнашните си поражения. Обаче те опустошили напълно простиращите се надлъж и нашир плодородни полета, като избили или пленили техните обитатели. 4. Оттам, като жадували за несметните богатства на Константинопол и като запазвали от страх пред засади формата каре, те бързо се движели към тоя славен град, като кроели много планове за унищожаването му. Те се нахвърлили невъздържано срещу града и нападали вече барикадите пред вратите му, когато по божия воля били отблъснати по една случайност. 5. Едно отделение сарацини[1], върху чийто произход и нрави говорим по-подробно на други места, годно поскоро за грабителски набези, отколкото за открито сражение, и повикано отскоро

[1] Сарацините са племе, което живеело в Арабия, а по-късно с неговото име се означавали изобщо арабите.

barbarorum globo repente conspecto, a civitate fidenter erupit, diuque extento certamine pertinaci, aequis partes discessere momentis. 6. Sed orientalis turma novo neque ante viso superavit eventu. Ex ea enim crinitus quidam, nudus omnia praeter pubem, subraucum et lugubre strepens, educto pugione, agmini se medio Gothorum inseruit, et interfecti hostis iugulo labra admovit, effusumque cruorem exuxit. Quo monstruoso miraculo barbari territi, postea non ferocientes ex more, cum agendum adpeterent aliquid, sed ambiguis gressibus incedebant. 7. Processu dein audacia fracta, cum murorum ambitum insularumque spatiis inmensis oblongum, et inaccessas pulchritudines urbis, et incolentium plebem considerarent inmensam, iuxtaque fretum, quod Pontum disterminat et Aegeum, disiectis bellorum officinis, quas parabant, post accepta maiora funera quam inlata, exinde digressi sunt effusorie per arctoas provincias, quas peragravere licenter, ad usque radices Alpium Iuliarum, quas Venetas appellabat antiquitas. (pp. 598_{22} — 599_{24}).

тук, излязло самоуверено от града, за да влезе в сражение с една неприятелска дружина, която се появила неочаквано. Продължителна и упорита била борбата и двете страни се разделили, без да се реши сражението. 6. Но ориенталското отделение излязло победител с нещо ново и невиждано дотогава: един сарацин, обрасъл в косми и съвсем гол — само срамните му части били покрити — с прегракнал глас надал зловещ вик, втурнал се с извaден кинжал всред готската дружина, убил един неприятел и като допрял устните си до гърлото му, изсмукал бликналата кръв. Ужасени от тая чудовищна гледка, варварите след това не проявили обичайната си буйна смелост, когато предпремали нападение, а пристъпвали с колебливи стъпки. 7. Дързостта им била напълно сломена, когато с наближаването си видели огромния, пръстен стени и грамадните пространства застроени с неколкоетажни сгради, недостъпните крепости на града и безбройните му жители, а до самия град протока, който отделя Понт от Егейско море. Затова те унищожили военните работилници, които създали, и след като претърпели повече човешки жертви, отколкото причинили, се оттеглили и се пръснали нашироко в северните провинции, които пребродили свободно чак до подножието на Юлийските Алпи, наричани в древността Венетски[1].

[1] За Юлийските Алпи вж. стр. 134, бел. 1.

XII. КЛАВДИЙ КЛАВДИАН

Клавдиан (Claudius Claudianus) е последният значителен представител на античната поезия. Той писал и на гръцки, и на латински. Голям майстор на стиха, Клавдиан прославя единството на римския свят, неговото бележито минало и предвещава вечност на Рим. Като произведения обаче от епохата на криза и упадък творбите му не се отличават с дълбоко идейно съдържание. Характерни за тях са преди всичко природните описания и реторичнопохвалните прослави на миналото на Римската империя.

Роден в последните десетилетия на IV в. в Александрия, той идва в 395 г. в Рим и наскоро бива приобщен към придворните кръгове. Неговите похвални стихове и възторжени хвалебствия към Стилихон му осигуряват покровителството на най-могъщия човек в Западната римска империя. Той се издига като пръв придворен поет. Между 400—402 г. получил ранг патриций и честта да му бъде поставена статуя на форума. Последните сведения за живота му стигат до 404 г. Вероятно е починал наскоро, и то твърде млад.

Като последовател на александрийската школа с нейната митологическа ученост той е писал многобройни идилии, епиграми, поеми с богато митическо съдържание.

За историята особена стойност имат неговите творби с историческа тематика. Това са редица поеми и хвалебствия за Стилихон, Хонорий, или пък остронападателни стихове против първите хора на източния двор — Руфин и Евтропий: За консулството на Стилихон, Полентийската война, За шестото консулство на Хонорий, Срещу Руфин, Срещу Евтропий и др.

Всички тия поеми съдържат богат исторически материал и въпреки своя панегиричен или остронападателен тон и своята поетично-митологическа украса, установено е, че авторът предава много точно и вярно отделните факти и събития. Ето защо тия поеми са първостепенен исторически извор за периода 395—404 г.

Тъй като редица от събитията през тази епоха са се развили в Илирик и Тракия, във връзка с действията на готите и борбите между Стилихон, Аларих, Руфин, то много сведения у Клавдиан са важен извор за балканските земи от тия години. Трябва да се отбележи обаче, че що се отнася до споменатите особености на природата в Тракия, то тук Клавдиан е отразил съществуващите в римската литература шаблонни представи за нея.

Отделните съчинения на Клавдиан са запазени в много ръкописи. По-важни от тях са: Cod. Vaticanus, 2809 membr. (V), от XI в.; Cod. Bruxellensis, 5381 (C), от XI в.; Cod. Ambrosianus S 66 sup. membr. (A), от XV в.

ИЗДАНИЯ: *Claudii Claudiani* Carmina, recensuit Theodorus Birt, MGH AA, X, Berolini 1892. Преведените тук откъси са дадени по това издание.

КНИЖНИНА: *Volmer*, Claudius Claudianus, PWRE, III, кол. 2652—2660. — *W. S. Teuffel's* Geschichte der römischen Literatur, bearbeitet von W. Kroll und F. Skutsch, III, VI Aufl., Leipzig-Berlin 1913, стр. 356—361. — *L. Schmidt*, Geschichte der deutschen Stämme. Die Ostgermanen, II Aufl., München 1934. — *E. Démougeot*, De l'unité à la division de l'Empire Romain, Paris 1951. — *И. М. Тронский*, История античной литературы, II изд., Москва-Ленинград 1951, стр. 489. — *Хр. М. Данов*, Към историческия облик на древна Тракия, II, ГСУИФФ, XIII, 1946/47, стр. 66—67.

CLAUDII CLAUDIANI

CARMINA

I. De barbaris in Rufini exercitu militantibus

III, 305—341.

Sic avidus praedo iam non per singula saevit.
Sed sceptris inferre minas omnique perempto
Milite Romanas ardet prosternere vires
Iamque Getas Histrumque movet Scythiamque receptat
Auxilio traditque suas hostilibus armis
Relliquias. Mixtis descendit Sarmata Dacis
Et qui cornipedes in pocula vulnerat audax
Massagetes caesamque bibens Maeotin Alanus
Membraque qui ferro gaudet pinxisse Gelonus,
Rufino collecta manus. Vetat ille domari
Innectitque moras et congrua tempora differt.
Nam tua cum Geticas stravisset dextra catervas,
Ulta ducis socii letum, parsque una maneret
Debilior facilisque capi, tunc impius ille

КЛАВДИЙ КЛАВДИАН

ПОЕМИ

1. Варвари служат във войската на Руфин

III, 305—341. Така този алчен разбойник[1] вече не свирепствува само срещу отделни неща, но той гори от желание да заплаши трона и да сломи римската мощ, като унищожи напълно войската. И той вече раздвижва гетите и Истър, приема в своя помощ Скития и предава на вражеските войници това, което му е останало. Слиза вече сарматът заедно с дакиеца и дръзкия масагет, който наранява конете, за да пие кръвта им, и алана, който пие вода, като счупва леда на Меотида, и гелона, който се радва, че е нарисувал тялото си със желязо. От всичко това е събрана войската на Руфин. Той забранява те да бъдат усмирявани, бави се и отлага благоприятния момент. И наистина, когато твоята[2] десница беше разбила гетските тълпи, като отмъсти за смъртта на вожда[3], твой съюзник, и оставаше една по-слаба част, която можеше лесно да бъде пле-

[1] Отнася се до Флавий Руфин, една от най-изтъкнатите политически личности в източната част на Римската империя, който при Теодосий I и Аркадий (между 382 и 27. XI. 395 г., когато бил убит) заемал поста пръв министър. В дадения тук откъс е намерил отражение пуснатия от Руфиновите противници слух, че уж той бил предизвикал варварските нападения над държавата. Срв. *Seek*, Rufinus, PWRE, I A, кол. 1189—1193, п. 23. [2] Сиреч десницата на Стилихон. Стилихон е пръв министър на западноримския император Хонорий. По произход вандал, той играл голяма роля в политическия живот на Римската империя точно по време на нейното разделяне, за което и сам допринесъл. Проявил се и като способен пълководец. Бил убит през 408 г. Срв. *Démougeot*, De l'unité. [3] Под „вожда" се разбира началникът на войските в Тракия Промот. В 386 г. той осуетил опита на остготите да преминат в Тракия. Вж. стр. 200, бел. 4. В 391 г., водейки борба с бастарните, той бил убит с измама от тях (вж. *Zos.* IV, 51). Стилихон успял по-късно да нанесе такова тежко поражение на тия бастарни, че след това вече те не могли да се съвземат. Срв. *Démougeot*, De l'unité стр. 115, 136.

Proditor imperii coniuratusque Getarum
Distulit instantes eluso principe pugnas
Hunorum laturus opem, quos affore bello
Norat et invisis mox se coniungere castris.
Est genus extremos Scythiae vergentis in ortus
Trans gelidum Tanain, quo non animosius ullum
Arctos alit. Turpes habitus obscaenaque visu
Corpora; mens duro nunquam cessura labori:
Praeda cibus, vitanda Ceres frontemque secari
Ludus et occisos pulchrum iurare parentes.
Nec plus nubigenas duplex natura biformes
Cognatis aptavit equis: acerrima nullo
Ordine mobilitas insperatique recursus.
Quos tamen impavidus contra spumantis ad Hebri
Tendis aquas, sic ante tubas aciemque precatus:
„Mavors, nubifero seu tu procumbis in Haemo
Seu te cana gelu Rhodope seu remige Medo
Sollicitatus Athos seu caligantia nigris
Ilicibus Pangaea tenent, accingere mecum
Et Thracas defende tuos. Si laetior adsit
Gloria vestita spoliis donabere quercu".
Audiit illa pater scopulisque nivalibus Haemi
Surgit et hortatur celeres clamore ministros. (pp. 29—31).

нена, тогава оня безчестен предател[1] на империята и съзаклятник с гетите отложи предстоящите битки, като измами императора[2], че ще докара подкрепата на хуните, за които знаеше, че ще участвуват във войната и че скоро ще се присъединят към вражеските лагери.

Има един народ[3] в Скития, която се простира до крайния изток, отвъд студения Танаис, народ, по-смел от когото северът не е отглеждал. Външният вид на тия хора е грозен, телата им — отвратителни за гледане. Духът им никога не отстъпва на сурови изпитания. Храната си доставят с грабеж, отбягват даровете на Церера[4] и за тях е шега да си разрязват челото и е славно да се кълнат в убитите си родители. Дори двойната природа не е свързвала по-добре със сродните им коне двуобразните кентаври: най-бърза подвижност без всякакъв ред и неочаквани връщания. Все пак ти[5] се отправяш безстрашно срещу такива врагове при пенестите води на Хебър и преди да засвирят тръбите за битка, се помоли така: „Марсе[6], било че ти лежиш на облаконосния Хемус, или пък пребиваваш на побелялата от студ Родопа, или на обезпокоения от мидийския гребец Атон[7], или на потъмнелия от черни дъбове Пангей[8], въоръжи се заедно с мен и защити своите траки. Ако славата ми се усмихне, ще бъдеш надарен с дъб, покрит с плячка".

Чу бащата [9] това, вдигна се от покритите със сняг канари на Хемус и с вик насърчи бързите си служители.

III, 349—353.
Sic fatus campo insiluit lateque fugatas
Hinc Stilicho turmas, illinc Gradivus agebat
Et clipeis et mole pares; stat cassis utrique
Sidereis hirsuta iubis loricaque cursu
Aestuat et largo saturatur vulnere cornus. (p. 31).

III, 349—353. Казвайки това, той скочи в полето и от една страна Стилихон, от друга Градив [10] с еднакво тежки щитове гонеха пръснатите нашироко дружини. И двамата носеха шлемове с блестящ гребен; ризниците им се сгорещяваха от тичане и копието им се насищаше с дълбоки рани.

---

[1] Сиреч Руфин. [2] Имп. Теодосий I. [3] Касае се за хуните. Вж. стр. 109, бел. 3. [4] Церера, гръцката Деметра, е богиня на земеделието. Изразът означава, че те не са се занимавали със земеделие. [5] Сиреч Стилихон. Това са събития от 391 г. Вж. стр. 199, 201 бел. 3, 1. [6] Касае се за Марс, римския бог на войната. [7] Прави се намек за преминаването на персийската флота през Халкидическия полуостров по време на гръко-персийските войни. Срв. *Amm. Marc.*, XXXI 4, 7 (тук стр. 163). [8] Пангей е дн. Пърнардаг (Кушница), планина в Орфанския залив. [9] Сиреч Марс. [10] Градив е епитет на Марс.

2. Thracia et Illyricum a barbaris devastantur

V, 22—28.
Haec fatus ventis veluti si frena resolvat
Aeolus, abrupto gentes sic obice fudit
Laxavitque viam bellis et, ne qua maneret
Immunis regio, cladem divisit in orbem
Disposuitque nefas. Alii per terga ferocis
Danuvii solidata ruunt expertaque remos
Frangunt stagna rotis; (p. 35).

V, 36—53.
Geticis Europa catervis
Ludibrio praedaeque datur frondentis ad usque
Dalmatiae fines: omnis quae mobile Ponti
Aequor et Adriacas tellus interiacet undas
Squalet inops pecudum, nullis habitata colonis
Instar anhelantis Libyae, quae torrida semper
Solibus humano nescit mansuescere cultu.
Thessalus ardet ager; reticet pastore fugato
Pelion; Emathias ignis populatur aristas.
Nam plaga Pannoniae miserandaque moenia Thracum
Arvaque Mysorum[a] iam nulli flebile damnum,
Sed cursus sollemnis erat campusque furori
Expositus, sensumque malis detraxerat usus.
Eheu quam brevibus pereunt ingentia causis!
Imperium tanto quaesitum sanguine, tanto
Servatum, quod mille ducum peperere labores,
Quod tantis Romana manus contexuit annis,
Proditor unus iners angusto tempore vertit. (pp. 35—36).

V, 156—162.
Quascumque paravit
Hic Augustus opes et quas post bella recepit,
Solus habet, possessa semel nec reddere curat.

a) mysorum *VA*, misorum *φ*, Moesorum *exc. Laeti.*

2. *Варвари опустошават Илирик и Тракия*

V, 22—28. След тия думи, както Еол[1] би отпуснал юздите на ветровете, така и Руфин, премахвайки преградата, позволи племена да нахлуят[2] и отвори път за войни, и за да не остане някаква област незасегната, той раздели и разпредели опустошенията и престъпленията по целия свят. Едни се втурват по втвърдения гръб на суровия Дунав и чупят с колите си водите, които по-рано познавали веслата им.

V, 36—53. Европа чак до земите на гористата Далмация е отдадена като плячка и подигравка на гетските тълпи[3]: цялата земя, която се простира между непостоянните води на Понта и вълните на Адриатическо море, пустее, лишена от добитък, необитавана от никакви колони, също като задъхващата се от горещина Либия, която, изсушавана непрекъснато от слънцето, не може да свикне на обработване от човешка ръка. Гори тесалийската земя; мълчи Пелион[4], понеже са пропъдени овчарите; огън опустошава нивите на Ематия[5]. Областта Панония, крепостите на траките, които заслужават съжаление, и полята на мизите не предизвикват вече сълзи у никого — нахлуването ставаше ежегодно, полята бяха изложени на опустошения и навикът бе притъпил чувството ни за нещастие. Уви! Какви големи неща се унищожават за кратко време! Държавата, изградена и запазена с толкова много кръв, която бе създадена с усилията на хиляди вождове, която римската ръка беше закриляла в продължение на толкова години, бе съборена за кратко време от един предател и негодник[6].

V, 156—162. Всичките богатства, които този император Хонорий[7] събра и които получи след войните, той[8] единствен ги притежава. И веднъж придобити, не се грижи да ги връща. И,

[1] Еол е гръцки бог на ветровете. [2] Касае се за нахлуването на варварски племена, между които имало и немалко хуни, в Тракия и през кавказките проходи в Мала Азия, Армения, дори до Сирия, непосредствено след смъртта на Теодосий I (395). Срв. *Stein*, Geschichte I, стр. 349—350. [3] Клавдиан има пред вид нахлувания на варварски племена в Панония и Тракия през 394—395 г. [4] Пелион е планина в Тесалия. [5] Ематия е митологично име на Македония. [6] Намек за действията на Руфин. Вж. стр. 192, бел. 1. Клавдиан е изразител на настроенията на противниците на Руфин. [7] Имп. Хонорий (395—423). [8] Сиреч Стилихон (вж. стр. 192, бел. 2). Откъсът представя реч, която произнася Руфин, един от враговете на Стилихон.

Scilicet Ille quidem tranquilla pace fruetur;
Nos premat obsidio. Quid partem invadere temptat?
Deserat Illyricos fines; Eoa remittat
Agmina; (p. 40).

разбира се, той ще се наслаждава на спокойния мир, а нас нека ни измъчва с обсада. Защо се опитва да напада [вашата] част? Нека да напусне пределите на Илирик; нека върне източните войски[1].

V, 199—202.
Dubios anceps sententia volvit
Eventus: peragat pugnas an fortia coepta
Deserat? Illyricis ardet succurrere damnis;
Praeceptis obstare timet. (p. 41).

V, 199—202. Колебаещ се в мислите си, той[2] обсъжда неясния изход: да изкара ли до край битките или да се откаже от започнатото смело дело? Той гори от желание да помогне на изпадналия в беда Илирик, но се страхува да се противопостави на заповедите.

3. Exercitus Romanus via Egnatia Heracleam pervenit

3. Римска войска по Егнациевия път стига до Хераклея

V, 278—280.
Tristior Haemoniis miles digressus ab oris
Tangebat Macetum[a] fines murosque subibat,
Thessalonica, tuos. (p. 44).

V, 278—280. Твърде тъжни, войниците[3] напуснаха земите на Хемония[4], достигнаха границите на македонците и се приближиха до твоите стени, о Солун!

V, 289—292.
Aequalis tantam tenuit constantia turbam
Et fuit arcanum populo. Percurritur Hebrus[b],
Deseritur Rhodope Thracumque per ardua tendunt
Donec ad Herculei perventum nominis urbem (pp. 44—45).

V, 289—292. От също такава твърдост беше обладано и толкова голямото множество и това остана скрито за народа. Войниците бързо преминават Хебър[5], напущат Родопа и се отправят през стръмнините на Тракия, докато стигнат и до града на Херакъл[6].

4. De damnis Illyrico illatis

4. За бедствията на Илирик

XV, 311—313.
Debueras etiam fraternis obvius ire
Hostibus, ille tuis. Quae gens, quis Rhenus et Hister
Vos opibus iunctos conspirantesque tulisset? (p. 65).

XV, 311—313. Ти[7] трябваше също да потеглиш срещу враговете на брат си[8], а той против твоите. Кой народ покрай Рейн и Истър би понесъл вашите съединени сили и вашето единодушие?

---

a) macetum *EVC*, macedum *φ*. b) hęmus *Em*, Aemus *ε*.

---

[1] Под „източни войски" се разбират войските, които Теодосий I изпратил на запад, за да се борят против узурпатора Евгений. Поради смъртта на Теодосий на 17 януари 395 г. тия войски останали под разпорежданeто на Хонорий. Тяхното отсъствие станало причина варварски племена да нападнат и опустошат Тракия. По същото време Стилихон с успешни действия прогонил готите от Панония и Далмация и притиснал Аларих. За тия събития срв. *Stein*, Geschichte I, стр. 350—351; *Dêmougeot*, De l'unité, стр. 152—153; *Schmidt*, Die Ostgermanen [2], стр. 427 сл. [2] Сиреч Стилихон. Той се подчинил на желанието на имп. Аркадий. [3] Съгласно поетото задължение Стилихон изпратил обратно източноримските войски в Константинопол. В пасажа се описва техният поход по Via Egnatia от Тесалия до Константинопол. Срв. *Dêmougeot*, De l'unité, стр. 154—155. [4] Под Хемония се разбират най-общо северните области на Гърция, а понякога и по-специално Тесалия. [5] Походът на източноримските части по посочения път е траял към 30 дни. [6] Сиреч до Хераклея, дн. Ерегли. [7] Сиреч имп. Хонорий. [8] Сиреч имп. Аркадий.

XV, 451—453.
„Nonne mori satius, vitae quam ferre pudorem?
Nam quae iam regio restat, si dedita Mauris
Regibus Illyricis accesserit Africa damnis? (p. 70).

XV, 451—453. Не е ли по-добре да се умре, отколкото жив да носиш позора? И наистина коя област още остава, ако към Илирик, който е изпаднал в беди, се прибави и Африка, предадена на мавърските царе?[1]

5. De gruibus circa Strymonem habitacula habentibus

5. Жерави около Струма

XV, 472—476.
Ilicet auguriis alacres per saxa citati
Torrentesque ruunt; non mons, non silva retardat:
Pendula ceu parvis moturae bella colonis
Ingenti clangore grues aestiva relinquunt
Thracia, cum tepido permutant Strymona Nilo. (p. 71).

XV, 472—476. И веднага, възбудени от предсказанията, те[2] бързо се втурват през скали и потоци; нито планина, нито гора ги забавя: също както жеравите, които, като променят Струма с топлия Нил[3], напущат с голям крясък топлите тракийски места, за да водят с малките хора[4] войни с несигурен успех.

6. De stragibus in Illyrico et de ruinis in Thracia et Macedonia a barbaris factis

6. Кланета в Илирик и разрушения в Тракия и Македония

XX, 103—111.
Ecce autem flavis Gradivus ab usque Gelonis
Arva cruentato repetebat Thracia curru:
Subsidunt Pangaea rotis altaeque sonoro
Stridunt axe nives. Ut vertice constitit Haemi
Femineasque togas pressis conspexit habenis,
Subrisit crudele pater cristisque micantem
Quassavit galeam; tunc implacabile numen
Bellonam adloquitur, quae sanguine sordida vestem
Illyricis pingues pectebat stragibus hydros: (p. 100).

XX, 103—111. Ето Градив се връщаше върху окървавената си колесница от [страната на] русите гелони в земите на Тракия. Пангей се снишава пред колелетата и дълбоките снегове скърцат под шумната ос. Щом застана на върха на Хемус и видя женската тога, като сви юздите, усмихна се жестоко бащата и разтърси гребена на блестящия си шлем. Тогава той заговори неумолимата богиня Белона, която носеше дреха, напоена с кръв от кланетата в Илирик, и решеше косите си от дебели змии.

XX, 146—150.
Molire tumultus.
Excute delicias. Thracum Macetumque ruinae
Taedet et in gentes iterum saevire sepultas.
Damna minus consueta movent: trans aequora saevas
Verte faces; (p. 101).

XX, 146—150. Създай, о Белона, смутове, прекрати удоволствията. Омръзнаха ми вече разрушенията в Тракия и Македония, а също така ми омръзна да свирепствувам повторно срещу унищожени народи. Вълнуват ме опустошения, каквито не е имало досега: насочи страшните си факли отвъд моретата.

---

[1] Касае се за отцепването на Африка през 395—397 г. от Западната римска империя, което било извършено от мавъра Гилдон, административния управител на тази област. Изглежда, че тук се прави намек и за факта, че в 396 г. Рим бил лишен от житен внос и от Илирик. Срв. *Démougeot*, De l'unité, стр. 178, бел. 312; *Seek*, Gildo, PWRE VII, кол. 1360—1363 [2] Това са войниците, изпратени от Стилихон да потушат бунта на Гилдон. Те заминали за Африка вероятно още през есента на 397 г. Срв. *Démougeot*, De l'unité, стр. 179. [3] Много често жеравите в античната литература се свързват с Тракия. Вероятно с това се подчертава тяхната природа на прелетни птици. Срв. например *Verg.*, Georgica, I, 120,; *Iuven.*, XIII, 167. [4] Това са пигмеите. Преданието ги локализира около град Герания (в областта между Одесос, дн. Варна, и Дионисопол, дн. Балчик), където те били прогонени от жеравите. Вж. *Plin.*, Nat. h., IV, 11, 45; *Solin.*, 10, 11.

7. *De Thraciae frigoribus*

XX, 160—165.
Sic fatus clipeo, quantum vix ipse deorum
Arbiter infesto cum percutit aegida nimbo,
Intonuit. Responsat Athos Haemusque remugit;
Ingeminat raucum Rhodope concussa fragorem.
Cornua cana gelu mirantibus extulit undis
Hebrus et exanguem glacie timor alligat Histrum. (p. 102).

7. *Студове в Тракия*

XX, 160—165. Тъй каза Марс, и дрънна с щита си така, както самият баща на боговете едва разтърсва егидата си със страшен облак. Атон отекна, Хемус прокънтя. Разтърсени, Родопите удвоиха бучащия трясък. Хебър издигна върху очудените си вълни побелелите си от студ рога и страх скова побледнелия от лед Истър.

8. *De Alarici gestis in Illyrico*

XX, 213—218.
at nunc, qui foedera rumpit,
Ditatur, qui servat, eget. Vastator Achivae
Gentis et Epirum nuper populatus inultam
Praesidet Illyrico; iam, quos obsedit, amicos
Ingreditur muros illis responsa daturus,
Quorum coniugibus potitur natosque peremit (p. 104).

8. *Делата на Аларих в Илирик*

XX, 213—218. А сега, който нарушава договорите се обогатява, който ги спазва, живее в нужда. Този[1], който опустоши провинция Ахея и наскоро разори безнаказано Епир, сега управлява Илирик. И вече идва като приятел в градовете, които беше обсаждал, за да издава наредби за тия, чиито жени владее и чиито деца бе погубил.

9. *Item de Thraciae frigoribus*

XX, 409—415.
Pulcher et urbanae cupiens exercitus umbrae,
Adsiduus ludis, avidus splendere lavacris
Nec soles imbresve pati multumque priori
Dispar, sub clipeo Thracum qui ferre pruinas,
Dum Stilicho regeret, nudoque hiemare sub axe
Sueverat et duris haurire bipennibus Hebrum.
Cum duce mutatae vires. (p. 111).

XX, 564—566.
Exultant merito gentes facilisque volenti
Praeda sumus. Iam Bistoniis Haemoque nivali
Vastior expulsis oriens squalescit aratris. (p. 116).

9. *Пак за студовете в Тракия*

XX, 409—415. А тая прекрасна войска, жадуваща за градската сянка, навикнала на игрите, жадна да блести в баните и не желаеща да понася слънчев пек или дъжд, беше твърде различна от предишната, която понасяше под тежестта на щита студовете на Тракия, когато управляваше Стилихон, и беше навикнала да зимува под открито небе и да черпи вода от Хебър като разсича леда с двуостра секира. Заедно с вожда се промениха и силите на хората.

XX, 564—566. Племената[2] заслужено ликуват и ние сме лесна плячка за всеки, който пожелае. След като бяха прогонени орачите му, изтокът започна да става пуст, по-пуст от земите на бистонците[3] и от снежния Хемус.

---

[1] Отнася се до Аларих, известен вожд на вестготите (382—412), който е важна фигура в политическия живот на балканските земи от края на IV в. В дадения тук пасаж се говори за извършеното от неговите готи голямо опустошение в Гърция и за назначаването му след това за началник на войските в Илирик. Вж. стр. 204, 205, бел. 2, 5. Срв. *Stein*, Geschichte I, стр. 353—354. [2] Сиреч готите. [3] Под „бистонци" (или „бистоии") у Клавдиан навсякъде се разбират „траки" в значение на „жители на Тракия". В действителност бистонците са известно тракийско племе, което живеело в Южна Тракия, някъде около град Абдера.

10. Greuthungi iuxta Danubium habitantes a Romanis subiguntur

XX, 576—583.
Legio pridem Romana Gruthungi,
Iura quibus victis dedimus, quibus arva domusque
Praebuimus, Lydos Asiaeque uberrima vastant
Ignibus et si quid tempestas prima reliquit
Nec vi nec numero freti; sed inertia nutrit
Proditioque ducum, quorum per crimina miles
Captivis dat terga suis, quos teste subegit
Danuvio[a], partemque timet qui reppulit omnes. (p. 117).

10. Греутунгите край Дунав биват победени от римляните

XX, 576—583. Греутунгите, които по-рано бяха римски легион, на които, след като ги победихме, дадохме права и им предоставихме земи и жилища[1], сега опустошават с огън Лидия и най-плодородните земи на Азия, и това, което е оцеляло от първата буря. Те не се уповават нито на силите си, нито на броя си. Насърдчава ги бездействието и предателството на [нашите] вождове, поради чиито престъпления войниците обръщат гръб пред своите пленници, които те бяха подчинили край Дунав, и тези войници, които бяха прогонили всички, сега се страхуват от една част от тях[2].

11. De flavis Sarmatis

IV(VIV), 14—15.
Dices „o! quotiens; „hoc mihi dulcius
Quam flavos deciens vincere Sarmatas!" (p. 123).

11. За русите сармати

IV(XIV), 14—15. Колко пъти ще казваш „о"! Това ми е по-приятно отколкото да побеждавам десятки пъти русите сармати[3].

12. De proeliis sub Haemo gestis

X, 309—312.
Dicere possemus quae proelia gesta sub Haemo.
Quaeque cruentarint fumantem Strymona pugnae,
Quam notus clipeo, quanta vi fulminet hostem,
Ni prohiberet Hymen. (pp. 137—138).

12. Сражения край Хемус

X, 309—312. Бихме могли да разкажем какви битки[4] са станали в подножието на Хемус и какви сражения са окървавили димящия Стримон, колко е прочут с щита си, с колко голяма сила поразява врага, ако Химен[5] не пречеше.

13. Theodosius de barbaris victis triumphat

VII, 22—28.
Reptasti per scuta puer, regumque recentes
Exuviae tibi ludus erant, primusque solebas
Aspera complecti torvum post proelia patrem,

13. Теодосий празнува триумф над победени варвари

VII, 22—28. Още като момче ти[6] се провираше под щитовете и си играеше с пресните трофеи на царете. Ти бе навикнал пръв да прегръщаш след сурови битки мрачния си баща[7], колкото пъти

a) Danubio ω.

[1] Сиреч една част от тях била заселена като федерати. (Вж. стр. 108, бел. 4). [2] Намек за разбиването на греутунгите (остготите) от Промот при тяхното преминаване през Дунав в Тракия през есента на 386 г. Вж. стр. 192, 200, бел. 3, 4. [3] Не само Клавдиан, но и други съвременни автори (срв. *Hieron.*, Писма, CVII, 2, говорят за русия цвят на косите у сармати, готи и други северни племена. [4] Клавдиан говори тук най-общо за борбите между готите и империята в Тракия по времето на Теодосий I. [5] Химен е гръцко божество, закрилник на брака. [6] Сиреч имп. Хонорий, когато е бил малък. [7] Сиреч имп. Теодосий I.

Signa triumphato quotiens flexisset ab Histro
Arctoa de strage calens, et poscere partem
De spoliis, Scythicos arcus aut rapta Gelonis
Cingula vel iaculum Daci vel frena Suebi. (p. 142).

той, още развълнуван от пораженията, нанесени на северните народи, победоносно се връщаше от Истър и ти искаше дял от плячката — скитски лъкове, грабнат пояс от гелон, дакийско копие или свебски юзди.

14. Stilicho Gothos in Thracia devincit

VII, 142—150.
Ut ventum ad sedes, cunctos discedere tectis
Dux iubet et generum compellat talibus ultro:
„Bellipotens Stilicho, cuius mihi robur in armis,
Pace probata fides: quid enim per proelia gessi
Te sine? quem merui te non sudante triumphum?
Odrysium pariter Getico foedavimus Hebrum
Sanguine, Sarmaticas pariter prostravimus alas
Riphaeaque simul fessos porreximus artus
In glacie stantemque rota sulcavimus Histrum. (p. 146).

14. Стилихон разбива готи в Тракия

VII, 142—150. Щом като стигат до дворците, вождът[1] заповядва всички да излязат от къщите и с такива думи заговорва своя зет[2]: „Стилихоне, смели боецо, чиято храброст аз проверих във войната, а доверието — в мира. Какво прочее съм извършил без тебе в сраженията? Какъв триумф заслужих аз без твоите усилия? Ние заедно обагрихме одризкия Хебър[3] с гетска кръв, заедно разбихме сарматските конни отреди и заедно протягахме изморените си тела по рифейския лед и набраздихме с колите си замръзналия Истър.

15. Barbari in Rhodopen et Moesiam irruunt

VIII, 49—58.
Nam cum barbaries penitus commota gementem
Irrueret Rhodopen et mixto turbine gentes
Iam deserta suas in nos transfunderet Arctos,
Danuvii totae vomerent cum proelia ripae,
Cum Geticis ingens premeretur Moesia plaustris
Flavaque Bistonios operirent agmina campos:
Omnibus afflictis et vel labentibus ictu
Vel prope casuris, unus tot funera contra
Restitit extinxitque faces agrisque colonos
Reddidit et leti rapuit de faucibus urbes. (p. 152).

15. Варвари нахлуват в Родопа и Мизия

VIII, 49—58. И наистина, когато варварите, раздвижени дълбоко, се втурваха върху стенещата Родопа, опразненият вече Север в смесен порой изливаше върху нас своите племена, когато целия бряг на Дунав бълваше битки, когато огромната Мизия се тъпчеше от гетски коли и руси пълчища покриваха бистонските поля, и всичко беше сломено, и или пропадаше под ударите, или почти щеше да пропадне, единствен той[4] застана срещу толкова много беди, изгаси пожара, възвърна колоните в полята и изтръгна градовете от бездната на смъртта.

[1] Сиреч имп. Теодосий I. [2] Сиреч Стилихон. Племенницата на Теодосий, Серена, била женена за Стилихон. [3] Вероятно се касае за разбиването на готите някъде из Родопите и техните разклонения, и то край Хебър, дн. Марица, от Стилихон през 391 г. Същото събитие е разказано и на друго място у Клавдиан. Вж. стр. 193, 201, бел. 5, 1. В пасажа се подчертава и прокарваната и на други места тенденция от Клавдиан, че Стилихон е бил постоянен спътник на Теодосий I в действията му против северните племена из балканските земи. [4] Вероятно се касае за Стилихон.

16. *Gothi Odotheo duce Danubium frustra transire conantur*

VIII, 619—637.
Prospera Romuleis sperantur tempora rebus
In nomen ventura tuum. Praemissa futuris
Dant exempla fidem: quotiens te cursibus aevi
Praefecit, totiens accessit laurea patri.
Ausi Danuvium quondam transnare Gruthungi
In lyntres fregere nemus; ter mille ruebant
Per fluvium plenae cuneis inmanibus alni.
Dux Odotheus erat. Tantae conamina classis
Incipiens aetas et primus contudit annus:
Summersae sedere rates; fluitantia numquam
Largius Arctoos pavere cadavera pisces;
Corporibus premitur Peuce[a]; per quinque recurrens
Ostia barbaricos vix egerit unda cruores,
Confessusque parens Odothei regis opima
Rettulit exuviasque tibi. Civile secundis
Conficis auspiciis bellum. Tibi debeat orbis
Fata Gruthungorum debellatumque tyrannum
Hister sanguineos egit te consule fluctus;
Alpinos genitor rupit te consule montes.
(p. 173)

16. *Готи, водени от Одотей, безуспешно се опитват да преплават Дунав*

VIII, 619—637. Щастливи времена се очакват от римската държава, които ще дойдат с твоето име. Изтъкнатите примери дават увереност за бъдещето: колкото пъти баща ти[1] те[2] постави да ръководиш събитията на нашето време[3], толкова пъти ти му донесе слава. Някога греутунгите се осмелиха да преплуват Дунава и изсякоха гората за салове[4]: три хиляди лодки от елхово дърво, пълни с неизброими отряди, се втурнаха през реката. Водач им бе Одотей. Започващият твой век и първата ти година унищожи опитите на тая така грамадна флота: корабите бяха потопени. Никога плуващи трупове не са насищали повече северните риби. Певка[5] е задръстена от тела. Водата, която изтича през пет устия, едва носи окървавените трупове на варварите. Признателният баща ти донесе най-добрата плячка от цар Одотей и неговите доспехи. При щастливо предзнаменование ти приключваш гражданската война. Нека на тебе светът бъде задължен за съдбата на греутунгите и за унищожаването на тирана. Когато ти бе консул[6], вълните на Истър бяха кървави и баща ти преодоля алпийските върхове.

17. *Bessi aurum in Thracia effodiunt*

XVII, 38—41.
Hinc sacrae mandantur opes orbisque tributa
Possessi, quidquid fluviis evolvitur auri,
Quidquid luce procul venas rimata sequaces
Abdita pallentis fodit sollertia Bessi. (p. 177).

17. *Бесите копаят злато в Тракия*

XVII, 38—41. След това ти се поверяват императорските богатства, данъците на покорения свят, каквото злато се изважда от реките, и [златото,] което сръчният бледен бес[7], скрит далеч от светлината, копае, като издирва подземните леснодостъпни жили.

18. *Stilicho in Thracia bellum gerit*

XXI, 21—22.
Aut gelidam Thracen decertatosque labores

18. *Стилихон воюва в Тракия*

XXI, 21—22. Или да възпея студената Тракия и преодолените труд-

a) petice P^1, peuce P^2

[1] Сиреч имп. Теодосий I. [2] Сиреч имп. Хонорий. [3] Сиреч колкото пъти Хонорий е бил консул. [4] Описан е опитът на греутунгите (остготите) да преминат Дунава през есента на 386 г. (вж. стр. 192, бел. 3). Вж. *Schmidt,* Die Ostgermanen[2], стр. 262—270; *Démougeot,* De l'unité, стр. 114—115. [5] В случая под Певка се разбира самото устие на Дунава, а не острова, дн. Св. Георги. [6] Посочените събития са станали по време на първото му консулство, когато Хонорий е бил двегодишен, сиреч в 386 г. [7] Бесите са били прочути рудари в древността. Вж. стр. 108, бел. 1.

Hebro teste canam? (p. 190).

XXI, 104—115.

Nec Mulciber auctor
Mendacis clipei fabricataque vatibus arma
Conatus iuvere tuos: tot barbara solus
Milia iam pridem miseram vastantia Thracen
Finibus exiguae vallis conclusa tenebas.
Non te terrisonus stridor venientis Alani
Nec vaga Chunorum feritas, non falce Gelonus,
Non arcu pepulere Getae, non Sarmata conto.
Extinctique forent penitus, ni more maligno
Falleret Augustas occultus proditor aures
Obstrueretque moras strictumque reconderet ensem,
Solveret obsessos, praeberet foedera captis.
(p. 193).

XXI, 122—137.

Quotiens sub pellibus egit
Edonas hiemes et tardi flabra Bootae
Sub divo Riphaea tulit! cumque igne propinquo
Frigora vix ferrent alii, tunc iste rigentem
Danuvium calcabat eques nivibusque profundum
Scandebat cristatus Athon lateque corusco
Curvatas glacie silvas umbone ruebat.
Nunc prope Cimmerii tendebat litora Ponti,
Nunc dabat hibernum Rhodope nimbosa cubile.
Vos Haemi gelidae valles, quas saepe cruentis
Stragibus aequavit Stilicho, vos Thracia testor
Flumina, quae largo mutastis sanguine fluctus;
Dicite Bisaltae vel qui Pangaea iuvencis
Scinditis, offenso quantae sub vomere putres

ности в сраженията[1], които станаха край Хебър.

XXI, 104—115. И Мулцибер[2], творец на измисления щит,[3] и оръжията, изковани от поетите, не подпомогнаха твоите опити: ти[4] сам държеше затворени в границите на една малка долина толкова хиляди варвари, още от по-рано опустошаващи нещастната Тракия[5]. Не те накара да отстъпиш нито страшният крясък на идващия алан, нито необузданата свирепост на хуните, нито гелонът със своя сърп, нито гетите със своя лък, нито сарматът със своето копие. И те щяха да бъдат унищожени напълно, ако скрит предател[6] поради своето злонравие не беше измамил ушите на императора[7] и не беше причинил забавяне, и не беше скрил извадения меч, и не беше освободил обсадените, и не беше предложил договор на пленените.

XXI, 122—137. Колко пъти той[8] е прекарвал едонските зими[9] под палатка и е понасял рифейските северни ветрове[10] под открито небе! И когато другите едва понасяха студовете, макар че наблизо гореше огън, тогава той на кон тъпчеше замръзналия Дунав, изкачваше с шлем на глава потъналия в снеговете Атон и се втурваше с блестящия си надалече щит всред превитите от лед гори. Ту се отправяше близо до кимерийските брегове[11] на Понта, ту обвитите в мъгли Родопи му даваха легло през зимата. Призовавам ви за свидетели вас, студени долини на Хемус, които често Стилихон изпълваше с кървави трупове, вас, тракийски реки, които променихте течението си поради изобилно пролятата кръв. Кажете, бизалти[12], или вие, които браздите Пангей с юнци! Колко много изгнили шлемове изкачат от буците пръст

[1] За тия събития вж. стр. 193, 199, 201, бел. 5, 3, 5. [2] Друго име на бог Вулкан, гръцкия Хефест. [3] Припомня се известният разказ в Илиадата за изработването на Ахиловия щит от страна на Хефест. [4] Стилихон. [5] Това са събития от 391 г. Вж. стр, 193, 199, 201, бел. 5, 3, 5. Стилихон успял да победи готите и се готвел да ги унищожи, ако не била дошла заповед от Теодосий, издадена под влияние на Руфин, да се оттегли. Срв. *Schmidt*, Die Ostgermanen[2], стр. 424. [6] Вероятно Руфин. [7] Сиреч Теодосий I. [8] Сиреч Стилихон. [9] Под „едонци“ Клавдиан разбира навсякъде „траки“ в значение на „жители на Тракия“ (също както и при бистонците, вж. стр. 197, бел. 3). Едонците (едоните) са едно от най-известните тракийски племена, обитавало средното и долно течение на р. Струма. [10] С понятието „рифейски ветрове“ се означава символично „крайния север“, където се намирали мнимите Рифейски планини. [11] Това е Керч и Керченският проток. [12] Бизалти е известно тракийско племе, което живеело по долното течение на р. Струма.

Dissiliant glaebis galeae vel qualia rastris
Ossa peremptorum resonent inmania regum.
(pp. 193—194).

закачени от ралото или какви грамадни купчини кости от загинали царе кънтят от ударите на мотиките ви.

19. *Agricultura in Pannonia renovatur*

XXII, 184—185.
Undique legati properant generique sub ore
In tua centenas aptant praeconia voces.
(p. 209).

XXII, 190—207.
Hinc Poeni cumulant laudes, quod rura tyranno
Libera possideant; hinc obsidione solutus
Pannonius potorque Savi, quod clausa tot annis
Oppida laxatis ausus iam pendere portis
Rursum cote novat nigras rubigine falces
Exesosque situ cogit splendere ligones
Agnoscitque casas et collibus oscula notis
Figit et impresso glaebis non credit aratro,
Exsectis, inculta dabant quas saecula, silvis
Restituit terras et opacum vitibus Histrum
Conserit et patrium vectigal solvere gaudet,
Inmunis qui clade fuit. Te sospite fas est
Vexatum laceri corpus iuvenescere regni.
Sub tot principibus quaecumque amisimus olim,
Tu reddis. Solo poterit Stilichone medente
Crescere Romanum vulnus tectura cicatrix;
Inque suos tandem fines redeunte colono
Illyricis iterum ditabitur aula tributis.
(pp. 209—210).

19. *Възстановяване на земеделието в Панония*

XXII, 184—185. Отвсякъде бързат пратеници и пред очите на зет ти[1] те си приготвят по стотици гласове, за да те прославят.

XXII, 190—207. След това картагенците те отрупват със слава, понеже притежават земите си, освободени от тирана, също и панонецът[2], освободен от обсадата, и тоя, който пие от водата на Сава — понеже се осмели вече да отвори градовете, затворени от толкова години, като отлости вратите. Той подновява с брус почернелите от ръжда сърпове, излъсква разядените от бездействие мотики, познава колибите си, целува познатите хълмове и не вярва, че ралото, което той притиска отново, изсича буци пръст. И като изсича горите, които дългото необработване беше създало, той възстановява обработваеми земи и засажда лозя край сенчестия бряг на Дунав и тоя, който бе пощаден от войната, се радва, че плаща данъка, който са плащали неговите бащи. Докато ти си жив, измъченото тяло на изтощената държава може да се подмлади. Ти възвръщаш всичко, което ние някога загубихме при толкова много императори Само при лекуването от страна на Стилихон белегът ще може да зарасне, за да скрие римската рана. Най-после със завръщането на колона в своите земи дворът отново ще се обогатява от илирийските данъци.

20. *Alaricus bellum in Thracia gerit*

XXVIII, 103—108.
Duo namque fuere
Europae Libyaeque hostes: Maurusius Atlas
Gildonis Furias, Alaricum barbara Peuce
Nutrierat, qui saepe tuum sprevere profana

20. *Аларих воюва в Тракия*

XXVIII, 103—108. И наистина имаше двама врагове в Европа и Либия: мавърският Атлас беше отхранил безумния Гилдон[3], а варварската Певка — Аларих[4]. Те често с нечистата си мисъл

[1] Сиреч пред очите на Хонорий, който бил женен за дъщерята на Стилихон — Мария, а покъсно и за втората му дъщеря — Терманция. Срв. *Stein,* Geschichte, I, стр. 347. [2] В целия пасаж се подчертава благодарността на панонците поради прогонване на готите от Панония. Вж. стр. 195, бел. 1. Стилихон успял да закрепи временно северните граници на Западния Илирик, като същевременно поселил и маркомани като федерати в Първа Панония и Крайбрежен Норикум. Срв. *Stein,* Geschichte, I, стр. 354; *Démougeot,* De l'unité, стр. 169. [3] Вж. стр. 196, бел. 1. [4] Вж. стр. 197, бел. 1.

Mente patrem. Thracum venientem finibus alter
Hebri clausit aquis; (p. 239)

пренебрегваха твоя баща[1]. Единият му препречи пътя при водите на Хебър, когато идваше от тракийските области[2].

XXVIII, 218—228.

Fesso si deficit agmine miles,
Utitur auxiliis damni securus, et astu
Debilitat saevum cognatis viribus Histrum
Et duplici lucro committens proelia vertit
In se barbariem nobis utrimque cadentem.
Ipsum te caperet letoque, Alarice, dedisset,
Ni calor incauti male festinatus Alani
Dispositum turbasset opus; prope captus anhelum
Verbere cogis equum, nec te vitasse dolemus.
I potius genti reliquus tantisque superstes
Danuvii populis, i, nostrum vive trophaeum. (p. 243).

XXVIII, 218—228. Ако поради изморяването на войската не му достигнат войници, той[3] си служи със съюзници, без да се грижи за загубите. Чрез военна хитрост той изтощава свирепия Истър със родствени нему сили и започвайки битки с двойна печалба, той изправя едни срещу други варварите, които падат от двете страни за наша изгода. Аларих, той щеше да плени самия тебе и да те погуби, ако прибързаната припряност на един непредпазлив алан не бе разбъркала наредената работа. Почти пленен, ти подкарваш с удари запъхтения си кон и ние не съжаляваме, че ти се отърва. Върви по-скоро като останка от своя народ и като оцелял всред толкова много народи покрай Дунав, върви и живей като наш трофей.

XXVIII, 647—648.

Et sextas Getica praevelans fronde secures
Colla triumphati proculcat Honorius Histri. (p. 258).

XXVIII, 647—648. За шести път[4] Хонорий украсява с гетски листа консулската брадва и тъпче шията на победения Истър.

XXVI, 164—181.

qualem Stilicho deiecerit hostem,
Thraces et Haemonii poterunt Moesique fateri.
Frigida ter decies nudatum frondibus Haemum
Tendit hiems vestire gelu totidemque solutis
Ver nivibus viridem monti reparavit amictum,
Ex quo iam patrios gens oblita Triones
Atque Histrum transvecta semel vestigia fixit
Threicio funesta solo: seu fata vocabant
Seu gravis ira deum, seriem meditata ruinis.
Ex illo, quocumque vagos impegit Erinys,
Grandinis auf morbi ritu per devia rerum,
Praecipites per clausa ruunt, nec contigit ullis
Amnibus aut scopulis proprias defendere terras.

XXVI, 164—181. Траките, хемонийците и мизите ще могат да разкажат какъв враг е отхвърлил Стилихон. За тридесети път студената зима облече със сняг оголелия от шумата Хемус и толкова пъти се стопиха снеговете и пролетта възстанови зелената дреха на планината, откакто този народ, забравил бащиния си Север, пренесен през Истър, за пръв път[5] стъпи за гибел в тракийска земя било призован от съдбата, било — от тежкия гнев на боговете, замислили многобройни разрушения. Оттогава, накъдето и да ги бяха тласкали Ериниите[6] да блуждаят през непроходими и недостъпни места, като градушка или мор се втурват стремително и не се удаде на никоя река или скала да защити

[1] Сиреч бащата на Хонорий — имп. Теодосий I. [2] Клавдиан пак прави намек за събитията от 391 г. Вж. стр. 193, 199, 201, бел. 5, 3, 5. [3] Стилихон. [4] Хонорий е консул за шести път в 404 г. [5] В действителност вестготите за пръв път преминали масово в Тракия в 376 г. В 365 г. обаче една голяма група от тях взела участие в бунта на Прокопий. Вж. стр. 153, бел. 1 и съответния текст на Амиан Марцелин. [6] Ериниите са зли, отмъстителни божества в гръцката митология.

Nil Rhodope, nil vastus Athos, nil profuit Hebrus
Odrysiis; facili contemptum Strymona saltu
Et frustra rapidum damnant Haliacmona Bessi[a].
Nubibus intactum Macedo miratur Olympum
More pererratum campi; . . . (p. 266).

собствените си земи. Не помогнаха на одризите нито Родопите, нито огромният Атон, нито Хебър: бесите обвиняват Струма, че е премината презрително с лек скок, и Халиакмон[1] — че бързият й ход е напразен. Македонецът се очудва, че недосегаемият дори за облаците Олимп е пребroден като поле.

XXVI, 213—217.
Nonne videbantur, quamvis adamante rigentes,
Turribus invalidis fragiles procumbere muri
Ferrataeque Getis ultro se pandere portae?
Nec vallum densaeque sudes arcere volantes
Cornipedum saltus? (p. 267).

XXXI, 213—217. Не изглеждаше ли, че макар и твърди като стомана, стените се рушеха със слабите си кули и железните порти се разтваряха сами пред гетите? Нито валът, нито гъстите колове попречиха на скоковете на летящите варварски коне.

21. Officinae Thraciarum Alarico serviunt

21. Оръжейни работилници в Тракия работят за Аларих

XXVI, 485—492.
Hic aliquis gravior natu, cui plurima dictis
Consiliisque fides, defixus lumina terrae
Concutiensque comam capuloque adclinis eburno:
„Si numero non fallor, ait, tricessima currit
Bruma fere, rapidum postquam transnavimus Histrum,
Romanamque manum tantis eludimus annis.
Sed numquam Mavors adeo constrinxit in artum
Res, Alarice, tuas. (p. 277).

XXVI, 485—492. Тогава стана един по-възрастен, чиито думи и съвети вдъхваха голямо доверие, и вперил поглед в земята, клатейки косата си и опрян на дръжката на меча си от слонова кост, каза: „Ако не се лъжа в броя, вече е настъпила почти тридесета зима откак преминахме бързия Истър и в продължение на толкова години се изплъзваме от ръката на римляните. Никога обаче, Аларих, Марс не е докарвал твоите работи до толкова лошо положение.

XXVI, 496—497.
Saepe quidem frustra monui, servator ut icti
Foederis Emathia tutus tellure maneres; (p. 277).

XXVI, 496—497. Често аз напразно те съветвах да останеш спокойно в Ематийската земя, като спазиш сключения договор[2].

XXVI, 518—543.
Talia grandaevum flammata fronte loquentem
Obliquisque tuens oculis non pertulit ultra,
Sed rupit rabidas accensa superbia voces:
„Si non mentis inops fraudataque sensibus aetas

XXVI, 518—543. Аларих с пламнало чело, гледайки накриво стареца, който говореше такива думи, не издържа повече и възбудено прекъсна буйната му реч с надменни слова: „Ако възрастта ти, лишена от разум и чувства, не те

a) bossi *B.*

[1] Халиакмон е дв. р. Бистрица в Южна Македония. [2] Аларих (вж. стр. 197, бел. 1) е бил вожд на федератите вестготи и взел участие на страната на Теодосий в борбата му против узурпатора Евгений. След смъртта на Теодосий той се върнал в Македония. Благодарение на намесата на Аркадий, преследващият го Стилихон е трябвало през 395 г. да се оттегли. През 396 г. обаче Аларих подложил на сериозни опустошения Гърция, Тесалия, Македония и Епир. Едва след като имп. Аркадий го назначил за началник на войските в Илирик, той заживял спокойно около пет години, докъм 401, когато въпреки условията на договора, се отправил за Запад. Срв. *Schmidt,* Die Ostgermanen[2], стр. 427 сл. *Seck,* Alaricus, PWRE, I, кол. 1286 сл.

Praeberet veniam numquam haec opprobria linguae
Turpia Danuvius me sospite ferret inultus.
Anne, tot Augustos Hebro qui teste figavi,
Te patiar suadente fugam, cum cesserit omnis
Obsequiis natura meis? Subsidere nostris
Sub pedibus montes, arescere vidimus amnes.
Non ita di Getici faxint Manesque parentum,
Ut mea converso relegam vestigia cursu.
Hanc ego vel victor regno vel morte tenebo
Victus humum. Per tot populos urbesque cucurri,
Fregi Alpes galeisque Padum victricibus hausi:
Quid restat nisi Roma mihi? Gens robore nostra
Tum quoque pollebat, nullis cum fideret armis.
At nunc Illyrici postquam mihi tradita iura
Meque suum fecere ducem: tot tela, tot enses,
Tot galeas multo Thracum sudore paravi
Inque meos usus vectigal vertere ferri
Oppida legitimo iussu Romana coegi.
Sic me fata fovent: ipsi, quos omnibus annis
Vastabam, servire dati; nocitura gementes
Arma dabant flammisque diu mollitus et arte
In sua damna chalybs fabro lugente rubebat. (pp. 278—279).

извиняваше, никога Дунав, докато аз съм жив, не би понесъл неотмъстени срамните упреци на твоя език. Ще допусна ли ти да ме съветваш към бягство, мене, който съм прогонил край Хебър толкова императори, когато цялата природа ми се подчинява?[1] Ние видяхме планини да се снишават пред нашите крака, и реки да пресъхват. Гетските богове и манитe[2] на предците ми не са наредили така, че аз да се върна и да вървя по обратен път. Аз или като победител ще царувам в тая земя или, победен, ще бъда погребан в нея. Аз преминах бързо през толкова страни и градове, преодолях Алпите и като победител черпих вода от Падус[3] с шлем. Какво ми остава освен Рим? Нашият народ когато не се доверяваше на никакви оръжия, тогава именно изпъкваше със своята сила. А сега, след като ми е предадена властта на Илирик[4] и те ме направиха свой военачалник, аз приготвих с усилния труд на траките толкова много копия, толкова много мечове, толкова много шлемове и принудих със законна заповед римските градове да предават за мои нужди данъка в желязо[5]. Така ме благоприятствува съдбата: а тия, които разорявах през всички тия години, са ми дадени да робуват. Те, макар и с въздишки, приготвят оръжие, което щеше да им вреди, и стоманата, смекчавана дълго време от пламъците и от сръчността на плачещия майстор, се нажежаваше до червено за негово зло.

---

[1] Намек за успехите на Аларих в Балканския п-в през 396 г. [2] Обожествените души на мъртвите. [3] Падус е дн. р. По. [4] Аларих не е имал административна власт в Илирик, а само военна. Вж. стр. 197, бел. 1. [5] В действителност Тракия не е била подчинена на Аларих, защото тя била част от префектурата Ориент (Срв. *Schmidt*, Die Ostgermanen, стр. 432, бел. 1). Вероятно в случая Клавдиан има пред вид оръжейните работилници — fabricae в Дакия и Македония.

XIII. ПАВЕЛ ОРОЗИЙ

Павел Орозий бил роден в испанския град Таракона към края на IV в. от н. е. След като получил добро за времето си образование, в началото на V в. той бил ръкоположен за презвитер и взел дейно участие в борбата против пелагианската и присцилианската ерес. Той живял и работил в селището Бракара, днешното Брага в Португалия.

Подтикнат от Августин Велики, той започнал историческия си труд Historiarum adversus paganos libri VII, който завършил в 417 г. Историята на Орозий представя прагматическа хроника, която дава сухо изложение на събитията от Адам до готските нашествия, и трябвало да съставя допълнение към Августиновото съчинение De civitate Dei. Тази хроника е ценна като оригинален исторически извор само за събитията в края на IV и началото на V в. В съчинението му се съдържат някои данни за късноантичния период и за варварските нашествия в Балканския полуостров в края на IV в. Орозий е написал и някои съчинения с религиозно-догматическо съдържание.

Орозий е черпил сведения за интересуващата ни епоха от хрониката на Евсевий, от Евтропий, Аврелий Виктор и др.

Съчинението на Орозий е запазено в много ръкописи, по-важни от които са следните: Codex Sancti Galli 621 (G), от IX в., и Codex Donaueschingensis (D), от VIII в.

ИЗДАНИЯ: *Pauli Orosii* Historiarum adversus paganos libri VII, ed. C. Zangenmeister, Leipzig 1899. Дадените тук откъси са взети от това издание.

КНИЖНИНА: *B. Altaner.*, Patrologie, Freibur im Breisgau, 1938, стр. 151—152. — *Fr. Wotke*, Orosius, PWRE, XVIII, кол. 1185—1195.

PAULI OROSII

HISTORIAE ADVERSUM PAGANOS

1. De Europae gentibus et fluminibus

I. 2, 51. Nunc Europam in quantum cognitioni hominis conceditur stilo pervagabor.

52. Incipit a montibus Riphaeis ac flumine Tanai Maeotidisque paludibus quae sunt ad orientem, per litus septentrionalis oceani usque ad Galliam Belgicam et flumen Rhenum quod est ab occasu descendens, deinde usque ad Danuvium quem et Histrum vocant, qui est a meridie et ad orientem directus Ponto accipitur. 53. Ab oriente Alania est, in medio Dacia ubi et Gothia, deinde Germania est ubi plurimam partem Suebi tenent. Quorum omnium sunt gentes LIIII. (p. 9_{24-35}).

ПАВЕЛ ОРОЗИЙ

ПРОТИВ ЕЗИЧНИЦИТЕ

1. Племена и реки в Европа

I. 2, 51. Сега ще опиша Европа[1], доколкото е по силите на човешкото знание.

52. Границите на Европа започват от Рифейските планини,[2] реката Танаис и Меотидските блата[3], които са на изток, слизат по брега на северния океан чак до Белгийска Галия и до реката Рейн, която е на запад, а след това — чак до Дунав, който се нарича и Истър. Тая река идва от юг, насочва се към изток и се влива в Понт[4], 53. На изток се намира Алания[5], в средата — Дакия[6], гдето е и Готия. По-нататък следва Германия, по-голямата част от която владеят свевите. Във всички тия земи се наброяват 54 племена.

2. De finibus situque Moesiae, Thraciae, Macedoniae, Achaiae Dalmatiaeque

I. 2, 54. Nunc quidquid Danuvius a barbarico ad mare Nostrum secludit expediam.

55. Moesia ab oriente habet ostia fluminis Danuvii, ab Euro Thraciam, a meridie Macedoniam, ab Africo Dalmatiam, ab occasu Histriam, a circio Pannoniam, a septentrione Danuvium.

56. Thracia habet ab oriente Propontidis sinum et civitatem Constantinopolim quae Byzantium prius dicta est, a septentrione partem Dalmatiae et sinum Euxini ponti, ab occasu et Africo Macedoniam, a meridie Aegaeum mare.

57. Macedonia habet ab oriente Aegaeum mare, a borea Thraciam, ab euro Eu-

2. Мизия, Тракия, Македония, Ахея, Далмация. Техните граници и разположение

I. 12, 54. Сега ще разкажа кои области Дунав отделя от варварската земя по посока към нашето море[7].

55. Мизия граничи на изток с устието на река Дунав, на югоизток — с Тракия, на юг — с Македония, на югозапад — с Далмация, на запад — с Истрия[8], на северозапад — с Панония, на север — с Дунава.

56. Тракия граничи на изток с Пропонтидския залив[9] и града Константинопол, който по-рано се наричал Византион, на север — с част от Далмация[10] и залива на Евксинския понт[11], на запад и югозапад — с Македония, на юг — с Егейско море.

57. Македония граничи на изток с Егейско море, на североизток — с Тракия,

[1] Става дума за континента Европа. [2] За Рифейските планини вж. стр. 201, бел. 10. [3] Меотидските блата, сиреч Меотида, са Азовско море. [4] Понт е Черно море. [5] Алания е страната иа аланите. Вж. стр. 109, бел. 4. [6] Под Дакия се разбира отвъддунавска Траянова Дакия. [7] Под „нашето море“ се разбира Средиземно море. [8] С Istria или Histria се обозиачава полуостровът в северната част на Адриатическо море. [9] Пропонтидски залив, сиреч Пропоитида, е Мраморно море. [10] Вероятно в случая Орозий бърка Далмация с Дакия, както се вижда от § 59, в който той вярно определя местоположението на Далмация. [11] Сиреч Черно море.

boeam et Macedonicum sinum, a meridie Achaiam, a favonio montes Acroceraunilae in angustiis Hadriatici sinus, qui montes sunt contra Apuliam atque Brundisium, ab occasu Dalmatiam, a circio Dardaniam, a septentrione Moesiam.

на югоизток — с Евбея и Македонския залив[1], на юг — с Ахея, на запад — с Акрокеравнийските планини[2] в теснините на Адриатическия залив, които планини се намират срещу Апулия и Бриндизи, на запад — с Далмация, на северозапад — с Дардания, на север — с Мизия.

58. Achaia undique propemodum cincta est mari; nam ab oriente habet Myrtoum mare, ab euro mare Creticum, a meridie Ionium mare, ab Africo et occasu Cephaleniam et Cassiopam insulas, a septentrione sinum Corinthium, ab aquilone angustum terrae dorsum, quo Macedoniae coniungitur vel potius Atticae; qui locus Isthmos vocatur, ubi est Corinthus, habens in Attica ad boream non longe Athenas civitatem.

58. Ахея[3] почти отвсякъде е заобиколена с море. На изток тя граничи с Миртойското море[4], на югоизток — с Критското море,[5] на юг — с Йонийското море,[6] на югозапад и запад — с островите Кефалония[7] и Касиопа, на север — с Коринтския залив, а също и с тесния хребет, чрез който се свързва с Македония[8], или, по-точно — с Атика. Това място се нарича Истмос, там се намира и Коринт. Недалеч оттук, в североизточна посока, всред Атика е разположен градът Атина.

59. Dalmatia habet ab oriente Macedoniam, ab aquilone Dardaniam, a septentrione Moesiam, ab occasu Histriam et sinum Liburnicum et insulas Liburnicas, a meridie Hadriaticum sinum. (pp. 9_{34}—10_{27}).

59. Далмация граничи на изток с Македония, на север — с Дардания и Мизия[9], на запад — с Истрия, Либурнийския залив и Либурнийските острови[10], на юг — с Адриатическо море.

3. Gothi Macedoniam invadunt. Dacia Transdanubiana amittitur

3. Готски нахлувания в Македония. Изоставяне на Отвъддунавска Дакия

VII. 22, 6. Solvuntur repente undique permissu Dei ad hoc circumpositae relictaeque gentes laxatisque habenis in omnes Romanorum fines invehuntur. 7. Germani Alpibus Raetia totaque Italia penetrata Ravennam usque perveniunt; Alamanni Gallias pervagantes etiam in Italiam transeunt; Graecia Macedonia Pontus Asia Gothorum inundatione deletur; nam Dacia trans Danuvium in perpetuum aufertur; Quadi et Sarmatae Pannonias depopulantur. (p. 261_{17-25})

VII. 22, 6. Племената, разположени и оставени наоколо за тази цел, внезапно, по божия воля се раздвижили отвсякъде и необуздано нахлули във всички римски земи[11]. **7.** Германците навлезли през Алпите Реция и цяла Италия и стигнали чак до Равена. Аламаните пребродили Галия и също преминали в Италия. Гърция, Македония, Понт и Азия били опустошени от нашествието на готите. Дакия отвъд Дунав била загубена завинаги; квадите и сарматите опустошили Панония.

4. De bello Claudii contra Gothos gesto

4. Войната на Клавдий против готите

VII. 23, 1. Anno ab urbe condita MXXV. Claudius vicesimus octavus voluntate se-

VII. 23, 1. В 1025 г. от основаването на Рим Клавдий[12] по волята на сената

[1] Македонският залив е вероятно дн. Солунски залив. [2] Акрокеравнийските планини са планините, които се издигат по крайбрежието на Северозападен Епир. [3] Провинция Ахея обхващала целия Пелопонес. [4] Миртойско море е морето между Пелопонес и Цикладските острови и е част от Егейско море в широк смисъл на думата. [5] Критско море е морето между Пелопонес и о-в Крит. [6] Йонийско море и днес носи това име. В действителност то се пада обаче на запад от Пелопонес. [7] О-в Кефалония и днес носи същото име. [8] Диоцезът Македония като административна единица обхващал и Средна Гърция. [9] Под Мизия се разбира Горна Мизия. [10] Либурнийскит залив и Либунийските острови се намират по източното крайбрежие на Адриатическо море между Далмация и Истрия. [11] Това са известните нашествия на готи и други племена в Тракия по времето на имп. Валериан и Галиен (253—268). Срв. за подробности *История на римските императори*, XXIII. 5, 6, сл. XXIV. 29,1 (тук стр. 59, 65). [12] Клавдий II Готски (268—270).

natus sumpsit imperium statimque Gothos iam per annos quindecim Illyricum Macedoniamque vastantes bello adortus incredibili strage delevit. Cui a senatu clipeus aureus in curia et in Capitolio statua aeque aurea decreta est; sed continuo apud Sirmium, priusquam biennium in imperio expleret, morbo correptus interiit. (p. 262_{20-27}).

поел властта като двадесет и осми по ред император. Той веднага нападнал готите, които вече петнадесет години опустошавали Илирик и Македония и чрез едно нечувано поражение ги унищожил. Сенатът решил да постави в негова чест златен медальон в курията и да му издигне също така златна статуя в Капитолиума. Но веднага след това, преди още да навърши две години от поемането на властта, той заболял и се поминал в Сирмиум.

5. *Aurelianus Gothos profligat*

VII. 23, 3. Anno ab urbe condita MXXVII Aurelianus vicesimus nonus imperium adeptus quinque annis ac sex mensibus tenuit, vir industria militari excellentissimus. 4. Expeditione in Danuvium suscepta Gothos magnis proeliis profligavit dicionemque Romanam antiquis terminis statuit. (p. 262_{32-37}).

5. *Аврелиан разбива готите*

VII. 23, 3. В 1027 година от основаването на града Рим[1] Аврелиан, двадесет и девети по ред император, взел върховната власт и я държал пет години и шест месеца. Той блестял твърде много със своите военни качества. 4. Като предприел поход към Дунава, той разбил готите в големи сражения и възстановил римската власт в предишните ѝ граници[2].

6. *Probus apud Sirmium interfectus est*

VII. 24, 3. Ipse autem apud Sirmium in turre ferrata militari tumultu interfectus est. (p. 263_{26-27}).

6. *Убийството на Проб в Сирмиум*

VII. 24, 3. Самият Проб обаче при един военен бунт бил убит в Сирмиум в една желязна кула[3].

7. *Sarmatae in finibus Romanis collocantur*

VII. 25, 10. Itaque mox per Illyricum et Moesiam undique copias contraxit raptimque in hostem reversus, Narseum magnis consiliis viribusque superavit.— — — 12. Postea per eosdem duces strenue adversus Carpos Basternasque pugnatum est. Sarmatas deinde vicerunt: quorum copiosissimam captivam multitudinem per Romanorum finium dispersere praesidia. (p. $265_{15-17, 23-26}$).

7. *Заселване на сармати в римските земи*

VII. 25, 10. Галерий Максимиан незабавно събрал войски от всички области на Илирик и Мизия и като се устремил внезапно срещу неприятеля, победил Нарзей поради голямата си военна мощ и съобразителност[4]. 12. След това същите военачалници водили ожесточени сражения срещу карпите и бастарните. По-сетне те победили сарматите и пръснали по укрепленията на римските земи твърде голямо множество пленени сармати[5].

---

[1] Сиреч в 270 г. Орозий си служи с ерата от основаването на Рим, което тук той погрешно датира в 757 вместо в обичайната 754/753 г. [2] Вероятно става дума за нахлуването на готи в Тракия и Илирик през есента на 271 г. Аврелиан, преминавайки през балканските земи във връзка с похода към Сирия, ги разбил и преследвал отвъд Дунава. Срв. *История на римските императори*, XXVI, 22, 2 (тук стр. 72). [3] Вж. *Евтропий*, IX, 17, 2—3 (тук стр. 86.); *Аврелий Виктор* 37, 1—4, (тук стр. 98) [4] Вж. *Евтропий*, IX, 24, 1 (тук стр. 87). [5] Вж. *Евтропий*, IX, 24, 2 (тук стр. 87). Тия войни са водени в периода 295—296 г.

8. De orbis Romani divisione sub Diocletiano

VII. 25, 15. Galerius et Constantius Augusti primi Romanum imperium in duas partes diviserunt: Galerius Maximianus Illyricum Asiam et orientem, Constantius Italiam Africam et Gallias obtinuit; sed Constantius vir tranquillissimus, Gallia tantum [Hispaniaque] contentus, Galerio ceteris partibus cessit. 16. Galerius duos Caesares legit: Maximinum, quem in oriente constituit, et Severum, cui permisit Italiam, ipse in Illyrico constitutus. (p. 266_{5-13}).

8. Разделяне на римската империя по време на Диоклетиан

VII. 25, 15. Императорите Галерий и Констанций първи разделили Римската империя на две части. Галерий Максимиан получил Илирик, Азия и Ориент, а Констанций — Италия, Африка и Галия[1]. Но Констанций, бидейки твърде скромен, се задоволил само с Галия [и Испания] и отстъпил останалите области на Галерий. 16. Галерий избрал двама цезари: Максимин, когото поставил в Ориент, и Север, комуто поверил Италия. Сам той останал в Илирик[2].

9. De bello inter Constantinum et Licinium in Illyrico gesto

VII. 28, 18. Licinius repentina rabie suscitatus, omnes Christianos e palatio suo iussit expelli. Mox bellum inter ipsum Licinium et Constantinum efferbuit. 19. Sed Constantinus Licinium, sororis suae virum, in Pannonia primum vicit, deinde apud Cibalas oppressit universaque Graecia potitus Licinium crebris bellis terra marique adsurgentem et repressum tandem ad deditionem coegit; 20. sed Herculii Maximiani soceri sui motus exemplo, ne iterum depositam purpuram in perniciem reipublicae sumeret, privatum iussit occidi. (p. 272_{21-30}).

9. Войната между Константин и Лициний в Илирик

VII. 28, 18. Лициний, подбуден от внезапна ярост, заповядал да бъдат изгонени от двореца му всички християни. Скоро избухнала война между самия Лициний и Константин. 19. Но Константин победил Лициний, който бил мъж на сестра му, най-напред в Панония, след това го разбил при Цибале. След като завладял цяла Гърция, най-сетне той принудил да се предаде Лициний, който често въставал и бил побеждаван много пъти в сражения по суша и по море. 20. Но под впечатление на случая със своя тъст Херкулий Максимиан той заповядал да убият Лициний като частно лице, за да не облече наново свалената пурпурна мантия за гибел на държавата[3].

10. Constantinus Gothos profligat

VII 28, 28. Tum deinde primus Constantinus iusto ordine et pio vicem vertit: edicto si,uidem statuit citra ullam hominum caedem paganorum templa claudi. 29. Mox Gothorum fortissimas et copiosissimas gentes in ipso barbarici soli sinu, hoc est in Sarmatarum regione, delevit. (p. 273_{21-25}).

10. Константин разбива готите

VII. 28, 28. Пръв Константин тогава на свой ред справедливо и благочестиво се отплатил: той постановил с едикт да се затворят храмовете на езичниците, без да се пролива човешка кръв. 29. Скоро след това той разгромил храбрите и многочислени готски племена, и то всред самата варварска земя, т. е. в областта на сарматите[4].

---

[1] Вж. *Евтропий*, X, 1 (тук стр. 87). [2] Вж. *Евтропий* X, 2, 1 (тук стр. 88). [3] Вж. *Евтропий* X, 5, 1 (тук стр. 87). [4] Вж. *Аврелий Виктор* 41, 13 (тук стр. 100). Войната на Константин I против готи и сармати била водена в 334 г.

11. Vetranio in Illyrico imperator appellatus est

II. 29, 9. In Illyrico autem Vetranionem aetate grandaevum, imperatorem sibi milites creaverunt, virum natura simplicem cunctisque iucundum, sed qui ne prima quidem umquam litterarum elementa didicisset. (p. 274_{31-34}).

12. De Procopii seditione et de Valentis haeresi

VII. 32, 1. Anno ab urbe condita MCXVIII Valentinianus tricesimus octavus apud Nicaeam consensu militum imperator creatus est mansitque in eo annis undecim———.4. Qui postea fratrem suum Valentem participem fecit imperii, Procopium tyrannum pluresque postea satellites eius occidit. 5. Terrae motus per totum orbem factus ita turbatum quoque pelagus excussit, ut per vicinas terrarum campestrium partes refuso mari plurimae insularum urbes concussae et subrutae perisse referantur. 6. Valens ab Eudoxio episcopo, Arriani dogmatis assertore, et baptizatus et persuasus, in saevissimam haeresim declinavit; sed malignam insectationem diu texit nec voluntati potestatem admiscuit, quoad viventis fratris auctoritate conpressus est. 7. Contemplabatur enim de eo, quantam vim in ulciscenda fide imperator posset exercere, qui tantam constantiam pro retinenda quondam miles habuisset. (p. $277_{5-7,\ 16-30}$).

13. Gothi in Moesiam inferiorem confugiunt

VII. 32, 9. Praeterea Athanaricus rex Gothorum Christianos in gente sua crudelissime persecutus, plurimos barbarorum ob fidem interfectos ad coronam martyrii sublimavit, quorum tamen plurimi in Roma-

11. Ветранион провъзгласен за император в Илирик

VII. 29, 9. В Илирик войниците избрали за император престарелия Ветранион — мъж скромен по природа и приятен на всички. Той обаче никога не бил усвоил дори отделните букви на писмото[1].

12. Въстанието на Прокопий и арианството на Валент

VII. 32, 1. В 1118 г. от основаването на Рим Валентиниан[2] със съгласието на войниците бил избран в Никея като тридесет и осми по ред император и останал като император единадесет години ———. 4. Валентиниан след това сивзел за съимператор брат си Валент и после погубил тиранина Прокопий[3] заедно с мнозина негови привърженици. 5. Станалото по цял свят земетресение така раздвижило дори развълнуваното море, че водите му, както се разказва, се разлели по съседните крайбрежни равнини и разтърсили, сринали и унищожили твърде много островни градове. 6. Валент[4], който бил покръстен и напътен от епископ Евдоксий[5], застъпник на арианското учение, изпаднал в най-ужасна ерес. Но той дълго прикривал злополучното си увлечение и не свързвал властта с желанията си, докато бил подтискан от властта на още живия си брат Валентиниан. 7. И то защото той бил на ясно колко силно би могъл да отмъсти заради вярата императорът, който някога като войник бил проявил толкова голямо постоянство за запазването ѝ.

13. Преселение на готи в Мизия

VII. 32, 9. Освен това готският крал Атанарих[6] подложил на най-жестоки гонения християните между своя народ. Той погубил мнозина от варварите заради вярата им и така ги увенчал с мъченически венец. Все пак мнозина от тях за-

[1] Вж. *Аврелий Виктор* 41, 26. (тук 96). [2] Сиреч в 364 г. [3] Това са събития от 364 - 365 г. Срв. подробности у *Амиан Марцелин* XXVI, 5, 10 сл. (тук стр. 145). [4] Имп. Валент (364—378). [5] Евдоксий бил ариански епископ на Антиохия (357—359) и на Константинопол (360 - 369). [6] Поради гоненията на Атанарих една част от готите християни под ръководството на своя епископ Вулфила избягала в Тракия и била настанена от Констанций II в областта на град Nicopolis ad Istrum. Техният живот е описан от *Йорданес*, История на готите, 267 (Вж. тук, стр. 359).

num solum non trepidi, velut ad hostes, sed certi, quia ad fratres, pro Christi confessione fugerunt. (pp. 277_{34}—278_{2}).

ради Христовото учение избягали на римска земя, и то не уплашени — като при врагове, но сигурни — като при свои братя.

14. Sarmatae Pannonias invadunt

VII. 32, 14. Anno autem undecimo imperii sui Valentinianus, cum Sarmatae sese per Pannonias diffudissent easque vastarent, bellum in eos parans apud Brigitionem oppidum subita effusione sanguinis, quod Graece apoplexis vocatur, suffocatus et mortuus est. (p. 278_{21-25}).

14. Нападение на сармати в Панония

VII. 32, 14. Когато в единадесетата година от царуването си Валентиниан се готвел за война срещу сарматите, понеже тогава те били наводнили Панонските провинции и ги опустошавали, той бил задушен от внезапно кръвоизлияние, което на гръцки се нарича апоплексия, и умрял в град Бригецион[1].

15. De bello Gothico in Thracia gesto et de Valentis apud Hadrianopolim interitu

VII. 33, 9. Tertio decimo autem anno imperii Valentis, hoc est parvo tempore postea quam Valens per totum orientem ecclesiarum lacerationes sanctorumque caedes egerat, radix illa miseriarum nostrarum copiosissimas simul frutices germinavit. 10. Siquidem gens Hunorum, diu inaccessis seclusa montibus, repentina rabie percita exarsit in Gothos eosque passim conturbatos ab antiquis sedibus expulit. Gothi transito Danuvio fugientes, a Valente sine ulla foederis pactione suscepti ne arma quidem, quo tutius barbaris crederetur, tradidere Romanis. 11. Deinde propter intolerabilem avaritiam Maximi ducis fame et iniuriis adacti in arma surgentes, victo Valentis exercitu per Thraciam sese, miscentes simul omnia caedibus incendiis rapinisque, fuderunt. 12. Valens egressus de Antiochia cum ultima infelicis belli sorte traheretur, sera peccati maximi paenitentia stimulatus episcopos ceterosque sanctos revocari de exiliis imperavit.

15. Готската война в Тракия и смъртта на Валент при Одрин

VII. 33, 9. В тринадесетата година от царуването на Валент, т. е. малко време след като Валент бил извършил разрушения на църкви и избивания на свети мъже по целия Изток, коренът на нашите нещастия пуснал твърде изобилни издънки. 10. Хунското племе, което дълго време било отделено чрез недостъпни планини, възбудено от внезапна ярост, се нахвърлило върху готите, разпръснало ги на вси страни и ги изгонило от старите им поселища[2]. В бягството си готите преминали[3] Дунава, били приети от Валент без каквито и да било договорни условия и дори оръжието си не предали на римляните, за да могат последните да имат повече доверие на варварите. 11. След това поради непоносимата алчност на дукса Максим, принудени от глад и неправди, те грабнали оръжие, разбили войската на Валент, пръснали се по Тракия и подложили всичко на сеч, пожари и грабежи. 12. Валент, като напуснал Антиохия и вече наближавал злополучният му край в тая гибелна война, подикнат от закъсняло разкаяние заради твърде големия си грях, заповядал да бъдат възвърнати от заточение епископите и другите свети мъже.

13. Itaque quinto decimo imperii sui anno lacrimabile illud bellum in Thracia cum Gothis iam tunc exercitatione virium

13. И така, в петнадесетата година от царуването си той водил в Тракия тая гибелна война[4] с готите, които раз-

[1] Вж. стр. 111, бел. 6. [2] Старите поселища на готите, откъдето ги прогонили хуните, са били разположени на десния бряг на р. Днестър. [3] Готите премиaли Дунава през пролетта на 376 г., и то вероятно някъде към Силистра. [4] Сиреч в 378 г.

rerumque abundantia instructissimis gessit. Ubi primo statim impetu Gothorum perturbatae Romanorum equitum turmae nuda peditum deseruere praesidia. 14. Mox legiones peditum undique equitatu hostium cinctae ac primum nubibus sagittarum obrutae, deinde, cum amentes metu sparsim per devia cogerentur, funditus caesa gladiis insequentum contisque perierunt. 15. Ipse imperator cum sagitta saucius versusque in fugam aegre in cuiusdam villulae casam deportatus lateret, ab insequentibus hostibus deprehensus, subiecto igne consumptus est et, quo magis testimonium punitionis eius et divinae indignationis terribili posteris esset exemplo, etiam communi caruit sepultura.

полагали тогава вече с изпитани военни сили и с изобилни припаси. Там още при първото нападение на готите отредите на римската конница били разстроени и оголили пехотните войски. 14. Веднага легионите отвсякъде били заобиколени от неприятелската конница. Най-напред те били обсипани с облаци стрели, а след това, обезумели от страх, пръснати и натикани в безизходни места, те загинали, като били избити до крак от мечовете и копията на преследващия ги неприятел. 15. Самият император, наранен от стрела и обърнат в бягство, с мъка бил отнесен и скрит в къщата на едно малко имение. Той бил изненадан от преследващия го неприятел, къщата била подпалена и той изгорял. Така той бил лишени от обикновено погребение, та по този начин свидетелството за наказанието му и за божието негодувание да служи още повече за страшен пример на потомството[1].

16. Consoletur se, sed in hoc solo, pervicacia miseriaque gentilium, quia temporibus et regibus Christianis tantae simul congestae clades pressam reipublicae oneravere cervicem: eversae provinciae, deletus exercitus, imperator incensus. Magnum revera hoc est ad nostrum dolorem magisque miserum quo magis novum. 17. Sed quid hoc ad consolationem proficit paganorum, qui palam pervident et in his quoque persecutorem ecclesiarum fuisse punitum? Unus Deus unam fidem tradidit, unam ecclesiam toto orbe diffudit: hanc aspicit, hanc diligit, hanc defendit; quolibet se quisque nomine tegat, si huic non sociatur, alienus, si hanc inpugnat, inimicus est. 18. Consolentur se gentiles, in quantum volunt, Iudaeorum haereticorumque suppliciis, tantum et unum Deum esse et eundem personarum acceptorem non esse vel ex hac potissimum Valentis extincti probatione fateantur. 19. Gothi antea per legatos supplices poposcerunt, ut illis episcopi, a quibus regulam Christianae fidei

16. Нека упоритите и злополучни езичници черпят смелост, но само от това, че толкова големи нещастия едновременно се струпаха върху империята и я притиснаха за гърлото в християнски времена и при християнски владетели: провинциите бяха съсипани, войската бе унищожена, императорът — изгорен. Действително твърде голяма е скръбта ни поради това бедствие и толкоз тя е по-голяма, колкото то е по-необикновено. 17. Но какво допринася това за окуражаване на езичниците, които ясно съзнават, че с тези бедствия е бил наказан гонителят на църквата? Един е бог и една вяра ни даде той, и една църква разпростря по целия свят: към нея е насочен погледът му, нея той обича и закриля. Под каквото име да се прикрива някой, щом той не е приобщен към нея, става чужд за нея; ако пък я напада, остава неин враг. 18. Нека езичниците черпят смелост, колкото искат, поради наказанията на юдеите и на еретиците, стига само най-вече от това доказателство със смъртта на Валент да признаят, че бог е един и не познава лицеприятие. 19. Преди това чрез пратеници готите смирено били поискали да им бъдат изпратени епископи, от които

[1] Омразата на Орозий към Валент се дължи на факта, че императорът закрилял арианството и бил противник на православието.

discerent, mitterentur. Valens imperator exitiabili pravitate doctores Arriani dogmatis misit. Gothi primae fidei rudimento quod accepere tenuerunt. Itaque iusto iudicio Dei ipsi eum vivum incenderunt, qui propter eum etiam mortui vitio erroris arsuri sunt. (pp. 279_{34}—281_{17}).

да научат правилата на християнската вяра. Император Валент поради своето пагубно безбожие им изпратил проповедници на арианското учение. Готите запазили това, което научили при въвеждането си във вярата. И така, по справедливата божия присъда, те сами изгорили жив оня, поради когото и след смъртта си ще горят заради престъпния си грях.

16. Theodosius a Gratiano apud Sirmium Augustus appellatur

VII. 34, 1. Anno ab urbe condita MCXXXII Gratianus quadragesimus ab Augusto post mortem Valentis sex annis imperium tenuit, quamvis iamdudum antea cum patruo Valente et cum Valentiniano fratre regnaret. 2. Qui cum adflictum ac paene conlapsum reipublicae statum videret, eadem provisione, qua quondam legerat Nerva Hispanum virum Traianum, per quem respublica reparata est, legit et ipse Theodosium aeque Hispanum virum et restituendae reipublicae necessitate apud Sirmium purpura induit orientisque et Thraciae simul praefecit imperio. 3. In hoc perfectiore iudicio, quia, cum in omnibus humanae vitae virtutibus iste par fuerit, in fidei sacramento religionisque cultu sine ulla comparatione praecessit; siquidem ille persecutor, hic propagator Ecclesiae. 4. Ita illi ne unus quidem proprius filius, quo successore gauderet, indultus est; huius autem orienti simul atque occidenti per succiduas usque ad nunc generationes gloriosa propago dominatur. 5. Itaque Theodosius adflictam rempublicam ira Dei reparandam credidit misericordia Dei; omnem fiduciam sui ad opem Christi conferens maximas illas Scythicas gentes formidatasque cunctis maioribus, Alexandro quoque illi Magno, sicut Pompeius Cornelius-

16. Грациан провъзгласява Теодосий за съимператор в Сирмиум

VII. 34, 1. В 1132 г. от основаването на Рим Грациан [1], четиридесети по ред император след Август, царувал още шест години след смъртта на чичо си Валент, ако и вече да бил царувал дълго време преди това заедно с него и с брат си Валентиниан. 2. Понеже виждал разклатеното и почти неудържимо положение на империята, със същата предвидливост, с която някога Нерва[2] бил избрал испанеца Траян[3], благодарение на когото империята била заздравена, и той сега избрал Теодосий[4], също испанец. Поради необходимостта да бъде възстановена държавата той му наметнал пурпурната мантия в Сирмиум и му дал върховната власт над Изтока и Тракия. 3. Изборът на Грациан бил по-сполучлив, защото докато Теодосий не стоял подолу от Траян нито в една човешка добродетел, той несравнено го превъзхождал със своята преданост и ревност към вярата: докато онзи преследвал църквата[5], този бил неин разпространител и ревнител. 4. Траян не бил ощастливен нито с един собствен син, на когото да се радва като на наследник. Славният пък род на Теодосий и до днес властвува както на Изток, така и на Запад с постоянно подновяващото му се потомство. 5. И така Теодосий вярвал, че държавата, съсипана поради божия гняв, може да бъде възстановена с милосърдието божие. С пълно упование в силата Христова той без колебание нападнал и разбил в големи и многобройни сражения ония твърде големи и страшни за всичките ни прадеди скитски племена[6], отбягвани, както свидетелствуват Пом-

---

[1] Имп. Грациан (367—383). [2] Имп. Нерва (96—98). [3] Имп. Траян (98—117). [4] Имп. Теодосий I (379—395). [5] Загатва се за преследвания на християните по времето на Траян [6] Орозий има пред вид готите, но ги смесва с живелите по-рано по тия места скити, тъй като през IV—V в. готите често се наричат с името „скитски племена“.

que testati sunt, evitatas, nunc autem extincto Romano exercitu Romanis equis armisque instructissimas, hoc est Alanos Hunos et Gothos, incunctanter adgressus magnis multisque proeliis vicit. 6. Urbem Constantinopolim victor intravit et ne parvam ipsam Romani exercitus manum adsidue bellando detereret, foedus cum Athanarico Gothorum rege percussit. 7. Athanaricus autem continuo ut Constantinopolim venit, diem obiit. Universae Gothorum gentes rege defuncto aspicientes virtutem benignitatemque Theodosii Romano sese inperio dediderunt. (pp. 281_{18}—282_{14}).

пей[1] и Корнелий[2], дори от Александър Велики, които сега обаче били снабдени с римски коне и оръжие. Това били аланите, хуните и готите. 6. Теодосий влязъл като победител в град Константинопол и сключил договор с готския крал Атанарих, за да не изтощава малобройната римска войска в непрекъснато воюване. 7. А Атанарих, щом пристигнал в Константинопол, веднага починал. След смъртта на краля всички готски племена, като виждали добродетелите и благосклонното отнасяне на Теодосий, се подчинили на римската власт.

17. Theodosius Thracias ab hoste liberat

17. Теодосий освобождава Тракия от неприятели

VII. 34, 9. Interea cum Theodosius in oriente subactis barbarorum gentibus Thracias tandem ab hoste liberas reddidisset et Arcadium filium suum consortem fecisset imperii, Maximus, vir quidem strenuus et probus atque Augusto dignus nisi contra sacramenti fidem per tyrannidem emersisset, in Britannia invitus propemodum ab exercitu imperator creatus in Galliam transiit. (p. 282_{21-27}).

VII. 34, 9. След като покорил варварските племена на изток, Теодосий найсетне освободил Тракия от неприятеля[3] и си взел за съимператор своя син Аркадий. По същото време Максим[4], мъж енергичен, честен и достоен да бъде император, стига да не беше се издигнал като тиранин чрез клетвонарушение, бил избран от войската в Британия за император почти против волята си и преминал в Галия.

[1] Авторът има пред вид историята на Помпей Трог, части от която са запазени в историята на Юстин. [2] Касае се за римския историк Корнелий Непот, живял по времето на Август. [3] За тия събития от 382—384 г. вж. стр. 108, бел. 3. [4] Максим, провъзгласен за император в западните области на империята, се отправил срещу Теодосий, но бил разбит и загинал при Аквилея в 388 г.

XIV. ХИЕРОНИМ

Хиероним, известен още като Евсевий Хиероним или Евсевий Софроний Хиероним, е един от най-образованите раннохристиянски писатели. Роден бил около 340 г. в разрушения през 377 г. от готите град Стридон в Далмация. Произхождал от богато християнско семейство. Учил се в Рим и в други градове на Италия. Посетил Галия, пътувал през Балканския полуостров и Мала Азия на път за Палестина, където бил няколко пъти. Живял на разни места на Изток — Константинопол, Антиохия, Витлеем, Александрия. Починал на 30 септември 420 г.

Хиероним оставил голямо литературно наследство. Най-известен е с превода си на Библията на латински език — така наречената Vulgata. Освен това написал: Adversus Iovinianum libri II, Liber de viris illustribus sive de scriptoribus ecclesiasticis. Liber nominum locorum ex actis (приписвана на Хиероним), Commentariorum in Sophoniam prophetam liber. Издал с интерпретации и допълнения хрониката на Евсевий — Eusebii chronicon, interprete S. Hieronymo, а написал и много писма, и редица други произведения.

За хрониката и някои други свои произведения Хиероним черпил сведения от съчиненията на Светоний, Киприан, Тертулиан, Анонимен хронограф от 354 г., Евтропий и др.

Известията на Хиероним за историята на българските земи се отнасят до събития от разнообразен характер: готски и други варварски нахлувания през последните десетилетия на IV в. в Балканските земи, разрушения и ограбвания, извършени там, разпространение на християнството в тия земи и сред варварите, имена на епископи, сведения за отделни селища и провинции и др.

ИЗДАНИЯ: Съчиненията на Хиероним са издадени изцяло у Migne, PL, XXII—XXX. Дадените тук откъси са направени по това издание. Хрониката е издадена още от *Rudolf Helm*, Eusebius, Werke, Siebenter Band, Die Chronik des Hieronymus, Berlin 1956. Откъсите от хрониката са направени по това издание.

КНИЖНИНА: *Lietzmann*, Hieronymus, PWRE, VIII, кол. 1565—1581. — *W. S. Teuffel's* Geschichte der römischen Literatur, bearbeitet von W. Kroll und F. Skutsch, III, VI Aufl., Leipzig-Berlin 1913, стр. 328—343. — *J. Zeiller*, Les origines chrétiennes dans les provinces danubiennes de l'Empire Romain, Paris 1918. — *A. Alföldi*, Der Untergang der Römerherrschaft in Pannonien, I, Berlin und Leipzig 1924.

EUSEBII HIERONYMI

A. EPISTOLAE

1. *Hieronymus Thracias pervadit*

III, 3. Tandem in incerto peregrinationis erranti, cum me Thracia, Pontus, atque Bithynia, totumque Galatiae et Cappadociae iter, et fervido Cilicum terra fregisset aestu, Syria mihi velut fidissimus naufrago portus occurrit. (t. XXII, 10, col. 333).

2. *De Bessorum conversione*

LX, 4. Nunc vero passionem Christi, et resurrectionem eius, cunctarum gentium et voces et litterae sonant. Taceo de Hebraeis, Graecis, et Latinis, quas nationes fidei suae in Crucis titulo Dominus dedicavit. Immortalem animam et post dissolutionem corporis subsistentem, quod Pythagoras somniavit, Democritus non credidit, in consolationem damnationis suae Socrates disputavit in carcere, Indus, Persa, Gothus, Aegyptius philosophantur. Bessorum feritas, et pellitorum turba populorum, qui mortuorum quondam inferiis homines immolabant, stridorem suum in dulce Crucis fregerunt melos, et totius mundi una vox Christus est. (t. XXII, 334, col. 591—592).

3. *De Valentis in Thracia interitu*

LX, 15. Valentinianus vastato genitali solo, et inultam patriam derelinquens, vomitu sanguinis extinctus est. Huius germa-

ЕВСЕВИЙ ХИЕРОНИМ

А. ПИСМА

1. *Пътуване на Хиероним през Тракия*

III, 3. Скитайки при едно несигурно пътуване, след като бях сломен от Тракия, Понт[1], Витиния[1], от пътя през цяла Галатия[1] и Кападокия[1] и от нетърпимите горещини на Киликийската земя[2], най-после стигнах до Сирия[2] като корабокрушенец в спасително пристанище.

2. *За покръстването на бесите*

LX, 4. Сега обаче всички народи говорят и пишат за страданията и възкресението на Христа. Аз премълчавам за евреите, гърците и латинците, тези народи, които господ посвети в своята вяра чрез надписа на кръста. Индиецът, персиецът, готът, египтянинът размишляват върху безсмъртието на душата, която остава да съществува и след смъртта на тялото, за което Питагор[3] е мислел, в което Демокрит[4] не вярвал и което Сократ[5] разисквал в затвора за утешение, когато бил осъден. Дивите беси[6] и много народи облечени в кожи, които някога принасяха хора като жертва в чест на умрелите, превърнаха своето съскане в сладка песен на кръста и сега целият свят говори само за Христос.

3. *За смъртта на Валент в Тракия*

LX, 15. Валентиниан[7], след като била опустошена родната му земя, умрял от кръвоизлияние и оставил отечеството си неотмъстено. Неговият брат

[1] Витиния — римска провинция в северозападния ъгъл на М. Азия. Вж. стр. 79 бел. 1 за Понт, Галатия и Кападокия виж. стр. 226, бел. 10. [2] За Киликия и Сирия вж. стр. 226, бел. 6. [3] Питагор (около 570—496 г. пр. н. е.), гръцки философ и учен, роден в Самос, който е живял във Велика Гърция, дн. Южна Италия. Той проповядвал схващането за метемпсихозата, т. е. че душата след смъртта продължавала да живее, като се пренасяла в различни тела както на хора, така и на животни. [4] Демокрит (около 460—370 г. пр. н. е.), гръцки философ-материалист от тракийския град Абдера, който схващал битието като обективно съществуваща реалност — материална субстанция, състояща се от материални частици атоми. Демокрит бил представител на древната атомистика. Като материалист той отричал ролята на душата. [5] Сократ (около 470—399, пр. н. е.), гръцки философ. В случая се имат пред вид беседите на Сократ с приятелите му през 399 г. Предава се, че тия беседи той водел в затвора, когато бил осъден на смърт и очаквал изпълнението на присъдата. Част от тези беседи са увековечени от Платон в диалога „Федон". [6] За християнизирането на тракийското племе беси вж. тук у *Павлин Нолански*. [7] Валентиниан I, римски император (364—375.) Казва се, че оставил отечеството си неотмъстено, защото умрял в крепостта Бригецион, Панония (вж. стр. 111, бел. 1), когато последната била опустошена от квади и сармати и той бил на поход срещу тях.

nus Valens, Gothico bello victus in Thracia, eumdem locum et mortis habuit, et sepulcri. (t. XXII 343, col. 599).

4. De Illyrici Thraciarumque vastatione

LX, 16. Horret animus temporum nostrorum ruinas persequi. Viginti et eo amplius anni sunt, quod inter Constantinopolim, et alpes Iulias, quotidie Romanus sanguis effunditur. Scythiam, Thraciam, Macedoniam, Dardaniam, Daciam, Thessaliam, Achaiam, Epiros, Dalmatiam, cunctasque Pannonias Gothus, Sarmata, Quadus, Alanus, Hunni, Wandali, Marcomanni vastant, trahunt, rapiunt. Quot matronae, quot virgines Dei, et ingenua nobiliaque corpora, his belluis fuere ludibrio? Capti Episcopi, interfecti Presbyteri, et diversorum officia Clericorum. Subversae Ecclesiae, ad altaria Christi stabulati equi, Martyrum effossae reliquiae: ubique luctus, ubique gemitus (pavor), et plurima mortis imago. Romanus orbis ruit, et tamen cervix nostra erecta non flectitur. Quid putas nunc animi habere Corinthios, Athenienses, Lacedaemonios, Arcadas, cunctamque Graeciam, quibus imperant Barbari? (t. XXII, 344—345, col. 600).

5. De semirutis villulis in Illyrico quae barbarorum manus effugerunt

LXVI, 14. Nos in ista provincia aedificato monasterio, et diversorio propter exstructo, ne forte et modo Ioseph cum Maria in Bethleem veniens, non inveniat hospitium tantis de toto orbe confluentibus turbis obruimur monachorum; ut nec coeptum opus deserere, nec supra vires ferre valeamus. Unde quia pene nobis illud de Evangelio contigit, ut futurae turris non ante supputaremus expensas, compulsi su-

Валент бил победен в готската война в Тракия и лобното му място било и неговият гроб.

4. Опустошения на Тракия и Илирик

IX, 16. Настръхвам при мисълта да разкажа за разрушенията през наше време. В продължение на двадесет и дори повече години[1] римската кръв се пролива ежедневно между Константинопол и Юлийските Алпи. Готът, сарматът, квадът, аланът, хуните, вандалите и маркоманите опустошават, плячкосват и ограбват Скития, Тракия, Македония, Дардания, Дакия, Тесалия, Ахея, Епир, Далмация и цяла Панония. Колко знатни жени, колко божии девици, колко свободни и благородни хора бяха поругани в тия войни. Пленени бяха епископи, убити бяха презвитери и разни други църковни служители. Разрушени бяха църкви, при Христовите олтари бяха настанени като в обор коне, мощите на мъченици бяха изровени: навсякъде скръб, навсякъде охкане (страх) и „огромният образ на смъртта"[2]. Римският свят рухва и при все това нашите изправени глави не клюмват. Какъв дух мислиш, че имат сега коринтяните, атиняните, лакедемонците, аркадците и жителите на цяла Гърция, над които властвуват варвари?

5. Полуразрушени къщички в Илирик, оцелели от варварската ръка

LXVI, 14. Като издигнахме в същата провинция манастир и построихме близо до него страноприемница, за да не би случайно идващият във Витлеем Йосиф с Мария да не намери подслон, бяхме притиснати от толкова огромни тълпи монаси, стичащи се от цял свят, та не сме в състояние нито да изоставим започнатото дело, нито да издържаме пряко силите си. Затова, понеже като че ли за нас се отнася писаното в Евангелието, че не сме пресметнали предварително разноските на бъдещия дворец, бяхме принудени да изпратим в отече-

---

[1] В дадения тук пасаж се имат пред вид нашествията на готи, сармати, квади и други варвари и опустошенията на балканските земи на Римската империя през последната четвърт на IV в.
[2] *Vergili* Aen. II, 368—369.

mus fratrem Paulinianum ad patriam mittere, ut semirutas villulas, quae barbarorum effugerunt manus; et parentum communium census venderet, ne coeptum Sanctorum ministerium deserentes, risum maledicis et aemulis praebeamus. (t. XXII, 403, col. 647).

ството[1] си брата Павлиниан, за да продаде полуразрушените къщурки, които бяха оцелели от ръцете на варварите, и имуществата на общите ни родители, за да не би изоставяйки поетото свето дело, да предизвикаме смях у злодумци и завистници.

6. *De Gothorum Hunnorumque christiana fide*

CVII, 2. De India, Perside, Aethiopia monachorum quotidie turbas suscipimus. Deposuit pharetras Armenius, Hunni discunt Psalterium, Scythiae frigora fervent calore fidei: Getarum rutilus et flavus exercitus, Ecclesiarum circumfert tentoria; et ideo forsitan contra nos aequa pugnant acie, quia pari religione confidunt. (t. XXII, 679, col. 870)

6. *Християнството у готите и у хуните*

CVII, 2. От Индия, Персия и Етиопия ежедневно приемаме тълпи монаси. Арменецът свали колчана си, хуните изучават псалтира, ледовете на Скития се стопяват от топлината на вярата. Червеникавата и русата[2] войска на гетите[3] заобикаля палатките на църквите; и може би затова те се сражават срещу нас с еднаква упоритост, понеже изповядват еднаква вяра.

B. ADVERSUS IOVINIANUM LIBRI

B. СРЕЩУ ЙОВИНИАН

7. *De boum raritate per Orientem. De gentium aiversarum victu*

II, 7. In Aegypto et Palaestina propter boum raritatem nemo vaccam comedit, taurorumque carnes et boum vitulorumque assumunt in cibis. At in nostra provincia scelus putant vitulos devorare. Unde et imperator Valens nuper legem per Orientem dederat, ne quis vitulorum carnibus vesceretur, utilitati agriculturae providens, et pessimam iudaizantis vulgi emendans consuetudinem, pro altilibus et lactentibus, vitulos consumentis. Nomades, et Troglodytae, et Scythae, et Hunnorum nova feritas semicrudis vescuntur carnibus. Porro Ichtyophagi, gens errans in littore maris Rubri, super petras solis calore ferventes assant pisces, et hoc solo alimento victi-

7. *Недостиг на говеда в Ориент. Храната на различните племена*

II, 7. В Египет и Палестина поради оскъдността на говеда никой не яде кравешко месо, а употребяват за храна месото на бикове, волове и телета. А в нашата провинция[4] се смята за престъпление да се ядат телета. Затова и император Валент, загрижен за развитието на земеделието и поправяйки най-лошия еврейски обичай, възприет от народа, който вместо охранени птици и прасенца-сукалчета употребява за храна телета, наскоро издаде закон за Ориента – никой да не се храни с телешко месо. А номадите, троглодитите[5], скитите и жестоките новопоявили се хуни се хранят с полусурово месо. Ихтиофагите[6] пък, племе скитащо се по бреговете на Червено море, пекат риба по нажежените от силната слънчева топлина скали и се поддържат само с тази храна.

[1] Става дума за родното място на Хиероним, град Стридон, който се намирал на границата между Далмация и Панония, както изглежда в Далмация. Точното място на града не е установено. Локализирането на Вулич с Граово поле в Босна не е сигурно. Срв. *A. Alföldi*, Der Untergang der Römerherrschaft in Pannonien, I, стр. 4. [2] Тук се прави намек за външния вид на готите — че кожата им била по-светла от тази на римляните и косите — руси. Вж. стр. 198, бел. 3. [3] Гетите сиреч готите. [4] Вероятно Хиероним тук има пред вид Далмация, където се намирал неговият роден град Стридон. [5] За триглодитите вж. стр. 142, бел. 9. [6] Ихтиофаги е име, което се дава общо на редица племена, живеещи по бреговете на Етиопия, Арабия, Западна и Източна Азия. Вж. *Tkač*, Ichthyophagi, PWRE, IX, кол. 2524—2531.

tant. Sarmatae, Quadi, Vandali, et innumerabiles aliae gentes, equorum et vulpium carnibus delectantur. (t. XXIII, 334—335, col. 308 C).

Сарматите, квадите, вандалите и неизброими други племена с удоволствие употребяват за храна месото на коне и лисици.

C. ADVERSUS VIGILANTIUM LIBER

C. СРЕЩУ ВИГИЛАНЦИЙ

8. De reliquiarum Sancti Samuelis translatione in Thraciam

5. Sacrilegus dicendus est, et nunc Augustus Arcadius, qui ossa beati Samuelis longo post tempore de Iudaea transtulit in Thraciam? (t. XXIII, 391, col. 358 B).

8. Пренасяне мощите на св. Самуил в Тракия

5. Безбожник ли трябва да бъде наречен сега император Аркадий, който дълго време след това пренесе костите на блажения Самуил[1] от Юдея в Тракия?

D. LIBER DE VIRIS ILLUSTRIBUS

D. КНИГА ЗА ПРОЧУТИТЕ МЪЖЕ

9. De Illyrici Thraciarumque episcopis

LXXXV. Eustathius, genere Pamphylius, Sidetes, primum Beroae Syriae, deinde Antiochiae rexit Ecclesiam, et adversum Arianorum dogma componens multa sub Constantino principe pulsus est in exsilium Traianopolim Thraciarum, ubi usque hodie conditus est. (t. XXIII, 924, col. 730 B).

XC. Theodorus, Heracliae Thraciarum episcopus, elegantis apertique sermonis, et magis historicae inteligentiae, edidit sub Constantio principe commentarios in Matthaeum, et in Ioannem, et in Apostolum, et in Psalterium. (t. XXIII, 928, col. 731 C, 734 A).

CVII. Photinus, de Gallograecia, Marcelli discipulus, Sirmii episcopus ordinatus, Hebionis haeresim instaurare conatus est,

9. Епископи в Тракия и Илирик

LXXXV. Евстатий Сидит[2], по произход от Памфилия, отначало управлявал църквата в Сирийска Берoя[3] а после — църквата в Антиохия. Той писал много против учението на арианите и по времето на император Константин бил изпратен на заточение в Траянопол, в Тракия, където му е гробът и до днес[4].

XC. Теодор[5], епископ на Хераклея[6] в Тракия, човек с изискано и убедително слово и с голямо разбиране на историята, издал по времето на император Констанций[7] обяснения към евангелията на Матей и Йоан, към Апостола и Псалтира.

CVII. Фотин[8] от Галогърция[9], ученик на Марцел[10], избран за епископ на Сирмиум, се опитал да възстанови ереста на Хебион, но след това бил из-

---

[1] За този Самуил срв. *H. Delehav*, Saints de Thrace et de Mésie, Anal. Boll. XXXI, 1912, стр. 237. [2] Евстатий (около 280—360 г.), християнски епископ и виден духовник, произхождаш от Сиде в Памфилия, един от най-видните и влиятелни участници в Никейския събор в 325 г. Срв. *Jülicher*, Eusthatius, PWRE, VI, кол. 1448-1449, п. 9. [3] Бероя е дн. гр. Алепо (Халеб) в Сирия. [4] Тялото на Евстатий се е намирало в Траянопол до 482 г. Затова писалият в началото на V в. Хиероним казва „до днес". В 482 г. обаче то е било пренесено в Антиохия и било погребано с големи почести. [5] Теодор е бил един от изтъкнатите и дейни духовници през IV в., взимал е видно участие в църковните събори и борби и клонял към арианството. Срв. *G. Lipold*, Theodoros, PWRE, V A, кол. 1908-1909, п. 122. [6] Хераклея, античният Перинт, дн. Ерегли. [7] Значи между 337 и 361 г., когато Констанций II е бил император. [8] Фотин бил прочут ариански епископ на Сирмиум, родеи в Анкира около 345—351 г. Срв. *Zeiller*, Les origines chrétiennes, стр. 144—146, 159, 259 и др. [9] Галогърци (Gallograeci) били наричани келтите, които преминали и се настанили в Мала Азия. Под Галогърция се разбира по-късната провинция Галатия в Мала Азия. [10] Марцел, епископ на Анкира, виден ариански духовник, родеи в Анкира. Срв. *Zeiler*, Les origines chrétiennes, стр, 158, 221—226 и др.

postea a Valentiniano principe pulsus Ecclesia — — — ;‹(t. XXIII, 938, col. 743 A).

CXXXI. Theotimus, Scythiae Tomorum episcopus, in morem dialogorum et veteris eloquentiae breves commaticosque tractatus edidit. Audio eum et alia scribere. (t. XXIII, 952, col. 754 A—755 A).

гонен от църквата от император Валентиниан — — —.

CXXXI. Теотим[1], епископ на Томи в Скития, издал къси и кратки трактати, написани във вид на диалози и според старото красноречие. Чувам, че е писал и други неща.

10. *De oppiai Stridonis eversione a Gothis facta*

CXXXV. Hieronymus, patre Eusebio natus, oppido Stridonis, quod a Gothis eversum, Dalmatiae quondam Pannoniaeque confinium fuit, usque in praesentem annum, id est, Theodosii principiis decimum quartum, haec scripsi — — —. (t. XXIII, 953, col. 755 C).

10. *Разрушаването на град Стридон от готите*

CXXXV. Аз, Хироним, син на Евсевий от град Стридон[2], който някога се намираше на границата между Далмация и Панония и бе разрушен от готите, до настоящата година[3], а именно четиринадесетата година от царуването на император Теодосий, написах следните съчинения — — —.

E. LIBER NOMINUM LOCORUM, EX ACTIS

Е. КНИГА ЗА ИМЕНАТА НА СЕЛИЩАТА, ИЗВЛЕЧЕНИ ОТ ДЕЯНИЯТА НА АПОСТОЛИТЕ

11. *Thraciarum Illyricique civitates et provinciae*

Amphipolis, civitas et ipsa Macedoniae; est alia eiusdem nominis in Syria Apollonia, et ipsa civitas Macedoniae. (t. XXIII, col. 1358 B).

Beroea, civitas in Macedonia, quae verbum Domini nobiliter accepit. (t. XXIII, col. 1359 B).

Moesia, provincia Asiae: nunc Aeolis dicta. Est autem et altera eiusdem nominis iuxta fluvium Danubium. Suntque auctores, qui dicant transisse ex Europa Mesas, et Brygas, et Hunnos, a quibus appellantur in Asia Mysi, Phryges et Bithynii. (t. XXIII, col. 1362 C).

Macedonia, provincia Graecorum nobilissima, et virtutibus Alexandri Magni nobilior facta. (t. XXIII, col. 1362 C).

11. *Градове и провинции в Тракия и Илирик*

Амфиполис, и той е град в Македония; има градове с едно и също име — Аполония в Сирия, и Аполония[4] в Македония.

Бероя, град в Македония, който тържествено прие словото божие.

Мизия[5], провинция в Азия, сега наречена Еолида. Има обаче и друга провинция със същото име при река Дунав. Има писатели, които казват, че от Европа са преминали мези, бриги и хуни и че по тях в Азия са назовани мизите, фригите и витините[6].

Македония, най-прочутата гръцка провинция, станала още по-известна поради подвизите на Александър Велики.

---

[1] Теотим бил известен не само със своята литературна дейност, но и със своя аскетичен живот и висока нравственост. Срв. *Ensslin*, Theotimos, PWRE, V A, кол. 2255, п. 8. Допълнителна литература вж. в Гръцки извори, I, стр. 206. [2] Стридон е родният град на Хироним. За него вж. стр. 219, бел. 1. [3] Сиреч през 393 г., тъй като император Теодосий I поел властта през 379 г. [4] Има три града в Македония с име Аполония — единият се е намирал между Амфипол и Солун, другият — в Халкидическия полуостров, третият — между устията на Струма и Места. Тъй като тук градът се споменава непосредствено до Амфипол, вероятно е, че става дума за първия от трите, който се е намирал на Via Egnatia. Това е днешният Полина. Срв. *Hirschfeld*, Apollonia, PWRE, II, кол. 114, п. 3, 4, 5. [5] Мизия — област в северозападната част на Мала Азия, между Фригия и Витиния. [6] Хироним има пред вид на първо място известието на *Herod.*, Hist. VII, 73, 75.

F. COMMENTARIORUM IN SOPHONIAM PROPHETAM LIBER

12. De Thraciarum Illyricique vastatione a Gothis facta

I. Dicitque Dominus per prophetam: Nequaquam ultra tribuam poenitentiam; sed a facie terrae universa consumam: non homo, non iumentum non volatile, non pisces maris remanebunt. Iram quippe Domini etiam bruta sentiunt animalia: et vastatis urbibus, hominibusque interfectis, solitudinem et raritatem bestiarum quoque fieri et volatilium pisciumque, testis Illyricum est, testis Thracia, testis in quo ortus sum, solum, ubi praeter coelum et terram et crescentes vepres, et condensa silvarum, cuncta perierunt. (t. XXV, 676, col. 1340 D—1341 A).

F. КОМЕНТАРИИ КЪМ ПРОРОК СОФОНИЙ

12. Опустошения на Тракия и Илирик от готите

I. И каза господ чрез пророка: Не ще проявявам повече никаква милост, а ще изтрия от лицето на земята всичко. Не ще останат нито човек, нито животно, нито птица, нито риби в морето. Без съмнение вече дори и безумните животни усещат божия гняв. Когато бъдат опустошени градовете и бъдат избити хората, настъпва запустение и оредяване дори на животни, на птици и на риби. За това е свидетел Илирик, свидетел е Тракия, свидетел е и мястото, в което съм роден, където загина всичко освен небето и земята, растящите тръни и гъстите лесове[1].

G. HIERONYMI CHRONICON

13. Varia

XXXV, XIV. Vetranioni aput Naissum a Constantio regium insigne detractum. (p. 238_{10-11} = PL, t. XXVII, col. 502).

XXXVIII, II. Aemilianus ob ararum subversionem Dorostori a vicario incenditur. (p. 243_{2-3} = PL, t. XXVII, col. 504).

XXXVIII, V. A[i]thanaricus rex Gothorum in Christianos persecutione commota plurimos interficit et de propriis sedibus in Romanum solum expellit. (p. 245_{20-22} = PL, t. XXVII, col. 505—506).

XXXVIII, VIII. Probus praefectus Illyrici iniquissimis tributorum exactionibus ante provincias quas regebat, quam a barbaris vastarentur, erasit. (p. 246_{18-21} = PL, t. XXVII, col. 505–506).

XXXVIII, XIII. Gens Hunnorum Gothos vastat. Qui a Romanis sine armorum de-

G. ХРОНИКА НА ХИЕРОНИМ

13. Разни сведения за Тракия и Илирик

XXXV, XIV. Констанций смъкнал при Ниш царските отличителни знаци на Ветранион[2].

XXXVIII, II. Управителят[3] на диоцеза изгаря Емилиан[4] в Дуросторум заради събаряне на олтарите.

XXXVIII, V. Готският крал Атанарих, като предприел преследване срещу християните, избил мнозина, а други изгонил от собствените им места на римска земя.

XXXVIII, VIII. Проб, управител на префектурата Илирик, изтощил с крайно несправедливо изземване на данъците провинциите, които управлявал, преди те да бъдат опустошени от варварите.

XXXVIII, XIII. Хуните опустошават страната на готите. Готите, приети от

[1] От горния пасаж на Хиероним може да се извади заключение за пълното опустошение на Тракия и Илирик в края на IV в. Това заключение би било пресилено, тъй като самият Хиероним пише на друго място (вж. Epistolae, LXVI, 14, тук по-горе, стр. 218) за оцелели къщички и имоти в родния му град Стридон, които той наредил да бъдат продадени. А Стридон, противно на други градове, се смята за напълно разрушен от готи и други варварски племена. Въпреки това и в него са ставали покупки и продажби на недвижими имущества. [2] Срв. стр. 88,96 бел. 7 и 11 [3] Става дума за Капитолин, управител на диоцеза Тракия по времето на император Юлиан (361—363). Капитолин е извършил преследвания и убийства на християни. [4] Емилиан е бил християнин, жител на Дуросторум (дн. Силистра). Случаят с Емилиан е само един пример за преследванията на християните по време на имп. Юлиан. Срв. *H. Delehaye*, Saints de Thrace et de Mésie, Analecta Bollandiana, XXXI, 1912, стр. 260—263.

positione suscepti per avaritiam Maximi ducis fame ad rebellandum coacti sunt. (p 248_{22-25} = PL, t. XXVII, col. 507—508).

XXXVIII, XIII. Superatis in congressione Romanis Gothi funduntur in Thracia. (p. 249_{1-2} = PL, t. XXVII, col. 505—506).

XXXVIII, XV. Lacrimabile bellum in Thracia. In quo deserente equitum praesidio Romanae legiones a Gothis cunctae usque ad internecionem caesae sunt. Ipse imperator Valens, cum sagitta saucius fugeret et ob dolorem nimium saepe equo laberetur, ad cuiusdam villulae casam deportatus est. Quo persequentibus barbaris et incensa domo sepultura quoque caruit. (p. 249_{6-15} = PL, t. XXVII, col. 507—508).

римляните, без да предадат оръжието си, били принудени от алчността на дукса Максим да въстанат поради глад.

XXXVIII, XIII. След като римляните били победени в сражение[1], готите се разпростират по цяла Тракия.

XXXVIII, XV. Печална била войната в Тракия[2]: в тая война, тъй като конницата изоставила защитата, римските легиони били обкръжени от готите и почти унищожени. А самият император Валент, който бягал ранен от стрела и поради силна болка често падал от коня си, бил пренесен в сградата на някакво имение. Тъй като варварите достигнали там и запалили къщата, той бил лишен дори от погребение.

---

[1] Има се пред вид сражението при Марцианопол в 377 г. [2] Става дума за войната през 378 г. и за битката при Одрин на 9 август.

XV. СПИСЪК НА СЛУЖЕБНИТЕ РАНГОВЕ

Под названието Notitia dignitatum е известен най-важният и в някои отношения единствен извор за административната и военна организация на късната Римска империя. Notitia dignitatum, или както гласи пълното му название Notitia dignitatum omnium tam civilium quam militarium, с прибавката in partibus Orientis — за първата ѝ половина и in partibus Occidentis — за втората половина, представя списък на всички цивилни и военни ведомства в Източната и Западната римска империя с техния чиновнически апарат.

Notitia dignitatum е съставена въз основа на ведомствените списъци, т. н. latercula. водени за всички учреждения, особено въз основа на т. н. laterculum maius.

Времето на съставянето на „Списъка на служебните рангове“ не е установено окончателно и мненията по този въпрос са различни. В същност целият извор в този вид, в който ние го познаваме, не е съставен наведнъж, а различните списъци и листи от него са съставени в различно време, във всеки случай не порано от 390 г. и не по-късно от периода 427—437 г. Обикновено, когато в дадено ведомство са ставали промени, те са били нанасяни в официалния лист, а когато промените били големи, листът изцяло бил сменян. По времето, когато бил издаден „Списъкът на служебните рангове“, е имало вече значителни промени, особено в разпределението на войсковите части. Някои от тези промени не са били нанесени, така че на места се явява смешение между по-старо положение и по-късни изменения. Поради това „Списъкът на служебните рангове“ не навсякъде може да служи като достоверен извор за епохата, когато се предполага, че е бил съставен.

Двата големи дяла „Изток“ и „Запад“ започват с един „индекс“, в който се изреждат висшите граждански и военни длъжности според своя ранг, в низходящ ред. Следват изброени по реда на индекса службите в отделните ведомства с всички длъжностни лица. Дава се най-напред пълната титулатура на съответните висши длъжности, а също и техните insignia — отличителните им знаци. По-нататък се изреждат всички чиновници и ведомствени клонове, съответните военни части, както и селищата, в които са били разположени на лагер. Списъкът приключва с данните за помощния персонал, спадащ към съответното ведомство.

„Списъкът на служебните рангове“ има стойност като извор за Балканските земи, понеже дава сведения за административните и военни ведомства в диоцеза Тракия и Илирик, изброява многобройните селища, разположени в пограничните провинции, каквито са били Скития, Мизия, Крайбрежна Дакия и Панония, където са станували военни части. „Списък на служебните рангове“ е

ценен и като извор за етническите промени в късноримската държава, тъй като отбелязва в много случаи етническата принадлежност на изпращаните в Тракия и Илирик войскови части, а също и в извънбалканските провинции, където са били изпращани войски, произхождащи от балканските земи.

От значение за административното устройство на балканските земи през късноримската епоха са и т. н. laterculi provinciarum, схеми на разпределението по диоцези и провинции. Тяхната ценност се състои в това, че те принадлежат на различни времена и отразяват настъпилите през тях промени. Най-старият е т. н. Laterculus Veronensis, според Т. Момзен съставен вероятно в 297 г., непосредствено след учредяването на новите диоцези. Следва каталогът на Polemius Silvius, съставен, според Момзен, в 385 г.

Ръкописното предание на Notitia Dignitatum почива върху Codex Spirensis, съставен между 825 г. и XI в. и изчезнал през втората половина на XVI в. По-късните издания се базират върху независими един от други преписа от XV—XVI в.: Oxoniensis Canonicianus lat. misc. 378 (C), Parisinus 9661 (P), Vindobonensis 3103 (V), Monacensis 10291 (M); Laterculus Veronensis е запазен в Codex Veronensis; Laterculus Polemii Silvii е запазен в няколко ръкописа, от които по-важни са следните: Bruxellensis 10615—10729 (P), от XII в., Monacensis 6243 (ol. Fris. 43) — F, от VIII в.

ИЗДАНИЯ: Notitia Dignitatum, accedunt Notitia urbis Constantinopolitanae et Laterculi provinciarum, ed. O. Seek, Berolini 1876. — Notitia Dignitatum et administrationum omnium tam civilium quam militarium.., recensuit commentariisque illustravit Eduardus Böcking, Bonnae 1849—1853, I (fasc. 1—2), II (fasc. 3—5) + index. Дадените тук откъси са по изданието на O. Seek.

КНИЖНИНА: *O. Karlowa*, Römische Rechtsgeschichte, I, 1885, стр. 991—994. — *J. B. Bury*, The Notitia Dignitatum, JRS X, 1920, стр. 131—154. — *J. B. Bury*, The Provincial List of Verona, JRS XIII, 1923, стр. 127—151. — *E. Polaschek*, Notitia Dignitatum, PWRE, XVII, кол., 1077—1115.

NOTITIA DIGNITATUM

I.

NOTITIA DIGNITATUM OMNIUM, TAM CIVILIUM QUAM MILITARIUM, IN PARTIBUS ORIENTIS

2. Praefectus praetorio Orientis.
3. Praefectus praetorio Illyrici.
4. Praefectus urbis Constantinopolitanae.
5. Magistri equitum et peditum in praesenti duo.
6. Equitum et peditum per Orientem.
7. Equitum et peditum per Thracias.
8. Equitum et peditum per Illyricum.

30. Vicarii quatuor:

31. Asianae.
32. Ponticae.
33. Thraciarum.
34. Macedoniae.

38. Duces tredecim:

51. Per Thracias duo:

52. Moesiae secundae
53. Scythiae.

СПИСЪК НА СЛУЖЕБНИТЕ РАНГОВЕ

I.

СПИСЪК НА ВСИЧКИ СЛУЖЕБНИ РАНГОВЕ ПО ГРАЖДАНСКОТО И ВОЕННОТО ВЕДОМСТВО В ОБЛАСТИТЕ НА ИЗТОКА

2. Управител на префектурата[1] Ориент[2],
3. Управител на префектурата Илирик[3],
4. Управител на град Константинопол,
5. Двама началници на конницата и на пехотата при двора[4],
6. (Началник) на конницата и пехотата[5] в Ориент[6],
7. „ на конницата и пехотата в Тракия[7],
8. „ на конницата и пехотата в Илирик.

30 Четири викарии[8]:

31. на Азия[9],
32. на Понт[10],
33. на Тракия,
34. на Македония[11].

38. Тринадесет дуксове[12]:

51. двама в Тракия:

52. във Втора Мизия[13],
53. в Скития[14].

---

[1] За длъжността „управител на префектура“ и за префектурите вж. стр. 47, бел. 6. [2] Префектурата Ориент била разделена на пет диоцеза: Египет, Ориент, Понт, Азия, Тракия. [3] Префектурата Илирик в края на VI в. се състояла от два диоцеза: Македония и Дакия. [4] Т. н. magistri militum praesentales са висши военни командири, които стоели начело на войските при двора на Източната римска империя и били винаги на разположение на императора. Срв. *Grosse*, Militärgeschichte, стр. 191; *A. Hoepffner*, Les magistri militum praesentales au IV s., Byzantion, XI, 1936, стр. 483—498. [5] Magistri militum — началници на войските — са върховните военни командири през късноантичната епоха. В Източната римска империя имало трима такива „началници на войските“, които командували войските в Ориент, Тракия и Илирик. В изворите се появяват най-рано по времето на Константин I (306—337). Срв. *Grosse*, Militärgeschichte, стр. 180. [6] В диоцеза Ориент, част от префектурата Ориент, влизали 15 провинции, между които по-значителни са: Палестина, Финикия, Сирия, Киликия, Кипър, Месопотомия, Осроена. [7] В диоцеза Тракия влизали 6 провинции. Вж. тук стр. 228. [8] Викарии се наричат гражданските управители на диоцезите. Диоцезът е по-голяма административна единица, която обхващала няколко провинции. По време на Диоклетиан е имало 12 диоцеза. Балканският полуостров от края на IV и началото на V в. (времето на съставянето на „Списъка на служебните рангове“) се разделя между три диоцеза: Тракия, Дакия и Македония. [9] Диоцезът Азия имал 11 провинции, между които по-известни са: Памфилия, Хелеспонт, Лидия, Фригия, Ликия, Кария. [10] Диоцезът Понт имал 11 провинции, между които по-известни са: Галатия, Витиния, Армения, Кападокия. [11] В диоцеза Македония влизали провинциите: Ахея, Първа Македония, Крит, Тесалия, Стари Епир, Нови Епир, Македония Салутарис. Диоцезът обхващал най-общо цяла Гърция и Албания. [12] Дуксове се наричали командирите на войските в пограничните провинции. В този случай те са известни като dux limitis provinciae. През IV в. носят титлата spectabiles. На гръцки името им се е предавало с *δούξ, στρατηγός, ἄρχων*. Подчинени били на съответния началник на войските. В балканските земи такива дуксове имало в провинциите: Скития, Долна и Горна Мизия, Крайбрежна Дакия, Долна Панония. Срв. *Grosse*, Militärgeschichte, стр. 152—180. В случая от всичките 13 дуксове са посочени само тия в Тракия и Илирик. [13] Провинция Втора или Долна Мизия през късноантичната епоха обхващала земите между р. Вит, р. Дунав, Стара планина и Добруджа. [14] Провинция Скития е днешна цяла Добруджа.

54. Per Illyricum II:

55. Daciae ripensis.
56. Moesiae primae.

57. Consulares XV:

71. Per Thracias II:

72. Europae.
73. Thraciae.

74. Per Illyricum III:

75. Cretae.
76. Macedoniae.
77. Daciae mediterraneae.

79. Praesides XL:

112. Per Thracias quatuor:

113. Haemimonti.
114. Rhodopae.
115. Moesiae secundae.
116. Scythiae.

117. Per Illyricum octo:

118. Thessaliae.
119. Epiri veteris.
120. Epiri novae.
121. Daciae ripensis.
122. Moesiae primae.
123. Praevalitanae.
124. Dardaniae.
125. Macedoniae salutaris.

54. двама в Илирик:

55. в Крайбрежна Дакия[1],
56. в Първа Мизия[2].

57. Петнадесет консулари[3]:

71. двама в Тракия:

72. в Европа[4].
73. в Тракия[5].

74. трима в Илирик:

75. в Крит,
76. в Македония,
77. във Вътрешна Дакия.

79. Четиридесет президи[6]:

112. четири в Тракия:

113. в Хемимонт[7],
114. в Родопа[8],
115. във Втора Мизия,
116. в Скития.

117. осем в Илирик:

118. в Тесалия,
119. в Стари Епир[9],
120. в Нови Епир[10],
121. в Крайбрежна Дакия,
122. в Първа Мизия,
123. в Превалитана[11],
124. в Дардания,
125. в Македония Салутарис[12].

(pp. 1—5)

---

[1] Вж. стр. 85, 86, бел. 8 и 2. [2] Вж. стр. 118, бел .6. [3] След реформите на Диоклетиан (вж. стр. 47, бел. 6) броят на провинциите се увеличил. През V в. броят им наближил 120. Управителите на провинциите били с различен служебен ранг и съобразно с това имали и различни титли. При това отделните провинции също се намирали в известна иерархична зависимост помежду си, вследствие на което даден магистрат можел да заеме длъжността управител не на коя и да е провинция, но на точно определена. Така имаме: проконсули (на Африка, Ахея, Азия), коректори, ректори, консулари и президи. В Източната римска империя имало 15 консулари и 40 президи. Рангът на консуларите бил по-голям. Срв. *Stein,* Geschichte, стр. 102—103. В случая от всички 15 консулари са посочени само тия в Тракия и Илирик. [4] Провинция Европа обхващала хинтерланда на Константинопол, земите покрай Мраморно море вкл. и Галиполския полуостров. За западната граница на тази провинция вж. *Д. П. Димитров*, ИБАИ VIII, 1934, стр. 139. [5] Провинция Тракия през IV и V в. обхващала дн. Южна България (Пловдивско и Старозагорско) от прохода Траянови врата докъм Свиленград. Провинцията включвала и северните склонове на Родопите. [6] От всички 40 президи са посочени само тия в Тракия и Илирик. [7] Провинция Хемимонт обхващала земите между Стара планина, р. Тунджа, Черно море, Странджа, както и областта на Одрин. Понякога се нарича и Втора Тракия. Вж. тук стр. 256, бел. 2. [8] В провинция Родопа влизали Родопите с Беломорското крайбрежие, между р. Места и р. Марица. [9] За провинция Стари Епир вж. стр. 80, бел. 1. [10] За провинция Нови Епир вж. стр. 80, бел. 1. [11] Провинцията Превалитана обхващала части от дн. Западна Югославия до р. Дрин и от Албания, с главен град Скодра, дн. Шкодра. [12] Провинция Македония Салутарис е обхващала земи от дн. Македония с главен град Стоби, дн. Пустоградско при Градско.

II.

1. Sub dispositione viri illustris praefecti praetorio per Orientem sunt dioceses infrascriptae:

2. Oriens.
3. Aegyptus.
4. Asiana.
5. Pontica.
6. Thracia.

7. Provinciae:

52. Thraciae sex:

53. Europa.
54. Thracia.
55. Haemimontus.
56. Rhodopa.
57. Moesia secunda.
58. Scythia.

II.

1. Под разпореждането на светлейшия управител на префектурата Ориент се намират долуозначените диоцези:

2. Ориент,
3. Египет[1],
4. Азия,
5. Понт,
6. Тракия.

7. Провинции:

52. шест в Тракия:

53. Европа,
54. Тракия,
55. Хемимонт,
56. Родопа,
57. Втора Мизия,
58. Скития.

(pp. 5—7)

III.

INSIGNIA VIRI ILLUSTRIS PRAEFECTI PRAETORIO PER ILLYRICUM

ЗНАЦИТЕ[2] НА СВЕТЛЕЙШИЯ УПРАВИТЕЛ НА ПРЕФЕКТУРАТА ИЛИРИК

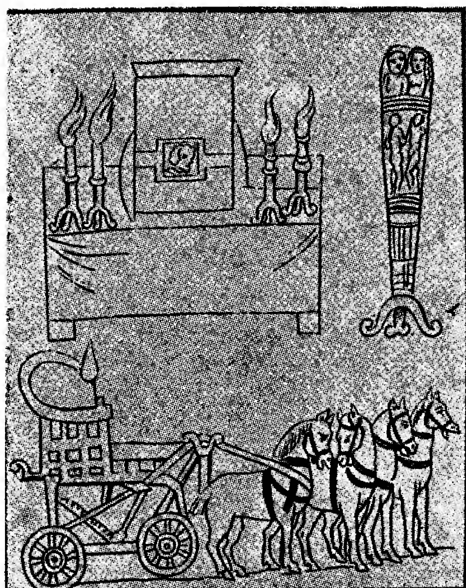

[1] В диоцеза Египет влизали шест провинции между които по-известни са: Горна и Долна Либия, Тиваида, Египет. [2] Под знаци (insignia) се разбират емблемите на отделните административни единици, както и знаците на военните части, които се намирали под командуването на съответния военен командир.

4. Sub dispositione viri illustris praefecti praetorio per Illyricum sunt dioceses infrascriptae:

5. Macedonia.
6. Dacia.

7. Piovinciae Macedoniae sex:

8. Achaia.
9. Macedonia.
10. Creta.
11. Thessalia.
12. Epirus vetus
13. Epirus nova et pars Macedoniae salutaris.

14. Provinciae Daciae quinque:

15. Dacia mediterranea.
16. Dacia ripensis.
17. Moesia prima.
18. Dardania.
19. Praevalitana et pars Macedoniae salutaris.

20. Officium viri illustris praefecti praetorio per Illyricum:

21. Princeps.
22. Cornicularius.
23. Adiutor.
24. Commentariensis.
25. Ab actis.
26. Numerarii quatuor; in his auri unus, operum alter.
27. Subadiuva.
28. Cura epistolarum.
29. Regerendarius.
30. Exceptores.
31. Adiutores.
32. Singularii.

33. Praefectus praetorio Illyrici ipse emittit. (pp. 8—10)

4. Под разпореждането на светлейшия управител над префектурата Илирик се намират олуозначените диоцези:

5. Македония,
6. Дакия.

7. Провинциите на Македония са шест:

8. Ахея,
9. Македония,
10. Крит,
11. Тесалия,
12. Стари Епир,
13. Нови Епир и част от Македония Салутарис.

14. Провинциите на Дакия са пет:

15. Вътрешна Дакия,
16. Крайбрежна Дакия,
17. Първа Мизия,
18. Дардания,
19. Превалитана и част от Македония Салутарис.

20. Ведомството на светлейшия управител на префектурата Илирик[1]*:*

21. принцепс[2],
22. корникуларий[3],
23. помощник[4],
24. коментариензис[5],
25. завеждащ архива,
26. нумерарии[6] четири; от тях един за златото, а друг за постройките,
27. помощник[7],
28. завеждащ писмата[8],
29. регерендарий[9],
30. ексцептори[10],
31. помощници,
32. сингулари[11].

33. Управителят на префектурата Илирик разрешава сам[12].

[1] За длъжностните лица в префектурата изобщо вж. у *E. Stein*, Untersuchungen über das Officium der Prätorianerpräfectur seit Diokletian, Wien 1922. [2] Принцепс е първият по положение чиновник във всяко ведомство. [3] Корникуларий през късноримската епоха е длъжност в гражданската администрация — секретар, помощник на магистратите. Положението му е било много близко до това на принцепса. Срв. *Fiebiger*, Cornicularius, PWRE, IV, кол. 1603 - 1604. [4] Adiutor е изобщо помощник в дадено ведомство. В случая това е помощник на корникулария. Срв. *Hobel*, Adiutor, PWRE, I, кол. 364—366. [5] Коментариензис, който се е наричал по-рано и a commentariis, е през късноантичната епоха съдебен чиновник. При управлението на префектурите той завеждал съдебно-криминалните въпроси. Срв. *Premerstein*, a commentariis, PWRE, IV, кол. 759, 766 сл. [6] Нумерариите са финансови чиновници, които отговаряли за воденето на сметките, контрола на разходите и пр. Нумерарии имало във ведомствата на управителите на префектурите, на диоцезите, на провинциите, при дуксовете и пр. Срв. *Ensslin*, Numerarii, PWRE, XVII, кол. 1297—1323. [7] Помощник на нумерария е чиновник във военното и гражданско ведомство с не съвсем уяснени функции. Срв. *Grosse*, Militärgeschichte, стр. 131. [8] В следдиоклетиановата епоха това е низка административна длъжност, изпълнителите на която се занимавали с деловодителска работа. Тази длъжност е засвидетелствувана във ведомствата на управителите на префектурите и на диоцезите. Срв. *Kornemann*, Cura, PWRE, IV, кол. 1771, d). [9] Регерендарий е чиновник във ведомството на управителя на префектурата, на началниците на войските, на дуксовете и пр. Той се занимавал с някои въпроси, свързани с дейността на държавната поща. Срв. *Eger*, Regerendarius, PWRE, I A, кол. 464—465. [10] Ексцепторите са протоколисти, писари в съда, деловодители. Броят им във ведомствата на висшите чиновници и в тия на провинциалните управители, където се срещат, е бил значителен. Срв. *Fiebiger*, Exceptor, PWRE, VI, кол. 1565—1566. [11] Сингуларите са куриери. Срв. *Fiebiger*, Singulares, PWRE, III A, кол. 237. [12] Това означава, че управителят на префектурата издава сам разрешение за служебни пътувания и пътува неограничено с държавни превозни средства (т. н. evectio). Другите по-малки чиновници имали определен брой пътувания, което е изразено цифрено в края на листата на всяко ведомство.

V.

26. *Sub dispositione viri illustris magistri militum praesentalis:*

27. *Vexillationes palatinae quinque:*

31. Comites Taifali.

33. *Vexillationes comitatenses VII:*

36. Equites quinto Dalmatae.

37. Equites nono Dalmatae.

(pp. 11, 13)

V.

26. *Под разпореждането на светлейшия началник на войските при двора:*

27. *пет дворцови конни отделения*[1]*:*

31. военна свита тайфали[2].

33. *Седем конни отделения от подвижните войски*[3]*:*

36. далматински конници — пето отделение,

37. далматински конници — девето отделение.

VI.

INSIGNIA VIRI ILLUSTRIS MAGISTRI MILITUM PRAESENTALIS

ЗНАЦИ НА СВЕТЛЕЙШИЯ НАЧАЛНИК НА ВОЙСКИТЕ ПРИ ДВОРА

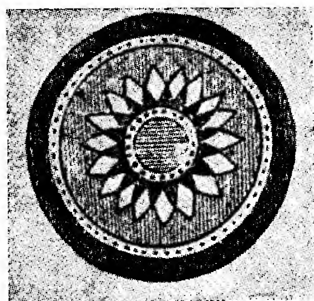

3. Daci. 3. даки.

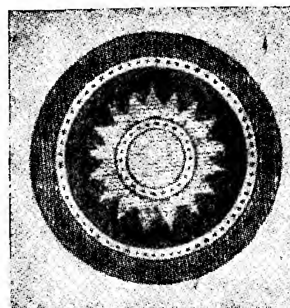

4. Scythae. 4. скити.

19. Thraces. 19. траки.

[1] Под „вексилацио" в „Списъка на служебните рангове" се означават предимно конни поделения. От споменатите пет тук се посочва само това на тайфалите. [2] За тайфалите вж. стр. 127, бел. 3. Споменаваните често етнически имена (цаани, скити, готи, тайфали) означават, че съответните военни части или са набирани из редовете на тия племена и народи, или пък първоначално са били съставени от тях, а после са били попълвани от населението на тази провинция, където са изпратени на гарнизон. При превода са подбрани тия военни части, които са свързани с името на някоя народност, която има отношение към събития, свързани с историята на балканските земи. [3] От споменатите седем части тук са дадени само две. След реформите на Диоклетиан, завършени от Константин и неговите наследници, войската била разделена на две големи групи: подвижни (comitatenses) и погранични (limitanei). Първите били разквартирувани из градовете на вътрешността и били отправяни там, където ста-

26. Sub dispositione viri illustris magistri militum praesentalis:

26. Под разпореждането на светлейшия началник на войските при двора:

34. Vexillationes comitatenses sex:

34. шест конни отделения от подвижните войски[1]*:*

37. Equites sexto Dalmatae.

37. далматински конници — шесто отделение.

41. Legiones palatinae sex:

41. шест дворцови легиона:

43. Daci
44. Scythae.

43. даки[2],
44. скити[3].

48. Auxilia palatina decem et septem:

48. седемнадесет дворцови помощни войскови части:

60. Thraces.
61. Tervingi.

60. траки,
61. тервинги.

(pp. 15—18)

VII.

INSIGNIA VIRI ILLUSTRIS MAGISTRI MILITUM PER ORIENTEM

ЗНАЦИТЕ НА СВЕТЛЕЙШИЯ НАЧАЛНИК НА ВОЙСКИТЕ В ОРИЕНТ

4. Quinta Macedonica.
4. Пети Македонски легион.

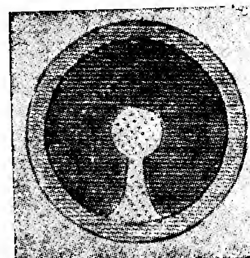

17. Prima Italica.
17. Първи Италийски легион.

23. Sub dispositione viri illustris magistri militum per Orientem:

23. Под разпореждането на светлейшия началник на войските в Ориент[4]*:*

24. Vexillationes comitatenses decem:

24. десет конни отделения от подвижните войски:

27. Equites tertio Dalmatae.

27. далматински конници — трето отделение.

вало нужда. Вторите били разположени на постоянни лагери в селищата на лимеса. Срв. *Th. Mommsen*, Ges. Schriften, VI, 1910, стр. 209—225. *Grosse*, Militärgeschichte, стр. 63 сл., 88 сл.

[1] За тервинги или вестготи вж. стр. 65, 230, бел. 6, 2.

[2] От посочените в „Списъка на служебните рангове“ многобройни военни части в превода са дадени само тия, които имат известно отношение към историята на българските земи през късноантичната епоха.

[3] Срв. стр. 230, бел. 2.

[4] Срв. стр. 226, бел. 6.

38. Legiones comitatenses...:
39. Quinta Macedonica.

48. Item pseudocomitatenses XI:
53. Prima Italica.

(pp. 19—22)

38. ... легиона от подвижните войски:
39. пети Македонски.

48. също 11 псевдоподвижни (легиона)[1]*:*
53. Първи Италийски.

VIII.

INSIGNIA VIRI ILLUSTRIS MAGISTRI MILITUM PER THRACIAS

ЗНАЦИ НА СВЕТЛЕЙШИЯ НАЧАЛНИК НА ВОЙСКИТЕ В ТРАКИЯ

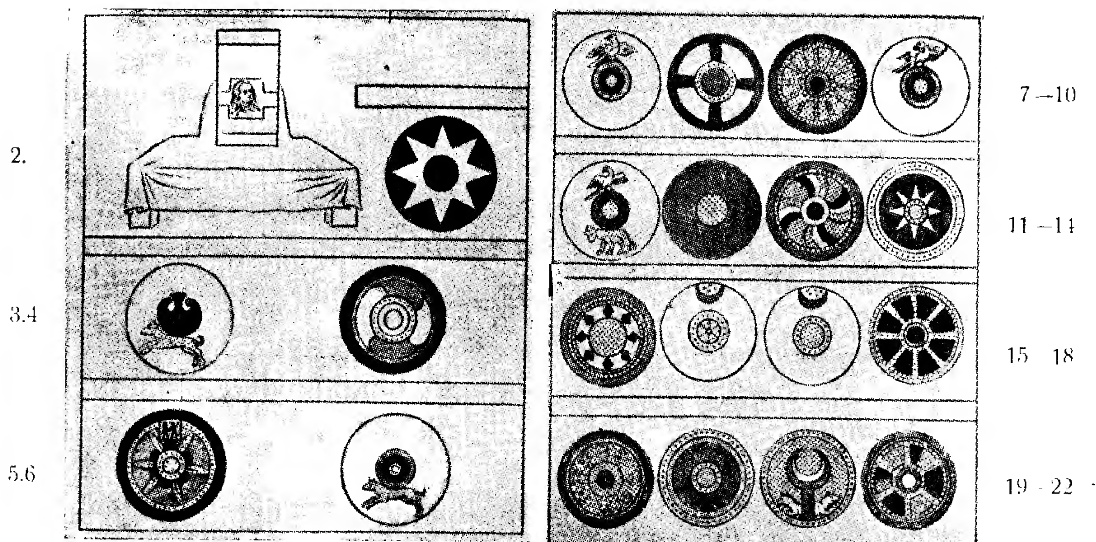

2. Solenses seniores. 3. Menapii. 4. Prima Maximiana Thebeorum. 5. Tertia Diocletiana Thebeorum. 6. Tertiodecimani. 7. Quartodecimani. 8. Prima Flavia gemina. 9. Secunda Flavia Gemina. 10. Constantini seniores. 11. Divitenses Gallicani. 12. Lanciarii Stobenses. 13. Constantini Dafnenses. 14. Balistarii Dafnenses. 15. Balistarii iuniores. 16. Pannoniciani iuniores. 17. Tzaanni. 18. Solenses Gallicani. 19. Iulia Alexandria. 20. Augustenses. 21. Valentinianenses. 22. Gratianenses.

2. Солийци старши. 3. Менапи. 4. Първи Максимианов легион — тиванци. 5. Трети Диоклетианов легион — тиванци. 6. Тринадесети легион. 7. Четиринадесети легион. 8. Първи Флавиев двоен легион. 9. Втори Флавиев двоен легион. 10. Старши Константинов легион. 11. Дивитензи — гали. 12. Копиеносци — стобийци. 13. Константино-дафнейски легион. 14. Балистарии-дафнейци. 15. Балистарии младши. 16. Панонициανци младши. 17. Цаани. 18. Солийци-гали. 19. Юлиево-Александров легион. 20. Августейци. 21. Валентинианци. 22. Грацианци.

[1] Seeck отбелязва, че цифрата 11 (XI) е погрешно дадена вместо 10 (X).

23. *Sub dispositione viri illustris magistri militum per Thracias:*	23. *Под разпореждането на светлейшия началник на войските в Тракия:*
24. *Vexillationes palatinae tres:*	24. *три конни отделения при двора:*
25. Comites Arcadiaci.	25. военна свита на името на Аркадий[1],
26. Comites Honoriaci.	26. военна свита на името на Хонорий[2],
27. Equites Theodosiaci iuniores.	27. конници младши на името на Теодосий[3].
28. *Vexillationes comitatenses...:*	28. *...конни отделения от подвижните войски:*
29. Equites catafractarii Albigenses.	29. конници бронирани албигенци[4],
30. Equites sagittarii seniores.	30. конници стрелци, старши,
31. Equites sagittarii iuniores.	31. конници стрелци, младши,
32. Equites primi Theodosiani.	32. конници на името на Теодосий — първо отделение.
33. *Legiones comitatenses...:*	33. *...легиона от подвижните войски:*
34. Solenses seniores.	34. солийци старши[5],
35. Menapii.	35. менапи[6],
36. Prima Maximiana Thebaeorum.	36. Първи Максимианов легион — тиванци,
37. Tertia Diocletiana Thebaeorum.	37. Трети Диоклетианов легион — тиванци,
38. Tertiodecimani.	38. Тринадесети легион,
39. Quartodecimani.	39. Четиринадесети легион,
40. Prima Flavia gemina.	40. Първи Флавиев двоен легион,
41. Secunda Flavia gemina.	41. Втори Флавиев двоен лигион,
42. Constantini seniores.	42. Старши Константинов легнон[7],
43. Divitenses Gallicani.	43. дивитензи гали[8],
44. Lanciarii Stobenses.	44. копиеносци стобийци[9],
45. Constantini Dafnenses.	45. Константинов дафнейски легион[10],
46. Balistarii Dafnenses.	46. балистарии дафнейци,
47. Balistarii iuniores.	47. балистарии младши,
48. Pannoniciani iuniores	48. паноницианци младши,
49. Tzanni.	49. цаани[11],
50. Solenses Gallicani.	50. солийци гали,
51. Iulia Alexandria.	51. Юлиево-Александров легион,
52. Augustenses.	52. августейци[12],
53. Valentinianenses.	53. валентинианци[13].

[1] Сиреч имп. Аркадий (395—408). [2] Сиреч имп. Хонорий (395—423). [3] Сиреч имп. Теодосий I (379—395). [4] По името на гр. Алба в Галия, дн. Алби. Вж. стр. 230, бел. 2. [5] За произхода на името „солийци" има няколко мнения: че са наречени по името на киликийския град Soloi (Pompeiopolis), или че са някакви гали по произход (може би по името на селището *Σολώνιον* у *Dio Cass.* XXXVII 48, на десния бряг на Рона), или, най-после, че името им е произведено от прилагателното solus. Срв. например Fortenses от fortis. Вж. *Böcking* ad 1. [6] Менапите са племе в Белгийска Галия по долното течение на р. Рейн и Мьоза. Срв. стр. 230, бел. 2. [7] На името на Константин I (306—337). [8] За дивитензи вж. стр. 146, бел. I. [9] Стобийците са наречени така по името на македонския град Стоби, дн. Пустоградско, при Градско. [10] Константино-Дафнейски — по името на укреплението Константиниана-Дафне, което се намирало срешу Тутракан. Вж. стр 153, бел. 3. [11] Цаанци, цаани цанци са кавказко племе. През IV в. били включени в римската империя, но запазили автономия чак до времето на Юстиниан, когато били окончателно покорени. Срв. стр. 230, бел. 2, и *Grosse*, Militärgeschichte, стр. 294. [12] Августейци — по името на селището Augustae, дн. Хърлец, Оряховско, или пък, което е по-вероятно, по името на селището Augusta, дн. Хисар, Пловдивско, тъй като последното спада към Тракия, а първото към Илирик. [13] Валентинианци — по името на селището Валентиниана, нелокализиран кастел в провинция Скития, споменат само у *Procop.* (De aedif. IV 11). Би следвало да бъдат отбелязани и Gratianenses, грацианци — по името на селището Грациана, нелокализиран кастел в провинция Скития. Грациана се споменава само в „*Not. Dignitatum*", XXXIX 27 (тук стр. 242, бел. 4) и у *Proc.* (De aedif., IV 11).

54. *Officium autem magisteriae per Thracias potestatis in numeris militat et in officio deputatur:*

55. *Habet autem dignitates infrascriptas:*

56. Principem.
57. Numerarios duos.
58. Commentariensem.
59. Primiscrinios, qui numerarii fiunt.
60. Scriniarios.
61. Exceptores et ceteros apparitores.
62. *Magister militum per Thracias XV.* (*pp. 23—26*)

54. *Подчинени на началника на войските в Тракия, които служат във военните части и са придадени към ведомството му:*

55. *Те имат долуозначените длъжности:*

56. принцепс,
57. нумерарии — двама,
58. коментариензис,
59. примискринии[1], които могат да стават нумерирани,
60. скриниарии[2],
61. ексцептори и други нисши служители,
62. *Началникът на войските в Тракия — 15*[3].

IX.

INSIGNIA VIRI ILLUSTRIS MAGISTRI MILITUM PER ILLYRICUM

ЗНАЦИ НА СВЕТЛЕЙШИЯ НАЧАЛНИК НА ВОЙСКИТЕ В ИЛИРИК

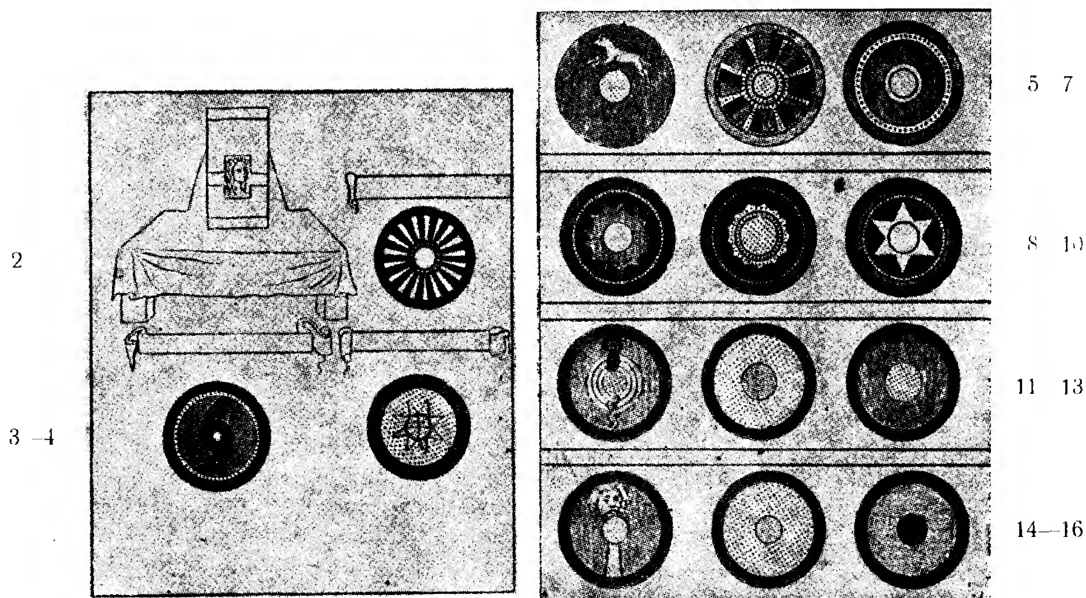

2. Britones seniores. 3. Ascarii seniores. 4. Ascarii iuniores. 5. Petulantes iuniores. 6. Sagittarii lecti. 7. Invicti iuniores. 8. Atecotti. 9. Matiarii constantes. 10. Martii. 11. Dianenses. 12. Germaniciani seniores. 13. Secundani. 14. Lanciarii Augustenses. 15. Minervii. 16. Lanciarii iuniores.

2. Бритонци старши. 3. Аскарии старши. 4. Аскарии младши. 5. Петуланти младши. 6. Стрелци отбрани. 7. Непобедими младши. 8. Атекоти. 9. Мациарии упорити. 10. Марсови войници. 11. Дианензи. 12. Германицианци старши. 13. Втори легион. 14. Копиеносци августейци. 15. Минерви. 16. Копиеносци младши.

[1] Примискриниите са финансови чиновници с почти същите функции като нумерариите. Срв. *Grosse*, Militärgeschichte, стр. 131. [2] Скриниариите са финансови чиновници за събиране на данъците по провинции. Те се делели на няколко категории. Срв. *Stein*, Geschichte, I, стр. 340. [3] Вж. стр 229, бел. 12.

17. Sub dispositione viri illustris magistri militum per Illyricum:

18. Vexillationes comitatenses duae:

19. Equites sagittarii seniores.
20. Equites Germaniciani seniores.

21. Legio palatina una:

22. Britones seniores.

23. Auxilia palatina sex:

24. Ascarii seniores.
25. Ascarii iuniores.
26. Petulantes iuniores.
27. Sagittarii lecti.
28. Invicti iuniores.
29. Atecotti.

30. Legiones comitatenses octo:

31. Matiarii constantes.
32. Martii.
33. Dianenses.
34. Germaniciani seniores.
35. Secundani.
36. Lanciarii Augustenses.
37. Minervii.
38. Lanciarii iuniores.

39. Item pseudocomitatenses novem:

40. Timacenses auxiliarii.
41. Felices Theodosiani iuniores.
42. Bugaracenses.
43. Scupenses.
44. Ulpianenses.
45. Merenses.
46. Secundi Theodosiani.
47. Balistarii Theodosiani iuniores.
48. Scampenses.

17. Под разпореждането на светлейшия началник на войските в Илирик:

18. две конни отделения от подвижните войски:

19. конници стрелци старши,
20. конници германицианци старши.

21. Един легион при двора:

22. британци старши.

23. Шест помощни войскови части при двора:

24. аскарии старши[1],
25. аскарии младши,
26. петуланти младши[2],
27. стрелци отбрани,
28. непобедими младши,
29. атекоти[3].

30. Осем легиона от подвижните войски:

31. мациарии упорити,
32. марсови войници,
33. дианензи,
34. германицианци старши,
35. Втори легион,
36. копиеносци августейци,
37. минерви,
38. копиеносци младши.

39. Още девет легиона псевдоподвижни войски:

40. помощни части-тимакци[4],
41. щастливи Теодосиеви войници младши,
42. бугаракци[5],
43. скупяни[6],
44. улпианци[7],
45. меренци[8],
46. Втори Теодосиев легион,
47. балистарии[9] Теодосиеви младши,
48. скампейци[10].

---

[1] Аскарии — помощни войски, които трябвало да превозват вещи или хора на салове, върху мехове или изобщо войскови части, които преминавали реката с надути мехове. Отговаря на латинското utricularii. Срв. *Grosse*, Militärgeschichte, стр. 40. [2] За петулантите вж. стр., 132, бел. 5. [3] Атекоти — по името на едноименното племе, обитавало северните области на британския остров. Срв. *Hübner*, Atecotti, RWRE, II, кол. 1902. Вж. стр. 230, бел. 2. [4] Тимакци — по името на селищата Тимакум майус и Тимакум минус. Вж. ТР, тук, стр. 17 и стр. 230, бел. 2. [5] Бугаракци — по името на селището Бугарака или Бурагара, дн. западно от Лесново, Елинпелинско. Вж. IB 567, 5 (тук стр. 41). [6] Скупяни — по името на град Скупи, дн. Злокучене при Скопие. [7] Улпианци — по името на селището Улпиана, дн. Липлян в Югославия. [8] Меренци — по името на селището Мерион в Дардания или в южните области на Горна Мизия. Срв. *Fluss*, Merion, PWRE, XV, кол. 1031. [9] Балистарии са войници, които обслужвали ballistae (вид стенобойни машини). През IV в. те са образували отделни военни поделения, каквито е имало в Галия, Илирик, Тракия. Срв. *Seek*, Ballistarii, PWRE, II, кол. 2831—2832. [10] Скампейци — по името на селището Скампа, дн. Елбасан в Албания.

49. Officium autem magisteriae per Illyricum potestatis in numeris militat et in officio deputatur:

50. Habet autem dignitates infrascriptas:

51. Principem.
52. Numerarios duos.
53. Commentariensem.
54. Primiscrinios, qui numerarii fiunt.
55. Scriniarios.
56. Exceptores et ceteros apparitores.
57. *Magister militum per Illyricum XV.* (pp. 28—30)

49. Подчинени на началника на войските в Илирик, които служат във военните части и са придадени към ведомството му.

50. Те имат долуозначените длъжности:

51. принцепс,
52. нумерарии двама,
53. коментариензис,
54. примискриниии, които могат да бъдат нумерарии,
55. скриниарии,
56. ексцептори и други нисши служители,
57. *Началникът на войските в Илирик —XV*[1].

XI.

INSIGNIA VIRI ILLUSTRIS MAGISTRI OFFICIORUM

ЗНАЦИ НА СВЕТЛЕЙШИЯ НАЧАЛНИК НА ВЕДОМСТВАТА:

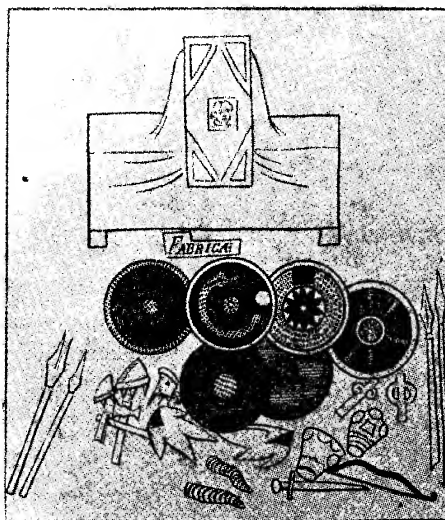

3. Sub dispositione viri illustris magistri officiorum:

18. Fabricae infrascriptae:

31. Thraciarum duae:

32. Scutaria et armorum, Hadrianopoli Haemimonti.
34. Scutaria et armorum, Marcianopoli.

3. Под разпореждането на светлейшия началник на ведомствата:

18. Долуозначените оръжейни работилници[2]*:*

31. две в Тракия:

32. За щитове и оръжия в Адрианопол — Хемимонт,
34. За щитове и оръжия в Марцианопол.

[1] Вж. стр. 229, бел. 12.

[2] Императорски оръжейни работилници fabricae, в които работели т. н. fabricenses. В Източната римска империя имало през IV—V в. такива „фабрики" в 13 града. Шест от тях се намирали в източнобалканските земи. Срв. *Grosse*, Militärgeschichte, стр. 97—104.

35. Illyrici quatuor :
36. Thessalonicensis.
37. Naissatensis.
38. Ratiarensis.
39. Scutaria Horreomargensis.

40. Officium autem suprascripti viri illustris magistri officiorum de scola agentum in rebus est ita:

41. Adiutor.
42. Subadiuvae.
43. Adiutores duo.
44. Fabricarum tres.
45. Barbaricariorum quatuor.
46. Orientis unus.
47. Asianae unus.
48. Ponticae unus.
49. Thraciarum et Illyrici unus.
50. Curiosus cursus publici praesentalis unus.
51. Curiosi per omnes provincias.
52. Interpretes diversarum gentium.

53. Magister officiorum ipse emittit. (pp. 31—33)

35. Четири в Илирик:
36. в Солун,
37. в Ниш,
38. в Рациария,
39. в Хореум Марги, за щитове.

40. Службата на гореспоменатия светлейши началник на ведомствата е, съставена от хора на отделението за вътрешна сигурност[1]*, а именно:*
41. помощник,
42. негови помощници,
43. двама помощници,
44. трима за оръжейните работилници
45. четирима за барбарикариите[2]:
46. за Ориент — един,
47. за Азия — един,
48. за Понт — един,
49. за Тракия и Илирик — един.
50. наблюдател за държавната поща при двора — един,
51. наблюдатели по всички провинции,
52. преводачи за различните народи.

53. Магистърът на службите разрешава сам[3].

XIII.

INSIGNIA VIRI ILLUSTRIS COMITIS LARGITIONUM
ЗНАЦИТЕ НА СВЕТЛЕЙШИЯ КОМЕС НА ИМПЕРАТОРСКОТО СЪКРОВИЩЕ

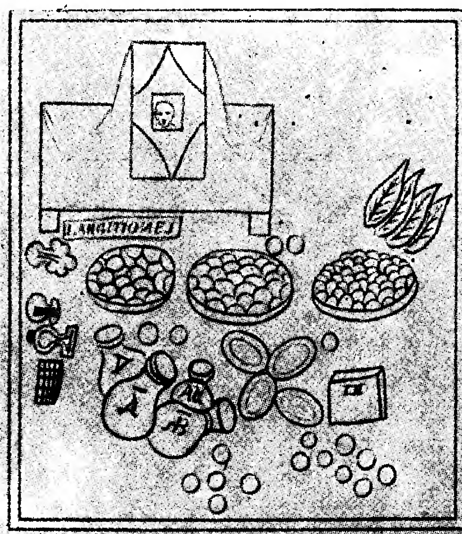

[1] На лат. Agentes in rebus — отделение от императорски агенти с полицейски и куриерски задължения. За пръв път са засвидетелствувани през 319 г. Били организирани на военни начала в една schola и се намирали под командуването на magister officiorum. Служели по 25 години. Срв. *Grosse*, Militärgeschichte, стр. 104—106. [2] Барбарикарии — занаятчии, които изработвали дрехи с вътькани скъпоценни камъни, злато и сребро. Те работели в държавни работилници. Срв. *Seek*, Barbaricarii, PWRE, II, кол. 2856—2857. [3] Вж. стр. 229, бел. 12.

4. Sub dispositione viri illustris comitis sacrarum largitionum:
5. Comites largitionum per omnes dioceses.

6. Comites commerciorum:
7. Per Orientem et Aegyptum.
8. Per Moesiam, Scythiam et Pontum.
9. Per Illyricum.
10. Praepositi thesaurorum.
11. Comes metallorum per Illyricum.

(pp. 35—36)

4. Под разпореждането на светлейшия комес на императорското съкровище[1]*:*
5. Комеси на императорското съкровище за всички диоцези.

6. Комеси за търговията:
7. за Ориент и Египет,
8. за Мизия, Скития и Понт,
9. за Илирик,
10. Началници на хазните[2].
11. Комес на рудниците в Илирик.

XXVI.

VICARIUS DIOCESEOS THRACIARUM — УПРАВИТЕЛ НА ДИОЦЕЗА ТРАКИЯ

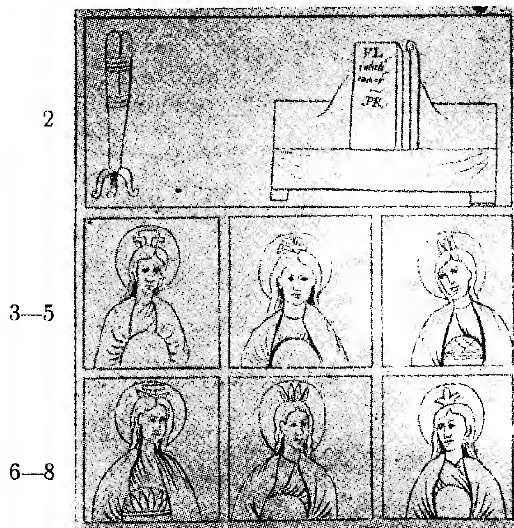

3. Europa. 4. Thracia. 5. Hemimontus· 6. Rhodopa. 7. Moesia secunda. 8. Scythia.
3. Европа. 4. Тракия. 5. Хемимонт. 6. Родопа. 7. Втора Мизия. 8. Скития.

9. Sub dispositione viri spectabilis vicarii dioceseos Thraciarum provinciae infrascriptae:

10. Europa.
11. Thracia.
12. Haemimontus.
13. Rhodopa.
14. Moesia secunda.
15. Scythia.

9. Под разпореждането на знатния управител на Диоцеза Тракия се намират долуозначените провинции:

10. Европа,
11. Тракия,
12. Хемимонт,
13. Родопа,
14. Втора Мизия,
15. Скития.

[1] Comes sacrarum largitionum — управител на държавното съкровище (sacrae largitiones). Срв. *Seek*, Comites, PWRE, IV, кол. 671—675, п. 84. [2] Praepositus е изобщо началник в административния и военен апарат: на военни части, на работилници, на флотски части, на кастели и пр. Срв. *Grosse*, Militärgeschichte, стр. 143—145,

16. Officium autem habet ita:

17. Principem, qui de scola agentum in rebus est.
18. Cornicularium.
19. Commentariensem.
20. Adiutorem.
21. Ab actis.
22. Numerarios.
23. Cura epistolarum.
24. Exceptores et ceteros officiales.

25. Vicarius Thraciarum...
(pp. 56—57)

16. Той има следното ведомство:

17. Принцепс, който е от отделението за вътрешна сигурност,
18. корникуларий,
19. коментариензис,
20. негов помощник,
21. завеждащ архива,
22. нумерарии,
23. завеждащ писмата,
24. екцептори и други чиновници.

25. Управителят на диоцеза Тракия...[1]

XXVIII.

COMES LIMITIS AEGYPTI

13. Sub dispositione viri spectabilis comitis rei militaris per Aegyptum:

14. Legio quinta Macedonica, Memfi.
15. Legio tertiadecima gemina, Babilona.

23. Et quae de minore laterculo emittuntur:

26. Ala septima Sarmatarum, Scenas Mandrorum.
32. Ala Apriana, Hipponos.

37. Provinciae Augustamnicae:

41. Cohors prima Augusta Pannoniorum, Tohu.
42. Cohors prima Epireorum, Castra Iudaeorum.
45. Cohors secunda Thracum, Muson.
(pp. 58—60).

XXVIII.

КОМЕС НА ЕГИПЕТСКИЯ ЛИМЕС

13. Под разпореждането на знатния комес по военното дело в Египет:

14. Пети Македонски легион — в Мемфис[2],
15. Тринадесети двоен легион — във Вавилон[3].

23. И (военни части), които се съдържат в малкия списък:

26. Седма Сарматска ала — в Скене Мандрорум,
32. Априева[4] ала — в Хипон.

37. в провинция Августамника[5]:

41. Първа Августова панонска кохорта — в Тоху,
42. Първа Епирска кохорта — в Кастра Юдеорум,
45. Втора Тракийска кохорта — в Музон[6].

XXXII.

DUX FOENICIS

17. Sub dispositione viri spectabilis ducis Foenicis:

18. Equites Mauri Illyriciani, Otthara.

XXXII.

ДУКС НА ФИНИКИЯ

17. Под разпореждането на знатния дукс на Финикия:

18. конници маври илирийски — в Отара[7],

---

[1] Вж. стр. 229, бел. 12. [2] Мемфис, известен град в Египет. [3] Вавилон е град в Египет на десния бряг на Нил. В случая се касае за части от V Македонски и XIII Двоен легион, които взели участие в похода на Диоклетиан в Египет през 295 и 296 г. и които останали по-късно тук на постоянен лагер. Срв. *Ritterling*, Legio, PWRE, XVII, кол. 1356, 1360, 1720. [4] Априева ала — вероятно по името на Апри, град в Тракия, дн. Инеджик. [5] Августамника се нарича източната част на Египет. [6] Музон, град в Египет на левия бряг на Нил. [7] Отара, Евхара и Латавиум са кастели по лимеса на Финикия.

19. Equites scutarii Illyriciani, Euhari.
21. Equites Dalmatae Illyriciani, Latavi.
30. Praefectus legionis primae Illyricorum, Palmira.
(pp. 67—68)

19. конници щитоносци илирийски — в Евхара,
21. конници далматинци илирийски — в Латавиум,
30. префект на Първи Илирийски легион — в Палмира[1].

XXXIII.

DUX SYRIAE

15. Sub dispositione viri spectabilis ducis Syriae et Eufratensis Syriae:
16. Equites scutarii Illyriciani, Seriane.
17. Equites promoti Illyriciani, Occariba.
24. In Augusta Eufratensi:
25. Equites Dalmatae Illyriciani, Barbalisso.
26. Equites Mauri Illyriciani, Neocaesareae.
29. Et quae de minore laterculo emittuntur:
32. Cohors prima Gotthorum, Helela.
(pp. 69—70)

XXXIII.

ДУКС НА СИРИЯ

15. Под разпореждането на знатния дукс на Сирия и на Евфратска Сирия:
16. конници щитоносци илирийски — в Сериана[2],
17. конници повишени илирийски — в Окариба[2].
24. В Евфратска Августова (Сирия):
25. конници далматинци илирийски — в Барбалис[2],
26. конници маври илирийски — в Неоцезарея[2].
29. И (военни части), които се съдържат в малкия списък:
32. Първа Готска кохорта — в Хелела[2].

XXXIV.

DUX PALAESTINAE

17. Sub dispositione viri spectabilis ducis Palaestinae:
18. Equites Dalmatae Illyriciani, Benosabae.
19. Equites promoti Illyriciani, Menochiae.
20. Equites scutarii Illyriciani, Chermulae.
21. Equites Mauri Illyriciani, Aeliae.
22. Equites Thamudeni Illyriciani, Birsama.
(pp. 72—73)

XXXIV.

ДУКС НА ПАЛЕСТИНА

17. Под разпореждането на знатния дукс на Палестина:
18. конници далматинци илирийски — в Беносаба[3],
19. конници повишени илирийски — в Менохия[2],
20. конници щитоносци илирийски — в Хермула[3],
21. конници маври илирийски — в Елия[3],
22. конници тамуденци илирийски — в Бирсама[3].

XXXV.

DUX OSRHOENAE

14. Sub dispositione viri spectabilis ducis Osrhoenae:
15. Equites Dalmatae Illyriciani, Ganaba.

XXXV.

ДУКС НА ОСРОЕНЕ

14. Под разпореждането на знатния дукс Осроене:
15. конници далматинци илирийски — в Ганаба[4],

---

[1] Палмира е известен град в Сирийската пустиня. [2] Сериана, Окариба, Барбалис, Неоцезарея, Хелела са градове и кастели в Сирия. [3] Беносаба, Менохия, Хермула, Елия, Бирсама са градове и кастели в Палестина. [4] Ганаба с кастел в Месопотамия.

16. Equites promoti Illyriciani, Callinico.

17. Equites Mauri Illyriciani, Dabana.
(p. 75)

16. конници повишени илирийски — в Калиникум[1],

17. конници маври илирийски — в Дабана[1].

XXXVI.

DUX MESOPOTAMIAE

18. Sub dispositione viri spectabilis ducis Mesopotamiae:

19. Equites scutarii Illyriciani, Amidae.

20. Equites promoti Illyriciani, Resain—Theodosiopoli.

21. Equites ducatores Illyriciani, Amidae.

22. Equites felices Honoriani Illyriciani, Constantina.
(pp. 77—78)

XXXVI.

ДУКС НА МЕСОПОТАМИЯ

18. Под разпореждането на знатния дукс на Месопотамия:

19. конници щитоносци илирийски — в Амида[2],

20. конници повишени илирийски — в Ресаин-Теодосиопол[3],

21. конници водачи илирийски — в Амида,

22. конници илирийски щастливи Хонориеви — в Константина[4].

XXXVII.

DUX ARABIAE

13. Sub dispositione viri spectabilis ducis Arabiae:

14. Equites scutarii Illyriciani, Motha.

15. Equites promoti Illyriciani, Tricomia.

16. Equites Dalmatae Illyriciani, Ziza.

17. Equites Mauri Illyriciani, Areopoli.

24. Et quae de minore laterculo emittuntur:

31. Cohors prima miliaria Thracum, Adtitha.

32. Cohors prima Thracum, Asabaia.
(pp. 80—81)

XXXVII.

ДУКС НА АРАБИЯ

13. Под разпореждането на знатния дукс на Арабия:

14. конници щитоносци илирийски — в Мота[5],

15. конници повишени илирийски — в Трикомия[5],

16. конници далматинци илирийски — в Зиза[5],

17. конници маври илирийски — в Ареопол[5].

24. И (военни части), които се съдържат в малкия списък:

31. Първа Тракийска кохорта от 1000 души — в Адтита[5],

32. Първа Тракийска кохорта — в Асабая[5].

---

[1] Калиникум и Дабана са кастели в Месопотамия. [2] Амида дн. Диарбекир, значителен военен център през късноантичната епоха. [3] Ресаин-Теодосиопол се споменава само тук и е вероятно различен от известния град във вътрешна Месопотамия — Resaina. Вж. *Weissbach*, Resaina, PWRE, I A, кол. 618—619. [4] Константина, кастел в Месопотамия. [5] Мота, Трикомия, Зиза, Ареопол, Адтита, Асабая са селища и кастели в Арабия и Източна Йордания.

XXXIX.

DUX SCYTHIAE

2.4 FL. INTALL. COMORD. PR. — Flaviana. Castellum. Capidava. Castellum.
5 Bireo. Castellum.
6 Cii. Castellum.
Fl. Danuvius
7—8 Arubio. Castellum.
9—10 Aegissos. Castellum. Thalamonio. Castellum.

11. Sub dispositione viri spectabilis ducis Scythiae:

12. Cuneus equitum scutariorum, Sacidava.
13. Cuneus equitum Solensium, Capidava.
14. Cuneus equitum stablesianorum, Cii.
15. Cuneus equitum stablesianorum, Bireo.
16. Cuneus equitum catafractariorum, Arubio.
17. Cuneus equitum armigerorum, Aegissos.
18. Cuneus equitum Arcadum, Talamonio.

19. Auxiliares:

20. Milites nauclarii, Flaiana.
21. Milites superventores, Axiupoli.
22. Milites Scythici, Carso.
23. Milites secundi Constantini, Trosmis.
24. Milites Scythici, Dirigothia.
25. Milites primi Constantiani, Novioduro.
26. Milites quinti Constantiani, Salsovia.
27. Milites primi Gratianenses, Gratiana.

28. Item legiones riparienses:

29. Praefectus legionis secundae Herculi[an]ae, Trosmis.

XXXIX.

ДУКС НА СКИТИЯ

2·4 Флавиана. Кастел. Капидава. Кастел.
5 Берояя.
6 Кастел.
Циус. Кастел.
Река Дунав
7—8 Арубиум. Кастел.
9—10 Егисос. Кастел. Таламониум. Кастел.

11. Под разпореждането на знатния дукс на Скития:

12. отред конници щитоносци — в Сакидава[1],
13. отред солийски конници — в Капидава,
14. отред стаблезийски конници — в Циус,
15. отред стаблезийски конници — в Бероя,
16. отред бронирани конници — в Арубиум,
17. отред конници оръженосци—в Егисос,
18. отред аркадски конници — в Таламониум[2].

19. Помощни войскови части:

20. войници моряци — във Флавиана[3],
21. войници лека кавалерия — в Аксиопол,
22. войници скитски — в Карсиум,
23. войници Константинови, второ отделение — в Трезмис,
24. войници скитски — в Диногеция,
25. войници Констанциеви, първо отделение — в Новиодунум,
26. войници Констанциеви, пето отделение — в Салсовия,
27. войници Грацианови, първо отделение — в Грациана[4].

28. Още легиони от крайбрежните войски:

29. префект на Втори Херкулиев легион — в Трезмис,

---

[1] Sacidava е идентична със Sucidava от ТР (тук стр. 16). [2] Таламониум — Този кастел се споменава само тук. [3] Флавиана е нелокализиран кастел в провинция Скития. Вж. *Patsch*, Flaviana, PWRE, VI, кол. 2505. [4] Грациана е нелокализиран кастел в провинция Скития (вж. стр. 233, бел. 13). Във PWRE, VII, кол. 1830, е поставен погрешно в Долна Мизия.

30. Praefectus ripae legionis secundae Herculiae cohortis quintae pedaturae inferioris, Axiupoli.
31. Praefectus ripae legionis secundae Herculiae cohortis quintae pedaturae inferioris, Iprosmis.
32. Praefectus legionis primae Ioviae, Novioduno.
33. Praefectus ripae legionis primae Ioviae cohortis quintae pedaturae superioris, Novioduno.
34. Praefectus ripae legionis primae Ioviae cohortis quintae pedaturae inferioris, Accisso.
35. Praefectus ripae legionis primae Ioviae cohortis... et secundae Herculiae musculorum Scythicorum et classis, Inplateypegiis.

36. Officium autem habet ita:

37. Principem de eodem officio, qui completa militia adorat protector.
38. Numerarios et adiutores eorum.
39. Commentariensem.
40. Adiutorem.
41. A libellis sive subscribendarium.
42. Exceptores et ceteros officiales.

43. Dux Scythiae V.
(pp. 86—88)

30. префект на брега, заеман от Пета кохорта на Втори Херкулиев легион — долен участък[1], в Аксиопол,
31. префект на брега, заеман от Пета кохорта на Втори Херкулиев легион — долен участък, в Трезмис,
32. префект на Първи Йовиев легион в Новиодунум,
33. префект на брега, заеман от Пета кохорта на Първи Йовиев легион — горен участък, в Новиодунум,
34. префект на брега, заеман от Пета кохорта на Първи Йовиев легион — долен участък, в Егисос,
35. префект на брега, заеман от... кохорта на Първи Йовиев легион и от скитските лодки и флота на Втори Херкулиев легион в Инплатеипегии[2].

36. Той има следното ведомство:

37. принцепс от същото ведомство, който след приключване на военната служба има право на адорация като протектор[3],
38. нумерарии и техни помощници,
39. коментариензес,
40. негов помощник,
41. завеждащ книжата, или субскрибендарий[4],
42. ексцептори и други чиновници.

43. Дуксът на Скития — 5[5].

XL.

DUX MOESIAE SECUNDAE

2.4	FL. INTALL. COMORD PR.	Prista. *Castellum.*	Appiaria. *Castellum.*
5—7	Securisca. *Castellum.*	Dimo. *Castellum.*	Sucidava. *Castellum.*
8—9	Latris. *Castellum.*		Tegra. *Castellum.*

XL.

ДУКС НА ВТОРА МИЗИЯ

2—4		Приста. *Кастел.*	Апиария. *Кастел.*
5—2	Секуриска. *Кастел.*	Димум. *Кастел.*	Сукидава. *Кастел.*
8—9	Ятрус. *Кастел.*	Тегра. *Кастел.*	

[1] В случая вм. „долен“ трябва да се чете „горен участък“. Срв. следващия ред. [2] Кастелът Инплатеипегии, който се споменава само тук, не е локализиран. [3] При адорация се коленичи пред императора и се целува края на пурпурната му дреха. Обичаят имал източен произход. Най-низката степен в йерархичната стълба на чиновниците, които са имали право на адорация, са били протекторите и доместиците. Срв. *Grosse*, Militärgeschichte, стр. 142. [4] Субскрибендарий е чиновник със задължения по снабдяването. [5] Вж. стр. 229, бел. 12.

10. Sub dispositione viri spectabilis ducis Moesiae secundae:

11. Cuneus equitum scutariorum, Securisca.
12. Cuneus equitum Solensium, Dimo.
13. Cuneus equitum scutariorum, Latius.
14. Cuneus equitum armigerorum, Sexagintaprista.
15. Cuneus equitum secundorum armigerorum, Tegra.
16. Cuneus equitum scutariorum, Appiaria.
17. Cuneus equitum stablesianorum, Sucidava.

18. Auxiliares:

19. Milites praeventores, Ansamo.
20. Milites Constantini, Trimammio.
21. Milites Dacisci, Mediolana.
22. Milites tertii nauclarii, Appiaria.
23. Milites Novenses, Transmariscae.
24. Milites primi Moesiaci, Candidiana.
25. Milites Moesiaci, Teglicio.
26. Milites quarti Constantiani, Durostoro.
27. Milites Cimbriani, Cimbrianis.
28. Milites nauclarii Altinenses, Altino.

29. Item legiones riparienses:

30. Praefectus legionis Italicae, Novas.
31. Praefectus ripae legionis primae Italicae cohortis quintae superioris, Novas.
32. Praefectus ripae legionis primae Italicae cohortis quintae pedaturae inferioris, Sexagintaprista.
33. Praefectus legionis undecimae Claudiae, Durostoro.

10. Под разпореждането на знатния дукс на Втора Мизия:

11. отред конници щитоносци — в Секуриска,
12. отред солийски конници — в Димум,
13. отред конници щитоносци — в Ятрус,
14. отред конници оръженосци — в Сексагинтаприста,
15. отред конници оръженосци, второ отделение — в Тегра,
16. отред конници щитоносци — в Апиария,
17. отред стаблезийски конници — в Сукидава[1].

18. Помощни войскови части:

19. войници лека кавалерия — в Асамус,
20. войници Константинови — в Тримамиум,
21. войници дакийци — в Медиолана[2],
22. войници моряци, трето отделение — в Апиария,
23. войници от Нове — в Трансмариска,
24. войници мизийци, първо отделение — в Кандидиана,
25. войници мизийци — в Тегулициум,
26. войници Констанциеви, четвърто отделение, — в Дуросторум,
27. войници цимбриански — в Цимбриана[3],
28. алтински войници-моряци — в Алтинум[4].

29. Още легионите от крайбрежните войски:

30. префект на Първи Италийски легион, в Нове,
31. префект на брега, заеман от Пета кохорта на Първи Италийски легион — горен участък, в Нове,
32. префект на брега, заеман от Пета кохорта на Първи Италийски легион — долен участък, в Сексагинтаприста,
33. префект на Единадесети Клавдиев легион — в Дуросторум,

---

13. latuis *V.* 14. Sexagintaprista — armigerorum *om. V.* sexaginta. presta *M.* 20. triniamimo *V.* 25. teglitio *CP.* 26. constantini *V.* 30. *om. C.* 31. ripae *om. C,* italie *V.* 32. cohortis *om. P.* LX prista *CPVM.*

---

[1] В TP (тук стр. 16) това селище се споменава под формата Sagadava и се намира в провинция Долна Мизия. [2] Медиолана е нелокализиран кастел в Мизия. Срв. *Fluss,* Mediolanum, PWRE, XV, кол. 95, п. 5. [3] Кастелът Цимбриана се споменава само тук. [4] Алтинум е нелокализиран кастел на Дунава, може би източно от Тутракан. Срв. *Tomaschek,* Altina, PWRE, I, кол. 1697, п. 2.

34. Praefectus ripae legionis undecimae Claudiae cohortis quintae pedaturae superioris, Transmariscae.
35. Praefectus ripae legionis undecimae Claudiae cohortis quintae pedaturae inferioris, Transmariscae.

36. Praefectus navium amnicarum et militum ibidem deputatorum.

37. Officium autem habet ita:

38. Principem de eodem officio, qui completa militia adorat protector.

39. Numerarios et adiutores eorum.
40. Commentariensem.
41. Adiutorem.
42. A libellis sive subscribendarium.

43. Exceptores et ceteros officiales.

44. Et quae de minore laterculo emittuntur:

45. In provincia Rhodopa:

46. Cohors quarta Gallorum, Ulucitra.

47. In provincia Thracia:

48. Cohors prima Aureliana, sub Radice — Viamata.
49. Cohors tertia Valeria Bacarum, Drasdea.

50. Dux Moesiae inferioris V.
(pp. 89—91)

34. префект на брега, заеман от Пета кохорта на Единадесети Клавдиев легион — горен участък, в Трансмариска,
35. префект на брега, заеман от Пета кохорта на Единадесети Клавдиев легион — долен участък, в Трансмариска[1],
36. префект на речните кораби и на командированите там войници.

37. Той има следното ведомство:

38. Принцепс от същото ведомство, който след приключване на военната си служба има право на адорация като протектор,
39. нумерарии и техни помощници,
40. коментариевзис,
41. негов помощник,
42. завеждащ книжата или субскрибендарий,
43. ексцептори и други чиновници.

44. И (военните части), които се съдържат в малкия списък:

45. в провинция Родопа:

46. Четвърта галска кохорта — в Улуцитра[2].

47. в провинция Тракия:

48. Първа Аврелианова кохорта — в Субрадице-Виамата[3],
49. Трета Валериева бракарийска кохорта — в Браздея[4].

50. Дуксът на Долна Мизия — 5[5].

XLI.

DUX MOESIAE PRIMAE

2—4	FL. INTALL COMORD. PR.	Flaviana. *Castellum.*	Pinco. *Castellum.*
5—7	Tricornio. *Castellum.*	Aureomonto. *Castellum.*	Viminatio. *Castellum.*
8—10	Laederata. *Castellum.*	Cuppis. *Castellum.*	Ad Novas. *Castellum.*

XLI.

ДУКС НА ПЪРВА МИЗИЯ

2—4		Флавиана. *Кастел.*	Пинкум. *Кастел.*
5—7	Трикорниум. *Кастел.*	Ауреомонт. *Кастел.*	Виминациум. *Кастел.*
8—10	Ледерата. *Кастел.*	Купи. *Кастел.*	Адновас. *Кастел.*

48. uianiata *V*. 6. aureomonte M^2. 10. ad nonas M^2.

[1] Зеек обръща правилно внимание, че вм. Трансмариска трябва да стои Дуросторум. [2] Улуцитра се споменава само тук и не е локализирана. [3] За Субрадице-Виамата вж. ТР (тук стр. 26). [4] Драздея се споменава само тук и не е локализирана. [5] Вж. стр. 229, бел. 12.

11. Sub dispositione viri spectabilis ducis Moesiae primae:

12. Cuneus equitum Constantiacorum, Pinco.
13. Cuneus equitum promotorum, Flaviana.
14. Cuneus equitum sagittariorum, Tricornio.
15. Cuneus equitum Dalmatarum, Aureomonto.
16. Cuneus equitum promotorum, Viminacio.
17. Cuneus equitum sagittariorum, Laedenatae.
18. Cuneus equitum Dalmatarum, Pinco.
19. Cuneus equitum Dalmatarum, Cuppis.

20. Auxiliares:

21. Auxiliares Reginenses, contra Reginam.
22. Auxiliares Tricornienses, Tricornio.
23. Auxiliares Novenses, Ad Novas.
24. Auxilium Margense, Margo.
25. Auxilium Cuppense, Cuppis.
26. Auxilium Gratianense, Gratiana.
27. Auxilium Taliatense, Taliata.
28. Auxilium Aureomontanum, Tricornio.

29. Item legiones:

30. Praefectus legionis quartae Flaviae, Singiduno.
31. Praefectus legionis septimae Claudiae, Viminacio.
32. Praefectus legionis septimae Claudiae, Cuppis.
33. Praefectus militum ..., contra Margum in castris Augustoflavianensibus.
34. Praefectus militum exploratorum, Novis.
35. Praefectus militum exploratorum, Taliatae.

11. Под разпореждането на знатния дукс на Първа Мизия:

12. отред конници Констанциеви — в Пинкум,
13. отред от повишени конници — във Флавиана[1],
14. отред конници-стрелци — в Трикорниум,
15. отред конници далматинци — в Ауреомонт,
16. отред от повишени конници — във Виминациум,
17. отред конници-стрелци — в Ледерата[2],
18. отред конници далматинци — в Пинкум,
19. отред конници далматинци — в Купи[3],

20. Помощни войскови части:

21. регински помощни войници — срещу Регина,
22. трикорнийски помощни войници — в Трикорниум,
23. новийски помощни войници — в Адновас[4],
24. маргуски помощен отред — в Маргус,
25. купийски помощен отред — в Купи,
26. грациански помощен отред — в Грациана[5],
27. талиатски помощен отред — в Талиата,
28. ауреомонтски помощен отред — в Трикорниум.

29. Още легионите:

30. префектът на Четвърти Флавиев легион — в Сингидунум,
31. префектът на Седми Клавдиев легион — във Виминациум,
32. префектът на Седми Клавдиев легион — в Купи,
33. префектът на войниците... срещу Маргус, в Августофлавианския стан[6],
34. префектът на войниците-разузнавачи — в Нове,
35. префектът на войниците-разузнавачи — в Талиата,

---

17. laedanate *V*. 27. tabatense *V*. taliana *P*. 32. cuppe *V*.

---

[1] Флавиана е кастел в Горна Мизия на р. Дунав. Споменава се само тук и не е локализиран. [2] Ледерата е кастел на Дунава. Срв. *Fluss*, Lederata, PWRE, XII, кол. 1125. [3] Купи или Vico Cuppe е дн. Голубац. Вж. ТР (тук стр. 15). [4] Нове или Ad Novas е при дн. Бръница. Вж. ТР. (тук стр. 16). [5] Грациана е кастел на Дунава, източно от дн. Костолац. Срв. *Patsch*, Gratiana, PWRE, VII, кол. 1830, n. 2. [6] Августофлавиански стан е нелокализиран кастел в Горна Мизия.

36. Praefectus militum Vincentiensium, Laedemata.
37. Praefectus militum exploratorum, Zmirnae.
38. Praefectus classis Histricae, Viminacio.
39. Praefectus classis Stradensis et Germensis, Margo.

40. Officium autem habet ita:

41. Principem de eodem officio, qui completa militia adorat protector.
42. Numerarios et adiutores eorum.
43. Commentariensem.
44. Adiutorem.
45. A libellis sive subscribendarium.
46. Exceptores et ceteros officiales.

47. Dux Moesiae superioris V.
(pp. 92—94)

XLII.

DUX DACIAE RIPENSIS

2—4	FL. INTALL. COMORD. PR.	Dortico. *Castellum.*	Bononia. *Castellum.*
5—7	Cebro. *Castellum.*	Drobeta. *Castellum.*	Augusta. *Castellum.*
8			Lito. *Castellum,*
9—11	Varina. *Castellum.*	Almo. *Castellum.*	Aegeta. *Castellum.*

12. Sub dispositione viri spectabilis ducis Daciae ripensis:

13. Cuneus equitum Dalmatarum Fortensium, Bononia.
14. Cuneus equitum Dalmatarum Divitensium, Dortico.
15. Cuneus equitum scutariorum, Cebro.

36. префектът на винцентийските войници — в Ледерата,
37. префектът на войниците-разузнавачи — в Змирна[1],
38. префектът на истърската флотилия — във Виминациум,
39. префектът на страденската[2] и германската[2] флотилия — в Маргус.

40. Той има следното ведомство:

41. принцепс от същото ведомство, който след приключване на военната си служба има право на адорация като протектор,
42. нумерарии и техни помощници,
43. коментариензис,
44. негов помощник,
45. завеждащ книжата или субскрибендарий,
46. ексцептори и други чиновници.

47. Дуксът на Първа Мизия — 5[3].

XLII.

ДУКС НА КРАЙБРЕЖНА ДАКИЯ

2—4		Дортикум. *Кастел.*	Бонония. *Кастел.*
5—7	Цебрус. *Кастел.*	Дробета *Кастел.*	Августа. *Кастел.*
8			Утум. *Кастел*
9—11	Вариана. *Кастел.*	Алмус. *Кастел.*	Егета. *Кастел.*

12. Под разпореждането на светлия дукс на Крайбрежна Дакия:

13. отред фортийски конници далматинци — в Бонония,
14. отред дивитийски конници далматинци — в Дортикум,
15. отред конници-щитоносци — в Цебрус,

3. dordico *M*². 6. drebeta *V*. 36. laedamata *P*.

[1] Змирна е кастел в Горна Мизия. [2] Имената Страденска и Германска флотилия не са обяснени. Единиците от тия флотилии били на котва в Маргус, дн. Орашье при Дубравица. [3] Вж. стр. 229, бел. 12

16. Cuneus equitum Dalmatarum Divitensium, Drobeta.
17. Cuneus equitum Dalmatarum, Augustae.
18. Cuneus equitum Dalmatarum, Varina.
19. Cuneus equitum stablesianorum, Almo.
20. Cuneus equitum scutariorum, Aegetae.
21. Cuneus equitum Constantinianorum, Uto.

22. Auxiliares:

23. Auxilium Miliarensium, Transalba [Daciae].
24. Auxilium primorum Daciscorum, Drobeta.
25. Auxilium Crispitiense, Crispitia.
26. Auxilium Martensium, Oesco.
27. Auxilium Claustrinorum, Transluco.
28. Auxilium secundorum Daciscorum, Burgo Zono.
29. Praefectus militum exploratorum, Transdiernis.

30. Item legiones:

31. Praefectus legionis quintae Macedonicae, Variniana.
32. Praefectus legionis quintae Macedonicae, Cebro.
33. Praefectus legionis quintae Macedonicae, Oesco.
34. Praefectus legionis tertiaedecimae geminae, Aegeta.
35. Praefectus legionis tertiaedecimae geminae, Transdrobeta.
36. Praefectus legionis tertiaedecimae geminae, Burgo Novo.
37. Praefectus legionis tertiaedecimae geminae, Zernis.
38. Praefectus legionis tertiaedecimae geminae, Ratiaria.

16. отред дивитийски конници далматинци — в Дробета[1],
17. отред конници далматинци — в Августа,
18. отред конници далматинци — във Вариана[2],
19. отред стаблезийски конници — в Алмус,
20. отред конници-щитоносци — в Егета,
21. отред конници Константинови — в Утум.

22. Помощни войскови части:

23. милиарийски помощен отред — в Трансалба [Дакия][3],
24. помощен отред войници дакийци, първо отделение — в Дробета,
25. криспицийски помощен отред — в Криспиция[4],
26. мартийски[5] помощен отред — в Ескус,
27. клаустрински помощен отред — в Транслук[6],
28. отред войници дакийци, второ отделение — в Бургус Зонус[7],
29. префект на войници-разузнавачи — в Трансдиерна[8].

30. Още и легионите:

31. префектът на Пети Македонски легион — във Вариниана[9],
32. префектът на Пети Македонски легион — в Цебрус,
33. префектът на Пети Македонски легион — в Ескус,
34. префектът на Тринадесети двоен легион — в Егета,
35. префектът на Тринадесети двоен легион — в Трансдробета[10],
36. префектът на Тринадесети двоен легион — в Бургусновус[11],
37. префектът на Тринадесети двоен легион — в Зерна[12],
38. префектът на Тринадесети двоен легион — в Рациария,

21. utocie *V.* utociae *M.* 26. mauriensium *C*, Mariensium *ed. Seeck,* Martensium *Böck.* 28. dacisiorum *V.*

[1] Дробета, дн. Турну Северин, макар че се намира на дн. румънски бряг, бил поставен под командуването на дукса на провинция Крайбрежна Дакия, понеже гарнизонът му останал като предмостово укрепление в Отвъддунавска Дакия след изтеглянето на тукашните римски легиони. [2] За Вариана срв. стр. 31, бел. 3. [3] Местонахождението на Трансалба не е установено. [4] Местонахождението на Криспиция не е установено. [5] Мартийският отряд е наречен така вероятно по името на град Маргус, дн. Ораше. [6] Местонахождението на Транслук не е установено. [7] Бургус Зонус се споменава само тук и не е локализиран. [8] Трансдиерна е дн. Текия. [9] За Вариниана вж. стр. 31, бел. 4. [10] Трансдробета е била разположена срещу Дробета. Вж. тук бел. 1. [11] Кастелът Бургус Новус не е локализиран. Може би е тъждествен с кастела *Βουργονοβορε*, споменат само от *Proc.* (De aedif. IV 6). [12] Зерна, сиреч Диериа, е дн. Оршова.

39. Praefectus legionis quintae Macedonicae, Sucidava.
40. Tribunus cohortis secundorum reducum, Siosta.
41. Tribunus cohortis novae Sosticae...
42. Praefectus classis Histricae, Aegetae.
43. Praefectus classis Ratianensis.

44. Officium autem habet ita:

45. Principem de eodem officio, qui completa militia adorat protector.
46. Numerarios et adiutores eorum.
47. Commentariensem.
48. Adiutorem.
49. A libellis sive subscribendarium.
50. Exceptores et ceteros officiales.

51. Dux Daciae ripensis V.
(pp. 95—97)

39. префектът на Пети Македонски легион — в Сукидава[1],
40. трибунът на Втора кохорта от върнати войници — в Сиоста,
41. трибунът на Нова состийска кохорта,
42. префектът на истърската флотилия — в Егета,
43. префектът на рациарийската флотилия.

44. Той има следното ведомство:

45. принцепс от същото ведомство, който след приключване на военната си служба има право на адорация като протектор,
46. нумерарии и техни помощници,
47. коментариензис,
48. негов помощник,
49. завеждащ книжата или субскрибендарий,
50. ексцептори и други чиновници.

51. Дуксът на Крайбрежна Дакия — 5[2].

NOTITIA DIGNITATUM

I.

NOTITIA DIGNITATUM OMNIUM TAM CIVILIUM QUAM MILITARIUM IN PARTIBUS OCCIDENTIS

IX.

INSIGNIA VIRI ILLUSTRIS MAGISTRI OFFICIORUM

3. Sub dispositione viri illustris magistri officiorum:

16. Fabricae infrascriptae:

17. In Illyrico:

18. Sirmensis scutorum, scordiscorum et armorum.
22. Salonitana armorum.
(pp. 103, 144—145)

СПИСЪК НА СЛУЖЕБНИТЕ РАНГОВЕ

I.

СПИСЪК НА ВСИЧКИ СЛУЖЕБНИ РАНГОВЕ ПО ГРАЖДАНСКОТО И ВОЕННОТО ВЕДОМСТВО В ОБЛАСТИТЕ НА ЗАПАДА

IX.

ЗНАЦИ НА СВЕТЛЕЙШИЯ МАГИСТЪР НА ВЕДОМСТВАТА

3. Под разпореждането на светлейшия магистър на ведомствата:

16. долуозначените оръжейни работилници:

17. в Илирик:

18. в Сирмиум за щитове, за кожени седла и за оръжия,
22. в Салона за оръжие.

[1] Сукидава е дн. Челеи, срещу Гиген, Никополско. [2] Вж. стр. 229, бел. 2

XI.

INSIGNIA VIRI ILLUSTRIS COMITIS SACRARUM LARGITIONUM
ЗНАЦИ НА СВЕТЛЕЙШИЯ КОМЕС НА ИМПЕРАТОРСКОТО СЪКРОВИЩЕ

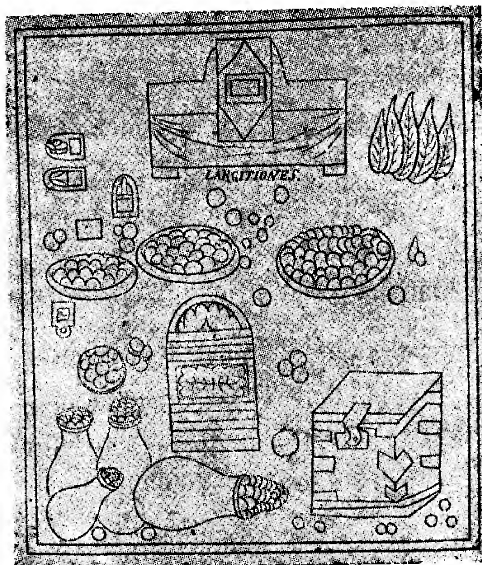

3. *Sub dispositione viri illustris comitis sacrarum largitionum:*

4. Comes largitionum per Illyricum.

9. *Rationales:*

10. Rationalis summarum Pannoniae secundae, Dalmatiae et Saviae.

21. *Praepositi thesaurorum:*
22. *Per Illyricum:*

23. Praepositus thesaurorum Salonitanorum, Dalmatiae.

45. *Procuratores gynaeciorum:*

46. Procurator gynaecii Bassianensis, Pannoniae secundae — translati Salonis.

47. Procurator gynaecii Sirmensis, Pannoniae secundae.

3. *Под разпореждането на светлейшия комес на императорското съкровище:*

4. комес на съкровището в Илирик.

9. *финансови управители*[1]*:*

10. финансов управител на Втора Панония, Далмация и Савия.

21. *управители на хазни:*
22. *в Илирик:*

23. управител на хазните в Салона, Далмация.

45. *прокуратори на императорските тъкачници:*

46. прокуратор на императорската тъкачница в Басиана, Втора Панония, пренесена от Салона,

47. прокуратор на императорската тъкачница в Сирмиум, Втора Панония,

[1] Финансови управители (rationales) са чиновници към управлението на диоцезите, които трябвало да контролират финансовите сметки на провинциите. Срв. *Liebenam.* Rationalis, PWRE, I A, кол. 262 сл.

48. Procurator gynaecii Iovensis, Dalmatiae — Aspalato.

64. Procuratores bafiorum:

66. Procurator bafii Salonitani, Dalmatiae.

86. Comes commerciorum per Illyricum. (pp. 148—152)

48. прокуратор на Йовиевата тъкачница в Далмация, в Спалато.

64. прокуратори на бояджийски работилници:

66. прокуратор на бояджийската работилница в Салона, Далмация.

86. комес на търговията в Илирик.

XII.

INSIGNIA VIRI ILLUSTRIS COMITIS PRIVATARUM

ЗНАЦИ НА СВЕТЛЕЙШИЯ КОМЕС НА ДВОРЦОВОТО ИМУЩЕСТВО

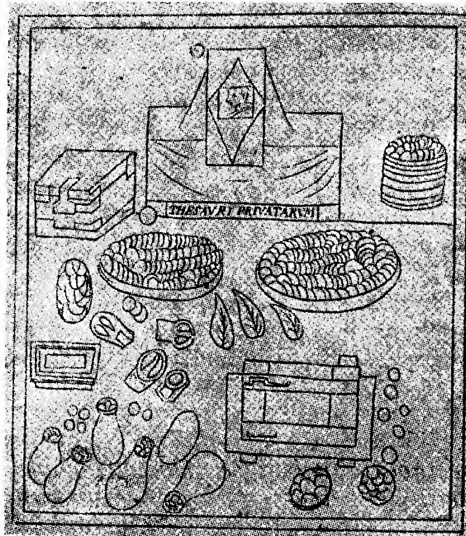

3. Sub dispositione viri illustris comitis rerum privatarum:

6. Rationalis rerum privatarum per Illyricum.
20. Procurator rei privatae per Dalmatiam.
21. Procurator rei privatae per Saviam. (pp. 154—155)

3. Под разпореждане на светлейшия комес на дворцовото имущество:

6. финансов управител на дворцовото имущество в Илирик,
20. прокуратор на дворцовото имущество в Далмация,
21. прокуратор на дворцовото имущество в Савия[1].

[1] Савия, провинция в Диоцеза Панония (вж. стр. 61, бел. 4), разположена между р. Драва и Сава.

XXXII. DUX PANNONIAE

XXXII. ДУКС НА ВТОРА ПАНОНИЯ

3—5	FL. INTALL COMORD PR.	Cornacu. *Castellum.*	Teutiborgio. *Castellum.*		Burgenas. *Castellum.*
6—10	Cuccis. *Castellum.*	Aciminci. *Castellum.*	Secundarum. *Castellum.*	Novas. *Castellum.*	Albano. *Castellum.*
11—15	Teutibarcio. *Castellum.*	Cornaco. *Castellum.*	Cuccis. *Castellum.*	Bonoria. *Castellum.*	Cusi. *Castellum.*
16—20	Acirmirci. *Castellum.*	Ricti. *Castellum.*	Burgentas. *Castellum.*	Taurunо. *Castellum.*	Ad Hercules. *Castellum.*

3—5		Корнакум. *Кастел.*	Тевтобургиум. *Кастел.*		Бургена. *Кастел.*
6—10	Куки. *Кастел.*	Ациминкум. *Кастел.*	Секунда. *Кастел.*	Нове. *Кастел.*	Албанум. *Кастел.*
11—26	Тевтобургиум. *Кастел.*	Коранкум. *Кастел.*	Куки. *Кастел.*	Бонония. *Кастел.*	Кузум. *Кастел.*
16—20	Акуминкум. *Кастел.*	Ритиум. *Кастел.*	Бургена. *Кастел.*	Таурунум. *Кастел.*	Адхеркулем. *Кастел.*

21. Sub dispositione viri spectabilis ducis provinciae Pannoniae secunaae ripariensis et Saviae:

2. Cuneus equitum scutariorum, Cornacii.

23. Cuneus equitum Dalmatarum, Teutiborgio.

24. Cuneus equitum Constantianorum, Burgenas.

25. Cuneus equitum promotorum, Cuccis.

26. Cuneus equitum constantium, Aciminci.

27. Cuneus equitum Italicianorum, Secundarum.

21. Под разпореждането на знатния дукс на провинцията Втора Панония Крайбрежна и на Савия:

22. отред конници щитоносци — в Корнакум[1],

23. отред конници далматинци — в Тевтобургиум[2],

24. отред конници Констанциеви — в Бургена[3],

25. отред конници повишени[4] — в Куки[5],

26. отред конници упорити — в Акуминкум[6],

27. отред конници италийци — в Секунда[7],

---

[1] Корнакум се е намирал в областта на дн. Вуковар. [2] Тевтобургиум е може би дн. Dalya. Срв. *Fluss,* Teutoburgion, PWRE, V A, кол. 1171. [3] Бургена е дн. Novi Banovci. Срв. *Patsch,* Burgenae, PWRE, III, кол. 106?. [4] Касае се за специални конни части. Срв. *Grosse,* Militärgeschichte, стр. 49. [5] Куки е дн. Ilok, Срв. *Patsch,* Cuccium, PWRE, IV, кол. 1738. [6] Акуминкум е дн. Stari Slankamen. Срв. *Tomaschek,* Acumincum, PWRE, I кол. 338. [7] Секунда е кастел в Долна Панония.

28. Equites Dalmatae, Novas.	28. конници далматинци — в Нове[1],
29. Equites Dalmatae, Albano.	29. конници далматинци — в Албанум[2],
30. Equites promoti, Teutibarcio.	30. конници повишени — в Тевтобургиум,
31. Equites Dalmatae, Cornaco.	31. конници далматинци — в Корнакум,
32. Equites sagittarii, Cuccis.	32. конници стрелци — в Куки,
33. Equites Dalmatae, Bonoriae.	33. конници далматинци — в Бонония[3],
34. Equites Dalmatae, Cusi.	34. конници далматинци — в Кузум[4],
35. Equites sagittarii, Acimirci.	35. конници стрелци — в Акуминкум,
36. Equites Dalmatae, Ricti.	36. конници далматинци — в Ритиум[5],
37. Equites Dalmatae, Burgentas.	37. конници далматинци — в Бургена,
38. Equites promoti, Taurunо.	38. конници повишени — в Таурунум,
39. Auxilia Herculensia, ad Herculem.	39. помощни херкулиеви части — в Адхеркулем[6],
40. Auxilia Novensia, Arsaciana sive Novas.	40. помощни войскови части — в Арзакум или Нове,
41. Auxilia Augustensia, contra Bononiam in barbarico in castello Onagrino.	41. помощни августейши части — срещу Бонония, в кастела Онагринум[7], на варварска земя,
42. Auxilia Praesidentia, in castris Herculis.	42. помощни президийски части — в Кастра Херкулис,
43. Auxilia ascarii, Taurunо sive Marsonia.	43. помощни части аскарии — в Таурунум или в Марзония[8],
44. Praefectus legionis quintae Ioviae cohortis quintae partis superioris, Bononiae.	44. префект на Пета кохорта от Пети Йовиев легион, горен участък — в Бонония,
45. Praefectus legionis sextae Herculeae cohortis quintae partis superioris, Aureo monte.	45. префект на Пета кохорта от Шести Херкулиев легион, горен участък — в Ауреомонт,
46. Praefectus legionis quintae Ioviae, Burgenas.	46. префект на Пети Йовиев легион — в Бургена,
47. Praefectus legionis sextae Herculeae, Teutiborgio.	47. префект на Шести Хераклиев легион — в Тевтобургиум,
48. Praefectus legionis quintae Ioviae et sextae Herculeae, in castello Onagrino.	48. префект на Пети Йовиев легион и на Шести Херкулиев легион — в кастела Онагринум,
49. Praefectus militum Calcariensium, Sirmi.	49. префект на войници калкарийци — в Сирмиум,
50. Praefectus classis primae Flaviae Augustae, Sirmi.	50. префект на Първа Флавиева Августова флотилия — в Сирмиум,
51. Praefectus classis secundae Flaviae, Graio.	51. префект на Втора Флавиева флотилия — в Грайум[9],
52. Praefectus classis Histricae, Mursae.	52. префект на Истърската флотилия — в Мурза,
53. Tribunus cohortis tertiae Alpinorum Dardanorum ...	53. трибун на трета кохорта алпийци-дарданци...,
54. Ala Sirmensis, Sirmi.	54. сирмийска ала — в Сирмиум,
55. Praefectus classis primae Pannonicae, Servitii.	55. префект на Първа Панонска флотилия — в Сервициум,

50. Augustae Sirmi *om. M.*

[1] Нове е нелокализиран кастел в Долна Панония, в областта на Мурса, дн. Осек. Срв. *B. Saria*, ad Novas, PWRE, XVII, кол. 1137, п. 8. [2] Кастелът Албанум не е локализиран. [3] Бонония е дн. Банощор. Срв. *Patsch*, Bononia, PWRE, III, кол. 703, п. 2. [4] Кузум е дн. Петроварадин. [5] Ритиум, Риктум, е дн. Сурдук. [6] Адхеркулем, нелокализиран кастел в Панония. Срв. *Patsch*, ad Herculem, PWRE, VIII, кол. 550. [7] Според някои Онагринум е дн. Банощор. Вж. тук, бел. 3. Срв. *B. Saria*, Onagrinum, PWRE, XVIII, кол. 402. [8] Марзония е дн. Брод. [9] Грайум бил разположен при вливането на р. Дрина в Сава. Срв. *Patsch*, Graium, PWRE, VII, кол. 1696.

56. Praefectus classis Aegetensium sive secundae Pannonicae,... nunc Sisciae.
57. Tribunus cohortis tertiae Alpinorum, Sisciae.
58. Tribunus cohortis primae Ioviae, Leonatae.
59. Tribunus cohortis primae Thracum civium Romanorum, Caput Basensis.

60. Officium autem habet idem vir spectabilis dux hoc modo:

61. Principem de eodem officio.
62. Numerarium.
63. Adiutorem.
64. Commentariensem.
65. Subadiuvam.
66. Regerendarium.
67. Exceptores.
68. Singulares et reliquos officiales.
(pp. 188—191)

56. префект на Егетската или Втора Панонска флотилия,.... сега в Сисция,
57. трибун на Трета кохорта алпийци — в Сисция,
58. трибун на Първа Йовиева кохорта — в Леоната[1],
59. трибун на Първа кохорта тракийци римски граждани — в Капут Басензис[2].

60. Същият светлия дукс има следното ведомство:

61. принцепс от същото ведомство,
62. нумерарий,
63. негов помощник,
64. коментариензис,
65. негов помощник,
66. регерендарий,
67. ексцептори,
68. сингулари и други чиновници.

XL.

DUX BRITANNIARUM

17. Sub dispositione viri spectabilis ducis Britanniarum:

19. Praefectus equitum Dalmatarum, Praesidio.
43. Tribunus cohortis secundae Dalmatarum, Magnis.
50. Tribunus cohortis secundae Thracum, Gabrosenti.
(pp. 209—212)

XL.

ДУКС НА БРИТАНСКИТЕ ПРОВИНЦИИ

17. Под разпореждането на светлия дукс на британските провинции:

19. префект на далматински конници — в Президиум[3],
43. трибун на Втора кохорта далматинци — в Магнис[3],
50. трибун на Втора тракийска кохорта — в Габросент[3].

LATERCULUS VERONENSIS

NOMINA PROVINCIARUM OMNIUM:

IV. Diocensis Traciae habet provincias numero VI:

2. Europa.
3. Rodope.
4. Tracia.
5. Emosmons.
6. Scitia.
7. Misia inferior.

СПИСЪК ОТ ВЕРОНА

ИМЕНАТА НА ВСИЧКИ ПРОВИНЦИИ

IV. Диоцезът Тракия има шест провинции:

2. Европа,
3. Родопа,
4. Тракия,
5. Хемимонт,
6. Скития,
7. Долна Мизия.

' 59. Caput Basensis *om. M.* 5. emossanus.

[1] Местонахождението на Леоната не е установено с положителност. [2] Капут Басензис е дн. Шамац в Босна. [3] Габросент, Президиум, Магнис са римски кастели в Британия.

V. Diocensis Misiarum habet provincias numero XI:

2. Dacia.
3. Misia superior Margensis.
4. Dardania.
5. Macedonia.
6. Tessalia.
7. Priantina.
8. Privalentina.
9. Epiros nova.
10. Epiros vetus.
11. Creta.

V. Диоцезът Мизия[1] *има единадесет провинции:*

2. Дакия[2],
3. Горна Маргуска Мизия,
4. Дардания,
5. Македония,
6. Тесалия,
7. Приантина[3],
8. Превалитана,
9. Нови Епир,
10. Стари Епир,
11. Крит.

VI. Diocensis Pannoniarum habet provincias numero VII:

2. Pannonia inferior.
3. Savensis.
4. Dalmatia.
5. Valeria.
6. Pannonia superior.
7. Noricus ripariensis.
8. Noricus mediterranea.

VI. Диоцезът Панония[4] *има седем провинции:*

2. Долна Панония,
3. Савия,
4. Далмация,
5. Валерия,
6. Горна Панония,
7. Крайбрежен Норик,
8. Вътрешен Норик.

XIII. Gentes barbarae, quae pullulaverunt sub imperatoribus:

24. Marcomanni.
26. Taifruli.
29. Sarmatae.
32. Sciri.
33. Carpi.
34. Scitae.
36. Gothi.

(p.p. 247—252)

XIII. Варварски племена, които са се появили по време на императорите:

24. маркомани,
26. тайфали,
29. сармати,
32. скири,
33. карпи,
34. скити,
36. готи.

LATERCULUS POLEMII SILVII

NOMINA PROVINCIARUM

V. In Illirico XVIIII:

2. Prima: Dalmatia (super mare)
3. Secunda: Pannonia prima (in qua est Sermium).
4. Tertia: Pannonia secunda.

СПИСЪК НА ПОЛЕМИЙ СИЛВИЙ

ИМЕНАТА НА ПРОВИНЦИИТЕ

V. В Илирик има 19 провинции:

2. първа Далмация (при морето),
3. втора Първа Панония (в която се намира Сирмиум),
4. трета Втора Панония,

[1] Диоцезът Мизия или Източен Илирик е бил създаден от Диоклетиан и обхващал посочените тук 11 провинции. По-късно той бил разделен на два диоцеза: Дакия с пет провинции и Македония със седем провинции. Тия два диоцеза образували префектурата Илирик. Последното положение е отразено в „Списък на служебните рангове“ (вж. тук стр. 229). Срв. *Korneman*, Dioecesis, PWRE, V, кол. 730. [2] Тук Дакия е посочена като една провинция, неразделена на Вътрешна и Крайбрежна Дакия. [3] В списъка липсва името на провинция Ахея. Вместо нея е посочено името Приантина. [4] За Панония вж. стр. 61, бел. 4.

5. Quarta: Valeria.
6. Quinta: Prevalis.
7. Sexta: Misia (superior) inferior.
8. Septima: Epirus vetus.
9. Octava: Epirus nova.
10. Nona: Noricus (ripensis, supra Danubium).
11. Decima: (Noricus) mediterranea.
12. Undecima: Savia.
13. Duodecima: Dardania.
14. Tertia decima: Haemimontus.
15. Quarta decima: Dacia.
16· Quintadecima: Scitia.
17. Sexta decima: Creta insula.
18. Septima decima: Achaia.
19. Octava decima: Macedonia.
20. Nona decima: Thessalia.

VI. In Thracia VI:

2. Prima: Thracia (prima).
3. Secunda: item Thracia (secunda).
4. Quinta: Misia (inferior) superior.
5. Sexta: Scithia (inferior) superior.
6. Tertia: Europa, in qua est Constantinopolis prius Licus dicta sive Bizantium.
7. Quarta: Rodopa. (pp. 254, 257—258)

5. четвърта Валерия,
6. пета Превалитана,
7. шеста Мизия (Горна) Долна,
8. седма Стари Епир,
9. осма Нови Епир,
10. девета Норикум (Крайбрежен, отвъд Дунава),
11. десета Норикум (Вътрешен),
12. единадесета Савия,
13. дванадесета Дардания,
14. тринадесета Хемимонт[1],
15. четиринадесета Дакия,
16. петнадесета Скития,
17. шестнадесета остров Крит,
18. седемнадесета Ахея,
19. осемнадесета Македония,
20. деветнадесета Тесалия.

VI. В Тракия има шест провинции:

2. първа. Тракия (Първа),
3. втора също Тракия (Втора)[2],
4. пета Мизия (Долна) Горна,
5. шеста Скития (Долна) Горна,
6. трета Европа, в която се намира Константинопол, по-рано наричан Ликус или Византион,
7. четвърта Родопа.

V 5. uiridia *S*. 6. siribalis *S*. VI 1. in trachiis VI *P*, in tracia prouincias VI *F*, prouinciae traciae sunt VI *S*.

[1] Провинция Хемимонт, както и провинция Скития са включени неправилно в Илирик. Те са били част от диоцеза Тракия. [2] Под Втора Тракия тук се разбира Хемимонт.

XVI. ПАВЛИН НОЛАНСКИ

Меропий Понций Павлин от Бурдигала (дн. Бордо), който преминал през 391 г. към християнството и в 409 г. станал епископ на италийския град Нола (оттам прозвището му Ноланcки), се е проявил и в литературата като автор не само на прозаични, но и на поетични творения. През 398 г. той се запознал с епископа на Ремисиана, Никита, който във връзка с честването на паметта на св. Феликс бил дошъл за късо време от епархията си в Нола. Павлин бил възхитен от апостолската дейност на Никита всред бесите и затова счел за необходимо да напише по случай обратното му заминаване за епархията едно съпроводно стихотворение, в което прославя и възвеличава тая негова дейност.

ИЗДАНИЯ: *J. P. Migne*, S. Paulini Nolani Poemata, PL LXI, poema XVII, c. 487—489. — *W. Hartel*, Paulini Nolani Opera, Corpus scriptorum ecclesiasticorum Latinorum, XXIX—XXX, Wien 1894. — Дадените тук откъси са направени по изданието на Hartel.

КНИЖНИНА: *A. Burn*, Niceta of Remesiana, his life and works, Cambridge 1905. — *W. S. Teuffel's* Geschichte der römischen Literatur, bearbeitet von W. Kroll und F. Skutsch, III, VI Aufl., Leipzig — Berlin 1913, стр. 352—355. — *Helm*, Paulinus, PWRE, XVIII³, кол. 2331—2351.

PAULINI NOLANI

CARMINA

1. De Bessorum conversione

XVII

Tu Philippeos Macetum per agros,
per Tomitanam gradieris urbem,
ibis et Scupos patriae propinquos
Dardanus hospes.
O quibus iam tunc resonabit illa
gaudiis tellus, ubi tu rigentes
edoces Christo fera colla miti
subdere gentes!

ПАВЛИН НОЛАНСКИ

ПОЕМИ

1. Покръстването на бесите

XVII, 193. Ти[1] ще минеш през македонските полета на Филипи и през града Томи, ти ще идеш и в близкото до родината си[2] Скупи като гост на дарданците. (197) От какви ликувания вече ще се огласи тогава оная земя, чиито настръхнали племена ти учиш да си подлагат необузданития врат под ярема на всеблагия Христос! И там, гдето сред

[1] Сиреч Никита, епископът на Ремисиана.

[2] Никита бил родом от Аквилея.

Quaque Riphaeis Boreas in oris
adligat densis fluvios pruinis,
hic gelu mentes rigidas superno
igne resolvis.

Nam simul terris animisque duri
et sua Bessi nive duriores
nunc oves facti duce te gregantur
pacis in aulam.

Quasque cervices dare servituti
semper a bello indomiti negarunt,
nunc iugo veri domini subactas
sternere gaudent.

Nunc magis dives pretio laboris
Bessus exultat; quod humi manuque
ante quaerebat, modo mente caelo
conligit aurum.

O vices rerum! bene versa forma!
invii montes prius et cruenti
nunc tegunt versos monachis latrones
pacis alumnos.

Sanguinis quondam, modo terra vitae
est, vertitur caelo pia vis latronum,
et favet Christus supera occupanti
regna rapinae.

Mos ubi quondam fuerat ferarum,
nunc ibi ritus viget angelorum,
et latet iustus quibus ipse latro
vixit in antris.

Praeda fit sanctis vetus ille praedo,
et gemit versis homicida damnis,
iure nudatus spoliante Christo
criminis armis.

Interit casu Satanae vicissim
invidus Cain, redivivus Abel
pascit effusi pretio redemptos
sanguin's agnos.

Euge, Niceta, bone serve Christi,
qui tibi donat lapides in astra
vertere et vivis sacra templa saxis
aedificare.

avios saltus, iuga vasta lustras,
dum viam quaeris, sterilemque silvam
mentis incultae superans in agros
vertis opimos.

Te patrem dicit plaga tota Borrae,
ad tuos fatus Scytha mitigatur
et sui discors fera te magistro
pectora ponit.

Et Getae currunt et uterque Dacus,

Рифейските предели[1] Борей[2] сковава реките с дебел лед, ти размразяваш вцепенените от студ души с небесен огън. (205) Нали бесите, ако и земята, и душата им да са сурови, ако и те самите да са по-сурови от тамошния студ, са станали сега по твое напътствие кротки овце, които се струпват в кошарата на мира! И те, които винаги са отказвали да превият шията си под робство и минаваха за непобедими в бой, сега радостно я протягат под ярема на истинския господар. (213) Сега бесите ликуват, че са повече забогатели от своя труд: златото, което преди търсеха с ръце по земята, отскоро го получават чрез душата си от небето. (217) Каква промяна на нещата! Какъв щастлив обрат! Непроходимите и кървави по-рано планини сега закрилят превърнатите в монаси разбойници — храненици на мира. (221) Окървавената някога земя, сега е земя на живота. Към небето се насочва благочестивата сила на разбойниците[3] и Христос им помага да заграбят и завземат небесното царство. (225) Там, гдето някога е имало животински нрави, сега властвува ангелски дух и в пещерите се подслонява като праведник този, който е живял в тях като разбойник. (229) В плячка се превръща за светците оня стар грабител и убиецът, справедливо лишен от оръжието на престъплението, което му ограбва Христос, пъшка под тежестта на извършените престъпления. (233) Сега, обратно, с провалата на сатаната загива завистливият Каин, а възкръсналият Авел пасе агнетата, които е изкупил с цената на пролятата кръв. (237) Хвала на тебе, Никита, добри рабе на Христа! Той ти даде дар да превръщаш камъни в звезди и да съзиждаш свои храмове от живи скали. (241) Ти преброждаш недостъпни дебри, страшни ридове, докато търсиш пътя, и преодолявайки безплодната гора на непросветената душа, превръщаш я в тучни ниви. (245) Цялата борейска област[4] те назовава баща; при твоите думи скитът омеква и по твоя поука той захвърля в душевна борба своята жестокосърдечност. (249) [При тебе] се стичат и гети[5], и всички даки — и тия, които

[1] За Рифейски планини, Рифейски предели, вж. стр. 201, бел. 10. [2] Сиреч северният вятър. [3] Според Strabo, VII 5, 12, бесите били наричани разбойници и от самите разбойници. [4] С борейска (сиреч северна) област се означават земите на скитите, даките и готите. [5] Авторът има пред вид преди всичко част от тия вестготи на Аларих, които по това време (края на IV в.) живеели като федерати във Вътрешна Дакия и всред които Никита имал значително влияние. Срв. *R. Egger*, AB, XXI–XXII, 1922/24, кол. 339.

qui colit terrae medio vel ille
divitis multo bove pilleatus
accola ripae.
De lupis hoc est vitulos creare
et bovi iunctum palea leonem
pascere et tutis cava viperarum
pandere parvis.
Namque mansueto pecori coire
bestias pulsa feritate suades,
qui feras mentes hominum polito
imbuis ore.
Orbiš in muta regione per te
barbari discunt resonare Christum
corde Romano placidamque casti
vivere pacem.
sic tuo mitis lupus est ovili,
pascitur concors vitulus leoni,
parvus extracto trucibus cavernis
aspide ludit.
Callidos auri legulos in aurum
vertis inque ipsis imitaris ipsos,
e quibus vivum fodiente verbo
eruis aurum.

живеят във вътрешността на земята, и ония, които носят плъстени шапки[1] и обитават богатото с много добитък крайбрежие [на Дунава]. (253) Това значи да направиш вълците телета, да накараш лъв, впрегнат с вол, да яде слама и да разкриеш дупката на усойници без опасност за децата. (257) И наистина ти, който изпълваш свирепите човешки сърца с просветена реч, убеждаваш зверове да изоставят зверската си природа и да се събират с питомен добитък. (261) В непросветени страни на света чрез тебе варвари се научават да повтарят името на Христа с римска реч и целомъдрено да живеят в спокоен мир. (265) Тъй в твоята кошара вълкът е станал благ, телето пасе заедно с лъва и детето си играе с пепелянка, измъкната от страхотната ѝ дупка. (269) Ти превръщаш в злато опитните събирачи[2] на злато и бидейки сред тях, ти им подражаваш, като с дълбаещото слово изтръгваш от тях живо злато.

[1] Плъстената шапка била характерна за траките. [2] Сиреч бесите.

XVII. ТЕОДОСИЕВ КОДЕКС

Теодосиевият кодекс представлява сборник от закони, издавани от времето на Константин I, по-точно от 312 г., до Теодосий II (437 г.), когато сборникът е бил съставен и наречен на негово име. Съставянето му било наложено от нарасналите практически нужди, които изисквали събирането на действуващите закони, тяхното систематизиране и подреждане, за да могат административните и съдебни чиновници да бъдат облекчени в своята работа.

На 15 февруари 438 г. сборникът бил готов и след неговото одобрение и от Валентиниан III, тогавашния император на Западната римска империя, той влязъл официално в сила от 1 януари 439 г.

Сборникът се разделя на 16 книги, а всяка книга на отделни глави, наредени по материя и хронологически. Всеки закон се състои от три части: inscriptio, самият текст и subscriptio. В inscriptio са посочени имената на императорите, които издават указа, името на адресата, до когото се изпраща законът, и неговата длъжност, ако е длъжностно лице. Обикновено се дават имената на източния и на западния император с прибавката август, но в същност законът се издава само от единия император, както показва мястото на издаването. Следва текстът на закона и subscriptio, в което е упомената датата на издаването, а също и градът, където е издаден.

Значението на Теодосиевия кодекс като извор за историята на Тракия и изобщо на балканските земи е много голямо. Кодексът съдържа многобройни укази изпратени до административни и военни чинове в тия земи. На първо място тук се разглеждат въпроси от социален и обществен характер, въпроси из икономиката и съдопроизводството, които се отнасят до местното население.

Теодосиевият кодекс не е достигнал до нас запазен изцяло в един ръкопис, а е издаден въз основа на различни ръкописи, в които са запазени отделни части. Между по-важните ръкописи трябва да се споменат следните: Taurinensis a II (T), Parisinus 9643 (R), Vaticanus reginae 886 (V), Vaticanus 5766 (W), Berolinensis Philippsianus 1741 (Y).

ИЗДАНИЯ: Особено важно е изданието на *Jacobus Gothofredus*: Codex Theodosianus cum perpetuis commentariis Jacobi Gothofredi, opus posthumum ... opera et studio Antonii Marvillii antecessoris primiceris in universitate Valentina, Tomi VI, Lugd. 1655. По-късно (през 1736—1745 г.) *J. D. Ritter* го преиздава с обогатен исторически и юридически коментар в 6 тома. Между по-новите издания трябва да се споменат: Codex Theodosianus ad LIV librorum manuscriptorum et priorum editionum fidem recognovit et annotatione critica instruxit *Gustavus Haenel*, I—III, Lipsiae 1842; — Theodosiani libri XVI cum constitutionibus Sirmondianis et leges novellae ad Theodosianum pertinentes, ediderunt *Th. Mommsen et Paulus M. Meyer*, vol. I—II, Berolini 1905. Текстът е даден по последното издание.

КНИЖНИНА: *O. Karlowa*, Römische Rechtsgeschichte, I, Leipzig 1885, стр. 942—947. — *Jörs*, PWRE, IV (1904), 170—173, s. v. Codex Theodosianus. — *P. Krueger*, Geschichte der Quellen und Literatur des römischen Rechts, 2. Aufl. München und Leipzig, 1912. — *O. Seeck* Regesten der Kaiser und Päpste für die Jahre 311 bis 476, Stuttgart 1919. — The Theodosian Code and Novels and the Sirmondian constitutions, a Translation with Commentary, Glossary and Bibliography by Clyde Phar, Princeton 1952. — *L. Wenger*, Die Quellen des römischen Rechts, Wien 1953, стр. 536—541.

CODEX THEODOSIANUS

1. De officio praefecti urbis

I. 6, 1. *Imp. Constantius A. ad Senatum.* Cum appellatio interposita fuerit per Bithyniam, Paphlagoniam, Lydiam, Hellespontum, insulas etiam ac Phrygiam salutarem, Europam ac Rhodopam et Haemimontum, praefecturae urbi iudicium sacrum appellator observet. *Dat. V. Non. Mai. Tauro et Florentio Consul. (362). (p. 39).*

2. De defensoribus civitatum

I. 29, 1. *[Imp]p. Val(entini)anus et Val(ens) AA. ad Probum ppo.* Admodum utiliter edimus, [ut] plebs omnis Inlyrici officiis patronorum contra potentium [d]efendatur iniurias. Super singulas quasque praedictae dioeceseos civitates aliquos idoneis moribus, quorumque vita anteacta lau[d]atur, tua sinceritas ad hoc eligere curet officium, qui aut provin[ci]is praefuerunt, aut forensium stipendiorum egere mili-

ТЕОДОСИЕВ КОДЕКС

1. За ведомството на префекта на града

I. 6, 1. *Император Констанций*[1], *август, до сената.* Когато бъде подадена апелативна жалба във Витиния[2], Пафлагония[2], Лидия[2], Хелеспонт[2] и в островите[2], във Фригия Салутарис[2], Европа[2], Родопа[2], и Хемимонт[2], тъжителят да се обръща към императорското съдилище на префектурата награда[3]. *Издаден*[4] *на 3 май (361)*[5] *по време на консулите Тавър и Флоренций.*

2. За „защитниците на градовете"

I. 29, 1. *Императори Валентиниан*[6] *и Валент, августи, до Проб, управител на префектура*[7]. Ние се разпоредихме напълно полезно, целият плебс на Илирик да бъде защищаван от институцията на патроните[8] срещу несправедливостите на силните. Нека твоя справедливост се погрижи да бъдат избрани за тази институция във всеки отделен град на споменатия диоцез някои мъже с подходящи нрави, чийто предишен живот се похвалява, и които или са стояли начело на провинции, или са изпълнявали служба

[1] Законът е на имп. Констанций II (337—361). [2] Тия провинции се разпределят по диоцези така: Витиния с главен град Никомидия в диоцеза Понт. В Юстиниановия кодекс, VII 62, 23, е посочено и името на Пафлагония, провинция от същия диоцез. Към диоцеза Азия са спадали: Лидия — с главен град Сарди, Хелеспонт — с главен град Кизик (вж. стр. 140, бел. 13), Цикладските острови — с център о-в Родос, Фригия Салутарис или Втора Фригия—с главен град Евкарпия. Към диоцеза Тракия са спадали: Европа (вж. стр. 227, бел. 4), Родопа (вж. стр. 227, бел. 8) и Хемимонт (вж. стр. 227, бел. 7). [3] Сиреч на град Константинопол. [4] = Cod. Iust. VII 62, 23. [5] Според *Seeck,* Regesten, стр. 232—368 год. [6] Законът е на имп. Валентиниан I 364—375). Вж. стр. 268, бел. 1. [7] Сиреч на префектурата Илирик. Проб е бил избран за пръв път управител на префектура в 368 г., което противоречи на датата на този указ. Срв. *Амиан Марцелин,* XXVII 11, I. [8] Има се пред вид длъжността defensor civitatis (защитник на града). Тази муниципална длъжност е била замислена като закрила на низшите слоеве срещу насилията на провинциалния управител и едрите земевладелци. Защитникът на града, който се нарича понякога и „защитник на плебса" имал полицейска, финансова и съдебна власт. Твърде скоро обаче длъжността загубила своето предназначение. Срв. *A. H. M. Jones,* The Greek City, 1940, стр. 151.

tiam, aut inter agentes in rebus palatinosque meruerunt. Decurionibus ista non credat; his etiam, qui officio tui culminis vel ordinar[iis] quibuscumque rectoribus aliquando paruerint, non committat hoc mun[us]; referatur vero ad scientiam nostram, qui in quo oppido fuerint ordinati. *Dat. V. Kal. Mai. divo Ioviano et Varroniano Conss. (364). (p. 64).*

на форума[1], или са служили в отделението за вътрешна сигурност, или са били придворни. Това да не се поверява на декуриони. Тази служба да не се дава и на тия, които са служили някога във ведомството на твое височество или при които и да са управители на провинциите. И наистина да се докладва до наше знание кои в кой град са били назначени. *Издаден на 27 април (364) по време на консулите божествения Йовиан и Варониан.*

3. *De procuratoribus gynaecei et metallorum*

I. 32, 5. *Idem AAA. ad Eusignium ppo.* Cum procuratores metallorum intra Macedoniam Daciam mediterraneam Moesiam[a] seu Dardaniam soliti ex curialibus ordinari, per quos sollemnis profligetur exactio, simulato hostili metu huic se necessitati subtraxerint, ad implendum munus retrahantur, ac nulli deinceps licentia laxetur prius indebitas expetere dignitates, quam subeundam procurationem fideli sollertique exactione conpleverint. *Dat. IIII. K. Aug. Med(iolano), Honorio N. P. et Evodio V. C. Con[ss]. (386). (p. 68).*

3. *За прокураторите на предачниците и на мините*

I. 32, 5. *Същите императори [Грациан[2], Валентиниан и Теодосий], августи, до Евсигний[3], управител на префектура.* Понеже прокураторите на мините[4] в Македония, Вътрешна Дакия, Мизия[5] или Дардания, назначавани обикновено измежду куриалите, за да събират ежегодните данъчни вноски, под предлог на страх от враговете са изоставили тази обязаност, те да бъдат заставени да изпълняват това си задължение и занапред никому от тях да не се дава възможност да се стреми към неподходящи за него длъжности, преди да изпълни вярно и умело поетата си служба на прокуратор по събирането на данъчните вноски. *Издаден[6] в Медиоланум на 29 юли (386) по време на консулите Хонорий, преблагороден младеж, и пресветлия Еводий.*

4. *De nubtiis gentilium*

III. 14, 1. *Impp. Valent(inianus) et Val(ens) AA. ad Theodosium Mag(istrum) equitum.* Nulli provincialium, cuiuscumque ordinis aut loci fuerit, cum barbara sit uxore coniugium, nec ulli gentilium provincialis femina copuletur. Quod si quae inter

4. *За браковете с варвари*

III. 14, 1. *Императори Валентиниан и Валент[7], августи, до Теодосий[8], началник на конницата.* Никой провинциален жител, към което и съсловие да принадлежи или от което и селище да произхожда, да не сключва брак с варварка, а провинциална жителка да не се свързва с никакъв варварин. Ако ли пък между провинциални жители и варвари

a) musiam *T*.

[1] Сиреч били са адвокати. [2] Съществува известна неточност в датирането (386 г.), тъй като имп. Грациан е умрял в 383 г. [3] Евсигний през 386 г. е управител на префектурата Илирик. [4] Прокуратори на мините са длъжностни лица, натоварени с надзора на работата в мините и финансовата им отчетност. През късноантичната епоха те били назначавани из средите на градската аристокрация. Срв. *A. H. M. Jones*, The Greek City, 1940, стр. 154. [5] Под Мизия трябва да се разбира провинция Горна Мизия. [6] Cod. Iust. XI 7, 4. [7] Законът е на имп. Валентиниан (364—375). [8] Тъй като Теодосий станал началник на конницата в 369 г., смята се че този указ е издаден в 370 г., когато Валентиниан и Валент са били консули за трети път.

provinciales atque gentiles affinitates ex huiusmodi nubtiis extiterint, quod in iis suspectum vel noxium detegitur, capitaliter expietur. *Dat. V. Kal. Iun. Valent(iniano) et Valente AA. Conss. (370?, 373?), (p. 155).*

възникнат чрез бракове от такъв вид някакви родства, понеже в тия бракове се крие нещо подозрително и вредно, да се наказват със смърт. *Издаден на 28 май (370 г. 373 г.)*[1] *по време на консулите Валентиниан и Валент, августи.*

5. *De bonis militum*

V. 6, 3. *[Idem AA. A]nthemio ppo.* Scyras, barbaram nationem, maximis [chu]nnorum, quibus se coniunxerunt, copiis fusis, imperio nos[tro] subegimus. Ideoque damus omnibus copiam ex praedicto ge[ner]e hominum agros proprios frequentandi, ita ut omnes [scia]nt susceptos non alio iure quam colonatus apud se futu[ros] nullique licere ex hoc genere colonorum ab eo, cui se[mel] adtributi fuerint, vel fraude aliquem abducere vel [fugie]ntem suscipere, poena proposita, quae recipientes [alien]is censibus adscribtos vel non proprios colonos in[seq]uitur. Opera autem eorum terrarum domini libera [utantur] ac nullus subacta peraequationi vel censui .... aceant nullique liceat velut donatos eos a iure census [in se]rvitutem trahere urbanisve obsequiis addicere, [lice]t intra biennium suscipientibus liceat pro rei frumen[tari]ae angustiis in quibuslibet provinciis transmarinis [tan]tummodo eos retinere et postea in sedes perpetuas [conl]ocare, a partibus Thraciae vel Illyrici habitatione eorum [pen]itus prohibenda et intra quinquennium duntaxat intra [eius]dem provinciae fines eorum traductione, prout libue[rit, co]nce-

5. *За имотите на войниците*

V. 6, 3. *Същите императори [Хонорий и Теодосий]*,[2] *августи, до Антемий, управител на префектура*[3]. Ние подчинихме под своя власт скирите,[4] варварски народ, след като разбихме огромните хунски маси, към които те се бяха присъединили. И затова даваме възможност на всички да заселят гъсто собствените си земи с хора от гореспоменатия народ. При това нека всички знаят, че те ще бъдат приети у тях не при друго правно положение, а като колони, и че никому не е позволено било да отвлече чрез измама някого от този, комуто веднаж са били предадени, или да приеме беглец от тоя вид колони. За нарушителите се определя наказанието, което се налага на тия, които приемат записани в чужди цензови списъци или не свои собствени колони. А собствениците на земите да използуват труда им като свободен труд. И разработените от тези колони земи да не подлежат на никакво данъчно разпределение или ценз и никому да не се позволява да превръща тия хора в роби, като че ли му са подарени по правото на ценза, или да ги обрича на робски труд в града. Освен това на тия, които ги приемат, се разрешава поради затруднения в земеделието да ги задържат до две години в които и да са провинции, но само в отвъдморски, а после да ги настаняват на постоянно местожителство. Забранява се напълно те да живеят в пределите на Тракия или Илирик. Позволява се те да бъдат премествани открито, според както се реши, в продължение на пет години в границите на същата провинция; също

[1] Според *Seeck*, Regesten, стр. 232 — 368 год. [2] Законът е на имп. Теодосий II (408—450). [3] Антемий е управител на префектурата Ориент в периода 404—415 г. [4] Скирите са германско племе, което под ръководството на Улдис (Улдин, Хулдин) през 409 г. нахлули в Крайбрежна Дакия и разрушили града Кастра Мартис, вероятно дн. Кула. Разбити и пленени по-късно, те били изпратени като колони в Мала Азия, според нареждането на настоящия указ. За тия събития, свързани с преведения тук указ, срв. *Zos.*, IV 34, V 22; *Sozom.*, Hist. Eccl. IX 5. Вж. *Vetters*, Dacia Ripensis, стр. 39. След смъртта на Атила друга част от скирите се поселила в Долна Мизия. Срв. *Schmidt*, Die Ostgermanen², стр. 352.

denda, iuniorum quoque intra praedictos viginti an[nos p]raebitione cessante. Ita ut per libellos sedem tuam ade[untibus] his qui voluerint per transmarinas provincias eorum [distri]butio fiat. *Dat. prid. Id. April. Const(antino)p(oli) Hon(orio) VIII et Theodo(osio) III. Conss. (409).* (*p. 221—222*).

така набирането на младежи[1] се спира за срок от гореспоменатите двадесет години. Разпределението (на колоните) обаче по отвъдморските провинции да става с писмени разрешения, като тия, които пожелаят това, идват лично при тебе. *Издаден в Константинопол на 12 април (409) по време на консулите Хонорий, за осми път, и Теодосий, за трети път.*

6. *De senatoribus*

VI. 2, 14 (?=9). *[Idem AAA. Clearch]o pu.* Omnes, qui ex Mac[e]doniae par[tibus amplissim]o Constantinopolita[nae ur]bis ordi[ni allecti[a] sunt] ad Thracum simili t[udin]em[b] senatorum] glebali iubem]us praestatione reddi immunes. *Dat. [.... Sept. Cons]tantinop(oli). Richomere et Clearcho Conss. (384). (p. 244).*

6. *За сенаторите*

VI. 2, 14. (?=9) *Същите императори [Грациан, Валентиниан и Теодосий][2], августи, до Клеарх[3], префект на града (Константинопол).* Заповядваме, всички от пределите на Македония, които са включени[4] в августейшия сенат на града Константинопол по подобие на тракийските сенатори[5], да бъдат освободени от плащането на данъка глеба[6]. *Издаден в Константинопол на... (384) по време на консулите Рихомер и Клеарх.*

7. *De praetoribus et quaestoribus*

VI. 4, 11. *[Idem A.] ad Senatum.* Si quos in urbe Roma perfunctos esse cla[r]uerit magistratibus, ad nulla editionum genera devo[cen]tur. Urbis autem Romae curiam callide declinantes [clar]issimo praeditos nomine per Achaiam, Macedoni[am to]tumque Illyricum iussimus quaeri raro vel num[quam] sedem dignitatis propriae frequentantes, quibus lo[coru]m grata confinia possint esse iucunda, ut carens mo[ra l]onginquae peregrinationis debeat dignitas concu[pisc]i. *Lecta prid. Id. Aug. Constan-*

7. *За преторите и квесторите*

VI. 4, 11. *Същият император [Констанций II][7] август, до сената[8].* Ако е известно, че Рнякои са били магистрати[9] в град им, те да не бъдат призовавани към никакъв вид обществени задължения. Заповядваме обаче да се издирят[10] в Ахея, Македония и целия Илирик[11] ония, които носят титлата „светлейши"[12], а се отклоняват хитро от курията[13] на град Рим и рядко или никога не посещават мястото[14], с което е свързан служебният им ранг. Нека ги привличат съседните приятни имения, та при нужда те със своя ранг да могат да бъдат на лице, без да се губи време за далечно пътуване. *Прочетена (пред сената) на 12 август (357) по време на консулите Констанций, август, за де-*

a) *Go.* ordini dati, *Haenel,* ordine nati. b) ad trachum similit.... em *R.*

[1] В случая се урежда въпросът за военната служба. Предполага се, че на това място има лакуна и че текстът е повреден. [2] Законът е на имп. Теодосий I (379—395). [3] Клеарх е бил префект на град Константинопол през 400—402 г. [4] В случая се касае за попълването на формиращия се сенат в Константинопол със сенатори из съседните диоцези. Вж. *Ch. Lécrivain,* Le sénat romain depuis Dioclétien à Rome et à Constantinople, Paris 1888, стр. 219. [5] Сиреч сенаторите от диоцеза Тракия. [6] Данъкът глеба (gleba, glebatio, collatio glebalis, follis) бил възлаган на сенаторите съобразно големината на тяхната поземлена собственост. Този данък бил отменен в 450 г. [7] Законът е на имп. Констанций II (337—361). [8] Има се пред вид сенатът на град Рим. [9] Магистрати на град Рим по това време са били: градският префект (praefectus urbi), префектът на стражата (praefectus vigilum) префектът на снабдяването (praefectus annonae) и др. [10] Сиреч да се открият по провинциите и да бъдат заставени да се върнат в Рим. [11] Ахея е провинция в диоцеза Македония; под Македония се разбира самият диоцез, а под Илирик — цялата префектура. [12] Титлата clarissimi (светлейши) са носели сенаторите. [13] Под курия се разбира сенатът на Рим. [14] Сиреч не се явяват на заседание в сената на град Рим.

tio A. VIIII et Iuliano C. II Conss. (357) (p. 251).

вети път, и Юлиан, цезар, за втори път.

8. De re militari

VII. 1, 1. *Imp. Constantinus A. et C.* Si quis barbaris scelerata factione facultatem depraedationis in Romano(s) dederit vel si quis alio modo factam diviserit, (vi) vus amburatur. *Dat. III. Kal. Mai. Severo et Rufin(o Conss). (323). (p. 309).*

8. За военното дело

VII. 1, 1. *Император Константин*[1], *август и цезар...*[2] Ако някой чрез престъпно сътрудничество даде възможност на варвари да ограбват римляни или ако някой раздели с варвари заграбената по друг начин плячка, да се изгори жив[3]. *Издаден*[4] *на 28 април (323) по време на консулите Север и Руфин.*

9. De erogatione militaris annonae

VII. 4, 15. *[Idem] AA. ad Auxonium ppo.* Sicut fieri per omnes limites salubri prospectione praecipimus, species annonarias a vicinioribus limiti provincialibus[a] ordinabis ad castra conferri. Et in vicinioribus[b] castris constituti milites duas alimoniarum partes ibidem de conditis sumant nec amplius, quam tertiam partem ipsi vehere cogantur. *Dat. V. Non. Mai. Marcianopoli Valentiniano N. P. et Victore Conss. (269) (p. 328).*

9. За разпределянето на храните, предназначени за войската

VII. 4, 15. *Същите императори [Валентиниан и Валент]*[5], *августи, до Auксоний*[6], *управител на префектура.* Както ние с полезна предвидливост нареждаме да става по всички граници, така и ти ще разпоредиш да се докарат хранителни припаси[7] до лагерите от провинциалните жители, които са по-близко до лимеса. А войниците, настанени в съседните лагери, да вземат две трети от складираните там припаси и сами да не бъдат принуждавани да докарват повече от една трета част. *Издаден*[8] *в Марцианопол*[9] *на 3 май (369) по време на консулите Валентиниан] преблагороден младеж, и Виктор.*

10. De militari veste

VII. 6, 2. *[Idem] AA. Auxonio ppo.* Omnem canonem vestium ex Kalendis

10. За войнишкото облекло

VII. 6, 2. *Същите императори [Валентиниан и Валент]*[10], *августи, до Auксоний управител на префектура*[11]. Заповядваме целият данък в дрехи[12] да

a) ad vicinioribus limitibus provincialibus *R*; vicinioribus limitibus a provincialibus *Iust.* b) invito oneris *R*, ἐν βετωρίνοις *Iust.* (Bas), in veteranis *Iust.* (KOI).

[1] Законът е на имп. Константин I (306—337). [2] Цезарят е Константин II, син на Константин I. [3] Този указ се свързва със събитията, развили се през пролетта на 323 г. в Тракия и Мизия. Готският вожд Раузимод, използувайки намаляването на граничната охрана, нахлул в Тракия, дето срещнал подкрепа от някои слоеве на населението, срещу които е издаден този указ. Константин, който се намирал по това време в Солун, се отправил срещу готите и ги разбил. Срв. *Vetters,* Dacia Ripensis, стр. 22, бел. 213; *Schmidt,* Die Ostgermanen², стр. 225. [4] = Cod. Iust., XII 35, 9. [5] Законът е на имп. Валент (364—378). [6] Авксоний е бил през тази година управител на префектурата Ориент. [7] Това е вид данък (annona), който се състои от ежегодно внасяне на различни продукти. В случая се касае за т. н. annona militaris — доставка от храни, предназначени за изхранването на водените части и провинциалните чиновници. Със споменатите species annonariae се означават самите доставени храни в държавните складове. Тия складове (horrea) били разположени из провинциите и обслужвали намиращите се тук части. Анонната била задължение на земевладелците (possesores), които я давали ежегодно на три вноски. Срв. *Oehler,* Annona militaris, annonariae species, PWRE, I, кол. 2320—2321; *A. H. M. Jones,* The Greek City, 1940, стр. 143. [8] = Cod Iust., XII 37, 4. [9] Законът е издаден в Марцианопол, дн. Река Девня, където по това време се намирал имп. Валент, зает във войната с готите. За престоя на Валент в Марцианопол и за значението на издадените тук укази относно историята на Мизия и Скития вж *В. Велков,* Сведенията на Темистий за Тракия, Сборник Г. И. Кацаров II (=ИАИ XIX, 1955 г.), стр. 247 сл. [10] Законът е на имп. Валент (364—378). [11] Вж. по-горе бел. 6. [12] Данък в дрехи (canon vestium) е данъчно бреме, което е тежало върху поземлените имения. Данъкът се събирал по провинции и за неговото събиране отговаряли управителите на провинциите. Данъкът представлявал в действителност част от annona militaris. Вж. по-горе бел. 7.

Sept. ad kal. April. nostris largitionibus tradi praecipimus, proposita rectori provinciae vel eius officio condemnationis, quae tuae iustitiae videbitur, poena. *Dat. XIIII Kal. Dec. Marcianopoli Valentiniano et Valente Conss. (368.). (p. 325).*

се предава в нашето съкровище[1] от 1 септември до 1 април. [За неизпълнение] предлагаме такова наказание[2] за управителя на провинцията или неговото ведомство, каквото твоето правосъдие намери за добре. *Издаден[3] в Марцианопол на 18 ноември (368) по време на консулите Валентиниан и Валент.*

VII. 6, 3. *Impp. Valens, Gratianus et Valentinianus AAA. Modesto ppo.* Provinciae Thraciarum[a] per viginti iuga seu capita conferant vestem: Scythia[b] et Moesia[c] in triginta iugis seu capitibus interim annua solutione dependant: per Aegyptum et Orientis partes in triginta terrenis iugis, per Asianam vero et Ponticam dioecesim ad eundem numerum in capitibus seu iugis annua vestis collatio dependatur, ita ut per Orientem provinciae in titulo auri conparaticii, quod per iugationem redditur, conpensationis gratia perfruantur exceptis Osroene et Isauria; nam easdem constat aurum conparaticium minime redhibere. *Dat. V. Id. Aug. Hierapoli Gratiano A. IIII et Merobaude V. C. Conss. (377). (p. 325).*

VII. 6, 3. *Императори Валент[4] и Валентиниан, августи, до Модест, управител на префектура[5].* Провинциите на Тракия[6] да внасят по едно облекло на двадесет югера или глави[7]. Скития и Мизия засега да предават годишната си вноска на тридесет югера или глави. В Египет[8] и областите на диоцеза Ориент ежегодният данък в дрехи да се предава на тридесет югера земя, а в Азия и диоцеза Понт годишният данък в дрехи да се предава в същия размер, на глави или югера, така че провинциите в (диоцеза) Ориент да се ползуват от правото да заменят данъка в дрехи с пари[9], които се плащат според югерите. Да се изключат Осроене[10] и Исаврия[11], защото, както е известно, те не плащат данък в пари. *Издаден[12] в Хиерапол[13] на 9 август (377) по време на консулите Грациан, август, за четвърти път, и пресветлия Меробауд.*

VII. 6, 4. *Impp. Arcadius et Honorius AA. Martiniano Com(iti) S(acrarum) L(argitionum).* Fortissimis militibus nostris per Illyricum non binos tremisses pro singulis chlamydibus, sed singulos solidos dari praecipias. *Dat. XVI. Kal. Feb. Const(antino)p(oli) Arcadio IIII et Honorio III AA. Conss. (396). (p. 325).*

VII. 6, 4. *Императори Аркадий[14] и Хонорий, августи, до Мартиниан, комес на императорското съкровище[15].* Да наредиш да се дават на нашите храбри войници в Илирик[16] не по два тремиса[17] за отделна хламида[18], но по един солид[19]. *Издаден[20] в Константинопол на 27 януари (396) по време на консулите Аркадий, за четвърти път, и Хонорий, за трети път.*

a) trachiarum *R*. b) scytia *Rb*, scyta *Ra*. c) musia *R*.

[1] Сиреч държавното съкровище. sacrae largitiones е основиото финансово учреждение, което уреждало плащанията в късната Римска империя. Вж. стр.238 бел. 1. [2] В случая се касае за някаква глоба. Срв. *Gothofredus* ad h. l. [3] = Cod., Iust. XII 39, 1. [4] Законът е на имп. Валент (364—378). [5] Сиреч префектурата Ориент. [6] Тук се имат пред вид само четирите провинции: Тракия, Европа, Родопа, Хемимонт. [7] Югера и глави са данъкооблагателни единици през късноантичната епоха. Един югер имал 2,5 дка. Данъкът capitatio се плащал в две разновидности: върху земята, изчисляван в iugera, и върху хора и животни, изчисляван в capita. Данъкът е въведен от имп. Диоклетиан в 290 г. За данъчното облагане в Тракия през IV в. срв. *A. Deléage,* La capitation du Bas-Empire, Macôn, 1955, стр. 203. [8] Изброяват се останалите диоцези от префектурата Ориент: Египет, Ориент, Азия и Понт. Последните три диоцеза обхващали дн. Мала Азия. [9] Това са парите (aurum comparaticium, comparativum), които можели да се внасят вместо самите дрехи, за да се закупуват необходимите вещи за войниците. [10] Вж. стр. 240 и сл. [11] Исаврия е област по южния бряг на високото плато на Мала Азия. През IV—V в. е самостоятелна провинция. [12] = Cod. Iust., XII 39, 2. [13] Хиерапол е град във Фригия. [14] Законът е на имп. Аркадий (395—408). [15] През тази година Мартиниан е бил ръководител на ведомството sacrae largitiones. Вж. по-горе бел. 1. [16] Сиреч префектурата Илирик. [17] Един тремис $=1/3$ от един солид. [18] Хламида — войнишка горна дреха. [19] Солид е късноримска монета. В гръцките извори се предава с името νόμισμα. На тегло е приблизително 4,55 гр. Срв. *Schröter,* Wörterbuch der Münzkunde, Berlin 1930, стр. 642 - 643. [20] = Cod. Iust., XII 39, 3.

11. *De lusoriis Danuvii*

VII. 17, 1. *Impp. Honorius et Theodosius AA Constanti Magisto militum per Thracias*[a]. Nonaginta recenti fabricatione contextas, decem his adiectas ex veterum reparatione lusorias limiti Mysiaco, centum vero decem novas, additis antiquarum instauratione quindecim Scythico, qui in latius diffusiusque porrigitur, sub hac deputari condicione sancimus, ut per singulos annos, veterum renovatione curanda, quattuor iudiciariae in Mysiaco limite et decem agrarienses, in Scythico vero quinque iudiciariae et duodecim agrarienses novae de integro constructae instrumentisque suis universis armatae du:is instantia apparitionisque eius periculo contexantur, ut hoc supplemento per septennium integri numeri constituti reparatio maturetur, sublimitate tua pro sua industria disponente, unde earum contextio vel constructio debeat procurari. Quod quidem iam recte credimus constitutum nobisque indicari praecipimus. Nam si memoratus lusoriarum numerus cum omni suo instrumento non fuerit apparatus, dux quidem, cuius tempore dispositio fuerit ista neglecta, triginta librarum auri, officium vero eius quinquaginta procul dubio multabitur, etiam sublimitatis tuae officio quinquaginta libras auri condemnationi subiciendo, si non per singulos annos aut conpletum numerum aut certe neglegentia praetermissum magisteriae potestati suggesserit. Illo nihilo minus observando, ut, istis secundum dispositionem tuae praestantiae ad belli aleam praeparatis atque in conflictus specula munitissimam stationem vel discursus opportunitatem deligentibus, hae dumtaxat, quaecumque ex veteribus fuerint reformatae, transvectioni speciei annonariae secernantur. *Dat. V. Kal. Feb. Const(antino)p(oli)*

a) trachias *R.*

11. *За дунавските лузории*

VII. 17, 1. *Императори Хонорий и Теодосий*[1], *августи, до Констант, началник на войските в Тракия*[2]. Постановяваме по лимеса на Мизия[3] да има 90 новопостроени лузории[4] и към тях да се прибавят десет поправени от старите, а по лимеса на Скития[5], който се простира по надълго и по нашироко — 110 нови, и да се прибавят 15 поправени стари, като се полагат грижи за ежегодното им подновяване при следното условие: да се построяват под ръководството на дукса и на отговорност на служителите му 4 юдициарии и 10 аграрии по мизийския лимес, а по скитския — 5 юдициарии и 12 аграрии, и то построени изцяло наново и снабдени със всичките си съоръжения, така че чрез това допълване за 7 години да се извършва обновяване на целия определен брой (плавателни съдове). Твое височество ще трябва усърдно да разпорежда откъде да се доставят материали за строежа и съоръжаването на тия кораби. Ние смятаме наистина, че това вече е добре наредено и заповядваме да бъдем уведомявани (за извършването). Ако споменатият брой лузории със всичките им съоръжения не бъде приготвен, дуксът, по чието време това нареждане бъде пренебрегнато, ще бъде непременно глобен с 30 либри злато, а подведомствените му — с 50, а също и подведомствените на твое височество ше бъдат подложени на глоба от 50 либри злато, ако през отделните години представят на твоята магистърска власт или непълен брой (кораби), или пък нещо пропуснат поради небрежност. Да се съблюдава не по-малко и това: да се отделят за пренасяне на хранителни припаси поправените стари лузории само след като корабите бъдат приготвени за в случай на война, според нареждането на твоята висока особа, и когато се намират в силно укрепена станция, готови за бой или в състояние да патрулират. *Издаден в Константинопол на 28 януари (412), по време на петото консулстване*

[1] Законът е на мн. Теодосий II (408—450). [2] Сиреч в диоцеза Тракия. [3] Лимесът на провинция Долна Мизия почвал от устието на р. Вит и стигал някъде североизточно от Дуросторум, дн. Силистра. За лимеса вж. стр. 66, бел. 5. [4] Лузории са малки речни кораби, които служели предимно за военни цели, а твърде често и за пренасяне и на храни. Лузории е имало главно по големите гранични реки на империята: Рейн, Дунав, Евфрат. Те били два вида: iudiciariae, по-леки, използувани главно за разузнаване, и agrarienses — с по-голям тонаж и с по-голямо въоръжение, които стоели повече в пристанищата и имали отбранителна служба. През IV в. сведенията за дейността на дунавската флотилия са многобройни. Срв. *Grosse,* Militärgeschichte, стр. 72 сл. [5] Лимесът на провинция Скития, дн. Добруджа, почвал оттам, където свършвал мизийският (вж. по-горе бел. 3), и продължавал до устието на Дунав. Вж. стр. 66, бел. 5.

D. N. Theod(osi)o A. V. et qui fuerit nuntiatus. (412). (p. 343)

на нашия император Теодосий, август и на..., който[1] *трябва да бъде съобщен.*

12. De veteranis

VII. 20, 1. *Imp. Constantinus A. Floriano praes(idi).* Veteranis, qui ex die V. Nonarum Iuliarum, cum prima per Thraciam victoria universo orbi inluxit, et qui postea aput Nicomediam nostram missionem meruerunt, certa per edictum indulsimus, quae scribendi tabulis, vel encauto et cerussa conscribere detur eis licentiam. Edictum autem continens indulgentiam nostram ad devotionem tuam misimus, ut et tua dicatio, et cuncti alii recognoscant, quid praestitimus memoratis. *P(ro)p(osita) IIII Id. April. Licinio V. et Crispo Caesare Conss. (318) [324]. (p. 350).*

12. За ветераните

VII. 20, 1. *Император Константин*[2]*, август, до Флориан, управител на провинция.* На ветераните, които заслужиха да ги освободим от служба след 3 юли[3], когато нашата първа победа в Тракия[4] блесна по цялата империя, и по-късно на ветераните от Никомидия[5] дадохме с едикт определени привилегии, които им се разрешава да записват на дъсчици за писане било с мастило, било с олово. А ние изпратихме едикта, който съдържа нашето разрешение, на твое благочестие, та и твоя преданност, а и всички други да узнаят какво сме дали на гореспоменатите ветерани. *Изпратен на 10 април (318)*[6] *по време на консулите Лициний, за пети път, и Крисп, цезар.*

13. De cohortalibus et primipilaribus

VIII. 4, 17. *Idem AAA. Cynegio ppo per Orientem.* Cum ante placuisset, ut a primipilaribus secundum dispositionem divi Gratiani species horreis erogandae comitatensibus militibus ex more deferrentur, limitaneis vero pretia darentur, nunc placuit, ut aurum ad officium inl(ustris) per Illyricum praefecturae cum certa taxatione, id est pro octogenis libris laridae carnis, pro octogenis etiam lib(ris) olei et pro duodenis modiis salis singuli solidi perferantur. *Dat. V. Kal. Iul. Timasio et Promoto Conss. (380?). (p. 371).*

13. За кохорталите и примипиларите

VIII. 4, 17. *Същите императори [Валентиниан, Теодосий*[7]*, Аркадий), августи, до Кинегий, управител на префектурата Ориент.* Понеже по-рано[8] беше решено според разпореждането[9] на божествения Грациан примипиларите[10] да вземат от складовете храни[11], които трябва да се раздават на подвижните войски[12], а на граничните войски да се дава равностойността, сега определям да се внасят пари във ведомството на славната префектура Илирик[13] според определена оценка[14], т. е. по един солид за 80 либри свинско месо, също за 80 либри дървено масло и за 12 крини сол. *Издаден на 27 юни (389)*[15] *по време на консулите Тимазий и Промот.*

[1] Тук липсва името на единия от консулите. Обикновено всеки указ на единия от императорите се издавал от името на двамата императори (източния и западния), като се поставяли и имената на двамата консули (по един от всяка част на империята). В някои случаи обаче, при нередовни съобщения, не е било известно името на новоизбрания консул и тогава законът се издавал с името само на единия и с прибавката, че името на другия ще бъде съобщено допълнително. [2] Законът е на имп. Константин I (306—337). [3] 3 юли 324 г. [4] Прави се намек за битката при Нике, дн. Хафса, Одринско, през 324 г. между Лициний и Константин I, завършила с пълната победа на Константин. [5] При Никомидия Лициний бил разбит окончателно. Срв. *Schiller*, Geschichte II, стр. 201. [6] Тъй като в указа се говори за събития след 318 г., то се предполага, че има известна неточност в subscriptio'то и че указът трябва да се датира в 324 г., по време на третото консулство на Крисп и Константин, цезари. Според *Seek*, Regesten, стр. 60 — 326 г. [7] Законът е на имп. Теодосий I (379—395). [8] Сиреч между 367 и 383 г. [9] Този закон на имп. Грациан не е достигнал до нас. [10] Примипиларите през тази епоха са военни чинове, изпълняващи снабдителна служба. [11] Става дума за т. н. annona militaris. Вж. стр. 265, бел. 7. [12] За войската след Диоклетиан вж. стр. 230, бел. 3. [13] Законът нарежда снабдяването на войските в Илирик от префектурата Ориент да става чрез изпращането на пари вместо храни. С тия пари трябвало да се закупуват храни в самия Илирик. [14] Сиреч по определени от държавата цени. [15] Според *Seeck* (Regesten, стр. 91, 269)—385 г.

VIII. 4, 30. *Idem AA. Isidoro ppo Post alia: Eodem exemplo Eubulo ppo. Illyrici.* Si cohortalis apparitor, aut obnoxius cohorti ad ullam posthac adspiraverit dignitatem, spoliatus omnibus impetrati honoris insignibus ad statum pristinum revocetur, liberis etiam in tali eius condicione susceptis fortunae patriae mancipandis. § 1. Si qui vero cohortalis vel subiectus cohorti ullam ante hanc legem gessit militiam aut dudum etiamnunc gerit aut causidicinam in foro amplissimae praefecturae Orientis atque Illyrici vel urbano profitetur iudicio, in eodem latarum pridem constitutionum sanctio observetur. § 2. Post hanc vero legem si quis ex his ausus fuerit ullam affectare militiam, nulla praescribtione temporis muniatur, sed ad condicionem propriam retrahatur, ne ipse vel eius liberi post talem ipsius statum procreati quod cohorti debetur valeant declinare. *Dat. III. Non. April. Const(antino)p(oli), Isidoro et Senatore Conss. (436). (p. 374).*

VIII. 4, 30. *Същите императори [Теодосий*[1] *и Валентиниан], августи, до Изидор*[2], *управител на префектура. След другото: в същото копие до Евбул, управител на префектурата Илирик.* Ако чиновник в управлението или лице, подчинено на управлението[3], отсега нататък се домогне до някакъв служебен ранг, да бъде лишен от всички знаци на придобитото почетно място и да бъде възвърнат в старото положение. И децата му, родени при това му служебно положение, да последват участта на баща си. § 1 Ако обаче чиновник в управлението или лице, подчинено на управлението, е изпълнявало някаква служба преди този закон, или, започната неотдавна, я изпълнява и сега, или заяви, че е адвокат във форума на високоуважаемата префектура Ориент или Илирик, или в столичния съд, да се спазва постановлението на по-рано издадените закони по същия въпрос. § 2. След този закон обаче, ако някой от тези хора би се осмелил да се домогне до някаква служба, да не бъде покровителствуван от никакво постановление за заварено положение, но да бъде възвърнат към истинското си състояние, та нито той, нито децата му, родени след като е придобил едно такова положение, да не могат да се отклонят от това, което дължат на управлението. *Издаден*[1356] *в Константинопол на 3 април (436) по време на консулите Изидор и Сенатор.*

14. De angariis

VIII. 5, 28. *Idem AA. ad Probum ppo.* Quod iam Gallis prodest, ad Illyricum etiam Italiaeque regiones convenit redundare, ut non amplius raeda quam mille pondo subvectet, angariae mille quingenta sufficiant, veredo ultra triginta nullus imponat. *Directa V. Kal. Ian. Sirmio Valentiniano et Valente AA. Conss. (368?, 370?, 373?). (v. 382).*

14. За ангариите

VIII. 5, 28. *Същите императори [Валентиниан*[5] *и Валент], августи, до Проб, управител на префектура*[6]. Това, което важи за Галия[7], трябва да се въведе и в Илирик, а също и в областите на Италия, а именно: редата[8] да не превозва повече от 1000 либри[9], а при ангария[10] да са достатъчни за редата 1500 либри, а на вередото[11] никой да не натоварва повече от 30 либри. *Изпратена от Сирмиум на 28 декември (368? 370? 373)*[12] *по време на консулите Валентиниан и Валент, августи.*

[1] Законът е на имп. Теодосий II (408—450). [2] Флавий Антемий Изидор е бил управител на префектурата Илирик в 424 г., а на Ориент през 435—438 г. [3] Сиреч в управлението на провинцията. [4] = Cod. Iust., XII 57, 12. [5] Законът е на имп. Валентиниан I (364—375). [6] През 365 г. Проб е бил управител на префектурата Илирик. [7] Сиреч префектурата Галия. Вж. още Cod. Theod., VIII 5, 17. [8] „Реда" е вид кола с четири колела. [9] Либрата (=pondo) тежи 0,327 кг. [10] Под „ангария" в случая се разбира принудително превозване от местното население на държавни вещи и чиновници. [11] Вередо е пощенски кон. [12] Според *Seeck*, Regesten, 368 год.

15. De quaestionibus

IX. 35, 4. *Imppp. Gr(ati)anus, Val(entini)anus et Theod(osius) AAA. Albuciano Vic(ario) Maced(oniae).* Quadraginta diebus, qui auspicio caerimoniarum paschale tempus anticipant, omnis cognitio inhibeatur criminalium quaestionum. *Dat. VI. Kal. April. Thessal(orica) Gr(ati)ano A. V et Theod(osio) A. I Conss. (380). (p. 490).*

15. За процесите

IX. 35, 4. *Императори Грациан, Валентиниан*[2]*, Теодосий*[1]*, августи, до Албуциан, управител на диоцеза Македония.* В продължение на 40-те дни, които от началото на свещените обреди предхождат Великден, да се забрани всякакво разследване на криминални процеси. *Издаден в Солун на 27 март (380) по време на консулите Грациан, август, за пети път, и Теодосий, август, за първи път.*

16. De petitionibus

X. 10, 25. *Iaem AA. au Theouorum ppo.* Cum per Illyrici partes barbaricus speraretur incursus, numerosa incolarum manus sedes quaesivit externas, in cuius ingenuitatem adsidua petitorum solet libido grassari eique inlicite iugum servitutis imponere. Igitur praescribtum tua sublimitas recognoscat, ut Illyricianos omnes, quos patria complectitur vel alia quaelibet terra susceperit, petere non liceat. *Dat. IIII. Id. Decemb. Rav(ennae), Basso et Philippo Conss. (408). (p. 546).*

16. За петициите

X. 10, 25. *Същите императори [Аркадий и Хонорий]*[3]*, августи, до Теодор, управител на префектура*[4]. Понеже в областите на Илирик[5] се очакваше варварско нападение[6], твърде голям брой местни жители потърсиха убежища вън от родните си места. Срещу техния свободен произход обикновено непрекъснато се насочва алчността на просители[7] и им налага незаконно ярема на робството. И така, нека твое височество узнае нареждането, че не е позволено да се посегателствува спрямо които и да са илирийци, които родната земя приютява или пък ги е приела някаква друга страна. *Издаден на 10 декември (408) в Равена по време на консулите Бас и Филип.*

17. De metallis et metallariis

X. 19, 7. *Idem AAA. ad Probum ppo.* Quemadmodum dominus noster Valens per omnem Orientem eos, qui ibidem auri metallum vago errore sectantur, a possessoribus cunctis iussit arceri, ita sinceritas tua universos per Illyricum et dioecesim Macedonicam provinciales edicto conveniat, ut nemo quemquam Thracem ultra in pos-

17. За мините и за тия, които работят в мините

X. 19, 7. *Същите императори [Валентиниан*[8]*, Валент и Грациан], августи, до Проб, управител на префектура.* Както нашият император Валент заповяда по целия Ориент[9] да не бъдат допускани при никой земевладелец тия, които там добиват злато, като се скитат свободно, така и твоя справедливост да съобщи с едикт на всички провинциални жители в Илирик и Македонския диоцез: никой да не мисли, че за в бъдеще може да укрива каквито и да било тракийци[10]

[1] Закон на имп. Теодосий I (379—395). [2] Този Албуциан се споменава само тук. [3] Закон на имп. Хонорий (395—423). Вместо името на Аркадий, който починал на 1 май 408 г., трябва да стои името на Теодосий II. [4] Сиреч префектурата Илирик и Италия. [5] Има се пред вид Западният Илирик. [6] Прави се намек за похода на Аларих от Балканските земи през Илирик за Италия. [7] В текста е казано petitores, сиреч хора, които чрез изпращане на петиции се домогват до нещо. [8] Законът е на имп. Валентиниан I (364—375). [9] Срв. Cod. Theod., X 19, 5. [10] Отнася се до граки-златотърсачи, които бягали от Тракия поради тежките данъци. Срв. *Amm. Marceli.* XXXI 6, 6—7.

sessione propria putet esse celandum, sed ut singulos potius regredi ad solum genitale compellant, quos inde venisse cognoscunt. Alioquin gravis in eum animadversio proferetur, qui latebram huius modi hominibus post haec interdicta praebuerit. *Dat. XIIII Kal. April. Trev(iris), Val(entini)ano et Valente AA. Conss. (370? 373?). (p. 558).*

в собственото си имение, но по-скоро да бъдат принуждавани да се завърнат в родната си земя отделните тракийци, за които се знае, че са дошли оттам. В противен случай тежко наказание ще се наложи на този, който след тия забрани предложи убежище на такива хора. *Издаден в Трир на 19 март (370? 373?)*[1] *по време на консулите Валентиниан и Валент, августи.*

X. 19, 8. *Imppp. Valens, Gr(ati)anus et Val(entini)anus AAA. ad Senatum.* Potestatem eruendi vel exsecandi de privatis lapidicinis iam pridem per Macedoniam et Illyrici tractum certa sub condicione permisimus. Sed vobis, patres conscribti, volentibus liberalius deferetur, suo ut quisque sumptu suoque emolumento, vectigalis operas et portorii damna non metuens, pariat eam copiam. Et cetera. *Lecta in Senatu Id. Aug. Valente V. et Val(entini)ano AA. Conss. (376). (p. 559).*

X. 19, 8. *Императори Валент, Грациан*[2] *и Валентиниан, августи, до сената*[3]. Още по-рано[4] разрешихме да се изкъртват или изсичат камъни от частните каменоломни в Македония и областта Илирик при определено условие. Но по ваше желание, сенатори, ще се постъпва по-щедро, така че всеки на свой риск и свои разноски да придобива тази възможност, без да се страхува от данъчни тегоби и мита...[5] *Прочетен*[6] *в сената на 13 август (376) по време на консулите Валент, за пети път, и Валентиниан, августи.*

18. De annona et tributis

18. За анона̀та и данъците

XI. 1, 33. *Imp. Theod(osius) A. Isidoro ppo. Illyrici.* Id ab unaquaque provincia censuimus expetendum, quod ab isdem nuper esse promissum tua sublimitas indicavit. Ut vero nullus de cetero ad possessiones eorum, quod maxime reformidant, inspector accedat, Macedonum reliqui exemplum secuti mediae quantitatis, ut obtulisse noscuntur, tributa suscipiant. Sed Achivi, qui protestati sunt nihil a se ultra tertiam partem posse conferri, illud exsolvant, ad quod se indubitanter fore idoneos pollicentur. Quae dispositio in perpetuum observanda initio indictionis octavae congruum

XI. 1, 33. *Император Теодосий*[7], *август, до Изидор, управител на префектурата Илирик*[8]. Постановяваме от [жителите на] всяка една провинция да се изисква това, което твое височество ни съобщи, че е било обещано наскоро от тях[9]. А в бъдеще да не се приближава никакъв инспектор[10] до техните имоти (от което те най-много се страхуват). Останалите[11], следвайки примера на македонците[12], да поемат данъците на половина, както е известно, че те са предложили. А ахейците[13], които заявиха, че не могат да внасят повече от 1/3, да плащат това, за което те обещават, че несъмнено са в състояние [да платят]. Това нареждане да се спазва завинаги, като влезе в сила от началото на осмия

---

[1] Според *Seeck,* Regetsen, стр. 32, 442—373 год. [2] Законът е на имп. Грациан (367—383). [3] До сената на град Рим. По това време Илирик е бил под управлението на западноримските императори. [4] Законът не е запазен. [5] Настоящият указ е достигнал в незавършен вид. [6] Указите до сената са били прочитани на неговите заседания. [7] Законът е на имп. Теодосий II (408—450). [8] За него вж. стр. 269, бел. 2. [9] Касае се за провинциите в диоцеза Македония, част от префектурата Илирик (вж. стр. 226, бел. 11). В случая се има пред вид някаква делегация, дошла да измоли от императора намаляване на някои от данъчните тежести. [10] Инспекторите били финансови чиновници, които трябвало да следят за точното вписване на облагаемото имущество, за неговата оценка, а понякога и лично да се осведомяват за размера на поземленото имущество. Вж. *Seeck,* Discussor census, PWRE, V, кол. 1184—86; *Seeck,* Inspector, PWRE, IX, кол. 1562. [11] Сиреч жителите на провинциите от диоцеза Македония без тези от провинциите Македония и Ахея. [12] Жителите на провинция Македония. [13] Жителите на провинция Ахея.

sumere debebit exordium. Sacrosancta Thessalonicensis ecclesia civitatis excepta, ita tamen, ut aperte sciat. propriae tantummodo capitationis modum beneficio mei numinis sublevandum nec externorum gravamine tributorum rem publicam ecclesiastici nominis abusione laedendam. *Dat. VI. Id. Octob. Constantinop(oli), Victore V. C. Cons. (424). (p. 578—579).*

индиктион[1]. А да бъде изключена от него пресветата църква на град Солун[2] така обаче, че открито да знае, че може да се облекчава размерът само на нейните данъчни облагания, и то по благоволението на наше величество, и че не може да се уврежда държавата чрез увеличаване чужди данъци, като се злоупотребява с името на църквата. *Издаден[3] в Константинопол на 10 октомври (424)[4] по време на пресветлия консул Виктор.*

19. Sine censu... fundum comparari non posse

XI. 3, 2. *Idem A. Acacio Com(iti) Macedoniae.* Mancipia adscribta censibus intra provinciae terminos distrahantur et qui emptione dominium nancti fuerint, inspiciendum sibi esse cognoscant. Id quod in possessione quoque servari rationis est: sublatis pactionibus eorundem onera ac pensitationes publicae ad eorum sollicitudinem spectent, ad quorum dominium possessiones eaedem migraverunt. *Dat. III. Kal. Mart. Thessal(onica) Constantio et Maximo Conss. (327). (p. 582).*

19. Имението не може да се придобива без ценз

XI. 3, 2. *Същият император [Константин][5], август, до Акакий, комес на Македония.* Робите, записани в цензовите списъци[6], да се продават в пределите на провинцията и тия, които чрез покупка придобиват право на владение на роби да знаят, че те трябва да проверят това[7]. Разумно е да се спазва същото и в поземленото владение. След анулиране на договорите на същите тия хора, тегобите и държавните данъци да се прехвърлят върху тези, в чиито владения са преминали същите имущества. *Издаден в Солун на 27 февруари (327) по време на консулите Констанций и Максим.*

20. Ne damna provincialibus infligantur

XI. 11, 1. *Impp. Val(entini)anus et Valens AA. ad Probum ppo. Illyrici.* Si qui eorum, qui provinciarum rectoribus obsequuntur quique in diversis agunt officiis principatus et qui sub quocunque praetextu muneris publici possunt esse terribiles, rusticano cuipiam necessitatem obsequii quasi

20 Да не се причиняват щети на провинциалните жители

XI. 11, 1. *Императорите Валентиниан[8] и Валент, августи, до Проб, управител на префектурата Илирик.* Ако някой от тия[9], които се намират под разпореждането на управителите на провинциите, които ръководят различните ведомства и които под какъвто и да е претекст на задължения към държавата могат да внушават страх, ако някой такъв човек застави който и да е селянин да му се подчинява като негов соб-

[1] Сиреч от 1 септември 424 г. — Индиктион се нарича 15-годишен период, първоначално данъчен, по-късно употребяван за датиране. Той е въведен най-напред в Египет по времето на Диоклетиан (297—298), а в другите провинции — след средата на IV в. Срв. Геров, Гръцко-латински взаимоотношения, ГСУИФФ 42, 1945/46, стр. 68; *Marquard*, Römische Staatsverwaltung II², Leipzig 1884, стр. 244—245. [2] Текстът от тук до края е извлечен като отделен закон в Cod. Iust., I 2, 8. [3] = Cod. Iust., X, 16, 12. [4] Според *Seeck,* Regesten, стр. 88, законът трябва да е издаден през 423 год., защото индиктионът започва от 1. IX. 424 год. [5] Законът е на имп. Константин I (306—337). [6] Цензови списъци — в тях се вписвала по провинции оценката на облагаемото имущество, както и облагаемите лица. [7] Сиреч да проверяват дали робите, които купуват, са вписани в цензовите списъци на същата провинция. Вж. *Gothofredus,* ad h. 1., който смята, че в случая трябва да се чете incipiendum censum. Последната дума, според него, погрешно е отпаднала поради фонетични причини. [8] Законът е на имп. Валентиниан I (364—375). [9] Тук на първо място се имат пред вид чиновниците, които били натоварени да събират данъци.

mancipio sui iuris imponat, aut servum eius vel forsitan bovem in usus proprios necessitatesque converterit, sive xenia aut munuscula, quae canonica ex more fecerunt, extorserit, vel sponte haec quae improbata sunt oblata non refutaverit, sublatis omnibus facultatibus ultimo subiugetur exitio, et nihilo minus rusticanum, qui se in eiusdem operas sponte propria detulisse responderit, par poenae severitudo constringat. Eadem vero circa eos censura servetur qui xenia aut munera deferri sibi a possessoribus cogunt, aut oblata non respuunt. *Dat. prid. Kal. Octob. Agrippinae Val(enti)niano et Valente AA. Conss. (368?, 370?, 373?). (p. 593—594).*

ствен роб или ако си послужи за свое употребление и нужда било с роба, било с вола му, било че изтръгне подаръци или услуги, които селяните са направили на държавата според изискванията на закона, било като не отблъсква предложените му доброволно подаръци — което не е позволено, то да му се конфискува цялото имущество и да му се наложи смъртно наказание. Същото строго наказание да се наложи и на селянина, който при разпита отговори, че доброволно е приел да работи на този [чиновник]. Също такова строго наказание да се наложи и на тия, които карат земевладелците да им донасят подаръци, или да им правят услуги, или не отблъскват предложеното. *Издаден*[1] *в Агрипина на 30 септември* (*368*)[2] *по време на консулите Валентиниан и Валент, августи.*

21. Si per obreptionem fuerint impetrata

XI. 13, 1. *Imppp. Gr(ati)anus, Val(entini)anus et Theod(osius) AAA. ad Probum ppo.* Privilegia omnia paucis concessa personis in perniciem plurimorum in irritum devocentur omnesque huius modi immunitates qui quacunque ambitione meruerunt, ad aequale provincialium ceterorum consortium reducantur prositque iugatio per publicae hactenus suspensa. Et quo libentius adquiescant, proprio aequanimitatem docemus exemplo, id contemptui haberi, quod immune hactenus habeatur facile persuademus ab omnibus faciendum esse quod fecimus. Igitur sinceritas tua id ipsum per omnem Italiam, tum etiam per urbicarias Africanasque regiones ac per omne Illyricum praelata oraculi huius auctoritate firmabit. *Dat. XIIII Kal. Feb. Med(iolano) Merob(aude) II et Saturnino Conss. (383). (p. 595—596).*

21. Ако нещо е било постигнато по незаконен път

XI. 13, 1. *Императорите Грациан, Валентиниан*[3] *и Теодосий, августи, до Проб, управител на префектура.*[4] Всички привилегии, отстъпени на малцина в ущърб на мнозинството, да бъдат обявени за недействителни. И всеки имунитет от този вид, който те са придобили по някакъв нереден начин, да се сведе до равно участие [в задълженията] с останалите провинциални жители, и данъчното облагане на земите, премахнато досега за тях, да се плаща в полза на държавата. И за да се примирят по-лесно, ние ги учим със собствен пример да се откажат равнодушно от това, което досега са имали като имунитет: нне лесно убеждаваме всички да правят това, което сами сме направили. И така, твоя справедливост ще утвърди този едикт по цяла Италия[5], също така и по Средна Италия[6], по африканските области и по целия Илирик, като постави на първо място силата на настоящия императорски закон[7]. *Издаден в Медиоланум на 19 януари (383) по време на консулите Меробауд, за втори път, и Сатурнин.*

[1] = Cod. Iust., XI 55, 2. [2] Според *Seeck*, Regesten, стр. 31, — 368 год. [3] Законът е на имп. Грациан и Валентиниан II. [4] Сиреч на префектурата Илирик и Италия. [5] Под Италия в случая се разбира Северна Италия. [6] В текста е казано urbicariae regiones, сиреч централна и южна Италия, като области под пряк контрол на Рим. Северната граница била образувана от р. Рубикон и р. Магра. [7] Настоящият закон като императорски трябвало да се постави начело на едикта на претора и да се публикува.

22. *De conditis in publicis horreis*

XI. 14, 3. *Idem AA. Anatolio ppo. Illyrici.* Nulli posthac horreaticas species contingendi copia praebeatur. Sin vero quisquam temerator horreorum extiterit, qui sibi ex praedictis aliquid audeat usurpare, hanc poenam sciat nostro arbitrio definitam, ut deportationis poenae subiectus totius substantiae cogatur subire iacturam. *Dat. VII. Id. Iul. Constantinop(oli) Caesario et Attico Conss. (397). (p. 596).*

22. *За запасите в държавните складове*

XI. 14, 3. *Същите императори [Аркадий*[1] *и Хонорий], августи, до Анатолий*[2]*, управител на префектурата Илирик.* За в бъдеще никому[3] да не се позволява да се докосва до храните в държавните складове. Ако ли някой се прояви като насилник на тия складове и дръзне да обсеби нещо от казаните складове, нека знае, че по наше решение е определено следното наказание, именно, да бъде подложен на изгнание[4] и да бъде лишен от цялото си имущество *Издаден*[5] *в Константинопол на 9 юни (397) по време на консулите Цезарий и Атик.*

23. *De equorum conlatione*

XI. 17, *1. Impp. Val(entini)anus et Valens AA. Alexandrino Com(iti) R(erum) P(rivatarum).* Viceni et terni solidi per singulos equos, qui a colonis atque ab obnoxiis exiguntur, ipsi magis iugiter quam fraude procuratorum nostrorum equi, offerantur. *Dat. III. Kal. Iun. Marcianop(oli) Lupicino et Iovino Conss. (367). (p. 604).*

XI. 17, 4. *Impp. Honor(ius) et Theod(osius) AA. Herculio ppo.* Constructioni murorum et conparationi transvectionique specierum universi sine ullo privilegio coartentur ad necessitates Illyricianas: nam in his dumtaxat titulis nullum sub quodam cessare privilegii velamento censemus, sed

23. *За плащането на данъка върху конете*

XI. 17, 1. *Императори Валентиниан и Валент*[6]*, августи, до Александрин, комес на императорското частно съкровище*[7]. Вместо да се дават коне, като се измамват прокураторите ни, нека по-добре да се плащат веднага двадесет и три солида, които се изискват за всеки отделен кон от колоните и от зависимите[8]. *Издаден в Марцианопол на 30 май (367) по време на консулите Лупицин и Йовин.*

XI. 17, 4. *Императори Хонорий и Теодосий*[9]*, августи, до Херкулий, управител на префектура*[10]. За построяването на градски стени и за доставката и превоза на храни за нуждите на Илирик[11] да се принуждават към работа всички, независимо от каквито и да е привилегии. Ние нареждаме само при тия тегоби никой да не се отлъчва под предлог на каквато и да е приви-

[1] Законът е на имп. Аркадий (395 - 408). [2] Касае се за този Анатолий, който през 397—399 г. е бил управител на префектурата Илирик. [3] Под „никому" трябва да се разбират провинциалните управители, на които не е позволено да използуват военните складове за невоенни нужди. [4] Пълният израз е deportatio in insulam — доживотно изгнание на определен остров, свързано с конфискация на имуществото и лишаване от римско гражданско право. Засвидетелствувано е от времето на Тиберий (14—37). През късноримската епоха изгнанието е било заменявано най-често със смъртно наказание, но понякога е било запазвано при нарушение на административни наредби като горната. [5] = Cod. Iust., X 26, 5. [6] Законът е на имп. Валент (364—378). [7] Res privata е първоначално частната собственост на императорите. По това време имп. частно съкровище е било държавно учреждение, приемало държавни доходи и било едно от двете държавни съкровища (другото е било sacrae largitiones) — вж. стр. 266, бел. 1. Управителят на това учреждение се наричал comes rei privatae. [8] За обяснението на този указ вж. *В. Велков*, ИПр XII, 1956, кн. 5, стр. 96—97. [9] Законът е на имп. Теодосий I (379—395). [10] Херкулий в 408 и в 410 г. (вж. тук XI 22, 5, стр. 275) е бил управител на префектурата Илирик. [11] Законът е издаден във връзка с поправка на щетите и разрушенията, които претърпели Македония и Гърция от действията на Аларих през последните години на IV в., особено през периода 395—397. Срв. *Stein*, Geschichte, I, стр. 353—354.

sub hac condicione, cum tempus exegerit, huiusmodi conlationi subcumbant, ut non tantum requiratur idoneus, verum universi pro portione suae possessionis iugationisque ad haec munia coartentur et a summis sarcina ad infimos usque decurrat. *Dat. III. Id. April. Constantinop(oli) Basso et Philippo Conss. (408). (p. 605).*

легия. На задължения от тоя вид да подлежат всички, при условие че обстоятелствата налагат, та да не се търси само подходящият, но всички да бъдат принуждавани към тия тегоби според размера на своите имения и според данъчното им облагане[1], и бремето да се разхвърли върху всички, от най-богатите до най-бедните. *Издаден[2] в Константинопол на 11 април (408)[3], по време на консулите Бас и Филип.*

24. *Ne conlationis translatio postuletur*

XI. 22, 5. *Idem A. Herculio ppo. Illyrici.* Quod olim meminimus constitutum, hac generali denuo legis praeceptione sancimus, ne cuiquam liceat praestationes possessionum ad aliud territorium ex alio transferre, sed omnibus modis in eo loci tributaria agnoscatur inlatio, quem fides censuum retinet et necessitas publicae adscribtionis adstringit. Quod si ulterius ab officio praefecturae praesentia vel priora statuta fuerint temerata, centum librarum auri multa ferietur, sed et singuli, qui nequaquam prohibitis temperabunt, viginti librarum auri dispendia sustinebunt. *Dat. VIII. Kal. Iul. Constantinop(oli), Varana V. C. Cos. (410). (p. 612).*

24. *Да не се изисква прехвърляне на данъчни плащания*

XI. 22, 5. *Същите императори [Хонорий и Теодосий]*[4]*, августи, до Херкулий, управител на префектурата Илирик.* Това, което помним, че е отдавна постановено[5], потвърждаваме го отново с настоящето общо законно постановление — никому да не се разрешава да прехвърля данъчните плащания за именията си от една територия в друга[6], но без изключения внасянето на данъците да се признава на това място, което се удостоверява от цензовите списъци и се налага от нуждата на държавната регистрация. А ако в бъдеще ведомството на префектурата накърни настоящите или предишните разпореждания, ще му се наложи глоба от 100 либри злато. Също и отделни лица, които не се въздържат от нарушения, ще понесат глоба от 20 либри злато. *Издаден в Константинопол на 24 юни (410) по време на преславния консул Варан.*

25. *De decurionibus*

XII. 1, 96. *Idem AAA. Floro ppo.* Concessum curialibus provinciae Mysiae, ut, si quos e plebe idoneos habent, ad decuri-

25. *За декурионите*

XII. 1, 96. *Същите императори [Грациан, Валентиниан и Теодосий*[7]*] августи, до Флор, управител на префектура*[8]. Разрешава се на куриалите[9] в провинция Мизия[10], в случай че имат някои подходящи измежду плебеите, да

[1] Сиреч според големината на поземлените имущества, които съответно имали по-висок или по-малък данък. [2] = Cod. Iust., X 49, 1 = Cod. Theod., XV 1, 49. Последният закон е датиран на 11 април 412 г. [3] Според *Seeck* (Regesten, стр. 28; 313)—407 год. [4] Законът е на император Теодосий II (408—450). [5] Срв. Cod. Theod., XI 22, 1; 2; 3, където са дадени тия разпоредби. [6] Изготвянето на цензовите списъци (вж. стр. 272, бел. 6) е ставало по територии (области) на градовете от страна на градските магистрати. В селските територии (областите на селата) тия списъци се изготвяли от държавата. Те били основата на данъчното облагане. Срв. *Marquard,* Röm. Staatsverwaltung, II², Leipzig 1884, 211—223, 243; *Kubitschek,* PWRE III, кол. 1914 сл. [7] Законът е на имп. Теодосий I (379—395). [8] През 383 г. Флор е бил управител на префектурата Ориент. [9] Курия се нарича градският съвет. Куриали са тия граждани, които според размера на своето имотно състояние имат право да участвуват в градския съвет. Самите членове на съвета се наричали декуриони. През IV в. тия две понятия се сливат, понеже след разоряване на куриалното съсловие всички куриали били вече декуриони. [10] Сиреч Долна Мизия, част от диоцеза Тракия, който се включвал в префектурата Ориент,

onatus munia devocent, ne personae famulantium facultate locupletes onera, pro quibus patrimonia requiruntur, obscuritate nominis vilioris evadant. § 1. In quorum desiderio etiam istud adiectum est, ut originales, qui ad diversa provinciarum officia confugerunt, ex divi Iuliani tempore ad curiales functiones sublata omni ambiguitate retrahantur. *Dat. III. Non. Mart. Constant(ino)p(oli) Merob(aude) II et Saturnino Conss. (383). (p. 686).*

ги привлекат към задълженията на декурионата, за да не би лица, които имат много роби, поради долния си произход да се измъкват от задължения, за които се изисква притежание на имущество. При нужда от такива лица разрешава се също и това: лица по произход от провинцията[1], които още от времето на божествения Юлиан[2] са намерили убежище в различните ведомства на провинциите, да бъдат възвърнати отново към куриалните си задължения без каквито и да било възражения. *Издаден в Константинопол на 5 март (383) по време на консулите Меробауд, за втори път, и Сатурнин.*

XII. 1, 124. *Imppp. Theod(osius) Arcad(ius) et Honor(ius) AAA. Philoxeno Vic(ari)o Thraciar(um).* Si quis filiam decurionis vel principalis suo iunctam consortio nullis exstantibus liberis fatali sorte perdiderit atque eius ultimo hereditatem fuerit adeptus arbitrio, si ab omnibus alienus officiis est et nullis, quibus merito excusari possit, privilegiis adiuvatur, eius mox civitatis curiae mancipetur, in qua antea uxore vivente, sine rerum dominio et proprietate liber, curiae obnoxias facultates heres coeperit uxoris possidere. *Dat. III. Non. April. Constant(ino)p(oli) Arcad(io) A. II. et Rufino Conss. (392). (p. 693).*

XII. 1, 124. *Императори Теодосий*[3], *Аркадий и Хонорий, августи, до Филоксен*[4], *управител на диоцеза Тракия.* Ако някой загуби поради зла участ съпругата си, дъщеря на декурион или принципал[5], без да са останали деца, и ако според нейното последно желание той придобие наследство [от нея] и ако не заема никаква служба и не се ползува от никакви привилегии, с които основателно би могъл да се оправдае — да бъде включен веднага в курията на този град, в който по-рано, докато жена му е била жива, не е бил включен, без да има владение и собственост върху имоти, и в който започва да владее като наследник имотите на жена си, подчинени на курията. *Издаден в Константинопол на 3 април (392) по време на консулите Аркадий, август, за втори път, и Руфин.*

XII. 1, 177. *Idem AA. Leontio ppo. Illyrici.* Etsi veterum principum sanctiones eos, qui nullis curiae nexibus obligati soli genitalis amore vel liberalitatis cupiditate suadente munus curiale subierint, obligari necessitatibus curiarum praecipiunt, tamen vastato Illyrico consulentes aput omnes dum-

XII. 1, 177. *Същите императори [Хонорий и Теодосий]*[6], *августи, до Леонтий, управител на префектурата Илирик.* Макар законите на предишните императори да нареждат[7], че се обвързват с куриални задължения тия, които, без да са задължени с някакви връзки с курията, поемат куриална тегоба, подбуждани било от любов към родното място, било от силно желание да проявяват щедрост, то все пак ние, грижейки се за опустошения Илирик[8], заповядваме да се съблюдава поне във

[1] Сиреч родените в Долна Мизия куриали. [2] Имп. Юлиан (361—363). [3] Законът е на имп. Теодосий I (379—395). [4] Това са единствените данни за Филоксен. [5] Принципали се наричали тия, които заемали градски магистратски длъжности. За декурионите вж. стр. 275, бел. 9. [6] Законът е на имп. Теодосий II (408—450). [7] Срв. например Cod. Theod., X 44, 1—2. [8] Прави се намек за походите на Аларих през Илирик. (Вж. стр. 274, бел. 11).

taxat Illyrici civitates praecipimus observari, ut, quisquis posthac integrae opinionis a consortio curiae penitus alienus ultro munus curiale putaverit subeundum vel oblata dumtaxat pecunia, per quam id ex integro poterit experiri, vel actu muneris ipsius vel insignibus subeundis, id est, sive cum populi plausu sive etiam verecundae et tacitae conscientiae remuneratione contentus, adhibito[a] ordine vel maiore eius parte illius videlicet civitatis, in qua munus spontaneum crediderit explicandum, in iudicio rectoris provinciae vel absente eo aput duumviros sive defensorem eiusdem civitatis primo se curiae non teneri incorrupta ordinis adstipulatione perdoceat, dein si certum munus se explicaturum promiserit, curialium praesentium responsione munitus, quod nec ipse nec facultates eius aut successores utpote curialis inquietudinem sustinebunt, liber et ab omni securus molestia curiali promissum munus absolvat, nec enim quod coeperit semiplenum deserere permittatur; ita ut pro hac liberalitate, peracto munere quod sponte promisit, eum honorem in ea civitate habeat, quem curialis habet, eodem munere suscepto pariter et impleto. § 1. Sed si quis ex curiali prosapia vel gratia vel angustiis ordinis abusus praetextu legis per munus aliquod se putaverit curia liberandum, post expletum munus et gratiosam vel necessitate expressam proffessionem ordinis nihilo minus pulsetur a curia utpote curialis. Quam legem, ex quo lata est videlicet valituram, per omnem dumtaxat Illyricum praecipimus observari. *Dat. XVI. Kal. Mai Constant(ino)p(oli) Lucio V. C. Cons. (413). (p. 70).*

всички градове на Илирик следното: за в бъдеще всеки с неопетнено име и несвързан чрез никакви връзки с курията, който реши по свой почин да поеме куриална тегоба — било само като даде пари, чрез които тази тегоба може да се извърши напълно, било като поеме извършването на самото куриално задължение, било като приеме почетните знаци на куриал, т. е. или при одобрението на народа, или дори доволен и възнаграден [само] от своята скромна и мълчалива съвест, трябва да призове курията или по-голямата ѝ част, и то на тоя град, в който е сметнал, че може да изпълни доброволно [куриално] задължение, и да докаже при неподкупната препоръка на куриалите пред ведомството на управителя на провинцията или в негово отсъствие пред дуумвирите[1], или пред „защитника"[2] на същия град първо, че той не принадлежи на курията; второ, ако е обещал да изпълни определено задължение, той трябва да получи гаранцията на присъствуващите куриали, че не ще понесат затруднение нито сам той, нито имуществата му, нито наследниците му като куриали, и трябва да изпълни обещаното задължение свободен и необезпокояван от всякакво [друго] куриално бреме, и да не му се позволява да изостави полузавършено това, което е започнал. А за тази негова щедра постъпка, след като е изпълнил задължението, което той доброволно е обещал, нека да получи в тоя град тази почит, която има куриал, който е поел същото бреме и по същия начин го е изпълнил. § 1. А ако някой от куриален произход злоупотреби с благосклонноста или затруднението на курията и под предлог, че е законно, сметне, че чрез някаква тегоба може да бъде освободен от курията, след като изпълни тази тегоба и след одобрението на градския съвет, направено поради благосклонност или чрез изнудване, при все това да бъде съдебно преследван от курията като куриал. Заповядваме този закон да бъде в сила от деня на издаването му и да се съблюдава само в целия Илирик. *Издаден в Константинопол на 16 април (413), по време на преславния консул Луций.*

a) adebito *V*

[1] Дуумвирите са най-висшите градски магистрати. [2] Вж. за тази длъжност стр. 261, бел. 8.

26. De susceptoribus...

XII. 6, 9. *Idem AA. ad Dracontium Vic(arium) Afric(ae)* Susceptores specierum idcirco per Illyrici provincias ex officialium corpore creari praecipimus, quod cognitum est illos et re et fide idoneos haberi, quam eos, qui in curia suscipere consueverint--- *Acc. prid. Kal. Sept. Constantinae, Val(entini)ano et Valente AA. Conss. (365? 368?). (p. 715).*

26. За чиновниците по приемане на хранителните доставки.

XII. 6, 9. *Същите императори [Валентиниан[1] и Валент] августи, до Драконтий, управител на диоцеза Африка.* Ние нареждаме чиновниците по приемане на хранителни доставки в провинциите на Илирик да бъдат назначавани измежду колегията на провинциалните чиновници, защото е известно, че те са по-подходящи и по положението си, и поради благонадеждността си, отколкото тия от курията, които обикновено приемаха храните[2]. *Издаден в Константина[3] на 31 август (365? 368?)[4] по време на консулите Валентиниан и Валент, августи.*

27. De legatis et decretis legationum

XII. 12, 12. *Imppp. Theod(osius), Arc(adius) et Hon(orius) AAA. Apodemio ppo. per Illyricum.* Si quod extraordinarium concilium postulatur cum vel ad nos est mittenda legatio vel vestrae sedi aliquid intimandum, id, quod inter omnes communi consilio tractatuque convenerit, minime in examen cognitoris ordinarii perferatur. Provincialium enim desideria, quibus necessaria saepe fortuitis remedia deposcuntur, vobis solis agnoscere atque explorare permittimus, nobis probationem ac iudicium reservamus. § 1. Ad provinciale concilium in una frequentiore totius provinciae urbe cunctos volumus convenire, qui primatum honorantur insignibus, exceptis praefectoriis, quos dignitatibus ampliatos indignum[a] a consiliantibus praeteriri, indignius vero ad publicum

27. За пратениците и за решенията на делегациите

XII. 12, 12. *Императори Теодосий[5], Аркадий и Хонорий, августи, до Аподемий, управител на префектурата Илирик.* Ако се налага някое извънредно събрание[6], когато трябва или да се праща делегация до нас, или пък да се съобщава нещо на вашата канцелария, то това, което е прието от всички с общо обсъждане и разискване, в никой случай да не се докладва за одобрение на провинциалния управител. Ние единствено на вас позволяваме да разглеждате и да проучвате исканията на провинциалните жители, чрез които често пъти се изисква необходимата помощ при спешни случаи, а за нас запазваме правото си на одобряване и присъждане. § 1. Ние желаем на провинциалното събрание да се събират в един от най-оживените градове на цялата провинция всички тия, които са отличени със знаците на примати,[7] като се изключат бившите префекти, които, поради по-високия им ранг е недостойно [от една страна] да бъдат пренебрегвани от съвещаващите се, а [от друга] също е недостойно те да бъдат викани на публично

a) indignum *Go.*, indignibus *V*, *fortasse* insignibus, indignum *Mommsen*.

1 Законът е на имп. Валентиниан I (364—375). 2 Следващата част от закона се отнася за Африка. Тук се подчертава, че за разлика от Илирик в Африка се запазва старото положение. 3 Константина, дн. също Константина, е по-късно име на известния нумидийски град Цирта. 4 Според *Seeck* (Regesten, p. 32, — преди 365 год. 5 Законът е на имп. Теодосий I (379—395). 6 Тия събрания, които са ставали в провинциите, били два вида: редовни (ordinaria) и извънредни (extraordinaria). Първите се събирали ежегодно в определено време. Срв. например *Amm. Marcell.* XXVIII 6, 7. Вторите били свиквани при извънредни случаи. 7 Под „примати“ се разбират декурионите и изобщо тия, които заемали някакви магистратски длъжности.

cum honoris iniuria, devocari; unde honestum esse censemus, de singulis, quae tractanda erunt intra domos suas eos consuli. § 2. ut nec plebi mixta dignitas inclinetur, nec eius, cuius praesentiae copia deerit, probatum in re publica consilium neglegatur; scilicet ut in loco publico de communi utilitate sententia proferatur, atque id, quod maioris partis probarit adsensus, sollemnis firmet auctoritas. *Dat. V. Kal. Aug. Const(antino)p(oli) Arcadio A. II. et Rufino Conss. (392). (pp. 728—729).*

събрание, защото би се накърнило достойнството им. Ето защо смятаме, че е почтено за отделните въпроси, които трябва да бъдат разисквани, да се вземе мнението им по домовете. § 2 И така да не се понижава достойнството им, като се смесват с плебса, и за да не се пренебрегва съветът на този, който има държавнически опит, но няма възможност да присъствува; затова мнението му по обществени въпроси да се изнася на обществено място и това, което съгласието на мнозинството одобри, да има редовна законна сила. *Издаден*[1] *в Константинопол на 28 юли (392), по време на консулите Аркадий, август, за втори път, и Руфин.*

XII. 12, 13. *Idem AAA. Apodemio ppo* Provinciale concilium quo tempore iniri debeat, cum adsensu omnium atque consilio propria auctoritate definiat, ita ut ipse conventus in una opulentiore totius provinciae urbe absque ullius iniuria celebretur. Inde quod in consilium communia vota deducunt, vel in aede publica vel in aliqua fori parte tractetur, ad quam omnium possit esse concursus, ne quid dispositio paucorum tegat, quod in communem utilitatem expetat sollicitudo cunctorum. §. 1. Si quis autem eorum virorum, quos emeritos honor a plebe secernit, provincialium extraordinario cupit interesse concilio, pro suo loco atque ordine servata reverentia dignitatis vel ad eum locum, in quo cunctorum desideria possit agnoscere, ire debebit vel procuratoribus destinatis sententiae suae promere voluntatem, modo ut, quod voluerit paucorum voluntas, publica convocetur[a] auctoritas. *Dat. III. Ia. Sept. Constant(ino)p(oli) Arcad(io) A. II et Rufino Conss. (392). (p. 729).*

XII. 12, 13. *Императори Теодосий, Аркадий и Хонорий, августи, до Аподемий, управител на префектура*[2]. Провинциалното събрание при общо съгласие и обсъждане със собствено решение да определя по кое време да се събира на заседание, така че самото събрание да се провежда в един от побогатите градове на цялата провинция, без да се онеправдава друг [град]. А това, което при общо желание се сложи на разискване, да се обсъжда било в обществена сграда[3], било в някоя част на форума, гдето могат да дойдат всички, за да не би становището на малцина да се наложи над това, което всички загрижено изискват за общото благо. § 1. А ако някой от тия, които като заслужили със своите почести се отделят от плебса, пожелае да участвува в извънредното събрание на провинциалните жители, то той, според своето място и ранг и при отдаване на почит към достойнството му, ще трябва или да отиде на мястото, където може да узнае желанията на всички, или да разкрие на определени за целта прокуратори своето мнение, стига само това, което е пожелало малцинството, да не се нарича официално решение. *Издаден в Константинопол на 10 септември (392) по време на консулите Аркадий, август, за втори път, и Руфин.*

a) *Go* non vocetur, conprobet *Mommsen.*

1 = Cod. Iust., X. 65, 5. 2 Сиреч префектурата Илирик. Срв. предишния указ. 3 Например базиликите.

28. De mensis oleariis

XIV. 24, 1. *Imp. Constantinus A. ad Cerealem Pf. annonae.* Mensae oleariae, quae ita caducae fuerint, ut nullus possit adserere[a] dominium, vicenis follibus per officium distrahantur. Sed si quis mensam oleariam praedictis follibus emptam cariore pretio vendiderit, ferreis vinculis constrictus ad Illyricum transmittatur poenam congruam luiturus. Si quis autem mensam oleariam in dominio suo retinens vivendi cursum impleverit, eandem mensam ad successores proprios cum reliquis suis rebus hereditario poterit iure transmittere. *Dat. Kal. Mar. Nicomediae, acc(epta) VIII. Id. April. Romae Ianuarino et Iusto Conss. (328). (pp. 798—799).*

28. Дюкянчетата за маслинено масло

XIV. 24, 1. *Император Константин*[1]*, август, до Цереал, префект на анонага*[2]. Дюкянчетата за маслинено масло, които са западнали дотолкова, че никой не би могъл да се реши да ги купи, да се разпродават от ведомството ви по за двадесет фолиса[3]. Но ако някой продаде на по-скъпа цена дюкянче за маслинено масло, купено за споменатите фолиси, да бъде окован във вериги и изпратен в Илирик, за да изкупи съответното наказание. А ако някой, който има в своя собственост дюкянче за маслинено масло, завърши житейския си път, той ще може, съгласно наследственото право, да прехвърли същото дюкянче заедно с останалото си имущество на собствените си наследници. *Издаден в Никомидия на 1 март, а получен в Рим на 6 април (328), по време на консулите Януарин и Юст.*

29. De operibus publicis

XV. 1, 13. *Idem AA. Tautomedi duci Daciae Ripensis.* In limite gravitati tuae commisso praeter eas turres, quas refici oportet, si forte indigeant refectione, turres administrationis tempore quotannis locis opportunis extrue. Quod si huius praecepti auctoritatem neglexeris, finita administratione revocatus in limitem ex propriis facultatibus eam fabricam, quam administrationis tempore adiumentis militum et impensis debueras fabricare, exstruere cogeris. *Dat. XIII. Kal. Iul. Med. divo Ioviano et Varroniano Conss. (364?). (p. 804).*

29. За държавните строежи

XV. 1, 13. *Същите императори* [*Валентиниан*[4] *и Валент*], *августи, до Тавтомед*[5]*, дукс на Крайбрежна Дакия.* По лимеса, поверен на твое благородство, освен тия кули, които трябва да се поправят, ако се нуждаят от поправка, построявяй ежегодно през времето на службата си [нови] кули на удобни места. А ако проявиш небрежност към авторитета на това нареждане, след изтичане на службата ти ще бъдеш повикан обратно на лимеса и ще бъдеш принуден да издигнеш на собствени средства този строеж, който е трябвало да извършиш по време на службата си с помощта на войниците и с [обществени] средства. *Издаден в Мед(иоланум) на 19 юни (364)*[6]*, през консулствуването на божествения Йовиан и на Варониан.*

a) adserere dominium *Mommsen,* adherere domino *V.*

[1] Законът е на имп. Константин I (306—337). [2] Префект на аноната (praef. annonae) била висша длъжност, подчинена на градския префект на Рим. (вж. стр. 264, бел. 9). Негово задължение било да надзирава вноса на зърнените храни и тяхното редовно разпределение. Префекти на анината е имало освен в Рим, още и в Африка и другаде. Срв. *O. Hirschfeld,* Die kaiserlichen Verwaltungsbeamten bis auf Diocletian, II Aufl., 1905, стр. 240 сл. [3] Фолис е римска монета от късноантичната епоха, с променлива стойност. [4] Законът е на имп. Валентиниан I (364—375). [5] Името Tautomedes може да се тълкува като тракийско. Първата му съставна част се среща и в селищното име Tautiomosis, което се търси около дн. с. Криводолска махала, Врачанско. Срв. *Ив. Венедиков,* Сб. Г. И. Кацаров II (ИАИ XIX), стр. 201—202. [6] Годината не е точна. Имп. Валентиниан не е бил в Медиоланум през 364 г., а в 365. Ако Med се прочете като Med(iana), предградие на Ниш, законът може да бъде през 364 г., понеже между 1 и 7 юни през тази година Валент и Валентиниан са престояли тук. Вж. *Amm. Marcell.* XXVI 5, 1 (тук стр. 144). Срв. *O. Seeck,* Regesten, стр. 71, 224.

XV. 1, 42. *Idem AA. Eutychiano ppo.* Eudoxiopolitanae civitatis cives pro oblata no....[a] suam patriam ergasteria condonamus. Ne quis igitur ergasteria memorata a nostra serenitate deinceps petere moliatur eaque ratione civium, quorum censum cupimus ampliari, iura perturbet[b]. *Dat. prid. Id. Iul. Const(antino)p(oli) Honor(io) A. VI. et Aristaeneto Conss. (404). (p. 811).*

XV. 1, 42. *Същите императори [Аркадий[1] и Хонорий], августи, до Евтихиан[2], управител на префектура.* Ние подаряваме на гражданите на града Евдоксиопол[3] ергастериите[4], заради това че те ни предлагат своя град[5]. И така никой за в бъдеще да не замисля да предявява претенции към споменатите от наша светлост ергастерии и по този начин да накърнява правата на гражданите, чието състояние ние желаем да се увеличава. *Издаден в Константинопол на 14 юли (404) по време на консулите Хонорий, август, за шести път, и Аристенет.*

30. De spectaculis

XV. 5, 4. *Imp. Theod(osius) A. Isidoro Pf. Illyrici.* Delforum curiae facultates novis damnis frequenter adtritas relatio tui culminis intimavit. Ideoque praeceptis ad universas Illyrici civititates iudicesque transmissis notum omnibus faciat, nullum penitus spectacula oportere sollemnia urbis aeternae populis exhibere, sed unumquemque civium intra propriam civitatem debere solitae devotionis officia, prout patrimonii sui vires patiuntur, implere, gravissimae poenae interminatione proposita non solum contra eos, qui huiusmodi functiones crediderint exigendas, sed etiam contra ordinarios ubique rectores. *Dat. X. Kal. Mai. Constan(tino)p(oli) Victore V. C. Cons. (424). (p. 820).*

30. За представленията

XV. 5, 4. *Император Теодосий[6], август, до Изидор, управител на префектурата Илирик.* Докладът на твое височество ни разкри, че имуществата на курията в Делфи[7] са били често съсипвани от нови загуби. И за това с нареждания, изпратени до всички градове на Илирик и управителите[8] [на провинции], ти трябва да изясниш на всички, че изобщо никой не трябва да поддържа обичайните представления за населението на вечния град, но че всеки гражданин е длъжен в своя град да изпълнява редовно обичайните си задължения, доколкото му позволяват възможностите на собственото имущество. Да се предвиди заплашване с най-тежко наказание не само срещу тия, които мислят, че могат да извършат действия от този вид, но също и срещу редовните управители навсякъде. *Издаден в Константинопол на 22 април (424), по време на преславния консул Виктор.*

31. De fide catholica

XVI. 1, 3. *Idem AAA. ad Auxonium*

31. За православната вяра

XVI. 1, 3. *Същите императори [Грациан, Валентиниан и Теодосий][9], ав-*

a) *videntur talia excidisse*: pro oblata no[bis (*sic Haenel*) devotione conlaudamus iisque quae aiunt esse per] suam patriam *Mommsen*. b) perturbat *V.*

[1] Законът е на имп. Аркадий (395–408). [2] Евтихиан е бил управител на префектурата Ориент не само през 404—405 г, но и през 396—399 г. Срв. за него *Seeck*, Fl. Eutychianus, PWRE, VI, кол. 1531, № 5. [3] Евдоксиопол, по-старата Селимбрия, дн. Силиврия. [4] Ергастериите са били големи занаятчийски работилници. [5] Това означава, че нарекли своя град на името на Евдоксия, жената на имп. Аркадий. Текстът: pro oblata по би могъл да се допълни: pro oblatando. Вж. за подробното тълкуване на този указ *V. Velkov*, Au sujet de Codex Theodosianus XV 1, 42, Byzantinoslavica XIX, 1958. [6] Законът е на имп. Теодосий II (408—450). [7] Известен град в Средна Гърция. [8] В латинския текст управителят на провинция е обозначен с термина iudex, което име се дава изобщо на висши административни чиновници. [9] Законът е на имп. Теодосий I (379—395).

Proc(onsulem) Asiae. Episcopis tradi omnes ecclesias mox iubemus, qui unius maiestatis atque virtutis patrem et filium et spiritum sanctum confitentur eiusdem gloriae, claritatis unius, nihil dissonum profana divisione facientes, sed trinitatis ordinem personarum adsertione et divinitatis unitate; quos constabit communione Nectarii episc(opi) Constantinopolitanae ecclesiae, nec non Timothei intra Aegyptum Alexandrinae urbis, episcopi[a] esse sociatos; quos etiam in Orientis partibus Pelagio episcopo Laodicensi et Diodoro episcopo Tarsensi: in Asia nec non proconsulari atque Asiana dioecesi Amphilochio episcopo Iconiensi et Optimo episcopo Antiocheno in Pontica dioecesi Helladio episc(opo) Caesariensi et Otreio Meliteno et Gregorio episc(opo) Nysseno, Terennio episc(opo) Scythiae, Marmario episc(opo) Martianop(olitano) communicare constiterit. Hos ad optinendas catholicas ecclesias ex communione et consortio probabilium sacerdotum oportebit admitti: omnes autem, qui ab eorum, quos commemoratio specialis expressit, fidei communione dissentiunt, ut manifestos haereticos ab ecclesiis expelli neque his penitus posthac obtinendarum ecclesiarum pontificium facultatemque permitti, ut verae ac Nicaenae fidei sacerdotia casta permaneant, nec post evidentem praecepti nostri formam malignae locus detur astutiae. *Dat. III. Kal. Aug. Heracl(eae) Eucherio et Syagrio Conss. (381). (p. 834).*

густи, до Auксоний, проконсул на Азия. Заповядваме всички църкви веднага да се предадат на епископи, които изповядват, че отец, син и свети дух притежават едно величие и мощ, еднаква слава и един блясък, и които не внасят никакво разногласие чрез нечестиво разделяне, но приемат правилото за троицата, схващането за (трите) лица и единството на божеството, и за които ще стане ясно, че те са такива епископи, ако са свързани в общение с Нектарий, епископа на Константинополската църква[1], а също и с Тимотей[2], епископ на град Александрия в Египет; в пределите на Ориент — с Пелагий[3], епископ на Лаодикея, и с Диодор[4], епископ на Тарзос; в Азия Проконсуларис и в диоцеза Азия — с Амфилохий[5], епископ на Икониум, и с Оптим[6], епископ на Антиохия; в диоцеза Понт — с Хеладий, епископ на Цезария, с Отрей[7], епископ на Мелитене, с Григорий[8], епископ на Ниса, с Тереный[9], епископ на Скития, и с Мармарий[10], епископ на Марцианопол. Ще трябва да се позволява да получават православни църкви [само] тези, които са в общение и тесни връзки с достойни свещеници. А всички, които не са свързани чрез верско общение с тия, които бяха споменати изрично, ще трябва да бъдат прогонени от църквите като открити еретици и изобщо да не им се дава никакво право и възможност за в бъдеще да получават църкви, за да остане чиста свещеническата длъжност на истинската Никейска вяра. След издаването на нашето ясно нареждане да няма място за зложелателно хитруване. *Издаден в Хераклея на 30 юли (381) по време на консулите Евхерий и Сиагрий.*

a) episcopos *VE.*

[1] Изредени са тия православни църкви, които били изтъкнати със своята ортодоксалност. С тях местните църкви трябвало да бъдат в общение, за да не изпаднат в ерес. Всички споменати епископи са взели участие във вселенския събор в 381 г., състоял се в Константинопол. Те са подредени по диоцези. Нектарий първоначално е бил епископ в Алия, град във Фригия Пакатиана. Срв. *Ensslin,* Nectarios, PWRE, XVI, кол. 2240, n. 6. [2] Тимотей, епископ на Александрия, умрял в 385 г. Писал църковни съчинения. Срв. *H. G. Opitz,* Timotheos, PWRE, VI A, кол. 1354, n. 21. [3] Пелагий, епископ на Лаодикея, град в Сирия, известен борец против арианите. Срв *Ensslin,* Pelagius, PWRE, XIX, кол. 225—226, n. 8. [4] Диодор, епископ в град Тарс в Киликия за периода 378—394 г., е значителен църковен теоретик. Срв. *Jülicher,* Diodoros, PWRE, V, кол. 713, n. 57. [5] Амфилохий, епископ на град Икониум в Ликаония около 374—394 г. Срв. *Jülicher,* Amphilochius, PWRE, I, кол. 1937, n. 3. [6] Оптим, епископ на Антиохия, град в Пизидия. Срв. *Ensslin,* Optimus, PWRE, XVIII, кол. 805, n. 2. [7] Епископ в град Мелитене в Кападокия. Срв. *Ensslin,* Otreios, PWRE, XVIII, кол. 1881, n. 1. [8] Григорий, известен епископ в град Ниса в Кападокия. Срв. *Benjamin,* Gregorios, PWRE, VII, кол. 1863, n. 5. [9] Тереный или Теренций, епископ на град Томи, дн. Кюстенджа, в провинция Скития. Срв. *Ensslin,* Terennius, PWRE, V A, кол. 587. [10] В други извори, *Sozom.,* Hist. Eccl., VII 9, 6, Мармарий е даден като Martyrius. Бил е епископ на град Марцианопол, дн. Река Девня. Срв. *Ensslin,* Martyrios, PWRE, XIV, кол. 2040, n. 12.

32. De episcopis, ecclesiis et clericis

XVI. 2, 45. *Idem AA. Philippo ppo. Illyrici.* Omni innovatione cessante, vetustatem et canones pristinos ecclesiasticos, qui nunc usque tenuerunt, per omnes Illyrici provincias servari praecipimus. Tum si quid dubietatis emerserit, id oporteat non absque scientia viri reverentissimi sacrosanctae legis antistitis urbis Constantinopolitanae, quae Romae veteris praerogativa laetatur conventui sacerdotali sanctoque iudicio reservari. *Dat. prid. Id. Iul. Eustathio et Agricola Conss. (421). (p. 852).*

32. За епископите, за църквите и за клириците

XVI. 2, 45. *Същите императори [Хонорий и Теодосий][1], августи, до Филип, управител на префектурата Илирик.* Заповядваме във всички провинции на Илирик[2] да се спазват традицията и предишните църковни канони, които важеха досега, като се прекрати каквото и да било нововъведение[3]. Ако ли пък възникне някакво съмнение, то би трябвало да се предостави за разрешение от епископския синод и свещенния съд, и то не без знанието на най-достопочтения епископ на град Константинопол, който град се радва на предимствата на стария Рим[4]. *Издаден[5] на 14 юли (421), по време на консулите Евстатий и Агрикола.*

33. De Iudaeis

XVI. 8, 12. *Idem AA. Anatolio ppo. Illyrici.* Excellens auctoritas tua rectores conveniri praecipiat, ut percepta notione cognoscant oportere a Iudaeis inruentum contumelias propulsari eorumque synagogas in quiete solita permanere. *Dat. XV Kal. Iul. Constant(ino)p(oli) Caesario et Attico Conss. (397). (p. 889–890).*

33. За евреите

XVI. 8, 12. *Същите императори [Аркадий[6] и Хонорий], августи, до Анатолий, управител на префектурата Илирик.* Ваше превъзходителство да нареди управителите [на провинциите] да бъдат уведомени, та да знаят, че след получаване на това известие евреите трябва да бъдат защитени от оскърбленията на нахвърлящи се върху тях [хора], и синагогите[7] им да бъдат оставени в обичайното спокойствие. *Издаден в Константинопол на 17 юни (397), по време на консулите Цезарий и Атик.*

XVI. 8, 21. *Idem AA. Philippo ppo. per Illyricum.* Nullus tamquam Iudaeus, cum sit innocens, obteratur nec expositum eum ad contumeliam religio qualiscumque perficiat. Non passim eorum synagogae vel habitacula concrementur vel perperam sine ulla ratione laedantur, cum alioquin, etiam

XVI. 8, 21. *Същите императори [Хонорий и Теодосий][8] августи, до Филип, управител на префектурата Илирик.* Никой, когато е невинен, да не бъде малтретиран, понеже е евреин, и вероизповеданието му, каквото и да е, да не бъде причина той да бъде излаган на обиди. Синагогите и жилищата им никъде да не се изгарят и да не се повреждат злоумишлено, без каквото и да е ос-

[1] Законът е на имп. Теодосий II (408—450). [2] Те са: Ахея, Македония, Крит, Тесалия, Епир Стари, Епир Нови, част от Македония Салутарис, Вътрешна Дакия, Крайбрежна Дакия, Горна Мизия, Дардания, Превалитана. [3] Законът е насочен против разпространението на ереси в тия провинции. [4] Указът за привилегиите на Константинопол е запазен. Вж. Cod. Iust., XI 21, 1: „Императори Хонорий и Теодосий до Филип, управител на префектурата Илирик. Град Константинопол да се радва не само на италийско право, но също и на предимствата на самия стар Рим. Издаден на 14 юли 421 г., по време на консулите Евстатий и Агрикола". [5] = Cod. Iust., I 2, 6. [6] Законът е на имп. Аркадий (395—408). [7] Известно е от надписи, че в Ескус и Стоби, които са спадали към Илирик е имало еврейски църковни общини. Срв. ИБАД III, 1912, стр. 195, № 3; IV, 1914, стр. 276, за Ескус и *Хр. Данов*, ИБАИ VIII, 1934, стр. 101—105. [8] Законът е на имп. Теодосий II (408—450).

si sit aliquis sceleribus implicatus, idcirco tamen iudiciorum vigor iurisque publici tutela videtur in medio constituta, ne quisquam sibi ipse permittere valeat ultionem. Sed ut hoc Iudaeorum personis volumus esse provisum, ita illud quoque monendum esse censemus, ne Iudaei forsitan insolescant elatique sui securitate quicquam praeceps in Christianae reverentiam cultionis admittant. *Dat. VIII. Id. Aug. Constant(ino)p(oli) Honor(io) VIII. et Theod(osio) V. AA. Conss. (412). (p. 892).*

нование, още повече че дори ако някой бъде замесен в престъпления, за това е на лице строгостта на съдилищата и държавната правна закрила, за да не може да си позволява никой сам отмъщение. Ние обаче, като желаем това да се предвиди за лицата от еврейски произход, така също смятаме, че на евреите трябва да се припомни и това, а именно, да не би случайно да се държат надменно, нито пък възгордени от оказваната им закрила, да си позволяват необмислени и непочтени неща спрямо християнския култ. *Издаден*[1] *в Константинопол на 6 август (412)*[2], *по време на консулите Хонорий, август, за девети път, и Теодосий, август, за пети път.*

B. NOVELLAE

В. НОВЕЛИ

De ambitu et locis limitaneis inibi redhibendis

За незаконното домогване до почетни длъжности, за незабавното връщане на закупените погранични земи

XXIIII. *Impp. Theod(osius) et Valent(inianus) AA. Nomo Mag(istro) officiorum.* Cum nulla paene res adeo parva sit, quae non plurimum provisionis de nostra clementia consequatur, praecipuam limitibus curam inpertiendam esse censemus, quibus maxime communitur universa res publica. Haec una res enim diligentissime procurata multarum nos rerum sollicitudine relaxabit, nec singulis cogemur adhibere medicinam, si generali remedio cuncta sanemus.

XXIIII. *Императори Теодосий*[3] *и Валентиниан, августи, до Ном, магистър на ведомствата.* Понеже почти нищо не е толкова незначително, което да не се следи с най-голяма грижа от страна на наша милост, нареждаме да се полага особена грижа за границите, чрез които най-много се заздравява цялата държава. Затова, ако се погрижим най-усърдно само за това, ние ще се освободим от безспокойство за много други неща и не ще бъдем принуждавани да прибягваме към лечебни средства за отделни случаи, ако лекуваме всичко с едно общо лекарство.

§ 1. Inprimis itaque duces limitum, et praecipue, quibus gentes quae maxime cavendae sunt adpropinquant, iudicio nostrae clementiae provehi volumus, quorum integritatem fortitudinem vigilantiam probata rerum documenta commendant: capitali poena videlicet ambitus libidine restinguenda. Eos igitur, quos nostra aestimatio, sicut

§ 1. И така[4] на първо място по лимесите, и то най-вече по тия, в чието близко съседство се намират племена, от които най-много трябва да се пазим, желаем, по преценка на наша милост да се назначават за дуксове тези, чиято непоквареност, смелост и бдителност се препоръчва от представените доказателства за делата им, като, разбира се, страстта към незаконно домогване до длъжности трябва да бъде наказвана със смърт. А тия, за които по наша преценка се

[1] = Cod. Iust., I 9, 14. [2] Според *Seeck*, Regesten, стр. 25: 345—420 година, защото през 412 год. управител на префектурата е бил Леонтий, а не Филип. [3] Новела на имп. Теодосий II (408—450). § 4 от тази новела е разгледан у *В. Велков*, Исторически преглед, XII, 1956, кн. 5, стр. 107—108. [4] = Cod. Iust., I 46, 4. Тази част от новелата е извлечена там като отделен закон.

iam dictum est, promovendos esse censuerit, in ipsis plerumque limitibus commorari et milites ad antiquum redigere numerum, inminentibus magisteriis potestatibus diuturnisque eorum exercitationibus inhaerere praecipimus. Castrorum quin etiam ipsis lusoriarumque pro antiqua dispositione curam refectionemque mandamus.

реши, както бе вече казано, да бъдат повишени, заповядваме да си стоят предимно на самия лимес, да доведат броя на войниците до предишния размер под надзора на магистъра на войските и да се занимават с тяхното ежедневно обучение. Ние им възлагаме също и грижата за поправката на лагерите и лузориите, съгласно старото разпореждане[1].

§ 2. Quibus cum principe castrorumque praepositis pro laborum vicissitudine limitanei tantum militis duodecimam annonarum partem, distribuendam videlicet inter eos magistreriae potestatis arbitrio, deputamus. De Saracenorum vero foederatorum aliarumque gentium annonariis alimentis nullam penitus eos decerpendi aliquid vel auferendi licentiam habere concedimus. Sciant plane, quod, si quid amplius, quam eis ex nostra auctoritate statutum est, audeant usurpare, utpote sacrae pecuniae violatores, et ipsi, facultatibus suis tui culminis dispositione limitibus adsignandis, poenam gladii sustinebunt et qui tanti flagitii vel potius proditionis publicae ministros participesve se dederint, pari supplicio subiacebunt nullum effugium nec sacra adnotatione nec lege pragmatica divinisve mandatis, nullam spem salutis habituri.

§ 2. На тях, заедно с началника [на легиона] и комендантите на лагерите, ние определяме като възнаграждение за техния труд само част от анoната на пограничната войска, която естествено трябва да бъде разпределена между тях по преценка на магистра на войската. Ние не им предоставяме по никакъв начин те да имат свобода да откъсват или да вземат храни от издръжката на федератите сарацини[2] и на другите племена. Нека знаят добре, че ако се осмелят да присвоят повече, отколкото им е определено според нашето решение, и самите те ще бъдат посечени с меч като злоупотребители на императорски средства, а имуществата им ще бъдат причислени към пограничните земи по разпореждането на твое височество, и тия, които станат помощници и съучастници на такова голямо престъпление или по-скоро предателство към държавата, ще понесат същото наказание, като не ще имат никаква възможност да го избягнат и никаква надежда за спасение нито чрез императорски рескрипт, нито чрез нареждания до провинциите, нито чрез заповеди до управители на провинциите.

§ 3. Viros autem inlustres magistros militum priorem integritatem suae administrationis imitaturos, in posterum quoque ab omni limitaneorum militum ac foederatarum gentium concussione temperaturos suaque officia prohibituros esse confidimus. Quod si quid huius modi fuerit perpetratum, apparitiones, quae his obsequuntur, quadrupli solutionem agnoscere isdem addicendam limitibus imperamus. Id enim ipsis

§ 3. Ние се надяваме, че пресветлите мъже — магистри на войските — ще продължават да пазят предишната непокవареност на своето управление, че и за в бъдеще ще се въздържат от всякакво изнудване на граничните войници и федерираните племена, и че не ще позволяват и на своите подведомствени да вършат това. Ако ли пък бъде извършено престъпление от този вид, заповядваме служителите, които им са подведомствени, да знаят, че ще трябва да заплатят на същите тия гранични участъци в четворен размер [нанесените вреди]. Без съмнение това ще бъде при-

[1] Вж. Cod. Theod. VII 17, 1 — указа до началника на войските в Тракия относно поддържането на флотата по лимеса (тук стр. 267 сл.). [2] За тия федерати сарацини вж. *Amm. Marcell.* XIV 4, 1—4; XXV 6, 9—10.

quoque viris eminentissimis magistris militum amicum esse non dibium est, qui semper omnia sua conpendia pro salute rei publicae contempserunt. Quis enim dubitat, eos communem statum suis opibus praelaturos, qui defensione strenua bellicisque conflictibus imperium nostrum suo saepe sanguini praetulerunt? universis videlicet, qui hoc nefandum atque inlicitum facinus perpetrare temptaverint, adeo tam sacrae adnotationis, quam legis pragmaticae mandatorumque nostrorum subsidio, etsi aliqua forsitan obreptione meruerint, excludendis, ut neque intimatio, licet admissa fuerit, penitus prosit et ducis seu magistri militum vel cuiuslibet iudicis, si insinuationi adnuerit officium, centenarum librarum auri damnatione multetur: quam summam ad eorundem limitum refectionem volumus proficisci.

ятно и за самите височайши мъже — магистри на войските, които винаги са пренебрегвали всички свои изгоди в интереса на държавата. Та кой се съмнява, че те ще предпочетат общото благосъстояние пред собствените си богатства? Със смелата си защита и със своите военни подвизи те често са предпочитали нашата държава пред своята собствена кръв. Разбира се всички, които се опитват да извършват такова престъпно и непозволено дело, трябва да бъдат изключени до такава степен от закрилата както на императорските раскрипти, така също и на нашите нареждания до провинциите и на заповедите на управителите на провинциите, дори ако те са придобили нещо може би по околен път, че и показанията им, дори и да бъдат допуснати, не биха им помогнали. А ведомството било на дукса, било на магистра на войските, или на който и да е управител на провинция, който се съгласи с такъв незаконен начин на действие, да бъде наказан с глоба от по 100 либри злато. Тази сума ние желаем да бъде изпратена за поправката на техните погранични участъци.

§ 4. Agros etiam limitaneos universis cum paludibus omnique iure, quos ex prisca dispositione limitanei milites ab omni munere vacuos ipsi curare pro suo compendio atque arare consueverant, et si in praesenti coluntur ab his, firmiter ac sine ullo concussionis gravamine detineri, et si ab aliis possidentur, cuiuslibet spatii temporis praescriptione cessante, ab universis detentoribus vindicatos isdem militibus sine ullo prorsus, sicut antiquitus statutum est, conlationis onere volumus adsignari: in his etiam contra eos, qui praeceptionibus nostris obviam venire temptaverint, eadem poenarum acerbitate, quae adversus ducum aviditatem prolata est, valitura. Nam si quis forte, quod minime audere debuerat, emptionis titulo memorati iuris possidet

§ 4. Също[1] пограничните земи заедно с всички блата и с всичките права върху тях, за които пограничните войници според старото разпореждане са били свикнали сами да се грижат и да ги орат за своя сметка, без тия земи да бъдат обременявани с тегоби, ако и понастоящем ги обработват, ние желаем те да ги владеят здраво и без никакво отежняване с противозаконни налози. А ако тия земи се притежават от други, да не бъде в сила законоположението за каквато и да е давност и те да бъдат освободени от всички тия, които ги задържат, и да се предадат на същите войници без всякакво по-нататъшно данъчно облагане, както е решено от старо време. В този случай срещу тия, които се опитват да отидат против нашите нареждания, ще бъде в сила същото строго наказание, което е издадено против алчността на дуксовете. А ако някой случайно под формата на покупка притежава парцели земя със споменатото правно положение, нещо, на което ни най-малко не е трябвало да се осмелява, ще му се запази

[1] = Cod. Iust., XI 60, 3; Cod. Theod., VII 15.

praedia, conpetens ei actio contra venditorem intacta servabitur.

§. 5. Id autem curae perpetuae tui culminis credimus iniungendum, ut tam Thracici, quam Inlyrici nec non etiam Orientalis ac Pontici limitis, Aegyptiaci insuper Thebaici Lybici quemadmodum se militum numerus habeat castrorumque ac lusoriarum cura procedat, quotannis mense Ianuario in sacro consistorio significare nobis propria suggestione procures, ut, uniuscuiusque tam industria, quam desidia nostris auribus intimata, et strenui digna praemia consequantur et in dissimulatores conpetens indignatio proferatur. Credimus namque, quod, re militari ad eum modum quem disposuimus, observata, quocunque terrarum se hostis movere temptaverit, victoria nobis propitia secundum numinis voluntatem nuntiabitur ante quam proelium, Nome f(rater) a(mantissime).

§. 6. Inlustris igitur auctoritas tua, cuius integram fidem rebus ipsis experta est nostra perennitas, hanc generalem saluberrimamque nostrae clementiae sanctionem et observationi perpetuae effectuique mancipari, praecipiat et edictis ubique propositis ad omnium notitiam venire perficiat. *Dat. prid. Id. Sept. Constantinopoli Maximo II. et Paterio VV. CC. Conss. (443). (Nov. Theod. II, XXI. vol. II. pp. 61—64).*

непокътнато правото да подаде съответна жалба против продавача.

§ 5. Смятаме, че трябва да се възложи като постоянна задача на твое височество да се грижиш да ни съобщаваш ежегодно през месец януари в императорския таен съвет със собствен доклад какъв е броят на войниците и как върви грижата за лагерите и лузориите, както за Тракийския[1], така също и за Илирийския лимес[1], а също и за лимесите на Ориент, Понт, Египет, Тебаида и Либия. Като дойдат до нашите уши както старанията, така и бездейността на всеки един, усърдните да получат достойни награди, а на неизпълнителните да се наложи съответно наказание. Затова ние смятаме, Номе, любими брате, че ако във военните дела бъде спазван редът, който въведохме, то, където и да се опита да премине враг, още преди да ни се съобщи за битка, ще се съобщи за победа, благоприятна за нас по волята на бога.

§ 6. И така нека твое превъзходителство, чиято непорочна вярност наше императорско безсмъртие изпита в самата работа, да нареди това общо и найспасително нареждане на наша милост да се предаде за постоянно спазване и изпълнение и да разпореди да бъдат издадени навсякъде едикти, за да достигне до знанието на всички. *Издадена в Константинопол на 12 септември (443) по време на пресветлите консули Максим, за втори път, и Патерий.*

[1] Вж. стр. 71, бел. 2 и стр. 66, бел. 5.

XVIII. ФЛАВИЙ ВЕГЕЦИЙ

Флавий Вегеций Ренат е късноримски военен писател, за чийто живот не знаем почти нищо. От него е запазено едно съчинение — Epitoma rei militaris, т. е. „Кратко изложение на военното дело". Този труд е написан в периода от 383 до 450 г. и е посветен на един император, за когото се предполага, че е Теодосий I (379—395) или пък, по-вероятно, Валентиниан III (423—454). Книгата му е разделена на четири глави, в които се разглежда въпросът за военната организация, тактиката, набирането на войници, обсадата и пр. в римската войска.

В „Кратко изложение на военното дело" има запазени някои сведения за Тракия и Илирик: за развитото рударство у бесите, за дунавските лузории, за войските в Илирик, за храбростта на траките и др.

Целта на автора, който сам имал малко опитност във военното дело, е била чрез излагане причините за упадъка на римската войска да даде съвети за нейното подобрение. Вегеций е използувал съчиненията на свои предшественици — Колумела, Пелагоний, Хирон и др.

Съчинението на Вегеций е било много популярно на времето си, било е много четено и още в 450 г. е било подложено на критическа ревизия.

Поради голямата популярност на съчинението то е запазено в около 140 ръкописа. По-важни от тях са Parisinus 7230 (A), от X в., Monacensis 6368 (M), от X в.

ИЗДАНИЯ: *Carolus Lang*, Flavi Vegeti Renati, Epitoma rei militaris, ed. altera, Lipsiae 1885. Дадените тук откъси са направени по това издание.

КНИЖНИНА: *W. S. Teuffel's* Geschichte der römischen Literatur, bearbeitet von W. Kroll und F. Skutsch, III, VI Aufl., Leipzig—Berlin, 1913, стр. 313—318.

FLAVI VEGETI RENATI

EPITOMA REI MILITARIS

1. De exercitio plumbatarum

I, 17. Plumbatarum quoque exercitatio, quos mattiobarbulos vocant est tradenda iunioribus. Nam in Illyrico dudum duae legiones fuerunt, quae sena milia militum habuerunt, quae, quod his telis scienter utebantur et fortiter, Mattiobarbuli vocabantur. Per hos longo tempore strenuissime constat omnia bella confecta, usque eo, ut Diocletianus et Maximianus, cum ad imperium pervenissent, pro merito virtutis hos Mattiobarbulos Iovianos atque Herculianos censuerint appellandos eosque cunctis legionibus praetulisse doceantur. Quinos autem mattiobarbulos insertos scutis portare consuerunt, quos si oportune milites iactent, prope sagittariorum scutati imitari videntur officium. Nam hostes equosque consauciant, priusquam non modo ad manum sed ad ictum missibilium potuerit perveniri. (pp. 19_{21}—20_{14}).

2. Quo armorum genere usi sint antiqui

I, 20. Locus exigit, ut, quo armorum genere vel instruendi vel muniendi sint tirones, referre temptemus. Sed in hac parte antiqua penitus consuetudo deleta est; nam licet exemplo Gothorum et Alanorum Hunnorumque equitum arma profe-

ФЛАВИЙ ВЕГЕЦИЙ РЕНАТ

КРАТКО ИЗЛОЖЕНИЕ НА ВОЕННОТО ДЕЛО

1. Упражнение в хвърляне на оловени копия

I, 17. Необходимо е също младите войници да се упражняват в хвърляне на оловени копия, които са известни под името матиобарбули[1]. И наистина в Илирик имало по-рано два легиона, всеки един от които се състоел от по 6000 войника, които се наричали матиобарбули, понеже си служели сръчно и смело с тия копия. Известно е, че чрез тях в продължение на дълго време са били печелени смело всички войни до такава степен, че Диоклетиан и Максимиан, когато станали императори, решили заради храбростта им да нарекат тия матиобарбули йовиевци[2] и херкулиевци[3], и се казва, че са ги предпочитали пред всички други легиони. Те обикновено носят по пет матиобарбули, поставени в щитовете им, и когато ги хвърлят в подходящ момент, изглежда, че те почти заместват службата на стрелци, макар и да са въоръжени с щитове. И наистина те нараняват враговете и конете им преди да са могли да стигнат не само до тях, но дори и на разстояние, до което достигат метателните копия.

2. С какъв вид оръжие са си служели древните

I, 20. Мястото изисква да се опитаме да разкажем с какъв вид оръжие трябва да бъдат снабдени и защитени новобранците. В това отношение старият обичай е изчезнал напълно. Известно е, че нашите пехотинци са лишени от защитни оръжия, макар от примера на готските, хунските и аланските конници да се вижда,

---

[1] Матиобарбулите са вид късо метателно копие, въведено в римската войска не по-рано от средата на III в. През късноримската епоха тия копия се разпространяват и се превръщат в едно от редовните оръжия на легионерите и лековъоръжените войници. Този вид копие се споменава от византийските автори чак до IX в. На запад е било също разпространено през средновековието. Останки от това оръжие са намирани често при разкопки. Срв. *Grosse,* Militärgeschichte, стр. 334—335. [2] Така наречени по името Iovius — прякор на имп. Диоклетиан. Срв. например legio I Iovia със седалище в Новиодунум (тук, стр. 243). [3] Така наречени по името Herculius — едно от имената на Максимиан Херкулий, август и съуправител на имп. Диоклетиан.

cerint, pedites constat esse nudatos. Ab urbe enim condita usque ad tempus divi Gratiani et catafractis et galeis muniebatur pedestris exercitus. Sed cum campestris exercitatio interveniente neglegentia desidiaque cessaret, gravia videri arma coeperunt, quae raro milites induebant; itaque ab imperatore postulant primo catafractas, deinde cassides+ sedere refundere. Sic detectis pectoribus et capitibus congressi contra Gothos milites nostri multitudine sagittariorum saepe deleti sunt; nec post tot clades, quae usque ad tantarum urbium excidia pervenerunt, cuiquam curae fuit vel catafractas vel galeas pedestribus reddere. Ita fit, ut non de pugna sed de fuga cogitent qui in acie nudi exponuntur ad vulnera. (pp. 21_{16}—22_{14}).

че тия оръжия са били полезни. И наистина от основаването на Рим чак до времето на божествения Грациан[1] пехотната войска винаги е била защитена и с бронирани дрехи и с шлемове. Но когато поради появилата се небрежност и безгрижие полските обучения престанаха, на войниците почнаха да изглеждат твърде тежки оръжията, които те рядко навличаха. И така отначало поискаха от императора да им махне броните, а после и металическите шлемове. Когато нашите войници влизаха в сражение с готите с така открити гърди и глави, те често биваха избивани от многобройните стрели. И дори след толкова много поражения, при които се достигна до унищожаването на толкова големи градове, никой не се погрижи да върне на пехотинците било броните, било шлемовете им. Така се стига дотам, че тия, които, лишени от защитни оръжия, се излагаха в бойния ред на нараняване, мислеха не за сражение, а за бягство.

I, 20. Usque ad praesentem prope aetatem consuetudo permansit, ut omnes milites pilleis, quos Pannonicos vocabant, ex pellibus uterentur; quod propterea servabatur, ne gravis galea videretur in proelio homini, qui gestabat aliquid semper in capite. (pp. 23_{26}—24_{3}).

I, 28. Почти до наше време е останал обичай всички войници да носят кожени шапки, които се наричат панонски. Това се спазва, защото войник, който винаги носи нещо на главата си, по време на битка няма да чувствува тежестта на шлема.

3. De Dacorum, Moesorum Thracumque fortitudine

3. Храбростта на даките, мизите и траките

I, 28. Dacos autem et Moesos[a] et Thracas in tantum bellicosos semper fuisse manifestum est, ut ipsum Martem fabulae apud eos natum esse confirment. (p. 29_{14-16}).

I, 28. Известно е обаче, че даките, мизите и траките винаги са били така войнствени, та дори легендите твърдят, че самият Марс се родил при тях[2].

4. De praefecti fabrorum officio

4. За службата на префекта на занаятчиите

II, 11. Habet praeterea legio fabros tignarios structores carpentarios ferrarios, pictores reliquosque artifices ad hibernorum aedificia fabricanda, ad machinas tur-

II, 11. Освен това легионът има дърводелци, зидари, колари, ковачи, художници и други занаятчии, подготвени да строят сгради за зимни лагери, да приготвят стенобойни машини, дървени под-

a) mesos *V*, mysos *П*.

[1] Грациан, римски император (367—383). Споменаването на divus сочи, че Грациан е починал. Този факт се приема от изследователите на Вегеций като terminus post quem за съставянето на книгата. [2] Славата на траките като добри войници е била много голяма и през късноантичната епоха. Срв. *Описание на целия свят*, § 50 (тук стр. 79). Под даки, мизи и траки се разбират жителите на съответните провинции.

res ligneas ceteraque, quibus vel expugnatur adversariorum civitates vel defenduntur propriae praeparatos, qui arma vehicula ceteraque genera tormentorum vel nova facerent vel quassata repararent. Habebant etiam fabricas scutarias loricarias arcuarias, in quibus sagittae missibilia cassides omniaque armorum genera formabantur. Haec enim erat cura praecipua, ut quicquid exercitui necessarium videbatur numquam deesset in castris, usque eo, ut etiam cunicularios haberent, qui ad morem Bessorum ducto sub terris cuniculo murisque intra fundamenta perfossis inprovisi emergerent ad urbes hostium capiendas. Horum iudex proprius erat praefectus fabrum. (p. 45_{3-17}).

вижни кули и други средства, с които или се завладяват противниковите градове, или се защищават собствените. Тия занаятчии трябва или да правят нови оръжия, коли и други видове бойни машини, или да поправят развалените. Легионите притежаваха също оръжейни работилници[1] за щитове, за ризници, за лъкове, в които се изработваха стрели, метателни копия, шлемове и всякакъв вид оръжие. Тяхна главна грижа беше никога в лагера да не липсва нищо, което е необходимо за войската, до такава степен, че имаха дори куникуларии[2], които по обичая на бесите прокопаваха проход под земята и като пробиваха стените между основите, се появяваха неочаквано, за да завладеят градовете на враговете. Техен отделен началник беше префектът на занаятчиите.

5. De Bessis metallariis

IV, 24. Aliud genus obpugnationum est subterraneum atque secretum, quod cuniculum vocant a leporibus, qui cavernas sub terris fodiunt ibique conduntur. Adhibita ergo multitudine ad speciem metallorum, in quibus auri argentique venas Bessorum rimatur industria, magno labore terra defoditur cavatoque specu in exitium civitatis inferna quaeritur via. (p. 145_{7-14}).

5. За бесите—рудари

IV, 24. Друг начин на превземане е подземният и тайният, който се нарича куникулум[3] по зайците, които изкопават дупки под земята и там се скриват. И така използуват се много хора като при рудниците, където усърдните беси разравят златни и сребърни жили, земята се разкопава с голям труд и като се издълбае тунел, се търси подземен път, за да се унищожи градът.

6. De Danubii lusoriis

IV, 46. De lusoriis, quae in Danubio agrarias cotidianis tutantur excubiis, reticendum puto, quia artis amplius in his frequentior usus invenit, quam vetus doctrina monstraverat. (p. 165_{8-11}).

6. За дунавските лузории

IV, 46. За лузориите[5], които с ежедневната си стражева служба закрилят военните постове по Дунава, мисля да премълча, защото по-честото им използуване откри в тях много по-широки възможности, отколкото беше посочено от старата военна наука.

[1] В балканските земи е имало 6 такива оръжейни работилници: в Марцианопол, Адрианопол, Хореум Марги, Солун, Ниш, Рациария. Вж. стр. 236, бел. 2. [2] Срв. следващата бележка. [3] Думата cuniculum означава едновременно и заек, и подземна галерия. [4] Вегеций вероятно има пред вид известния закон на Теодосий II — Cod. Theod., VII 17, 1 (тук стр. 267), в който се нарежда да се положат особени грижи за поддържането в ред на дунавските лузории.

XIX. ПРОСПЕР АКВИТАНСКИ

Проспер Аквитански, известен още като Тирон Проспер, е християнски писател, роден между 390—400 г. в Аквитания (Галия). По-късно живял в Рим, където е работил като секретар в канцеларията на папа Лъв I. Предполага се, че е умрял в 463 г. или скоро след нея. Проспер е бил ученик и последовател на Блажени Августин.

Между другите трудове от църковен характер той е написал и една хроника, наречена „Пълна хроника“ — Chronicum integrum, която се състои от две части — първа, от сътворението на света до смъртта на император Валент (378 г.), и втора — от смъртта на император Валент до превземането на Рим от вандалите (455 г). Докато първата част е съставена въз основа на по-стари хроники, предимно на хрониката на Хиероним, втората част и особено сведенията за последните десетилетия, представляват важен исторически извор.

За историята на българските земи са от значение някои сведения за нападения на готи и хуни в края на IV и първата половина на V в.

ИЗДАНИЯ: *S. Prosperi Aquitani* Chronicum integrum, Migne PL, LI, кол. 535—608.

КНИЖНИНА: *W. S. Teuffel's* Geschichte der römischen Literatur, bearbeitet von W. Kroll und F. Skutsch, III, VI Aufl. Leipzig—Berlin, 1913, стр. 417—420.

PROSPERI AQUITANI

CHRONICUM INTEGRUM

1. Gratiano IV et Merobaude

Gens Hunnorum Gothos vastat, qui a Romanis sine armorum depositione suscepti rebellant. (733, col. 584 A).

ПРОСПЕР АКВИТАНСКИ

ПЪЛНА ХРОНИКА

1. По време на консулите Грациан, за четвърти път, и Мербауд[1]

Племето на хуните опустошило [земите на] готите. Те въстанали[2], след като били приети от римляните, без да сложат оръжие.

[1] Касае се за събитията от 377 г. [2] Подробности за готската война в Тракия през 376—378 г. вж. у *Амиан Марцелин*, XXXI (тук стр. 158 сл.)

2. Valente VI et Valentiniano II

2. По време на консулите Валент, за шести път, и Валентиниан, за втори път[1]

Superatis Romanis, Gothi funduntur in Thracia.

Valens de Antiochia exire compulsus, sera poenitentia nostros de exsilio revocat.

Lacrimbile bellum in Thracia: in quo deserente equitum praesidio, Romanae legiones usque ad internecionem a Gothis caesae sunt. Ipse autem Valens cum sagitta saucius fugeret, et ob dolorem nimium saepe equo laberetur, ad cuiusdam villae casam deportatus est. Quo persequentibus barbaris, incensa cum eodem domo, sepultura quoque caruit. (733—734, col. 584 A).

Като победили римляните, готите се пръснали по Тракия.

Валент, принуден да напусне Антиохия, със закъсняло разкаяние възвърнал[2] нашите от изгнание.

Печална била войната в Тракия: в тая война, тъй като конницата изоставила защитата, римските легиони били обкръжени от готите и почти унищожени. А самият Валент, който бягал ранен със стрела и поради силна болка често падал от коня си, бил пренесен в сградата на някакво имение. Тъй като варварите достигнали там и запалили къщата, той бил лишен дори от погребение[3].

Igitur Valente a Gothis in Thracia concremato, Gratianus cum fratre Valentiniano, XLI, regnavit annis VI. (734, col. 583 B).

И тъй след като Валент бил изгорен от готите в Тракия, Грациан, четиридесет и първи по ред император, управлявал шест години заедно с брат си Валентиниан.

3. Ausonio et Olybrio coss.

3. По време на консулите Авзоний и Олибрий[4]

Gratianus post mortem patrui Theodosium Theodosii filium in consortium assumit imperii, et ei regnum tradit Orientis.

Theodosius summa felicitate multis atque ingentibus praeliis Gothos superat et e Thracia expellit. (734, col. 583 B).

Грациан след смъртта на чичо си[5] приел за съучастник във властта Теодосий[6], сина на Теодосий, и му предал управлението на Ориента.

Теодосий победил с пълен успех в многобройни и големи сражения готите и ги прогонил от Тракия.

4. Aetio et Valerio coss.

4. По време на консулите Аеций и Валерий[7]

Aetius vero cum deposita potestate in agro suo degeret, ibique eum quidam inimicus eius repentino incursu opprimere tentasset, profugus ad Urbem, atque illinc ad Dalmatiam, deinde per Pannoniam ad Hunnos pervenit, quorum amicitia auxilioque usus pacem principum et ius interpolatae potestatis obtinuit. (744, col. 595 B—596 A).

Аеций[8] пък, когато напуснал длъжността си, останал да живее в собственото си имение. Понеже там един негов неприятел се опитал чрез неочаквано нападение да го погуби, той избягал в Рим. Оттам отишъл в Далмация, а после през Панония стигнал при хуните. Като се възползувал от тяхното приятелство и помощ, той се помирил с първенците и узаконил възстановената си власт.

[1] Сиреч в 378 г. [2] Има се пред вид освобождаването на православни епископи и други духовни лица, които са били заточени от поддържащия арианите имп. Валент. [3] Срв. *Хиероним*, Хроника, XXXVIII, XV (тук стр. 223). [4] Сиреч в 379 г. [5] Сиреч император Валент, загинал на 9. VIII. 378 г. [6] Император Теодосий I (379—395) [7] Сиреч през 432 г. [8] Виден пълководец, който успял да спре напредването на Атила. Роден в Дуросторум (дн. Силистра) към 390 г.

5. Aetio II et Sigisvulto coss.

Bellum adversus Gothos Hunnis auxiliantibus geritur. (746, col. 597 A).

5. По време на консулите Аеций, за втори път, и Сигизвулт[1]

Войната срещу готите се водила с помощта на хуните.

6. Dioscoro v. c. et Eudoxio coss.

Hunnis Thraciam et Illyricum saeva depopulatione vastantibus, exercitus qui in Sicilia morabatur, ad defensionem orientalium partium revertitur. (748, col. 599 C).

6. По време на консулите пресветлия Диоскор и Евдоксий[2]

Когато хуните подложили Тракия и Илирик на жестоко опустошение, войската, която се намирала в Сицилия, се върнала, за да защити източните области.

[1] Сиреч в 437 г. [2] Сиреч в 442 г.

XX. КОНСТАНТИНОПОЛСКИ ЛЕТОПИСИ

Съставените в Италия по времето на Константин I летописни бележки (fasti) били продължени в новата столица на Римската империя — Константинопол. Един препис от тях, който обхващал събитията до смъртта на император Теодосий I, т. е. до 395 г., е бил отнесен в Испания. Заедно с извадки от продължението му (до 468 г.) този препис е запазен в хрониката на Hydatius. По-голяма част от Цариградските летописи са запазени на гръцки в Пасхалната хроника. Теодор Момзен, като използувал тези два извора, възстановил загубените днес Константинополски ръкописи и ги нарекъл Consularia Constantinopolitana.

В тези официални ръкописи се съдържат между другото някои вести за нападенията на готите в днешните български земи.

Текстът на Константинополските летописи е установен въз основа на ръкописите: Berolinensis (C), от IX в., Montpellierensis (S^m), от XII—XIII в., Vaticanus Reginae (S^v), от XIII—XIV в., Parisinus (S^p), от XII в.

ИЗДАНИЯ: *Th. Mommsen,* Consularia Constantinopolitana, MGH, AA, IX, 1, Berolini 1891, стр. 197—247. Дадените тук извадки са взети от това издание.

КНИЖНИНА: *W. Wattenbach,* Deutschlands Geschichtsquellen im Mittelalter, Berlin 1893, I, стр. 57—58. — *G. Kaufmann,* Die Fasten von Konstantinopel und die Fasten von Ravenna. Philologus, XLII (1884), стр. 471—510. — *Seeck,* Chronica Constantinopolitana, PWRE, III, кол. 2454—2460.

CONSULARIA CONSTANTINOPOLITANA

324. Crispo III et Constantino III

1. His conss. bellum Adrianopolitanum die V non. Iul. (p. 232).

КОНСТАНТИНОПОЛСКИ ЛЕТОПИСИ

324.[1] По време на консулите Крисп, за трети път, и Константин, за трети път

1. По време на тези консули станала битка[2] при Адрианопол на 3 юли.

---

[1] Цифрите пред заглавнето означават съответните години. [2] Става дума за битката между Константин I и Лициний през 324 г.

334. Optato et Paulino

1. His conss. Sarmatae servi universa gens dominos suos in Romaniam expulerunt. (p. 234).

350. Sergio et Nigriniano

1. His conss. Constans occisus est in Galliis a Magnentio et levatus est Magnentius die XV kal. Febr.

2. Et Vetranio apud Syrmium k. Mar. eo anno — — —. (p. 237).

376. Valente Aug. V et Valentiniano iuniore Aug.

1. His conss. victi et expulsi sunt Gothi a gente Unorum et suscepti sunt in Romania pro misericordia iussione Aug. Valentis. (p. 242).

377. Gratiano IIII et Merobaude

1. His conss. gens Gothorum, qui pro misericordia suscepti sunt, rebellaverunt adversus Romanos.

2. Ad quos expugnandos missi sunt comites cum militibus et pugnaverunt cum Gothis. (p. 242).

378. Valente VI et Valentiniano II

2. Et ipso anno profectus est Valens Aug. ex urbe ad fossatum die III id. Iun., et pugna magna fuit cum Romanis et Gothis miliario XII ab Hadrianopoli die V id. Aug. Ex ea die Valens Aug. nusquam apparuit.

3. Et toto anno per diocesim Trachiarum et Scythiae et Moesiae Gothi habitaverunt simul et eas praedaverunt: deinde usque ad portas urbis Constantinopolitanae venerunt. (pp. 242—243).

334. По време на консулите Оптат Павлин

1. По време на тези консули цялото племе сармати-роби прогонило своите господари в Румъния[1].

350. По време на консулите Сергий и Нигриниан

1. По време на тези консули Констанс бил убит в Галия от Магненций и Магненций бил обявен за император на 18 януари,

2. а Ветранион—в Сирмиум на 1 март, същата година[2] — — —.

376. По време на консулите император Валент, за пети път, и император Валентиниан Млади

1. По време на тези консули готите били победени и изгонени от племето хуни и поради състрадание по заповед на император Валент били приети в Румъния.

377. По време на консулите Грациан, за четвърти път, и Меробауд

1. По време на тези консули племето готи, което било прието поради състрадание, въстанало срещу римляните.

2. За да бъдат подчинени, били изпратени военачалници с войници и те се сражавали с готите.

378. По време на консулите Валент, за шести път, и Валентиниан, за втори път

2. През същата година, на 11 юни, император Валент заминал от столицата при войската. А на 9 август станала голяма битка между римляните и готите на 12 мили от Адрианопол. От този ден император Валент не се явил никога.

3. Цяла година готите живели в диоцеза Тракия, в Скития и Мизия и същевременно ги ограбвали. После те достигнали чак до вратите на град Константинопол.

[1] За това събитие вж. *Амиан Марцелин*, XVII, 12 сл. (тук стр. 118 сл.) Под Румъния се разбират източнобалканските земи на Римската империя, южно от Дунава. [2] За тия събития вж. *Евтропий*, X 10,2 (тук стр. 188); *Аврелий Виктор*, 41,26 (тук стр. 96).

379. Ausonio et Olibrio

1. His conss. levatus est Theodosius Aug. ab Augusto Gratiano die XIIII kal. Feb. in civitate Syrmium.

2. Ipso anno multa bella Romani cum Gothis commiserunt.

3. Deinde victoriae nuntiatae sunt adversus Gothos, Alanos atque Hunos die XV k. Dec. (p. 243).

379. По време на консулите Авзоний и Олибрий

1. По време на тези консули император Грациан обявил Теодосий за император в град Сирмиум на 19 януарий.

2. В същата година римляните водили много сражения с готите.

3. После, на 17 ноември, били известени победи над готи, алани и хуни.

381. Syagrio et Eucherio

1. His conss. ingressus est Aithanaricus rex Gothorum Constantinopolim die III id. Ian.

2. Eodem mense diem functus idem Aithanaricus VIII kal. Feb. (p. 243).

381. По време на консулите Сиагрий и Евхерий

1. По време на тези консули, на 11 януарий, Атанарих[1], кралят на готите, влязъл в Константинопол.

2. На 25 същия месец този Атанарих умрял.

382. Antonio et Syagrio

2. Ipso anno universa gens Gothorum cum rege suo in Romaniam se tradiderunt die V non. Oct. (p. 243).

382. По време на консулите Антоний и Сиагрий

2. В същата година, на 3 октомври, цялото готско племе с краля си се предало в Романия.

[1] За пристигането на Атанарих в Константинопол вж. по-подробния разказ на *Йорданес*, История на готите, 142—144, тук стр. 350, *Павел Дякон*, Римска история, XI, 15, тук стр. 406.

XXI. МАГНУС ФЕЛИКС ЕНОДИЙ

Енодий е роден в Галия, вероятно в гр. Арелате (дн. Арл във Франция), към 473/4 г., а е починал в гр. Тицинум (дн. Павия в Италия) на 17 юли 521 г. Той произхождал от беден знатен род. Останал сирак твърде малък, той прекарал до шестнадесетата си година в Лигурия, където получил солидно реторическо и литературно образование. Към 493 г. бил ръкоположен за дякон. По-късно той преминал на служба към Миланската църква, където до 513 г. изпълнявал секретарска длъжност при тамошния епископ. Вероятно в 514 г. Енодий станал епископ на гр. Тицинум. В 515 г., и за втори път в 517 г., той бил глава на посолството, изпратено в Цариград от папа Хормизда, за да се отстранят разногласията между източната и западната църква. Енодий взел живо участие в църковните спорове по онова време.

Покрай многото писма до разни лица, речи и други произведения, Енодий написал и съчинението: Panegyricus dictus clementissimo regi Theodorico. То представлява реч, произнесена или по-скоро написана в 507 г. от благодарност към Теодорих поради заслугите му към църквата. Въпреки надутия и мъгляв стил похвалното слово е важен исторически извор за прабългарите. В него са дадени едни от най-ранните споменавания за българите и за борбите им с Теодорих.

Главните ръкописи, в които е запазено „Похвалното слово“, са: Bruxellensis 9845—9848 (B), от IX в., Vaticanus 129 (C), от XIV в., Lambetanus 325 (L), от X в., Ottobonianus 687 (O), от XIII в., Vindobonensis 745 (P), от XV в.

ИЗДАНИЯ: Критично издание на „Похвалното слово“ е дадено от *Er. Vogel*, Magni Felicis Ennodi opera, MGH, AA, VII, Berolini 1885. Извадките от текста на Похвалното слово са взети от това издание.

КНИЖНИНА: *Benjamin*, Ennodius, PWRE, V, кол. 2629—2633, п. 4. — *W. Wattenbach*, Deutschlands Geschichtsquellen im Mittelalter, Berlin 1893, I, стр. 72. — *W. S. Teuffel's* Geschichte der römischen Literatur, bearbeitet von W. Kroll und F. Skutsch, III, VI Aufl., Leipzig—Berlin, 1913, стр. 480—483.

MAGNI FELICIS ENNODI

PANEGYRICUS REGI THEODORICO

De Bulgarorum virtute

V. Sed quid faciam, cui fecunda actuum tuorum seges occurrit, ubi universa eligentem superant? Nescio quas aristas horreis inferam, quas relinquam. Stat ante oculos meos Vulgarum ductor libertatem dextera tua adserente prostratus, nec extinctus, ne periret monumentis, nec intactus, ne viveret adrogantiae, in gente indomita domesticus adstipulator superfuturus roboris tui. Qui si sufficiens leto vulnus excepisset, personam viceras; quod in luce substitit, submisit originem. Haec est natio, cuius ante te fuit omne quod voluit, in qua titulos obtinuit qui emit adversariorum sanguine dignitatem, apud quam campus est vulgator natalium — nam cuius plus rubuerunt tela luctamine, ille putatus est sine ambage sublimior, — quam ante dimicationem tuam non contigit agnovisse resistentem, quae prolixis temporibus solo bella consummavit excursu. Hos non montanae strues, non fluminum obiectio, non negati egestas alimenti in artum necessitatis lege continuit, dum credunt satis esse ad delicias equini pecoris lac potare. Quis ferat adversarium, qui pernicis iumenti beneficio currit et pascitur? Quid quod et illis animalibus indicunt studiose famis patientiam, per quae esuriem vitare didicerunt? Quemadmodum fit, ut ieiunae cornipedis sessor visceribus cibos extrahat, quos illa ne conderet, diligentia instruente prospexit? His ante mundus pervius esse credebatur: nunc

МАГНУС ФЕЛИКС ЕНОДИЙ

ПОХВАЛНО СЛОВО ЗА КРАЛ ТЕОДОРИХ

За храбростта на българите

V. Но какво да правя аз, пред когото се изпречва [такава] изобилна жътва от твои дела, че всичко ме възспира да направя избор? Не зная кои класове да прибера в житницата, кои да изоставя. Пред очите ми е вождът на българите[1], повален от десницата ти, която защищава свободата. Той не бе убит, за да не изчезне за историята, но той не остана и непокътнат, за да не проявява по-нататък дързост и за да остане там, в своето непобедимо племе, жив свидетел на твоята сила. Ако той беше получил смъртоносна рана, ти щеше да победиш човека, а като остана жив, той си унизи потеклото. Това е народът, който преди тебе имаше всичко, което е пожелавал; народ, у който този е придобивал титли, който е купувал благородството си с кръвта на неприятеля, у който бойното поле прославя рода, понеже у тях се смята без колебание за по-благороден оня, чието оръжие е било повече окървавено в сражение; те са народ, комуто преди битката с тебе не се е случвало да срещне противник, който да му устои, и народ, който дълго време е извършвал войните си само с набези. Тях не са поставяли в затруднение, както трябва да се очаква, нито планинските масиви, нито изпречилите се реки, нито липсата на храна, понеже смятат, че е достатъчно удоволствие да пият кобилешко мляко. Кой би устоял срещу противник, който се носи и храни от своето бързо животно? А какво ще кажете за това, че те са приучили грижливо към издържливост на глад и тези животни, благодарение на които умеят да избягват глада? По какъв начин ездачът извлича из вимето на гладното животно храна, която той, вòдим от съобразителността, се е погрижил то да не крие? По-рано вярваха, че светът е открит за тях, сега смятат, че за тях

---

[1] Това е едно от най-ранните споменавания на „българите". Срв. *Златарски*, История, I, 1, стр. 36—37.

illam sibi tantum orbis partem interclusam aestimant, quam tueris. (pp. 205_{25}—206_{3}).

XII. Sed ecce rursus post quietem solidam ad acies verba revocamus: iterum ad se tuba vocat eloquium. Sermiensium[a] civitas olim limes Italiae fuit, in qua seniores domini excubabant, ne coacervata illinc finitimarum vulnera gentium in Romanum corpus excurrerent. Haec postea per regentium neglectum in Cepidarum iura concessit, unde cottidiana insultatio et inconposita legationum frequentia mittebatur. Urebant animum principis dolosi blandimenta conmenti et circa alios Gepidas, quorum ductor est Gunderith, intempestiva Traserici familiaritas. Credebas in tua iniuria perire, quia diu licebat Italiae possessionem te dominante retineri, nec sufficiebat consolatio, quod eam tu non perdideras, cum inmensus esset dolor, cur illam retentator non inter dominationis tuae exordia reddidisset. Minui aestimas quod non crescit imperium. Postquam tamen liquido Traserici patuere conmenta, Gothorum nobilissimos Pitzia Herduic et pubem nullis adhuc dedicatam proeliis destinasti, ut si oblatis pactionibus adquiesceret, semel invasa[b] locorum potiretur arbitrio. Sed usus inconstantis felicitati tuae obsecutus est: fugit sponte aliena et sine impulsi exercitus tui deseruit quod debebat. Continuo Pitzia, qui et de te eventus utiles sumpserat et consi-

е затворена само тази част от земята, която ти пазиш.

XII. Но след като се отклонихме доста много, ето отново връщаме словото си към бойното поле: бойната тръба повторно призовава към себе си красноречието. Областта на Сирмиум беше някога гранична земя на Италия. На това място по-предишните императори бдяха, да не би оттам да се изсипят върху римската държава съсредоточените удари на съседните племена. По-късно поради небрежността на управниците тя премина под властта на гепидите[1], откъдето всекидневно идваха предизвикателства и се изпращаха безразборно често посолства. Съблазнителните и хитри замисли на Тразерих[2] и ненавременната му интимност към другите гепиди, чийто вожд е Гундерит, измъчваха владетеля. Ти смяташе, че загиваш поради неправдата, извършена спрямо тебе, защото това владение на Италия можеше да се задържи дълго, ако ти я управляваше. И за тебе не беше достатъчно утешение, че не ти го беше загубил, тъй като мъката ти беше огромна, загдето незаконният му обладател[3] не ти го бе върнал в началото на твоето царуване. Ти смяташ, че държавата се намалява, щом не расте. Все пак, след като замислите на Тразерих станаха ясни, ти предостави на най-благородните готи—Пиция[4], Хердуик и на младежта, невлязла досега в никакви битки, ако са съгласни с предложените условия, да навлязат в тези места и да ги владеят по своя воля. Но непостоянният характер на Тразерих подпомогна твоето щастие: той избяга поради друга причина и без да дочака удара на твоята войска, изостави това, което дължеше[5]. Веднага Пиция, който беше постигнал и за тебе добри резултати, а и преценяваше важността на

a) Sirmiensium *p*. b) inuasa *B*, invaso *ceteri*.

[1] За гепидите вж. стр. 65, бел. 8. Под властта на гепидите по това време се намирала областта около Сирмиум, дн. Сремска Митровица, и Сингидунум, дн. Белград. Вж. *Diculescu*, Die Gepiden. Forschungen zur Geschichte Daziens im frühen Mittelalter und zur Vorgeschichte des rumänischen Volkes, Halle 1922. [2] След оттеглянето на готите от Панония и завземането на областта на Сирмиум от страна на гепидите гепидската държава се разделила, както изглежда, на две части. В Сирмиум управлявал Траустила, а след него (504 г.) — неговият син Тразерих. По същото време ония гепиди, които останали в предишните си поселища, се намирали под управлението на Гундерит. Тук става дума за войната в 504 г. на обединените гепиди срещу остготите начело с Теодорих. Срв. *Schmidt*, Die Ostgermanen[2], стр. 533—534. [3] Сиреч Тразерих. Вж. тук, бел. 2. [4] Пиция е знатен гот, който предвождал изпратената от Теодорих войска срещу гепидите. Срв. *Йорданес*, История на готите, 300. [5] В действителност Тразерих не се оттеглил без бой, а напротив, бил надвит в упорито сражение. Срв. *Йорданес*, История на готите, 300.

liorum momenta librabat, non adquisitam esse terram credidit sed refusam, nec rapinis ut lucrativa populatus est, sed dispensationibus servavit ut propria. Quibus ibi ordinationem moderantibus per foederati Mundonis adtrectationem Graecia est professa discordiam, secum Vulgares suos in tutela deducendo, quibus inter Martios conflictus castelli vice usa minitatur. Tunc Mundo credens ad praesidium sufficere, si cohortes tuae quid pateretur agnoscerent, pernicibus nuntiis periculi sui fidem conmisit, qui ante defensores inire pro partibus suis conspexit certamina, quam moliri didicisset. Ut tamen eminus Pitzia indomitam Vulgarum iuventutem speculatus est, ardentes adulescentium impetus potioribus verborum armavit incendiis: „Meministis, socii, cuius ad haec loca conmeastis imperio. Nemo absentes credat regis nostri oculos, pro cuius fama dimicandum est. Si caelum lancearum imber obtexerit, qui fortius telum iecerit non latebit. Ferro pectora inmergite, ut veniat de horrore vitae spes manifesta victoriae. Credo regii testem roboris iam defunctum nec superesse qui illis quem habeamus dominum consueverat indicare. Aut forte gentem nostram dedignantur aestimare de principe? Intellegant ab eo fluxisse quod gerimus, nec liceat illis, quod rector noster transmisit ad originem, uni tantum debere personae". Haec eloquia lituis conmutavit: continuo ut adsolet ater nimbus tectis crepitantibus procellarum mugire discursu, sic se praecipitem plebs Martis inmiscuit. Incerta diu conflictus lance titubavit, dum par ex utroque latere pugnandi surrexisset asperitas. Concurrebant duae nationes, quibus nunquam inter gladios fuga subvenerat. Mira-

решенията, не сметна, че земята е новопридобита, но че е възвърната, и не я опустоши с грабежи като чужда, а я запази като своя земя за раздаване. Когато уреждаха там управлението, Гърция[1] прояви враждебност поради намесата на федерата Мундо[2], като привличаше за защитата си своите българи[3], с които заплашва при военни сблъсквания като с преден укрепен пост. Тогава Мундо, преди да беше научил, че защитниците замислят сражение, видя, че го започват за своя сметка, и затова сметна, че ще бъде достатъчно защитен, ако твоите кохорти узнаят в какво затруднение се намира самият той, та повери на бързи вестители истината за опасното си положение. А Пиция, щом съзря отдалече буйната българска младеж, подсили пламенния устрем на своите младежи с още по-пламенни слова: „Вие помните, другари, по чия заповед сте дошли в тези места. Никой да не смята, че не ни гледа нашият крал, за чиято слава трябва да се сражаваме. Дори ако дъжд от копия покрие небето, не ще остане скрит за него този, който е запратил по-силно копието си. Обвийте сърцата си с желязо, та от ужаса, на който се излага животът, да възсияе надеждата за победа. Вероятно свидетелят[4] на могъществото на нашия крал е умрял и не е вече жив този, който беше свикнал да им съобщава какъв господар имаме. Или може би те не желаят да преценяват нашия народ по нашия крал? Нека разберат, че това което вършим, е по негов почин, и нека не им бъде позволено да приписват само на едно лице това, което е преминало от нашия владетел в кръвта на целия ни народ". Бойни сигнали смениха тия слова. Тогава, както обикновено черният облак загърмява, а къщите заскърцват от развилнялата се буря, така стремглаво се хвърлиха веднага едни срещу други бойците. Дълго време изходът на сражението се колеба върху несигурните везни на победата, понеже и двете страни проявиха еднакво ожесточение в битката. Сблъскваха се два народа, на които бягството никога не беше помагало във време на сражение. И го-

[1] С името Гърция тук е обозначена Източната римска империя. [2] В началото на VI в. Мундо, по произход гот или гепид, създал в Горна Мизия едно малко княжество, откъдето ограбвал съседите. Притиснат от Сабиниан, в най-отчаяния момент, когато мислел да се предава, Пиция неочаквано го спасил и го накарал да стане федерат на Теодорих. Срв. *Йорданес*, История на готите, 300, тук стр. 367, *Marcell Comes* под 505 г., тук стр. 313. Вж. *Schmidt*, Die Ostgermanen^2, стр. 534. [3] Вж. и стр. 302, бел. 1. [4] Сиреч вождът на българите (вж. тук стр. 299).

tae sunt mutuo, sui similes inveniri et in humano genere vel Gothos resistentem videre[a] vel Vulgares. Interea dum anceps esset fortuna certaminis et pinnatae mortes sibi aethera vindicarent, superavit nostri memoria principis, dum agerent, ut singulorum apud eum merita campus adsereret. Versa est in fugam natio punita gravius, quod evasit. Tellus tremuit concussione cornipedum. Cum ingenti lamentatione properabant, postquam viderunt non esse se dubios de salute. Caeli arbiter deus, munera conlata multiplica! Illi numquam dubii de triumphis, illi quos suspexit universitas perditis bellorum signis et perculsi incolumitate discedunt, terque et quater beatos esse clamitantes quos oppetere contigisset. Quid strages militum revolvam et Sabiniani ducis abitionem turpissimam, cum a ratione dividatur retexere exterminatis patrociniis quid evenerit indefenso? Tunc ne videretur celebrandus saeculis Pitzia non tam militasse gloriae quam cupiditati, liquit feris aut avibus campi laborem, cum ieiunum militem opulentis detrahere cadaveribus nihil iuberet. Sed haec quibus linguis sufficienter explicanda sunt? Qua poterunt facundiae dote reserari? Diu tu vicisti in universis congressibus (tuis)[b], nunc incipiens in obsequio habere victores. Interea ad limitem suum Romana regna remearunt: dictas more veterum praecepta Sermiensibus[c], de suis per vicinitatem tuam. dubitant qui hactenus nostra tenuerunt. (pp. 210_{22}—211_{34}).

тите и българите са учудени, че се намират люде, подобни на тях, и че виждат всред човешкия род противник, равен на себе си. Между това, докато съдбата на сражението не беше решена и крилатата смърт властвуваше над бойното поле, надви мисълта за нашия вожд: и тогава всеки войник се стараеше бойното поле да свидетелствува за заслугите му пред него. Обърнат беше в бягство българският народ, и с това, че се спаси, бе наказан по-тежко. Разтърсвана от копитата на конете, земята затрепери. След като видяха, че са вън от всякаква опасност, те, вайкайки се силно, продължиха да се движат бързо. Боже, небесни съднико, умножи дадените в изобилие дарове! Те, които никога не се съмняваха в победата си и на които се учудваше светът, сега се оттеглят, след като загубиха бойните си знамена, и, смутени от това, че са оцелели, се провикват, че са много по-щастливи ония, на които се бе паднало да загинат. Защо да припомням избиването на войниците и позорното оттегляне на вожда Сабиниан[1], когато нямам намерение да разказвам какво се е случило с един незащитен човек, след като е била отстранена военната му защита? Тогава Пиция, за да не бъде заклеймяван от поколенията, че е воювал не толкова за слава, колкото за алчност, предостави на зверовете и на птиците да довършат работата на бойното поле, макар нищо да не му повеляваше да оттегли алчния войник от богатите трупове. Но чий език може да разкаже това задоволително? Какъв дар на красноречие ще му е нужен, за да започне? Ти[2] дълго време си побеждавал лично във всички свои сражения, а сега почваш да имаш под заповедите си победители. Между това римското царство си възвърна своите граници: ти заповядваш сега на сирмийците по обичая на древните императори. Тези, които досега владееха наши земи, вече не са сигурни за своите поради съседството си с тебе[3].

a) uidere *Hartel*, audere *libri*. b) tuis *om. Bd*. c) sirmiensibus *V*.

[1] Касае се за сражението при Маргус в 505 г. между византийската войска начело със Сабиниан и войската начело с Мундо. (Срв. *Йорданес*, История на готите, 300; тук стр. 367. Войската на Сабиниан, в която участвували около 10 000 души, повечето федерати българи, претърпяла поражение. Срв. за събитията *Marcell. Comes* под 505 г., тук стр. 313, *Schmidt*, Die Ostgermanen[2], стр. 349, *Stein*, Histoire II, стр. 146. Споменатият Сабиниан, по това време началник на войските, е син на известния римски пълководец Сабиниан, наречен Магнус. Вж. стр. 311, бел 2. [2] Сиреч Теодорих Велики. [3] Тук Енодий прави намек за победата, която Теодорих спечелил над гепиди и българи.

XXII. КАСИОДОР СЕНАТОР

Касиодор, прочут държавник в остготското кралство, бил роден към 490 г. Той произхождал от знатно семейство. Служебната си кариера започнал като съветник при баща си, който заемал поста praefectus praetorio. Когато вероятно в 507 г. Касиодор произнесъл публично похвално слово в чест на Теодорих, последният му дал, макар и да бил още млад, важната длъжност квестор и го направил свой таен секретар. Добре запознат с римското право и администрация, Касиодор оказал големи услуги за изграждането на остготското кралство, като се грижел да се запази римската култура и мирното съжителство между готи и римляни. В 514 г. той станал консул, наскоро след това получил званието патриций, а в 526 г. заел високия сан магистър на ведомствата. След смъртта на Теодорих, при Амаласунта, той бил същински пръв министър и имал голямо влияние върху държавните работи. В 533 г. заел най-високата длъжност в държавата — praefectus praetorio. Към 540 г. Касиодор се оттеглил от светския живот в основания от него манастир Vivarium в Калабрия, гдето починал около 583 г.

От неговите съчинения, които били широко разпространени в средновековието, за нас имат значение следните две: 1. Chronica, която съдържа сухи хронологически данни и исторически бележки от Потопа до 519 г. от н. е. Събраните тук сведения са извлечени от Ливий, Ауфидий Бас, Викторий Аквитан, Хиероним, Проспер, Евтропий, от Chronicon paschale. 2. Variae — в 12 книги, започнати през последните години на Теодорих. Това съчинение представлява сборник от официални документи и формули и дава ценни сведения за управлението на Теодорих и неговите приемници. Освен това Касиодор е написал няколко други съчинения с богословско съдържание.

В хрониката на Касиодор Сенатор са дадени сведения за варварски нашествия в Балканския полуостров през III—IV в., а в писмата намираме данни за българите от началото на VI в.

Касиодоровата Chronica е запазена в ръкописите: Parisinus 4860 (P), от X в., Monacensis 14613 (M), от XI в. Съчинението Variae се пази в по-голям брой ръкописи, най-важни от които са Bruxellensis 10018 (B), от XII в., Flor. Laurentianus 16 sin. 11 (E), от XIV в., и др.

ИЗДАНИЯ: *Th. Mommsen,* Cassiodori Senatoris Chronica MGH, AA, XI, 1, Berolini 1893, стр. 109—161; *Th. Mommsen,* Cassiodori Senatoris Variae, MGH, AA, XII, Berolini 1824, стр. 3—385. Дадените тук извадки са направени по тези издаиия.

КНИЖНИНА: *W. Wattenbach*, Deutschlands Geschichtsquellen im Mittelater, I, Berlin 1893, стр. 67—72. — *W. S. Teuffel's* Geschichte der römischen Literatur, berbeitet vom. W. Kroll und F. Skutsch, III, VI Aufl., Leipzig—Berlin 1913, стр. 494—500. — *Hartmann*, Cassiodorus, PWRE, III, кол. 1672—1676. — *B. Altaner*, Patrologie, Freibur im Breisgau 1938, стр. 315—316.

CASSIODORI SENATORIS

A. CHRONICA

252. Gallus et Volusianus

Decius cum filio suo in Abritto Thraciae loco a Gothis occiditur. (p. 147).

263. Albinus et Maximus

His. conss. Graecia Macedonia Pontus Asia depopulata per Gothos, aliasque provincias barbarorum quassavit inruptio. (p. 148).

271. Valerianus et Bassus

His conss. Claudius barbaros vastantes repellit et Sirmi moritur. (p. 148).

278. Probus II et Paternus II

His conss. inter Constantinopolim et Heracliam Aurelianus occiditur. (p. 148).

285. Diocletianus et Aristobolus

His conss. Probus apud Sirmium tumultu militari in turre quae vocatur Ferrata occiditur. (p. 149).

КАСИОДОР СЕНАТОР

А. ХРОНИКА

252. Гал и Волузиан[1]

Готите убили Деций[2] и неговия син в тракийското селище Абрит.

263. Албин и Максим

По време на тези консули готите опустошили Гърция, Македония, Понт и Азия[3]. Варварското нахлуване разтърсило и други провинции.

271. Валериан[4] *и Бас*

По време на тези консули Клавдий[5] прогонил варварите, които вършели опустошения, и умрял в Сирмиум.

278. Проб, консул за втори път[6], *и Патерн, консул за втори път.*

По време на тези консули между Константинопол и Хераклея бил убит Аврелиан[7].

285. Диоклетиан и Аристобул[8]

По време на тези консули бил убит Проб при един военен бунт в кулата при Сирмиум, която се наричала Ферата[9].

---

[1] Тия имена са на консулите през съответните години. Цифрите пред имената им означават самите години. [2] Убийството на имп. Деций (249—251) е станало в 251 г. [3] Готите преминали Хелеспонт и са опустошили Мала Азия в 262 и 264 г. [4] Името на консула е Аврелиан (касае се за имп. Аврелиан). [5] Става дума за имп. Клавдий II (268—270) и за успешните му действия срещу готите. Той е умрял не в 271, а в 270 г. [6] Имп. Проб е бил за трети път консул заедно с Патерн за втори път през 279 г. [7] За това събитие срв. *Евтропий*, IX 15,1 (тук стр. 85). Аврелиан е умрял в 275 г. [8] В 285 г. Диоклетиан е бил консул за втори път заедно с Аристобул. [9] За това събитие срв. *Евтропий*, IX 17, 2—3 (тук стр. 86). Имп. Проб е бил убит в 282 г.

287. Diocletianus II et Maximianus

His conss. Numerianus occiditur. Carinus apud Margum proelio victus interiit. (p. 149).

287. Диоклетиан, консул за втори[1] път, и Максимиан

По време на тези консули бил убит Нумериан. Карин загинал, победен в сражение при Маргус[2].

332. Pacatianus et Hilarianus

His conss. civitas, quae prius Byzantium dicta est, mutato nomine a Constantino Constantinopolis dedicatur. (p. 151).

332. Пакатиан и Хилариан

По време на тези консули било променено името на града, който по-рано се наричал Византион, и по името на Константин[3] бил наречен Константинопол.

377. Gratianus III et Merobaudes

Gothi diffunduntur in Thracia. (p. 153).

377. Грациан, консул за четвърти път, и Меробауд

Готите залели Тракия.

378. Valens VI et Valentinianus II

His conss. a Gothis in Thracia Valentis trucidatur exercitus. Ipse quoque imperator incensa domo, ubi se occultaverat, igne combustus est. (p. 153).

378. Валент, консул за шести път, и Валентиниан, консул за втори път

По време на тези консули готите унищожили в Тракия войската на Валент[4]. И самият император бил изгорен, като била запалена къщата, в която се бил скрил.

382. Antonius et Siagrius

His conss. Athanaricus rex Gothorum Constantinopolim venit ibique vitam exegit. (p. 153).

382. Антоний и Сиагрий

По време на тези консули кралят на готите Атанарих дошъл в Константинопол и там завършил живота си[5].

442. Dioscorus et Eudoxius

His conss. Hunni Thracias et Hillyricum saeva populatione vastarunt. (p. 156).

442. Диоскор и Евдоксий

По време на тези консули хуните опустошили жестоко Тракия и Илирик.

444. Theodosius XVIII et Albinus

His conss. Attila rex Hunnorum Bledam fratrem et consortem in regno suo perimit eiusque populos sibi parere compellit. (p. 156).

444. Теодосий, консул за осемнадесети път, и Албин

По време на тези консули хунският цар Атила погубил своя брат и съвластник Бледа и принудил народите му да се подчиняват нему.

---

[1] Трябва да се чете не „втори“ а „трети“ път. [2] Нумериан и Карин били синове на имп. Кар (вж. стр. 77, бел. 8). Срв. за събитията *Евтропий,* IX 20, 1—2 (тук стр. 86). Нумериан е бил убит в 284 г., а Карин — в 285. [3] По името на Константин I (306—337). Преименуването на града станало в 330 г. [4] Имп. Валент (364—378). Това са събитията от готската война в Тракия. Валентиниан е Валентиниан II. [5] Атанарих е бил приет бляскаво от имп. Теодосий I на 11. I. 381 г.

504. Caetheus v. c. cons.

Hoc cons. virtute dn. regis Theoderici victis Vulgaribus Sirmium recepit Italia. (p. 160).

504. Преславният Цетей[1] — консул

По време на този консул, благодарение на храбростта на господаря крал Теодорих[2], българите били победени, и Италия си възвърнала Сирмиум[3].

B. VARIAE

1. Senatui urbis Romae Athalaricus rex

a. 526 fin.

VIII. 10, 1. Habetis, patres conscripti, unde glorioso principi gratiam referre debeatis, quando praecelso viro Toluin et nostra affinitate fulgenti vestri ordinis contulimus dignitatem. Auctus est enim pacis genius de ferri radiantis ornatu nec discincta iacet toga iam procinctualis effecta. Ante vobis contulimus honores, sed nunc ipsam ereximus dignitatem. Per omnes est nimirum splendor refusus, quem praesens potest habere patricius: quando illa est natura purissimi luminis, quae relucet et proximis. 2. Sed quamvis sit vobis notissimus candidatus, qui domni avi nostri tam claris ac diuturnis adhaesit obsequiis, tamen iuvat illa repetere, quae constat ad institutoris eius gloriam pertinere. 3. Primum, quod inter nationes eximium est, Gothorum nobilissima stirpe gloriatur. Qui mox inter parentes infantiam reliquit, statim rudes annos ad sacri cubiculi[a] secreta portavit, agens non ut aetas, sed ut locus potius expetebat. Nam licet omnia regum obsequia cautela peragenda sint, illic tanto amplius timoris adquiritur, quanto proximus plus habetur. Arduum nimis est meruisse principis secretum, ubi si quid cognoscitur prodi, vel ab alio formidatur. Has procellas moderator sui sine offensione

В. РАЗЛИЧНИ ПИСМА

1. Крал Аталарих до сената на град Рим

[края на 526]

VIII. 10, 1. Сенатори, вие знаете защо трябва да се отблагодарите на славния владетел[4], когато ние въздигнахме в званието сенатор високопоставения и блестящ поради близостта си с нас Толуин[5]. Тъй геният на мира бе украсен и с бляскав меч и тогата, дадена на войн, не стои зле. По-рано вас удостоихме с почести, а сега въздигнахме самото (сенаторско) звание. И наистина блясъкът, който новият патриций може да има, се е разлял върху всички ви, понеже такова е естеството на чистата светлина, която блести и за околните. 2. Но, ако и да ви е твърде добре известен кандидатът, който толкова славно и продължително служи на владетеля[6], наш дядо, все пак приятно е да припомним това, което явно се отнася до славата на неговия[7] наставник. 3. Най-напред, което се цени най-много от народите, Толуин се слави с най-знатен готски произход. След като прекара при родителите си своята детска възраст, той, още юноша, постъпи веднага в канцеларията на двореца и служеше по-скоро както изискваше мястото, а не възрастта. Защото, ако и да е необходимо всички царски служби да се извършват предпазливо, особено тук се изисква толкова по-голяма предпазливост, колкото служителят се смята по-близък на владетеля. Твърде трудно е да спечели някой доверието на царя, при когото и той трепери, ако се узнае, че нещо се издава от другиго. Толуин, който се владееше, премина невредим през тези

a) cubilis *NHGI*, cublis *T*.

[1] Името на консула е Cethegus. [2] Теодорих Велики (493—526). [3] За тия събития срв. *Енодий* XII (тук стр. 302, бел. 1. [4] Сиреч Теодорих Велики. Писмото е от края на 526 г., когато Аталарих, внук на Теодорих Велики, приел властта над остготите в Италия. [5] Толуин е известен остготски пълководец. [6] Загатва се за Теодорих Велики. [7] Сиреч на Теодорих Велики.

transmisit, carus summatibus, collegis semper acceptus, ut iam tunc magnae felicitatis videretur esse praesagium gratiam meruisse cunctorum. 4. Cuius ut coepit aetas adulescere tenerique anni in robustam gentis audaciam condurari, ad expeditionem directus est Sirmensem[a]: ut quod ab illo Martio viro verbis didicerat, in camporum libertate monstraret. Egit de Hunnis[b] inter alios triumphum et emeritam laudem primis congressibus auspicatus neci dedit Bulgares[c] toto orbe terribiles. Tales mittunt nostra cubicula[d] bellatores: sic paratae sunt manus, ubi exercetur animus. (pp. 239_{11}—240_{4}).

бури, ценен от благородниците, винаги обичан от колегите. Така че благоволението на всички, които той беше спечелил, му предвещаваше явно още тогава голямо щастие. 4. Когато започна да възмъжава и от нежен юноша започна да става мъж, надарен с несломимата смелост на [готското[племе, Толуин бе определен да участвува в сирмийския поход[1], за да покаже на бойното поле това, което беше научил на теория от прочутия воин[2]. Толуин победи между другите народи и хуните и като спечели в първите сражения слава, унищожи страшните по целия свят българи. Такива войни създава нашият дворец[3], така са подготвени ръцете, когато се калява духът.

2. *Cypriano v. i. Patricio Athalaricus rex*

c. a. 527

XIII. 21, 1. Licet propriis frequenter honoribus et germani tui fueris dignitate laudatus, tamen, quia natura bonorum non expenditur cum refertur, quasi ad indictum revertimur, de quo iam praeconia multa sonuerunt. — — — 2. — — — Cursus annorum laudis tibi procurat augmentum. Senescis quidem corpore, sed laude iuvenescis. Merito tibi prolixior aetas optatur, in quo fama semper robustior invenitur. 3. Habuisti sub divae memoriae avo nostro in utraque parte laudatas semper excubias. Vidit te adhuc gentilis Danuvius bellatorem: non te terruit Bulgarum globus, qui etiam nostris erat praesumptione certaminis obstaturus. Peculiare tibi fuit et renitentes barbaros aggredi et conversos terrore sectari. Sic victoriam Gothorum non tam numero quam labore iuvisti. (p. 252_{1-16}).

2. *Крал Аталарих до светлейшия патриций Киприан*

[ок. 527 г.].

VIII. 21, 1. Ако и да си прославен с почестите, отдавани често лично на тебе[4], и с достойнството на брата си, все пак, понеже добрите неща по своето естество не губят от цената си, когато се преповтарят, ние се връщаме към тебе като към изтъкнат човек, за когото са звучали вече много хвалебствия. — — — 2. — — — Течението на годините се грижи да увеличи твоята слава. Ти наистина остаряваш тялом, но се подмладяваш в славата. Желаем ти заслужено по-дълъг живот, при който славата винаги се явява потрайна. През време на покойния наш дядо[5] ти си бил винаги похваляван, когато си заемал било гражданска, било военна служба. Варварският[6] Дунав те видя вече като войн: не те изплаши дружината българи, която с упоритостта си в сражението щеше да попречи дори на нашите[7]. На тебе бе присъщо и да нападаш враговете, когато се съпротивляват, и да ги преследваш, когато изплашени бягат. Така ти допринесе за победата на готите не толкова с броя на войниците, колкото с личната си храброст.

a) sirmiensem *A*. b) inimicis *T*. c) bulgaros *F*, burgares *K*, bugares *HGI*. d) cunabula *NMbKEFH. GI*, cubicula *BTZ*, *inc*. *Ma*.

[1] Отнася се до похода в 505 г. Вж. стр. 302, бел. 1. [2] Ново загатване за Теодорих Велики. [3] Тук се предпочита четенето cubicula. В противен случай изразът nostra cunabula би следвало да се преведе „нашите родни места“ или „нашата родина“. [4] Киприан бил римлянин, който всецяло се приобщил към остготите в Италия и взел участие в похода в Панония. Писмото се отнася към 527 г. [5] Сиреч Теодорих Велики. [6] Сиреч „готски“, с което се загатва за това, че областта край Дунава се смятала за родина на готите. [7] Срв. разказа на *Енодий* XII, тук стр. 301 и сл. (и стр. 302, бел. 1).

XXIII. КОМЕС МАРЦЕЛИН

Латинският хронист Марцелин произхождал от Илирик. Живял в Цариград през първите десетилетия на VI в. от н. е. Той бил секретар на Юстиниан преди последният да стане император (до 527). След това станал духовник и като такъв прекарал останалата част от живота си. Написал е съчинението De temporum qualitatibus et positionibus locorum, което е загубено, както и една хроника, в която се описват събитията от възцаряването на Теодосий (379) до 534 г. Продължението на хрониката — от 534 г. до 548 г., което е запазено, вероятно не е дело на Марцелин. При съставянето на хрониката си Марцелин е използувал Орозий, Хиероним, Генадий епископ Масилийски, Константинополски летописи и др. В хрониката му се намират редица сведения за готските и хунски нашествия в българските земи, за действия на българите от началото на VI в., за бунта на Виталиан, избухнал в дн. Североизточна България, за религиозни спорове из градовете в Тракия и Илирик по времето на имп. Анастасий I и др.

Хрониката на Марцелин е запазена в следните ръкописи: Sanct-Omerensis, №№ 697, 706 (S), от X или XI в., Tilianus №№ 638, 74 I (T), от края на VI в.

ИЗДАНИЯ: Хрониката на Марцелин е издадена критично от *Th. Mommsen,* Marcellini V. C. Comitis Chronicon, MGH, AA, XI, 1, Berolini 1893, стр. 37--108. Преведените тук откъси са дадени по това издание.

КНИЖНИНА: *W. Wattenbach,* Deutschlands Geschichtsquellen im Mittelalter, I, Berlin 1893, стр. 56; II, Berlin 1894, стр. 502. — *Th. Mommsen,* Hermes, XXIV, 1889, стр. 393. — *W. S. Teuffel's* Geschichte der römischen Literatur, bearbeitet von W. Kroll und F. Skutsch III, VI Aufl., Leipzig — Berlin, 1913, стр. 500—501, 504.

MARCELLINI COMITIS

A. CHRONICON

379 (VII indictione). Consulatu Ausonii et Olybrii

1. Theodosius „Hispanus" Italicae divi Traiani civitatis a Gratiano Augusto apud Sirmium tricensimus nonus post Valentis

КОМЕС МАРЦЕЛИН

А. ХРОНИКА

379 (VII индиктион)[1]. *По време на консулите Авзоний и Олибрий*

1. След смъртта на Валент император Грациан на 19 януари в Сирмиум провъзгласил за император Теодосий „Ис-

[1] Арабските цифри означават годината, а римските в скоби — годината на индиктиона.

interitum imperator creatus est XIIII kalendas Februarias, Orientalem dumtaxat rem publicam recturus, vir admodum religiosus et catholicae „ecclesiae propagator“ omnibusque Orientalibus principibus praeponendus, nisi quod Marcianum tertium post se principem imitatorem habuerit.

панец“[1] от Италика, града на божествения Траян, като тридесет и девети император, за да управлява само източната част на държавата. Той е бил твърде вярващ и „разпространител на православната вяра“. Той може да се постави над всички източни императори с изключение на Марциан[2], третия след него император, който му е бил подражател.

2. Halanos, Hunnos, Gothos, gentes Scythicas magnis multisque proeliis vicit. (p. 60_{16-22}).

2. [Теодосий] победил в много и големи битки скитските племена алани, хуни и готи.

381 (VIII). Eucherii et Syagrii

381 (VIII). По време на консулите Евхерий и Сиагрий

2. Athanaricus rex Gothorum, cum quo Theodosius imperator foedus pepigerat, Constantinopolim „mense Ianuario“ venit „eodemque mense“ morbo periit. (p. 61_{13-14}).

2. Готският крал Атанарих, с когото император Теодосий бил сключил договор, дошъл през месец януари в Константинопол и през същия месец умрял от болест.

382 (X). Antonii et Syagrii

382 (X). По време на консулите Антоний и Сиагрий

2. Eodem anno universa gens Gothorum Athanarico rege suo defuncto Romano sese imperio dedit „mense Octobrio“. (p. 61_{18-19}).

2. През същата година цялото готско племе, след смъртта на своя крал Атанарих, се подчинило на римската власт „през месец октомври“.

386 (XIV). Honorii Caesaris et Evodii

386 (XIV). По време на консулите цезар Хонорий и Еводий

1. Invasam princeps Theodosius ab hostibus Thraciam vindicavit „victorque cum Arcadio filio suo urbem ingressus est“. (p. 62_{1-3}).

1. Император Теодосий[3] защитил нападнатата от неприятели Тракия и „влязъл в столицата като победител заедно със сина си Аркадий“[4].

401 (XIV). Vincentii et Fravitae

401 (XIV). По време на консулите Винценций и Фравита

2. Maris Pontici superficies ita gelu frenata est, ut per triginta dies soluta tandem glacies instar montium per Propontidem superne portata decurreret. (p. 67_{1-4}).

2. Повърхността на Понтийското море[5] била така скована от студа, че освободеният най-после лед се носел като планини в продължение на 30 дни, влачен по Пропонтида[6].

422 (V). Honorii XIII et Theodosii X

422 (V). По време на консулите Хонорий за тринадесети и Теодосий за десети път

3. Hunni Thraciam vastaverunt. (p. 75_{15}).

3. Хуните опустошили Тракия.

[1] Имп. Теодосий I (379—395). [2] Имп. Марциан (450—457). [3] Сиреч Теодосий I (379—395). [4] Имп. Аркадий (395—408). [5] Черно море. [6] Мраморно море.

441 (VIIII). Cyri solius

1. Persae, Saraceni, Tzanni, Isauri, Hunni finibus suis egressi Romanorum sola vastaverunt.

2. Iohannes natione Vandalus magisterque militiae Arnigiscli fraude in Thracia interemptus est.

3. Hunnorum reges numerosis suorum cum milibus Illyricum irruerunt: Naisum, Singidunum aliasque civitates oppidaque Illyrici plurima exciderunt. (p. 80_{21-33}).

442 (X). Eudoxii et Dioscori

2. Bleda[a] et Attila fratres multarumque gentium reges Illyricum Thraciamque depopulati sunt. (81_{1-3}).

447 (XV). Ardaburis et Calepii

2. Ingens bellum et priore maius[b] per Attilam regem nostris inflictum paene totam Europam excisis invasisque civitatibus atque castellis conrasit.

4. Attila rex usque ad Thermopolim infestus advenit.

5. Arnigisclus magister militiae in ripense Dacia iuxta Utum amnem ab Attila rege viriliter pugnans plurimis hostium interemptis occisus est. (p. $82_{20-23,\ 28-33}$).

452 (V). Sporacii et Herculanii

2. Hoc tempore tres magni lapides e caelo in Thracia ceciderunt. (p. 84_{16-17}).

441 (VIIII). По време на консула Кир, без колега

1. Персите, сарацините, цааните[1], исаврите[2] и хуните излезли от своите граници и опустошили земите на римляните.

2. Йоан, по народност вандал, началник на войските, загинал в Тракия поради коварството на Арнегискъл[3].

3. Хунските царе с многохилядната си войска нахлули в Илирик и опустошили Ниш, Сингидунум и други градове, а също и твърде много селища в Илирик.

442 (X). По време на консулите Евдоксий и Диоскор

2. Братята Бледа и Атила, царе на много племена, опустошили Илирик и Тракия.

447 (XV). По време на консулите Ардабур и Калепий

2. Страшна война и по-голяма от предишната, наложена ни от цар Атила, разорила почти цяла Европа[4], като били нападнати и разрушени градове и крепости.

4. С нападенията си цар Атила дошъл чак до Термопол[5].

5. Арнегискъл, началник на войските, когато се сражавал храбро и погубил мнозина неприятели, бил убит от цар Атила в крайбрежна Дакия край реката Утус[6].

452 (V). По време на консулите Спораций и Херкуланий

2. По това време в Тракия паднали от небето три големи камъка.

a) bleda *T Iord.*, blaedla *S*, *Beda*, blaetla *U*, blaela *R*. b) peior renouatus *TUR fortasse recte.*

[1] За цаанците вж. стр. 233, бел. 11. [2] Племе, което е обитавало в източната част на Мала Азия, между Памфилия, Ликаония и Киликия, на север от Киликийския Тавър. [3] Арнегискъл, по народност гот, след убийството на вандала Йоан, който бил началник на войските в Тракия, бил назначен за негов заместник. Той паднал убит през 447 г. в Тракия в борба против Атила. [4] Става дума за балканските владения на Източната римска империя. [5] В текста стои Thermopolis. Смята се, че това име би могло да се тълкува като посочване за Термопилите. [6] Утус е дн. р. Вит.

469 (VII). Zenonis et Marciani

1. His consulibus caput Denzicis[a] Hunnorum regis Attilae filii Constantinopolim adlatum est. (p. 90_{6-9}).

479 (II). Zenonis Aug. III

1. Sabinianus Magnus Illyricianae utriusque militiae ductor creatus curiam fragilem conlapsumque iustum rei publicae censum vel praepaventem fovit vel dependentem tutatus est. Disciplinae praeterea militaris ita optimus institutor coercitorque fuit, ut priscis Romanorum ductoribus conparetur.

2. Theodoricum idem Sabinianus regem aput Graeciam debacchantem ingenio magis quam virtute deterruit. (p. 91_{31}—92_{4}).

480 (III). Basilii solius

1. Urbs regia per quadraginta continuos dies adsiduo terrae motu quassata magnopere sese adflicta deplanxit.— — —Hunc formidolosum diem Byzantii celebrant VIII kal. Octobris. (p. 92_{5-10}).

481 (IIII). Placidi solius

1. Theodoricus Triarii filius rex Gothorum adscitis suis usque ad Anaplum quatro urbis miliario armatus advenit: nulli tamen Romanorum noxius continuo reversus. Porro in Illyricum properans dum inter suorum moventia plaustra progreditur, iacentis super carpentum teli acumine et pavescentis equi sui inpulsione fixus transverberatusque interiit.

a) densicis *S*.

469 (VII). По време на консулите Зенон и Марциан

1. При тия консули била донесена в Константинопол главата на Денциг[1], син на хунския цар Атила.

479 (II). По време на август Зенон, консул за трети път

1. Сабиниан Магнус[2], назначен за началник на пехотата и конницата в Илирик, подкрепил неустойчивия сенат, който почнал да се плаши твърде много, и взел мерки против падането на законния ценз в държавата, който започнал да става несигурен. Освен това той бил толкова добър крепител и ревнител на военната дисциплина, че може да се сравни със старите римски военачалници.

2. Същият тоя Сабиниан отблъснал повече с ум, отколкото с храброст, вилнеещия в Гърция[3] крал Теодорих[4].

480 (III). По време на консула Василий, без колега

1. Царският град[5], разтърсван в продължение на четиридесет дни от непрекъснато земетресение, пострадал извънредно много. — — — Сега византийците[6] празнуват този ден на 24 септември.

481 (IV). По време на консула Плацид, без колега

1. Готският крал Теодорих, син на Триарий, като събрал своите хора, дошъл с войските си чак до Анапъл[7], на четири мили от столицата, но се върнал веднага, без да причини вреда на никой римлянин. По-късно, като бързал за Илирик и вървял между движещите се коли на своите хора, конят му се подплашил, втурнал се напред и той загинал, като се натъкнал на острието на лежащото върху една кола копие, което го промушило.

[1] Няколко години след смъртта на Атила (453 г.) Атиловият син Денциг (Денгезих) обсаждал град Басиана, обаче бил разбит от готите. По-късно той воювал против източноримските войски, но в 469 г. паднал убит в сражение с началника на войските в Тракия Анагаст. [2] Сабиниан Магнус, известен римски пълководец, паднал убит през 481 г. [3] Под Гърция тук се разбира Източната римска империя. [4] Вероятно става дума за бъдещия Теодорих Велики, остготски крал в Италия, а не за Теодорих Страбон, сина на Триарий. [5] Този епитет на Константинопол напомня напълно неговото средновековно и днешно славянско название — Цариград. [6] Под „византийци“ тук се разбират жителите на Константинопол. [7] Селище на Босфора, недалеч от брега на Черно море.

2. Sabinianum[a] Magnum mors, quae huic peccanti mundo merito imminet, ante ademit quam integrum defetigatae rei publicae subsidium ferret. (p. 92_{18-23}).

2. Смъртта, която заслужено заплашва този грешен свят, погубила Сабиниан Магнус преди да даде своята пълна подкрепа на изтощената държава.

482 (V). Troconai et Severini

482 (V). По време на консулите Троконд и Северин

2. Theodoricus cognomento Valamer utramque Macedoniam Thessaliamque depopulatus est, Larissam quoque metropolim depraedatus. (p. 92_{24-25}).

2. Теодорих[1], по прякор Валамир, опустошил двете Македонии и Тесалия, като оплячкосал дори главния ѝ град Лариса.

483 (VI). Fausti solius

483 (VI). По време на консула Фауст, без колега

Idem Theodoricus rex Gothorum Zenonis Augusti munificentiis paene pacatus magisterque praesentis militiae factus, consul quoque designatus creditam sibi Ripensis Daciae partem Moesiaeque inferioris cum suis satellitibus pro tempore tenuit. (p. 92_{26-29}).

Същият готски крал Теодорих, почти усмирен от щедростта на император Зенон[2], който го назначил за началник на дворцовите войски и го определил за консул през следващата година, владял известно време със съратниците си дадената му част от от Крайбрежна Дакия и от Долна Мизия.

487 (X). Boethii solius

487 (X). По време на консула Боетий, без колега

Theodoricus rex Gothorum Zenonis Augusti numquam beneficiis satiatus cum magna suorum manu usque ad regiam civitatem et Melentiadem oppidum infestus accessit plurimaque loca igne cremata ad Novensem Moesiae civitatem, unde advenerat, remeavit. (p. 93_{17-21}).

Готският крал Теодорих, който никога не бил доволен от благодеянията на император Зенон, с враждебни намерения се приближил с голяма своя войска чак до Константинопол и до селището Мелантиада. Като опожарил твърде много селища, той се завърнал в мизийският град Нове, отгдето бил потеглил.

488 (XI). Dynamii et Sifidii

488 (XI). По време на консулите Динамий и Сифидий

2. Eodem anno Theodoricus rex omnium suorum multitudine adsumpta Gothorum in Italiam tetendit. (p. 93_{25-26}).

2. През същата година крал Теодорих, като събрал всички свои готи, се отправил за Италия.

493 (I). Eusebii II et Albini

493 (I). По време на консулите Евсевий, за втори път, и Албин

2. Iulianus magister militiae nocturno proelio pugnans Scythico[b] ferro in Thracia confossus interiit. (p. 94_{16-17}).

2. Началникът на войската Юлиан[3], когато се сражавал в един нощен бой в Тракия, загинал, промушен от скитски меч.

a) sauinianum *T*. b) getico *S*.

[1] Бъдещият Теодорих Велики, син на Тиудимир. [2] Имп. Зенон (474—491). [3] Вероятно началник на тракийската войска.

499 (VII). Iohannis Gibbi solius

1. Aristus Illyricianae ductor militiae cum quindecim milibus armatorum et cum quingentis viginti plaustris armis ad proeliandum necessariis oneratis contra Bulgares Thraciam devastantes profectus est. Bellum iuxta Tzurtam fluvium consertum, ubi plus quam quattuor milia nostrorum aut in fuga aut in praecipitio ripae fluminis interempta sunt. Ibique Illyriciana virtus militum periit, Nicostrato, Innocentio, Tanco et Aquilino comitibus interfectis. (p. 95_{12-18}).

499 (VII). По време на консула Йоан Гиб, без колега

1. Арист, началникът на войската в Илирик, се отправил с петнадесет хиляди войници и с петстотин и двадесет коли, натоварени с необходимото за боюване оръжие, срещу българите, които опустошавали Тракия. Сражението се завързало край река Цурта[1], където загинали повече от четири хиляди наши войници било в бягство, било като се хвърляли от високия речен бряг. Така там погинала илирийската военна мощ и били убити военачалниците Никострат, Инокентий, Танк и Аквилин.

500 (VIII). Patricii et Hypatii

2. Anastasius imperator donativum Illyriis militibus per Paulum tribunum notariorum misit. (p. 95_{23-24}).

500 (VIII). По време на консулите Патриций и Хипатий

2. Император Анастасий изпратил по своя таен съветник Павел паричен дар на войниците в Илирик.

502 (X). Probi et Avieni

1. Consueta gens Bulgarorum depraedatam saepe Thraciam, nullo Romanorum milite resistente, iterum devastata est. (p. 96_{1-3}).

502 (X). По време на консулите Проб и Авиен

1. По обичая си българското племе отново опустошило често плячкосваната Тракия, без да му се противопостави никакъв римски войник.

505 (XIII). Sabiniani et Theodori

Idem Sabinianus Sabiniani Magni filius ductorque militiae delegatus contra Mundonem Getam arma construxit. Decem milia armatorum sibimet adscitorum plaustraque armis atque conmeatibus secum trahens pugnaturus accessit. Commissoque ad Horreo Margo proelio multis suorum militibus in hoc conflictu perditis et in Margo flumine enecatis, amissis praeterea plaustris in castellum, quod Nato dicitur, cum paucis fugit. Tanta in hoc lamentabili bello spes militum cecidit, ut quantum apud mortales nequaquam potuerit reparari. (p. 96_{23-29}).

505 (XIII). По време на консулите Сабиниан и Теодор

Същият Сабиниан, син на Сабиниан Магнус и началник на войската, бил изпратен против гета Мундо и събрал въоръжени сили. Като взел със себе си събраните десет хиляди войника и колите с оръжие и припаси, той пристъпил към сражение. Боят се завързал при Хореум Марги. Но след като много негови войници били избити в тоя бой или загинали в реката Маргус[2], а освен това били загубени и колите, Сабиниан избягал с малцина в крепостта, която се нарича Нато[3]. В тая нещастна война духът на войниците паднал до такава степен, че от никой човек не би могъл да се възстанови.

---

[1] Река Цурта не е отъждествена. [2] Маргус е дн. р. Морава. [3] Неизвестна крепост, недалеч от Хореум Марги, дн. Кюприя.

512 (V). Pauli et Musciani

11. Gens Herulorum in terras atque civitates Romanorum iussu Anastasii Caesaris introducta. (98_{21-22}).

514 (VII). Senatoris solius

1. Vitalianus Scytha, adsumpta Romanorum equitum peditumque plus quam sexaginta milia armatorum in triduo congregatorum, in locum qui Septimus dicitur advenit ibique castra metatus est, dispositisque a mari in mare suorum ordinibus ipse ad usque portam, quae aurea dicitur, sine ullius accessit dispendio, scilicet pro orthodoxorum se fide proque Macedonio urbis episcopo incassum ab Anastasio principe exulato Constantinopolim accessisse asserens. Porro Anastasii simulationibus atque periuriis per Theodorum internuntium inlectus atque inlusus octavo die quam urbem accesserat remeavit.

2. Hinc Odyssum Moesiae civitatem Vitalianus pernoctans astu ingressus est.

3. Cirillum lenocinantem[a] magis quam strenuum militiae ductorem inter duas paelices Vitalianus repperit dormientem, eumque abstractum mox cultro Getico iugulavit hostemque se Anastasio Caesari palam aperteque exhibuit. (p. 98_{29}—99_{4}).

515 (VIII). Anthemii et Florentii

2. Idem Vitalianus eidem Anastasio imperatori immanior factus est inimicus: praemissis quippe suorum equitibus armatisque naviculis sinistro sibi litore decurrentibus ipse peditum armis stipatus Systhenense praedium ingressus est totiusque loci palatium habuit mansionem. Missi sunt ad Vitalianum a Caesare senatores qui pacis cum eo leges componerent: nongenta pondo auri,

a) loquacem *S*.

512 (V). По време на консулите Павел и Мусциан

11. По заповед на император Анастасий[1] племето на херулите[2] било допуснато в римски земи и градове.

514 (VII). По време на консула Сенатор, без колега

1. Скитът Виталиан[3] взел със себе си повече от шестдесет хиляди въоръжени римски конници и пехотинци, които събрал в три дни, и дошъл до селището, наричано Септим[4], гдето установил стана си. И като разположил войсковите си части от море до море, сам се приближил без каквато и да е загуба чак до така наречените Златни врата[5] Естествено той твърдял, че дошъл до Константинопол заради вярата на православните и заради столичния епископ Македоний[6], изгонен напразно от император Анастасий. После, съблазнен и измамен чрез посредника Теодор от лицемерието и лъжливите уверения на Анастасий, [Виталиан] на осмия ден от пристигането си до града се върнал обратно.

2. След това нощем Виталиан влязъл с хитрост в мизийския град Одесос.

3. Виталиан намерил Кирил[7], който бил по-скоро женкар, отколкото предприемчив военачалник, както спял между две наложници. Той го измъкнал, веднага го заклал с гетския си меч и се обявил явно и открито за враг на император Анастасий.

515 (VIII). По време на консулите Антемий и Флоренций

2. Същият Виталиан станал още поголям враг на император Анастасий. Той наистина изпратил напред свои конници, като от лявата му страна плували въоръжените му кораби, а сам с пехотната си войска влязъл в Систенското имение[8] и използвал цялото място на двореца за стан. Императорът пратил при Виталиан сенатори, които да угово-

[1] Имп. Анастасий I (491—518). [2] За херулите вж. стр. 65, бел. 10. [3] Данните за бунта на Виталиан са систематизирани у *E. Stein*, Histoire, II, стр. 178—181. [4] Това е т. н. Ebdomon, на седем мили от столицата Константинопол. [5] С името „Златни врата" се наричала най-южната врата на Теодосиевата стена. [6] Македоний е константинополски патриарх (496—511). [7] Кирил бил началник на войските в Тракия. [8] Сега Стения, до с. Енинкьой, на Мраморно море.

exceptis regalibus muneribus, pro pretio tunc accepit Hypatii, iam mille centum auri libris cum Uranio captivo sibi a suis in Sozopoli[a] oblatis[b]. Magister militum Vitalianus per Thracias[c] factus Hypatium, quem captivum catenatumque apud Acres castellum tenebat, reversus suo remisit avunculo. (p. 99_{7-14}).

рят с него условията за мир. Освен царски дарове Виталиан получил тогава деветстотин фунта злато като откуп за Хипатий[1], ако и да му били вече връчени от хората му в Созопол хиляда и сто фунта злато заедно с пленения Ураний. Виталиан бил назначен за началник на войската в Тракия и като се завърнал, изпратил на императора племенника му Хипатий, когото държал окован като пленник в укреплението Акрес[2].

516 (IX). Petri solius

516 (IX). По време на консула Петър, без колега

1. Mutata fide Anastasius imperator Vitaliano succenset[d] eidemque Rufinum destinat successorem.

3. Laurentium praeterea Lychnidensem[e], Domnionem Serdicensem[f], Alcissum Nicopolitanum, Gaianum Naisitanum et Euangelum[g] Pautaliensem[h], catholicos Illyrici sacerdotes, suis Anastasius praesentari iussit obtutibus. Alcissus et Gaianus episcopi apud Bysantium vita defuncti sunt unoque sepulcro reconditi. Domnione et Euangelo[i] ad sedes proprias ob metu Illyriciani catholici militis extemplo remissis solus Laurentius Anastasium imperatorem in palatio pro fide catholica saepe convincens apud comitatum ac si in exilio relegatus retentusque est, mobiliorque deinde corpore, quam Constantinopolim advenerat, effectus[k]. Nam septimo infirmitatis suae anno idem Laurentius fide sua et Christi gratia in atrio Cosmae et Damiani sanatus est pedibusque sistere propriis gressibusque meruit confirmari suaeque dein patriae incolumis reddi, ibique maior octogenario requiescit. (p. $99_{18-20,\ 23-33}$).

1. Като нарушил дадената дума, император Анастасий се обявил против Виталиан и му определил за заместник Руфин.

3. Освен това Анастасий заповядал да се явят лично пред него православните илирийски свещенослужители[3]: лихнидският Лаврентий[4], сердикийският Домнион[5], никополският Алцис[6], нишкият Гаян и пауталийският Евангел[7]. Епископите Алцис и Гаян умрели във Византион и били погребани в един гроб. След като Домнион и Евангел били отправени веднага в собствените им епархии от страх пред илирийското православно войнство, единствен Лаврентий бил отстранен и задържан като в изгнание, понеже в православната вяра изобличавал често пред свитата в двореца император Анастасий, а после той станал тялом по-подвижен, отколкото бил, когато дошъл в Константинопол. Защото на седмата година от своя недъг същият Лаврентий поради вярата си в Христовата милост бил излекуван в църквата „Козма и Дамян"[8], бил удостоен да се изправи на краката си, да се затвърди в стъпките си и после да бъде върнат непокътнат в отечеството си, гдето починал на възраст над осемдесет години.

---

a) sozopolim *TR*, zotopolim *S*. b) ablatis *R*. c) thraciam *S*. d) succedit *cod.*, succenset *Momms*. e) lycidensem *S*. f) sardicensem *S*. g) euangelium *S*. h) paulitaliensem *S*. i) euangelio *S*. k) e. est *S*.

---

[1] Хипатий бил племенник на имп. Анастасий, назначен на мястото на убития пълководец Кирил, началник на тракийската войска. Той бил разбит и пленен близо до Одесос. Във връзка с това имп. Анастасий бил принуден да заплати голям откуп, за да освободи Хипатий и пленените заедно с него военачалници. Лицата обаче, които били изпратени с откупа, били пленени и ограбени по пътя. [2] Отнася се до крепостта на Калиакра. Вж. стр. 17, бел. 6. [3] Имп. Анастасий взел страната на монофизитите и подложил на преследване привържениците на православието. [4] Епископ на Лихнида, дн. Охрид. [5] Епископ на Сердика, дн. София. [6] Споменаването „илирийски" ни кара да мислим за Акция Никопол в Епир. [7] Епископ на Пауталия, дн. Кюстендил. [8] Църквата е била посветена на християнските мъченици от III в., почитани по-късно като лечители.

517 (X). Anastasii et Agapiti

Olla illa, quae in Hieremiá vate ab aquilone adversum nos nostraque delicta saepe succenditur, tela ignita fabricavit maximamque partem Illyrici iisdem iaculis vulneravit. Duae tunc Macedoniae Thessaliaque vastatae et usque Thermopylas veteremque Epirum Getae equites depraedati sunt. Mille tunc librarum auri denarios per Paulum Anastasius imperator pro redimendis Romanorum captivis Iohanni praefecto Illyrici misit: deficiente pretio vel inclusi suis cum domunculis captivi Romani incensi sunt vel pro muris clausarum urbium trucidati. (pp. 99_{34}—100_{5}).

517 (X). По време на консулите Анастасий и Агапит

Онзи котел у пророк Иеремия[1], който често се разпалва от северния вятър против нас и нашите грехове, изковал огнено оръжие и с него наранил твърде голяма част от Илирик. Тогава били опустошени двете Македонии и Тесалия и гетски[2] конници плячкосвали чак до Термопилите и Стария Епир. Тогава император Анастасий изпратил по Павел на Йоан, управителя на префектурата Илирик, хиляда фунта златни денара, за да бъдат откупени пленените римляни. Понеже откупът се оказал недостатъчен, пленените римляни били изгорени заедно с къщите си или били изклани пред стените на затворените градове.

518 (XI). Magni solius

1. In provincia Dardania adsiduo terrae motu viginti quattuor castella uno momento conlapsa sunt: quorum duo suis cum habitatoribus demersa, quattuor dimidia aedificiorum suorum hominumque amissa parte destructa, undecim tertia domorum totidemque populi clade deiecta, septem quarta tectorum suorum totaque plebis parte depressa vicina vero metu ruinarum despecta[a] sunt. Scupus namque metropolis, licet sine civium suorum hostem fugientium clade, funditus tamen corruit. Plurimi totius provinciae montes hoc terrae motu scissi sunt saxaque suis evulsa compagibus devolutaque arborum crepido. Per triginta passuum milia patens et in duodecim pedum latitudinem dehiscens profundam aliquantis voraginem civibus castellorum saxorumque ruinas vel adhuc hostium incursiones fugientibus busta[b] paravit. Uno in castello regionis Gavisae, quod Sarnonto dicitur, ruptis tunc terra venis et ad instar

518 (XI). По време на консула Магнус, без колега

1. От продължително заметресение в провинцията Дардания изведнъж се срутили двадесет и четири крепости. От тях две потънали заедно с жителите, четири били разрушени, като загубили половината от сградите и жителите си, на единадесет били унищожени от нещастието една трета от къщите и толкова от населението, на седем били унищожени една четвърт от къщите и също толкова от народа, а съседните крепости били изоставени от страх пред срутване. Бил напълно разрушен и главният град Скупи, ако и без загуба на своите граждани, които избягали пред неприятеля. От това земетресение били разпукани твърде много планини из цялата провинция, скали били откъснати от техните масиви и дънери на дърветата — съборени. На разстояние тридесет мили земята, пропукала се на ширина 12 крачки, разкрила дълбока пропаст за гроб[3] на някои граждани от укрепленията, които все още бягали от срутващите се скали или от нападенията на неприятелите. Тогава в една крепост на областта Гавиза[4], която се нарича Сарнонто[5], земята разтворила недрата си, възвряла като в на-

a) detecta *R*, deserta *Momms.* b) iussa *TS*, lustra *UR*, busta *Momms.*

[1] Срв. *Иеремия* I, 13. [2] Както у много византийски автори името гети се отъждествява с готи или пък се смята за обозначение на славяни или прабългари. [3] В текста трябва да се чете busta. [4] Област в Дардания. [5] Нелокализирана крепост в Дардания, която се споменава само тук.

torridae fornacis exaestuans diutinum altrinsecus ferventemque imbrem evomuit. (p. 100_{6-18}).

жежена пещ и от нея избликнала нагоре гореща и продължителна струя вода.

B. CONTINUATIO EDITIONIS SECUNDAE

В. ПРОДЪЛЖЕНИЕ ОТ ВТОРОТО ИЗДАНИЕ

519 (XII). Iustini[a] *Aug. et Eutharici*

519 (XII). По време на консулите император Юстин и Евтарих

A.

1. *(T.)* Iustinus a senatu electus imperator continuo ordinatus est.

2. *(T.)* Amantius palatii praepositus, Andreas, Misahel et Ardabur cubicularii Manichaeorum fautores et Iustini Augusti deprehensi sunt proditores. Quorum duo Amantius et Andreas ferro trucidati sunt, Misahel et Ardabur Serdicam in exilium missi. Theocritus Amantii satelles, quem idem Amantius praepositus ad regnandum clam praeparaverat, comprehensus et in carcere saxis contusus ingentibus periit salsoque in gurgite iacuit, sepultura quoque cum imperio, cui inhiarat, caruit.

3. *(T.)* Vitalianus Scytha Iustini principis pietate ad rem publicam revocatus Constantinopolim ingressus est septimoque receptionis suae die magister militum ordinatus. (p. 101_{6-27}).

А.

1. Избран от сената, Юстин[1] бил провъзгласен веднага за император.

2. Началникът на двореца — Аманций и кубикуларииte[2] Андрей, Мизахел и Ардабур били заловени като покровители на манихеите и като предатели спрямо император Юстин. От тях двама — Аманций и Андрей били посечени, а Мизахел и Ардабур били изпратени на заточение в Сердика. Теокрит, сподвижник на Аманций, когото същият началник Аманций тайно подготвял за император, бил задържан и умрял в затвора, смазан от огромни камъни. Той бил захвърлен да лежи в морето и така заедно с властта, към която се домогвал, бил лишен от погребение.

3. Скитът Виталиан, извикан отново на държавна служба поради благоволението на император Юстин, влязъл в Константинопол и на седмия ден от приемането му бил назначен за началник на войската.

B.

1. *(S.)* Iustinus imperator creatus.

2. *(S.)* Amantius palatii praepositus et Andreas cubicularius uterque regni eius inimicus in insula decapitatus est.

3. *(S.)* Vitalianus Scytha urbem data acceptaque fide accitus ingreditur statimque magister militum ordinatus.

В.

1. Юстин бил избран за император.

2. Началникът на двореца Аманций и кубикуларът Андрей — и двамата неприятели на неговото управление — били обезглавени на острова на заточението им.

3. Скитът Виталиан, след като взаимно си дали клетва за сигурност, поканен, влязъл в столицата и веднага бил назначен за началник на войската.

a) iustiniani *S.*

[1] Имп. Юстин I (518—527). [2] Кубикуларите са телохранителите на императора, неговата лична и н най-вярна прислуга. Срв. *Rostowtzew,* a cubiculo, cubicularius, PWRE, IV, кол. 1734—1737.

520 (XIII). *Vitaliani et Rustici*

Vitalianus consul septimo mense consulatus sui sedecim vulneribus confossus, in palatio cum Celeriano et Paulo satellitibus suis, interemptus est. (p. 101_{28-30}).

520 (XII). По време на консулите Виталиан и Рустик

На седмия месец от консулствуването си Виталиан, промушен на шестнадесет места, бил погубен в двореца заедно със сподвижниците си Целериан и Павел.

530 (VIII). Lampadii et Orestis

Mundo[a] Illyricianae utriusque militiae ductor dudum Getis Illyricum discursantibus primus omnium Romanorum ducum incubuit eosque haut paucis eorum interemptis fugavit. His autem deinde consulibus idem dux audaciae suae secundus in Thraciam quoque advolans praedantes eam Bulgares[b] felicior pugnans cecidit, quingentis eorum in proelio trucidatis. (p. 103_{4-10}).

530 (VIII). По време на консулите Лампадий и Орест

Началникът на илирийската пехота и конница Мундо пръв от всички римски военачалници нападнал гетите, които отдавна кръстосвали Илирик, и ги прогонил, като избил твърде много от тях. По-късно обаче, по време на същите консули, поменатият военачалник, подтикван от своята смелост, долетял и в Тракия и, сражавайки се успешно, разбил българите, които я опустошавали, като избил в сражението петстотин души от тях.

C. ADDITAMENTUM

C. ДОБАВКА

535 (XIII). *Belisarii solius*

3. Tzitta patricius in Mysia cum hoste Bulgarum congrediens ad Iatrum superior invenitur. (p. 104_{19-20}).

535 (XIII). По време на консула Велизарий, без колега

3. Патрицият Цита се сблъскал при Ятрус[1] в Мизия с неприятели българи и излязъл победител.

543 (VI). Post consulatum Basilii anno III

2. Mortalitas magna Italiae solum devastat, Orientem iam et Illyricum peraeque attritos. (p. 107_{10-11}).

543 (VI). На третата година след консулството на Василий.

2. Голям мор опустошавал италийската земя и еднакво изтощените Ориент и Илирик.

548 (XI). Post consulatum Basilii anno VIII

1. Iohannes magister militum in Campania praedans Gothos nonnullas liberat senatrices. Qui postea patitur nocturnum Totilae superventum Bulgarum suorum proditione. (p. 108_{18-20}).

548 (XI). На осмата година след консулството на Василий

1. Началникът на войската Йоан, като нападнал готите в Кампания[2], освободил много сенаторки. После той се изложил на нощно нападение от страна на Тотила[3] поради предателството на своите българи.

a) undo *S.* b) uulgares *S.*

[1] Ятрус е дн. р. Янтра. [2] Област в южна Италия. [3] Остготски крал (след 542 г.) в Италия, прочут с войните против византийците.

XXIV. ВАЛЕЗИЕВ АНОНИМ

Заедно с Amm. Marcellinus са били публикувани от Henr. Valesius за пръв път в Париж през 1636 г. два запазени в един кодекс от IX в. разказа, от които единият ни дава сведения за произхода на Константин Велики, а другият се отнася до Одоакър и Теодорих. По името на издателя неизвестният автор на двата разказа бил наречен Anonymus Valesianus. В същност двата разказа са писани от различни автори. Разказът за Константин е съставен по всяка вероятност от някой съвременник на императора и по-късно преработен и допълнен с добавки от Орозий (роден в края на IV в.). Вторият разказ е писан през VI в. Той е фрагмент от загубена хроника на Максимиан (546—556 г.).

В първия разказ се съдържат сведения за опустошения на Тракия и Мизия от готите, а във втория — няколко важни сведения във връзка с пребиваването на готския крал Теодорих в българските земи.

Текстът на Валезиевия аноним е издаден въз основа на Cod. Berolinensis Philipps. 1885 (B), от IX в.

ИЗДАНИЯ: Дадените тук откъси са взети от изданието на *Th. Mommsen,* Origo Constantini imperatoris sive Anonymi Valesiani pars prior, MGH, AA, IX 1, Berolini 1891, стр. 1—11; Consularia Italica (Anonymi Valesiani pars posterior), стр. 306—328.

КНИЖНИНА: *W. Wattenbach,* Deutschlands Geschichtsquellen im Mittelalter, II, Berlin 1893, стр. 56. — *W. S. Teuffel's* Geschichte der römischen Literatur, berabeitet von W. Kroll und F. Skutsch, III, VI Aufl., Leipzig — Berlin, 1913, стр. 301—302.

A. ANONYMI VALESIANI PARS PRIOR SIVE ORIGO CONSTANTINI IMPERATORIS

2, 2. Hic igitur Constantinus, natus Helena matre vilissima in oppido Naisso atque eductus, quod oppidum postea magni-

А. ВАЛЕЗИЕВ АНОНИМ, ЧАСТ I ИЛИ ПРОИЗХОДЪТ НА ИМПЕРАТОР КОНСТАНТИН.

2, 2. Този именно Константин[1] бил роден и възпитан в град Ниш от майка си Елена[2], която била от твърде долно произхождение. По-късно той украсил

[1] Това е бъдещият имп. Константин I (306—337). [2] Първата жена на Констанций Хлор, който след като я напуснал, се оженил за Теодора, дъщерята на Максимиан.

fice ornavit, litteris minus instructus, obses apud Diocletianum et Galerium, sub iisdem fortiter in Asia militavit. (p. 7_{7-9}).

великолепно този град. Бил малко образован и бил заложник при Диоклетиан и Галерий. През време на същите императори воювал храбро в Азия.

3, 5. Interea Caesares duo facti Severus et Maximinus: Maximino datum est Orientis imperium: Galerius sibi Illyricum, Thracias et Bithyniam tenuit. Severus suscepit Italiam et quicquid Herculius obtinebat. (p. 7_{19-21}).

3, 5. Между това двама души станали цезари — Север[1] и Максимин[2]: Максимин получил властта над Ориент, а Галерий си задържал Илирик, Тракия и Витиния. Север взел Италия и това, което имал Херкулий.

3, 8. Tunc Galerius in Illyrico Licinium Caesarem fecit. Deinde illo in Pannonia relicto ipse ad Serdicam regressus morbo ingenti occupatus sic distabuit, ut aperto et putrescenti viscere moreretur in supplicium persecutionis iniquissimae, ad auctorem scelerati praecepti iustissima poena redeunte. Imperavit annos XVIIII. (p. 8_{3-6}).

3, 8. Тогава Галерий провъзгласил в Илирик Лициний за цезар. После той оставил Лициний в Панония, а сам, като се върнал в Сердика, така изнемощял, обвзет от тежка болест, че умрял с разкъсани и загнили меса като възмездие за жестокото преследване, защото наказанието твърде справедливо сполетяло автора на престъпната заповед[3]. Управлявал деветнадесет години.

5, 15. Bellum deinde apertum convenit ambobus. 16. Utriusque ad Cibalensem campum ductus exercitus. Licinio XXXV milia peditum et equitum fuere: Constantinus XX milia peditum [et] equitum duxit. Caesis post dubium certamen Licinianis viginti peditum milibus et equitum ferratorum parte Licinius cum magna parte equitatus noctis auxilio pervolavit ad Sirmium. 17. Sublata inde uxore ac filio et thesauris tetendit ad Daciam. Valentem ducem limitis Caesarem [fecit.] Inde apud Hadrianopolim Thraciae civitatem per Valentem collecta ingenti multitudine legatos ad Constantinum de pace misit apud Philippos constitutum. Quibus frustra remissis iterum reparato bello in campo Mardiense ab utroque concurritur et post dubium ac diuturnum proelium Licini partibus inclinatis profuit noctis auxilium. 18. Licinius et Valens credentes Constantinum, quod et verum erat, ad persequendum longius ad Byzantium processurum, flexi in partem

5, 15. След това между двамата[4] избухнала открита война. 16. Войските и на двамата били доведени на полето при Цибале. Лициний имал тридесет и пет хиляди пехота и конница. Константин довел двадесет хиляди пехота и конница. След едно колебливо сражение[5], в което били убити двадесет хиляди пехотинци и части от бронираните конници на Лициний, той, подпомогнат от нощта, избягал в Сирмиум с голяма част от конницата. 17. Той взел оттам жена си, сина си и съкровището и се отправил за Дакия[6]. Назначил за цезар Валент, дукс на лимеса. После той събрал с помощта на Валент при тракийския град Адрианопол голямо множество войска и изпратил до установилия се във Филипи[7] Константин пратеници за мир. Понеже те се върнали без резултат, войната била възобновена и двамата се сблъскали на Мардийското поле[8]. След колебливо и продължително сражение нощта помогнала на сломените войски на Лициний. 18. Лициний и Валент решили да се отбият в по-

[1] По-късно, след смъртта на Констанций Хлор, Север бил прогласен за август. (вж. стр. 88, 95, бел. 2, 5). [2] Известен е като Максимин Дая. Вж. стр, 99, бел. 1. [3] Намек за гоненията срещу християните през Диоклетианово време, един от главните инициатори и подстрекатели на които бил Галерий. Тук се чувствува влияние на съчинението на Лактанций „De mortibus persecutorum". [4] Сиреч между Константин и Лициний — единствените живи владетели. Максенций загинал в Италия на 28 октомври 312 г. във войната с Константин, а на 30 април 313 г. Максимин бил разбит от Лициний между Адрианопол и Константинопол, избягал в Никомидия и скоро след това умрял в Тарс. Вж. стр. 51, бел. 4. [5] Сражението станало на 8 октомври 314 г. при Цибале. Вж. стр. 96, бел. 3. [6] Под Дакия се разбира създаденият през IV в. диоцез Дакия. Вж. стр. 85, 86, 226, бел. 8, 2, 3. [7] Тук не става дума за Филипи, дн. развалини между Драма и Кавала, а за Филипопол, дн. Пловдив. Срв. *Benjamin*, Constantinus, PWRE, IV, кол. 1019. [8] Вероятно се отнася до campus Iarbiensis (до селището Castra Iarba). Срв. *Seeck*, PWRE, XIII, кол. 225.

Beroeam concesserunt. Ita Constantinus vehementer in ulteriora festinans deprehendit Licinium remansisse post tergum. Fatigatis bello et itinere militibus missus deinde Mestrianus legatus pacem petiit, Licinio postulante et pollicente se imperata facturum. Denuo, sicut ante, mandatum est Valens privatus fieret: quo facto pax ab ambobus firmata est, ut Licinius Orientem Asiam Thraciam Moesiam minorem Scythiam possideret. 19. Deinde reversus Serdicam Constantinus hoc cum Licinio absente constituit, ut filii Constantini Crispus et Constantinus, filius etiam Licinii Licinius Caesares fierent et sic ab utroque concorditer regnaretur. Itaque Constantinus et Licinius simul consules facti. 20. In Orientis partibus Licinio Constantino [consulibus] repentina rabie suscitatus Licinius omnes Christianos a palatio iussit expelli. Mox bellum inter ipsum Licinium et Constantinum efferbuit. 21. Item cum Constantinus Thessalonica esset, Gothi per neglectos limites eruperunt et vastata Thracia et Moesia praedas agere coeperunt. Tunc Constantini terrore impetu represso captivos illi inpetrata pace reddiderunt. Sed hoc Licinius contra fidem factum questus est, quod partes suae [ab] alio fuerint vindicatae. 22. Deinde cum variasset inter supplicantia et superba mandata, iram Constantini merito excitavit. Per tempora, quibus nondum gerebatur bellum civile, sed item parabatur, Licinius scelere avaritia crudelitate libidine saeviebat, occisis ob divitias pluribus, uxoribus eorum corruptis. 23. Rupta iam pace utriusque consensu Constantinus Caesarem Crispum cum grandi classe ad

сока към Бероя[1], понеже предполагали, което било вярно, че Константин ще напредне при преследването по-далеч в посока към Византион. И така Константин, като бързал много да напредне подалеч, научил се, че Лициний бил изостанал в тила му. После, понеже войниците били уморени от войната и похода, изпратеният като пратеник Местриан поискал мир по желанието на Лициний, който обещавал, че ще изпълни заповедите. Отново, както и по-рано, [Константин] поискал Валент да бъде отстранен. Това било направено и двамата сключили мир, според който Лициний запазил за себе си Ориент, Азия, Тракия, Мизия, Малка Скития[2]. 19. След това Константин се завърнал в Сердика и се споразумял с отсъствуващия Лициний — Крисп и Константин, синове на Константин, и Лициний, син на Лициний, да станат цезари, и така те двамата да управляват в съгласие[3]. И тъй Константин и Лициний станали едновременно консули. 20. Когато били консули Константин и Лициний, в земите на Ориент Лициний внезапно се разгневил и заповядал да бъдат изгонени от двореца всички християни. Скоро пламнала война между самия Лициний и Константин. 21. Когато Константин бил в Солун, готите нахлули[4] отново през занемарените граници и като опустошили Тракия и Мизия, започнали да плячкосват. Тогава поради страх от Константин готите спрели нападението си и след като измолили мир, върнали пленниците. Но Лициний се оплакал, че това, дето неговите земи били защитени от друг, било извършено против договора[5]. 22. После Лициний предизвикал заслужено гнева на Константин, понеже отправял ту молителни, ту надменни искания. През времето, когато не се водела още гражданска война, но се подготвяла отново, Лициний свирепствувал с престъпленията си, алчността си, жестокостта си и сладострастието си, като избил много хора заради богатствата и съблазнил жените им. 23. След като мирът бил вече нарушен по желание на двете страни, Констачтин изпратил цезар Крисп[6] с голяма фло-

[1] Бероя е дн. Стара Загора. [2] Малка Скития е провинция Скития, дн. Добруджа. [3] Споразумението било постигнато на 1 март 317 г. [4] Касае се за събития от 323 г. Вж. стр. 265, бел. 3. [5] При акцията против готите Константин пренебрегнал границите на Лициниевата част от империята, сиреч източнобалканските земи. [6] Крисп е син на Константин I,

occupandam Asiam miserat, cui de parte Licinii similiter cum navalibus copiis Amandus obstabat. 24. Licinius vero circa Hadrianopolim maximo exercitu latera ardui montis impleverat. Illuc toto agmine Constantinus inflexit. Cum bellum terra marique traheretur, quamvis per arduum suis nitentibus, at tamen disciplina militari et felicitate Constantinus Licini confusum et sine ordine agentem vicit exercitum, leviter femore sauciatus. 25. Dehinc fugiens Licinius Byzantium petit: quo dum multitudo dissipata contenderet, clauso Byzantio Licinius obsidionem terrenam maris securus agitabat. Sed Constantinus classem collegit ex Thracia. Dehinc solita vanitate Licinius Martinianum sibi Caesarem fecit. 26. Crispus vero cum classe Constantini Callipolim pervenit: ibi bello maritimo sic Amandum vicit, ut vix per eos, qui in litore remanserunt, vivus Amandus refugeret. Classis vero Licini vel oppressa vel capta est. 27. Licinius desperata maris spe, per quod se viderat obsidendum, Chalcedonam cum thesauris refugit. Byzantium Constantinus invasit, victoriam maritimam Crispo conveniente cognoscens. Deinde apud Chrysopolim Licinius [pugnavit] maxime auxiliantibus Gothis, quos Alica regalis deduxerat: tum Constantini pars vincens XXV milia armatorum fudit partis adversae ceteris fugientibus. 28. Postea cum legiones Constantini per liburnas venire vidissent, proiectis armis se dediderunt. Sequenti autem die Constantia soror Constantini, uxor Licini venit ad castra fratris et marito vitam poposcit et inpetravit. Ita Licinius privatus factus est et convivio Constantini adhibitus, et Marti-

та[1], за да завладее Азия. От страна на Лициний му се противопоставил също с морски сили Аманд[2]. 24. А Лициний бил завзел около Адрианопол с твърде голяма войска фланговете на една стръмна планина. Константин се насочил нататък с цялата си армия. Войната се водела по суша и по море и макар войниците му да се изкачвали по стръмнини, все пак Константин, ранен леко в рамото, надвил смутената и действуваща безредно Лициниева войска благодарение на военната дисциплина и щастие[3]. 25. След това бягащият Лициний влязъл във Византион. Докато пръснатото множество[4] се отправяло нататък, Лициний затворил Византион и, осигурен откъм морето, понасял спокойно обсадата по суша. Но Константин събрал от Тракия флота. После Лициний, водим от обикновена суета, си назначил за цезар Мартиниан. 26. А Крисп пристигнал с флотата на Константин до Галиполи. Там в морско сражение той така разбил Аманд, че последният едва избягал жив, подпомогнат от тези, които останали на брега. А флотата на Лициний била или потопена, или пленена. 27. Лициний, понеже загубил надежда в морето, откъдето видял, че ще бъде обсаден, избягал със съкровището в Халкедон. Константин нахлул в Византион и узнал за морската победа от Крисп, с когото се срещнал. След това Лициний се бил при Хризопол[5], подпомогнат твърде много от готите, които бил довел княз Алика[6]. Тогава Константиновата войска надвила и сразила двадесет и пет хиляди войници, като останалите от противната страна избягали. 28. После, когато видели, че Константиновите легиони идвали с бързоходни кораби, те хвърлили оръжието и се предали. Обаче на следния ден Констанция, сестра на Константин и жена на Лициний, дошла в лагера на брата си и поискала и издействувала запазването на живота на мъжа си. Така Лициний станал частно лице и бил приет между сътрапезниците на Константин. Бил подарен животът и на Мартиниан.

[1] Флотата се състояла от 200 военни кораба. Срв. *Schiller,* Geschichte, II, стр. 200. [2] Флотата на Аманд имала 350 военни кораба. Срв. *Schiller,* Geschichte, II, стр. 200. [3] Сражението станало на 3 юли 323 г. Срв. *Schiller,* Geschichte, II, стр. 200. [4] Отнася се за войниците на Константин. [5] Хризопол е дн. Скутари. Битката станала на 18 или 20 септември 324 г. Срв. *Schiller,* Geschichte, II, стр. 201. [6] Алика е готски княз, водач на готския отряд във войната на Лициний против Константин. Срв. *Seeck,* Alica, PWRE, I, кол. 1478.

niano vita concessa est. 29. Licinius Thessalonicam missus est; sed Herculii Maximiani soceri sui motus exemplo, ne iterum depositam purpuram in perniciem rei publicae sumeret, tumultu militaribus exigentibus in Thessalonica iussit occidi, Martinianum in Cappadocia. Qui regnavit annos XVIIII filio et uxore superstite. (pp. 8_{34}—10_{17}).

6, 30. Constantinus autem ex se Byzantium Constantinopolim nuncupavit ob insignis victoriae [memoriam]. Quam velut patriam cultu decoravit ingenti et Romae desideravit aequari: deinde quaesitis ei undique civibus divitias multas largitus est, ut prope in ea omnes regias facultates exhauriret. Ibi etiam senatum constituit secundi ordinis: claros vocavit. Deinde adversum Gothos bellum suscepit et inplorantibus Sarmatis auxilium tulit. 31. Ita per Constantinum Caesarem centum prope milia fame et frigore extincta sunt. Tunc et obsides accepit, inter quos Ariarici regis filium. Sic cum his pace firmata in Sarmatas versus est, qui dubiae fidei probabantur. 32. Sed servi Sarmatarum adversum omnes dominos rebellarunt, quos pulsos Constantinus libenter accepit et amplius trecenta milia hominum mixtae aetatis et sexus per Thraciam Scythiam Macedoniam Italiamque divisit.

33. Item Constantinus imperator primus Christianus excepto Philippo, qui Christianus admodum ad hoc tantum constitutus fuisse mihi visus est, ut millesimus Romae annus Christo potius quam idolis dicaretur. A Constantino autem omnes semper Christiani imperatores usque in hodiernum diem creati sunt, excepto Iuliano, quem impia ut aiunt machinantem exitialis vita deseruit. 34. Item Constantinus iusto ordine et pio vicem vertit. Edicto si quidem statuit citra

29. Лициний бил изпратен в Солун. Но Константин, изплашен от примера на тъста си Херкулий Максимиан да не би Лициний отново да вземе за погибел на държавата сваления пурпур, понеже при един бунт войниците го поискали, заповядал той да бъде убит в Солун, а Мартиниан — в Кападокия. Лициний управлявал деветнадесет години, като син му и жена му го преживели.

6, 30. А Константин нарекъл Византион по своето име Константинопол за спомен от забележителната победа. Той го украсил като роден град с голям разкош и пожелал да го приравни с Рим. После събрал за този град отвсякъде граждани и пръснал толкова много средства, че за него изчерпил почти всички царски богатства. Той създал там сенат от по-ниска степен, и нарекъл сенаторите му светли мъже[1]. След това той подел война срещу готите и изпратил помощ[2] на молещите се сармати[3]. 31. Така поради военните действия на цезар Константин[4] загинали от глад и студ почти сто хиляди души. Тогава[5] получил и заложници, между които сина на крал Ариарих[6]. Така той сключил мир с готите и се насочил против сарматите, които били смятани за вероломни. 32. Но робите на сарматите въстанали против всичките господари и ги изгонили. Константин ги приел на драго сърце и разпределил по Тракия, Скития, Македония и Италия над триста хиляди души от различна възраст и пол.

33. Константин също така е първият християнски император, като изключим Филип[7], който, струва ми се, е бил поставен като християнин почти само за това, за да може хилядогодишнината на Рим да се посвети по-скоро на Христа, отколкото на идолите. Обаче от времето на Константин и до ден днешен за императори били избирани винаги християни, като изключим Юлиан[8], който завършил гибелния си живот, когато замислял, както казват, безбожни дела. 34. Константин също така направил справедлива и благочестива промяна. Защото с едикт постановил да се затворят езическите

[1] За разлика от по-горе стоящите римски сенатори, които носели титлата „светлейши мъже“ (clarissimi). [2] Това са събития от 332 г. Срв. *Schiller,* Geschichte, II, стр. 221. [3] Под това име през различни периоди разни писатели са разбирали понякога различни племена (вж. стр. 57, бел. 1). [4] Син на Константин Велики, по-късно имп. Константин II. [5] Константин победил на 26 април 332 г. [6] Ариарих е готски княз, победен от Константин в 332 г. [7] Имп. Филип Арабин (244—249) [8] Имп. Юлиан (361—363).

ullam caedem hominum paganorum templa claudi. Mox Gothorum fortissimas et copiosissimas gentes in ipso barbarico soli sinu hoc est in Sarmatarum regione delevit. 35. Calocaerum quendam in Cypro aspirantem novis rebus oppressit.

Dalmatium, filium fratris sui Dalmati Caesarem fecit. Eius fratrem Annibalianum data ei Constantiana filia sua regem regum et Ponticarum gentium constituit. Itaque Gallias Constantinus minor regebat, Orientem Constantius Caesar, Illyricum et Italiam Constans, ripam Gothicam Dalmatius tuebatur. Item Constantinus cum bellum pararet in Persas, in suburbano Constantinopolitano villa publica iuxta Nicomediam dispositam bene rem publicam filiis tradens [diem obiit]. Regnavit annos XXXI. Sepultus est Constantinopoli. (pp. 10_{10}—11_{11}).

храмове без никакво убиване на хора[1]. Скоро той унищожил най-силните и многолюдни готски племена в самото сърце на варварската земя, т. е. в областта на сарматите. 35. Той премахнал някой си Калоцер, който подготвял в Кипър заговор[2].

Константин назначил за цезар Далмаций, сина на брата си Далмаций. Неговия брат Анибалиан, комуто дал за жена дъщеря си Константиниана, той назначил за цар на царете и на понтийските племена[3]. И така младият Константин[4] управлявал галските земи, цезар Констанций[4] — Ориент, Констант[4] — Илирик и Италия, Далмаций бдял над Готския бряг[5]. Константин умрял в имението си край Константинопол в държавната вила до Никомидия[6], когато подготвял война против персите, и предал на синовете си благоустроена държава. Управлявал тридесет и една година. Погребан бил в Константинопол.

B. ANONYMI VALESIANI PARS POSTERIOR

Ostrogothi Theodorico duce Moesia decedunt

9, 42. Basiliscus imperavit annos II. Zeno confortans Isauros intra provinciam, deinde misit ad civitatem Novam, ubi erat Theodericus dux Gothorum, filius Walamerici, et eum invitavit in solacium sibi adversus Basiliscum, obiectans militem, post biennium veniens, obsidens civitatem Constantinopolim. 43. Sed quia senatus et populus Zenonem metuentes, ne quid mali pateretur civitas, relicto Basilisco se illi omnes dederunt aperta civitate. (p. 314_{15-20}).

11, 49. Zeno itaque recompensans beneficiis Theodericum, quem fecit patricium et consulem, donans ei multum et mittens

В. ВАЛЕЗИЕВ АНОНИМ ЧАСТ II

Остготите под водачеството на Теодорих напускат Мизия

9, 42. Василиск[7] царувал две години. Зенон[8] организирал исаврите в провинцията им. След това проводил пратеник в град Нове, гдето се намирал готският вожд Теодорих[9] син на Валамир, и го повикал на помощ срещу Василиск. След две години Зенон се противопоставил с войска и обсадил Константинопол. 43. Но понеже сенатът и народът се боели от Зенон да не причини нещо лошо на града, те изоставили Василиск и всички се предали на Зенон, като отворили града.

11, 49. И тъй Зенон се отблагодарил на Теодорих, като го направил патриций и консул. Той го надарил богато и го

[1] Константин I не е затварял езическите храмове. Срв. *Schiller,* Geschichte, II, стр. 215.
[2] Това въстание имало местно значение и било бързо потушено. Срв. *Schiller,* Geschichte, II, стр. 221.
[3] Анибалиан получил Понтийското царство и титлата „цар на царете". Вж. *Аврелий Виктор,* 41, 19 (тук стр. 100). [4] Константин II, Констанций II и Констант са синове на Константин I. Вж. *Аврелий Виктор* 41, 19 (тук стр. 100). [5] Сиреч бреговете на Долни Дунав. [6] Константин умрял през май 337 г. в едно предградие на Никомидия, дн. Измит. [7] Василиск бил брат на Верина, жената на имп. Лъв. След като имп. Зенон избягал през 475 г., Верина направила той да бъде провъзгласен за император (475—476). [8] Имп. Зенон (476—491). [9] Теодорих Велики.

eum ad Italiam. Cui Theodericus pactuatus est, ut, si victus fuisset Odoachar, pro merito laborum suorum loco eius, dum adveniret, tantum praeregnaret. Ergo superveniente Theoderico patricio de civitate Nova cum gente Gothica missus ab imperatore Zenone de partibus Orientis ad defendendam sibi Italiam. (p. 316_{1-14}).

изпратил в Италия. С него Теодорих сключил договор при условие, ако победи Одоакър[1], като отплата за усилията му да царува вместо него, докато Зенон пристигне там. И тъй патрицият Теодорих дошъл с готското племе от град Нове, изпратен от страна на император Зенон от Източната империя, за да му запази Италия[2].

[1] Крал на Италия, а първоначално вожд на херулите. Управлявал от 476 до 493 г. [2] Походът на Теодорих към Италия започнал през есента на 488 г., като остготите потеглили от Нове (местността Стъклен при Свищов). Вж. *Йорданес*, История на готите, 292 (тук стр. 366). Срв. *Schmidt*, Die Ostgermanen[2], стр. 293.

XXV. ЙОРДАНЕС

Йорданес е работил около средата на VI в. от н. е. Той, ако и да се е чувствувал и смятал за гот, бил по произход алан. Понеже Йорданес познава добре Тракия и Мизия през тази епоха, предполага се, че той е роден и живял в тия места. Както той сам пише, преди неговото вероятно постъпване в манастир, той е бил нотарий подобно на своя дядо.

Йорданес е написал две съчинения, които са дошли до нас: De summa temporum vel origine actibusque gentis Romanorum (накратко Romana) и De origine actibusque Getarum (накратко Getica). И двете съчинения са били завършени през 551 г. „Римската история", написана като хроника, започва със създаването на света, предава накратко историята на старите източни народи и гърците и се спира по-подробно върху историята на римляните до времето на Юстиниан I (527—565). За това произведение Йорданес е използувал Евтропий, Хиероним, Касиодор, Комес Марцелин, Флор и др. Второто съчинение на Йорданес излага историята на готите от най-стари времена до остготския крал Тотила (551 г.). По примера на някои свои предходници авторът неправилно отъждествява готите с гетите. Значението на „Готската история" се състои главно в това, че авторът е предал съдържанието на използувани от него, но недостигнали до нас съчинения на Касиодор, Аблавий и отчасти Приск. Трябва да се припомни, че Касиодор (около 487—583) е написал една „История на готите" в 12 книги, която е загубена, а Аблавий (Ablabius), за когото Йорданес казва, че бил автор на много достоверна история на готите, е съвършено неизвестен.

Въпреки че Йорданес се нарича от скромност „неук", той е знаел гръцки и латински. Обаче езикът, на който пише, е народният латински език.

В историята на готите, разказана от Йорданес, се срещат многобройни и разнообразни сведения за балканските земи за периода IV—VI в.

Момзен подрежда ръкописите на неговите съчинения в три групи. Първата група се състои от най-старите и най-добри ръкописи, които съдържат и двете съчинения. Към тая група принадлежат:

Heidelbergensis (Palatinus) 921 (H), от VIII в., изгорял през 1881 г.; Vatic. — Pal. 920 (P), от X в.; Valenciennensis (V), от IX в. Във втората група влизат Excerpta Cheltenhamensia (S), от IX в.; Vatic. — Ottobonianus 1346 (O), от X в.; Vratislaviensis 106 (B), от XI в., и др. Третата група образуват Cantabrigiensis Trinity College 0.4. 36 (X), от XI в.; Berolinensis lat. (Y), от XII в., и др.

КНИЖНИНА: *W. Wattenbach,* Deutschlands Geschichtsquellen im Mittelalter, I, Berlin 1893, стр. 72 сл. — *Manitius,* Lateinische Literatur des Mittelalters, I, стр. 210 сл. — *W. S. Teuffel's* Geschichte der römischen Literatur, III, VI Aufl. bearb. von W. Kroll und Fr. Skutsch, Leipzig 1913, стр. 502 и сл. — *Kappelmacher* Jordanis, PWRE, IX, col. 1908—1929. — Е. Ч. Скржинская, О склавенах и антах, о Мурсианском озере и городе Новиетуне, ВВр., XII (1957), стр. 3—30.

ИЗДАНИЯ: *Iordanis* Romana et Getica, recensuit Th. Mommsen, MGH, V, 1, AA, Berolini 1882, стр. 1—200. Дадените тук извадки са взети от това издание.

IORDANIS

A. ROMANA

Varia

283. Philippus in imperio impudenter ingressus est regnavit ann. VII. Hic etenim filium suum idem Philippum consortem regni fecit ipseque primus omnium imperatorum Christianus effectus est tertioque anno imperii sui festivitatem Romanae urbis, millesimo anno quod expleverat, caelebravit urbemque nominis sui in Thracia, que dicebatur Pulpudeva, Philippopolim reconstruens nominavit.

284. Decius e Pannonia inferiore Budalie natus occisis Philippis utrisque regnavit an. uno et mensibus tribus. Armaque in Christianos erecta ob Philipporum nominis odium. Ipse bellantibus Getis cum filio suo crudeli morte occubuit Abritto.

285. Gallus et Volusianus regnaverunt ann. II m. IIII. Hi cum adversum Emilianum, qui in Moesia res novas moliebatur, ex urbe profecti essent, in Foro Flamminii interfecti sunt.

286. Emilianus vero tertio mense invasae tyrannidis extinctus est.

287. Valerianus et Gallienus, dum unus in Retia a militibus, alter Romae a senatu in imperio levarentur, regnaverunt an. XV. Valerianus si quidem in Christianos persecutione commota statim a Sapore rege

ЙОРДАНЕС

А. РИМСКА ИСТОРИЯ

Разни сведения

283. Филип[1] завзел властта по безсрамен начин и царувал седем години. Той направил сина си, който също се наричал Филип, съучастник в управлението и пръв от всички императори станал християнин. През третата година на царуването си той отпразнувал празника на града Рим[2], понеже се изпълнили хиляда години от основаването му, и като поправил града в Тракия, който се наричал Пулпудева, нарекъл го по името си Филипопол[3].

284. След като били убити двамата Филиповци[4], Деций, родом от Будалия в Долна Панония, царувал една година и три месеца. От омраза спрямо Филиповците той вдигнал оръжие срещу християните. Но сам загинал във война срещу гетите заедно със сина си в Абрит от жестока смърт.

285. Гал[5] и Волузиан[5] царували две години и четири месеца. Те били убити във Форум Фламиний, когато потеглили от града срещу Емилиан, който замислял преврат във Мизия.

286. А Емилиан бил убит на третия месец, откак заграбил властта.

287. Валериан и Галиен, след като единият бил провъзгласен за император от войниците в Реция[6], а другият — в Рим от сената, царували 15 години. Понеже предприел гонение срещу християн-

[1] Става дума за имп. Филип Арабин (244—249). [2] Това станало на 21 април 248 г. [3] Филипопол, дн. Пловдив, сиреч Филипов град, по името на македонския цар Филип II, а не по името на имп. Филип Арабин. Вж. стр. 21, бел. 3. [4] Сиреч имп. Филип Арабин и неговият син, който също се наричал Филип. [5] Двамата императори Гал и Волузиан управлявали от 251 до 253 г. Вж. стр. 84, бел. 6. [6] За Реция вж. стр. 104, бел. 10.

Persarum capitur ibique servitute miserabili consenescit. Gallienus illius exitum cernens Christianis pacem dedit. Sed dum nimis in regno lasciviret nec virile aliquid ageret, Parthi Syriam Ciliciamque vastaverunt, Germani et Alani Callias depraedantes Ravennam usque venerunt, Greciam Gothi vastaverunt, Quadi et Sarmatae Pannonias invaserunt, Germani rursus Spanias occupaverunt. Idcirco Gallienus Mediolani occisus est.

288. Claudius regnavit ann. I m. VIIII. Qui Gothos iam per XV annos Illiricum Macedoniamque vastantes bello adortus incredibili strage delevit, scilicet ut in curia ei clypeus aureus et in Capitolio statua aurea poneretur. Occisusque Sirmium est. (p. 37_{1-23}).

290. Aurelianus Dacia Ripense oriundus regnavit an. V m. VI. Qui — — —expeditioneque facta in Danubium Gothos magnis proeliis profligavit cultoresque divini nominis persecutus est. (37_{26-29}).

291. — — — ac dehinc secundo arripiens expeditionem inter Byzantium et Heracleam in Caeno Frurio viae veteris occiditur. (p. 37_{32-33}).

293. Probus regnavit an. VI m. IIII. Hic etenim Gallos et Spanos vineas habere permisit. Quo tempore Saturninus magister militum, dum ad restaurationem Antiochenae civitatis missus fuisset, arrepta ibidem tyrannide mox oppressus est et Appamiae interfectus. Ipse quoque imperator Probus tumultu militari Sermio in turre quae vocatur Ferrata occisus est. (p. 38_{1-5}).

295. Carinus vero apud Margum in proelio victus occiditur. (p. 38_{11-12}).

298. Galerius in Dacia non longe a Serdica natus. (p. 38_{21}).

313. Gens Hunnorum super Gothos inruens certos ex ipsis subiugat, alios fugat. Qui venientes in Romania sine armorum suscepti depositione per avaritiam ducis Maximi fame conpulsi rebellare coacti sunt,

ните, Валериан веднага бил пленен от персийския цар Сапор и там остарял като жалък роб. Като видял неговия печален край, Галиен оставил на мира християните. Но докато се отдавал на голяма разюзданост и не предприемал нищо мъжествено през време на управлението си, партите опустошили Сирия и Киликия, а германците и аланите, като оплячкосвали Галия, стигнали чак до Равена. Готите опустошили Гърция, квадите и сарматите нахлули в Панония, германците отново завзели Испания. Галиен бил убит в Медиоланум.

288. Клавдий царувал една година и девет месеца. Той нападнал готите, които опустошавали Илирик и Македония вече в продължение на петнадесет години, и ги подложил на невероятно изтребление. Затова му поставили в курията златен медальон, а на Капитолиума — златна статуя. Той бил убит в Сирмиум.

290. Аврелиан, който произхождал от Крайбрежна Дакия, царувал пет години и шест месеца. Той— — —предриел поход към Дунав, разбил готите в големи сражения и подложил на преследване почитателите на името божие.

291. — — — а после, когато за втори път предприел поход, бил убит в Кенофрурион, на стария път между Византион и Хераклея.

293. Проб царувал шест години и четири месеца. Той позволил на галите и испанците да имат лозя. В това време началникът на войските Сатурнин[1], изпратен да възвърне град Антиохия, заграбил там властта, но скоро бил победен и убит в Апамея. Също и самият император Проб бил убит при един бунт в Сирмиум в една кула, която се нарича Ферата.

295. Карин бил победен и убит във сражение при Маргус.

298. Галерий е роден в Дакия, недалеч от Сердика.

313. Хунското племе нападнало готите и едни от тях подчинило, а други прогонило. Ония пък от тях, които дошли във Романия[2], били приети, без да сложат оръжието си. Измъчвани от глад поради алчността на дукса Максим, те били принудени да въстанат и като по-

---

[1] Вж. стр. 93, бел. 4. [2] С името Романия се обозначавала Източната римска империя. В случая се разбира дн. Северна България, където се били настанили преминалите Дунава готи.

superatisque Romanis in congressione funduntur in Tracias.

314. Contra quos Valens ab Antiocia exire conpulsus in Thraciam proficiscitur ibique lacrimabili bello commisso imperator sagitta saucius in casa deportatur vilissima, ubi supervenientibus Gothis igneque supposito incendio concrematus est. Gothi vero occiso imperatore iam securi ad urbem properant Constantinopolitanam, ubi tunc Dominica Augusta Valentis uxor multa pecunia plebi largita ab urbis vastatione hostes submovit regnumque cognatis, usque dum ille Theodosium ordinasset, fideliter viriliterque servavit.

315. Theodosius Spanus, Italicae divi Traiani civitatis a Gratiano Augusto apud Sirmium post Valentis interitum factus est imperator regnavitque an. XVII; veniensque Thessalonica ab Acolio sancto episcopo baptizatus est ammodumque religiosus ecclesiae enituit propagator rei publiceque defensor eximius. Nam Hunnos et Gothos qui eam sub Valente defetigassent, diversis proeliis vicit atque a prava vastatione conpescuit. (p. 40_{14-29}).

319. Archadius et Honorius fratres filii Theodosii imperatoris utrumque imperium divisis tantum sedibus tenere coeperunt, id est Archadius senior Constantinopolitanam urbem, Honorius vero Romanam. Tunc Rufinus patricius Archadio principi insidias tendens Halaricum Gothorum regem, ut Grecias devastaret, missis clam pecuniis invitavit. Porro detectus Rufinus ab Italiae militibus et Archadio cum Gaina comite missus, ante portas urbis detruncatus est caputque eius et dextera manus Constantinopolim ad ludibrium circumductum uxoremque eius exulatam opes cunctas Eutro-

бедили римляните в едно сражение, се пръснали по Тракия.

314. Император Валент бил принуден да напусне Антиохия и да се отправи за Тракия срещу тях. Там при завързалото се злополучно сражение[1] императорът бил ранен от стрела и бил отнесен в една най-проста колиба. Готите го нападнали там, запалили колибата и той изгорял в пожара. След убийството на императора готите се отправили безпрепятствено за Константинопол, гдето тогава императрица Доминика, съпруга на Валент, раздала много пари на народа. Тя отклонила неприятелите от опустошаването на града и запазила вярно и мъжествено престола за родствениците си, докато Грациан определил за съимператор Теодосий[2].

315. Испанецът Теодосий от Италика, града на божествения Траян, бил прогласен в Сирмиум за съимператор от император Грациан след смъртта на Валент и управлявал седемнадесет години. Като отишъл в Солун, той бил покръстен от светия епископ Аколий. Бидейки твърде набожен, той се прославил като отличен разпространител на вярата и защитник на държавата. Наистина той победил в различни сражения хуните и готите, които я били омаломощили по времето на Валент, и я запазил от гибелно разорение.

319. Синовете на император Теодосий, братята Аркадий и Хонорий[3], започнали да управляват и двете части на държавата, като разделили само столиците, т. е. по-старият Аркадий взел Константинопол, а Хонорий — Рим. Тогава патриций Руфин[4], подготвяйки заговор срещу император Аркадий, поканил краля на готите Аларих да опустоши Гърция, като му изпратил тайно пари. След това заговорът на Руфин бил разкрит от войските в Италия, той бил изпратен на Аркадий с комес Гайна[5] и бил посечен пред вратите на града. Главата му и дясната му ръка били разнасяни в Константинопол за поругание, жена му била пратена на заточение и всичките му имущества спечелил евнухът Евтропий[6].

[1] Това е сражението при Одрин на 9 август 378 г. [2] Имп. Теодосий I (379—395). [3] Имп. Аркадий (395—408), имп. Хонорий (395—423). [4] За Руфин вж. стр. 192, бел. 1. [5] Гайна е известен готски първенец на римска служба, играл важна роля в политическия живот от края на IV в. Той бил убит в борба с хуните през 401 г. Срв. *Stein,* Geschichte, I, стр. 361. [6] Евтропий заместил Руфин като пръв министър в източната част на империята. Той управлявал до 399 г. Срв. *Stein,* Geschichte, I, стр. 357 сл.

pius spado promeruit. **320.** Gildo tunc Africae comis a Theodosio dudum ordinatus, ac si iuvenilem regnum utrumque despiciens, sibi velle coepit Africam optinere et a fratre proprio Mascezel dum se vidisset detectum oppressionique vicinum, propria se manu peremit. Gaina vero supra nominatus comis Constantinopolim civile bellum commovens totam urbem igni ferroque turbavit fugiensque Hellisponto piratico ritu vivebat. Contra quem navali proelio dato multi Gothorum eius extincti. Ipse quoque bello evadens mox tamen capite plectitur. **321.** Post cuius oppressionem Isauri per montem Tauri discursantes ingens dispendium rei publicae importarunt. Contra quos Narbazaicus directus maius continuo rependit incommodum. Hesperia vero plaga in regno Honorii imperatoris primum Radagaisus Scytha cum ducenta milia suorum inundavit. Quem Huldin et Sarus Hunnorum Gothorumque reges superantes omnes captivos, quos retulerant, singulis aureis vendiderunt. **322.** Stilico vero comis, cuius duae filiae Maria et Hermantia singulae uxores Honorii principis fuere et utraeque virgines sunt defunctae, spraeto Honorio regnumque eius inhians Alanorum Suavorum Vandalorumque gentes donis pecuniisque inlectas contra regnum Honorii excitavit, Eucherium filium suum paganum et Christianis insidias molientem cupiens Caesarem ordinare. Qui cum eodem filio suo detecto dolo occisus est. Quo anno et Archadius Orientalis imperator, regnans post obitum patris ann. XIII, defunctus est. (p. 41_{3-27}).

320. Тогава Гилдон[1], който бил назначен още от Теодосий за комес на Африка, отнасяйки се пренебрежително към управляващите двете части на държавата като към младежи, пожелал да обсеби Африка. Но като видял, че е издаден от собствения си брат Масцезел и че поражението му е предстоящо, сам сложил край на живота си. А гореспоменатият комес Гайна предизвикал гражданска война в Константинопол, внесъл смут в целия град с огън и меч и като избягал в Хелеспонт[2], заживял там като пират. Срещу него бил предприет поход по море и много от неговите готи били убити. А самият той, като успял да избяга от битката, скоро след това бил убит. **321.** След неговото премахване исаврийците нахлули през планината Тавър и причинили огромни вреди на държавата. Срещу тях бил изпратен Нарбазаик[3], който им отвърнал веднага, като им нанесъл по-големи щети. През царуването на император Хонорий най-напред нахлул в западните области с двеста хиляди свои хора скитът Радагаиз[4]. Хулдин[5] и Сар[5], владетелите на хуните и готите, го победили и продали по за една жълтица всички пленници, които били взели. **322.** А комес Стилихон[6], чиито две дъщери Мария и Херманция били една след друга съпруги на император Хонорий и умрели и двете като девици, се обявил против Хонорий, понеже ламтел за неговата власт, привлякъл с пари и подаръци и възбудил срещу държавата на Хонорий племената алани[7], свеви[7] и вандали[7]. Той жадувал да направи цезар своя син Евхерий[8], който бил езичник и водел подмолна борба срещу християните. Стилихон бил убит със същия свой син, след като била разкрита измяната му. През тази година[9] умрял и източният император Аркадий, който след смъртта на баща си управлявал тринадесет години.

329. Post haec III anno Valentinianus imperator a Roma Constantinopolim ob-

329. След това, на третата година, император Валентиниан[10] дошъл от Рим в

[1] За Гилдон срв. стр. 196, бел. 1. [2] Сиреч провинция Хелеспонт. Вж. стр. 140, бел. 13. [3] Нарбазаик или Арбазаций — пълководец при двора на Аркадий, по произход арменец. Разбиването на исаврийците, за което се говори тук, е станало през 405 г. Срв. *Ensslin*, Narbazaicus, PWRE, XVI, кол. 1700—1701. [4] Радагаиз начело на големи готски маси нахлул през 405—406 г. в Северна Италия, но бил спрян и разбит от Стилихон. Срв. *Schmidt*, Die Ostgermanen[2], стр. 266. [5] Улдис (Улдин, Хулдин) и Сар били привлечени като федерати в римската войска, която била в момента твърде отслабнала, за да се справи с Радагаиз. Срв. *Stein*, Geschichte, I, стр. 381; *Schmidt*, Die Ostgermanen[2], стр. 266. [6] За Стилихон вж. стр. 192, бел. 2. [7] Тия племена нахлули през Среднодунавската равнина. Срв. *Stein*, Geschichte, I, стр. 381. [8] Стилихон искал да измести Теодосий II и да направи император на източната част на империята своя син Евхерий. [9] Сиреч през 408 г. [10] Имп. Валентиниан III (425—455).

suscipiendam in matrimonio Eudoxiam Theodosii principis filiam venit datamque pro munere soceri sui totam Illyricum celebratis nuptiis ad sua regna cum uxore secessit. (p. 42_{16-19}).

Константинопол, за да се ожени за Евдоксия, дъщеря на император Теодосий. Като получил от своя тъст в дар целия Илирик и отпразнувал сватбата, той се завърнал със съпругата си във своето царство.

331. Hunnorum rex Attila iunctis secum Gepidas cum Ardarico, Gothosque cum Valamir, diversasque alias nationes suis cum regibus, omnem Illyricum Traciamque et utramque Daciam, Mysiam et Scythiam populatus est. Contra quem Arnegisclus magister militum Mysiae egressus a Marcianopolim fortiter dimicavit, equoque sub se decidente praeventus est, et nec sic quiescens bellare, occisus est. (p. 42_{22-27}).

331. Като присъединил към себе си гепидите на Ардарик[1], готите на Валамир[2], както и различни други народи с техните царе, хунският цар Атила опустошил[3] целия Илирик, Тракия, двете Дакии[4], Мизия и Скития. Срещу него от Марцианопол излязъл началникът на войските в Мизия Арнегискъл[5] и се бил храбро с него. Той бил застигнат, тъй като конят под него паднал, но и така не престанал да се бие и бил убит.

335. Leo Bessica ortus progeniae Asparis patricii potentia ex tribuno militum factus est imperator. (p. 43_{16-17}).

335. Лъв[6], бес по произход, от военен трибун станал император с помощта на патриций Аспар[7].

346. Theodoricus autem Triarii filius cognomento Strabo rex Gothorum ascitis suis usque ad Anaplum quarto urbis milio armatus advenit: nulli tamen Romanorum noxius continuo reversus porro Inlyricum properans dum inter suorum moventia plaustra progreditur, iacentis super carpentum teli acumen paviscentisque equi sui inpulsione fixus transverberatus interiit et rei publicae diem festum morte sua donavit.

346. Готският крал Теодорих[8], по прякор Страбон, син на Триарий, дошъл въоръжен заедно със своите хора чак до Анапъл, на четвъртия милиарен знак от Константинопол. Без да причини вреда на никого от римляните, той веднага се върнал и се отправил бързо към Илирик. Докато яздел между движещите се коли на своите хора, при едно подскачане на уплашения кон той бил ударен и пронизан от острието на поставено върху една кола копие и загинал. Неговата смърт била празник за държавата.

347. Valamero rege Gothorum in bello Scirorum defuncto Theodemir in regno fratris successit cum Vidimero fratre et filio Theodorico. Sed missa sorte Vidimero cum Vidimero filio partes Hesperias, Theodemir cum filio Theodorico Illyricum Thraciasque vastandas obvenit. Relictaque ergo Pannonia alter Italiam, alter Illyricum suscepit populandum: sed utrique reges mox sor-

347. След като кралят на готите Валамир загинал във война срещу скирите, Тиудимир[9] наследил кралската власт на брата с брат си Видимир[10] и сина си Теодорих. Като било хвърлено жребие, на Видимир и сина му Видимир се паднало да опустошат областите на Хесперия[11], а на Тиудимир и сина му Теодорих—Илирик и Тракия. И тъй, след като напуснали Панония, единият се заловил да опустошава Италия, а другият—Илирик. Но и двамата крале, щом на-

[1] Ардарик е известен цар на гепидите от средата на V в. Вж. стр. 65, бел. 8. [2] За Валамир вж. стр. 359, бел. 7. [3] Това е нападението на Атила в балканските земи през 447 г. [4] Сиреч Крайбрежна и Вътрешна Дакия. [5] За Арнегискъл вж. стр. 310, бел. 3. [6] Имп. Лъв I (457—474) бил роден в Македония и се предава, че бил от тракийски произход. Срв. още *Teoph.* стр. 110, 19 (de Boor). [7] Флавий Ардабур Аспар, по произход алан, един от най-изтъкнатите пълководци по времето на имп. Марциан, Лъв I и Зенон, бил влиятелно лице в политическия живот на империята от тия години. Вж. *G. Vernadski,* Flavius Ardabur Aspar, Südost-Forschungen, VI 1941, стр. 38—73. Запазен е един надпис в чест на Аспар, издигнат от населението на Бероя, дн. Стара Загора. Вж. *Г. И. Кацаров,* Антични паметници от България, ИБАИ, IV, 1926/27, стр. 89 сл. [8] Теодорих Страбон, син на Триарий, е известен остготски крал. Починал е през 484 г. Вж. *Schmidt,* Die Ostgermanen², стр. 255. [9] Тиудимир, готски крал, баща на Теодорих Велики. За родословието на посочените остготски владетели вж. *Schmidt,* Die Ostgermanen², стр. 255. Вж. и стр. 359, бел. 7. [10] Видимир е остготски крал. Вж. стр. 359, бел. 7. [11] Под Хесперия се разбира Италия.

tita loca ingressi sunt, ilico rebus humanis excedunt, Vidimer Italia, Illyrico Theodemir. Relictis filiis decesserunt, quorum Vidimer ab Italis proeliis victus, ad partes Galliae Spaniaeque omissa Italia tendit: **348.** Theodoricus vero Zenonis Augusti humanitate pellectus Constantinopolim venit, ubi magister militum praesentis effectus consulis ordinarii triumphum ex publico dono peregit. Sed quia tunc, ut diximus, Odoacer regnum Italiae occupasset, Zenon imperator cernens iam gentes illam patriam possidere, maluit Theodorico ac si proprio iam clienti eam committi quam illi quem nec noverat. Secumque ita deliberans, ad partes eum Italiae mandans, Romanum illi populum senatumque commendat. **349.** Obansque rex gentium et consul Romanus Theodoricus Italiam petiit magnisque proeliis fatigatum Odoacrum Ravenna in deditione suscepit. Deinde vero ac si suspectum Ravenna in palatio iugulans regnum gentis sui et Romani populi principatum prudenter et pacifice per triginta annos continuit. (pp. 44_{24}—45_{15}).

влезли в падналите им се по жребие места, веднага починали — Видимир в Италия, Тиудимир в Илирик. Те[1] умрели, като оставили синове, от които Видимир бил победен в няколко сражения от италийците и като загубил Италия, се отправил към пределите на Галия и Испания. **348.** А пък Теодорих, привлечен от благородството на император Зенон, дошъл в Константинопол, гдето бил избран за началник на войските и отпразнувал на държавни разноски назначението си като редовен консул. Но понеже тогава, както вече казахме, Одоакър бил взел властта в Италия, император Зенон, виждайки, че варварски племена вече владеят онази страна, предпочел да я повери на Теодорих като на свой собствен клиент, отколкото на оногова, когото дори не познавал. Разсъждавайки така, той го изпратил в пределите на Италия и му поверил римския народ и сената. **349.** И тъй, Теодорих като крал на варвари и римски консул тържествено се отправил към Италия[2]. Изтощен от него в много сражения, Одоакър му се предал в Равена. По-късно обаче Теодорих го убил в палата в Равена като заподозрян. И след това мъдро и в мир държал в продължение на тридесет години кралската власт над своето племе и върховната власт над римския народ.

356. Variis namque sub Anastasio milis proeliis fatigatus et nunc Illyrico cum Saviniano et Mundone ad Margum, nunc cum Pumpeio ad Adrianopolim, nunc cum Aristo ad Tzortam, nunc cum Parthis in Syriam, ut omittam intestina clade et pugnas in foro regiae civitatis, ad postremo contra Italiam plus piratico quam publico Marte concertans, frustratus est. **357.** Sed et quod plus fuit dolendum, contra ultimum suum famulum Vitalianum de Scythiam per sex annos civile bellum extraxit. Is si quidem Vitalianus cum LX milibus armatorum tertio pene non rei publicae

356. И наистина във времето на Анастасий войската била изморена от различни сражения, понеже воювала ту в Илирик със Сабиниан и Мундо при Маргус[3], ту с Помпей[4] при Адрианопол, ту с Арист при Цорта[5], ту с партите в Сирия[6], да не говорим за междуособните кланета и борби във форума на столицата, и най-сетне същата войска в предприетия по-скоро пиратски поход, отколкото открита война срещу Италия претърпяла поражение. **357.** Но което е още по-жалко, императорът водил шест години гражданска война срещу своя последен роб Виталиан от Скития. Същият този Виталиан за трети път настъпил с 60 000[7] войници като неприятел не на държавата,

[1] Сиреч Видимир и Тиудимир. [2] За похода на Теодорих към Италия срв. стр. 325, бел. 2. Одоакър бил убит през 493 г. и Теодорих създал своя държава в Италия. Срв. *Schmidt,* Die Ostgermanen[2], стр. 297 сл., бел. 6. [3] Вж. стр. 302 бел. 1. [4] Помпей бил племенник на имп. Анастасий. Вероятно битката станала наскоро след 506 г. Срв. за тия събития *Stein,* Histoire II, стр. 106. [5] За тия събития срв. *Комес Марцелин* под 499 г. (тук стр. 313). [6] Касае се за събития около 500—502 г. Срв. *Stein,* Histoire II, стр. 90 сл. [7] За тия данни срв. *Ф. Успенский,* История византийской империи, I, стр. 349 сл.

sed regi infestus accedens multa suborbana regiae urbis praedis spoliisque adtrivit. **358.** Contra quem dum Hypatius nepus Caesaris cum exercitu numeroso pugnaturus egreditur, ante ab Hunnis auxiliaribus capitur et Vitaliano mula insedens turpiter venditur, antequam aperto proelio parte adversa sese inimicum ostenderet. Post quem item Rufinus Alathortque mag. mil. saepe superati, saepe inrisi ab eo et spreti sunt. (46_{11-23}).

а на императора и разорил чрез плячкосвания и грабежи много предградия на столицата. **358.** Когато Хипатий, племенникът на императора, излязъл с многобройна войска, за да се бие с него, преди да се прояви като неприятел в открито сражение с противната страна, той бил пленен от хуните, които помагали на Виталиан, и позорно му бил продаден, качен на муле. След това началниците на войските Руфин и Алаторт били често побеждавани, подигравани и обиждани от него[1].

360. Iustinus ex comite scubitorum a senatu imperator electus ann. regnavit VIIII. Qui mox inhiantes regno suo Amantium praepositum palatii, Andream et Misahel et Ardaburem cubicularios sentiens aflixit. Nam Amantium et Andream ferro truncavit, Misahelu et Ardaburem Serdica[a] in exilio misit. (p. 47_{4-7}).

360. Юстин[2], началник на екскубитите[3], бил избран от сената за император и царувал девет години. Той веднага се справил[4] с Амантий, началник на двореца, и телохранителите Андрей, Мизахел и Ардабур, когато разбрал, че се домогват до царската власт. Така той посякъл с меч Амантий и Андрей, а Мизахел и Ардабур изпратил на заточение в Сердика.

363. Illyricumque saepe ab Herulis Gipidisque et Bulgaris devastantibus per suos iudices frequenter obstitit viriliterque cecidit. (p. 47_{20-22}).

363. Чрез своите провинциални управители Юстиниан[5] се противопоставил в многобройни сражения на херули, гепиди и българи, които опустошавали често Илирик, и храбро ги сразил.

383. Contra quem Germanus patricius dum exire disponit cum exercitu, Mathesuentham Theodorici regis neptem et a Vitigis mortuo derelictam, tr. dente sibi principe in matrimonio sumptam, in Sardicense civitate extremum halitum fudit, relinquens uxorem gravidam, quae post eius obitum postumum ei edidit filium vocavitque Germanum. (p. 51_{12-15}).

383. Докато патриций Герман[6], който по нареждане на императора се бил оженил за Матисвента, внучката на крал Теодорих, останала вдовица след смъртта на Витигес, се готвел да излезе с войски срещу Тотила, той умрял в град Сердика, оставяйки бременна жена си, която след неговата смърт му родила син и го нарекла Герман.

386. Langobardorum gens, socia Romani regni principibus, et Theodahadi sororis filiam dante sibi imperatore, in matrimonio iungens regi suo, contra emulos Romanorum Gepidas una die pugna commissa eorum pene castra pervasit, cecideruntque ex utraque parte amplius LX milia; **387.** nec par, ut ferunt, audita est in nostris temporibus pugna a diebus Attilae in illis locis, praeter illa quae ante hanc conti-

386. Племето на лангобардите[7], съюзници на римските императори, чийто крал[8] със съгласието на императора[9] бил женен за сестрата на Теодат, започнало борба срещу гепидите, противници на римляните, и в един ден почти разорило техния лагер. И от двете страни паднали повече от 60 000 души. **387.** Както казват, подобна битка[10] не се знае да е ставала в наше време по тия места от дните на Атила, освен оная, която била

a) sardica *L.*

[1] Сиреч от Виталиан. [2] Имп. Юстин I (518—527). [3] Екскубитите са хората от императорската гвардия. Съставът им бил към 300 души. Тази гвардия била учредена по времето на Зенон и се набирала през тази епоха измежду исаврийци, илирийци и траки. Срв. *Stein,* Geschichte, I, стр. 530. [4] Посочените лица били заподозрени, че се домогват до императорската власт. Вж. *Комес Марцелин* под 519 г. (тук стр. 317) и *Stein,* Histoire, II, стр. 224. [5] Имп. Юстиниан I (527—565). [6] Герман е известен византийски пълководец от това време. [7] Лангобардите са известно източногерманско племе. [8] Името му било Audoin. Лангобардите сключили договор с Юстиниан в 546 г. и получили заселища в Панония и Норикум. Тия отношения продължили до 553 г. Срв. *Schmidt,* Die Ostgermanen², стр. 580. [9] Сиреч имп. Юстиниан I. [10] Тази битка станала в 551 г.

gerat sub Calluce mag. mil. idem cum Gepidas aut certe Mundonis cum Gothis, in quibus ambobus auctores belli pariter conruerunt.

станала преди нея при началника на войските Калук[1] също с гепидите, и битката на Мундо[2] с готите. И в двете тия битки загинали също и виновниците за войната.

388. Hi sunt casus Romanae rei publicae preter instantia cottidiana Bulgarum, Antium et Sclavinorum. Que si quis scire cupit, annales consulumque seriem revolvat sine fastidio repperietque dignam nostri temporis rem publicam tragydiae. Scietque unde orta, quomodo aucta, qualiterve sibi cunctas terras subdiderit et quomodo iterum eas ab ignaris rectoribus amiserit. (p. 52_{2-14})

388. Това са бедите, които римската държава понесла, освен всекидневните нападения на българи, анти и славини. Ако някой поиска да ги узнае, нека разгърне без досада летописите и списъка на консулите и ще намери държавата в наши дни достойна за оплакване. И той ще узнае отгде е произлязла, по какъв начин се е уголемила, как си е подчинила всички земи и по какъв начин отново ги е загубила поради невежи водачи[3].

B. GETICA

1. De Scythia eiusque finibus

28. Haec ergo pars Gothorum, quae apud Filemer dicitur in terras Oium emenso amne transposita, optatum potiti solum. Nec mora ilico ad gentem Spalorum adveniunt consertoque proelio victoriam adipiscunt, exindeque iam velut victores ad extremam Scythiae partem, que Ponto mari vicina est, properant. Quemadmodum et in priscis eorum carminibus pene storicu ritu in commune recolitur: quod et Ablavius descriptor Gothorum gentis egregius verissima adtestatur historia. **29.** In quam sententiam et nonnulli consensere maiorum: Ioseppus quoque annalium relator verissimus dum ubique veritatis conservet regulam et origines causarum a principio revolvat. Haec vero quae diximus de gente Gotho-

В. ИСТОРИЯ НА ГОТИТЕ

1. Скития и нейните граници

28. И тъй тази част от готите, за които Филимер[4] казва, че са разположени отвъд реката в областта Ойум[5], заели желаната от тях земя. Без да се бавят, те веднага стигнали до племето спали[6] и като влезли в сражение с тях, спечелили победа. Оттам, вече като победители, те се устремили към най-отдалечената част на Скития[7], която граничи с Понтийското море[8]. Тия събития се предават в старите им песни по същия начин изобщо като исторически разказ. За това свидетелствува и Аблавий[9], отличният историк на готското племе, в своята най-достоверна история. **29.** Към това мнение се придържат и някои от по-старите автори; също и Йосиф[10], най-достоверен автор на хроники, който навсякъде спазва истината и издирва произхода на нещата от самото им начало. Обаче ние не зна-

---

[1] Битката между гепидите и пълководеца на Източната римска империя Калук станала в 539 г. Тя завършила с победа на гепидите. Срв. *Schmidt*, Die Ostgermanen[2], стр. 536. [2] Срв. стр. 301, бел. 2. [3] Тия думи на Йорданес, писани през 551 г., изразяват красноречиво тежкото положение на империята към средата на VI в. Те са и твърде остра критика срещу юстиниановото управление, въпреки неговите усилия да обедини под властта на Константинопол областите, подвластни на някогашната Римска империя. [4] Според легендата за преселението на готите Филимер бил водачът на една от групите, която първа започнала преселението. Срв. *Schmidt*, Die Ostgermanen[2], стр. 199. [5] Областта Ойум не е локализирана. Името на реката също не е известно. [6] Спалите са племе с неустановен окончателно етнически произход. Някои ги смятат за сродни с хуните. Срв. *Schmidt*, Die Ostgermanen[2], стр. 200. [7] Някъде северно от устието на Дунав. [8] Сиреч Черно море. [9] Аблавий е готски историк, за когото не се знае почти нищо. Предполага се, че той е идентичен с едноименния ритор от края на IV в. и началото на V в., написал римска история на гръцки език. Срв. *Schmidt*, Die Ostgermanen[2], стр. 28. [10] Сиреч Флавий Йосиф, известен еврейски историк от I в. от н. е.

rum principia cur omiserit, ignoramus: sed tantu Magog eorum stirpe comemorans, Scythas eos et natione et vocabulo asserit appellatos. Cuius soli terminos, antequam aliud ad medium deducamus, necesse est, ut iacent, edicere.

30. Scythia si quidem Germaniae terre confines eo tenus, ubi Ister oritur amnis vel stagnus dilatatur Morsianus, tendens usque ad flumina Tyram, Danastrum et Vagosolam, magnumque illu Danaprum Taurumque montem, non illum Asiae, sed proprium, id est Scythicum, per omnem Meotidis aditum, ultraque Meotida per angustias Bosfori usque ad Caucasum montem amnemque Araxem ac deinde in sinistram partem reflexa post mare Caspium, quae in extremis Asiae finibus ab Oceano eoroboro in modum fungi primum tenuis, post haec latissima et rotunda forma exoritur, vergens ad Hunnus, Albanos et Seres usque digreditur. **31.** Haec, inquam, patria, id est Scythia, longe se tendens lateque aperiens, habet ab oriente Seres, in ipso sui principio litus Caspii maris commanentes; ab occidente Germanos et flumen Vistulae; ab arctu, id est septentrionali, circumdatur oceano, a meridiae Persida, Albania, Hiberia, Ponto atque extremo alveo Istri, qui dicitur Danubius ab ostea sua usque ad fontem. **32.** In eo vero latere, qua Ponticum litus attingit, oppidis haut obscuris involvitur, Boristhenide, Olbia, Callipolida, Chersona, Theodosia, Careon, Myrmicion et Trapezunta, quas indomiti Scytharum nationes Grecis permiserunt condere, sibimet commercia prestaturos. In cuius

ем защо е пропуснал началната история на готското племе, която ние разказахме. Но като споменава само за техния род Магог[1], той твърди, че се наричали скити по племенното си название. Необходимо е да опишем къде се намират границите на тази земя, преди да пристъпим към по-нататъшния разказ.

30. Скития граничи с областите на Германия там, където извира река Истър или където се разстила Мурсианското[2] езеро, и се простира до реките Тира, Данастър и Вагосола, до голямата река Данапър и до планината Тавър[3], не до онзи Тавър в Азия, но до тамошния, т. е. скитския Тавър, продължава по цялото крайбрежие на Меотида и отвъд Меотида през Босфорския пролив чак до планината Кавказ и реката Аракс[4], след това извива наляво зад Каспийско море. Тя започва във формата на гъба от Югоизточния океан[5] в най-отдалечените предели на Азия — отначало тясна, а след това добива широка и кръгла форма и стига до хуните, албаните[6] и серите[7]. **31.** Тая именно страна, т. е. Скития, се простира надлъж и нашир и граничи на изток със серите, чиято земя в самото си начало заема брега иа Каспийско море. На запад Скития граничи с германците и река Вистула, откъм „Голямата мечка", т. е. откъм север е заобиколена от океана, а на юг граничи с Персия, Албания[8], Хиберия[8], Понтийско море и най-долното течение на Истър, който се нарича Дунав от устието си чак до извора. **32.** В тази част на Скития, която достига до Понтийско море, се намират забележителни градове: Бористенида[9] Олбия[10], Калипол, Херсон, Теодосия, Кареон, Мирмикион[11] и Трапезунд[12]. Дивите скитски племена допуснали гърците да основат тези градове, за да търгуват с тях. В средата на тази

---

[1] С името Магог в Библията се обозначава едно загадъчно племе. Срв. например Битие X 2. В случая се има пред вид един пасаж у *Флавий Иосиф,* I 6, 1, където Магог се отъждествява със скитите. Срв. *Ант. Флоровский,* Сборник В. Н. Златарски, София 1925, стр. 512 сл. [2] За Мурсианското езеро вж. стр. 336, бел. 8. [3] Тавър се наричали планините в Таврическия п-в, дн. Крим. [4] Аракс, известна река, която разделя Армения и Мидия и се влива в Каспийско море, дн. Арас. [5] Под Югоизточен океан вероятно се разбира най-общо Индийският океан и в случая Персийският залив. [6] Албаните са жителите на областта Албания (между дн. Георгия в Кавказ и Каспийско море). Етнически представят смес от различни малко или повече сродни кавказки племена. [7] За серите вж. стр. 153, бел. 5. [8] За Албания вж. по-горе, бел. 6. Иберия или Хиберия е дн. Георгия. [9] Бористенида или Борисген е друго име на Олбия. Срв. Steph. Byz. s. v.; *Diehl,* Olbia, PWRE, XVII, кол. 2406. [10] Олбия, прочута гръцка колония по Северното Причерноморие, основана от Милет около 645 г., при устието на Буг. [11] Калипол, Херсон, Теодосия, Кареон и Мирмикон са гръцки колонии по Северното Причерноморие. [12] Трапезунд, гръцка колония на югоизточния ъгъл на Черно море, дн. също Трапезунд.

Scythiae medium est locus, qui Asiam Europamque ab alterutro dividit, Riphei scilicet montes, qui Thanain vastissimum fundunt intrantem Meotida cuius paludis circuitus passuum mil. CXLIIII, nusquam octo ulnis altius subsidentis. (pp. 60_{21}—62_{9}).

Скития се намира мястото, което разделя Азия и Европа една от друга, а именно Рифейските планини. От тях извира огромната Танаис[1], която се влива в Меотида. Обиколката на това езеро е 144 мили, а дълбочината никъде не е повече от осем лакти.

2. De Sclavinorum et Antarum sedibus

33. In qua Scythia prima ab occidente gens residet Gepidarum, que magnis opinatisque ambitur fluminibus. Nam Tisia per aquilonem eius chorumque discurrit; ab africo vero magnus ipse Danubius, ab eoo Flutausis secat, qui rapidus ac verticosus in Istri fluenta furens divolvitur. **34.** Introrsus illis Dacia est, ad coronae speciem arduis Alpibus emunita, iuxta quorum sinistrum latus, qui in aquilone vergit, ab ortu Vistulae fluminis per inmensa spatia Venetharum[a] natio populosa consedit. Quorum nomina licet nunc per varias familias et loca mutentur, principaliter tamen Sclaveni[b] et Antes[c] nominantur. **35.** Sclaveni[d] a civitate Novietunense[e] et laco qui appellatur Mursiano usque ad Danastrum et in boream Viscla tenus commorantur: hi paludes silvasque pro civitatibus habent. Antes[f] vero, qui sunt eorum fortissimi, qua Ponticum mare curvatur, a Danastro extenduntur usque ad Danaprum[g], quae flumina multis mansionibus ab invicem absunt. **36.** Ad litus autem Oceani, ubi tribus faucibus fluenta Vistulae fluminis ebibuntur, Vidivarii[h] resident, ex diversis nationibus adgregati; post quos ripam Oceani item Aesti tenent, pacatum hominum genus omnino.

2. Славини и анти и техните поселища

33. В тази Скития първото племе откъм запад са гепидите, чиито земи се заобикалят от големи и прочути реки. И наистина Тисия[2] протича през северната и северозападната им област, откъм югозапад ги отделя самата голяма река Дунав, а откъм изток — Флутаусис[3], който бърза и като прави много водовъртежи, се втурва яростно във водите на Истър. **34.** Всред тях е Дакия, защитена околовръст от стръмните Алпи[4] във вид на венец. От лявата им страна, която е обърната към север, и от началото на река Вистула[5] живее върху огромно пространство многолюдният народ венети[6]. Наистина техните имена се менят според разните родове и места, но те се наричат главно славини[7] и анти[7]. **35.** Славините обитават от Новиодунум[8] и така нареченото Мурсианско езеро[9] чак до Данастър и на север до Вистула: блатата и горите им служат за поселища. А антите, които са най-храбри от тях, живеят от Данастър чак до Данапър, гдето се извива Понтийското море. Тези реки отстоят една от друга на много дни път. **36.** До брега на океана обаче, гдето водите на Вистула се изливат през три устия, обитават видивариите[10], които са сбирщина от различни народности. Зад тях естите[11], един съвсем миролю-

a) uenetharum *HPVLXYZ*, uenetarum *A*, uenit uuinidar(u)m *B*, uenit uuinadarum *O*. b) scaueni *AO*, sclauani *B*, sclauenni *Z*., c) et antes nominantur (dicuntur *A*) sclaueni *om. XYZ*. d) sclauani *OB*, scaueni *A*. f) novietuense *L*, nouietanense *XYZ* noui et sclauinnorum unnense (-sem *B*) *OB*. f) antei *Oв*. g) danubrum *O*, danubium *B*. h) uiriuarii *V*, uidioarii *OB*.

1 Танаис е дн. р. Дон. 2 Тисия е дн. р. Тиса. 3 Флутаузис е дн. р. Алута. Срв. *Brandis*, Dacia, PWRE, IV, кол. 1969 4 Става дума за Карпатите. 5 Река Висла. 6 През I и II в. от н. е. славяните се споменават у авторите под името венети или венеди. От този пасаж, както и от други автори, се вижда, че през тази епоха те са обитавали областта между Висла, Балтийско море и Карпатите. Срв. *Niederle*, Manuel de l'antiquité slave, I, стр. 31 сл. 7 Антите и славяните са били двата основни клона на голямата славянска племенна общност. Антите се смятат за предци на източните славяни, а славините — на южните и западните. За анти и славини срв. *П. Н. Третьяков*, Восточнославянские племена², Москва — Ленинград, 1953 г. 8 Едни автори го отъждествяват с Новиодунум (дн. Исакча), а други — с Neviodunum в Горна Панония (дн. Дерново). Срв. *Скржинская*, пос. съч., стр. 15. 9 Това езеро се отъждествява с езерото Незидер в Югославия, източно от Винковци, а според други автори то е Балатонското езеро. Срв. *Скржинская*, пос. съч., стр. 13—15. 10 Видивариите (у *Йорданес*, История на готите, 96, се наричат и Vividarii) се отъждествяват с някогашните обитатели на старата Лифландия (част от дн. Латвия). 11 Естите се смятат за предшественици на естонците.

Quibus in austrum adsidet gens Acatzirorum[a] fortissima, frugum ignara, quae pecoribus et venationibus victitat. **37.** Ultra quos distendunt supra mare Ponticum Bulgarum[b] sedes, quos notissimos peccatorum nostrorum mala fecerunt. Hinc iam Hunni quasi fortissimorum gentium fecundissimus cespes bifariam populorum rabiem pullularunt. Nam alii Altziagiri[c], alii Saviri nuncupantur, qui tamen sedes habent divisas: iuxta Chersonam Alziagiri[d], quo Asiae bona avidus mercator importat, qui aestate campos pervagant effusas sedes, prout armentorum invitaverint pabula, hieme supra mare Ponticum se referentes. Hunuguri[e] autem hinc sunt noti, quia ab ipsis pellium murinarum venit commercium: quos tantorum virorum formidavit audacia. **38.** Quorum[f] mansione prima in Scythiae solo iuxa paludem Meotidem, secundo in Mysiam Thraciamque et Daciam[g], tertio supra mare Ponticum rursus in Scythia legimus habitasse. (pp. 62_{9}—63_{18}).

бив народ, заемат също брега на Океана. На юг от тях се намира извънредно храбрият народ на акацирите[1], който не познава земеделието, а живее от скотовъдство и лов. **37.** Отвъд тях, над Понтийско море, се простират местата, обитавани от българите, които са станали твърде известни поради лошите последици от нашите грехове. Оттук вече следват хуните, които като някакво буйно коренище от най-храбри племена са създали двойна напаст за народите: едни от тях са наречени алциагири[2], а другите — савири[3]. Те обаче живеят отделно. Близо до Херсон, гдето алчният търговец внася азиатски стоки, са алциагирите. Лете те бродят по полята и се пръскат нашироко, за да търсят паша за добитъка си, а зиме се завръщат при Понтийското море. Хунугурите[4] пък са известни по това, че търгуват с хермелинови кожи. От тях се изплашили тия толкова смели мъже[5], (**38**) чието първо местопребиваване, както четем, било на скитска земя покрай Меотидското блато, после в Мизия, Тракия и Дакия и найсетне отново над Понтийското море в Скития.

3. De Danubio flumine

75. Et quia Danubii mentio facta est, non ab re iudico pauca de tali amne egregio indicare. Nam hic in Alamannicis arvis exoriens sexaginta a fonte suo usque ad ostia in Ponto mergentia per mille ducentorum passuum milia hinc inde suscipiens flumina in modum spinae, quem costas ut cratem intexunt, omnino amplissimus est. Qui lingua Bessorum Hister vocatur, ducentis tantum pedibus in altum aquam in alveo habet profundam. Hic etenim amnis inter cetera flumina in magnum omnes superans praeter Nilum. Haec de Danubio dixisse sufficiat. (p. 75_{12-19}).

3. Река Дунав

75. И понеже стана дума за Дунав, не мисля, че ще бъде излишно да кажа няколко думи за тази знаменита река. Тя извира от Аламанска земя и на едно разстояние от 1200 мили от извора чак до устието си в Понта приема шестдесет реки от едната и от другата си страна подобно на гръбнак със сключени в него ребра. Изобщо той е много пълноводен. На езика на бесите се нарича Истър; дълбочината на водата в коритото му е само двеста стъпки. Тази река по големина надминава всички останали освен река Нил. Това, което казахме за Дунава, е достатъчно.

a) acatirorum *V*, agatzirorum *OB*. b) uulgarum *V*, burgarum *O*. c) altziagri *Z*, * * aulziagri *O*, aulziagri *B*. d) ultziagiri *PV*, ultiziagiri *X*, ultiziagri *Z*, uultziagiri *L*, autziagiri *A*, aulgiagiri *O*, aulziagri *B*. e) hunugguri *P*, uniguri *L*, hunucari *O*[b]*B*, hunu * * * * *O*a, hunugiri *Y*. f) *fortasse* Gothorum *Mommsen*. g) mensiam tratiasque et daciam *O*, maesiam traciaque et dacia *A*, maesia traciaque et dacia *B*, mysiam (misiam *Y*) thraciasque et daciam (datiam *Y*, dacia *Z*) *XYZ*.

[1] Акацирите били хунско племе. [2] Алциагирите са били вероятно хунско племе и се отъждествяват от някои учени с т. н. *οὐλτίνζουροι*. Вж. *Moravcsik*, Byzantinoturcica, II, стр. 153,198. [3] Савирите (сабирите) се смятат за хунско племе, което през V—VI в. обитавало близо до Кавказ. [4] Хунугурите или уногурите са били тюркски племена, които влизали в състава на хунския племенен съюз Вж. *Златарски*, История, I, ч. 1, стр. 23—33; *Moravcsik*, Zur Geschichte der Onoguren, Ungarische Jahrbücher, 10 (1930), стр. 53—90, *Същият*, Byzantinoturcica, II, стр. 189. [5] Сиреч готите,

4. De Visigothis et Ostrogothis

82. Nunc autem ad id, unde digressum fecimus, redeamus doceamusque, quomodo ordo gentis, unde agimus, cursus sui metam explevit. Ablabius enim storicus refert, quia ibi super limbum Ponti ubi eos diximus in Scythia commanere, ibi pars eorum, qui orientali plaga tenebat, eisque praeerat Ostrogotha, utrum ab ipsius nomine, an a loco, id est orientales, dicti sunt Ostrogothae, residui vero Vesegothae, id est a parte occidua. (p. 78_{3-8}).

4. За вестготите и остготите

82. Сега вече нека се върнем там, откъдето се отклонихме, и да разкажем как племето, за което говорим, е завършило своите странствувания. И тъй историкът Аблавий разказва, че понеже готите, за които казахме, останали в Скития на брега на Понта, то там част от тях, които заемали източната област и техен предводител бил Острогот, се нарекли остроготи т. е. източни готи, било по името на самия него, било по името на мястото, останалите пък се нарекли визиготи, т. е. западни готи[1].

5. De Maximini origine

83. Et quia iam superius diximus eos transito Danubio aliquantum temporis in Mysiam Thraciamque vixisse, ex eorum reliquiis fuit et Maximinus imp. post Alexandrum Mamaeae. Nam, ut dicit Symmachus in quinto suae historiae libro, Maximinus, inquiens, Caesar mortuo Alexandro ab exercitu effectus est imp., ex infimis parentibus in Thracia natus, a patre Gotho nomine Micca, matre Halana, quae Ababa dicebatur. Is triennio regnans, dum in Christianos arma commoveret, imperium simul et vitam amisit. **84.** Nam hic Severo imp. regnante et natalis die filii celebrante, post prima aetate et rusticana vita de pascuis in militiam venit. Princeps si quidem militares dederat ludos; quod cernens Maximinus, quamvis semibarbarus aduliscens, propositis praemiis patria lingua petit ab imperatore, ut sibi luctandi cum expertis militibus licentiam daret. **85.** Severus, ammodum miratus magnitudinem formae — erat enim, ut fertur, statura eius procera ultra octo pedes — iussit eum lixis corporis

5. За произхода на император Максимин

83. Готите, както казахме по-горе, след като преминали Дунава, живели известно време в Мизия и Тракия. От техните потомци произхождал и император Максимин[2], наследник на Александър[3], сина на Мамея. И тъй, както казва Симах[4] в петата книга на своята история, Максимин Цезар бил провъзгласен от войската за император след смъртта на Александър. Той бил роден[5] в Тракия от родители с долен произход — от баща гот, на име Мика, и от майка аланка, която се казвала Абаба. Той царувал три години, а когато се опълчил срещу християните, изгубил едновременно и властта, и живота си. **84.** При управлението на император Север, когато той празнувал рождения ден на сина си, Максимин още съвсем млад преминал от пастирския живот и пасбищата на военна служба. Прочее императорът бил устроил игри за войниците. Научавайки за това, Максимин, при все че бил младеж от полуварварски произход, след като били обявени наградите, поискал от императора на родния си език да му се разреши да се бори с опитните войници. **85.** Север, извънредно очуден от грамадния му ръст — той, както се говори, бил висок повече от осем стъпки — наредил

[1] Вж. стр. 65, бел. 6. [2] Имп. Максимин Тракиецът (235—238). [3] Сиреч имп. Александър Север (222—235). [4] Квинт Аврелий Мемий Симах, консул в 485 г., потомък на бележития оратор Симах (срв. стр. 136, бел. 1), съставил Римска история в 7 книги. Срв. *Teuffel*, Röm. Literaturgeschichte III[2], § 477, 4. [5] За неговия произход срв. разказаното по-горе в „*История на римските императори*“, XIX сл., (тук стр. 53 сл.). В своето изложение Йорданес е повлиян изцяло от този извор.

nexu contendere, ne quid a rudi homine militaribus viris eveniret iniuriae. Tum Maximinus sedecim lixas tanta felicitate prostravit, ut vincendo singulos nullam sibi requiem per intercapidinem temporis daret. Hic captis praemiis iussus in militiam mitti, primaque ei stipendia equestria fuere. Tertia post haec die, cum imperator prodiret ad campum, vidit eum exultantem more barbarico iussitque tribuno, ut eum cohercitum ad Romanam inbueret disciplinam. Ille vero, ubi de se intellexit principem loqui, accessit ad eum equitantemque praeire pedibus coepit. **86.** Tum imperator equo ad lentum cursum calcaribus incitato multos urbes huc atque illuc usque ad suam defatigationem variis deflexibus impedivit ac deinde ait illi: „num quid vis post cursum, Thracisce, luctare?" respondit: „quantum libet, imperator". Ita Severus, ex equo desiliens, recentissimos militum cum eo decertari iussit. At ille septem valentissimos iuvenes ad terram elisit, ita ut antea nihil per intervalla respiraret, solusque a Caesare et argenteis praemiis et aureo torque donatus est; iussus deinde inter stipatores degere corporis principalis. **87.** Post haec sub Antonio Caracalla ordines duxit ac saepe famam factis extendens plures militiae grados centuriatumque strenuitatis suae praetium tulit. (pp. 78_{9}—80_{3}).

да се бори с ония, които били в обоза, за да не пострадат редовните войници от такъв груб човек. Тогава Максимин така лесно проструял на земята 16 души от обоза, че надвивал всекиго поотделно, без да си даде никаква почивка през промеждутъка. След това той получил наградата и му било заповядано да постъпи във войската, като най-напред служил като конник. На третия ден след това, когато императорът отишъл в лагера, видял го да скача по варварски обичай и заповядал на трибуна да го обучи на римска дисциплина. А Максимин, щом разбрал, че императорът говори за него, се приближил и започнал да изпреваря пешком яздещия император. **86.** Тогава императорът, както яздел бавно, пришпорил коня си и направил много кръгове с различни обиколки насам-натам, докато се изморил, а след това казал на Максимин: „Искаш ли, тракиецо, и след тичането да се бориш?" Той отговорил: „Колкото щеш, императоре". Тогава Север, скачайки от коня, заповядал да се борят с него бодри войници. Максимин пък, също както по-рано, без да си поеме дъх прострял на земята седем от най-яките младежи. Той единствен бил надарен от императора със сребърна награда и златна огърлица и му било заповядано да постъпи в свитата на императора. **87.** След това той получил военен чин по времето на Антонин Каракала и след като славата му поради подвизите му се разпространила, той получил и повече военни чинове и центурионски чин като награда за храбростта си.

6. Gothi citra Danubium incursiones faciunt

89. Nam gens ista mirum in modum in ea parte, qua versabatur, id est Ponti in litore Scythiae soli, enituit, sine dubio tanta spatia tenens terrarum, tot sinos maris, tot fluminum cursus, sub cuius saepe dextera Vandalus iacuit, stetit sub praetio Marcomannus, Quadorum principes in servitute redacti sunt. Philippo namque ante dicto regnante Romanis, qui solus ante Constantinum Christianus cum Philippo

6. Готски нахлувания в Мизия

89. Този народ се отличил особено много в онази област, гдето пребивавал, т. е. по понтийския бряг на Скития, понеже владеел безспорно толкова обширни земи, толкова много морски заливи и толкова реки. Често вандалите бивали сразявани от неговата десница, маркоманите му плащали данък, а князете на квадите му били подчинени. Когато царувал над римляните споменатият вече Филип[1], който единствен преди Константин бил християнин, заедно със сина

[1] Имп. Филип Арабин (244—249).

idem filio fuit, cuius et secundo anno regni Roma millesimum annum explevit, Gothi, ut adsolet, subtracta sibi stipendia sua aegre ferentes, de amicis effecti sunt inimici. Nam quamvis remoti sub regibus viverent suis, rei publicae tamen Romanae foederati erant et annua munera percipiebant. **90.** Quid multa? Transiens tunc Ostrogotha cum suis Danubio Moesiam Thraciasque vastavit. Ad quem rebellandum Decius senator a Philippo dirigitur. Qui veniens dum Getis[a] nihil praevalet, milites proprios exemptos a militia fecit vitae privatae degi, quasi eorum neglectu Gothi Danubium transfretassent, factaque ut puta[b] in suis vindicta ad Philippum revertitur. Milites vero videntes se post tot labores militia pulsos, indignati ad Ostrogothae regis Gothorum auxilium confugerunt. **91.** Qui[c] excipiens eos eorumque verbis accensus mox tricenta milia suorum armata produxit ad bellum adhibitis sibi Taifalis et Astringis nonnullis, sed et Carporum trea milia, genus hominum ad bella nimis expeditum, qui saepe fuere Romanis infesti; quos tamen post haec imperante Diocliтiano et Maximiano Galerius Maximinus Caesar devicit et rei publicae Romanae subegit. His ergo addens Gothos et Peucinos[d] ab insula Peucis[e], quae in ostia Danubii Ponto mergentia iacet, Argaithum et Guntherieum nobilissimos suae gentis doctores praefecit. **92.** Qui mox Danubium, vadati et de secundo Moesiam populati Marcianopolim eiusdem patriae urbem famosam metropolim adgrediuntur, diuque obsessam accepta pecunia ab his qui inerant reliquerunt. **93.** Et quia Marcianopolim nominavimus, libet aliqua de eius situ bre-

си Филип, и през втората година на чието царуване Рим навършил хилядогодишнината си, готите, както обикновено се случва, се превърнали от приятели в неприятели, понеже били недоволни от прекратяването на заплащаните им суми. Защото, ако и да живеели извън пределите на империята под свои крале, все пак били съюзници на римската държава и получавали от нея годишни дарения. **90.** Накъсо казано, тогава Острогот[1] преминал с хората си Дунава и опустошил Мизия и Тракия. За да го отблъсне, Филип изпратил сенатора Деций. А той, като дошъл там и нямал никакъв успех срещу гетите[2], освободил от служба собствените си войници и ги оставил да живеят като обикновени граждани, тъй като готите били преминали Дунава уж поради тяхната небрежност. Прочее, като наложил такова наказание на войниците си, завърнал се при Филип. Обаче войниците, когато се видели след толкова усилия изгонени от войската, възнегодували и прибягнали до помощта на готския крал Острогот. **91.** Той ги приел и, възбуден от техните думи, повел веднага на война триста хиляди свои войници, като присъединил към тях много тайфали[3] и астринги[4], а също и три хиляди карпи — едно много войнствено племе, което било често във враждебни отношения с римляните. По-късно обаче, когато управлявали Диоклетиан и Максимиан, цезарят Галерий Максимин ги победил и подчинил на римската държава. Тогава, като присъединил към тях готи и певкини[5] от остров Певка[6], който лежи всред вливащите се в Понт дунавски ръкави, той им назначил за предводители Аргаит и Гунтерик, най-знатните от тяхното племе. **92.** А те веднага преминали Дунава и опустошили за втори път Мизия, нападнали Марцианопол, прочутия главен град на тази област, обсаждали го дълго време и след като получили пари от тези, които се намирали в него, го изоставили[7] **93.** И понеже споменахме Марцианопол, нека кажем на-

a) gentis *O*, genti *B*, gothis *A*. b) ut pota *O*, ut potauit *HPVL*, ut putabat *A*. c) quorum rex suscipiens *A*. d) pesicenos *O*, pesinceos *B*, peccinos *XYZ*. e) paucis *OB*, peccis *XYZ*.

[1] Същинското име на споменатия готски владетел не е известно. В действителност Острогот означава „остгот" и е обобщително име за остготите. Срв. *Schmidt*, Die Ostgermanen[2], стр. 201. [2] Под гети се разбират готи. [3] За тайфалите вж. стр. 127, бел. 3, [4] Астрингите или асдингите били вандалско племе. [5] За певкините вж. стр. 65, бел. 5. [6] Вж. стр. 142, бел. 8. [7] Дексип (фр. 25) е дал описание на тази обсада. Вж. Гръцки извори, I, стр. 3, 5. *Schmidt*, Die Ostgermanen, стр. 206, бел. 1, смята за невероятно съобщението, че готите се били оттеглили, след като получили откуп.

viter intimare. Nam hanc urbem Traianus imperator hac re, ut fertur, aedificavit, eo quod Marciae sororis suae puella, dum lavat in flumine illo qui nimii limpiditatis saporisque in media urbe oritur Potami cognomento, exindeque vellit aquam haurire, casu vas aureum quod ferebat in profundum decidit, metalli pondere praegravatum longeque post ab imis emersit; quod certe non erat usitatum aut vacuum sorberi aut certe semel voratum undis respuentibus enatare. His Traianus sub admiratione conpertis fontique numinis quoddam inesse credens conditam civitatem germanae suae in nomine Marcianopolim nuncupavit.

кратко нещо за неговото положение. Този град е построен, както разправят, от император Траян[1] по следния повод. Една слугиня на сестра му Марция, като се миела на реката, наречена Потамос[2], която има извънредно бистра и вкусна вода и извира всред града, и като поискала да гребне вода оттам, случайно изпуснала в дълбоката вода златния съд, който носела. Той поради тежестта на метала потънал, но дълго време след това изплувал из дълбините. Наистина не било нещо обикновено един празен съд да потъне и след като веднъж е потънал, вълните да го изхвърлят и да изплува. Когато Траян узнал с учудване това, помислил, че в извора има някакво божество и основал град, който нарекъл на името на сестра си Марцианопол.

94. Abhinc ergo, ut dicebamus, post longam obsidionem accepto praemio ditatus Geta recessit ad propria. (pp. 80_{14}—82_{9}).

94. И тъй, както казахме, след дълга обсада, обогатени с получения дар, гетите се завърнали в своите земи.

7. Gothi Moesiam et Thraciam vastant et Decii exercitum profligant

101. Post cuius decessum Cniva, exercitum dividens in duas partes, nonnullos ad vastandum Moesiam dirigit, sciens eam neglegentibus principibus defensoribus destitutam; ipse vero cum LXX[a] milibus ad Eusciam[b], id est Novas conscendit[c]. Unde a Gallo duce remotus[d] Nicopolim accedit, quae iuxta Iatrum fluvium est constituta notissima[e]; quam devictis Sarmatis Traianus et fabricavit et appellavit Victoriae civitatem. Ubi Decio superveniente imperatore tandem Cniva in Hemi[f] partibus, quae non longe aberant, recessit, unde apparatu disposito Philippopolim[g] ire festinans. **102.** Cuius secessu Decius imperator cognoscens et ipsius urbis ferre subsidium gestiens iugum[h]

7. Готите опустошават Мизия и Тракия и разбиват войската на Деций

101. След смъртта на Острогот Книва[3] разделил войската на две части и изпратил една част да опустошава Мизия, понеже знаел, че тя поради нехайството на императорите била лишена от защитници, а сам той се установил с 70 000 войници при Еусция[4], т. е. Нове. Отблъснат там от пълководеца Гал, той се приближил до Никопол[5], един много известен град, разположен при река Ятрус[6], който Траян построил след като победил сарматите и го нарекъл „град на победата". Когато император Деций неочаквано дошъл тук, Книва се оттеглил най-сетне в областта на Хемус[7], която отстояла недалеч. Оттам, като се погрижил за въоръжението си, побързал да се отправи към Филипопол. **102.** Като узнал за неговото отпътуване, император Деций прехвърлил билото на

a) octoginta *XYZ.* b) eusciam *Mommsen*, eustesiam *XYZ*, eustesium *OB*, euscesium *HPV*, eoscesium *A*, euiscesium *vel* eiuscesium *L.* c) *Mommsen malit* consedit, *cum praesertim Novae et ipsae in Moesia sitae sint.* d) constructa *XYZ.* e) nouissima *B.* f) hieme *LO*, herroniae *B.* g) philippolim *LA*, philopolim *Y*, phiplippom *O.* h) iugo hemi *AXYZ*, iugum enim *HPV*, iugum eius *L*, iugum *O*, iugo *B.*

[1] Имп. Траян (98—117). [2] Река Потамос е дн. Девненската река. Самата дума *Ποταμός* означава река. [3] Книва, готски вожд, предводител на готите, които превзели Филипопол и опустошили Тракия през 50-те години на III в. [4] С Еусция е обозначен градът Нове, м. Стъклен до Свищов. [5] С Никопол е означен известния Nicopolis ad Istrum, дн. развалини при с. Никюп, Търновско. Градът не е бил разположен на Янтра, както разправя Йорданес, а на Росица. [6] Ятрус е дн. Янтра. [7] Хемус е дн. Стара планина.

Hemi montis transacto ad Beroam[a] venit. Ibique dum equos exercitumque lassum refoveret, ilico Cniva cum Gothis in modum fulminis ruit, vastatoque Romano exercitu imperatorem cum pauculis, qui fugere quiverant, ad Eusciam rursus[b] trans Alpes in Mysia[c] proturbavit, ubi tunc Gallus dux limitis cum plurima manu bellantium morabatur; collectoque tam exinde quam de Usco[d] exercitu, futuri belli se parat in aciae. **103.** Cniva vero diu obsessam invadit Philippopolim praedaque potitus Prisco duce qui inerat sibi foederavit quasi cum Decio pugnaturum. Venientesque ad conflictum ilico Decii filium sagitta saucium crudeli funere confodiunt. Quod pater animadvertens licet ad confortandos animos militum fertur dixisse: „Nemo tristetur: perditio unius militis non est rei publicae deminutio", tamen, paterno affectu non ferens, hostes invadit, aut mortem aut ultionem fili exposcens, veniensque ad Abritto Moesiae civitatem circumseptus a Gothis et ipse extinguitur imperii finem vitaeque terminum faciens. Qui locus hodieque Decii ara dicitur, eo quod ibi ante pugnam mirabiliter idolis immolasset. (pp. 83_{23}—84_{18}).

планината Хемус, понеже искал да дойде на помощ на самия град, и пристигнал при Берoя. И докато там конете и изморената войска на Деций си почивали, Книва се спуснал със своите готи изведнъж като светкавица, разбил римската войска и подгонил императора заедно с малцината, които могли да избягат, отново през Алпите[1] към Еусция в Мизия, гдето по това време пребивавал Гал[2], началникът на лимеса, с доста голям отред бойци. Деций, след като събрал войски както от тука, така и от Ускус[3], се приготвил за предстоящето сражение. **103.** След дълга обсада Книва влязал във Филипопол, оплячкосал го и се съюзил с намиращия се в града пълководец Приск[4], като че ли имал намерение да воюва с Деций. Като влезли в сражение, веднага ранили смъртоносно със стрела сина на Деций. Разказват, че когато видял това, бащата, за да повдигне духа на войниците, бил казал: „Никой да не скърби! Смъртта на един войник не е загуба за държавата!" Но все пак, като не могъл да овладее бащините си чувства, той нападнал неприятеля с желание или да умре, или да отмъсти за сина си. А когато дошъл при Абрит, град в Мизия, бил обкръжен от готите и сам загинал, туряйки по този начин край и на властта и на живота си. Това място и до днес се нарича „Дециев олтар", и то защото там той преди сражението бил принесъл на идолите необикновени жертви.

8. Aemilianus in Moesia imperium arripit

105. Tunc et Emilianus quidam Gothis saepe ob principum neglegentiam Mysiam[e] devastantibus, ut vidit licere nec a quoquam sine magno rei publicae dispendio removeri, similiter suae fortunae arbitratus posse venire, tyrannidem in Moesia[f]

8. Емилиан заграбва властта в Мизия

105. Тъй като готите често опустошавали Мизия поради нехайството на императорите, тогава някой си Емилиан[5], щом видял, че това става безнаказано и че не може да бъде отстранен от никого без големи жертви от страна на държавата, и сметнал, че съдбата може да се покаже към него също благосклонна, заграбил властта в Мизия, привлякъл

a) boream *LXYZ*, boroeam *A*[a], beroeam *HPVA*[b]. b) ad eusciam (*sic HVO*, *usciam *P*[1], eosciam *L*, euschiam *XYZ*, tusciam *P*[3], *B*), rursus *om. A*. c) misia *L*, mysiam *Z*, misiam *OY*, moesiam *AB*, maesiam *X*. d) de usco *HPVL*, edeusco *A*, de eusco *XZ*, de euscho *Y*, de osco *O*, de orto *B*: *intellegitur* Oescus. e) moesiam *AX*, maesiam *Y*, *om. OB*. f) mysia *L*, mesiam *O*, moesiam *LB*.

[1] Сиреч Стара планина. [2] Става дума за управителя на провинция Долна Мизия Требониан Гал, по-късно (251—253) римски император. Вж. стр. 84, бел. 6. [3] Ускус или Ескус, дн. Гиген, Никополоко. [4] За Приск вж. стр. 91, бел. 5. [5] За Емилиан вж. стр. 84, бел. 7.

arripuit omneque manu militari ascita coepit urbes et populos devastare. Contra quem intra paucos menses dum multitudo apparatus adcresceret, non minimum incomodum rei publiçae parturivit; qui tamen in ipso pene nefario conatus sui initio extinctus et vitam et imperium, quod inhiabat, amisit. (p. 85_{4-10}).

към себе си цялата военна сила и започнал да опустошава градовете и да ограбва населението. Докато се събирали множество военни сили срещу него, в течение на няколко месеца той успял да причини немалко злини на държавата. Все пак неговите нечестиви опити почти в самото им начало били осуетени и така той загубил и живота и властта, към която се домогвал жадно.

9. Gothi Anchialum aggrediuntur

108. Post Asiae ergo tale excidium Thracia eorum experta est feritatem. Nam ibi ad radices Emi montis et mari vicinam Anchialos[a] civitatem adgressi mox adeunt, urbem, quam dudum Sardanaphalus, rex Parthorum, inter limbum maris et Emi radices locasset. **109.** Ibi ergo multis feruntur mansisse diebus aquarum calidarum delectati lavacris, quae ad duodecimo[b] miliario Anchialitanae[c] civitatis sunt siti, ab imo suae fontis ignei scaturrientes, et inter reliqua totius mundi thermarum innumerabilium loca omnino precipua et ad sanitatem infirmorum efficacissima. (p. 86_{5-12}).

9. Готите нападат Анхиало

108. След тия опустошения в Азия Тракия почувствувала жестокостта на готите. Тук именно при полите на планината Хемус те предприели нападение[1] към близкия до морето град Анхиало и скоро се приближили до него. Тоя град, разположен между морския бряг и полите на Хемус, бил основан някога от Сарданапал[2], царя на партите. **109.** Тук те останали, както казват, много дни, като се наслаждавали на топлите бани[3], които се намират при дванадесетия милиарен стълб от град Анхиало. Горещите им води бликат из дълбините на своя извор и между останалите безбройни топли бани по целия свят те са във всяко отношение отлични и най-полезни за лекуване на болни.

10. Gothi Romanos adiuvant

110. Exinde ergo ad proprias sedes regressi post haec a Maximiano imperatore rediguntur in auxilio Romanorum contra Parthos rogati, ubi omnino datis auxiliariis fideliter decertati sunt. Sed postquam Caesar Maximinus pene cum eorum solacia Narseum regem Persarum Saporis magni nepotem fugasset eiusque omnes opes simulque uxores et filios depraedasset Achillemque in Alexandria Dioclitianus superasset et Maximianus Herculius in Africa Quinquegentianos adtrivisset, pacem rei

10. Готите помагат на римляните

110. После те[4] се върнали в земите си, а след това, повикани от император Максимиан[5], дошли на помощ на римляните против партите. Там те дали помощни войски и се били напълно предано. А след като с тяхна помощ цезар Максимин[6] почти пропъдил персийския цар Нарзей, внука на великия Сапор, и взел като плячка всичките му богатства заедно с жените и синовете му, след като Диоклетиан победил Ахил в Александрия, а Максимиан Херкулий смазал в Африка квинквегенцианите, римляните

a) anchilialos *A.* b) a quintodecimo miliario *OB.* c) anchilitanae *LXYZ*, achialitane *A.*

[1] Според някои градът Анхиало бил превзет от готите през 270 г. Срв. *Schmidt*, Die Ostgermanen[2], стр. 220, бел. 5. [2] В действителност Сарданапал е основал друг град пак със същото име в Киликия. [3] Това са т. н. Aquae Callidae, дн. Бургаски (по-рано Айтоски) бани. Срв. *Иречек*, Пътувания, стр. 757 сл. [4] Сиреч готите. [5] Сиреч Максимиан Галерий. Касае се за участието на готи във войската на Галерий при похода му през пролетта на 297 г. срещу персите. Вж. *Евтропий*, IX 24, 1—2 (тук стр. 87). Срв. *Schiller*, Geschichte, II, стр. 143. [6] Сиреч Максимин Дая Вж. стр. 88, бел. 2.

publicae nancti coeperunt quasi Gothos neglegere. **111.** Nam sine ipsos dudum contra quasvis gentes Romanus exercitus difficile decertatus est. Apparet namque frequenter, quomodo invitabantur sic: ut et sub Constantino rogati sunt et contra cognatum eius Licinium arma tulerunt eumque devictum et in Thessalonica clausum privatum ab imperio Constantini victoris gladio trucidarunt. (pp. 86_{13}—87_{3}).

осигурили мира в държавата и започнали някак да пренебрегват готите[1]. **111.** И наистина по-рано римската войска се сражавала мъчно без тях срещу каквито и да е племена. Ние често виждаме как са ги викали, че дори по времето на Константин[2] те били помолени и вдигнали оръжие срещу неговия роднина Лициний, когото убили по заповед на победителя Константин, след като бил победен и затворен в Солун като частно лице.

11. Hister qui et Danubius vocatur

114. Erat namque illis tunc ab oriente Gothus, ab occidente Marcomanus, a septentrione Hermundolus, a meridie Histrum, qui et Danubius dicitur. (p. 87_{15-17}).

11. Истър се нарича и Дунав

114. По това време от източната им[3]
1751 страна се намирали готите, от западната — маркоманите, от север — хермундолите[4], а от юг — Истър, който се нарича и Дунав.

12. De Venetis, Antis Sclavinisque

119. Post Herulorum cede item Hermanaricus in Venethos[a] arma commovit, qui, quamvis armis despecti, sed numerositate polentes, primum resistere conabantur. Sed nihil valet multitudo inbellium, praesertim ubi et deus permittit et multitudo armata advenerit. Nam hi, ut in initio expositionis vel catalogo gentium dicere coepimus, ab una stirpe exorti, tria nunc nomina ediderunt, id est Venethi, Antes[b], Sclaveni[c]; qui quamvis nunc, ita facientibus peccatis nostris, ubique deseviunt, tamen tunc omnes Hermanarici imperiis servierunt. (pp. 88_{18}—89_{3}).

12. Венети, анти и славини

119. След поражението на херулите Херманарик[5] насочил оръжието си и срещу венетите, които, макар и слаби във военно отношение, били силни със своята многочисленост и отначало се опитали да се противопоставят. Но никакво значение няма големият брой невойнствени люде, особено когато и бог ги изоставя, а и въоръжено множество е нахлуло. Наистина те, както почнахме да обясняваме в началото на изложението или в списъка на племената, са от един и същ произход, а сега се явяват под три имена, т. е. венети, анти и славини. Ако и сега да вилнеят навред поради нашите грехове, все пак тогава всички те робували на Херманариковата власт.

13. De Hunnorum migratione et de eorum cultu habituque

121. Post autem non longi temporis intervallo, ut refert Orosius, Hunnorum

13. Преселението на хуните и техният начин на живот

121. Обаче не след дълго време, както съобщава Орозий[6], хунският народ,

a) uenethos *XYZ*, uenetos *AOB*, uethos *HPVL*. b) antei *O*, hentes *A*. c) sclaui *OB*.

[1] За тия събития вж. *Евтропий*, IX 22, 1, и тук стр. 87, бел. 2 и 3. [2] Император, Константин I (306—337). [3] Сиреч от източната страна на вандалите. [4] Под хермундоли се разбира германското племе Hermunduri, което тук у *Йорданес* се споменава за последен път, след което сведенията за него изчезват. Срв. *Haug*, Hermunduri, PWRE, VIII, кол. 906. [5] Херманарик е един от най-изтъкнатите остготски крале. По негово време (средата на IV в.) остготските племена достигнали голяма мощ. Край на това положение турило хунското нашествие, което пропъдило готите към балканските провинции на Римската империя (376 г.). Срв. *Schmidt*, Die Ostgermanen[2], стр. 240 сл. 252. [6] Става дума за известния историк Павел Орозий (за него вж. тук стр. 206). Относно неговата бележка за хуните вж. VII 33, 10 (тук стр. 212).

gens omni ferocitate atrocior exarsit in Gothos. Nam hos, ut refert antiquitas, ita extitisse conperimus. Filimer rex Gothorum et Gadarici magni filius qui post egressu Scandzae insulae iam quinto loco tenens principatum Getarum, qui et terras Scythicas cum sua gente introisse superius a nobis dictum est, repperit in populo suo quasdam magas mulieres, quas patrio sermone Haliurunnas is ipse[a] cognominat[b], easque habens suspectas de medio sui proturbat longeque ab exercitu suo fugatas in solitudinem coegit errare. **122.** Quas spiritus inmundi per herimum vagantes dum vidissent et eorum conplexibus in coitu miscuissent, genus hoc ferocissmum ediderunt, quae fuit primum inter paludes, minutum tetrum atque exile quasi hominum genus nec alia voce notum nisi quod humani sermonis imginem adsignabat. Tali igitur Hunni stirpe creati Gothorum finibus advenerunt. **123.** Quorum natio saeva, ut Priscus istoricus refert, Meotida palude ulteriore ripa insidens, venationi tantum nec alio labore experta, nisi quod, postquam crevisset in populis, fraudibus et rapinis vicinarum gentium quiete conturbans. Huius ergo gentis, ut adsolet, venatores, dum in interioris[c] Meotidae ripam venationes inquirent, animadvertunt, quomodo ex inproviso cerva se illis optulit ingressaque paludem nunc progrediens nunc subsistens index viae se tribuit. **124.** Quam secuti venatores paludem Meotidam, quem inpervium ut pelagus aestimant, pedibus transierunt. Mox quoque Scythica terra ignotis apparuit, cerva disparuit. Quod, credo, spiritus illi, unde progeniem trahunt, ad Scytharum invidia id egerunt. **125.** Illi vero, qui praeter Meotidam alium mundum esse paenitus ignorabant, admiratione ducti terrae Scythicae et, ut sunt sollertes, iter illud nullae ante aetati notissimum divinitus sibi ostensum rati, ad suos redeunt, rei gestum[d] edocent, Scythiam laudant persuasaque gente sua

по-жесток от всяка жестокост, се́ нахвърлил върху готите. За техния произход узнаваме от древните предания следното. Филимер, крал на готите и син на великия Гадарих, който след изселването от остров Скандца[1] бил вече петият владетел на гетите и който, както казахме по-горе, бил навлязъл със своето племе в скитските земи, открил всред своя народ някакви магьосници, които самият народ нарича на своя език халиуруни. Понеже ги смятал за подозрителни, той ги прогонил от своята среда и ги заставил да скитат далеч от войската му в пустинни места. **122.** Когато нечистите духове ги видели да бродят по пустинята, съчетали се с тях в брачни прегръдки и създали това най-жестоко племе. Това дребно, отвратително, незначително и едва наподобяващо човеци племе, известно с реч, която само далеч се приближавала до човешкия говор, живеело отначало сред блатата. И тъй, хуните, които имали такъв произход, достигнали до земите на готите. **123.** Това диво племе, както съобщава историкът Приск, се настанило на отвъдния бряг на Меотидското езеро, като се занимавало само с лов и с никаква друга работа освен с измами и грабежи, с които смущавало спокойствието на съседните племена, след като се разраснало в народ. И тъй, когато ловци от това племе търсели по своя обичай лов по вътрешния бряг на Меотида, забелязали как неочаквано една кошута се изпречила пред тях, навлязла в блатото и им показвала пътя, като ту вървяла напред, ту се спирала. **124.** Ловците я последвали и преминали пешком Меотидското езеро, което смятали, че е непребродимо като море. Щом се показала непознатата им скитска земя, кошутата изчезнала. Това, мисля, са извършили от омраза към скитите онези духове, от които хуните били произлезли. **125.** Но понеже хуните никак не знаели, че отвъд Меотида има друг свят, те били обзети от възхищение към скитската земя. Със своята досетливост помислили, че този път, който никога преди това не бил известен, им бил посочен от божеството. Те се завърнали при съплеменниците си, разказали им случката, въз-

a) is (his *SO*) ipse (ipsi *L*) *om. A.* b) cognominat *SOB*, cognominant *HPVL*, cognominauit *XZ*, nominauit *Y*, dicunt *A*. c) in interioris *HPV*, interioris *LA*, in ulterioris *SOXZ*, in ulteris *Y*, in ulteriori *B*. d) regigestum *LO*, rem gestam *XYZ*.

[1] Дн. Скандинавски полуостров. В съзнанието на Йорданес и у други автори той е представлявал остров.

via, qua cerva indice dedicerant, ad Scythiam properant, et quantoscumque prius in ingressu Scytharum habuerunt, litavere victoriae, reliquos perdomitos subegerunt. **126.** Nam mox ingentem illam paludem transierunt, ilico Alpidzuros, Alcildzuros, Itimaros, Tuncarsos et Boiscos, qui ripae istius Scythiae insedebant, quasi quaedam turbo gentium rapuerunt. Halanos quoque pugna sibi pares, sed humanitate, victu formaque dissimiles, frequenti certamine fatigantes, subiugaverunt. **127.** Nam et quos bello forsitan minime superabant, vultus sui terrore nimium pavorem ingerentes, terribilitate fugabant, eo quod erat eis species pavenda nigridinis et velud quaedam, si dici fas est, informis offa, non facies, habensque magis puncta quam lumina. Quorum animi fiducia turvus prodet aspectus, qui etiam in pignora sua primo die nata desaeviunt. Nam maribus ferro genas secant, ut ante quam lactis nutrimenta percipiant, vulneris cogantur subire tolerantiam. **128.** Hinc inberbes senescunt et sine venustate efoebi sunt, quia facies ferro sulcata tempestivam pilorum gratiam cicatricis absumit. Exigui quidem forma, sed argutis motibus expediti et ad equitandum promptissimi, scapulis latis, et ad arcos sagittasque parati firmis cervicibus et superbia semper erecti. Hi vero sub hominum figura vivunt beluina saevitia. (pp. 89_6—91_9).

хвалили Скития и като ги убедили, побързали към тая страна по пътя, който им посочила кошутата. Колкото скити заловили при първото си нахлуване, те ги принесли в жертва на победата, а останалите победили и покорили[1]. **126.** Наистина, като преминали онова огромно езеро, те като някаква вихрушка всред народите веднага повлекли със себе си алпидзурите[2], алцилдзурите[2], итимарите[2], тункарсите[2] и боиските[2], които населявали брега на тая част от Скития. Те изтощили в чести сражения и аланите, които били войнствени като тях, но се отличавали по нрави, начин на живеене и красива външност, и ги покорили. **127.** А със страшния си изглед те внушавали ужас и на тези, които може би не превъзхождали във военно отношение, и тъй ги прогонвали, понеже били извънредно черни и имали за лице, ако може така да се каже, някаква безформена маса с очи, които по-скоро наподобявали точки. Техният свиреп изглед издавал самоувереността им. Те проявявали свирепост дори към собствените си деца още в първия ден от раждането им: набраздявали с нож бузите на момчетата, за да ги свикнат да понасят рани, преди още да са засукали. **128.** Затова остарявали без брада и като младежи не били привлекателни, понеже белезите от раните по набразденото от ножа лице им пречели да се украсят своевременно с брада. Те били дребни на ръст, но пъргави и отлични ездачи, били широкоплещести, годни да стрелят с лъкове и стрели, имали яки вратове и ходели винаги с гордо изправени глави. Под човешки образ те живеели като диви зверове.

14. Hunni Ostrogothos subigunt

129. Quod genus expeditissimum multarumque nationum grassatorem Getae ut viderunt, paviscunt, suoque cum rege deliberant, qualiter tali se hoste subducant. Nam Hermanaricus, rex Gothorum, licet, ut superius retulimus, multarum gentium extiterat triumphator, de Hunnorum tamen adventu dum cogitat, Rosomonorum gens

14. Хуните покоряват остготите

129. Гетите, щом видели този винаги готов за война народ, който бил насилник на много народи, уплашили се и се съветвали със своя крал как да се отърват от такъв неприятел. Наистина Херманарик, вождът на готите, както по-горе разказахме, спечелил победи над много народи, обаче докато мислите му били

[1] Относно тази легенда вж. *Ив. Дуйчев*, ИИБИ. 3—4, 1951, стр 442 сл. с л-ра.
[2] Алпидзури и алцилдзури се отъждестяват с племето амилзури, което вероятно било от хунски произход и обитавало край Дунава. Итимарите също са обитавали близо до Дунава и се смятали за сродни на хуните. Тункарсите (тоносурите според Приск) и боиските (воиските) били племена, подчинени на хуните. Този пасаж е под влияние на *Приск* (Excerpta de legat., I, 1,).

infida, quae tunc inter alias illi famulatum exhibebat, tali eum nanciscitur occasione decipere. Dum enim quandam mulierem Sunilda nomine ex gente memorata pro mariti fraudulento discessu rex furore commotus equis ferocibus inligatam incitatisque cursibus per diversa divelli praecipisset, fratres eius Sarus et Ammius, germanae obitum vindicantes, Hermanarici latus ferro petierunt; quo vulnere saucius egram vitam corporis inbecillitate contraxit. **130.** Quam adversam eius valitudinem captans Balamber rex Hunnorum in Ostrogotharum parte movit procinctum, a quorum societate iam Vesegothae quadam inter se intentione seiuncti habebantur. Inter haec Hermanaricus tam vulneris dolore quam etiam Hunnorum incursionibus non ferens grandevus et plenus dierum centesimo decimo anno vitae suae defunctus est. Cuius mortis occasio dedit Hunnis praevalere in Gothis illis, quos dixeramus orientali plaga sedere et Ostrogothas nuncupari. (pp. 91_{10}—92_{4}).

заети около появата на хуните, вероломният народ на росомоните[1], който му бил между другите подвластен, намерил следния случай да го измами. Когато кралят, побеснял от гняв, накарал да бъде разкъсана една жена от споменатия народ, на име Сунилда, заради коварното бягство на мъжа ѝ, като била привързана за буйни коне и конете били подгонени да тичат в различни посоки, братята ѝ Сар и Амий, за да отмъстят за смъртта на сестра си, наранили Херманарик с меч в слабините. Вследствие на тази рана той ослабнал телесно и залинял. **130.** Баламбер, вождът на хуните, използувал тая негова болнавост и нахлул с войската си в страната на остготите, от съюза с които вестготите се били вече отделили поради някакъв спор с тях. Между това умрял Херманарик в дълбока старост на сто и десет години, понеже не могъл да понася както болката от раната, така и нахлуването на хуните. Неговата смърт дала на хуните възможност да получат надмощие над тези готи, които, както казахме, живеели на изток и се наричали остготи.

15. Visigothi in fidem Christianam convertuntur et in Moesia considunt

131. Vesegothae id est illi alii eorum socii et occidui soli cultores, metu parentum exterriti, quidnam de se propter gentem Hunnorum deliberarent, ambigebant, diuque cogitantes tandem communi placito legatos in Romania direxerunt ad Valentem imperatorem fratrem Valentiniani imperatoris senioris, ut, partem Thraciae sive Moesiae si illis traderet ad colendum, eius se legibus eiusque vivere imperiis subderentur. Et, ut fides uberior illis haberetur, promittunt se, si doctores linguae suae donaverit, fieri Christianos. **132**. Quod Valens conperto mox gratulabundus annuit, quod ultro petere voluisset, susceptosque in partibus Moesiae Getas[a] quasi murum regni sui contra citeras statuit gentes. Et quia tunc

a) gestas *HPV*, gentis *YZ*.

15. Вестготите стават християни и се заселват в Мизия

131. Вестготите пък, съюзници на остготите и обитателите на западната земя, обхванати от страха на своите едноплеменници, се двоумели какво да предприемат поради настъплението на хунското племе. След дълго обмисляне най-сетне, по общо решение, те проводили пратеници в Романия[2] при император Валент, брат на император Валентиниан Стари, с предложение, ако им предаде част от Тракия или Мизия за поселване, да приемат да живеят според неговите закони и под негова власт. И за да му вдъхнат по-голямо доверие, обещали да станат християни, ако им даде наставници на техен език. **132.** Щом узнал това, Валент веднага се съгласил с радост, понеже той самият мислел да иска същото. Той приел гетите в пределите на Мизия и ги поставил като крепостна стена на своята държава срещу другите народи. Но тъй като тогава император

[1] Това е един митически народ, за който не се знае нищо сигурно. [2] Вж. стр. 328, бел. 1. Следващото изложение е под влияние на *Амиан Марцелин*, XXXI, 4, 1.

Valens imperator Arrianorum perfidia saucius nostrarum partium omnes ecclesias obturasset, suae parti fautores ad illos diriget praedicatores, qui venientes rudibus et ignaris ilico perfidiae suae virus infundunt. Sic quoque Vesegothae a Valente imperatore Arriani potius quam Christiani effecti. **133.** De cetero tam Ostrogothis quam Gepidis parentibus suis pro affectionis gratia euangelizantes huius perfidiae culturam edocentes, omnem ubique linguae huius nationem ad culturam huius sectae invitaverunt. Ipsi quoque, ut dictum est, Danubio transmeantes Daciam ripensem, Moesiam Thraciasque permisso principis insederunt. (p. 92_{5-20})

Валент бил заразен от арианското лъжеучение и бил затворил всички църкви на нашето вероизповедание, той изпратил при тях като проповедници привърженици на своята секта. А те, като дошли, влели на простите и невежи вестготи отровата на своето лъжеучение. Така и вестготите били превърнати от император Валент по-скоро в ариани, отколкото в християни. **133.** Прочее те проповядвали евангелието както на остготите, така и на гепидите, свои сродници, от ревност към вярата и ги научили да изповядват това лъжеучение, и привлекли към изповядване на тази ерес целия народ, който говорел на този език, гдето и да се намирал. А те самите, както се казва, преминали Дунава и се заселили с позволение на императора в Крайбрежна Дакия, в Мизия и в Тракия.

16. De Gothorum rebellione et de Valentis interitu

134. Quibus evenit, ut adsolet genti, necdum bene loco fundatis, penuria famis, coeperuntque primates eorum et duces, qui regum vice illis praeerant, id est Fritigernus, Alatheus et Safrac, exercitus inopiam condolere negotiationemque a Lupicino Maximoque Romanorum ducum expetere. Verum quid non auri sacra fames compellit adquiescere? Coeperunt duces avaritia compellente non solum ovium bovumque carnes, verum etiam canum et inmundorum animalium morticina eis pro magno contradere, adeo, ut quemlibet mancipium in uno pane aut decem libris carne mercarent. **135.** Sed iam mancipiis et supellectile deficientibus filios eorum avarus mercator victus necessitate exposcit. Haut enim secus parentes faciunt salute suorum pignorum providentes: faciliusque deliberant ingenuitatem perire quam vitam, dum misericorditer alendus quis venditur quam moriturus servatur. Contigit etenim illo sub tempore erumnoso, Lupicinus ut ductor Romanorum Fritigernum Gothorum regulum in convivio invitaret dolumque ei, ut post exitus docuit, moliretur. **136.** Sed Fritiger-

16. Готите въстават. Смъртта на император Валент

134. Всред вестготите, понеже не били още добре уседнали, както обикновено става у хората, се появил глад поради лишения. Техните първенци и вождове, които у тях заемат мястото на крале, именно Фритигерн, Алатей и Сафрак, понасяли с болка оскъдицата всред войската и поискали от римските пълководци Лупицин и Максим да им уредят пазари. Обаче към какво ли не ни кара да прибягваме проклетата жажда за злато? Пълководците, подбуждани от алчност, започнали да им продават твърде скъпо не само месо от овце и говеда, но също и мърша от кучета и нечисти животни, и вземали срещу един хляб или десет либри месо какъвто и да е роб. **135.** Но когато се свършили робите и покъщнината им, алчният търговец, като използувал оскъдицата на храна, изисквал вече техните синове, защото родителите не можели да постъпят по друг начин, за да спасят своите деца. Те разсъждавали, че е по-добре някой да загуби свободата, отколкото живота си, като го продават от състрадание, за да бъде хранен, отколкото да го запазят, за да умре. В тия тежки времена Лупицин, като римски вожд, поканил на угощение Фритигерн, краля на готите, и му устроил примка, както станало ясно по-късно. **136.** Фритигерн, без да подозира

nus dolum nescius cum paucorum comitatu ad convivium veniens, dum intus in preturio aepularetur, clamorem miserorum morientium audiret: nam in alia parte socios eius reclausos dum milites ducis sui iussu trucidaré conarentur et vox morientium duriter emissa iam suspectis auribus intonaret, ilico aperto dolo cognoscens Fritigernus evaginato gladio e convivio non sine magna temeritate velocitateque egreditur suosque socios ab imminenti morte ereptos ad necem Romanorum instigat. **137.** Qui nancti occasione votiva elegerunt viri fortissimi in bello magis quam in fame deficere, et ilico in ducum Lupicini et Maximi armantur occisione. Illa namque dies Gothorum famem Romanorumque securitatem ademit, coeperuntque Gothi iam non ut advenae et peregrini, sed ut cives et domini possessoribus imperare totasque partes septentrionales usque ad Danubium suo iuri tenere. **138.** Quod conperiens in Antiochia Valens imperator mox armato exercitu in Thraciarum partes egreditur; ubi lacrimabile bello commisso vincentibus Gothis in quodam praedio iuxta Adrianopolim saucius ipse refugiens ignorantibusque, quod imperator in tam vili casula delitisceret, Gothis, ignemque, ut adsolet saeviente inimico, supposito, cum regali pompa crematus est, haut secus quam dei prorsus iudicio, ut ab ipsis igni conbureretur, quos ipse vera fide petentibus in perfidia declinasset ignemque caritatis ad gehennae ignem detorsisset. Quo tempore Vesegothae Thracias Daciaque ripense post tanti gloria tropaei tamquam solum genitalem potiti coeperunt incolere. (pp. 93_1—94_{12}).

измамата, дошъл на угощение с малка свита. Докато той пирувал вътре в преториума[1], дочул викове на умиращи нещастници. И наистина, по заповед на своя началник войниците се опитвали да избият затворените в една друга част на сградата негови другари и сърдцераздирателно разнасящият се глас на умиращите достигнал до ушите на обзетия вече от подозрение Фритигерн. Той веднага разбрал очевидната измама и с изваден меч напуснал твърде смело и бързо угощението, изтръгнал своите другари от заплашващата ги смърт и ги подбудил да избият римляните. **137.** Тези извънредно храбри мъже, като намерили желания вече случай, предпочели да загинат по-скоро във война, отколкото от глад, и веднага грабнали оръжие, за да убият военачалниците Лупицин и Максим. И наистина този ден сложил край на глада на готите и на сигурността на римляните. И готите не вече като пришълци и чужденци, а като граждани и господари започнали да повеляват над притежателите на земите, започнали да владеят всички северни области чак до Дунава и ги държали под своя власт. **138.** Щом император Валент узнал това в Антиохия, веднага потеглил с готова за бой войска за тракийските земи. Тук станало едно злополучно сражение, в което готите победили. Сам императорът, ранен, избягал в някакво имение до Адрианопол и бил изгорен заедно със своята свита, когато готите, които не знаели, че той се бил скрил в такава проста колиба, я запалили, както постъпва свиреп неприятел. Така се случило напълно по божия воля той да бъде изгорен от тези, които отклонил в лъжливата вяра, когато тѐ го молели за истинска вяра, и чийто огън на любовта той превърнал в огън на ада. По това време след тая славна победа вестготите, като завладели тракийските земи и Крайбрежна Дакия, започнали да се настаняват в тях като в родна земя.

17. De bello Gothico Theodosii et de foedere inito

139. Sed Theodosio ab Spania Gratianus imperator electo et in orientali principatu

17. Войната на Теодосий с готите и сключеният с тях договор

139. Когато Грациан избрал за император Теодосий[2] от Испания и го по-

[1] Преториумът е сградата на щаба на военачалника.

[2] Това е имп. Теодосий I (379—395)

loco Valentis patrui subrogato, militaremque disciplinam mox in meliori statu reposita ignavia priorum principum et desidia exclusa Gothus ut sensit, pertimuit. Nam inperator acri omnino ingenii virtuteque et consilio clarus dum praeceptorum saeveritate et liberalitate blanditiaque sua remissum exercitum ad fortia provocaret. **140.** At vero ubi milites principe meliore mutato fiduciam acceperunt, Gothos impetere temptant eosque Thraciae finibus pellunt. Sed Theodosio principe pene tunc usque ad desperationem egrotanti datur iterum Gothis audacia divisoque exercitu Fritigernus ad Thessaliam praedandam, Epiros et Achaiam digressus est, Alatheus vero et Safrac cum residuis copiis Pannoniam petierunt. **141.** Quod cum Gratianus imperator, qui tunc a Roma in Gallis ob incursione Vandalorum recesserat, conperisset, quia Theodosio fatali desperatione succumbente Gothi maius saevirent, mox ad eos collecto venit exercitu, nec tamen fretus in armis, sed gratia eos muneribusque victurus, pacemque, victualia illis concedens, cum ipsis inito foedere fecit.

ставил в източната част на империята на мястото на своя чичо Валент, готите се изплашили, когато почувствували, че военната дисциплина бързо била подобрена и че нехайството и бездействието на по-ранните владетели били отстранени. И наистина императорът, който се отличавал изобщо с остър ум, храброст и предвидливост, подтикнал със строгите си заповеди, със щедростта и приветливостта си отпуснатата войска към храбри дела. **140.** А войниците, щом си възвърнали чрез новия, по-добър император, самоувереността, нападнали готите и ги изгонили от Тракия. Но когато император Теодосий легнал почти безнадежно болен[1], готите отново добили смелост. Те разделили войските си, като Фритигерн се отправил да плячкосва Тесалия, Епир и Ахея, а Алатей и Сафрак с останалите отреди потеглили за Панония. **141.** Император Грациан пък, който се бил отправил тогава от Рим за Галия поради нахлуването на вандалите, като узнал, че готите сега вилнеят още повече поради тежкото заболяване на Теодосий, събрал войската си и бързо се отправил срещу тях, за да ги победи, обаче не със силата на оръжието, а с доброжелателство и подаръци и като им дал хранителни припаси, сключил с тях мир и съюз.

142. Ubi vero post haec Theodosius convaluit imperator repperitque cum Gothis et Romanis Gratiano imperatore pepigisse quod ipse optaverat, admodum grato animo ferens et ipse in hac pace consensit, Aithanaricoque rege, qui tunc Fritigerno successerat, datis sibi muneribus sociavit moribusque suis benignissimis ad se eum in Constantinopolim accedere invitavit. **143.** Qui omnino libenter adquiescens regia urbe ingressus est miransque: „en", inquid, „cerno, quod saepe incredulus audiebam", famam videlicet tantae urbis; et huc illuc oculos volvens nunc situm urbis commeatuque navium, nunc moenia clara prospectans miratur, populosque diversarum gentium quasi fonte in uno e diversis par-

142. А когато император Теодосий оздравял и научил, че от император Грациан е сключен договор между готи и римляни, което и сам той бил желаел, зарадвал се много и сам дал съгласието си за тоя мир[2]. Той привлякъл за съюзник крал Атанарих, който тогава бил наследил Фритигерн, като му дал подаръци и най-любезно го поканил да дойде при него в Константинопол **143.** Атанарих с голямо удоволствие се съгласил и когато влизал в Царския град, удивен казал: „Ето, сега виждам това, за което съм чувал често с недоверие" — именно славата на тоя преголям град. И като си въртял очите на различни страни, той се удивлявал, като разглеждал ту разположението на града и движението на корабите, ту прочутите крепостни стени. Като виждал тълпи от различни племена, подобно на вода, която блика от

[1] Имп. Теодосий е бил тежко болен на легло няколко седмици през есента на 380 г. Той прекарал болестта в Солун. Срв. *Schmidt*, Die Ostgermanen², стр. 417. [2] Договорът бил сключен на 3 октомври 382 г.

tibus scaturriente unda, sic quoque milite ordinato aspiciens: „deus“ inquit, „sine dubio terrenus est imperator et quisquis adversus eum manu moverit, ipse sui sanguinis reus existit“. **144.** In tali ergo admiratione maioreque a principe honore suffultus paucis mensibus interiectis ab hac luce migravit. Quem princeps affectionis gratia pene plus mortuum quam vivum honorans dignae tradidit sepulturae, ipse quoque in exequiis feretro eius praeiens.

различни места в един извор, като виждал също и наредените войници, казал: „Без съмнение императорът е земен бог, и който вдигне ръка срещу него, сам става виновник за собствената си смърт“. **144.** Обхванат от толкова голям възторг и обсипан с още по-големи почести от императора, няколко месеца по-късно той напуснал тоя свят. Императорът поради привързаността си към него му устроил тържествено погребение, като го почел след смъртта му още повече, отколкото приживе, и дори на погребалното шествие сам вървял пред носилката му.

145. Defuncto ergo Aithanarico cunctus eius exercitus in servitio Theodosii imperatoris perdurans Romano se imperio subdens cum milite velut unum corpus effecit militiaque illa dudum sub Constantino principe foederatorum renovata et ipsi dicti sunt foederati. E quibus imperator contra Eugenium tyrannum, qui occiso Gratiano Gallias occupasset, plus quam viginti milia armatorum fideles sibi et amicos intellegens secum duxit victoriaque de praedicto tyranno potitus ultionem exegit. (pp. 94_{13}—96_{9}).

145. След смъртта на Атанарих цялата му войска останала на служба при император Теодосий, като се подчинила на римското командуване и се сляла като че ли в едно цяло с войската. И тъй като била възстановена службата на федерати, създадена неотдавна при император Константин, и самите готи били наречени федерати[1]. Императорът, знаейки че те са негови верни хора и приятели, повел със себе си над 20 000 въоръжени войници от тях срещу узурпатора Евгений[2], който, след убийството на Грациан, бил завзел Галия, и отмъстил, като спечелил победа над споменатия узурпатор.

18. De Aetii origine

176. Aetius ergo patricius tunc praeerat militibus, fortissimorum Moesium stirpe progenitus in Dorostorena civitate a patre Gaudentio, labores bellicos tolerans, rei publicae Romanae singulariter natus, qui superbam Suavorum Francorumque barbariem immensis caedibus servire Romano imperio coegisset. **177.** Hunnis quoque auxiliariis Litorio ductante contra Gothos Romanus exercitus movit procinctum, diuque ex utraque parte acies ordinatae cum utrique fortes et neuter infirmior esset, datis dextris in pristina concordia redie-

18. Произходът на Аеций

176. Тогава началник на войниците бил патрицият Аеций[3]. Той бил от гр. Дуросторум и произхождал от народа на извънредно храбрите мизи. Баща му се наричал Гауденций. Той понасял военните несгоди и бил създаден като че ли само за римската държава, с големи поражения бил принудил гордите варварски племена свевите[4] и франките[1767] да служат на римската власт. **177.** Дори римската войска под предводителството на Ликторий предприела поход с хунски помощни войски срещу готите. След като строените от едната и от другата страна войски дълго време издържали и нито една от тях не се оказала по-слаба, те се помирили и се върнали към предишното си съгласие.

---

[1] За федератите вж. стр. 108, бел. 4. [2] Флавий Евгений, който симпатизирал на езичеството, бил провъзгласен за император от войската на 22 август 392 г. На 6 септември 394 г. Евгений бил убит и бунтът му ликвидиран. Срв. *Stein,* Geschichte, I, стр. 326 сл., 334. [3] Флавий Аеций е един от най-известните римски пълководци, който успял да спре нашествието на Атила. Бил роден в Дуросторум, дн. Силистра, към 390 г., а убит през 454 г. Срв. *Seeck,* Aetius, PWRE, I, кол. 701—703, n 4. [4] Свевите и франките са западногермански племена.

runt, foedusque firmatum ab alterutrum fida pace peracta recessit uterque. (p. 104_{6-13}).

След като бил потвърден договорът от двете страни и бил сключен ненарушим мир, и едните и другите се оттеглили.

19. De Attilae sede

19. Столицата на Атила

178. Qua pace Attila, Hunnorum omnium dominus et paene totius Scythiae gentium solus in mundo regnator, qui erat famosa inter omnes gentes claritate mirabilis. Ad quem in legatione se missum a Theodosio iuniore Priscus istoricus tali voce inter alia refert: ingentia si quidem flumina, id est Tisia Tibisiaque et Dricca transientes venimus in loco illo, ubi dudum Vidigoia Gothorum fortissimus Sarmatum dolo occubuit; indeque non longe ad vicum, in quo rex Attila morabatur, accessimus, vicum inquam ad instar civitatis amplissimae, in quo lignea moenia ex tabulis nitentibus fabricata repperimus, quarum compago ita solidum mentiebatur, ut vix ab intentu possit iunctura tabularum conpraehendi. **179.** Videres triclinia ambitu prolixiore distenta porticusque in omni decore dispositas. Area vero curtis[a] ingenti ambitu cingebatur, ut amplitudo ipsa regiam aulam ostenderet. Hae sedes erant Attilae regis barbariae tota tenenti; haec captis civitatibus habitacula praeponebat. (pp. 104_{18}—105_{3}).

178. В резултат на този мир Атила станал господар на всички хуни и почти единствен в света повелител на племената на цяла Скития. Той бил прочут с необикновената си слава между всички народи. Историкът Приск[1] разказва между другото със следните думи как бил проводен като пратеник при него от Теодосий Млади[2]: „След като преминахме няколко големи реки, а именно Тиса[3], Тибиска[3] и Дрика[3], достигнахме до мястото, където някога Видигоя, най-храбрият измежду готите, бил убит с измама от сарматите. Оттам не след дълго време стигнахме до селото, в което живееше цар Атила, село, бих казал, подобно на твърде голям град. В него ние видяхме дървени стени, направени от изгладени дъски, така плътно сглобени, че само при внимателно вглеждане би могло да се забележи свързването им. **179.** Там би могъл да видиш просторни зали и красиво разположени колонади. Пространството на двора пък обхващаше огромен кръг, така че царският аул се познаваше по огромните си размери. Това беше жилището на Атила, владетеля на всички варвари. Това обиталище той предпочиташе пред покорените градове“.

20. De pugna in campis Catalaunicis facta

20. Битката на Каталаунското поле

197. Convenere partes, ut diximus, in campos Catalaunicos. Erat autem positio loci declivi tumore in editum collis excrescens. Quem uterque cupiens exercitus obtinere, quia loci oportunitas non parvum benificium confert, dextram partem Hunni cum suis, sinistram Romani et Vesegothae cum auxiliariis occuparunt, relictoque de

197. Двете страни се срещнали, както казахме на Каталаунското поле[4]. Мястото с лек наклон постепенно се издигало в хълм. И двете войски искали да го завземат, понеже изгодното място допринася не малко за успеха. Дясната му страна заели хуните със своите съюзници, а лявата — римляните и вестготите с помощните си войски, и като се отка-

a) cortis *A*, cortinis *XYZ*.

[1] Приск е един от най-забележителните къснoримски историци, роден между 410 и 420 г. Прочуто е неговото описание на пътуването му до стана на Атила в 448 г., което съдържа важни сведения за бита и историята на хуните през V в. Вж. Гръцки извори, I, стр. 86. [2] Сиреч от имп. Теодосий II (408—450). [3] Реката Dricca, *Δρήκων*, *Δρέγκων* се отъждествява с притока на Тиса — р. Бега или с р. Аранка; р. Тиса (у Приск *Τίγας*), ще да е дн. р. Тиса; реката Тибиска (у Приск *Τιφήσας*) не е отъждествена със сигурност. Срв. Гръцки извори, I, бел. 392—394. [4] Битката на Каталаунското поле, между дн. Troyes и Chalon, е станала през 451 г.

cacumine eius iugo certamen ineunt. Dextrum itaque cornum cum Vesegothis Theoderidus tenebat, sinistrum Aetius cum Romanis, conlocantes in medio Sanguibanum, quem superius rettulimus praefuisse Alanis, providentes cautioni militari, ut eum, de cuius animo minus praesumebant, fidelium turba concluderent. Facile namque adsumit pugnandi necessitatem, cui fugiendi inponitur difficultas. **198.** E diverso vero fuit Hunnorum acies ordinata, ut in medio Attila cum suis fortissimis locaretur, sibi potius rex hac ordinatione prospiciens, quatenus inter gentis suae rubor positus ab imminenti periculo redderetur exceptus. Cornua vero eius multiplices populi et diversae nationes, quos dicioni suae subdiderat, ambiebant. **199.** Inter quos Ostrogotharum praeminebat exercitus Valamire et Theodemire et Videmere germanis ductantibus, ipso etiam rege, cui tunc serviebant, nobilioribus, quia Amalorum generis eos potentia inlustrabat; eratque et Gepidarum agmini innumerabili rex ille famosissimus Ardaricus, qui ob nimiam suam fidelitatem erga Attila eius consiliis intererat. Nam perpendens Attila sagacitate sua, eum et Valamerem, Ostrogotharum regem, super ceteros regulos diligebat. **200.** Erat namque Valamir secreti tenax, blandus alloquio, dolis gnarus; Ardaricus fide et consilio, ut diximus, clarus. Quibus non inmerito contra parentes Vesegothas debuit credere pugnaturis. Reliqua autem, si dici fas est, turba regum diversarumque nationum ductores ac si satellites notibus[a] Attilae attendebant, et ubi oculo annuisset, absque aliqua murmuratione cum timore et tremore unusquisque adstabat, aut certe, quod iussus fuerat, exequebatur. **201.** Solus Attila rex omnium regum super omnes et pro omnibus sollicitus erat. Fit ergo de loci, quem diximus, oportunitate certamen. Attila suos diriget, qui cacumen montis invaderent, sed a Thorismundo et Aetio praevenitur, qui eluctati collis excelsa ut

a) nutibus *VLAOXY*.

зали от върха, започнали сражението. И така дясното крило заел Теодорид с вестготите, лявото — Аеций с римляните. Те поставили в средата Сангвибан, за когото по-горе споменахме, че предвождал аланите, понеже поради военния опит предвиждали да бъде заграден от верни хора онзи, за когото не били напълно уверени. И наистина лесно приема необходимостта да се сражава този, който е поставен в невъзможност да избяга. **198.** По друг начин била наредена войската на хуните. В средата се намирал Атила с най-храбрите си войници: с това подреждане царят се беше погрижил именно за себе си, та, като се намира в ядрото на войската си, да бъде предпазен от заплашващата го опасност. Многобройни народи и различни племена обаче, които бил подчинил на властта си, заобикаляли фланговете му. **199.** Между тях изпъквала войската на остготите, предвождана от братята Валамир, Тиудимир и Видимир, по-знатни по произход дори и от самия цар, комуто били подчинени тогава, защото могъществото на Амалиевия род ги правело славни. Там бил и онзи прочут крал Ардарик с безбройните пълчища на гепидите, който поради голямата си вярност към Атила участвувал в неговите съвещания. Атила обичал повече от всички останали крале него и Валамир, краля на остготите, понеже ги бил преценил със своята проницателност. **200.** Прочее Валамир умеел да пази тайна, бил приятен в разговор и разпознавал коварството. Ардарик пък, както казахме, бил известен със своята преданост и мъдрост. Той можел да има пълно доверие в тях при предстоящото сражение срещу техните съплеменници — вестготите. Останалото множество, ако може така да се каже, и вождовете на различни племена подобно на свита чакали знак от страна на Атила и където им посочел с поглед, всеки безпрекословно със страх и трепет заставал и действително изпълнявал това, което му било заповядано. **201.** Сам Атила, цар на всички царе, повече от всички и за всичко се грижел. И тъй, борбата се водела за споменатото изгодно място. Атила насочил свои хора, които да завземат върха на хълма, но бил изпреварен от Торисмунд и Аеций, които удържали победа в борбата за дости-

conscenderent, superiores effecti sunt, venientesque Hunnos montis benificio facile turbaverunt. (pp. 109_6—110_{10}).

гане върха на хълма. Подпомогнати от височината, те лесно разстроили войските на настъпващите хуни.

21. Vinitharius, rex Ostrogothorum, Antas vincit

247. Qui avi Vultulfi virtute imitatus, quamvis Hermanarici felicitate inferior, tamen aegre ferens Hunnorum imperio subiacere, paululum se subtrahens ab illis suaque dum nititur ostendere virtute, in Antorum fines movit procinctum, eosque dum adgreditur prima congressione superatus, deinde fortiter egit regemque eorum Boz nomine cum filiis suis et LXX primatibus in exemplum terroris adfixit, ut dediticiis metum cadavera pendentium geminarent. (p. 121_{17-22}).

21. Остготският крал Винитарий побеждава антите

247. Винитарий[1], който подражавал на дядо си Вултулф по храброст, ако и да бил по-малко щастлив от Херманарик, все пак негодувал, че се намирал под властта на хуните. Затова, като се отдалечи постепенно от тях, в стремежа си да покаже своята храброст предприел поход в земята на антите. Когато ги нападнал, бил победен при първото сблъскване. След това обаче действувал храбро и за да всее ужас, приковал на кръст техния цар Бож заедно със синовете му и 70 първенци, та труповете на разпънатите да удвоят страха у предалите се.

22. De Attilae obitu

254. Qui, ut Priscus istoricus refert, exitus sui tempore puellam Ildico nomine decoram valde sibi in matrimonio post innumerabiles uxores, ut mos erat gentis illius, socians eiusque in nuptiis hilaritate nimia resulutus, vino somnoque gravatus resupinus iaceret, redundans sanguis, qui ei solite de naribus effluebat dum consuetis meatibus impeditur, itinere ferali faucibus illapsus extinxit. Ita glorioso per bella regi temulentia pudendos exitos dedit. Sequenti vero luce cum magna pars diei fuisset exempta, ministri regii triste aliquid suspicantes post clamores maximos fores effringunt inveniuntque Attilae sine ullo vulnere necem sanguinis effusione peractam puellamque demisso vultu sub velamine lacrimantem. **255.** Tunc, ut gentis illius mos est, crinium parte truncata informes facies cavis turpavere vulneribus, ut proeliator eximius non femineis lamentationibus et lacrimis, sed sanguine lugeretur virile. De quo id accessit mirabile, ut Marciano principi Orientis de tam feroci

22. Смъртта на Атила

254. Атила, както разказва историкът Приск, към самия край на живота си, след като имал по обичая на своя народ безброй много жени, сключил брак с едно много хубаво момиче на име Илдико. Когато през време на сватбата си той се отдал на прекалена веселба, а след това, обременен от вино и обхванат от сън, бил легнал възнак, кръвта, която обикновено изобилно текла от носа му, сега се изляла смъртоносно в гърлото, понеже обичайният ѝ изход бил препречен, и го задушила. Така пиянството сложило позорен край на прославилия се във войни цар. На следната утрин, когато голяма част от деня се била вече изминала, царските прислужници, които подозирали нещо печално, след като надали големи викове, разбили вратите. Те намерили Атила мъртъв без всякаква рана, починал от кръвоизлияние, а момичето със сведена глава — да плаче под булото си. **255.** Тогава според племенния си обичай те отрязали част от косите си и обезобразили с дълбоки рани грозните си лица, та да оплачат превъзходния войн не с женски вайкания и сълзи, но с мъжка кръв. При това случило се и следното чудо: бог се явил на сън на източния император Марциан[2], който

---

[1] Винитарий, остготски крал, наследник на Херманарик (Вж. стр. 344, бел. 5). Въпреки неговите усилия той не можал да възстанови предишната мощ на остготите. [2] Имп. Марциан (450—457); Атила умрял в 453 г.

hoste sollicito in somnis divinitas adsistens arcum Attilae in eadem nocte fractum ostenderet, quasi quod gens ipsa eo telo multum praesumat. Hoc Priscus istoricus vera se dicit adtestatione probare. Nam in tantum magnis imperiis Attila terribilis habitus est, ut eius mortem in locum muneris superna regnantibus indicarent. **256.** Cuius manes quibus a sua gente honoratae sunt, pauca de multis dicere non omittamus. In mediis si quidem campis et intra tenturia sirica cadavere conlocato spectaculum admirandum et sollemniter exhibetur. Nam de tota gente Hunnorum lectissimi equites in eo loco, quo erat positus, in modum circensium cursibus ambientes, facta eius cantu funereo tali ordine referebant. **257.** „Praecipuus Hunnorum rex Attila, patre genitus Mundzuco[a], fortissimarum gentium dominus, qui inaudita ante se potentia solus Scythica et Germanica regna possedit nec non utraque Romani urbis imperia captis civitatibus terruit et, ne praedae reliqua subderentur, placatus praecibus annuum vectigal accepit: cumque haec omnia proventu felicitatis egerit, non vulnere hostium, non fraude suorum, sed gente incolume inter gaudia laetus sine sensu doloris occubuit. Quis ergo hunc exitum putet, quem nullus aestimat vindicandum?“ **258.** Postquam talibus lamentis est defletus, stravam super tumulum eius quam appellant ipsi ingenti commessatione concelebrant, et contraria invicem sibi copulantes luctu funereo mixto gaudio explicabant, noctuque secreto cadaver terra reconditum copercula primum auro, secundum argento, tertium ferri rigore communiunt, significantes tali argumento potentissimo regi omnia convenisse: ferrum, quod

нямал спокойствие поради толкова опасния неприятел, и му съобщил, че през тази нощ е счупен лъкът на Атила, с което оръжие самото племе се гордеело твърде много. Историкът Приск казва, че той твърди това въз основа на сигурни данни. Наистина Атила до такава степен бил страшен за големите държави, че небето възвестило на владетелите неговата смърт като дар. **256.** Нека не пропуснем да разкажем малко от многото, което се говори за това как неговото племе е почело душата му. Като поставили мъртвеца всред полето, и то под копринена палатка, те устроили необикновено и тържествено зрелище. Най-отбрани конници от цялото хунско племе обикаляли както при циркови надбягвания около онова място, където бил изложен, и с погребална песен възпявали неговите дела по следния начин: **257.** „Велик е царят на хуните Атила, син на Мунджук, господар на най-храбрите племена! Той с нечувана преди него мощ сам завладя скитското и германското царство. Като превземаше градовете, той всяваше страх и на двете правителства на римската империя. Умилостивен от молбите им, вземаше от тях годишен данък, за да не бъдат подложени на опленяване останалите земи. След като доведе всички тия дела до щастлив край, той завърши живота си не ранен от неприятел, не от коварството на близките си, но всред веселие, радостен, без да почувствува болка, без да пострада племето му. Кой прочее би сметнал за смърт това, против което никой не би помислил да протестира?“ **258.** След като бил оплакан с такива погребални песни, те с голямо пиршество отпразнували на гроба му така наречената от самите тях „страва“[1]. Като свързвали противоположности, те изразявали скръб по покойника, смесена с радост. През нощта те покрили трупа първо със златен, след това със сребърен и най-после с железен капак и тайно го заровили в земята. С това те искали да покажат, че на наймогъщия цар подхожда всичко: желязо-

a) mandluco (*vel* mandiuco) *O*, mundzoco *Y*, munzoco *X*, muzocco *Z*.

[1] Изказано е предположение, че думата „страва“ е от славянски произход, следователно тук е отразен един славянски погребален обичай. Срв. *А. Котляревский*, О погребальных обычаях языческих болгар, Москва 1868, стр. 37 сл. *Нидерле*, Быт и культура древних славян, Прага 1924, стр. 107 сл. *Niederle*, Manuel de l'antiquité slave, II, стр. 51, 53.

gentes edomuit, aurum et argentum, quod ornatum rei publicae utriusque acceperit. Addunt arma hostium caedibus adquisita, faleras vario gemmarum fulgore praetiosas et diversi generis insignia, quibus colitur aulicum decus. (pp. 123_{18}—125_{2}).

то — понеже бил покорил народи, златото и среброто — понеже получил украшенията на двете държави. Прибавили и оръжия, взети от избитите неприятели, скъпоценни фалери с блясъка на различни геми и различни видове отличия, чрез които се отдава почит и се изтъква царското достойнство.

23. Dissolutio regni Hunnorum

259. Talibus peractis, ut solent animi iuvenum ambitu potentiae concitari, inter successores Attilae de regno orta contentio est, et dum inconsulti imperare cupiunt cuncti, omnes[a] simul imperium perdiderunt. Sic frequenter regna gravat copia[b] quam inopia successorum. Nam fili Attilae, quorum per licentiam libidinis pene populus fuit, gentes sibi dividi aequa sorte poscebant, ut ad instar familiae bellicosi reges cum populis mitterentur in sortem. **260.** Quod ut Gepidarum rex conperit Ardarichus, indignatus de tot gentibus velut vilissimorum mancipiorum condicione tractari, contra filios Attilae primus insurgit inlatumque serviendi pudore secuta felicitate detersit, nec solum suam gentem, sed et ceteras qui pariter praemebantur sua discessione absolvit, quia facile omnes adpetunt, quod pro cunctorum utilitate temptatur. In mutuum igitur armantur exitium bellumque committitur in Pannonia iuxta flumen, cui nomen est Nedao. **261.** Illic concursus factus est gentium variarum, quas Attila in sua tenuerat dicione. Dividuntur regna cum populis, fiuntque ex uno corpore membra diversa, nec quae unius passioni conpaterentur, sed quae exciso capite in invicem insanirent; quae numquam contra se pares invenerant, nisi ipsi mutuis se vulneribus sauciantes se ipsos discerperent fortissimae nationes. Nam ibi admirandum reor fuisse spectaculum, ubi cernere erat contis pug-

23. Разпадане на хунската държава

259. След тези събития[1], както обикновено, младите биват увличани от жажда за власт, така и между наследниците на Атила се породила борба за царството. И докато всички безразсъдно желаели да властвуват, всички едновременно загубили властта. Така по-често изобилието от наследници, отколкото липсата им, затруднява царствата. Защото синовете на Атила, които поради необузданото му сладострастие били почти цяла тълпа, искали да си поделят народите по равно, така че войнствените крале заедно с народите им да бъдат поделени чрез жребие като роби. **260.** Ардарик, кралят на гепидите, щом узнал това, възнегодувал, че с толкова народи се отнасят като с най-долни роби, и пръв въстанал срещу синовете на Атила. Той имал успех и премахнал причинения му от робството позор, като с отцепването си освободил не само своето племе, но и останалите, които също били потискани, понеже всички на драго сърце се домогват към това, което се предприема за обща полза. И тъй те се въоръжили за взаимно изтребление и в Панония, при реката, която се нарича Недас[2], се завързало сражение. **261.** Тук се стекли различни племена, които Атила бил държал под своя власт. Разделя се царството заедно с народите и от едно тяло се образуват отделни части, и то такива, които не съчувствуват вече на болката на една от тях, но буйствуват една срещу друга, след като главата бъде отсечена. Тези най-храбри народи никога не са имали равни на себе си противници, освен когато взаимно сами са си нанасяли рани и са се унищожавали помежду си. Там, както мисля, е произлязло чудно зрелище и е могло да се види как

a) omne *XZ.* b) plus copia *B.*

[1] Сиреч след смъртта на Атила (453 г.).

[2] Река Недао не е отъждествена със сигурност.

nantem Gothum, ense furentem Gepida, in vulnere suo Rugum tela frangentem, Suavum pede, Hunnum sagitta praesumere, Alanum gravi, Herulum levi armatura aciem strui. Post multos ergo gravesque conflictos favit Gepidis inopinata victoria. **262.** Nam XXX fere milia tam Hunnorum quam aliarum gentium, quae Hunnis ferebant auxilium, Ardarici gladius conspiratioque peremit. In quo proelio filius Attilae maior natu nomine Ellac occiditur, quem tantum parens super citeros amasse perhibebatur, ut eum cunctis diversisque liberis suis in regno preferret; sed non fuit vota patris fortuna consentiens. Nam post multas hostium cedes sic viriliter eum constat peremptum, ut tam gloriosum superstis pater optasset interitum. **263.** Reliqui vero germani eius eo occiso fugantur iuxta litus Pontici maris, ubi prius Gothos sedisse descripsimus. Cesserunt itaque Hunni, quibus cedere putabatur universitas. Adeo discidium perniciosa res est, ut divisi corruerent, qui adunatis viribus territabant. Haec causa Ardarici regis Gepidarum felix affuit diversis nationibus, qui Hunnorum regimini inviti famulabantur, eorumque diu maestissimos animos ad helaritatem libertatis votivam erexit; venientesque multi per legatos suos ad solum Romanum et a principe tunc Marciano gratissime suscepti distributas sedes, quas incolerent, acceperunt. (pp. 125_5—126_7).

готите се сражават със своите пики, гепидите вилнеят с меч, а ругите[1] пречупват забитото в тялото им оръжие, как свевите се уповават на нозете си, а хуните на стрелите, как аланите се нареждат в строй с тежко въоръжение, а херулите — с леко. И тъй, след много и тежки сражения на гепидите се усмихнала неочаквано победата. **262.** Защото мечът и заговорът на Ардарик погубили почти тридесет хиляди както от хуните, така и от другите народи, които им помагали. В това сражение бил убит по-големият син на Атила, на име Елак, за когото казват, че бащата толкова много го обичал в сравнение с другите си деца, че го предпочел в управлението си повече от всички свои други синове. Но съдбата не била съгласна с желанието на бащата. Защото, както е известно, след като избил много неприятели, той загинал така мъжествено, че ако баща му би бил жив, би му пожелал такъв славен край. **263.** След неговата смърт останалите братя били прогонени чак до крайбрежието на Понтийското море, където, както писахме, обитавали по-рано готите. И тъй отстъпили хуните, за които се смятало, че светът отстъпва пред тях. Толкова гибелно нещо е раздорът, че тези, които обединени били страшилище, разединени се сгромолясали. Този успех на гепидския крал Ардарик щастливо подпомогнал различните народи, които против волята си слугували на хунската власт, и приповдигнал техните от дълго време унили души да се радват на желаната свобода. Мнозина дошли на римска земя и като изпратили пратеници, били приети най-радушно от тогавашния император Марциан и получили определени места, в които да се заселят

24. Gepidae in Dacia, Gothi in Pannonia considunt

264. Nam Gepidi Hunnorum sibi sedes viribus vindicantes totius Daciae fines velut victores potiti nihil aliud a Romano imperio, nisi pacem et annua sollemnia, ut strenui viri, amica pactione postulaverunt. Quod et libens tunc annuit imperator et usque nunc consuetum donum gens ipsa a Romano suscipit principe. Gothi vero cer-

24. Гепидите се установяват в Дакия, а готите в Панония

264. Наистина гепидите, присвоявайки си със сила земите на хуните, завладели като победители цяла Дакия и като храбри мъже поискали чрез приятелски договор от римската държава само мир и годишна издръжка. Тогава император Марциан се съгласил на драго сърце на това и този народ и досега получава от римския владетел обичайния дар. Готите

[1] Ругите са германско племе.

nentes Gepidas Hunnorum sedes sibi defendere Hunnorumque populum suis antiquis sedibus occupare, maluerunt a Romano regno terras petere quam cum discrimine suo invadere alienas, accipientesque Pannoniam quae in longo porrecta planitiae habet ab oriente Moesiam superiorem, a meridie Dalmatiam, ab occasu Noricum, a septentrione Danubium. Ornata patria civitatibus plurimis, quarum prima Syrmis, extrema Vindomina. (p. 126_{8-16}).

пък, като видели, че гепидите отбраняват земите на хуните като свои и че хуните заели техните предишни селища, предпочели да поискат от римската държава земи вместо да нахлуват на свой риск в чужди земи. Те получили Панония[1]. Тази равнина, простираща се надалече, граничи на изток с Горна Мизия, на юг — с Далмация, на запад — с Норикум[2], на север — с Дунав. Многобройни градове красят тая страна; от тях най-близък е Сирмиум, а най-далечен — Виндомина[3].

25. Hunni, Alani aliaeque gentes citra Danubium considunt

265. Sauromatae vero quos Sarmatas dicimus et Cemandri et quidam ex Hunnis parte Illyrici ad Castramartenam urbem sedes sibi datas coluerunt. Ex quo genere fuit Blivila dux Pentapolitanus eiusque germanus Froila et nostri temporis Bessa patricius. Scyri vero et Sadagarii et certi Alanorum cum duce suo nomine Candac Scythiam minorem inferioremque Moesiam acceperunt. **266.** Cuius Candacis Alanoviiamuthis patris mei genitor Paria, id est meus avus, notarius, quousque Candac ipse viveret, fuit, eiusque germanae filio Gunthicis, qui et Baza dicebatur, mag. mil., filio Andages fili Andele de prosapia Amalorum descendente, ego item quamvis agramatus Iordannis ante conversionem meam notarius fui. Rugi vero aliaeque nationes nonnullae Bizzim et Arcadiopolim ut incolerent, petiverunt. Hernac quoque iunior Attilae filius cum suis in extrema minoris Scythiae sedes delegit. Emnetzur et Ultzindur consanguinei eius in Dacia ripense Uto et Hisco Almoque potiti sunt, multique Hunnorum passim proruentes tunc se

25. Хуни, алани и други племена се заселват отсам Дунава

265. Савроматите пък, които ние наричаме сармати, цемандрите[4] и една част от хуните обитавали дадените им при града Кастра Мартис[5] в Илирик селища. От такъв произход били Бливила[6], дуксът на Пентаполис[7], неговият брат Фроила и съвременният ни патриций Беса[8]. А скирите, садагарите[9] и някои алани заедно със своя предводител на име Кандак получили Малка Скития и Долна Мизия[10]. **266.** Пария, бащата на моя баща Алановиамут, т. е. моя дядо, е бил секретар при този Кандак, докато той бил жив, и при неговия сестрин син Гунтик, наричан още База, който бил магистър на войските. Последният е син на Андаг, сина на Андела от рода на Амалите[11]. Аз, Йорданес, ако и неук, бях също секретар преди покалугеряването ми[12]. Ругите и някои други племена поискали Виза и Аркадиопол, за да се заселят. Също и Хернак, по-малък син на Атила, заедно с хората си избрал за заселване най-отдалечената част на Малка Скития. Неговите родственици Емнецур и Улциндур завзели Утус[13], Искус[14] и Алмус[15] в Крайбрежна Дакия. Тогава мнозина от хуните, като нахълтали на различни ме-

[1] За тия събития срв. *Schmidt,* Die Ostgermanen[2], 269—270. [2] За Норикум вж. стр. 135, бел. 2. [3] Сиреч Виндобона, дн. Виена. [4] Цемандрите са вероятно германско племе. [5] Кастра Мартис е вероятно дн. гр. Кула. [6] Бливила се споменава само тук. [7] Бливила бил дукс на Либия Пентаполис — най-плодородната част на областта Барка (по северния африкански бряг). [8] Този патриций Беса не е известен от други извори. [9] За садагарите вж. стр. 361, бел. 2. [10] Сиреч Добруджа и дн. Северна България до р. Вит. [11] Амалите били управляващата династия у остготите. [12] Съществува известен спор относно истинското значение на conversio в този случай: дали Йорданес се е покръстил, като от езичник е станал християнин, дали от арианство е преминал към Никейското вероизповедание, или пък, че е постъпил в манастир. Последното се смята за най-вероятно. Срв. PWRE, IX, кол. 1909—1911. [13] За Утус срв. тук стр. 15. [14] Искус, сиреч Ескус. Вж. тук стр. 15. [15] За Алмус вж. тук стр. 15.

in Romania dediderunt, e quibus nunc usque Sacromontisi et Fossatisii dicuntur. (pp. $126_{17}-127_{5}$).

26. Gothi minores in regione Nicopolitana habitant

267. Erant si quidem et alii Gothi, qui dicuntur minores, populus inmensus, cum suo pontifice ipsoque primate Vulfila, qui eis dicitur et litteras instituisse. Hodieque sunt in Moesia regionem incolentes Nicopolitanam ad pedes Emimonti gens multa, sed paupera et inbellis nihilque habundans nisi armenta diversi generis pecorum et pascua silvaque lignarum; parum[a] tritici citerarumque specierum terras fecundas. Vineas vero nec, si sunt alibi, certi eorum cognoscent ex vicina loca sibi vinum negotiantes; nam lacte aluntur plerique. (p. $127_{5}-_{11}$).

27. Quae Ostrogothi post regni Hunnorum dissolutionem gesserint

268. Ergo, ut ad gentem, unde agimus, revertamur, id est Ostrogotharum, qui in Pannonia sub rege Valamir eiusque germani Thiudimer et Videmir morabantur, quamvis divisa loca, consilia tamen unita (nam Valamer inter Scarniungam et Aqua nigra fluvios, Thiudimer iuxta lacum Pelsois, Vidimer inter utrosque manebant), contigit ergo, ut Attilae fili contra Gothos quasi desertores dominationis suae, velut fugacia mancipia requirentes, venirent ignarisque aliis fratribus super Valamer solum

ста, се предали в Романия. От последните произлизат тези, които и досега се наричат сакромонтиси[1] и фосатиси[2].

26. Малоготите обитават Никополската област

267. Има и други готи, които се наричат „малоготи"[3]. Те са многоброен народ. Техен епископ и първосвещеник бил Вулфила[4], който, както се казва, им бил създал и азбука. И днес те се намират в Мизия и обитават Никополската област[5] в полите на Хемимонт[6] Те са многобройно племе, но бедно и невойнствено, имат в изобилие само стада от разновиден добитък, пасбища и гори. Земята им е малко плодородна с пшеница и с други плодове. Някои от тях не знаят дали има другаде лозя, ако и да купуват вино от съседните места, понеже повечето от тях се хранят с мляко.

27. Остготите след разпадането на хунската държава

268. И тъй нека се върнем към племето, с което се занимаваме, т. е. племето на остготите, които живеели в Панония под властта на крал Валамир и братята му Тиудимир[7] и Видимир[7]. Ако и да били на различни места, те били единни. Валамир пребивавал между реката Скарниунга[8] и Аква нигра[9], Тиудимир — покрай езерото Пелзо, а Видимир — между тях двамата. По това време[10] синовете на Атила се отправили срещу готите като срещу хора, които са се изплъзнали от тяхното господство, сякаш търсели избягали роби, и без да знаят другите братя, нападнали само

a) p. habens *B.*

[1] Буквалният превод на сакромонтиси е „жители на свещената планина". Смисълът на този термин не е изяснен. [2] Фосатиси, сиреч жителите на fossatum — „окоп". Тази латинска дума, на гръцки *φόσσατον*, придобива значение „война" и „военен поход". Възможно е в случая да се касае за т. н. федерати. [3] Т. н. „малоготи" са една сравнително малка група вестготи, която останала в Мизия след изтеглянето на вестготите с Аларих в Италия. Тия „малоготи" произхождали от готите, които през 348 г. се преселили заедно с Вулфила в Долна Мизия по времето на имп. Констанций II. Срв. *Patsch,* Beiträge, III/1, стр. 33—37. [4] Вулфила или Улфила (311—383), епископ на готите, по вероизповедание арианин, се преселил заедно с една част вестготи в Мизия. Вж. тук бел. 3. [5] Сиреч областта на Nicopolis ad Istrum. [6] Под Хемимонт тук се разбира планината Хемус, дн. Стара планина. [7] Тримата братя Валамир, Тиудимир и Видимир си разделили властта над остготите, които обитавали в Панония. [8] Реката Скарниунга, приток на Сава, не е отъждествена със сигурност. Приема се, че Валамир се заселил в Славония. Срв. *Schmidt,* Die Ostgermanen[2], стр. 270. [9] Реката Аква Нигра е дн. Карашица, приток на Драва. [10] Сиреч в 453 г.

inruerent. **269.** Quos tamen ille quamvis cum paucis excepit diuque fatigatis ita prostravit, ut vix pars aliqua hostium remaneret. Quae in fuga versa eas partes Scythiae peteret, quas Danabri amnis fluenta praetermeant, quam lingua sua Hunni Var appellant. Eo namque tempore ad fratris Thiudimeri gaudii nuntium direxit, sed eo mox die nuntius veniens feliciorem in domo Thiudimer repperit gaudium. Ipso si quidem die Theodoricus eius filius, quamvis de Erelieva concubina, bonae tamen spei puerolus natus erat. (pp. 127_{12}—128_{2}).

Валамир. **269.** Той, ако и да ги посрещнал с малобройна войска, след продължителна борба така ги разгромил, че само една част от неприятелите оцеляла; обърнати в бягство, те се отправили към онези области на Скития, където текат водите на река Данабра, наречена Вар на езика на хуните. В същото това време той отправил радостна вест до брата си Тиудимир, обаче вестителят, пристигайки още същият ден, намерил още по-голяма радост в дома на Тиудимир. Същият този ден се родил неговият син Теодорих[1] — момченце с щастливо бъдеще, макар и от наложницата Ерелиева.

28. Ostrogothi Illyricum vastant. Theodoricus loco obsidis Constantinopolim venit

270. Post tempus ergo non multum rex Valamir eiusque germani Thiudemir et Vidimir, consueta dum tardarent dona a principe Marciano, quae ad instar strenuae acciperent et pacis foedera custodirent, missa legatione ad imperatorem vident Theodericum Triarii filium, et hunc genere Gothico, alia tamen stirpe, non Amala procreatum omnino florentem cum suis, Romanorumque amicitiis iunctum et annua sollemnia consequentem, et se tantum despici **(271)** ilico furore commoti arma arripiunt et Illyricum pene totum discurrentes in praeda devastant. Sed statim imperator animo mutato ad pristinam recurrit amicitiam missaque legatione tam praeterita cum instantibus munera tribuit quam etiam de futuro sine aliqua controversia tribuere compromittit, pacisque obsidem ab eis, quem supra rettulimus, Theodoricum, infantulum Thiudimeris accipit; qui iam septem annorum incrementa conscendens octavum intraverat annum. Quem dum pater cunctatur dare, patruus Valamir extitit supplicator tantum, ut pax firma inter Romanos Gothosque maneret. Datus igitur Theodoricus obses a Gothis duciturque ad urbem Constantinopolitanam Leoni principi,

28. Остготите опустошават Илирик. Теодорих — заложник в Цариград

270. Не след дълго време крал Валамир и братята му Тиудимир и Видимир, тъй като се забавили обичайните дарове от император Марциан, които получавали като подаръци, за да пазят договора за мир, изпратили пратеници при императора. Те разбрали, че Теодорих, синът на Триарий, също от готски произход, но от друг род, а не от Амалите, се намирал заедно с хората си изобщо в цветущо положение, поддържал приятелски връзки с римляните и получавал годишни подаръци, докато само те били пренебрегвани[2]. **271.** Обзети от ярост, те веднага грабнали оръжие, пребродили почти целия Илирик и го оплячкосали. Но императорът променил веднага отношенията си и се възвърнал към предишното си приятелство. Като изпратил пратеници, той не само дал забавените подаръци заедно с текущите, но и обещал в бъдеще да ги дава без каквото и да е възражение. Срещу това получил от готите като заложник за мира споменатия по-горе Теодорих[3], детето на Тиудимир, който бил вече навършил седмата година и бил навлязъл в осмата. Докато баща му се колебаел да го даде, чичо му Валамир се застъпил само за да се запази траен мирът между римляни и готи. И тъй Теодорих бил даден от готите като заложник и заведен в Константинопол при император Лъв[4] и

[1] Това е по-късният Теодорих Велики (454—526). [2] В 457 г. имп. Лъв отказал да плаща данък на готите. Те нахлули и почнали да опустошават Илирик. През 459 г. успели да превземат дори Драч. Скоро бил сключен мир и Теодорих отишъл като заложник в Константинопол. Срв. *Schmidt*, Die Ostgermanen[2], стр. 272. [3] Теодорих бил заложник в Константинопол в периода 462—472. [4] Имп. Лъв I (457—474).

et, quia puerulos elegans erat, meruit gratiam imperialem habere. (p. 128_{3-17}).

понеже бил приятно момче, спечелил императорското благоволение.

29. Hunni a Gothis vincuntur

272. Postquam ergo firma pax Gothorum cum Romanis effecta est videntes Gothi non sibi sufficere ea quae ab imperatore acciperent simulque solitam cupientes ostentare virtutem, coeperunt vicinas gentes circumcirca praedari, primum contra Sadagis, qui interiorem Pannoniam possidebant, arma moventes. Quod ubi rex Hunnorum Dintzic filius Attilae cognovisset, colectis secum qui adhuc videbantur quamvis pauci eius tamen sub imperio remansisse Ultzinzures, Angisciros, Bittugures, Bardores, venientesque ad Basianam Pannoniae civitatem eamque circumvallans fines eius coepit praedare. **273.** Quod conperto Gothi ibi, ubi erant, expeditionemque solventes, quam contra Sadagis collegerent, in Hunnos convertunt et sic eos suis a finibus inglorios pepulerunt, ut iam ex illo tempore qui remanserunt Hunni et usque actenus Gothorum arma formident. Quiescente vero tandem Hunnorum gente a Gothis Hunumundus Suavorum dux dum ad depraedandas Dalmatias transit, armenta Gothorum in campis errantia depraedavit, quia Dalmatia Suaviae vicina erat nec a Pannonios fines multum distabat, praesertim ubi tunc Gothi residebant. **274.** Quid plurimum? Hunimundus cum Suavis vastatis Dalmatiis ad sua revertens, Thiudimer germanus Valameris regis Gothorum non tantum iacturam armentorum dolens quantum metuens, ne Suavi, si inpune hoc lucrarentur, ad maiorem licentiam prosilirent, sic vigilavit in eorum transitu, ut intempesta nocte dormientes invaderet ad lacum Pelsodis consertoque inopinato proelio ita eos oppressit, ut etiam ipsum re-

29. Готите разбиват хуните

272. И тъй, след като сключили траен мир[1] с римляните, готите видели, че не им стига онова, което получавали от императора, и в същото време, желаейки да проявят вродената си храброст, те започнали да ограбват съседните племена наоколо, като най-напред вдигнали оръжие срещу садагите[2], които притежавали Долна Панония. Щом като вождът на хуните Динцик, синът на Атила, научил това, той събрал онези, които изглежда все още били останали под неговата власт, ако и да били малко — улцинцури[3], ангисцири[3], битугури[3], бардори — стигнали до Басиана, град в Панония, и като го обсадили, започнали да оплячкосват околностите му. **273.** Щом узнали това, готите там, където достигнали, веднага преустановили похода, който били предприели тогава срещу садагите, отправили се срещу хуните и така позорно ги прогонили от своите предели, че хуните, които останали от онова време, и досега треперят от готското оръжие. Когато най-после готите оставили на спокойствие племето на хуните, предводителят на свевите Хунимунд, тръгвайки да опленява Далмация, заграбил готски стада, които скитали по полята, защото Далмация граничела със Свавия[4] и не била много отдалечена от земите на Панония, особено от мястото, където тогава живеели готите. **274.** И какво друго? Когато Хунимунд след опустошаването на Далмация се връщал със свевите в страната си, Тиудимир, братът на готския крал Валамир, не толкова от жал за изгубените стада, колкото от страх, да не би свевите да станат още по-дръзки, ако отвлекат безнаказано тази плячка, така ги издебнал при връщането им, че ги нападнал при езерото Пелзон посред нощ, докато спели. В неочаквано завързалото се сражение Тиудимир така ги притиснал, че след като пленил самия

[1] Мирът бил сключен към 461 г., но бил краткотраен. [2] Садаги, садагари са вероятно племе, сродно с хуните. [3] Всички тия племена са вероятно сродни с хуните. [4] Бележката на Йорданес за положението на Свавия се отнася за провинция Савия. Вж. тук, стр. 61, бел. 4. Това смесване е вероятно дело на самия Йорданес, а не на неговия извор. Срв. *Schmidt*, Die Ostgermanen², стр. 274, бел. 5.

gem Hunimundum captum omnem exercitum eius, qui gladio evadissent, Gothorum subderet servituti. Et dum multum esset amator misericordiae, facta ultione veniam condonavit reconciliatusque cum Suavis eundem, quem ceperat, adoptans sibi filium, remisit cum suis in Suavia. **275.** Sed ille inmemor paternae gratiae post aliquod tempus conceptum dolum parturiens Scirorumque gente incitans, qui tunc super Danubium consedebant et cum Gothis pacifice morabantur, quatenus scissi ab eorum foedere secumque iuncti in arma prosilerent gentemque Gothorum invaderent. Tunc Gothis nihil mali sperantibus, praesertim de utrisque amicis vicinis confisi, bellum exurgit ex inproviso coactique necessitate ad arma confugiunt solitoque certamine arrepto se suaque iniuria ulciscuntur. **276.** In eo si quidem proelio rex eorum Valamir dum equo insidens ad cohortandos suos ante aciem curreret, proturbatus equus corruit sessoremque suum deiecit, qui mox inimicorum lanceis confossus interemptus est. Gothi vero tam regis sui mortem quam suam iniuriam a rebellionibus exigentes ita sunt proeliati, ut pene de gente Scirorum nisi qui nomen ipsud ferrent, et hi cum dedecore, non remansissent: sic omnes extincti sunt.

277. Quorum exitio Suavorum reges Hunimundus et Halaricus vereti, in Gothos arma moverunt freti auxilio Sarmatarum, qui cum Beuca et Babai regibus suis auxiliarii ei advenissent, ipsasque Scirorum reliquias quasi ad ultionem suam acrius pugnaturos accersientes cum Edica et Hunuulfo eorum primatibus habuerunt simul secum tam Gepidas quam ex gente Rugorum non parva solacia, ceterisque hinc inde collectis ingentem multitudinem adgregantes ad amnem Bolia in Pannoniis castra metati sunt. **278.** Gothi tunc Valamero defuncto ad fratrem eius Thiudimer confugerunt.

им крал Хунимунд, заробил под властта на готите и цялата му войска, която се спасила от острието на меча[1]. И понеже Тиудимир бил твърде милосърден, след като си отмъстил, опростил свевите и се помирили с тях, осиновил оногова, когото бил пленил, и го пуснал с хората му в Свавия. **275.** Но Хунимунд, който забравил бащиното благодеяние, след известно време започнал да крои измама: той подтикнал племето на скирите, които тогава се намирали отвъд Дунава и живеели в мир с готите, да нарушат мира с тях и като се присъединят към него, да вземат оръжие и да нападнат племето на готите. Тогава ненадейно избухнала война срещу готите, които не очаквали нищо лошо и твърде много се уповавали на приятелството както на едните, така и на другите си съседи. Принудени, те по необходимост прибегнали до оръжие и като започнали боя по обичайния си начин, отмъстили и за себе си, и за нанесената им неправда. **276.** В същото това сражение обаче, когато техният крал Валамир препускал с коня си пред редиците, за да насърчи своите, подплашеният му кон се сгромолясал и хвърлил ездача си, който веднага загинал, прободен от копията на неприятелите. Но готите, отмъщавайки на нападателите както за смъртта на своя крал, така и за собствената си обида, тъй се сражавали, че от племето на скирите останали само малцина, колкото да запазят това име, и то опозорени. Така всички те били изтребени.

277. Изплашени от тяхната гибел, кралете на свевите Хунимунд и Аларих вдигнали оръжие срещу готите, облегнати на помощта на сарматите, които им се притекли като съюзници със своите крале Беука и Бабай. Те привлекли и оцелелите скири заедно с техните първенци Едика и Хунуулф, понеже щели да се сражават по-ожесточено, за да отмъстят за себе си. Същевременно имали със себе си както гепиди, така и не малка подкрепа от племето на ругите, а като привлекли и други войски оттук-оттам, набрали огромно множество и разположили стана си при реката Болия[2] в Панония. **278.** Тогава след смъртта на Валамир готите се обърнали

[1] Това са събития от 467 г. Срв. *Schmidt*, Die Ostgermanen[2], стр. 274. [2] Река Болия не е отъждествена.

Qui quamvis dudum cum fratribus regnans tamen auctioris potestatis insignia sumens, Vidimer fratre iuniore accito et cum ipso curas belli partitus, coactus ad arma prosilivit; consertoque proelio superior pars invenitur Gothorum, adeo ut campus inimicorum corruentium cruore madefactus ut rubrum pelagus appareret armaque et cadavera in modum collium tumulata campum plus per decem milibus oppleverunt. **279.** Quod Gothi cernentes, ineffabili exultatione laetantur, eo quod et regis sui Valameris sanguinem et suam iniuriam cum maxima inimicorum strage ulciscerentur. De vero innumeranda variaque multitudine hostium qui valuit evadere, perquaquam effugati vix ad sua inglorii pervenerunt.

към неговия брат Тиудимир. Той, ако и да управлявал по-рано заедно с братята си, все пак имал знаците на по-голяма власт. След като повикал по-младия си брат Видимир и споделил с него военните грижи, Тиудимир по принуждение се заловил за оръжие. В завързалото се сражение[1] готите добили толкова голямо надмощие, че бойното поле потънало в кръвта на падналите неприятели и заприличало на червено море, а натрупаните като хълмове оръжия и трупове изпълнили полето на разстояние повече от 10 мили. **279.** Готите, виждайки това, били обвзети от неудържима радост, защото чрез твърде голямото поражение на неприятелите отмъстили и за смъртта на своя крал Валамир, и за извършената над тях неправда. А пък онези от безбройното и пъстро множество неприятели, които успели да се изплъзнат, след като се разбягали по всички страни, едва се завърнали в страната си безславно.

280. Post certum vero tempus instanti hiemali frigore amnemque Danubii solite congelato — nam istiusmodi fluvius ille congelascit, ut in silicis modum pedestrem vehat exercitum plaustraque et traculas vel quidquid vehiculi fuerit, nec cumbarum indigeat lintres — sic ergo eum gelatu Thiodimer Gothorum rex cernens pedestrem ducit exercitum emensoque Danubio Suavis inprovisus a tergo apparuit. Nam regio illa Suavorum ab oriente Baibaros habet, ab occidente Francos, a meridie Burgundzones, a septentrione Thuringos. **281.** Quibus Suavis tunc iuncti aderant etiam Alamanni ipsique Alpes erectos omnino regentes, unde nonnulla fluenta Danubium influunt nimio cum sonu vergentia. Hic ergo taliterque munito loco rex Thiudimer hiemis tempore Gothorum ductavit exercitum, et tam Suavorum gente quam etiam Alamannorum, utrasque ad invicem foederatas, devicit, vastavit et pene subegit. Inde quoque victor ad proprias sedes, id est Pannonias revertens Theodoricum filium suum, quem Con-

280. Но след известно време[2], когато настанал зимният студ и река Дунав, както обикновено, замръзнала — а тази река замързва по такъв начин, че като по калдаръм по нея би могъл да прекараш пехотни войски, коли, шейни и всякакъв вид превозни средства и не би имал нужда от лодки и салове, — кралят на готите Тиудимир, като я видял така замръзнала, докарал пехотната войска и като преминал Дунав, появил се ненадейно в гърба на свевите. А страната на свевите има от изток за съседи байбарите[3], от запад — франките, от юг — бургундзоните[4] и от север — турингите[5]. **281.** Към тези севи тогава се присъединили и им помагали и аламаните, които също владеели алпийските височини, откъдето се спускат с голямо бучение няколко реки, които се вливат в Дунав. И тъй към тия така укрепени места крал Тиудимир повел през зимата войската на готите и победил, ограбил и почти покорил и двете съюзени помежду си племена, свевите и аламаните. Връщайки се оттам като победител в страната си — т. е. в Панония, той с радост посрещнал сина си Теодорих, ко-

[1] Битката при Болия станала през 469 г. [2] През зимата 469—470. [3] Байбари или Baiovarii са германското племе баварци, което тук се споменава за първи път. Срв. *Ihm, Baiovarii,* PWRE, II, кол. 2777. [4] Под бургундзони (Burgundiones) се разбира известното германско племе бургунди. [5] С туринги е означено германското племе тюринги.

stantinopolim obsidem dederat, a Leone imperatore remissum cum magnis muneribus gratanter excepit. **282.** Qui Theodoricus iam aduliscentiae annos contingens expleta pueritia, decem et octo annos peragens, ascitis certis ex satellitibus patris et ex populo amatores sibi clientesque consocians, paene sex milia viros, cum quibus inconscio patre emenso Danubio super Babai Sarmatarum rege discurrit, qui tunc de Camundo duce Romanorum victoria potitus superbiae tumore regnabat, eoque superveniens Theodoricus interemit familiaque et censu depraedans ad genitorem suum cum victoria repedavit. Singidunum dehinc civitatem, quam ipsi Sarmatae occupassent, invadens, non Romanis reddidit, sed suae subdedit dicioni. (pp. 128_{18}—131_{7}).

гото бил дал като заложник в Константинопол и който бил освободен с големи дарове от император Лъв. **282.** Същият тоя Теодорих, когато преминал от детската към юношеската възраст и завършил 18-ата си година, повикал някои от бащината си свита, към които присъединил и свои привърженици и клиенти от народа — близо 6000 души. С тях преминал Дунав без знанието на баща си и се отправил срещу царя на сарматите Бабай, който по това време бил победил римския военачалник Камунд и управлявал обвзет от голяма гордост. Теодорих го нападнал неочаквано и го убил, заграбил робите и имуществото му и се завърнал победоносно при баща си. Нападайки след това град Сингидунум, който сарматите били завладели, той не го върнал на римляните, но го задържал под своя власт.

30. Gothi in finibus Macedoniae considunt

285. Thiudimer autem, frater senior, cum suis transit Saum amnem Sarmatis militibusque interminans bellum, si aliqui ei obstaret. Quod illi verentes quiescunt, immo nec praevalent ad tantam multitudinem. Videns Thiudimer undique sibi prospera provenire, Naissum primam urbem invadit Illyrici filioque suo Theodorico sociatis Astat et Invilia comitibus per castro Herculis transmisit Ulpiana. **286.** Qui venientes tam eam quam Stobis mox in deditione accipiunt nonnulaque loca Illyrici inaccessibilia sibi primum tunc pervia faciunt. Nam Eracleam et Larissam civitates Thessaliae primum praedas ereptas, dehinc ipsas iure bellico potiuntur. Thiudimer vero rex animadvertens felicitatem suam quam etiam filii nec his tantum contentus, egrediens Naisitanam urbem paucis ad custodiam derelictis ipse Thessalonicam petiit, in qua Helarianus patricius a principe directus cum

30. Готите се заселват в пределите на Македония

285. Тиудимир пък, по-старият брат, преминал с своите люде реката Сава и заплашил с война[1] сарматите и войската им, ако някой му се противопостави. А те от страх мирували, пък и нямали достатъчно сили срещу такова множество. Като видял, че навсякъде има успехи, Тиудимир нападнал Ниш, първия град на Илирик, и като придал към сина си Теодорих комесите Астат и Инвилия, изпратил ги през Каструм Херкулис[2] за Улпиана. **286.** Когато те дошли, както този град, така и Стоби веднага им се предали и много места в Илирик, недостъпни за тях, едва сега им станали достъпни. И наистина най-напред те оплячкосали Хераклея и Лариса, градове в Тесалия, а след това ги завладели съгласно военното право. А крал Тиудимир, като виждал своите успехи, както и успехите на сина си, не се задоволил само с това. Той напуснал град Ниш, като оставил там малобройна стража, а сам се отправил за Солун, гдето пребивавал патрицият Хелариан, изпратен там с войска от императора.

[1] Това са събития от 471 г. Следващите сведения на Йорданес не са напълно точни. Той е смесил събития от различни епохи: похода на Тиудимир през 471 г., когато той не е успял да отиде по-далеч от Ниш, след което наскоро умрял, и походите на Теодорих Велики, негов син, в Македония през 479 и 482 г. Срв. *Schmidt*, Die Ostgermanen[2], стр. 277, бел. 2. [2] За Каструм Херкулис вж. път № 16 към ТР (тук стр. 23) и стр. 23, бел. 9.

exercitu morabatur. **287.** Qui dum videret vallo muniri Thessalonicam nec se eorum conatibus posse resistere, missa legatione ad Thiudimer regem muneribusque oblatis ab excidione eum urbis retorquet initoque foedere Romanus ductor cum Gothis loca eis iam sponte, quae incolerent, tradidit, id est Cerru, Pellas, Europa, Mediana, Petina, Bereu et alia quae Sium vocatur. **288.** Ubi Gothi cum rege suo armis depositis composita pace quiescunt. Nec diu post haec et rex Thiudimer in civitate Cerras fatale egritudine occupatus vocatis Gothis Theodoricum filium regni sui designat heredem et ipse mox rebus humanis excessit. (pp. 131_{22}—132_{12}).

287. Когато Хелариан видял че неприятелите ограждат Солун с вал и че не ще може да се противопостави на техните нападения, изпратил пратеници при крал Тиудимир, поднесъл му подаръци и го убедил да не разрушава града. След това римският пълководец сключил договор с готите и им предал доброволно места за заселване[1], а именно Церу[2], Пелас[3], Европа[4], Медиана[5], Петина[6], Береу[7] и едно друго, което се нарича Сиум[8]. **288.** Тогава готите заедно със своя крал, след като сключили мир, се разоръжили и заживели спокойно. Не много след това и крал Тиудимир заболял от тежка болест в град Церас[9]. Той свикал готите, определил сина си Теодорих за наследник на своето царство и наскоро след това напуснал този свят.

31. Theodoricus Gothos in Italiam deducit

289. Theodorico vero gentis suae regem audiens ordinato imperator Zeno grate suscepit eique evocatoria destinata ad se in urbe venire precepit, dignoque suscipiens honore inter proceres sui palatii conlocavit. Et post aliquod tempus ad ampliandum honorem eius in arma sibi eum filium adoptavit de suisque stipendiis triumphum in urbe donavit, factusque consul ordinarius, quod summum bonum primumque in mundo decus edicitur; nec tantum hoc, sed etiam et equestrem statuam ad famam tanti viri ante regiam palatii conlocavit. **290.** Inter haec ergo Theodoricus Zenonis imperio foedere sociatus, dum ipse in urbe omnibus bonis frueretur gentemque suam in Illyrico, ut diximus, residentem non omnino idoneam aut refertam audiret, elegit potius

31. Теодорих отвежда готите в Италия

289. Император Зенон приел радостно известието, че Теодорих е определен за крал на своя народ и му изпратил покана, с която го викал да дойде при него в столицата. Тук той го приел достойно с почести и го настанил между първенците в двореца си. След известно време, за да увеличи авторитета му във войската, той го осиновил и със свои средства му устроил триумф в града. Теодорих станал редовен консул, което се смята за най-голямо благо и първа чест в света. Но не само това — императорът му поставил и конна статуя пред царския дворец, за да прослави тоя велик мъж. **290.** Между това Теодорих, който бил свързан чрез съюз с властта на Зенон, когато се наслаждавал на всякакви блага в столицата и узнал, че неговият народ, настанен, както казахме, в Илирик, живеел съвсем неудобен и оскъден живот, предпочел да се препи-

[1] Според някои сведението за отстъпването на седем града в Македония заедно с техните области, за да се заселят готите на Тиудимир, е невярно. Тия градове са попаднали под властта на готите едва в 482 г. При това те едва ли са били достатъчни, за да се заселят всички готи. Срв. *Schmidt,* Die Ostgermanen², стр. 277, бел. 2. [2] Церу, сиреч Cyrrhus или Cerras, което може да се отъждестви със дн. с. Кирос, Ениджевардарско. [3] Пелас, сиреч Пела, е дн. Постол, Ениджевардарско. [4] Европа или Europos е нелокализирана. Срв. *Oberhummer,* Europos, PWRE, VI, кол. 1309. [5] Медиана не е отъждествена със сигурност. [6] Петина се отъждествява с дн. Рудна, югозападно от Солун. [7] Береу, сиреч Бероя, е дн. Бер. [8] Вм. Sium издателят Т. Момзен предлага *Δῖος.* Местоположението на това селище не е установено. [9] За Церас вж. тук, бел. 2. Сведението за смъртта на Тиудимир не отговаря на действителността. Срв. л-рата тук при бел. 1.

solitu more gentis suae labore querere victum quam ipse otiose frui regni Romani bona et gentem suam mediocriter victitare, secumque deliberans ad principem ait: „quamvis nihil deest nobis imperio vestro famulantibus, tamen, si dignum ducit pietas vestra, desiderium mei cordis libenter exaudiat". **291.** Cumque ei, ut solebat, familialiter facultas fuisset loquendi concessa: „Hesperia", inquid, „plaga, quae dudum decessorum prodecessorumque vestrorum regimine gubernata est, et urbs illa caput orbis et domina quare nunc sub regis Thorcilingorum Rogorumque tyrranide fluctuatur? Dirige me cum gente mea, si praecepis, ut et hic expensarum pondere careas et ibi, si adiutus a domino vicero, fama vestrae pietatis inradiet. Expedit namque, ut ego, qui sum servus vester et filius, si vicero, vobis donantibus regnum illud possedeam; haut ille, quem non nostris, tyrranico iugo senatum vestrum partemque rei publicae captivitatis servitio premat. Ego enim si vicero, vestro dono vestroque munere possedebo; si victus fuero, vestra pietas nihil amittit, immo, ut diximus, lucratur expensas". **292.** Quo audito quamvis egrae ferret imperator discessum eius, nolens tamen eum contristare annuit quae poscebat, magnisque ditatum muneribus dimisit a se, senatum populumque ei commendans Romanum. Igitur egressus urbe regia Theodoricus et ad suos revertens omnem gentem Gothorum, qui tamen ei prebuerunt consensum, Hesperiam tendit rectoque itinere per Sirmis ascendit vicina Pannoniae, indeque Venetiarum fines ingressus ad Pontem Sontii nuncupatum castra metatus est. (pp. 132_{13}—133_{20}).

тава по-скоро по обичая на своя народ с труд, отколкото да се наслаждава спокойно на благата на Римската империя, а неговият народ едва да преживява. И като размислил в себе си, той казал на императора: „Въпреки че на нас, служителите на твоята власт, не липсва нищо, все пак нека твое благочестие, ако смята за достойно, да изслуша радушно желанието на моето сърце". **291.** Когато му било разрешено, както винаги, до говори приятелски, той казал: „Защо да се гърчи под тиранията на краля на торкилингите[1] и рогите[2] областта Хесперия[3], която доскоро беше управлявана от твоите деди и прадеди, а също и онзи град, който е глава и господар на света? Изпрати ме с моя народ, ако искаш, та и тук да се освободиш от тежестта на разходите, а и там, ако победя с божия помощ, да възсияе славата на твое благочестие. Защото по-изгодно е аз, твой роб и син, ако победя, да притежавам с твое съгласие онова царство, а не онзи[4], когото не познаваш, да подтиска тиранически твоя сенат и да държи част от държавата ти в плен и робия. Защото, ако победя, ще го притежавам като дар от тебе и като награда от тебе; ако пък бъда победен, твое благочестие не ще загуби нищо, а напротив, както казахме, ще спести разходите по нас." **292.** Когато го изслушал, императорът, ако и да изпитвал болка от неговото заминаване, се съгласил с това, което искал, понеже не желаел да го наскърби. Той го изпратил, като го отрупал с големи дарове и му поверил сената и римския народ. И тъй Теодорих напуснал царския град и се завърнал при своите. Той отправил цялото племе на готите, които се съгласили с него, към Хесперия и направо през Сирмиум достигнал до съседните земи на Панония, а оттам, като навлязъл в Венецианската област, се разположил на стан при така наречения Понс Сонций[5].

32. Theodorico duae filiae in Moesia nascuntur

297. Antequam ergo de Audefledam subolem haberet, naturales ex concubina, quas

32. В Мизия на Теодорих се раждат две дъщери

297. И тъй преди да има поколение от Аудефледа[6], Теодорих имал незаконни

[1] Торкилингите са германско племе. [2] Роги, друго име за ругите, племе от германски произход. [3] Хесперия е дн. Италия. [4] Сиреч Одоакър. [5] Понс Сонций, дн. Rublia, пътна станция на брега на р. Изонцо. Срв. *Fluss*, Sontius, PWRE, III A, кол. 998. [6] Аудефледа, жената на Теодорих, била майка на Амаласунта, негова законна дъщеря, която го наследила след смъртта му в Италия.

genuisset adhuc in Moesia, filias, unam nomine Thiudigoto et aliam Ostrogotho. (p. 134_{16-17}).

дъщери от една наложница, които се родили още в Мизия, едната на име Тиудигото, а другата Острогото.

33. Pitza Mundoni auxilio venit

300. Pitzamum quoque suum comitem et inter primos electum ad obtinendam Sirmiensem dirigit civitatem. Quam ille expulso rege eius Trasarico, filio Trapstilae, retenta eius matre obtinuit. Inde contra Savinianum Illyricum mag. mil., qui tunc cum Mundone paraverat conflictum, ad civitatem cognomine Margo planum, quae inter Danubium Margumque fluminibus adiacebat, cum duobus milibus ergo peditum, equitibus quingentis in Mundonis solacia veniens Illyricianum exercitum demolivit. **301.** Nam hic Mundo de Attilanis quondam origine descendens Gepidarum gentem fugiens ultra Danubium in incultis locis sine ullis terrae cultoribus divagatus et plerisque abactoribus scamarisque et latronibus undecumque collectis turrem quae Herta dicitur super Danubii ripam positam occupans ibique agresti ritu praedasque innectens vicinis regem se suis grassatoribus fecerat. Hunc ergo pene desperatum et iam de traditione sua deliberantem Petza subveniens e manibus Saviniani eripuit suoque regi Theodorico cum gratiarum actione fecit subiectum. (p. 135_{6-18}).

33. Пица помага на Мундо

300. Теодорих изпратил да завладее град Сирмиум Пица[1], своя комес и най-добрия измежду първенците. Той завладял града, като изгонил тамошния крал Тразерих[2], син на Траустила, и задържал майка му. После, като дошъл на помощ на Мундо[3] с две хиляди пехотинци и петстотин конника срещу началника на илирийската войска Сабиниан, който по това време се бил приготвил да воюва с Мундо при града, наречен Марго Планум, намиращ се между реките Дунав и Маргус, Пица унищожил илирийската войска. **301.** А Мундо, който по род произлизал от някогашните потомци на Атила, бил избягал от гепидите отвъд Дунава и се скитал в необработени и необитавани места. Той събрал отвсякъде множество крадци, скамари[4] и разбойници и завзел една кула, разположена на брега на Дунава, която се наричала Херта. Тук той ограбил съседите по варварски обичай и се провъзгласил за крал на своите разбойници. И тъй, когато той почти се бил отчаял и вече мислел да се предава, Пица му дошъл на помощ, изтръгнал го от ръцете на Сабиниан и го накарал в знак на благодарност да се подчини на неговия крал Теодорих[5].

[1] За Пица или Пиция вж. стр. 300, бел. 4. За следващото вж. *Енодий XII* (тук стр. 300). [2] За Тразерих вж. стр. 300, бел. 2. [3] За Мундо вж. стр. 301, бел. 2. [4] За скамарите вж. ***А. Д. Дмитрев,*** Движение скамаров, ВВр. V, 1952, стр. 3—14. [5] За тия събития срв. разказа на ***Енодий,*** XII (тук стр. 302 и бел. 1).

XXVI. ВИКТОР ТУНУНСКИ

Виктор Тунунски бил епископ на сега неизвестен град в Африка. Той живял през VI в. Написал хроника, която започвала от сътворението на света и свършвала до първата година от управлението на Юстин II (566). Трудът му обаче е достигнал до нас само като продължение на хрониката на Проспер. Като защитник на съчинението на сирийските епископи, така нареченото „Три глави", насочено против привържениците на Ориген, той бил заточен по заповед на Юстиниан от 555 г. до 564/5.

В приведените откъси се дават сведения за варварски нашествия на Балканите, за бунта на Виталиан, за действия на българите в Тракия и др.

Текстът на Виктор Тунунски е запазен в няколко ръкописа, по-важни от които са: Soriensis deperditus P^{III} (S^{m}), Matritensis universitatis № 134 (U), от XIII в.; Libri Pereziani (P).

ИЗДАНИЯ: *Th. Mommsen*, Victoris Tonnennensis episcopi Chronica, MGH, AA, XI, I, стр. 178—206. Дадените тук извадки са взети от това издание.

КНИЖНИНА: *W. Wattenbach*, Deutschlands Geschichtsquellen im Mittelalter, Berlin 1893, стр. 83. — *W. S. Teuffel's* Geschichte der römischen Literatur, bearbeitet von W. Kroll und F. Skutsch III, VI Aufl., Leipzig — Berlin 1913, стр. 500—502.

VICTORIS TONNENNENSIS EPISCOPI

CHRONICA

453. Opilione et Vincomalo conss.

2. Eo tempore Attila moritur, de cuius regno dum filii eius dimicant, Hugni vastantur ac deinde minorantur. (p. 185_{31-32}).

ЕПИСКОП ВИКТОР ТУНУНСКИ

ХРОНИКА

453. По време на консулите Опилион и Винкомал

2. По това време умрял Атила. Докато синовете му се борели за неговото царство, хуните се изтощили и оттогава тяхната мощ ослабнала.

490. Post consulatum Longini v. c.

2. Calendio Antiochenus episcopus reliquias prodecessoris sui Eustachii episcopi et confessoris ex Philippopoli Macedoniae colligit et Antiochiam summo cum honore perducit. (p. 191_{19-21}).

490. След консулствуването на светлейшия Лонгин[1]

2. Антиохийският епископ Календион събрал останките на своя предшественик, епископа и изповедника Евстатий, и ги пренесъл с най-голяма почит от македонския град Филипопол[2] в Антиохия.

510. Boethio v. c. cons.

Vitalianus comes Patricioli filius fidei catholicae subversionem et synodi Calchedonensis damnationem remotionesque orthodoxorum episcoporum atque successiones haereticorum cognoscens virorum fortium validam manum congregat et Anastasii imperio rebellat. (194_{33}—195_{2}).

510. По време на консулствуването на светлейшия Боетий

Когато комес Виталиан, син на Патрициол, се научил за премахването на православната вяра и за осъждането на Халкедонския събор[3], за отстраняването на православните епископи и за заместването им с еретици, събрал голяма войска от храбри мъже и въстанал срещу властта на Анастасий.

511. Felice v. c. cons.

Vitalianus comes Hypatium nepotem Anastasii principis magistrum Romanae militiae congressione facta sexaginta et quinque milibus viris ex militia Romana peremptis vivum capit et vinculis aereis vinctum in custodiam cavae ferreae trudit et postea distrahit. (p. 195_{3-7}).

511. По време на консулствуването на светлейшия Феликс

Комес Виталиан, като избил при станалото сражение шестдесет и пет хиляди души от римската войска, заловил началника ѝ Хипатий, внук на император Анастасий, оковал го в медни окови и го затворил в желязна клетка, а после го погубил.

514. Senatore v. c. cons.

Vitalianus comes cum manu valida barbarorum Constantinopolim veniens in Sosthene sedit: qui non aliter postulatus pacem Anastasio imperatori promittit, nisi prius defensores synodi Calchedonensis relegatos exilio sedibus propriis reddat et Romanae ecclesiae cunctas Orientis ecclesias uniat. (p. 195_{23-27}).

514. По време на консулствуването на светлейшия Сенатор

Комес Виталиан дошъл със силна войска от варвари до Константинопол и се разположил в Состене[4]. Помолен, той обещал на император Анастасий мир само ако предварително върне на собствените им катедри изпратените на заточение защитници на Халкедонския събор и обедини всички източни църкви с Римската църква.

520. Rusticione v. c. cons.

1. Iohannes, qui ante Iustinum ad imperium erat electus, Heraclia Thraciae epis-

520. По време на консулствуването на светлейшия Рустицион

1. Иоан[5], който бил избран за император преди Юстин, бил назначен в

[1] Според Fasti Consulares (*Liebenam*, стр. 50 сл., Лонгин е бил консул за първи път в 486 г., а за втори път — през 490 г. [2] Под Филипопол тук трябва да се разбира Филипи (развалини между Драма и Кавала). Описаното събитие на пренасянето на мощите е станало през 482 г., обаче сведенията относно селището, където е бил заточен Евстатий са разнообразни: докато едни сочат Филипи, Йоан Хризостом не посочва селище, а Хиероним (тук, стр. 220 сл.) пише, че Евстатий бил заточен в Траянопол, което твърдение се смята за най-вероятно. Срв. *H. Delehay*, Anal. Bollandiana, XXXI, 1912, стр. 254; *Jülicher*, PWRE, VI, кол. 1448, п. 9, s. v. Eustathius. [3] Става дума за Четвъртия вселенски събор, свикан през 451 г. [4] За Состене или Систенско имение вж. стр. 314, бел. 7. [5] Йоан е трибун обявен за император от екскубитите, но не получил одобрение. Срв. *Bury*, History², II, стр. 17.

copus ordinatur. (p. 196_{20-21}).

Тракийска Хераклея[1] за епископ.

522. Symmacho et Boethio conss.

Vitalianus sacramento suscepto Constantinopolim redit, quem Iustinus Aug. grate suscipiens magistrum militum facit et consulatum dare permittit. (196_{31-33}).

522. По време на консулите Симах и Боетий

Виталиан приел клетвата[2] и се върнал в Константинопол. Император Юстин го приел благосклонно, назначил го магистър на войската и обещал да му даде консулство.

523. Maximo v. c. cons.

3. Vitalianus Constantinopoli intra palatium loco, quod δέλφακι Graeco vocabulo dicunt, Iustiniani patricii factione dicitur interfectus fuisse. (p. 197_{10-11}).

523. По време на консулствуването на светлейшия Максим

3. Казват, че Виталиан бил убит от партията на патриция Юстиниан[3] в Константинопол, и то вътре в двореца в мястото, което по гръцки се нарича δέλφαξ[4].

536. Post cansulatum Belesarii anno secundo

Iustinianus imperator libros de incarnatione dominica edidit et Illyricianos episcopos ad subscribendum coegit. (p. 198_{29-30}).

536. През втората година след консулствуването на Велизарий[5]

Император Юстиниан издал книгите за въплощението Господне и принудил илирийските епископи да ги подпишат[6].

549. Post consulatum Basili v. c. anno VIIII

1. Illyriciana synodus in defensione trium capitulorum Iustiniano Aug. scribit et Benenatum primae Iustinianae civitatis episcopum obtrectatorem eorundem trium capitulorum condemnat. (p. 202_{5-8}).

549. През деветата година след консулствуването на светлейшия Василий

1. Илирийският синод писал на император Юстиниан в защита на „Трите глави"[7] и осъдил Бененат, епископа на град Прима Юстиниана като унизител на същите „Три глави".

559. Post consulatum Basili v. c. anno XVIIII

Illyriciani Episcopi praeter parva monasteria paucosque fideles persecutiones passi consentiunt pristinam fidem in irritum deducentes. (p. 204_{27-29}).

559. През деветнадесетата година след консулствуването на светлейшия Василий

Илирийските епископи с изключение на малко манастири и малко вярващи, след като били подложени на преследвания, отстъпили и пренебрегнали старата си вяра.

560. Post consulatum Basili v. c. anno XX

Bulgares Thraciam pervadunt et usque ad Sycas Constantinopolim veniunt, Sergium patricium, qui dudum Africanae fue-

560. През двадесетата година след консулствуването на светлейшия Василий

Българите пребродили Тракия и дошли чак до Константинопол при Сике[8]. Те пленили патриция Сергий, който по-

[1] Хераклея, е дн. Ерегли на Мраморно море. [2] Имп. Юстин му дал клетвено обещание, че няма да посегне на живота му. [3] Бъдещият имп. Юстиниан I (527—565). [4] Сиреч „Свиня". [5] Втората година след консулствуването на Велизарий е 537 г. [6] Имп. Юстиниан се застъпвал за единството на църквата и преследвал еретиците. [7] За „Трите глави" вж. увода към Виктор Тунунски (тук стр. 368). [8] Предградие на Константинопол. За тия събития срв. *Stein,* Histoire II, 539—540.

rat dux militiae, capiunt simulque et distrahunt, sed patricii Belesarii armis fortiter debellati pariterque fugati Danuvium transierunt. (p. 205_{1-4}).

рано бил дукс на африканската войска, и го убили. Но разбити напълно и обърнати в бягство от оръжието на патриция Велизарий[1], те се прехвърлили отвъд Дунава.

563. Post consulatum Basili v. c. anno XXIII

563. През двадесет и третата година след консулствуването на светлейшия Василий

2. Eo anno Iustinianus princeps legatos gentis Avarorum primus primos suscepit et cum donis maximis remeare unde venerant facit. (p. 205_{15-16}).

2. През тази година император Юстиниан за пръв път приел първите пратеници на аварското племе[2] и с големи дарове ги отпратил там, откъдето били дошли.

[1] Велизарий, прочут пълководец от времето на имп. Юстиниан I. За него се знае, че е произхождал от селището Германия (дн. Сепаревска баня) и че е бил вероятно от тракийски произход. Срв. *Stein*, Histoire II, стр. 867 s. v. Bélizaire. [2] Аварите се явили на границите на империята в началото на втората половина на VI в.

XXVII. ЙОАН БИКЛАРСКИ

Йоан, който произхождал от вестготското население на Испания, като младеж заминал за Константинопол и там получил своето образование. В Испания той се завърнал седемнадесетгодишен. Преследван от арианите като православен, той прекарал десет години в изгнание. В 586 г. основал в полите на Пиринеите манастира Biclaro. Там Йоан написал своята хроника, която е продължение на хрониката на Виктор Тунунски и обхваща събитията до 590 г. В 591 г. Йоан станал епископ на Герунда (град в Испания). Починал към 621 г.

Хрониката на Йоан Бикларски съдържа някои сведения за историята на нашите земи през VI в., именно за нападенията на славяни и авари.

Най-важният ръкопис, който съдържа хрониката на Йоан Бикларски, е Cod. Matritensis 134 (U), от XIII в.

ИЗДАНИЯ: *Th. Mommsen*, Iohannis abbatis Biclarensis Chronica; Chronicorum Caesaraugustanorum reliquiae MGH, AA, XI, I, Berolini 1893, стр. 207—223. Извадките са направени от това издание.

КНИЖНИНА: *W. Wattenbach*, Deutschlands Geschichtsquellen im Mittelalter, I, Berlin 1893 стр. 83. — *B. Altaner*, Patrologie, Freibur im Breisgau 1938, стр. 152. — *Julicher*, Johannes Biclarensis PWRE, IX, 1809 n. 51. — *W. S. Teuffel's* Geschichte der römischen Literatur, bearbeitet von W. Kroll und F. Skutsch, III, VI Aufl., Leipzig — Berlin 1913, стр. 502.

IOHANNIS ABBATIS BICLARENSIS

CHRONICA

570? Anno IV Iustini imp. qui est Leovegildi regis secundus annus

3. Iustinus imp. per Tiberium excubitorum comitem in Thracia bellum genti Ava-

ЙОАН АБАТ БИКЛАРСКИ

ХРОНИКА

570 ? През четвъртата година от царуването на император Юстин, която е и втората година от царуването на крал Леовегилд[1]

3. Император Юстин[2] повел война в Тракия срещу аварския народ чрез на-

[1] Вестготски крал на Испания, управлявал от 569 до 586 г. [2] Имп. Юстин II (565 – 578)

rum ingerit et victor Tiberius Constantinopolim redit. (p. 212_{17-18}).

чалника на екскубитите Тиберий и Тиберий се върнал като победител в Константинопол.

576? Anno X Iustini imp. qui est Leovegildi regis VIII annus

576? През десетата година от царуването на император Юстин, която е и осмата година от царуването на крал Леовегилд

4. Sclavini in Thracia multas urbes Romanorum pervadunt, quas depopulatas vacuas reliquere.

5. Avares litora maris captiose obsident et navibus litora Thraciae navigantibus satis infesti sunt. (p. 214_{30-34}).

4. Славяните пребродили много римски градове в Тракия и след като ги опустошили, оставили ги обезлюдени.

5. Аварите завладели с хитрост морския бряг и станали доста опасни за корабите, които плавали край бреговете на Тракия.

577? Anno ergo I imperii Tiberii, qui est Leovegildi IX regni annus

577? През първата година от царуването на император Тиберий[1], която е и деветата година от царуването на крал Леовегилд

1. Avares Thracias vastant et regiam urbem a muro longo obsident. (p. 215_{6-7}).

1. Аварите опустошили Тракия и обсадили царския град откъм Дългата стена.

579? Anno III Tiberii imp. qui est Leovegildi XI annus

579? През третата година от царуването на Тиберий, която е и единадесетата година от царуването на крал Леовегилд

1. Avares a finibus Thraciae pelluntur et partes Graeciae atque Pannoniae occupant. (215_{23-24}).

1. Аварите били изгонени от земите на Тракия и заели части от Гърция и Панония.

581? Anno V Tiberii, qui est Leovegildi XIII annus

581? През петата година от царуването на Тиберий, която е и тринадесетата година от царуването на крал Леовегилд

2. Sclavinorum gens Illyricum et Thracias vastat. (p. 216_{14}).

2. Славянското племе опустошило Илирик и Тракия.

CHRONICORUM CAESARAUGUSTANORUM RELIQUIAE

ЗАПАЗЕНИ ЧАСТИ ОТ ЦЕЗАРАВГУСТИНСКАТА ХРОНИКА[2]

Ad a. 490 Hoc cos. Theudericus Ostrogotthorum rex a Thracia et Pannonia Italiam venit. (p. 222_{18-19}).

Към 490 г. През време на този консул остготският крал Теодорих[3] идва от Тракия и Панония в Италия.

[1] Имп. Тиберий II Константин (578—582). [2] Тази хроника, приписвана погрешно на Йоан Бикларски, е по всяка вероятност от Максим, епископ на гр. Сарагоса (Caesaraugusta), починал в 619 г. [3] Теодорих се отправил от балканските земи за Италия в 488 г. и се установил окончателно там в 493 г.

XXVIII. ПАПА ГРИГОРИЙ I

Папа Григорий I Велики (590—604) е един от най-забележителните папи през средновековието. Произхождал от сенаторски род и заемал първоначално големи граждански постове в Рим. След като приел монашеството, той получил важен пост и бил изпратен като посланик на папа Пелазгий II в Константинопол. През 590 г., сам избран за папа, той спечелил известен брой схизматици и езически племена за Западната църква и внесъл някои реформи, които утвърдили папството като здрава светска институция в Европа. Провъзгласяването на патриарх Йоан Постник за вселенски патриарх, както и някои други причини довели още тогава до сериозни разногласия между Източната и Западната църква.

Между многобройните съчинения на Григорий I за историята на българските земи са важни някои негови писма. В тях се намират данни за нападенията на панонските славяни в Илирик, за дейността на епископите в Илирик и за отношенията между източния император и папата във връзка с църковната администрация на Илирик.

Дадените тук писма са издадени въз основа на Registrum Hadrianum (R), Prima pars registri Hadriani (r), Secunda pars registri Hadriani (ϱ), Collectio Pauli (P).

ИЗДАНИЯ: Дадените тук писма са преведени по изданието на *Paulus Ewald*, Gregorii I papae registrum epistolarum, MGH, Epistolae, I—II, Berlin 1887—1899.

КНИЖНИНА: *М. Дринов*, Заселение Балканского полуострова славянами, Соч., т. II, София 1909, стр. 139—316. — *С. Лозинский*, История папства, т. I, Москва 1934. — *Homes Dudden*, Gregory the Great, his Place in History and Thought, I, II, 1905. — *E. Caspar*, Geschichte des Papsttums, Bd. I, 1933, стр. 306—514.

GREGORII I PAPAE

EPISTOLAE

I, 43. Gregorius universis episcopis per Illiricum

Iobinus excellentissimus vir filius noster, praefectus praetorio per Illiricum, scriptis suis nobis indicasse dinoscitur, ad se sacris apicibus destinatis iussum fuisse, episcopos, quos e propriis locis hostilitatis furor expulerat, ad eos episcopos qui nunc usque in locis propriis degunt, pro sustentatione ac stipendiis praesentis esse vitae iungendos. Et licet ad hoc fraternitatem vestram iussio principalis admoneat, habemus tamen maius horum mandatum aeterni principis, quo ad haec terribilius peragenda compellimur, ut non dico fratres et coepiscopos nostros, sed ipsos etiam, quos nobis contrarios patimur, cum oportunitas postulat, in conferendis subsidiis necessitatum carnalium diligamus. Oportet ergo, vos ad hanc rem et caelesti primitus principi oboedientes existere et imperialibus etiam iussionibus consentire, quatenus fratres coepiscoposque nostros, quos et captivitatis diversarumque necessitatum angustiae comprimunt, debeatis consolandos convivendosque vobiscum in ecclesiasticis sustentationibis libenter suscipere. (I, p. 69_{16}—70_{8}).

II, 23. Gregorius Iobino praefecto praetorio Illirici

Licet ad reddenda paternae caritatis officia hostilitate itineris occupatis, raritas portitorum impediat. quotiens tamen occasio inciderit, excellentiam vestram non desistimus scriptis discurrentibus visitare, quatenus hos, quorum aspectum praesentium videre non possumus, eos aliquatenus scriptis valeamus alternantibus intueri. Gaude-

ПАПА ГРИГОРИЙ I

ПИСМА

I, 43. Григорий до всички епископи в Илирик[1]

Нашият син Йовин, най-високопоставен мъж, управител на префектурата Илирик[2], както е известно, ни бе съобщил с писмото си, че с императорско послание, изпратено до него, било заповядано епископите, които поради вилнеенето на неприятелите били изгонени от седалищата си, да бъдат прикрепени засега на издръжка и помощ към ония епископи, които и досега пребивават в своите седалища. Ако и императорската заповед да подбужда ваше братство към това, все пак имаме наставление на всевечния бог, по-велико от тези заповеди, според което още по-строго сме заставени да вършим тези неща: да обичаме не само братята и съепископите си, но дори и тези, които понасяме като свои противници, като им оказваме необходимата материална помощ, когато се наложи. Прочее в това нещо вие трябва да се покажете покорни първо на небесния господар, а и да действувате съгласно императорските заповеди, понеже вие трябва да приемете на драго сърце нашите братя и съепископи, които са притеснявани и измъчвани от пленничество и разни други неволи, и да бъдат утешавани и да живеят с вас на църковна издръжка.

II, 23. Григорий до Йовин[3]*, управител на префектурата Илирик*[4]

Макар и редкостта на куриерите да ни пречи да изпълняваме задълженията на отеческата си обич, понеже пътищата са заети от неприятелите, все пак не пропускаме колкото пъти ни се представи случай да посещаваме ваше превъзходителство чрез размяна на писма, понеже тези, които не можем да виждаме лично, тях успяваме да наглеждаме, до известна степен, чрез взаимни писма·

[1] Това писмо писано през май 591 г. [2] Йовин — управител на префектурата Илирик през 591 г. [3] Това е същото лице, за което се говори в предишното писмо. [4] Това писмо е писано през март 592 г.

mus itaque, quod eminentiae vestrae regimine adflictae Dominus voluit provinciae consulere, ut quam ex una parte flagello barbaricae vastationis ulcerat, hanc ex alia per eminentiam vestram quasi per superductam salutem curet. Largitam ergo vobis dignitatem ex solo munere donantis adtendite, et ex ipsa concessi regiminis administratione Conditorem vestrum erga vos placabiliorem facite — — —. (I, p. 120_{15-24}).

Прочее радваме се, че бог е пожелал да бди над измъчената област чрез управлението на ваше превъзходителство, та като я наказва, от една страна, с бича на варварското опустошение, да я лекува, от друга страна, чрез ваше превъзходителство като чрез спасение свише. И тъй приемете даденото ви достойнство по благоволение само на този, който ви го дава, и чрез самото ръководство на повереното ви управление направете по-благосклонен към вас своя създател.

V, 8. Gregorius Felici episcopo in Seraica

Qualiter oboedientia vel sit reverentia praepositis exhibenda, ex tuis quoque subiectis ipse non ambigis. In qua re valde est utile, si id quod disciplinae vigor imponit nullo cogente humilitas laudanda servaverit. Pervenit itaque ad nos, quod fraternitas tua Iohanni fratri nostro, primae Iustinianae episcopo, secundum morem parere despiciat et nec decreto eius nec relationi, quam ad nos direxit, iuxta consuetudinem voluisses subscribere. Quod si ita est, contristamur, quia superbiae de te manifestum praebes indicium. Quod quam sit praecipue in sacerdote culpabile, divinae clamant ammonitionis eloquia. Propterea hortamur, ut mentis tumore deposito ordinatori tuo antedicto fratri et coepiscopo nostro humilem te exhibere ac parere non desinas, quatenus et Deus gaudeat in fraternitatis vestrae concordia et alii de te sumant bonitatis exemplum. (I, pp. 289_{17}—290_{4}).

V, 8. Григорий до Феликс, епископ на Сердика[1]

Ти самият не се съмняваш какво подчинение или какво почитание трябва да се оказва на предстоятелите също и от твоите подчинени. Твърде полезно в това отношение е, ако онова, което налага строгостта на дисциплината, бъде запазвано от едно похвално смирение, без да има някаква принуда. И тъй до нас достигна вестта, че твое братство не благоволява да се подчинява[2], според обичая[3], на епископа на Първа Юстиниана, нашия брат Йоан[4], и че не си искал да подпишеш, както е обичайно, нито неговия декрет, нито доклада, който той е отправил до нас. Ако това е така, съжаляваме, че ти показваш явен знак на гордост. Словата на божественото напомняне ясно говорят колко осъдителни са тези неща, особено за духовно лице. Поради това те съветваме да смириш високомерието на духа си, да не преставаш да показваш смирение и да се подчиняваш на своя ръкоположник, споменатия наш брат и съепископ, та и бог да се радва на вашето братско съгласие, и други да вземат от теб пример за доброта.

V, 10. Gregorius universis episcopis per Illiricum

Et nobis confert de sollicitudine vestra laetitiam et fraternitatem vestram de su

V, 10. Григорий до всички епископи в Илирик[5]

Спазването на стария ред и обичай ани доставя и радост за вашата загриже-

[1] Това писмо е писано през октомври 594 г. [2] Срв. към това писмо *J. Zeiller*, Une primatie éphémère dans l'ancien Illyricum: Sardique. Mémorial Louis Petit (Archives de l'Orient chrétien I), 1948, стр. 423—426. Авторът смята, че епископът на Сердика ще да е имал през VI в. твърде високо положение спрямо епископите от другите градове на провинция Вътрешна Дакия. [3] Т. е. съгласно XI новела на имп. Юстиниан, с която на епископа на Prima Iustiniana се давали големи права. Както личи от тази XI новела архиепископът на Прима Юстиниана е ръкополагал и имал под свое ведомство епископите на Вътрешна и Крайбрежна Дакия, на Превалитана, на Дардания, на Мизия и на част от Панония. [4] До този епископ са отправени и други писма на Григорий, които тук не са преведени. Вж. III 6, III 7, V 16, VIII 10, XI 29. [5] Това писмо е от октомври 598 г.

reddit ordinatione securam antiquae consuetudinis ordo servatus. Quia ergo ex epistolis, quas ad nos per Maximianum presbyterum et Andream diaconum direxistis, in persona Iohannis fratris et coepiscopi nostri consensum omnium vestrum et serenissimi principis convenisse cognovimus voluntatem, magna nos exultatio habuit, talem Deo auctore ad sacerdotii officium fuisse provectum, qui dignus cunctorum est electionis iudicio comprobatus. Proinde iuxta postulationis vestrae desiderium praedictum fratrem et coepiscopum nostrum in eo quo est sacerdotii ordine constitutus nostri assensus auctoritate firmamus ratamque nos eius consecrationem habere dirigentes pallium indicamus. Cui quoniam iuxta morem nostras vices commisimus peragendas ideoque fraternitatem vestram necessario providimus adhortandam, quatenus ei in his quae ad ordinem ecclesiasticum rectitudinemque pertinent disciplinae sive in aliis quibus canonum decreta non obstant parere nullo modo differatis, ut caritatem vestram sincero eum iudicio elegisse exhibita valeat oboedientia declarare. (I, p. 291_{6-20}).

ност и осигурява вас, братя, за неговото ръкополагане. И наистина, понеже от писмото, което ни изпратихте чрез презвитер Максимиан и дякон Андрей, разбрахме, че единодушието на всички вас относно Йоан, наш брат и съепископ, е съвпаднало с волята на пресветлия император, ние се изпълнихме с голяма радост, че е издигнат до тоя свещенически сан по волята на бога този, който е бил потвърден за достоен с решението и избора на всички. Поради това, съобразно желанието на вашето искане, ние потвърждаваме чрез авторитета на нашето съгласие гореспоменатия наш брат и съепископ в този свещенически сан, в който е поставен, и като му изпращаме палиум, обявяваме, че одобряваме неговото посвещение. Понеже, според обичая, ние му поверихме да ни замества, затова сметнахме за необходимо да обърнем внимание на вас, братя, в никой случай да не отлагате да му се подчинявате в това, което се отнася до правилния църковен ред и дисциплина, или в друго отношение, ако не пречат решенията на каноните, така че вашето изтъкнато послушание да може да подчертае, че ваше благочестие го е избрало с непорочен избор.

IX, 154. Gregorius Callinico exarcho Italiae

Inter hoc, quod mihi de Sclavis victorias nuntiastis, magna me laetitia relevatum esse cognoscite, quod latores praesentium de Capritana insula unitati sanctae ecclesiae coniungi festinantes ad beatum Petrum apostolorum principem ab excellentia vestra transmissi sunt. (II, p. 154_{10-14}).

IX, 154. Григорий до Калиник, екзарх[1] на Италия[2]

Покрай това, което ми съобщихте за победите над славяните[3], знайте, че много се възрадвах и от това, дето ваше превъзходителство е изпратило до блажения Петър, първия измежду апостолите, носителите на настоящето, които от остров Капри[4] бързат да се приобщат в единение със светата църква.

X, 15. Gregorius Maximo episcopo Salonitano

Ad Romanam urbem veniens communis filius presbyter Veteranus ita me podagrae doloribus debilem repperit, ut fraternitati

X, 15. Григорий до Максим, епископ на Салона[5]

Идвайки в град Рим, общият ни син, презвитерът Ветеран, ме намери тъй отслабнал поради болките от подагра, че

[1] Екзархът бил военен управител на провинция. Той заместил длъжността magister militum, но имал и граждански функции. Екзархатът като административна форма бил въведен в провинциите Италия и Африка по време на Юстиниан I. Вж. *Ch. Diehl*, Etudes sur l'administration byzantine dans l'exarchat de Ravenne, Paris 1888. [2] Това писмо е писано през май 599 г. [3] И тук се споменават славяните от Панония и Норикум, за които се говори също и в следното писмо. Вж. *Дринов*, Заселение Балканского полуострова славянами, стр. 264 сл. [4] Жителите на о-в Капри, които били схизматици, били възвърнати в подчинение на папата благодарение именно на този екзарх на Италия — Калиник. [5] Това писмо е писано през юли 600 г.

tuae epistolis per me respondere nullatenus valuissem. Et quidem de Sclavorum gente, quae vobis valde inminet, et affligor vehementer et conturbor. Affligor in his quae iam in vobis patior; conturbor, quia per Hisriae aditum iam ad Italiam intrare coeperunt. (II, p. 249_{26-31}).

съвсем не бях в състояние лично да отговоря с писмо на твое братство. И наистина много съм опечален и обезпокоен поради славянския народ, който силно ви заплашва. Опечаляват ме тия неща, които аз вече понасям чрез вашето страдание. Обезпокоен съм, защото славяните започнаха вече да навлизат към Италия през входа на Истрия.

XI, 29. Gregorius, Anatolio diacono Constantinopolim

Scripsit mihi tua dilectio piissimum domnum nostrum reverentissimo fratri meo Iohanni Primae Iustinianae episcopo pro aegritudine capitis quam patitur praecipere succedi, ne fortasse, dum episcopi iura eadem civitas non habet, quod absit, ab hostibus pereat. Et quidem nusquam canones praecipiunt, ut pro aegritudine episcopo succedatur, et omnimo iniustum est, ut, si molestia corporis inruit, honore suo privetur aegrotus. Atque ideo hoc per nos fieri nullatenus potest, ne peccatum in mea anima ex eius depositione veniat. Sed suggerendum est, ut, si is qui est in regimine aegrotat, dispensator illi talis requiratur, qui possit eius curam omnem agere et locum illius in regimine ecclesiae ipso non deposito ac in custodia civitatis implere, ut neque Deus omnipotens offendatur neque civitas inveniatur esse neglecta. Si vero isdem reverentissimus Iohannes fortasse pro molestia sua petierit, ut ab episcopatus honore debeat vacare, eo petitionem scripto dante concedendum est. Aliter autem nos id facere pro omnipotentis Dei timore omni modo non valemus. Quod si hoc petere ille noluerit quod piissimo domno placet, quicquid iubet facere, in eius potestate est. Sicut novit, ipse provideat; nos tantum modo in depositione talis viri non faciat permisceri. Quod vero ipse fecerit, si canonicum est, sequimur; si vero canonicum non est, in quantum sine peccato nostro, portamus. (II, pp. 299_{26}—300_{12}).

XI, 29. Григорий до дякон Анатолий в Константинопол[1]

Твоя любов ми писа, че най-благочестивият наш господар[2] е наредил да бъде заместен моя достопочтен брат Йоан, епископ на Първа Юстиниана, поради главоболието, от което страда, за да не би случайно същият този град, като липсва епископска власт, понеже епископът отсъствува, да загине от враговете. Обаче никъде в каноните не се нарежда при болест епископът да бъде наследяван и съвсем несправедливо е, ако го сполети телесно страдание, той, болен, да бъде лишен от своя сан. Поради тази причина ние по никакъв начин не можем да извършим това, за да не би поради неговото отстраняване грях да падне на душата ми. Мога обаче само да ви посъветвам на този, който управлява и е болен, да се намери такъв помощник, който да може да поеме изцяло неговите задължения и без да бъде отстранен оня [епископът], да го замества в управлението на църквата и в грижата за защитата на града, така че нито всемогъщият бог да бъде оскърбен, нито пък градът да се окаже пренебрегнат. Ако обаче същият достопочтен Йоан поради страданието си поиска да бъде освободен от епископския си сан, то трябва да се уважи молбата му, като бъде тя писмено отправена. Другояче обаче ние по никакъв начин не сме в състояние да постъпим поради страх то всемогъщия бог. А ако Йоан не желае да поиска това, което се нрави на най-благочестивия господар, във властта на последния е да направи, каквото намери за добре. Нека сам той [императорът] се погрижи, както знае, стига само да не кара нас да се намесваме в отстраняването на един такъв човек. Ако това, което той направи, е според каноните, ние го следваме, ако ли не е според каноните, ние го понасяме, доколкото това не ни вкарва в грях.

---

[1] Това писмо е писано през февруари 601 г. [2] Сиреч император Маврикий.

XXIX. ИЗИДОР СЕВИЛСКИ

Изидор Млади Севилски бил роден в Картагена (Испания) към 560 г. В 601 г. той станал епископ на Hispalis, дн. Севиля, и починал в 636 г. От многобройните му трудове за нас са важни неговата „История на готите, вандалите и свевите“, допълнена с т. н. „Испанско продължение“, съставено през VIII в. от неизвестния автор Isidorus Pacensis; след това „Обширна хроника“, която представлява хронологичен преглед на събитията от сътворението на света до 615 г., и „Кратка хроника“, която е съкратена редакция на „Обширна хроника“.

Изидор Севилски е използувал съчиненията на Касий Феликс, Анонимен хронограф от 354 г., Евтропий и др.

В дадените тук откъси се говори за нахлуването на готи в Балканските земи и за заемането на Балканския полуостров от славяните.

„История на готите, вандалите и свевите“ е достигнала до нас, както „Хрониката“, в две редакции — една кратка, друга обширна. Кратката редакция е запазена само в Codex Parisinus 4873 (P), от XI в., а обширната — в повече ръкописи, най-старият от които е Codex Berolinensis Phillips 1885 (B), от IX в. Един от ръкописите, в които е запазено Continuatio Hispana a. DCCLIV, е Codex Matritensis univ. 134 (M), от XIII в.

ИЗДАНИЯ: *Th. Mommsen,* Isidori Iunioris episcopi Hispalensis Historia Gothorum, Wandalourm, Sueborum, MGH, AA, XI, I. Преведените тук места са взети от това издание.

КНИЖНИНА: *W. Wattenbach,* Deutschlands Geschichtsquellen im Mittelalter, I, Berlin 1893 стр. 84—86. — *B. Altaner,* Patrologie, Freibur im Breisgau 1938, стр. 320—322. — *W. S. Teuffel's* Geschichte der römischen Literatur, bearbeitet von W. Kroll und F. Skutsch, III, VI Aufl., Leipzig-Berlin 1913, стр. 540 -544. — *Philipp,* Isidoros von Sevilla (Hispalensis), PWRE, IX, кол. 2069—2080.

ISIDORI IUNIORIS EPISCOPI HISPALENSIS

A. HISTORIA GOTHORUM WANDALORUM SUEBORUM

1. HISTORIA GOTHORUM

4. Aera CCXCIIII anno imperii Valeriani et Gallieni primo Gothi descensis Alpibus, quibus inhabitabant, Graeciam Macedoniam Pontum Asiam atque Illyricum vastaverunt. Ex quibus Illyricum et Macedoniam XV ferme annos tenuerunt. Deinde a Claudio imperatore superati sedes proprias repetunt. Romani autem Claudium Augustum pro eo quod tam fortissimam gentem a finibus rei publicae removisset insigni gloria honorantes in foro illi aureum clipeum, in Capitolio auream statuam conlocaverunt.

5. Aera CCCLXVIIII, anno XXVI imperii Constantini Gothi Sarmatarum regionem adgressi copiosissimis super Romanos inruerunt agminibus vehementi virtute cuncta gladio et depraedatione vastantes. Adversus quos idem Constantinus aciem instruxit ingentique certamine vix superatos ultra Danuvium expulit, de diversis gentibus virtutis gloria clarus, sed de Gothorum victoria amplius gloriosus. Quem Romani adclamante senatu publica laude prosecuti sunt, quod tantum gentem vicerit, quod patriam rei publicae reformavit.

6. Aera CCCCVII, anno V imperii Vastralentis primus Gothorum gentis adminitionem suscepit Athanaricus, regnans annos XIII, qui persecutionem crudelissimam adversus fidem commotam voluit exercere contra Gothos, qui in gente sua christiani habebantur. Ex quibus

ИЗИДОР МЛАДИ, ЕПИСКОП СЕВИЛСКИ

А. ИСТОРИЯ НА ГОТИ, ВАНДАЛИ И СВЕВИ

1. ИСТОРИЯ НА ГОТИТЕ

4. През 294 година от ерата[1], първата година от царуването на Валериан и Галиен[2], готите се спуснали от Алпите, гдето обитавали, и опустошили Гърция, Македония, Понт, Азия и Илирик. Измежду тези страни те владели Илирик и Македония почти 15 години. По-късно, победени от император Клавдий, те се върнали в своите поселища. И понеже император Клавдий отстранил от границите на държавата това толкова силно племе, римляните почели този император със забележителна слава, като му поставили на форума златен медальон, а на Капитолиума му издигнали златна статуя.

5. През 369 година от ерата, 26-та година от царуването на Константин,[3] готите нападнали областта на сарматите[4], връхлетели с твърде многобройни войски върху римляните и дръзко със сеч и грабеж опустошавали всичко. Същият Константин, славен с победите си над различни народи, но с тая победа над готите още по-славен, построил срещу тях войската си за бой и в голямо сражение едва ги победил и изтикал отвъд Дунава. При одобрението на сената римляните му отдали официална похвала, загдето победил толкова голям народ и загдето преобразувал държавата.

6. През 407 година от ерата, петата година от царуването на Валент, Атанарих поел за пръв път управлението на готския народ и царувал 13 години. Той повдигнал твърде жестоко преследване на вярата и пожелал да го насочи срещу ония готи от собствения си народ, които били смятани за християни. Той

[1] Годините в съчинението на Изидор Севилски са дадени според испанското летоброене, което вземало за начална година годината 38 пр. н. е. Срв. *Wattenbach*, Deutschlands Geschichtsquellen, 1, стр. 85. [2] Валериан и Галиен поели властта през 253 г., а не през 256 г., както би следвало от казаното в предходната бележка. [3] Имп. Константин I (306—337). Това са събития от 332 г. Датирането според ерата не е точно. [4] Вж. стр. 57, бел. 1.

plurimos, quia idolis immolare non adquieverunt, martyres fecit, reliquos autem multis persecutionibus adflictos, dum prae multitudine horreret interficere, dedit licentiam, immo magis coegit de regno suo exire atque in Romanorum migrare provinciam.

7. Aera CCCCXV, anno XIII imperii Valentis Gothi in Istrium adversus semet ipsos in Athanarico et Fridigerno divisi sunt, alternis sese caedibus populantes. Sed Athanaricus Fridigernum Valentis imperatoris suffragio superans huius rei gratia legatos cum muneribus ad eundem imperatorem mittit et doctores propter suscipiendam Christianae fidei regulam poscit. Valens autem a veritate catholicae fidei devius et Arrianae haeresis perversitate detentus missis haereticis sacerdotibus Gothos persuasione nefanda sui erroris dogmati adgregavit et in tam praeclaram gentem virus pestiferum semine pernicioso transfudit sicque errorem, quem recens credulitas ebibit, tenuit diuque servavit. **8.** Tunc Gulfilas eorum episcopus Gothicas litteras condidit et scripturas novi ac veteris testamenti in eandem linguam convertit. Gothi autem, statim ut litteras et legem habere coeperunt, construxerunt sibi dogmatis sui ecclesias, talia iuxta eundem Arrium de ipsa divinitate documenta tenentes, ut crederent filium patri maiestate esse minorem, aeternitate posteriorem, spiritum autem sanctum neque deum esse neque ex substantia patris existere, sed per filium creatum esse, utriusque ministerio deditum et amborum obsequio subditum. Aliam quoque patris sicut personam, sic et naturam adserentes, aliam filii, aliam denique spiritus sancti, ut iam non secundum sanctae scripturae traditionem unus deus et dominus coleretur, sed iuxta idolatriae superstitionem tres dei venerarentur. Cuius

направил повечето от тях мъченици, понеже не се съгласили да принасят жертви на идоли. Останалите пък подложил на много преследвания и понеже се боел да ги избие заради големия им брой, дал им възможност или, по-скоро, ги принудил да напуснат държавата му и да преминат в римската провинция.

7. През 415 година от ерата, 13-та година от царуването на Валент, готите в Истриум[1] се разделили на привърженици на Атанарих и привърженици на Фритигерн, които се избивали взаимно. Но Атанарих победил Фритигерн с помощта на император Валент и от благодарност за това изпратил при същия император пратеници с дарове и поискал учители, за да възприеме началата на християнската вяра[2]. Валент обаче, който се бил отклонил от истинската православна вяра и бил обхванат от покварата на арианската ерес, изпратил свещеници-еретици и с нечестиво убеждаване привлякъл готите към догмата на своето заблуждение. И заедно с пагубното семе влял в този толкова прославен народ гибелната отрова. И така този народ задържал и запазил за дълго време заблудата, която неотдавна доверчиво погълнал. **8.** Тогава техният епископ Вулфила създал готската азбука и превел на същия език писанията на Новия и Стария завет. А готите, щом получили писменост и [християнски] закон, веднага си направили църкви според своето вероизповедание. Те се придържали в съгласие със същия Арий към такова учение за божествеността, като вярвали, че синът стои по-долу по величие от отца, по вечност е по-късен, че дух свети нито е бог, нито произлиза от същината на отца, но е създаден от сина и е даден в служба и послушание и на двамата. Те дори твърдели, че както личността, така и природата на отца е една, на сина — друга, а на светия дух — трета, така че не бил почитан вече според преданието на Светото писание един бог и господ, но съгласно с идолопоклонническото суеверие били почитани три божества. Те поддържали това скверноб-

[1] Под името Истриум тук е обозначена, очевидно, отвъддунавската област. [2] В същност не Атанарих, а Фритигерн, който избягал с част от готите на римска земя, приел християнството в арианска форма. Срв. *Schmidt*, Die Ostgermanen, стр. 238—239.

blasphemiae malum per discessum temporum regumque successum annis CCXIII tenuerunt. Qui tandem reminiscentes salutis suae renuntiaverunt inolitae perfidiae et Christi gratia ad unitatem fidei catholicae pervenerunt.

гохулство с течение на времето и при смяната на много царе в продължение на 213 години. Най-сетне си спомнили за своето спасение, отказали се от вкоренената ерес и чрез Христовата благодат се приобщили към единната християнска църква.

9. Aera CCCCXVI, anno XIIII imperii Valentis Gothi, qui primum Christianos a „sedibus suis" expulerant, rursus ipsi ab Hunis „cum rege suo Athanarico" expulsi sunt transitoque Danuvio Valentis imperatoris potestati sese non depositis armis tradunt. „Thraciam ad inhabitandum accipiunt". Sed ubi viderunt se opprimi a Romanis contra consuetudinem propriae libertatis, „ad rebellandum coacti sunt": Thraciam ferro incendiisque depopulantur deletoque Romanorum exercitu ipsum Valentem iaculo vulneratum in quandam villam fugientem succendunt, ut merito ipse ab eis vivens temporali cremaretur incendio, qui tam pulchras animas ignibus aeternis tradiderat.

9. През 416 година от ерата, 14-та година от царуването на Валент[1], готите, които някога били изгонили християните от земите си, сега пък те самите, заедно със своя цар Атанарих, били изгонени от хуните и като преминали Дунава, подчинили се на император Валент, без да сложат оръжие. Те получили Тракия, за да се заселят там. Но когато видели, че римляните ги подтискат противно на навика им да живеят свободно, те били принудени да въстанат. Те опустошили с огън и меч Тракия и като унищожили римската войска, изгорили самия Валент, който, ранен от стрела, бил избягал в някакво имение. Така че те заслужено изгорили с краткотраен огън този, който беше предал на вечен огън толкова прекрасни души.

10. Invenerunt autem eo proelio Gothi confessores priores Gothos, quos dudum propter fidem a terra sua expulerant, et voluerunt eos sibi ad praedae societatem coniungere. Qui cum non adquievissent, aliquanti interfecti sunt, alii montuosa loca tenentes et refugia sibi qualiacumque construentes non solum perseveraverunt Christiani catholici, sed etiam in concordia Romanorum, a quibus dudum excepti fuerant, permanserunt.

10. По време на тази война готите намерили приелите от по-рано христовата вяра свои сънародници, които неотдавна били изгонили заради вярата им от своята земя[2], и поискали те да се присъединят към тях за общо участие в плячката. Когато последните не се съгласили, някои от тях били убити, други, които обитавали планинските места и си били построили някакви убежища, не само останали твърди в православната Христова вяра, но и останали верни на римляните, от които били приети неотдавна.

11. Aera CCCCXVIIII, anno imperii Theodosi Spani tertio Athanaricus cum Theodosio ius amicitiamque disponens mox Constantinopolim pergit ibique quintodecimo die quam fuerat a Theodosio honorabiliter susceptus, interiit. Gothi autem proprio rege defuncto adspicientes benignitatem Theodosi imperatoris inito foedere Romano se imperio tradiderunt.

11. През 419 година от ерата, третата година от царуването на Теодосий Испанеца, Атанарих, като влязъл в приятелски отношения с Теодосий, веднага се отправил за Константинопол и там умрял петнадесет дни след тържественото му приемане от Теодосий. А готите след смъртта на своя цар, виждайки благосклонността на император Теодосий, сключили договор и се поставили под римска власт[3].

12. Aera CCCCXX, anno imperii Theodosii IIII Gothi patrocinium Romani foede-

12. През 420 година от ерата, четвъртата година от царуването на Теодосий,

[1] Това са събития от 376 до 378 г.

[2] Това са т. н. малоготи (вж. стр. 359, бел. 13 и *Йорданес*, История на готите, 267, тук, стр. 359).

[3] Това станало в 382 г.

ris recusantes Alaricum regem sibi constituunt, indignum iudicantes Romanae esse subditos potestate eosque sequi, quorum iam pridem leges imperiumque respuerant et de quorum se societate proelio triumphantes averterant.

готите, отхвърляйки подчиненото си положение според договора с римляните, си поставили за цар Аларих, понеже смятали за недостойно да бъдат поставени под римска власт и да се подчиняват на тези, чиито закони и власт те били презрели още по-рано и от съюза си с които те се били откъснали, след като ги победили в сражение.

13. Aera CCCCXXXVII, anno imperii Honorii et Arcadii quarto Gothi in Alarico et Ragadaiso divisi, dum semet ipsos in duabus partibus regni variis sedibus lacerarent, ob excidium Romanorum concordes effecti consilium in commune constituunt parique intentione ad depraedandas quasque regiones Italiae ab invicem dividuntur. (pp. 269_{5}—272_{25}).

13. През 437 г. от ерата, четвъртата година от царуването на Хонорий и Аркадий[1], докато готите, разделени между Аларих и Рагадаиз, се унищожавали помежду си в различни битки в двете части на царството, [внезапно] те се споразумели и взели общо решение да унищожат римляните. И сега, обратно, с еднакво старание се разделят помежду си, за да опустошават всички области на Италия.

39. Aera DXLVIIII, anno XXI imperii Anastasii Theudericus iunior, cum iam dudum consul et rex a Zenone imperatore Romae creatus fuisset peremptoque Odoacar rege Ostrogothorum atque devicto fratre eius Onoulfo et trans confinia Danuvii effugato XVIII annis Italia victor regnasset, rursus extincto Gisaleico rege Gothorum Spaniae regnum XV annis obtinuit. (pp. 282_{27}—283_{9}).

39. През 549 г. от ерата, 21 година от царуването на Анастасий[2], Теодорих Млади[3], който бил поставен преди време от император Зенон за консул и крал на Рим, след като погубил остготския крал Одоакър[4] и надвил и прогонил отвъд Дунавската граница брата му Онулф[5] и царувал като победител 18 години в Италия, отново, като убил готския крал на Испания Гизалейк[6], управлявал 15 години.

RECAPITULATIO

РЕКАПИТУЛАЦИЯ

66. Gothi de Magog Iafeth filio orti cum Scythis una probantur origine sati, unde nec longe a vocabulo discrepant. Demutata enim ac detracta littera Getae quasi Scythae sunt nuncupati. Hi igitur occidentis glacialia iuga inhabitantes quaequae sunt ardua montium cum ceteris gentibus possidebant. Quibus sedibus inpetu gentis Hunorum pulsi Danuvium transeunt, Romanis

66. Смята се, че готите, произлезли от Магог[7], сина на Яфет, са от един произход със скитите. Затова и те не се различават много по име. И наистина, като е била променена една буква, а друга премахната, те били наречени гети, почти като скити. И тъй те обитавали ледените планини на запад и държели заедно с други племена всички планински хребети. Пропъдени от тези места под натиска на хунското племе, те преминали Дунава и се предали на римля-

[1] В кратката редакция: „През 446 г. от ерата, четиринадесетата година на императорите Аркадий и Хонорий". [2] В кратката ред.: „През 549 г. от ерата, 26-та година на император Анастасий". [3] Сиреч Теодорих Велики (493—526). [4] Одоакър, избран в 476 г. за крал, получил от имп. Зенон титлата патриций и с негово съгласие започнал да управлява Италия. В 493 г. бил погубен от Теодорих. [5] Сиреч Одоакровият брат Арнулф. Изворите дават различни сведения относно произхода на Одоакър и неговия брат. Вж. *Nagl*, Odoacer, PWRE, XVII, кол. 1888 сл. [6] Гизалейк бил избран в 507 г. за вестготски крал. През 511 г. той бил пленен и убит от Теодорих Велики. [7] Срв. стр. 335, бел. 1.

se dedunt. Sed dum iniurias eorum non sustinerent, indignati arma sumunt, Thraciam inruunt, Italiam vastant, obsessam urbem capiunt. Gallias adgrediuntur patefactisque Pyrenaeis montibus Spanias usque perveniunt ibique sedem vitae atque imperium locaverunt.

67. Populi natura pernices, ingenio alacres, conscientiae viribus freti, robore corporis validi, staturae proceritate ardui, gestu habituque conspicui, manu prompti, duri vulneribus, — — —. (pp. 293_{15}—294_{7}).

69. Porro in armorum artibus satis spectabiles sunt et non solum hastis, sed et iaculis equitando confligunt, nec equestri tantum proelio, sed et pedestri incedunt, verumtamen magis equitum praepeti cursu confidunt, — — —. Exercere enim sese telis ac proeliis praeludere maxime diligunt. Ludorum certamina usu cotidiano gerunt. Hac sola tantum armorum experientia hucusque carebant, quod classica bella in mari gerere non studebant. (pp. 294_{20}—295_{1}).

ните. Но понеже не могли да понасят неправдите им, те възнегодували, грабнали оръжие, нахлули в Тракия, опустошили Италия, обсадили и превзели Рим, нападнали галските земи и като преминали планините Пиринеи, достигнали чак до Испания и там се настанили на местожителство и основали държава.

67. По природа те са хора пъргави, с бодър темперамент, самонадеяни, физически силни, високи на ръст, с гордо държане и външност, сръчни, издръжливи на рани — — —.

69. После те са доста забележителни във военното изкуство. И когато препускат на коне, те промушват не само с копия, но и с метателни оръдия. И те влизат не само в кавалерийски, но и в пехотен бой, обаче повече се доверяват на бързия бяг на конете — — —. И наистина те обичат твърде много да се упражняват с оръжие и да играят на сражения. Според обичая си те имат всеки ден състезания в игри. Досега готите нямаха опитност само в един вид оръжие, понеже не обичаха да воюват с кораби в морето.

2. HISTORIA VANDALORUM

76. Adversus quem Theodosius minor Orientis imperator bellum paravit, quod ad effectum non venit. Hunis enim Thracias Illyricumque vastantibus exercitus ad Wandalos missus ad defendendos Thraces Illyrianosque a Sicilia revocatur. (p. 297_{20-24}).

2. ИСТОРИЯ НА ВАНДАЛИТЕ

76. Източният император Теодосий млади[1] подготвил война против него[2], но тя не могла да стане, защото хуните опустошавали Тракия и Илирик, та изпратената[3] против вандалите войска била извикана обратно от Сицилия, за да защищава тракийците и илирийците.

B. CONTINUATIO HISPANA A. DCCLIV

8. Huius temporibus, in era DCLIII, anno imperii eius quarto, Sclavi Greciam occupant. (p. 337_{13-15}).

В. ИСПАНСКО ПРОДЪЛЖЕНИЕ 754 Г.

8. В негово[4] време, именно в 653 година от ерата, която е и четвъртата година от управлението му, славяните завзели Гърция.

C. ADDITAMENTUM IX

De proprietatibus gentium

De vitiis gentium
1. Invidia Iudeorum
4. Fallatia Grecorum
10. Crudelitas Unorum
19. Spurticia Sclavorum. (pp. 389—390).

С. ПРИЛОЖЕНИЕ IX

За качествата на племената

За пороците на племената
1. Омразата на юдеите.
4. Хитростта на гърците.
10. Жестокостта на хуните.
19. Нечистотата на славяните.

---

[1] Имп. Теодосий II (408—450). [2] Сиреч против вандалския крал Гензерих (427—450). [3] Флотата била изпратена през 441 г. [4] Сиреч през времето на имп. Ираклий (610—641). Четвъртата година от неговото управление е 613 г.

D. CHRONICA MAIORA

311. Gothi quoque Graeciam, Macedoniam, Asiam Pontumque depopulant (p. 463).

314. Iste Gothos Illyricum Macedoniamque vastantes exsuperat. (p. 463).

349. Gothi apud Strium bifarie in Fridigerno et Atarico divisi sunt. Sed Fridigernus Ataricum Valentis auxilio superans huius beneficii gratia ex catholico Arrianus cum omni gente Gothornm effectus est.

350. Tunc Gulfilas eorum episcopus Gothicas litteras repperit et utrumque testamentum in linguam propriam transtulit. (pp. 468—469).

409. Eodem etiam tempore Avares adversus Romanos dimicantes auro magis quam ferro pelluntur.

409a. Ab Hunnis Thracia occupatur. (p. 478).

414. Eraclius dehinc quintum agit annum imperii.

414a. Eraclius dehinc sextum decimum agit imperii annum. Cuius initio Sclavi Graeciam Romanis tulerunt, Persi Syriam et Aegyptum plurimasque provincias.

414b. Eraclius dehinc vicensimum primum agit annum imperii. Qui a re publica Romana multas in Oriente deficientes patrias et a Persis invasas dicioni priscae restaurat ac de Persis victoriose triumphat. (p. 479).

D. ОБШИРНА ХРОНИКА

311. И готите опустошавали[1] Гърция, Македония, Азия и Понт.

314. Клавдий победил готите, които опустошавали Илирик и Македония.

349. Готите се разделили при Иструм[2] на две: едните начело с Фритигерн, а другите начело с Атанарих. Но Фритигерн надвил Атанарих с помощта на Валент и от благодарност за тази услуга заедно с цялото готско племе от православен станал арианин.

350. Тогава техният епископ Вулфила изнамерил готската азбука и превел на своя език и двата Завета.

409. През същото време аварите, които воювали против римляните, били прогонени по-скоро с помощта на златото, отколкото на оръжието.

409a. Хуните завладели Тракия.

414. След това настъпила петата година от възцаряването на Ираклий.

414a. След това настъпила шестнадесетата година от възцаряването на Ираклий. В началото на тази година славяните отнели от римляните Гърция, а персите — Сирия, Египет и твърде много провинции[3].

414b. След това настъпила двадесет и първата година от възцаряването на Ираклий. Той възвърнал под предишната им власт много загубени за римската държава или завладени от персите земи[3] на изток и триумфирал победоносно над персите[4].

---

[1] Това са готските нашествия от средата на III в. [2] Вж. стр. 381, бел. 1. [3] Думите земи (patrias) и провинции (provincias) са употребени в еднакво значение. Това са събития от 615 г. Срв. *Успенский*, История I, стр. 659. [4] Това са събития от 622 до 623 г. Срв. *Успенский*, История, I, стр 684 сл.

XXX. ФРЕДЕГАРИЙ

Хрониката от VII в., известна под името на схоластика Фредегарий, въпреки привидното си единство в композицията, както бе доказано, представлява сбирка от отделни кратки летописи. Съставителят пише на съвсем вулгаризиран латински език, който прави често неразбираема и неясна неговата мисъл. Той се позовава на сведения на Етикус Истер, Евтропий, Йорданес, Григорий от Тур и др.

Тази хроника има значение за българската история, защото в нея се намират сведения за действията на готите в Балканските земи и за съдбата на първобългарите в Панония и южна Италия.

Хрониката на Фредегарий е запазена в много ръкописи, основният от които е Parisinus Lat. № 10910 (1). от VII, VIII в.

ИЗДАНИЯ: Дадените тук откъси са преведени по изданието на *B. Krusch,* Chronicorum quae dicuntur Fredegarii scholastici libri IV, Hannover 1888, MGH, Scriptores rerum Merovingicarum II.

КНИЖНИНА; *W. Wattenbach,* Deutschlands Geschichtsquellen im Mittelalter, I, Berlin 1893, стр. 104—107. —. *W. S. Teuffel's* Geschichte der römischen Literatur, bearbeitet von W. Kroll und F. Skutsch, III, VI Aufl., Leipzig—Berlin 1913, стр. 550—551.

FREDEGARII SCHOLASTICI

CHRONICA

II, 39. Phylippus nomenis sui in Tracia urbem construit. (p. 64_{4-5}).

II, 39. Decius cum filio in Afrito occidetur. (p. 64_{8}).

II, 40. Claudius Gotus, Liricum et Macedonia vastantis, superat. Claudius Sirmia civitate in Pannonia moretur. (p. 64_{19-20}).

II, 40. Provos Gallus et Pannonius vinias habere permisit. Probus tumulto mili-

ФРЕДЕГАРИЙ СХОЛАСТИК

ХРОНИКА

II, 39. Филип[1] основал в Тракия град на свое име.

II, 39. Деций заедно със сина си бил убит в Абрит.

II, 40. Клавдий победил готите, които опустошавали Илирик и Македония. Клавдий умрял в Панония в град Сирмиум.

II, 40. Проб разрешил на галите и на панонците да имат лозя. Проб бил убит

[1] Авторът черпи сведенията си от Йорданес. От него е заел сведението, че Филип Арабин бил основал Филипопол. Вж. стр. 327, бел. 3.

tare apud Sirmiam in turre qui vocatur Ferrata occidetur. (p. 65_{12-13}).

II, 41. Carus in proelio vinctus, apud Margum occidetur. (p. 65_{16-17}).

II, 41. Carborum et Basternorum gentis in Romano solo translati. (p. 65_{25-26}).

II, 48. Gens Hunorum Gotus vastat, qui a Romanis sine armorum congressione suscepti, per avariciam Maximi ducis fame ad revellandum quoacti sunt. Superati in congressione Romanis, Goti funduntur in Tracia. Valens de Anciocia exire conpulsus, christianus de exilio revocat. Lacrimabile bellum in Tracia, praesidio, Romanorum legiones a Gotis victi, usque ad internicionem caesi sunt. Ipse imperatur Valens cum saggita saucius fugerit et ab dolore nimium saepe aeco laberetur, ad cuiusdam villole casam deportatus est; quo persequentibus barbaris, et incinsa domo. sepulturaque caruit. (p. 69_{1-7}).

по време на военен бунт при Сирмиум в една кула, която се нарича Ферата[1].

II, 41. Кар, победен в сражение, бил убит при Маргус[2].

II, 41. Племената карпи и бастарни били преселени на римска земя[3].

II, 48. Племето на хуните опустошило земите на готите. Те, след като били приети от римляните без въоръжено стълкновение, били принудени да въстанат поради алчността на дукса Максим. След като римляните били победени в сражение, готите се пръснали из Тракия. Валент бил принуден да напусне Антиохия и върнал от заточение християните[4]. Войната в Тракия била плачевна. [Тъй като конницата изоставила] защитата, римските легиони били победени от готите и почти напълно унищожени. Самият император Валент, който, ранен от стрела, бягал и поради силната болка често падал от коня си, бил пренесен в сградата на някакво имение. Тъй като варварите достигнали там и запалили къщата, той бил лишен и от погребение.

1. De Theodorici origine Macedonica

II, 57. Theudericus natione Macedonum permissum Leonis imperatores principatum adsumit, sicut huius libri gesta testatur. Nam ille alius Theudericus, Theudoris regi filius, natione Gothus fuit. Nativetas Theuderici regis ex genere Macedonum ita fuit, qui in Aetalia Gothis et Romanis regnavit. Idacius patricius et uxor Eugenia cum sine liberis essent, habentes in ministerio credetarius sibi puerum nomine Theudorum et puella nomine Liliam. Quos conperissent diligentes invicem, coniugium permiserunt copulare; erantque ambo natione Macedonis, unde parvuli captivi fuerant adducti. Eugenia iussit puellae: „Cum ad viri coetum accesseris, quodcumque eadem nocte sopore

1. Македонският произход на Теодорих

II, 57. Теодорих, по народност македонец[5], заел престола с позволението на император Лъв[6], както свидетелствуват делата му, описани в тази книга. А онзи, другият Теодорих, син на цар Теодор, бил по народност гот. А македонският произход на цар Теодорих, който царувал в Италия над готи и римляни, е следният. Патрицият Идакий и жена му Евгения, които нямали деца, държали като домашни прислужници едно момче, на име Теодор, и едно момиче, на име Лилия. Когато узнали, че те се обичат взаимно, позволили им да сключат брак. И двамата били по народност македонци и още като малки били доведени като пленници. Евгения заръчала на момичето: „Когато се събереш за пръв път с мъжа си, каквото видиш на сън

[1] За това сведение вж. *Евтропий*, IX 17. 3 (тук стр. 86). Както личи от Евтропий, кулата не се е казвала Ферата (Желязна), а е била желязна. [2] Това станало през 284 г. [3] Вж. *Евтропий*, IX 24, 2 (тук стр. 87) и *Аврелий Виктор* 39, 43 (тук стр. 95) [4] Сиреч върнал православните епископи. Валент бил арианин. Подробности вж. у *Руфин*, Църк. ист., II 13 (тук стр. 111), *Орозий*, VII 32, 6 (тук стр. 211). *Изидор Севилски*, Ист. на готите, 7 (тук стр. 381) [5] Става дума за Теодорих Велики. Както личи от текста, сведенията на нашия автор относно произхода на Теодорих не са точни. [6] В действителност съгласие за установяването на Теодорих в Италия дал не имп. Лъв, а имп. Зенон.

somnii visaveris, mihi in crastinum narrare non sileas; quia creditur veritate subsistere, quod nubentes prima nocte visaverint“. Quod cum coiugati eadem nocte fuissent, vidit puella somnium, quod natus ille fuesset arbor exiliens de umbolico ventris tam excelsus, quod nubebus paenetraret. Narravitque virum iussionem dominae suae et visionem quem viderat. Dixit ad eam vir suus: „Cum steteris hobie in conspectu domine tuae, eo quod sine liberis est, sic dicis ad eam: „Visavi nocte hac aequum et aequam, ambos pulcherrimus cunctorum et coma nimia pulchritudinem habentis; sequebat eos tercius aequus parvolus eorum consimilis, et haec ambulabant in domo dominorum meorum“. Quod cum dixeris, invenies gratiam in conspectum eius“. Surgensque Lilia, omnia, sicut vir praeceperat, protinus nuncians dominae suae]. Eugenia cum audisset, virum narrans, putaverunt, liberum esse futurum; repleti gaudio, Theudoro et Lilia liberus esse iusserunt, et per tabularum adscriptione firmantis, etiam rebus plurimis ditaverunt. Conceptum Lilia peperit filium nomen Theudericum, qui diligenter nutritus, Idacio et Eugeniae praesentatur; quem secum esse iusserunt, tanta in eum amplectentes amorem, ut ipsum sibi adoptarent in filium. Criscensque puer decorus valde covetum super aliorum statura, effectus est prudens et fortis valde. Defuncto Idacio et Eugenia, praeceptum imperatores Leonis Theudericus iussus est militaris. Duodecim annis miliciam agens, tante fortitudines et ingenies prilia gessit, primum ut ab omnes senatores palaciae vehementer diligeretur. — — — Gothi postquam Romam vastaverunt et terra Aetaliae possiderant, se dicionem imperatores Leonis espontaniae tradiderunt. Ab Odoagro rege et Erolis seo et reliquas vicinas gentes eorum adsiduae vastarentur, per legatus Leonem imp. postulaverunt, ut Theudericum eis instituerit patricium, ut per ipsum adversariis resisterint. Quod Leo imp. clementer annuens, cum consilio senato Theuderico Romam direxit. (pp. 78_1—79_{13}).

през оная нощ, да не премълчиш да ми го кажеш на другия ден, понеже се вярва, че показва истината онова, което младоженците сънуват през първата нощ“. И така, след като се съчетали през същата нощ, момичето сънувало, че се родило едно дърво, което изникнало от пъпа ѝ и било толкова високо, че достигало облаците. И то разказало на мъжа си поръчката на господарката си и съня, който сънувало. Мъжът ѝ казал: „Като се явиш днес пред господарката си, така да ѝ кажеш, понеже тя няма деца: „Сънувах през тая нощ един кон и една кобила, по-хубави от всички други коне, и то с извънредно красива грива. След тях вървеше трети кон — жребче, което приличаше на тях, и те се разхождаха в къщата на моите господари. Като кажеш това, ще получиш нейното благоволение“. Лилия станала и веднага съобщила на своята господарка всичко, каквото я научил мъжът ѝ. Като чула това, Евгения го разказала на мъжа си и те предположили, че ще се роди момче. Преизпълнени с радост, те наредили Теодор и Лилия да бъдат освободени, потвърдили това чрез вписване в градските регистри и богато ги възнаградили. Лилия родила заченатото момче по име Теодорих. То било отгледано грижливо и било представено на Идакий и Евгения. Те разпоредили момчето да остане при тях и толкова много го обикнали, че го осиновили. Момчето израснало твърде красиво, било лакът по-високо от другарите си и станало умно и много смело. След като се поминали Идакий и Евгения, Теодорих по заповед на император Лъв постъпил на военна служба. Дванадесет години служил той във войската и проявил в сраженията толкова голяма храброст и способност, че още отначало бил обикнат от всички сенатори в двореца. — — — След като опустошили Рим и завладели Италийската земя, готите доброволно се подчинили на император Лъв. Тъй като те и останалите съседни племена били постоянно измъчвани от крал Одоакър и херулите, поискали чрез пратеници от император Лъв да им назначи Теодорих за патриций, та чрез него да могат да устояват срещу враговете. Император Лъв благосклонно се съгласил на това и със сенатско решение отправил Теодорих към Рим.

2. De bellis Bulgarorum contra Avaros gestis. Bulgari in Italiam migrant

IV, 72. Eo anno in Abarorum cuinomento Chunorum regnum in Pannia surrexit viaemens intentio, eo quod de regnum certarint, cui deberetur ad sucedendum: unus ex Abares et alius ex Bulgaris, collicta multetudinem, uterque in invicem inpugnarint. Tandem Abaris Burgarus superant. Burgaris superatis, nove milia verorum cum uxoris et liberis de Pannonias expulsi, ad Dagoberto expetint, petentes, ut eos in terra Francorum manendum receperit. Dagobertus iobit eos iaemandum Badowarius recipere, dummodo pertractabat cum Francis, quid exinde fierit. Cumque dispersi per domus Baioariorum ad hyemandum fuissent, consilium Francorum Dagobertus Baioariis iobet, ut Bulgarus illus cum uxoris et liberis unusquisque in domum suam una nocte Baiuariae interficerint. Quod protinus a Baiovaries est impletum; nec quisquam ex illis remansit Bulgaris, nisi tantum Alciocus. Cum septinientis viris et uxoris cum liberis, qui in marca Vinedorum salvatus est. (p. 157_{4-15}).

2. Борбата на българите срещу аварите и изселването им в Италия

IV, 72. През тази година[1] в Панония, в царството на аварите, наричани още хуни[2], възникнали ожесточени разпри, тъй като един от аварите и един от българите спорели за властта, кому от двамата се пада да я наследи. И така, като събрали хората си, двамата почнали да воюват помежду си. Най-сетне аварите надвили българите. А като били победени, девет хиляди българи заедно с жените и децата си, изгонени от Панония, отишли при Дагоберт[3] и го помолили да им позволи да останат в земята на франките. Дагоберт заповядал на баварците да ги приемат да презимуват, докато се посъветва с франките какво трябва да се направи по-нататък. И като били разпределени по домовете на баварците, за да презимуват, по съвета на франките Дагоберт заповядал на баварците в една нощ всеки един от тях да избие в своя дом българите заедно с жените и децата им. Това било изпълнено незабавно от баварците. И никой от тези българи не останал жив освен Алциок[4]. Той със седемстотин мъже, заедно с жените и децата им, се спасил във Венетската марка[5].

[1] През 631/632 г. Вж. *Златарски*, История I, 1, стр. 117 сл. [2] Авторът архаизира. [3] Дагоберт I, франкски крал (628—639). [4] Този Алциок не би трябвало да се идентифицира със споменатия у *Павел Дякон* (Hist. Langob. V, 29) Алцек, който през 666—668 г. пристигнал и се заселил в Италия. Вж. *Златарски*, История, I, 1, стр. 118—119. [5] В областта на Венеция.

XXXI. НЕИЗВЕСТЕН АВТОР ОТ РАВЕНА

Съставителят на т. н. Ravennatis Anonymi Cosmographia, чието име е неизвестно, произхождал от Равена. Приема се обикновено, че неговото съчинение, което се състои от 5 книги, е писано към края на VII в., обаче някои данни в самия текст, например споменаването на българите като обитатели на днешните български земи, ни дават право да отнесем съставянето поне на известна част от Равенското земеописание към началото на VIII в. Това земеописание представя списък на всички известни тогава земи. В него са изброени 5300 географски имена, между които 300 имена на реки. Селищата се изброяват повече според географското им местоположение и само в редки случаи по административно деление. Според съставителя земята представлява плоскост, която се мие отвсякъде от водите на Океана и се осветлява едновременно от слънцето. Предполага се, че за основа на съчинението е послужила някоя световна карта от V—VI в., която е стояла твърде близко до Певтингеровата карта и до Антониновия пътеводител. Съставителят е допълнил своя извор с данни и от други източници, като Орозий, Йорданес, Изидор Севилски и пр. Много от авторите, споменавани от съставителя като „философи", не могат да се отъждествят. Първата част от неговото съчинение е пропита с религиозен дух, с библейски образи и църковни схващания.

Земеописанието на Неизвестния автор от Равена съдържа многобройни географски имена от българските земи, някои от които не се споменават в други извори. За съжаление някои от тия географски имена са предадени във народнолатинската им форма, а други са изопачени, което създава понякога трудности в отъждествяването им. В това земеописание се споменава и за поселването на прабългарите в нашите земи.

Главните ръкописи, в които е запазено Земеописанието, са: Vaticanus Urbinas 961 (A), от XIV в, Parisinus bibl. nat. 4794 (B), от XIII в, Basiliensis F. V. 6 (C), от XIV в.

ИЗДАНИЯ: *Joseph Schnetz,* Itineraria Romana, vol. II: Ravennatis Anonymi Cosmographia et Guidonis Geographica, Lipsiae 1940. — Дадените тук откъси са по това издание.

КНИЖНИНА: *Funaioli,* Ravennas Geographus, PWRE, I A, кол. 305—310. *W. S. Teuffel's* Geschichte der römischen Literatur, bearbeitet von W. Kroll und F. Skutsch, III, VI Aufl., Leipzig—Berlin 1913, стр. 545—546.

RAVENNATIS ANONYMI

COSMOGRAPHIA

IV, 5. Item ad aliam partem sunt civitates, id est
13 Stoma Peuci
14 Salsovia
15 Egypsum
16 Novioduno
17 Dinogessia
18 Arubion
19 Roranus
1 Birafon
2 Carsion
3 Cappidava.

Per quas diversas patrias transeunt plurima flumina, inter cetera que dicuntur

7 Ava
8 Oristhenis
9 Danapris, qui cedunt in Mare Ponticum.

Et desuper ipsum fluvium Danapri per longum intervallum est superius nominatus fluvius maximus
14 Tanais, item fluvius
15 Tiram, item
16 Bagossolam.

De quibus fluminibus testatur mihi supra scriptus Iordanis sapientissimus cosmographus. Item fluvius
19 Mariscus.

IV, 6. Iterum iuxta Mare Magnum est patria que dicitur Tratia. Cuius patrie plurimi descriptores fuerunt phylosophi; ex quibus ego legi praefatum miserrimum Porphirium nec non Livanium Grecorum phylosophos, sed et Castorium et Lolianum Arbitionem Romanorum phylosophos. Sed et alius dixit aliter, alius vero alio modo. Ego autem secundum praefatum Livanium inferius dictas civitates Tratie nominavi. In qua Tratia plurimas fuisse civitates legimus,

НЕИЗВЕСТЕН АВТОР ОТ РАВЕНА

ЗЕМЕОПИСАНИЕ

IV, 5. Пак от другата страна[1] са следните градове:
13 Устие Певки (Св. Георгиевски канал)
14 Салсовия (Махмудия)
15 Егисос[2] (Тулча)
16 Новиодунум (Исакча)
17 Диногеция[3] (Гарван)
18 Арубиум (Мачин)
19 Роранус[4] (Иглица)
1 Бирафон[5] (Валя Ходжий)
2 Карсиум (при Хърсово)
3 Капидава (Калакьой).

През тия различни страни преминават твърде много реки, между които са и следните:
7 Ава (Прут или Серет)
8 Бористенис (Днестър)
9 Данаприс (Днепър), които се вливат в Понтийско (Черно) море.

И отвъд тази река Данаприс (Днепър), на голямо разстояние от нея, има една голяма река, която се нарича
14 Танаис (Дон), също и река
15 Тира (Днестър?), също и
16 Багосола (Буг).

За тия реки взимаме сведения от учения космограф Йорданес[6], за когото писах по-горе. Също и река
19 Мариск[7] (Арджеш).

IV, 6. По-нататък до Голямото море[8] е страната, която се нарича Тракия. Твърде много учени са описали тази страна. От тях аз прочетох не само споменатия твърде нещастен Порфирий[9] и Ливаний[10], гръцки учени, а също и Касторий[11], Лолиан[12] и Арбицион[13], римски учени, но всеки от тях разправя различни неща, и то по различен начин. Аз пък изброявам по-долу казаните градове в Тракия според споменатия Ливаний. Ние четем, че в тая Тракия имало твърде много градове, от които искаме да спо-

---

[1] В предходния текст се описва доста объркано областта отвъд Дунав и Черно море. [2] За Егисос срв. IA, 226, 2 (тук стр. 32). [3] За Диногеция срв. IA, 225, 2 (тук стр. 32). [4] Вж. стр. 16, бел. 18. [5] Според *Schnetz* Birafon е погрешно предаване на Biraeon, сиреч Bereo. [6] За Йорданес вж. тук стр. 326. [7] Река Мариск, дн. Арджеш, се влива в Дунав срещу Тутракан, откъдето произлиза и античното име на града Трансмариска, дн. Тутракан. [8] Под Mare Magnum авторът разбира Средиземно море, заедно с Черно, Йонийско, Егейско, Мраморно и Адриатическо море, които той смята за негови заливи. [9] Порфирий е вероятно известният гръцки философ, роден през 235 г. от н. е. в град Тир, Финикия. [10] Ливаний, сиреч Либаний, е вероятно известният късноримски софист и ритор, роден в 315 г. от н. е. [11] Касторий е вероятно съставителят на Певтингеровата карта. Срв. увода към Римски пътеводители (тук стр. 9). [12] Лолиан е късноримски географ, живял около 340 г. от н. е. [13] Арбицион е неизвестно лице.

ex quibus aliquantas designare volumus, id est circa litore maris

15 Constantinopoli nobilissima
16 Sycas
17 Thimea
1 Filias
2 Bilias
3 Burtinum
4 Tira
5 Apolonia
6 Anchialis
7 Mesembria
8 Erete
9 Odiseos
10 Dionisopolis
11 Bizoi
12 Timum
13 Tirissa
14 Callatis
15 Stratonis
16 Tomis
17 Istriopolis.

He civitates litus Maris Pontici sunt item iuxta praefatam nobilissimam Constantinopolim litus maris Elli(s)pontici est civitas que dicitur

5 Regium, item
6 Eraclia Perinthon, item
7 Eraclia
8 Macroticos
9 Leuce
10 Sextus
11 Cela
12 Calipolis
13 Afrodisia
14 Apri
15 Surascele
16 Srolanis
1 Dymis
2 Traianopolis
3 Timpira
4 Mitholithon
5 Brentice
6 Corsulis
7 Cossimon
8 Topiron

менем някои по-значителни, и то които се намират по крайбрежието:

15 Константинопол (Цариград), най-прочутият град
16 Сике (Галата)
17 Тимея (Румели кавак)
1 Филиас[1] (Орманли)
2 Билиас[1] (Орманли)
3 Буртинум[2] (Ахтопол)
4 Тира (при Приморско)
5 Аполония (Созопол)
6 Анхиало (Поморие)
7 Месемврия (Несебър)
8 Ерите (Долни близнак)
9 Одесос (Варна)
10 Дионисопол (Балчик)
11 Бизоне[3] (Каварна)
12 Тимум (неуточнено[4])
13 Триса[5] (Нанево)
14 Калатис (Мангалия)
15 Стратонис (сев. от Тузла)
16 Томи (при Кюстенджа)
17 Истриопол (Каранасуф).

Тия градове са по брега на Понтийско (Черно) море. Също до споменатия най-прочут Константинопол, до брега на Хелеспонтско (Мраморно) море, се намира град, който се нарича

5 Региум (Кючукчекмедже), също и
6 Хераклея Перинт (Ерегли) също и
7 Хераклея (Хераклица)
8 Макронтихос (Казълджадере)
9 Левка (неуточнено)
10 Сест[6] (Акбашилиман)
11 Кела (Килия)
12 Калипол (Галиполи)
13 Афродизия (Кавак)
14 Апри (Инеджик)
15 Сирасцеле (при Малгара)
16 Зорланес[7] (при Кешан)
1 Димум (Фере)
2 Траянопол (Терма Лутра, Лъджакьой)
3 Темпира (зап. от устието на Марица)
4 Милолитум (при Кърка)
5 Брендице (Амаранда,) б. Ябейли
6 Порсуле[8] (Месинкалеси, до Гюмюрджина)
7 Консинт (изт. от Генисея, б. Енидже, Ксантийско)
8 Топир (до устието на Места)

---

[1] Както забелязва Schnetz, вероятно при Filias и Bilias се касае за едно и също селище — дн. Орманли. [2] На Буртинум вероятно съответствува Буатнкум в TP (тук стр. 17) [3] Вж. стр. 17, бел. 7. [4] Вж. стр. 32, бел. 8. [5] Вж. стр. 17, бел. 5. [6] Вж. стр. 27, бел. 4. Вж. стр. 19, бел. 13. [8] Вж. стр. 19, бел. 7.

9 Acontisma.

Item iuxta super scriptam civitatem Constantinopolim, comodo ut dicamus ad mesogia ipsius patrie Tratie, sunt diverse civitates, id est

14 Melantiada
15 Statuas
16 Cenofrurion
1 Surallon
2 Drusipara
3 Bergule
4 Burtizon

Item iuxta super scriptam civitatem Cenofrurion est civitas que dicitur

7 Usurdas
8 Dioroe
9 Tarpudison
10 Debellion
11 Sadanna
12 Trupudison.

Item ⟨iuxta⟩ super scriptam civitatem Surallon est civitas que dicitur

15 Ereon, item
16 Mocabora
17 Bithena
1 Zurbis
2 Plutinopolis.

Inter vero Tratiam vel Macedoniam et Mysiam inferiorem modo Bulgari habítant, qui ex super scripta Maiore Scythia egressi sunt.

7. Iterum. . . ponuntur Misie due, id est inferior et superior. Quas patrias plurimi descripserunt phylosophi. Ex quibus ego legi praefatum miserrimum Porphyrium nec non Livanium Grecorum phylosophos, sed et Castorium et Lollianum atque Arbitionem Romanorum phylosophos. Sed non concordarunt equaliter in designare ipsas. Ego vero secundum praefatum Livanium inferius dictas civitates de super scriptis Mysiis nominavi. In qua Misia plurimas fuisse civitates legimus, ex quibus aliquantas designare volumus id est

13 Bireon
14 Carsion
15 Capidapa

9 Акontисма (прохода, зап. от устието на Места)

Също така до гореспоменатия град Константинопол, (Цариград) или, за да се изразим по-точно, във вътрешността на самата Тракия, се намират различни градове, а именно

14 Мелантиада (Ярълбургас)
15 Статуас (Инджес)
16 Кенофрурион (при Синекли)
1 Циралум[1] (Чорлу)
2 Друзипара (Буюккаращиран)
3 Бергуле (Люлебургас)
4 Буртудизум[2] (Бабаески)

Също така до гореспоменатия град Кенофрурион (при Синекли) има град, който се нарича

7 Узурдас[3] (Чакли)
8 Диорое (неуточнено)
9 Тарподизум[4] (Ковчас)
10 Дебелт (Девелт)
11 Садаме (Умурфак)
12 Тарподизум[4] (Ковчас)

Също така до гореспоменатия град Циралум (Чорлу) има град, който се нарича

15 Хереум[5] (Коплудже), а също и
16 Мокасура[6] (Казаоглу)
17 Битене (Бошерклю)
1 Зурбис (Карабунар)
2 Плотинопол (до Димотика)

А между Тракия или Македония[7] и Долна Мизия живеят отскоро българи, които са дошли от споменатата по-горе Голяма Скития[8].

7. И нататък ... са разположени двете Мизии, т. е. Долна и Горна. Твърде много учени са описали тия страни. От тях аз прочетох не само споменатия твърде нещастен Порфирий и Ливаний, гръцки учени, но също и Касторий, Лолиан и Арбицион, римски учени. Но като споменават тези страни, те не са единодушни. Обаче аз изброявам по-долу казаните градове от гореспоменатите Мизии според посочения Ливаний. Ние четем, че в тази Мизия имало много градове, от които искаме да споменем някои, а именно:

13 Берояַ[9] (Валя Ходжий)
14 Карсиум (при Хърсово)
15 Капидава (Калакьой)

[1] Вж. стр. 21, бел. 15. [2] Срв. IA, 137, 5 (тук стр. 29) [3] Вж. стр. 26, бел. 9. [4] Както отбелязва Schnetz, Tarpudizon и Trupudizon означават едно и също селище — дн. Ковчас Вж. стр. 26, бел 8. [5] Вж. стр. 19, бел. 19. [6] Вж. стр. 19, бел. 18. [7] През средновековието името Македония много често означава Източна Тракия и по-специално Одринско. [8] Под Голяма Скития (в противоположност на Малка Скития — дн. Добруджа) авторът разбира най-общо земите отвъд Дунав и край Северното Причерноморие. [9] Вж. стр. 16 и 391, бел. 1 и 5.

16 Sancidapa
17 Durostolon
18 Tegulitia
19 Nigrinianis
1 Stamarisca
2 Apiaris
3 Tigris
4 Pistis
5 Trimamion
6 Latron
7 Nobas Italica.

Item ad aliam partem sunt civitates id est
10 Paratis
11 Martianopolis.

Quae Martianopolis ex Mysia inferiore pertinet, ut testatur mihi multotiens dictus Iordanis cosmographus, asserens quod ipsam Martianopolim civitatem Traianus imperator pro amore Martie sororis sue edificasset. Per quam Martianopolim medio transit fluvius qui dicitur Potamia.

12 Panusion
13 Scatras
14 Carsaleon
15 Aquis calidis
16 Berzamis
17 Gavilis.

Item trans fluvium Danubium sunt civitates Mysie inferioris, id est — — —. (p. 47_{31}—49_{40}).

Item ultra Danubium iuxta civitatem quam praediximus No⟨uas⟩ italica est ⟨civitas⟩ que dicitur

12 Dimon, item

13 Securisca
14 Ansamon
15 Bion
16 Oaecon
17 Melta
18 Emon
19 Pedolanis
20 Vico Bapeni
1 Augusti
2 Regiano

16 Сацидава[1] (Осеник или Сатуново)
17 Дуростолон (Силистра)
18 Тегулициум (Ветренско кале)
19 Нигриниане (Кадъкьойско градище)
1 Трансмариска[2] (Тутракан)
2 Апиария (Ряхово)
3 Тегра (Мартенско кале)
4 Приста[3] (Русе)
5 Тримамиум (Пиргово)
6 Ятрум[4] (Кривина)
7 Нове Италика[5] (м. Стъклен, Свищовско).

А също и от другата страна има градове, а именно:
10 Паратис (Войново, Силистренско)
11 Марцианопол (Река Девня).

Този Марцианопол е в Долна Мизия, както черпя сведения от космографа Йорданес, споменаван много пъти. Той твърди, че император Траян бил издигнал този град Марцианопол от любов към сестра си Марция[6]. През средата на този Марцианопол минава река, която се нарича Потамия (Девня).

12 Панизос (на прехода на Камчия)
13 Скатре (южно от р. Камчия към Дюловския проход)
14 Карсалеон (Порой, Поморийско)
15 Акве калиде (Бургаски бани)
16 Берзамис (неуточнено)
17 Кабиле[7] (до Извор, Ямболско).

Също отвъд река Дунав има градове от Долна Мизия, а именно[8] — — —.

А оттатък Дунав[9], до град Нове Италика (м. Стъклен, Свищовско), който споменахме по-горе, има град, който се нарича

12 Димум (Белене, Свищовско), а също и
13 Секуриска (Черквица, Никополско)
14 Асамус[10] (Мусалиево, Никополско)
15 Утус (при Милковица)
16 Ескус[11] (Гиген, Никополско)
17 Мелта (Ловеч)
18 Емон[12] (Кърнаре, Троянско)
19 Педониане[13] (Остров, Оряховско)
20 Вико Бапени (Селановци)
1 Августа (Хърлец, Оряховско)
2 Регианум (Козлодуй)

---

[1] Вж. стр. 16. бел. 12. [2] Вж. стр. 16, бел. 7. [3] Вж. стр. 16, бел. 4. [4] Вж. стр. 16, бел. 2. [5] Вж. стр. 16, бел. 1. [6] За това сведеиие срв. *Йорданес*, История на готнте, 93 (тук стр. 314 сл.) [7] Вж. стр. 27, бел. 7. [8] Изпуснати са в превода градовете в Отвъддунавска Дакия, които неправилно са отнесени от автора към провинция Долна Мизия. [9] Сиреч на десния бряг на Дунава. [10] Вж. стр. 15, бел. 18. [11] Вж. стр. 15, бел. 16, [12] Това е станцията Монтемно в ТР (тук стр. 26). [13] Вж. стр. 15, бел. 15.

3 Ciambron
4 Cumodina
5 Remotodion
6 Ratiaris
7 Malum
8 Dorticum
9 Aquas
10 Clebora
11 Egeta
12 Luna
13 Gerbiatis
14 Taliatis
15 Scrofulas
16 Novas
17 Vico. Cuppe
18 Punicum.

Item iuxta civitatem quam praediximus Cavilis est civitas que dicitur

3 Beroe
4 Ranilum
5 Filippopolis
6 Zirmis
7 Egerica
8 Sparthon
9 Combusticia
10 Sertica
11 Timagon
12 Meldis
13 Turribus
14 Thamacon
15 Romessiana
16 Nayson
17 Crambrianis[a]
1 Ponpegis
2 Dasmiani
3 Orea Margi
4 Pago.

Per quas utrasque Mysias transeunt plurima flumina, inter cetera que ⟨dicuntur⟩ fluvius qui dicitur Iatrum.

8. Item iuxta secundam Mysiam ponuntur patrie due que dicuntur Epyros, Pelagonia. Quas patrias plures descripserunt phylosophi; sed ego secundum Aristarchum Grecorum phylosophum eas nominavi. In quas aliquantas fuisse civitates legimus, ex quibus aliquantas designare volumus, id est

3 Цебрус[1] (Горни Цибър, Ломско)
4 Кумодина (Малтепе при Лабец)
5 Реметодия (Орсоя, изт. от Арчар)
6 Рациария (Арчар, Видинско)
7 Малум (при Видин или Видин)
8 Дортикум (Раковица на Тимок)
9 Акве (Видровац при Неготин)
10 Клевора (Каменица до Праово или самото Праово)
11 Егета (Бърза Паланка)
12 Луна (на р. Речка)
13 Гербиатис (Мироч)
14 Талиата (Долни Милановац)
15 Скрофулас (при Добра)
16 Нове (при Бърница)
17 Вико. Купе (Голубац)
18 Пинкум (Велико Градище).

По-нататък, до града Кабиле (при с. Извор, Ямболско) има град, който се нарича

3 Бероя (Стара Загора)
4 Ранилум (Оризово, Чирпанско)
5 Филипопол (Пловдив)
6 Зирмис (при Пазарджик)
7 Егерика (Лещахан)
8 Спартон (Вакарел)
9 Комбустика (при Кладоруп)
10 Сердика (София)
11 Тимагон[2] (Равна)
12 Мелдия (между Драгоман и Сливница)
13 Турес (Пирот)
14 Тамакон[2] (Княжевац)
15 Ремесиана (Бяла Паланка)
16 Наисус[3] (Ниш)
17 Крамбрианис (при Липовац)
1 Понпегис (Неричев хан, при Алексинац)
2 Дасмиани (при Йовановац)
3 Хореум Марги (Кюприя)
4 Паго (Венчаница)

През тия две Мизии текат твърде много реки, между които е и реката, наречена Ятрус (Янтра).

8. По-нататък до Втора Мизия[4] лежат две страни, които се казват Епир и Пелагония[5]. Много учени са описали тези страни. Аз обаче ги отбелязах според гръцкия учен Аристарх[6]. Ние прочетохме, че в тях имало някои градове, от които искаме да посочим известен брой, а именно:

[1] Вж. стр. 15, бел. 12. [2] С тия имена авторът има пред вид селищата Тимакум маюс и Тимакум минус. [3] Вж. стр. 20, бел. 11. [4] Под Втора Мизия тук се разбира Горна Мизия, а не Долна Мизия. [5] Под Епир и Пелагония авторът разбира най-общо земите в дн. Южна Албания, Епир и Тесалия. В действителност Пелагония обхващала Битолската област. [6] Аристарх е вероятно известният географ и астроном от Самос, живял през IV в. пр. н. е.

16 Delfi
17 Evenos
1 Actia Nicopolis
2 Rotaroio
3 Ponice.

Per quam patriam transeunt plurima flumina ⟨id est⟩
6 Calidon
7 Evenos et
8 Achilois

9. Item iuxta ipsam regionem Epyros est patria famosissima que dicitur Macedonia. Cuius patrie plurimi scriptores extiterunt phylosophi, ex quibus ego legi praenominatum Livanium, Hylas et Aristarchum Graecorum phylosophos, sed et multotiens dictum Castorium et Lolianum atque Arbitionem Romanorum phylosophos. Sed non equaliter ipsam designaverunt patriam ⟨sed⟩ alius dixit aliter, alius vero alio modo. Sed ego secundum praefatum Aristarchum inferius dictas civitates eiusdem Macedonie designavi.

In qua Macedonia plurimas fuisse civitates legimus, ex quibus aliquantas designare volumus, id est iuxta Mare Magnum ponitur civitas que dicitur

9 Neapolis, item
10 Philippi
11 Amphipolis
12 Apollonia
13 Melisurgi
14 Thesalonici
15 Pella
16 Beroea
17 Acerdos
18 Arulos
1 Bata
2 Anamo
3 Imera
4 Diume
5 Sabatum
6 Stenas
7 Thuris
8 Olimpius
9 Presidi
10 Licinium
11 Ponservili
12 Candavia
13 Duriana.

16 Делфи (Делфи)
17 Евенос (Фиджори)
1 Акция Никопол (Превиза)
2 Ротаройо (Бутринто)
3 Понице (Феники)

През тази страна текат твърде много реки, а именно:
6 Калидон (Калидон)
7 Евен (Фидарис) и
8 Ахилоис (Аспропотамос).

9. Също така до тая именно област Епир се намира твърде прочутата страна, която се нарича Македония. От тая страна произхождат много учени-писатели. Измежду тях аз прочетох гореказания Ливаний, Хилас[1] и Аристарх, гръцки учени, а и много пъти споменавания Касторий, Лолиан и Арбицион, римски учени. Но те не са определили по еднакъв начин тази страна, а всеки говори различно, и то всеки по различен начин. Аз пък посочих долуспоменатите градове на тая Македония според гореказания Аристарх.

Четем, че в тази Македония има твърде много градове, измежду които искаме да посочим някои по-значителни. Именно до Голямото (Средиземно) море се намира градът, който се нарича
9 Неапол (Кавала), също и
10 Филипи (между Кавала и Драма)
11 Амфипол (Амфиполис, Неохори)
12 Аполония (Полина)
13 Мелисургион[2] (Мелисургион)
14 Тесалоника (Солун)
15 Пела (Постол)
16 Бероя (Бер)
17 Ацердос (при Карави-Садина, Берско)
18 Арулос (Палеохори)
1 Бата (Колиндро)
2 Анамо (Елевтерохори)
3 Имера (Микроаяни)
4 Диуме (Малатрия)
5 Сабатум (сев. от Платамон)
6 Стене (Демиркапия)
7 Турис (неуточнено)
8 Олимпиос (между Баба и Бакрина)
9 Президи (между Баба и Бакрина)
10 Лихнида[3] (Охрид)
11 Поисервили (на десен приток на р. Шкумба)
12 Кандавия (Кюкс)
13 Дуриана (Бабия)

[1] Хилас е неизвестно лице. [2] Вж. стр. 18, бел. 16. [3] Вж. стр. 18, бел. 6.

Item ad aliam partem in ipsa Macedonia sunt civitates que dicuntur

16 Trillon, item
17 Greron
18 Arason
1 Euporia
2 Eraclia Xantica
3 Callicum
4 Tauriana
5 Idomenia
6 Stenas
7 Asigonia
8 Edessa
9 Celis
10 Euriston
11 Ceramie
12 Istubera
13 Ieraclea
14 Nicea
15 Presidium
16 Fines.

Item non longe a super scripta Thessalonica sunt civitates, id est

1 Ceras
2 Europa
3 Mediana
4 Petina
5 Bircum
6 Quesium.

Per quam patriam plurima transeunt flumina, inter cetera Thiris et Strimon.

10. Item iuxta Mare Magnum adscribitur patria que dicitur Ellas Thessalie, que coniungitur cum super scripta Macedonia. Quam Ellada super scripti phylosophi, qui eandem Macedoniam, ⟨ipsi et eandem Ellada⟩ descripserunt. (pp. 50_3-51_{56}).

IV, 11. Ex cuius Sarmatie montibus exeunt plurima flumina, inter cetera unum procedit ⟨in⟩ oceano quod dicitur Bangis, et aliud venit quasi ad partem ⟨septentrionanalem⟩ Danubii, quod dicitur Appion. (p. 52_{34-39}).

IV, 14. Iterum ad partem quasi meridianam, ut dicamus ad spatiosissimam terram, sunt patrie spatiosissime quae dicuntur Da-

После, от другата страна, в тая Македония се намират градовете, които се наричат

16 Трилон (Монухи), също и
17 Грерум (Корфовуни, Енимахле)
18 Аразон (неуточнено)
1 Евпорея (Орляк, на пътя за Солун)
2 Хераклея Синтика (Зервохори)
3 Каликум (Куфалово)
4 Тавриана (Дойран)
5 Идомения (Милетково)
6 Стене (Демиркапия)
7 Азигония (Войшанци)
8 Едеса (Воден)
9 Целе (при Баня, Островско)
10 Евристон (Фариш)
11 Керамие (Варош при Прилеп)
12 Истубера (Чепигово)
13 Хераклея (Битоля)
14 Никея (Велушина)
15 Президиум (Кожле)
16 Финес (Лепеница)

После, недалеч от споменатата Тесалоника (Солун), се намират следните градове:

1 Церас (Киррос, Ениджевардарско)[1]
2 Европа (неуточнено)
3 Медиана (неуточнено)
4 Петина (Рудна, Солунско)
5 Биркум (Бер)
6 Квезиум[2] (неуточнено).

През тая страна текат твърде много реки, между които са Тирис (Халиакмон, Бистрица) и Стримон (Струма).

10. После, при Голямото (Средиземно) море, се поставя страната, която се нарича Тесалийска Елада. Тя граничи с гореописаната Македония. Учените, споменати по-горе, които са описали тази Македония, са описали и Елада[3].

IV, 11. От планините на тая Сарматия[4] извират твърде много реки, от които една тече към Океана и се нарича Бангис (Двина или Неман), а друга идва почти към северната страна на Дунав. Тя се нарича Апион (неуточнена).

IV, 14. И по-нататък, почти на юг или, така да се каже, към твърде просторната земя, се намират две много обширни страни, които се наричат Дакия

[1] За всичките шест селища срв. *Йорданес,* История на готите, 287 (тук стр. 365 бел. 2—7). [2] При Quesium вероятно се касае за погрешно предаване на селищното име Sium, така както е засвидетелствувано у *Йорданес,* История на готите, 287 (тук стр. 365, бел. 8). [3] Изброяват се десет града в дн. Гърция, които са пропуснати в превода. [4] Вж. стр. 105, бел. 3.

tia prima et secunda, que et Gipidia appellatur, ubi modo Uni, qui et Avari, inhabitant. — —

Първа и Втора[1]. Последната се нарича и Гепидия. Там отскоро живеят хуни, които се наричат и авари[2]. — — —

Per quas Dacorum patrias transeunt plurima flumina, inter cetera quae dicuntur

11 Tisia
12 Tibisia
13 Drica
14 Marisia
15 Arine
16 Gilpit
17 Gresia.

През тези дакийски страни текат твърде много реки, между които са следните:

11 Тизия (Тиса)
12 Тибизия (зап. от Тиса ?)
13 Дрика (Брега ?)
14 Маризия (Марош)
15 Арине[3] (неуточнено)
16 Гилпит (Шиул)
17 Грезия[4] (Кьорош).

Que omnia flumina in Danubio merguntur. Nam fluvius Flautasis finit ipsam patriam. Tamen ipsas patrias praefatus Iordanis chronographus subtilius exposuit.

Всички тези реки се вливат в Дунав. А река Флаутазис (Алута) е граница на тази страна. Споменатият хронограф Йорданес наистина твърде точно е вписал тия реки.

15. Non ultra Danubium sed quomodo ad Mare Magnum ponitur patria que dicitur Illiricus. Et quia a multis phylosophis maxima septentrionalis pars Illiricus etiam ascribitur, tamen hec patria dicitur pro certo Illiricus. Cuius Illirice patrie plures scriptores phylosophi extiterunt, ex quibus ego legi Provinum et Marcellum atque Maximum Romanorum phylosophos; sed ego secundum Maximum eiusdem Illirici civitates designavi. In qua Illirici patria plurimas fuisse civitates legimus, ex quibus aliquantas designare volumus, id est

15. Не отвъд Дунав, но по-скоро към Голямото (Средиземно) море е разположена страната, която се нарича Илирик. И въпреки че много учени описват като Илирик твърде голяма област на север, при все това тази страна със сигурност се нарича Илирик. Има много учени, които са описали тази илирийска страна. Измежду тях аз съм чел Провин[5] и Марцел[5], а също и Максим[5], римски учени. Аз обаче определих градовете на този Илирик според Максим. Четем, че в тази страна Илирик имало твърде много градове, между които искаме да посочим някои, а именно:

17 Cubita
18 Ceflon
19 Nausaron
20 Scupis
1 Acmeon
2 Vindinis
3 Beclano
4 Theclana
5 Theranda
6 Gebulion
7 Crebenis
8 Lisson
9 Nesi

17 Кубита (Нагаевци)
18 Кефлон (при Велес)
19 Навсарон (Мали Буковац)
20 Скупи (Злокучене при Скопие)
1 Акмеон (Прокупле)
2 Виндене (Подуево)
3 Векланум[6] (Липлян, край Прищина)
4 Теклано[6] (Липлян)
5 Теранда (Дуле)
6 Гебулион (неуточнено)
7 Кребени (Спас, на р. Дрин)
8 Лисон[7] (Леш, Алесио)
9 Найсус[8] (Ниш)

[1] След опразването на отвъддунавска Дакия от римските гарнизони по времето на Аврелиан (270—275) обозначенията Първа и Втора Дакия се дават на области отсам Дунава. Вж. стр. 85, 86, бел. 8, 2. Авторът има вероятно пред вид някое съчинение от преди тази епоха и затова ги постановява отвъд Дунава. [2] Както много други ранносредновековни писатели авторът архаизира, като нарича аварите с името хуни. [3] Река Арине се среща и с името Милиаре у *Йорданес*, История на готите, 113. [4] Река Грезия се среща под формата Грнзия у *Йорданес*, История на готите, 113. [5] Писатели с имена Провин, Максим и Марцел не са известни. Schnetz предполага, че вместо Maximus би трябвало да стои Maximinus. [6] Theclana и Beclano се вероятно различни форми на едно и също име, а именно Улпиана, дн. Липлян. Вж. стр. 23, бел. 1. [7] Лисон и Лисус са различни форми на името на едно и също селище. [8] Вж. стр. 20, бел. 11.

10 Gloditana.

Item in ipso Illirico id aliam partem iuxta Mare Magnum sunt civitates, id est

13 Aulona
14 Absura
15 Durachium
16 Plistum
17 Lissum.

Per quam Illirici patriam diversa transeunt flumina, inter cetera que dicuntur

3 Evenus
4 Acielous
5 Alosus
6 Apsis
7 Genesis.

16. Item ponitur iuxta ipsum Illiricum circa maris litora patria que dicitur Dalmatia, iam ex colpo pertinens occidentale. (pp. $53_{27}-54_{57}$).

⟨Per quas⟩ Dalmatias transeunt plurima flumina, inter cetera que dicuntur

3 Salon
4 Margus
5 Drinius
6 Trimus
7 Narenum. (p. 55_{49-54}).

IV, 19. Item confinales eiusdem regionis sunt patrie longe lateque dilatissime due que nominantur Pannonie, id est inferior et superior. Quas patrias plurimi descripserunt phylosophi, ex quibus legi multotiens dictum Castorium et Lolianum atque Arbitionem Romanorum phylosophos, sed et super scriptum Aitanaridum et Eldevaldum atque Marcummirum Gothorum phylosophos. Sed non equaliter ⟨ipsam designaverunt patriam sed⟩ alius sic, alius vero alio modo. Sed ego secundum praefatum Marcummirum inferius dictas civitates Pannonie nominavi. In qua patria plurimas fuisse civitates legimus, ex quibus aliquantas designare volumus, id est

13 Confluentes
14 Taurinum
15 Idominio
16 Bassianis
17 Fossis

10 Глодитана (Пекин).

После, в самия Илирик, от другата страна, край Голямото (Средиземно) море се намират следните градове

13 Авлона (Валона)
14 Абсура (неуточнено)
15 Дирахиум (Драч)
16 Плистон (Ишъм, на р. Ишъм)
17 Лисус[1] (Леш, Алесио)

През тази страна Илирик текат различни реки, между които са и следните

3 Евен (Фидарис)
4 Ациелой (Аспропотамос)
5 Алоз[2] (Аспропотамос)
6 Апсис (Бератина)
7 Генезис (Шкумба)

16. Също така близо до самия Илирик, по крайбрежието е разположена една страна, която се нарича Далмация. Тя се простира още от западния залив[3].

През тези Далмации[4] текат твърде много реки, между които и следните:

3 Салона (Ядар)
4 Маргус (Морава)
5 Дрин (Дрин)
6 Тримус[5] (Дрин)
7 Наренум (Нарента).

IV, 19. По-нататък, съседни на тази област [Саксония] са двете страни, които се наричат Панонии, т. е. Долна и Горна — твърде просторни надлъж и нашир. Твърде много учени са описали тия страни. Между тях съм чел много пъти споменатия Касторий, Лолиан, а също и Арбицион, римски учени, както и гореспоменатия Айтанарид[6] и Елдевалд[6], а също и Маркумир[6], готски учени. Но те не са определили по еднакъв начин тази именно страна, а един — така, друг — другояче. Аз пък изброявам според споменатия Маркумир казаните по-долу градове на Панония. Четем, че в тази страна имало твърде много градове, между които искаме да посочим някои, а именно

13 Конфлуентес (при Белград)
14 Таурунум (Земун)
15 Идиминиум (Угриновци)
16 Басиана (при Петровци)
17 Фосис (Ярак, Ярцина)

---

[1] Вж. стр. 398, бел. 7. [2] Alosus е може би погрешно предаване на името Acielous, което означава, че тук се говори за споменатата по-горе река със същото име, а именно дн. Аспропотамос. [3] Вероятно северната част на Адриатическо море. [4] За автора изглежда, че Далмация е разделена на няколко части. [5] Може би погрешно предаване на споменатата в т. 5 река Дрин. [6] Писатели с имена Маркумир, Елдевалд и Айтанарид не са известни.

18 Sirmium
19 Drinum
20 Saldis
1 Bassantis
2 Marsonia
3 Mursa maior
4 Mursa minor (p. 56_{27-50}).

Item ad aliam partem in ipsas partes Pannonie sunt civitates, ex quibus aliquantas designare volumus, id est

10 Burgenis
11 Spaneatis
12 Ansilena
13 Cibalis
14 Certisiam
15 Lavares
16 Cuminion. (p. 57_{9-15})

IV, 19. Per quas Pannonias transeunt plurima flumina, inter cetera quae dicuntur, id est

17 Ira
18 Bustricius.

In qua Pannonia est lacus maximus que dicitur Pelsois, item flumina

1 Parsium
2 Dravis.

20. Item iuxta ipsam Pannoniam est patria que dicitur Valeria, que et Media appellatur Provincia, pro eo quod reiacet inter super scriptas Pannonias. ⟨Quam patriam Valeriam super scripti qui Pannonias patrias (designaverunt)⟩, ipsi eandem descripserunt phylosophi. Sed ego secundum praefatum scriptorem Marcummirum Gothorum phylosophum civitates inferius designatas eius Valerie nominavi. (p. 57_{35-52}).

Quam Valeriam aliquando Marc⟨om⟩annorum gens optinuit sicut testatur multotiens super scriptus Iordanis sapientissimus chronographus. Quam Valeriam finit fluvius maximus qui dicitur Saus. (p. 58_{12-17}).

18 Сирмиум (Сремска Митровица)
19 Дрин (Зворник, край р. Дрин)
20 Салдис (Бръчко)
1 Басантис (Шамац)
2 Марсония (Брод)
3 Мурса Майор (Осек)
4 Мурса Минор[1] (Петриевци)

По-нататък, от другата страна, в самите части на Панония, се намират градове, между които искаме да посочим някои, а именно:

10 Бургенис (Стари Бановци)
11 Спанета (Бачинци)
12 Ансилена (Оролик)
13 Цибале (Винковци)
14 Цертиса (може би Стриживойна-Връполе)
15 Лаварес (неуточнено)
16 Куминион (неуточнено).

IV, 19. През тези Панонии текат твърде много реки, между които са и реките със следните имена:

17 Ира[2] (Мур)
18 Бустриций (Бистрица ?)

Тая Панония има едно твърде голямо езеро, което се нарича Пелзон (Балатон), а също и реките:

1 Парсиум[3] (неуточнена)
2 Дравус (Драва).

20. По-нататък, до тая именно Панония се намира страната, наречена Валерия, която се казва и Медия (Средна) провинция, понеже лежи между горесказаните Панонии. Същите учени, споменати по-горе, които са очертали панонските страни, са описали страната Валерия. Но аз изброявам според гореказания писател Маркумир, готски учен, посочените по-долу градове на тая Валерия.

Тази Валерия била някога владяна от племето маркомани, както свидетелствува твърде ученият хронограф Йорданес, многократно споменаван по-горе. Една твърде голяма река, която се нарича Саус (Сава), служи за граница на тази Валерия.

[1] След Мурса Минор в превода са пропуснати деветнадесет града. [2] Schnetz чете Mura вместо Ira. [3] Може би става дума за Партиск (вж. стр. 124, бел. 1), дн. р. Тиса.

XXXII. БЕДА ПРЕПОДОБНИ

Беда е роден през 673 г. в Northumbria (Northumberland) в Англия. Когато станал на седем години, близките му го дали в един манастир при Viuraemuda (Wearmouth), гдето получил образованието си. По-късно се преместил в манастира Ingyruum (Jarrow), гдето на деветнадесет години станал дякон, а на тридесет — презвитер. Починал през 735 г.

Беда е написал много съчинения, които са запазени почти в своята цялост. Едно от най-важните му съчинения е „За хронологията" (De temporum ratione), в което той за пръв път въвел Дионисиевото леточисление, възприето после в повечето средновековни летописи. Това съчинение представя компилация в две редакции: едната кратка — Chronica minora, издадена в 703 г., а другата е обширна — Chronica maiora, издадена през 725 г. За основа на краткото издание Беда е взел хрониката на Изидор Севилски. Беда е използувал още Агреций, Проспер Аквитански и др.

Съчинението на Беда Преподобни „За хронологията" (Chronica maiora) дава няколко сведения за готските и хунските нахлувания в българските земи, за хан Тервел и др.

Съчинението на Беда е запазено в многобройни ръкописи, най-важните от които са Parisinus nuper empt. 1615 (M), от IX в., Berolinensis Philippsianus 1831 (F), от IX в., Sangalensis 251 (H), от IX в.

ИЗДАНИЯ: *Th. Mommsen,* Bedae Chronica maiora, MGH, AA, XIII, 2, Berolini 1895, стр. 547—354. — Дадените тук откъси са взети от това издание.

КНИЖНИНА: *W. Wattenbach,* Deutschlands Geschichtsquellen im Mittelalter, I, Berlin 1893, стр. 130. -- *K. Werner,* Beda der Ehrwürdige, Wien 1881, — *W. S. Teuffel's* Geschichte der römischen Literatur, berabeitet von W. Kroll und F. Skutsch, III, VI Aufl., Leipzig—Berlin 1913, стр. 553, п. 3. — *Goetz,* Beda, PWRE, III, кол. 182—183, п. 3.

BEDAE VENERABILIS

DE TEMPORUM RATIONE

A. DE SEX HUIUS SAECULI AETATIBUS

382. Iste Gothos iam per annos XV Illyricum Machedoniamque vastantes superat: ab quae in curia clypeus aureus ei et in Capitolio statua aurea conlocata est. (p. 292).

385. Hic cum adversum nos persecutionem movisset, fulmen ante eum magno pavore circumstantium ruit: ac non multo post a militibus occisus est itineris medio, quod inter Constantinopolim et Heracliam est, stratae veteris: locus Caenofrurium appellatur. (p. 293).

424. Idem urbem nominis sui statuens in Thracia sedem Romani imperii et totius caput Orientis esse voluit. (p. 296).

450. Gens Hunorum diu inaccessis seclusa montibus repentina rabie percita exarsit in Gothos eospue sparsim conturbatos ab antiquis sedibus expulit. Gothi transito Danubio fugientes a Valente sine armorum depositione suscepti mox per avaritiam Maximi ducis fame ad rebellandum coacti sunt, victoque Valentis exercitu per Thraciam sese miscentes simul omnia caedibus, incendiis rapinisque fuderunt.

452. Theodosius a Gratiano imperator creatus maximas illas Scithicas gentes, hoc est Halanos, Hunos et Gothos magnis multisque proeliis vincit. (p. 298).

487. Blaedla et Attila fratres multarum gentium reges Illyricum Traciamque depopulati sunt. (p. 303).

501. Mortuo Theodorico Triarii filio alius Theodoricus cognomento Valamer Gothorum suscepit regnum, qui utramque Macedoniam Thessaliamque depopulatus est.

502. Et plurima regiae civitatis loca igne succendens Italiam quoque infestus occupavit. (pp. 305—306).

БЕДА ПРЕПОДОБНИ

ЗА ХРОНОЛОГИЯТА

А. ЗА ШЕСТТЕ ЕРИ НА СВЕТА

382. [Клавдий II] победил готите, които опустошавали вече петнадесет години Илирик и Македония. Затова в негова чест бил поставен златен медальон в сената, а на Капитолиума — златна статуя.

385. Тъй като [Аврелиан] бил предприел преследване срещу нас, пред него паднала мълния за голям ужас на околните. И наскоро след това той бил убит от войниците по средата между Константинопол и Хераклея, на стария път — мястото се нарича Кенофрурион.

424. [Константин] основал в Тракия град на свое име[1] и пожелал той да бъде седалище на римската власт и столица на целия Изток.

450. Племето хуни[2], което било отделено дълго време от непристъпни планини, внезапно, обхванато от ярост, връхлетяло върху готите, разпръснало ги и ги прогонило от старите им поселища. В бягството си готите минали Дунава и били приети от Валент, без да си предадат оръжието, но скоро били принудени да въстанат от глад поради алчността на дукса Максим. Те победили войската на Валент, пръснали се из Тракия и разнебитили всичко с клане, пожари и грабежи.

452. Теодосий[3], избран от Грациан за император, победил в много и големи сражения твърде големите скитски племена, сиреч аланите, хуните и готите.

487. Братята Бледа и Атила, царе на много племена, опустошили[4] Илирик и Тракия.

501. След смъртта на Теодорих, син на Триарий, другият Теодорих, по прякор Валамир, поел властта над готите. Той опустошил[5] двете Македонии и Тесалия.

502. И като опожарил твърде голяма част от околността на столицата, завзел като неприятел и Италия.

---

[1] Това е Константинопол. Вж. стр. 29, бел. 4. [2] За тия събития вж. *Йорданес*, История на готите 121 сл. (тук стр. 344 сл.). [3] Имп. Теодосий I (379—395). [4] Това са събития от 441 и 447 г. [5] Походите на Теодорих Велики в Македония са станали през 479 и 482 г.

577. Hic auxilio Terbelli[a] regis Vulgarorum[b] regnum recipiens occidit eos qui se expulerunt patricios et Leonem, qui locum eius usurpaverat, nec non et successorem eius Tiberium, qui eum de regno eiectum toto[c] quo ipse regnabat tempore in eadem civitate in custodia tenuerat. (p. 317).

577. Като си възвърнал престола[1] с помощта на българския хан Тервел[2], той[3] избил патрициите, които го били изгонили, и убил Лъв[4], който бил заграбил престола му, а също така и неговия заместник Тиберий[5]. Последният през цялото време, докато царувал, държал под стража в същия град сваления от престола Лъв.

592. Sarraceni cum immenso exercitu Constantinopolim venientes triennio civitatem obsident, donec civibus multa instantia ad deum clamantibus plurimi eorum fame frigore pestilentia perirent ac sic pertaesi obsidionis abscederent. Qui inde regressi[d] Vulgarorum[e] gentem, que est super Danubium, bello adgrediuntur: et ab hac quoque victi refugiunt ac naves repetunt suas. Quibus cum altum peterent, ingruente subita[f] tempestate plurimi etiam mersis sive confractis per litora navibus sunt necati. (pp. 320—321).

592. Сарацините дошли с огромна войска при Константинопол и обсаждали града три години. Най-после, благодарение на многото настойчиви молитви на гражданите към бога, повечето от сарацините загинали от глад, студ и чума и затова, като се отчаяли от обсадата, се оттеглили[6]. А като се отдалечили оттук, те нападнали българското племе, което се намира отвъд Дунава. Победени и от него, те побегнали и се добрали до корабите си. Като навлезли с тях в открито море, връхлетяла ги внезапна буря и повечето от тях загинали, понеже корабите им потънали и се разбили о бреговете.

B. ADDITAMENTUM III

Continuatio Constantinopolitana a. DCCCXX et DCCCXLII

Hic a Vulgaribus interficitur[g]. (p. 342).

B. ПРИБАВКА III

Константинополско продължение от 820 и 842 г.

Той[7] бил убит от българите.

a) tirbelli *B*: Terveli *Liber pontif.* b) bulgarorum *B²M*. c) octo *19*. d) egressi *2, 4, 10, 33*. e) bulgarorum *BM*, *3, 10, 37*, bulgarum *41*, uulganorum *23, 32, 40*, uulgagorum *17¹*. f) summa *6, 8, 9, 10, 36, 37*. g) *Cod. 4*.

1 Събитието се отнася към 705 г. 2 Хан Тервел (701—718). 3 Имп. Юстиниан II Ринотмет (685—695, 705—711). 4 Става дума за имп. Леонтий (695—698). 5 Имп. Тиберий III (698—705). 6 Това стълкновение между първобългари и араби е станало през 717 г. Срв. *Златарски* История, I, 1 стр. 183 сл. 7 Отнася се за имп. Никифор I (802—811), който загинал в сражение с българите на 26 юли 811 г.

XXXIII. ПАВЕЛ ДЯКОН

Павел Дякон е първият значителен историк на средновековието. Той произхождал от знатен лангобардски род. Живял е приблизително от 720 до 797 г. По почин на беневентската херцогиня Аделперга той съставил към 770 г. своята „Римска история“ (Historia Romana), за основа на която му послужил разширеният Breviarium на Евтропий. Към десетте книги на този Breviarium Павел Дякон прибавил още шест книги, като използувал различни извори (Орозий, Проспер и др.). Историята на Павел Дякон обхваща времето до Юстиниан (527—565).

По-късно (след 787 г.) Павел Дякон написал в Монтекасино главното си историческо съчинение „История на лангобардите“ (Historia Langobardorum), като довежда изложението на събитията до 744 г. За него той черпил материал от устни предания и писмени извори като Origo gentis Langobardorum, Григорий от Тур, Беда и др., като понякога взима цели пасажи от тях.

В съчиненията на Павел Дякон се съдържат между другото някои ценни сведения за готското нашествие в балканските земи, за събитията на Балканския полуостров през V—VI в., за първите нападения на българите, за съдбата на изселените в Италия българи и пр.

От „Римската история“ на Павел Дякон са запазени много ръкописи, главните от които са: Bambergensis 513 membr. (H), от X или IX в., Vaticanus 3339 membr. (V), от XI в., Laurentianus 65, 35 membr. (N), от XI в. „История на лангобардите“ е запазена също в много ръкописи, най-старите от които са: Asisiensis, от VIII в., Foroiuliensis (Civitatensis) (A_1), от IX в., Vaticanus 4917, olim Sirleti (A_2), от XI в.

ИЗДАНИЯ: Eutropi breviarium cum versionibus graecis et Pauli Landolfique additamentis, rec. Droysen, MGH AA, II, Berolini 1879, където е дадено критично издание на Historia Romana; Pauli Historia Langobardorum, MGH, Scr. rerum Langobardicarum et Italicarum, saec. VI—IX. Дадените тук откъси са взети от тези издания.

КНИЖНИНА: *W. S. Teuffel's* Geschichte der römischen Literatur, bearbeitet von W. Kroll und F. Skutsch, III, VI Aufl. Leipzig-Berlin 1913, стр. 554. — *W. Wattenbach*, Deutschlands Geschichtsquellen im Mittelalter, I, Berlin 1893, стр. 163—171.

PAULI DIACONI

A. HISTORIA ROMANA

1. De Gothorum incursionibus et de Valentis interitu

XI, 10. Ea tempestate gens Hunnorum diu inaccessis seclusa montibus repentina rabie percita exarsit in Gothos eosque perturbatos ab antiquis sedibus expulit. Gothi transito Danubio fugientes a Valente sine ulla foederis pactione suscepti sunt. Deinde propter intolerabilem avaritiam Maximi ducis fame conpulsi in arma insurgentes victo Valentis exercitu sese per Trachias infudere omnia caedibus incendiisque vastantes. Quibus cognitis Valens Antiochia egressus cum adversus Gothos exercitum aptaret sera peccati paenitentia stimulatus episcopos ceterosque sanctos revocare de exiliis imperavit. 11. Denique lacrimabili cum Gothis bello commisso ad primum Gothorum impetum perturbatae Romanorum equitum turmae nudatos pedes deseruere. Qui mox equitatu hostium saepti ac sagittarum nubibus obruti cum amentes metu huc illucque fugitarent, funditus interiere. Ipse imperator cum sagitta saucius versusque in fugam ob dolorem nimium saepe equo laberetur atque in vilissimam casulam deportatus esset, supervenientibus Gothis ignique supposito concrematus est. Denique petentibus Gothis ut eis episcopos mitteret a quibus fidei rudimenta susciperent, Valens doctores ad eos Arriani dogmatis misit, sicque universa illa gens Arriana effecta est. Iusto itaque dei iudicio ab illis igne crematus est, quos ipse perfidiae succenderat igni. Gothi vero imperatore occiso iam securi ad urbem properant Constantinopolitanam, ubi tunc Do-

ПАВЕЛ ДЯКОН

А. РИМСКА ИСТОРИЯ

1. Нападения на готите и гибелта на Валент

XI, 10. По това време хунското племе, дълго време отделяно от непроходими планини, било обхванато внезапно от ярост, нахвърлило се върху готите и като ги разстроило, изгонило ги от старите им поселища. Побегналите готи преминали Дунава и били приети от Валент без никакво договорно споразумение. После, поради нетърпимата алчност на дукса Максим, принудени от глада, те грабнали оръжие, победили войската на Валент и наводнили Тракия, като опустошавали всичко с огън и меч[1], Когато узнал това, Валент напуснал Антиохия и докато подготвял войската си срещу готите, заповядал, обзет от закъсняло разкаяние за грешката си[2], да извикат обратно от изгнание епископите и другите духовни лица. 11. Когато найсетне започнала пагубната война с готите, още при първото готско нападение разстроените римски конни отделения оставили пехотинците без защита. А те, обградени веднага от неприятелската конница и, обсипани от облаци стрели, погинали до един, като се мятали насамнатам, обезумели от страх. Самият император, ранен от стрела, побягнал, но понеже често се свличал от коня поради голямата болка, бил отнесен в една проста къщурка и там бил изгорен от връхлетелите готи, които я подпалили[3]. Впрочем, когато готите поискали от Валент епископи, от които да възприемат основните начала на вярата, той им пратил проповедници на арианското учение и по този начин цялото това племе станало арианско. И тъй по справедливата божия присъда Валент бил изгорен с огън от онези[4], които сам бил запалил с огъня на вероотстъпничеството. А готите след загиването на императора се приближили вече необезпокоявани към Константинопол, гдето по това време

[1] Тия събития са разказани по-пълно у *Амиан Марцелин* в XXXI кн. (тук стр. 158 и сл.)
[2] Валент се бил разкаял за своето арианско вероизповедание. Вж. *Руфин*, II, 13 (тук стр. 111)
[3] Срв. *Амиан Марцелин*, XXXI, 11, 1 сл. (тук стр. 176). [4] Сиреч от готите, които били ариани

minica Augusta Valentis uxor, multa pecunia plebi largita ab urbis vastatione hostem submovit, regnum cognatis fideliter viriliterque servavit. (p. 187 $_{13-30}$).

съпругата на Валент, августа[1] Доминика, раздала много пари на народа, попречила на неприятеля да опустоши града и запазила почтено и мъжествено царската власт за своите роднини.

2. Theodosius in Thracia Daciaque contra barbaros bellum gerit

XI, 14. Porro Gratianus cum animadvertisset Traciam Daciamque tamque genitales terras possidentibus Gothis Taifalisque atque omni pernicie atrocioribus Hunis et Alanis extremum Romano nomini periculum instare, eadem provisione qua quondam legerat Nerva Hispanum virum Traianum, per quem res publica reparata est, accitum et ipse nihilominus aeque ab Hispania Theodosium faventibus cunctis apud Syrmium purpuram induit aetatis annum tertium tricesimumque agentem Orientisque et Traciae simul imperio praefecit.

15. Itaque Theodosius afflictam rempublicam ira dei reparandum credidit misericordia dei; omnem fiduciam sui ad opem Christi conferens maximas illas Scythicas gentes formidatasque cunctis maioribus, Alexandro quoque illi Magno evitatas at tunc extincto Romano exercitu Romanis equis armisque structissimas, hoc est Alanos[a] Hunos et Gothos incunctanter adgressus magnis multisque proeliis vicit. Urbem Constantinopolim victor intravit et ne parvam ipsam Romani exercitus manum assidue bellando detereret, foedus cum Athanarico rege Gothorum percussit. Athanaricus Constantinopolim ad Theodosium venit, quem ille mira animi iocunditate et affectione suscepit. Denique cum urbem Athanaricus intrasset et tam aedificia civitatis quamque exornati quasi ad diem festem populi frequentiam cerneret ac per singula mente

2. Теодосий воюва срещу варварите в Тракия и Дакия

XI, 14. После Грациан видял, че крайна опасност е надвиснала над римската държава, понеже готите и тайфалите[2] и по-страшните от всяка гибел хуни[3], пък и аланите[3] владеели Тракия и Дакия като родни земи[4]. Затова, както някога Нерва бил избрал испанеца Траян, благодарение на когото била възстановена държавата, така сега и Грациан със същата предвидливост и не по-малка справедливост извикал от Испания тридесет и тригодишния Теодосий[5] и при общо одобрение му наденал багреница при Сирмиум и му поверил управлението на Ориент и Тракия.

15. И тъй Теодосий сметнал, че поразената от божия гняв държава[6] трябва да бъде възстановена с божието милосърдие. Уповавайки се всецяло на Христовата помощ, той нападнал незабавно аланите, хуните и готите, известните твърде големи и страшни за всички наши предци скитски племена, които отбягвал дори прочутият Александър Велики, но които сега, след унищожаването на римската войска, били снабдени изобилно с римски коне и оръжие, и ги победил в големи и многобройни сражения. След това Теодосий влязъл като победител[7] в Константинопол и за да не отслаби в постоянни войни малобройната римска войска, сключил мир с готския крал Атанарих[8]. Атанарих дошъл в Константинопол при Теодосий, който го приел с необикновено удоволствие и душевно разположение. Най-после, след като влязъл в столицата и забелязъл както сградите на града, така и множеството народ, облечен като че ли за празник, Атанарих се замислил върху

a) alanos om. *B*.

[1] След Октавиан Август „августа" е била титла на римските императрици. [2] За тайфалите вж. стр. 127, бел. 3. [3] Фритигерн успял да привлече на своя страна множество хуни и по този начин увеличил войските си. Срв. *Амиан Марцелин* XXXI, 8, 4 (тук стр. 293). [4] Авторът има пред вид диоцезите Тракия и Дакия. [5] Имп. Теодосий I (379—395). [6] Загатване за преследването на православието от страна на арианина имп. Валент (364—378). [7] Наскоро след назначението си за император Теодосий, като установил войските си в Солун, повел успешно война срещу проникналите в балканските земи готи. [8] Атанарих бил приет в Константинопол от имп. Теодосий I на 11 януари 381 г. Вж. *Константинополски летописи*, към 381 г. (тук стр. 297), и *Комес Марцелин*, към 381 г. (тук стр. 309).

inhaereret cumque deinceps imperatoris regiam ingressus obsequia officiaque diversa conspiceret: „Sine dubio“, inquit, „deus terrenus est imperator, contra quem quicunque manum levare nisus fuerit, ipse sui sanguinis reus existit.“ Nec mora tamen superveniente valitudine rebus excessit humanis; cuius exequias imperator ipse praecedens dignae eum tradidit sepulturae. Ac universae Gothorum gentes rege defuncto aspicientes virtutem benignitatemque Theodosii Romano sese imperio dederunt. (pp. 188_{10}—189_{4}).

всичко поотделно. А когато най-подир влязъл в царския дворец и видял службите и разните длъжности, той казал: „Без съмнение императорът е земен бог. И който се опита да вдигне ръка срещу него, сам си е виновен за своята гибел“. Наскоро обаче той напуснал земния свят поради сполетялата го болест. Самият император вървял пред погребалното шествие и му устроил достойно погребение. А след смъртта на краля им всички готски племена, като видели благородството и благосклонността на Теодосий, се поставили под римска власт.

16. Interea cum Theodosius in Oriente subactis barbarorum gentibus Trachias tandem liberas ab hoste reddidisset et Archadium filium suum consortem fecisset imperii, Maximus vir quidem strenuus et probus atque Augusto dignus, nisi contra sacramenti fidem per tyrannidem emersisset, in Brittania invitus ab exercitu imperator creatus in Galliam transit. (p. 189_{7-10}).

16. Теодосий след покоряването на варварските племена на изток освободил най-сетне от неприятеля Тракия и направил своя син Аркадий[1] съимператор. Тогава Максим[2], наистина деен и честен мъж и достоен за август, ако не се бил проявил като узурпатор въпреки клетвата, бил избран от войската в Британия против волята си за император и минал в Галия.

3. *Hunni Thraciam et Illyricum vastant*

XIII, 16. Per haec tempora Hunnis Tracias et Illyricum saeva populatione vastantibus exercitus, qui in Sicilia morabatur, ad defensionem Orientalium provinciarum revertitur. (p. 200_{8-9}).

3. *Хуните опустошават Тракия и Илирик*

XIII, 16. По времето[3], когато хуните жестоко опустошавали Тракия и Илирик, войската, която пребивавала в Сицилия, се завърнала, за да защищава източните провинции.

4. *Attila Pannonias, Daciam, Macedoniam, Mysiam, Achaiam Thraciasque devastat*

XIV, 2. Interea rex Hunnorum Attila, dum cum fratre Bleba regnum intra Pannonias Daciamque gereret, Macedoniam Misiamque et Achaiam utrasque etiam Tracias inmanissima rabie devastaret, Blebam suum germanum regnique consortem peremit eiusque sibi parere populos conpulit. Fultus itaque fortissimarum gentium, quas sibi subiugarat, praesidio ad occidentale demoliendum animum intendit imperium. (p. 201_{7-11}).

4. *Атила опустошава Панония, Дакия, Македония, Мизия, Ахея и Тракия*

XIV, 2. По това време[4], хунският цар Атила, докато царувал с брат си Бледа в Панония и Дакия и опустошавал страхотно Македония, Мизия, Ахея и двете Тракии, погубил Бледа, своя брат и съуправник, и подчинил под своя власт неговите народи. И тъй, опрян на помощта на най-силните народи, които си подчинил, той замислил да унищожи Западната империя.

5. *De Gothis in Thracia commorantibus et de eorum nominibus*

XV, 6. Haud procul ab his temporibus Theodoricus cognomento Strabo Triarii fi-

5. *Готите в Тракия и техните имена*

XV, 6. Наскоро след това Теодорих, по прякор Страбон, син на Триарий, стиг-

---

[1] Касае се за бъдещия император на Източната римска империя Аркадий (395—408). [2] Максим бил провъзгласен за император от намиращите се в Британия войска. Вж. стр. 215, бел. 4. [3] По време на войната през 441 г., водена от имп. Теодосий II против вандалите в Африка. [4] Това са събития от 441 до 445 г.

lius cum magna Ostrogotharum multitudine usque ad quartum urbis miliarium armatus advenit, nulli tamen Romanorum noxius, continuoque in Illyricum reversus extinctus est.

Exigit nunc locus dicere, quam ob causam Gothorum alii Ostrogothae, alii vero Wisegothae sint dicti, oportunumque est aliquantulum ad superiora tempora regredi, quatenus horum ratio vocabulorum possit exponi. Temporibus Valentiniani superioris Augusti cum intra Traciae fines Gothorum tunc populi communiter habitarent, bifarie per Alaricum ac Fridigernum divisi decreverunt, ut utramque rempublicam id est Fridigernus cum suis Orientalem, Alaricus vero cum suo exercitu Occidentalem opprimeret. Hi ergo, qui cum Fridigerno in Orientali remanserant parte, lingua patria ab Oriente Ostrogothae id est orientales Gothi sunt dicti; isti vero, qui occiduas petierant regiones, ab Occidente Wisigothae id est occidentales sunt appellati. (p. 209_{16-27})

нал с голямо въоръжено множество остготи чак до четвъртата миля от града, без да причини вреда на никой римлянин, и като се върнал[1] веднага в Илирик, умрял.

Тук му е мястото да кажа защо едни от готите се наричат остроготи, а другите — визиготи[2]. Уместно е също така да се върна малко към по-раншни времена, за да може да се обясни смисълът на тези названия. По време на по-предишния император Валентиниан, когато готските народи живеели задружно в пределите на Тракия, разделени на две между Аларих[3] и Фритигерн[4], те решили да подчинят и двете империи, т. е. Фритигерн да подчини със своите хора Източната, а Аларих със своята войска — Западната. И тъй тези, които били останали с Фритигерн в източната част, се нарекли на своя си език, по изтока, остроготи, т. е. източни готи, а тези, които се били насочили към западните области, се нарекли, по запада, визиготи, т. е. западни готи.

6. *Gothi contra Hunnos bellant et ex Moesia egressi in Italiam veniunt*

XV, 11. Walamir Ostrogotharum rex, de quos uperiori libello praemissum est, quod Attilae Hunnorum regi subiectus extiterit, mox ut Attila occubuit, ab Hunnorum se suosque dominio avitae libertatis memor excussit. Idem quoque et Gepidarum rex Ardaricus ceteraeque Hunnis subiectae faciunt nationes. Hunni vero dolentes Walamirem eiusque exercitum non solum se a suae ditionis iugo excussisse, sed etiam ceteris nationibus, ut similia facerent, incentores fuisse, mox ut fugitiva mancipia eos insequentes ad servitutem pristinam armis adgressi sunt revocare. Conglobatis itaque suis super Hunnos Walamir inruit tantaque in eos caede grassatus est, ut de reliquo, qui superfuerant Hunni, Ostrogotharum arma formidarent. Leo denique imperator cum

6. *Готите воюват срещу хуните, напускат Мизия и отиват в Италия*

XV, 11. Валамир[5], крал на остготите, за когото бе споменато в предходната книга, че бил подчинен на хунския цар, щом като Атила умрял, помнейки някогашната свобода, освободил себе си и своите хора от господството на хуните. Същото извършили гепидскияг цар Ардарик[6] и останалите подчинени на хуните народи. А хуните, огорчени, че Валамир и войската му отхвърлили не само от себе си ярема на насилието, но подбудили и останалите народи да сторят същото, решили да ги върнат със силата на оръжието към предишното робство, та веднага започнали да ги преследват като избягали роби. И тъй Валамир, като събрал своите войски[7], връхлетял върху хуните и ги подложил на такава сеч, че оцелелите хуни по-сетне трепперели пред оръжието на остготите[8]. Най-после император Лъв склю-

[1] За да го отстрани от столицата, имп. Лъв I го признал за владетел на остготите, дал му откуп в злато, а също и длъжността magister utriusque militiae. Срв. *A. Nagl*, PWRE, VA, кол. 1771—1772, s. v. Theodorich. [2] Вж. стр. 65, бел. 6. [3] За Аларих вж. стр. 197, бел. 1. [4] Фритигерн е вожд на готите ариани. [5] Вж. стр. 359, бел. 7. [6] Вж. *Йорданес*, История на готите, 260, 268—269 (тук стр. 356, 359). [7] В 453 г. [8] Вж. *Йорданес*, История на готите, 269 (тук стр. 360).

Gothis post haec Illyricum vastantibus foedus iniit ac Theodericum Thiodimeris filium ex Arileuva concubina genitum a Walamere eius patruo obsidem accepit. Occiso deinde a Sciris Walamere Thiodimer eius germanus regis iura suscepit. Diviso deinceps regno Thiodimer Orientis, Widimer vero occidui sortitur imperium devastandum, sed mox Widimer Italiam ingressus est, rebus excessit humanis successorem regni Widimer filium relinquens. Widimer vero acceptis a Glycerio tunc imperatore muneribus Gallias contendit seseque cum parentibus Wisegothis iugens unum populum effecit. Interea dum de Suavis patrata victoria Widimer domum revertitur, Theodericum filium a Leone imperatore remissum gratanter excepit. Qui Theodericus, dum iam octavum decium aetatis ageret, inscio patre aliquantis secum eius satellitibus adscitis vicinam sibi Sarmatarum gentem invadens opima ex eorum manubiis patri spolia praedamque copiosam reportavit. Thiudimere itaque vita decedente universis adnitentibus ad regni gubernacula Theodericus ascendit. Quod factum dum ad Zenonem Augustum perlatum esset, gratanter accepit eumque ad se rursus evocatum Constantinopolim magno simul honore et divitiis extulit in tantum, ut etiam consularibus eum fascibus sublimaret, quae dignitas post imperiale fastigium prima est, aereamque illi equestrem statuam ante suum palatium collocaret. At vero dum huiuscemodi Theodericus deliciis apud Constantinopolim afflueret, gens illius id est Ostrogothae, dum eis propter fidei sanctionem praedas agere more solito non liceret nec tamen ab imperatore oblata stipendia sufficere possint, coepere non minimam egestatis penuriam pati, execrantur foedus conpositum, vituperant inutilem pactionem mittuntque continuo ad Theodericum qui dicerent, quas,

чил договор с готите, които след тези събития опустошавали Илирик, и взел за заложник от Валамир братовото му дете Теодорих[1], син на Тиудимир, роден от наложницата Арилева. После, след като Валамир бил убит от скирите[2], царската власт поел неговият брат Тиудимир[3]. А после, като било разделено царството, на Тиудимир се паднало по жребие да плячкосва Източната империя, а на Видимир — Западната. Но скоро, след като Видимир нахлул в Италия, той напуснал земния свят, като оставил за наследник сина си Видимир. А той[4], като получил дарове от тогавашния император Глицерий, се отправил за Галия и свързвайки се с родствените вестготи, образувал един народ. Между това[5], когато Видимир се завръщал в отечеството след победата си над свевите[6], той приел с радост върнатия му от император Лъв син Теодорих. Този Теодорих, още осемнадесетгодишен, без знанието на баща си, като увлякъл със себе си неколцина от бащината свита, нападнал съседното сарматско племе и от това, което сарматите били заграбили порано, донесъл на баща си богата и изобилна плячка[7]. Затова, когато Тиудимир умирал, Теодорих, със съгласието на всички, се възкачил на престола. А когато това било съобщено на император Зенон, той се зарадвал и като извикал Теодорих отново в Константинопол, така го отличил с големи почести и богатства, че го удостоил с консулско звание, което отличие е първо след императорското, и му поставил пред двореца си медна конна статуя. Обаче докато Теодорих плувал в такива удоволствия, народът му, т. е. остготите, започнали да страдат от голяма оскъдица, тъй като поради постановленията на договора нито могли да плячкосват според обичая си, нито пък даваните им от императора средства ги задоволявали. Те проклинали сключения договор, порицавали безполезното споразумение и изпроводили веднага пратеници при Теодорих,

---

[1] Вж. *Йорданес*, История на готите, 269—271. (тук стр. 360). [2] За скирите вж. стр. 263, бел. 4. [3] Вж. *Йорданес*, История на готите, 275—278. (тук стр. 362). [4] Той отишъл в Галия по покана на имп. Глицерий (473—474), и там се присъединил към вестготите. [5] Вж. *Йорданес*, История на готите, 277—281. (тук стр. 362—363). [6] На свевите вж. стр. 351, бел. 4. [7] Вж. *Йорданес*, История на готите, 282 (тук стр. 364).

dum ipse Graecorum epulis superflueret, inopiae miserias sustinerent; hortantur, ut si suis sibique consulere velit, citius redeat, quatenus, ne cuncta gens pessumdetur, novas ad habitandum terras exquirant. His Theodericus cognitis ad Augustum Zenonem accedit, questus penuriamque suorum exponit; Italiam sibi dari postulat, absolutionem efflagitat adiciens quia, si superare Odovacrem possit Italiamque obtinere, ad eius redundaret gloriam, a quo directus fuisset, sin bello superatus foret, eius nihilo minus lucris adcresceret, quandoquidem cotidianorum stipendiorum exactoribus careret. Talia Zeno audiens contristatus quidem est eo quod eum nollet amittere, at tamen deliberato consilio rei publicae utilitati prospiciens eius petitionibus adnuit Italiamque ei per pragmaticum tribuens sacri etiam velaminis dono confirmavit, senatum illi populumque Romanum commendens abire permisit. Egressus igitur Constantinopolim Theodericus ad Ostrogothas revertitur hortaturque continuo, ut quam primum parati sint, quatenus possessuri Italiam proficiscantur. At tamen prius quam Italiam adventaret, Trapstilam Gepidarum regem insidias sibi molientem bello superans extinxit, Busan quoque Vulgarorum[a] regem magna simul cum suis agminibus caede prostravit. Egressus itaque a Misia cum omni Ostrogothorum multitudine universaque supellectili per Sirmium Pannoniasque iter faciens ad Italiam venit. (pp. 211_{18}—214_{3}).

които да му кажат какви лишения понасят, докато той се отдава на изобилни пиршества с гърците; подканили го да се върне по-скоро, ако иска да се погрижи за своя народ и за себе си, за да потърсят нови земи за заселване, та да не загине целият народ. Като научил това, Теодорих се явил пред император Зенон и му изложил оплакванията и лишенията на своя народ. Поискал да му бъде дадена Италия и да бъде освободен от задълженията по договора, като добавил, че ако може да победи Одоакър и да завладее Италия, това би увеличило славата на този, който го е изпратил. Ако ли пък бъде надвит във войната, това щяло да бъде не по-малка печалба за него, тъй като щял да се освободи от получателите на всекидневна дан. От тия думи Зенон наистина се наскърбил, понеже не желаел да го загуби, но все пак, като размислил и взел пред вид интересите на държавата, съгласил се с неговото искане и му дал Италия с императорско постановление. Той потвърдил това, като му дал и императорското облекло, позволил му да замине и му поверил сената и римския народ[1]. И тъй Теодорих, като напуснал Константинопол, се върнал при остготите и веднага ги подканил в най-скоро време да се приготвят, за да потеглят за Италия и да я завладеят. Но преди да пристигне в Италия, той победил и погубил гепидския цар Траустила, който му устройвал засада; той унищожил и българския цар Бузан[2], като извършил голяма сеч над отредите му. И тъй, като извел от Мизия цялото множество остготи с всичката им покъщнина, преминал през Сирмиум и Панония и дошъл в Италия.

7. *Bulgari Thraciam devastant*

XV, 19. Dum haec apud Italiam geruntur, a Bulgaris[b] universa Tracia crudeliter devastatur. Constantinopolis etiam ipsis diebus maximo conflagravit incendio. (p. 215_{18-19}).

7. *Българите опустошават Тракия*

XV, 19. Докато това ставало в Италия, българите жестоко опустошавали цяла Тракия[3]. През същите дни огромен пожар опустошил Константинопол.

a) uulgorum *NI*, bulgarorum *VB*. b) uulgaris *HZ*, uurgaris *V*.

[1] Теодорих заминал за Италия в 488 г. [2] За този български вожд Бузан нямаме други сведения. Срв. *Schmidt*, Die Ostgermanen, стр. 294, бел. 7. [3] Сиреч докато Теодорих воювал в Италия срещу Одоакър, през 493 г.

B. HISTORIA LANGOBARDORUM CODICIS GOTHANI

Langobardi in Thraciam transeunt

2. Ibique primis regem levaverunt nomine Agelmund.— — — Deinde meliorem ubertatis patriae requirentes, ad Traciam provinciam transierunt, in Pannoniae urbis patriam suam hereditatem afflixerunt[a], unde cum Abaris reluctantes seu bella plurima ardentissimo animo ipsam Pannoniam expugnaverunt; et Abari cum illis foedus amiciciae emiserunt et 20 et duo annos ibi habitare perhibetur. (p. 8_{20-27}).

B. ИСТОРИЯ НА ЛАНГОБАРДИТЕ CODEX GOTHANUS

Лангобарди навлизат в Тракия

2. И там (в Саксония) лангобардите за пръв път си избрали крал на име Агилмунд. — — — След това те потърсили по-плодородна земя, за да се заселят, и преминали в провинция Тракия. Те се установили в градовете на Панония като в своя наследствена земя. Там се сблъскали с аварите и след като водили с тях многобройни ожесточени сражения, завдадели Панония. Тогава аварите сключили с лангобардите договор за приятелство и както се разказва, пребивавали там 22 години.

C. HISTORIA LANGOBARDORUM

1. Bulgari Langobardos aggressi regem eorum Agelmundum occidunt

I, 16. Igitur transmeato Langobardi de quo dixeramus flumine, cum ad ulteriores terras pervenissent, illic per tempus aliquod commorabantur. Interea cum nihil adversi suspicarentur et essent quiete longa minus solliciti, securitas, quae semper detrimentorum mater est, eis non modicam perniciem peperit. Noctu denique cum neglegentia resoluti cuncti quiescerent, subito super eos Vulgares[b] inruentes, plures ex eis sauciant, multos prosternunt, et in tantum per eorum castra dibachati sunt, ut ipsum Agelmundum regem interficerent eiusque unicam filiam sorte captivitatis auferrent.

17. Resumptis tamen post haec incommoda Langobardi viribus, Lamissionem, de quo superius dixeramus, sibi regem constituerunt. Qui, ut erat iuvenili aetate fervidus et ad belli certamina satis prumptus alumni sui Agelmundi necem ulcisci cupiens,

C. ИСТОРИЯ НА ЛАНГОБАРДИТЕ

1. Българите нападат лангобардите и убиват техния крал Агилмунд

I, 16. И тъй, след като преминали реката[1], за която споменахме, и пристигнали на отвъдния бряг, лангобардите прекарали там известно време. Между това, когато те не подозирали никаква опасност и се били поотпуснали от дългата почивка, безгрижието, което винаги поражда злополука, им причинило твърде голяма гибел. И тъй една нощ, когато всички си почивали, небрежно отпуснати, внезапно върху тях налетели българите[2], наранили повечето от тях и погубили мнозина. Те толкова много вилнеели из лагера им, че погубили самия крал Агилмунд и отвели в плен единствената му дъщеря.

17. След това поражение лангобардите все пак се съвзели и си поставили за крал Ламисион, за когото по-горе споменахме. Тъй като бил буен поради младежката си възраст и доста склонен към военни подвизи, той силно желаел да отмъсти за убийството на отхранилия го Агилмунд и насочил оръжието си срещу

a) *legendum videtur:* affixerunt. b) Bulgares *plerumque A3, C, D, G5bc*

[1] Споменатата река не е отъждествена. Тия събития са станали по северозападните склонове на Карпатите в началото на V в. Срв. *А. Бурмов,* Въпроси из историята на прабългарите ГСУИФФ. XLIV, 1948, стр. 9. [2] Прабългарите са предприели тия нападения още по времето, когато били съставна част на хунския племенен съюз.

in Vulgares arma convertit. Primoque mox proelio commisso, Langobardi hostibus terga dantes, ad castra refugiunt. Tunc rex Lamissio ista conspiciens, elevata altius voce, omni exercitui clamare coepit, ut obprobriorum quae pertulerunt meminissent revocarentque ante oculos dedecus, quomodo eorum regem hostes iugulaverint, quam miserabiliter eius natam, quam sibi reginam optaverant, captivam abduxerint. Postremo hortatur, ut se suosque armis defenderent, melius esse dicens, in bello animam ponere quam ut vilia mancipia hostium ludibriis subiacere. Haec et huiuscemodi dum vociferans diceret, et nunc minis nunc promissionibus ad toleranda eorum animos belli certamina roboraret; si quem etiam servilis conditionis pugnantem vidisset, libertate eum simul cum praemiis donaret: tandem hortatu exemplisque principis, qui primus ad bellum prosilierat, accensi, super hostes inruunt, pugnant atrociter, et magna adversarios clade prosternunt; tandemque de victoribus victoriam capientes, tam regis sui funus quam proprias iniurias ulciscuntur. Tunc magna de hostium exuviis praeda potiti, ex illo iam tempore ad expetendos belli labores audaciores effecti sunt (pp. 55_{22}—56_{20}).

българите. В първото завързало се наскоро сражение лангобардите обърнали гръб на неприятелите и се оттеглили в лагера си. Тогава крал Ламисион, като видял това, повишил гласа си и започнал да вика към цялата си войска да си спомнят за позора, който били понесли, и да имат пред очи безчестието си — как неприятелите заклали краля им, как отвели в жалко пленничество дъщеря му, която те били пожелали да им стане кралица. Най-после ги насърчавал да защитят с оръжие в ръка себе си и своите близки, като казвал, че е по-добре да дадат живота си в сражение, отколкото да се подложат на подигравките на неприятеля като евтини негови роби. Такива и подобни слова им говорел той с гръмлив глас и ту с заплашвания, ту с обещания укрепвал духа им, за да могат да издържат напрежението на битката. Щом пък съглеждал да се сражава някой от робското съсловие, дарявал го и със свобода, и с подаръци. Най-сетне, въодушевени от насърченията и примера на вожда си, който се бил хвърлил пръв в боя, те се втурнали срещу неприятелите, били се ожесточено и унищожили противниците си с голяма сеч. Така накрай те изтръгнали победата от победителите и си отмъстили както за погубването на краля си, така и за собствените си беди. Тогава те взели голяма плячка от изоставеното снаряжение на неприятеля и оттогава станали по-смели в трудните военни предприятия.

2. *Alboin Bulgaros aliasque gentes una cum Langobardis in Italia collocat*

II, 26. Ticinensis eo tempore civitas ultra tres annos obsidionem perferens, se fortiter continuit, Langobardorum exercitu non procul iuxta ea ab occidentali parte residente. Interim Alboin, eiectis militibus, invasit omnia usque ad Tusciam, praeter Romam et Ravennam vel aliqua castra quae erant in maris litore constituta. Nec erat tunc virtus Romanis, ut resistere possint, quia et pestilentia, quae sub Narsete

2. *Албоин заселва заедно с лангобардите българи и други племена*

II, 26. По това време[1] градът Тицинум[2], ако и да понасял обсада повече от три години, храбро се държал, а войската на лангобардите се била разположила близо до града — откъм западната му страна. Между това Албоин[3] със събрана войска завзел всичко чак до Тусция[4] с изключение на Рим, Равена и някои крепости, разположени на морския бряг. Тогава римляните не проявили храброст, за да могат да дадат отпор, тъй като и чумата, която се появила при Нарзес[5], била погубила грамаден брой

[1] Сиреч към 569 г. [2] Тицинум е дн. гр. Павия в Ломбардия. [3] Албоин е лангобардски крал (560—572). [4] Тусция (Етрурия) е област в Средна Италия. [5] Нарзес е бил виден патриций и пълководец при имп. Юстиниан I.

facta est, plurimos in Liguria et Venetiis extincxerat, et post annum, quem diximus fuisse ubertatis, fames nimia ingruens universam Italiam devastabat. Certum est autem, tunc Alboin multos secum ex diversis, quas vel alii reges vel ipse ceperat, gentibus ad Italiam adduxisse. Unde usque hodie eorum in quibus habitant vicos Gepidos, Vulgares, Sarmatas, Pannonios, Suavos, Noricos sive aliis huiuscemodi nominibus appellamus. (pp. 86_{22}—87_{6}).

хора в Лигурия и Венеция, пък и след годината, за която споменахме, че била плодородна, настъпил твърде голям глад, който опустошавал цяла Италия. Известно е, че тогава[1] Албоин довел със себе си в Италия множество хора от различни племена, които били покорени или от други крале, или от самия него. Затова и до днес селищата, в които те живеят, наричаме „Гепиди", „Българи"[2], „Сармати", „Панонци", „Свеви", „Норици" и с други такива имена.

3. Sclavi Bavaros in se irruentes profligant

IV, 10. Inter haec sequenti mense Ianuario paruit stella cometis mane et vespere per totum mensem. Eo quoque mense defunctus est Iohannes archiepiscopus Ravennae. Cuius in locum Marianus civis Romanus substitutus est. Euin quoque duce in Tridentu mortuo, datus est eidem loco dux Gaidoaldus, vir bonus ac fide catholicus. Isdem ipsis diebus Baioarii usque ad duo milia virorum dum super Sclavos inruunt, superveniente cacano omnes interficiuntur. Tunc primum cavalli silvatici et bubali in Italiam delati, Italiae populis miracula fuerunt. (p. 120_{16-22}).

3. Славяни разбиват нападащите ги баварци

IV, 10. Между това през следващия месец януари[3] се явявала сутрин и вечер през целия месец звезда-комета. През същия месец се поминал равенският архиепископ Йоан. На негово място бил поставен римският гражданин Мариан. Поминал се също Евин, дукс в Тридент, и на негово място бил поставен за дукс Гайдоалд, мъж честен и по вяра православен[4]. През същите тия дни баварци, на брой до две хиляди души, нападнали славяните, но всички били избити, тъй като хаганът[5] се явил внезапно. Тогава за пръв път били доведени в Италия диви коне и бизони и това било нещо чудно за населението на Италия.

4. Avari insulam quandam in Thracia expugnant

IV, 20. His diebus capta est filia regis Agilulfi cum viro suo Gudescalco nomine de civitate Parmensi ab exercitu Gallicini patricii, et ad urbem Ravennatium sunt deducti. Hoc quoque tempore misit Agilulf rex cacano regi Avarorum artifices ad faciendas naves, cum quibus isdem cacanus insulam quandam in Thracia expugnavit. (p. 123_{12-16}).

4. Аварите превзимат в Тракия един остров

IV, 20. През тези дни[6] била пленена от войската на патриция Галицин дъщерята на крал Агилулф[7] заедно със своя мъж, на име Гудескалк, от град Парма, и двамата били доведени в град Равена. По същото време крал Агилулф изпратил на хагана, царя на аварите, майстори, за да построят кораби. С тия кораби същият хаган превзел един остров в Тракия.

---

[1] Сиреч в 569 г. [2] Вж. посочвания и литература за селища и местности с името Bulgarus, Bulgaro, Bulgarello, Bulgarini у *Б. Примов*, Българското народностно име в Западна Европа във връзка с богомилите, ИИБИ, 6, 1956, стр. 372, бел. 1. [3] Предполага се, че в случая се касае за 595 г. [4] Сиреч от Римската църква. [5] Тук се има пред вид аварският хаган. Известно е, че аварите след придвижването си към запад (сиреч след 557 г.) стават вече съседи на германските племена, с които оттогава започват да влизат в чести сблъсквания. [6] Това е към 601—602 г. [7] Агилулф е лангобардски крал (591—616).

5. Langobardi una cum Avaribus et Sclavis Histrorum fines ingrediuntur

IV, 24. Hac tempestate legati Agilulfi regressi a cacano, pacem perpetuam factam cum Avaribus nuntiarunt. Legatus quoque cacani cum eis adveniens, ad Gallias perrexit, denuntians Francorum regibus, ut, sicut cum Avaribus, ita pacem habeant cum Langobardis. Inter haec Langobardi cum Avaribus et Sclavis[a] Histrorum fines ingressi, universa ignibus et rapinis vastavere. (p. 125_{1-5}).

6. Avares a Mauricio vincuntur

IV, 26. Igitur Mauritius augustus, postquam uno et viginti annis rexit imperium, cum filiis Theudosio et Tiberio et Constantino a Focate, qui fuit strator Prisci patricii, occiditur. Fuit autem utilis rei publicae; nam saepe contra hostes dimicans victoriam obtenuit. Hunni quoque, qui et Avares appellantur, eius virtute devicti sunt. (p. 125_{10-13}).

7. Caganus Avarum Sclavos in Italiam Langobardis auxilio mittit

IV, 28. Erat autem his diebus adhuc discordia Langobardis cum Romanis propter captivitatem filiae regis. Qua de causa rex Agilulf egressus Mediolanio mense Iulio, obsedit civitatem Cremonensem cum Sclavis, quos ei cacanus rex Avarorum in solacium miserat, et cepit eam duodecimo Kalendas Septembris et ad solum usque destruxit. (p. 125_{19-23}).

5. Лангобарди заедно с авари и славяни нахлуват в пределите на Истрия

IV, 24. По това време[1], пратениците на Агилулф до хагана се върнали и обявили, че са сключили вечен мир с аварите. А пратеникът на хагана, който дошъл с тях, продължил за Галия и известил на франкските крале да сключат мир с лангобардите, както били сключили с аварите. Междувременно лангобардите заедно с авари и славяни нахлули в пределите на Истрия и опустошили всичко с огън и грабеж[2].

6. Маврикий побеждава аварите

IV, 26. И така император Маврикий[3], след като царувал двадесет и една година със синовете на Теодосий, Тиберий и Константин, бил убит от Фока, който бил стратор[4] на патриций Приск[5]. Императорът бил полезен за държавата, защото воювал често срещу враговете и ги победил. И хуните, които се наричат и авари, били победени благодарение на неговата храброст.

7. Аварският хаган изпраща в Италия славяни в помощ на лангобардите

IV, 28. През тези дни[6] обаче имало разногласие между лангобарди и римляни поради пленяването на дъщерята на краля. Поради тази причина крал Агилулф, като излязъл от Медиоланум през месец юли, обсадил град Кремона с помощта на славяни, които аварският цар — хаганът му бил изпратил на помощ, превзел го на 21 август и го разрушил до основи[7].

---

a) Sclabis *F1, G1, 3, 4.*

---

[1] Тук се разказва за някои събития, станали през различно време. Договорът между Агилулф и аварския хаган бил сключен наскоро след 591 г., когато Агилулф бил признат за лангобардски крал, но срещнал известна опозиция от страна на някои лангобарди. Впоследствие лангобарди и авари провеждали съюзни военни действия, за които тук става дума. Срв. *L. M. Hartmann*, Italy under the Lombards, CMH, II, стр. 201. [2] Нападенията били извършени след 601—602 г., непосредствено след споменатото по-горе (вж. тук стр. 413) пленяване на дъщерята и зета на Агилулф. [3] Имп. Маврикий (582—602). [4] Стратор бил военен чин при някой пълководец или император. [5] Приск е бил един от пълководците, които Маврикий изпратил да воюват срещу славяните. За неговата дейност в българските земи вж. *P. Mutafčiev,* Bulgares et roumaines dans l'histoire des pays danubiens, Sofia 1932, стр. 103, 120 [6] Сиреч през 602—603 г. [7] Кремона бил превзет през 603 г.

8. Bavaria et Istria a Sclavis depraedantur

IV, 39. His temporibus mortuo Tassilone duce Baiuariorum, filius eius Garibaldus in Agunto a Sclavis devictus est, et Baioariorum termini depraedantur. Resumptis tamen Baioarii viribus et praedas ab hostibus excutiunt et hostes de suis finibus pepulerunt. (p. 133_{12-15}).

IV, 40. Rex vero Agilulf pacem cum imperatore in annum unum itemque in alterum faciens, cum Francis quoque iterato pacis concordiam renovavit. Hoc nihilominus anno Sclavi Histriam, interfectis militibus, lacrimabiliter depraedati sunt. (p. 133_{16-18}).

8. Славяни опустошават Бавария и Истрия

IV, 39. По това време[1], след смъртта на баварския вожд Тасило[2], славяните победили в Агунтум[3] неговия син Гарибалд[2] и опустошили баварските земи. Баварците обаче се съвзели, изтръгнали плячката от неприятелите, а самите тях изгонили от своите земи.

IV, 40. И крал Агилулф, като сключил мир с императора[4] за една година и после за следващата година, подновил отново мирния договор с франките. Въпреки това през тази година[5], като избили войниците, славяните опустошили Истрия по плачевен начин.

9. Sclavi cum multitudine navium venientes in Beneventi regione castra ponunt

IV, 44. Qui Aio cum iam annum et mensibus quinque Beneventanorum ducatum regeret, venientes Sclavi cum multitudine navium, non longe a civitate Seponto castra posuerunt. Qui occultas foveas circa sua castra facientes, cum Aio super eos, absentibus Raduald et Grimoald, venisset eosque debellare vellet, equus eius in unam de eisdem foveis cecidit, atque inruentibus super eum Sclavis, simul cum aliquantis aliis extinctus est. Quod cum Raduald nuntiatum fuisset, cito veniens, eisdem Sclavis propria illorum lingua locutus est. Cumque eos propter hoc segniores ad bellum reddidisset, mox super eos inruens magnaque eos strage prosternens, et Aionis mortem ultus est et de illis finibus eos qui remanserant hostes fugam petere coegit. (p. 135_{2-11}).

9. Славяни, дошли с множество кораби, се установяват на лагер в Беневент

IV, 44. Когато този Айо[6] управлявал дукатството Беневент[7] вече в продължение на една година и пет месеца, дошли славяни с множество кораби и се разположили недалеч от град Сепонтум[8]. Те направили около лагера си скрити ями и когато Айо в отсъствието на Радуалд и Гримуалд ги нападнал и искал да ги победи, конят му паднал в една от тези ями и връхлетелите върху него славяни го убили заедно с неколцина други. Когато това било известено на Радуалд, той бързо дошъл и говорил с тези славяни на собствения им език. Като приспал с това тяхната бдителност, той изведнаж ги нападнал и им нанесъл голямо поражение. Той отмъстил за смъртта на Айо и принудил да избягат от тези земи неприятелите, които били останали.

10. Bulgari duce Alzecone in Beneventi regione considunt

V, 29. Per haec tempora Vulgarum[a] dux Alzeco[b] nomine, incertum quam ob causam,

10. Българи под водачеството на Алцек се заселват в областта на Беневент

V, 29. По това време[9] вождът на българите, на име Алцек[10], неизвестно

a) Walgarum *F2, G 3,4*, Bulgarum *C*1,2,3*, Bulgorum *D1, 2*. b) Alzegone *A*3*, Algeco *A3*, Alzeo *G4*

[1] Става дума за събития от първата половина на VI в. [2] Тасило и Гарибалд са баварски. вождове от първата половина на VI в. [3] Агунтум е град в Норикум, дн. Lienz на Драва. Срв. *Ihm*, Aguontum, PWRE I, кол. 909. [4] В същност между лангобарди и римляни било сключено примирие в 598 г., което било подновявано често за по една година. [5] Сиреч през 601—602 г. За опустошението на Истрия се споменава и по-горе, IV, 24 (тук стр. 414). [6] Айо стоял начело на дукатството Беневент през 661—662. [7] Областта Беневент била превърната в самостоятелно херцогство от лангобардите в 571 г. Вж. *L. M. Hartmann*, Italy under the Lombards, CMH, стр. 198, 204. [8] Сепонтум или Сипонтум се намирал на около три километра южно от дн. гр. Манфредония. [9] Сиреч наскоро след 663 г. Срв. *Златарски*, История, I, 1, стр. 118—120. [10] Касае се за Алцек, който бил смятан за пети Кубратов син.

a sua gente digressus, Italiam pacifice introiens, cum omni sui ducatus exercitu ad regem Grimuald venit, ei se serviturum atque in eius patria habitaturum promittens. Quem ille ad Romualdum filium Beneventum dirigens, ut ei cum suo populo loca ad habitandum concedere deberet, praecepit. Quos Romualdus dux gratanter excipiens eisdem spatiosa ad habitandum loca, quae usque ad illud tempus deserta erant, contribuit, scilicet Sepinum, Bovianum et Iserniam et alias cum suis territoriis civitates ipsumque Alzeconem, mutato dignitatis nomine, de duce gastaldium vocitari praecepit. Qui usque hodie in his ut diximus locis habitantes, quamquam et Latine loquantur, tamen propriae usum minime amiserunt. (p. 154_{1-10}).

по каква причина се отделил от своето племе и навлязъл мирно в Италия. Заедно с цялата войска на своето дукатство той дошъл при крал Гримуалд[1] и обещал да му служи и да се засели в страната му. Гримуалд го отправил при сина си Ромуалд в Бевевент, комуто поръчал да предостави на Алцек и на народа му места за заселване. Дуксът Ромуалд ги приел любезно и им определил за заселване обширни места, които дотогава били безлюдни, а именно Сепинум[2], Бовианум[3], Изерния[4] и други градове заедно с техните земи. На самия Алцек пък променил титлата и вместо дукс наредил да го наричат гасталдий[5]. И до днес[6] те живеят по тези места, както ги споменахме, и въпреки че говорят на латински, все пак съвсем не са забравили да употребяват и собствения си език.

11. Iustinianus auxilio Terbelli Bulgarorum regis in imperium restituitur

VI, 31. At vero Iustinianus, qui amisso principatu in Ponto exulabat, auxilio Terebelli Bulgarum regis regnum rursus recipiens, eos qui se expulerant patricios occidit. Leonem quoque et Tiberium, qui locum eius usurpaverant, cepit et in medio circo coram omni populo iugulari fecit. Gallicinum vero patriarcham Constantinopolitanum erutis oculis Romam misit Cyrumque abbatem, qui eum in Ponto exulem aluerat, episcopum in loco Gallicini constituit. Hic Constantinum papam ad se venire iubens, honorifice suscepit ac remisit; quem prostratus in terra pro suis peccatis intercedere rogans, cuncta eius ecclesiae privilegia renovavit. Qui cum exercitum in Ponto mitteret ad conprehendendum Filippicum, quem ibi religaverat, multum eum hisdem venerabilis papa prohibuit, ne hoc facere deberet; sed tamen inhibere non potuit. (p. 175_{7-16}).

11. Юстиниан си възвръща престола с помощта на българския хан Тервел

VI, 31. Юстиниан[7], който след свалянето от престола бил на заточение в Понт[8], с помощта на българския хан Тервел[9] отново завзел царската власт и избил ония патриции, които го били прогонили. Той заловил също Леонтий[10] и Тиберий[10], които били заграбили престола му, и наредил да бъдат обезглавени в цирка пред целия народ. Ослепил и изпратили в Рим константинополския патриарх Калиник и поставил за епископ на мястото на Калиник абата Кир[11], който го бил хранил в Понт като заточеник. Юстиниан поканил папа Константин[12] да дойде при него и го посрещнал и изпратил с почести; простртян на земята, императорът го молел да се застъпи заради греховете му и възобновил всички привилегии на църквата му. Когато Юстиниан изпращал войска в Понт, за да залови Филипик[13], когото бил заточил там, същият достопочтен папа много го възспирал да не стори това, но все пак не можал да го въздържи.

[1] Гримуалд, лангобардскн крал (662—671). [2] Сепинум, дн. Сепино в областта Кампобасо (Италия). [3] Бовианум, дн. Бойано, в областта Кампобасо. [4] Изерння, дн. Серня, в областта Кампобасо. [5] „Гасталдий" е титла на областен управител. [6] Сиреч по времето на самия Павел Дякон — края на VIII в. [7] Имп. Юстиниан II Ринотмет (585—695, 705—711). [8] Юстиниан II бил заточен в гр. Херсон, в Кримския полуостров. [9] Тервел, български хан (701—718). [10] Става дума за внзантийските императори Леонтий (695—698) и Тиверий III Апснмар (698–705). [11] Калиник I, константинополски патрнарх от 694 до 705 г., и Кир, конст. патриарх от 705 до 711 г. прнблизително. [12] Константин I, римски папа от 708 до 715 г. [13] Филипик Вардан, византийски император (711—713).

12. Saraceni Constantinopolim obsidentes a Bulgaris devincuntur

VI, 47. Hoc etiam tempore eadem Sarracenorum gens cum inmenso exercitu veniens, Constantinopolim circumdedit ac continuo per triennium obsedit, donec, civibus multa instantia ad Deum clamantibus, plurimi eorum fame et frigore, bello pestilentiaque perirent, ac sic pertaesi obsidionis abscederent. Qui inde egressi, Vulgarum[a] gentem, quae est super Danubium, bello adgrediuntur; et ab hac quoque victi, ad suas naves refugiunt. Quibus, cum altum peterent, inruente subita tempestate, plurimi etiam mersi sive contritis navibus perierunt. [Intra] Constantinopolim vero trecenta milia hominum pestilentia interierunt. (p. 181_{5-12})

12. Българите разбиват сарацините, които обсаждат Константинопол

VI, 47. По това време[1] същото сарацинско племе дошло с огромна войска, обкръжило Константинопол и го обсаждало непрекъснато в продължение на три години. Най-сетне, благодарение на многото и настойчиви молитви на гражданите към бога, повечето от сарацините загинали от глад, студ, сражения и чума и затова те се оттеглили, като се отчаяли от обсадата. А като се отдалечили, те нападнали българското племе[2], което се намира отвъд Дунава. Победени и от него, сарацините избягали на корабите си. Но когато навлезли в открито море, внезапно ги връхлетяла буря и повечето от тях загинали, понеже корабите им потънали или се разбили. А в Константинопол от чумата загинали триста хиляди души.

a) Vulganorum *G*3*, Vulnorum *G4*,

[1] Сиреч в 717 г. [2] Българите са действували като съюзници на византийците при арабското нападение и обсадата на Константинопол през 717 г. Вж. *Златарски*, История, I, 1, стр 184—185.

XXXIV. РУФИЙ ФЕСТ[1]

В 369 г. било съставено едно кратко изложение на най-важните факти от римската история, което било посветено на император Валент. В ръкописите като негов автор се сочи Rufus Festus (или Rufius Festus), който изглежда е заемал важни постове в римската администрация при Валент. Сведенията си Фест е черпил от епитометата на Ливий, от Флор, а за императорската епоха до Диоклетиан—от същите извори, от които е черпил и Евтропий.

Съчинението е дошло до нас в следните ръкописи: Goth. 101, от IX в. Bamberg. E III 22, от XI в.; Escorialensis, от VII в., и Vind. 89, от IX в. (запазени отчасти).

ИЗДАНИЯ: Festi Breviarium rerum gestarum populi Romani, edidit Carolus Wagner, Lipsiae Pragae 1886.

КНИЖНИНА: *W. S. Teuffel's* Geschichte der römischen Literatur, VI Auflage, neu bearbeitet von W. Kroll und Fr. Scutsch III, 1913, стр. 249 сл.

RUFI FESTI

BREVIARIUM RERUM GESTARUM POPULI ROMANI

1. Aurelianus duas Dacias citra Danuvium condit. De Illyrici provinciis

VIII, 2. Traianus Dacos sub rege Decibalo vicit et Daciam trans Danuvium in solo barbariae provinciam fecit, quae in circuitu habuit deciens centena milia passuum; sed sub Gallieno imperatore amissa est et per Aurelianum translatis exinde Romanis duae Daciae in regionibus Moesiae ac Dardaniae factae sunt. 3. Provincias habet Illyricus

РУФИЙ ФЕСТ

КРАТКО ИЗЛОЖЕНИЕ НА ИСТОРИЯТА НА РИМСКИЯ НАРОД

1. Аврелиан основава двете Дакии отсам Дунава. Провинциите на Илирик

VIII, 2. Траян победил даките по време на техния цар Децебал и създал на варварска земя отвъд Дунава провинция Дакия, чиято обиколка била хиляда мили[2]. Но при император Галиен тя била загубена и Аврелиан, като преселил оттам римляните, създал в пределите на Мизия и Дардания двете Дакии[3]. 3. Илирик има

[1] Този автор по технически причини е поместен на това място вместо преди Евтропий (тук стр. 83). [2] 1000 мили се равняват на около 1480 км. [3] Вж. стр. 85, бел. 8 и стр. 86, бел. 2.

XVIII: Noricorum duas, Pannoniarum duas, Valeriam, Saviam, Dalmatiam, Moesiam superiorem, Dardaniam, Daciarum duas. Et in dioecesi Macedonica provinciae sunt septem: Macedonia, Thessalia, Achaia, Epiri duae, Paevalis, Creta. (p. 5_{20-30}).

18 провинции[1]: две Норикум, две Панонии, Валерия, Савия, Далмация, Горна Мизия, Дардания, две Дакии. В Македонския диоцез има седем провинции: Македония, Тесалия, Ахея, два Епира, Превалитана и Крит.

2. De dioecesis Thraciae provinciis

IX, 4. Ita dicioni rei publicae sex Thraciarum provinciae sunt adquisitae: Thracia, Haemimontus, Moesia inferior, Scythia, Rhodopa, Europa, in qua nunc secundae arces Romani orbis sunt constitutae. (p. 6_{14-17}).

2. Провинциите на Диоцеза Тракия

IX, 4. Така римската държава придобила под своя власт шест тракийски провинции[2]: Тракия, Хемимонт, Долна Мизия, Скития, Родопа и Европа, в която сега се намира втората крепост на Римската империя[3].

3. Maximianus Caesar suppleto exercitu ex limitaneis Daciae Persas vincit

XXV, 1. Sub Diocletiano principe pompa victoriae nota de Persis est. Maximianus Caesar prima congressione, cum contra innumeram multitudinem cum paucis acriter dimicasset, pulsus recessit ac tanta a Diocletiano indignatione susceptus est, ut ante carpentum eius per aliquot milia passuum cucurrerit purpuratus. 2. Et cum vix impetrasset, ut reparato de limitaneis Daciae exercitu eventum Martis repeteret, in Armenia maiore ipse imperator cum duobus equitibus exploravit hostes et cum viginti quinque milibus militum superveniens castris hostilibus subito innumera Persarum agmina adgressus ad internicionem cecidit. (p. 13_{21-31}).

3. Цезар Максимиан попълва войските си с гранични дакийски войски и побеждава персите

XXV, 1. През управлението на император Диоклетиан е известно чествуване на победа над персите. При първото сблъскване с тях цезар Максимиан, ако и да се сражавал ожесточено с малко войска срещу безбройното им множество, бил отблъснат и се оттеглил. Но той бил посрещнат с такова негодуване от страна на Диоклетиан, че трябвало да тича, ако и да бил облечен в пурпур, пред неговата кола в продължение на няколко мили[4]. 2. И след като едва измолил от него да попълни войската с гранични войски от Дакия и да опита отново военното си щастие, Максимиан сам, въпреки че бил пълководец, с двама конника извършил разузнаване на неприятелите и с 25 000 войника внезапно се явил пред неприятелския лагер, нападнал безбройните персийски войски и ги сразил напълно.

[1] Вж стр. 228—229. [2] Вж. стр. 228. [3] Сиреч Константинопол. [4] Вж. стр. 87.

ПОКАЗАЛЕЦ — INDEX NOMINUM ET RERUM

СЪКРАЩЕНИЯ — ABBREVIATIONES

адм. — административно лице
в. — военно лице
гр. — град
дн. — днешиото име на селището
еп. — епископ
имп. — император
к. — крепост, кастел
м. — местност
мит. — митологическо лице
о-в. — остров
обл. — област
пл. — племе
план. — планина
прет. — претендент за императорска власт
пр. — провинция
р. — река
с. — село, селище
ст. — пътна станция

Показалецът е съставен по латинската азбука. Българските думи са подредени според произношението си: а = a, б = b, съответно ж = ž, з = z, ч = č, ш = š, ю = iu, я = ia, ъ = ŭ. Цифрите посочват страницата. Получерните цифри означават, че на тази страница към думата има бележка. Латинската буква и цифрата след означението на страниците сочат квадрата на картата, където се намира селището.

Ababa (Hababa) варварско име 53 338.
Ab actis 229 239.
Abdera гр. **140 141 217**; F 6.
Ablabius писател 326 **334** 338.
Ablavius Murena в. **69**.
Abrittus гр. дн. Разград **47 84 91** 304 327 342 386; C 7.
Absus гр. 45; F 1.
Absura гр. 399.
Abydus гр. **140**; G 7.
Acacius адм. **272**.
Acanthus гр. G 5.
Acatziri пл. **337**.
Acerdos гр. дн. Каравн-Садина 396.
Achaia пр. **60 79** 80 92 100 197 207 **208** 218 **226 227** 229 **255** 256 264 271 283 350 407 419
Achilles мит. 55 **140 201**.
Achilles прет. **87** 94 343.
Achilleion к. **140**.
Achilois (Acielois) р. дн. Аспропотамос 396 399.
Acolius еп. 329.
Acontisma проход **19** 35 37 **43** 148 151 393; F 6.
Acres к. дн. при нос Калиакра 17 315.
Acroceraunia ст. дн. Логара 36.
Acroceraunìae montes план. **208**.
Actium нос **107**.
Actus в. 177.
Acumincum к. дн. Stari Slankamen **252** 253.
Adam библейско лице 206.
Ad aquas вж. Aquae.
Ad cephala ст. при Велес **23** 398; E 3.
Ad decimum ст. при Шамли 44; F 4.
Addianam ст. дн. Бабия **18** 396; F 2.
Ad Drinum ст. дн. Зворник 13 400.
Adduodea вж. Duodea
Ad Duodecimum ст. дн. Ереджикли 43; F 5.
Ad Duodecimum ст. дн. Острово 44; F 3.
Ad fines ст. дн. Лакташи-Илиджа **14**.
Ad fines ст. дн. Куршумлия **23**; D 3.
Ad fines ст. дн. Лепеница **23** 397;
Ad Herculem ст. дн. Курвинград или Брестовица **23**; C 3.
Ad Herculem к. в Панония Втора 252 **253**.
Ad Labores Pont. Ulcae ст. дн. Ласлово 11.
Ad libros ст. 13.
Ad Malum ст. до Видин или Видии **15** 395; C 4.
Ad matricem ст. дн. при Травник 13.
Ad nonum ст. 40; B 3.
Ad novas ст. при Брьница 15 31 245 246 395.
Ad novas ст. дн. Фиер 36; F 1.
Ad novas вж. Novae (Стъклен, Свищовско).
Ad octavum ст. дн. Гологовац 40.
Ad picaria ст. дн. Пуке 22; E 1.
Ad Praetorum ст. дн. Умянович 13.
Ad putea ст. дн. с. Рибен 25; Д 5.
Ad quintum ст. дн. Шанйон 45; F 1.
Ad radices ст. дн. с. Камен мост 25; D 6.
Ad Salices гр. в Добруджа 32 170; B 9.
Ad scrofulas ст. при Добра 15; B 3.
Ad Sextum ст. в Горна Мизия 39; B 2;
Ad Sextum Miliarem ст. в Горна Мизия 39.
Ad Statuas ст. дн. Инджес 21 393; F. 9.
Ad Stoma ст. южно от делтата на Дунав **17** 391.
Ad Unimpara ст. вж. Tempyra.
Ad zizio ст. дн. Требине 14.
Аделперта, херцогиня 404.

Adiutores длъжност **229** 237 239 243 245 247 249 254.
административни реформи на Диоклетиан **47** **48**.
adoratio **243** 245 247 249.
Adrianopolis гр. дн. Одрин **21** 27 29 30 33 35 50 51 110 **111** 117 118 152 167 176 177 178 180 185 189 212 223 **227** 236 291 295 296 320 322 **329** 332 349 343; E 7.
Adrianus имп. 52.
Adriaticum mare 45 107 **135** 194 **207** 208 391.
Adtitha к. в Арабия **241**.
адвокати **262**.
Aegaeum mare **58** 139 151 190 207 **208** 391.
Aegeta гр. дн. Бърза паланка **15** 22 31 248 249 395; B 4.
Aegospotamus гр., р. **141**.
Aegyptus **59** **60** **69** 70 72 **87** 94 97 **107** **142** 217 219 **228** 238 239 266 282 287 385.
Aegyssos гр. дн. Тулча 32 242 243 329 391; A 9.
Aelea ст. в м. Паланка, Радомирско 24; D 4.
Aelia к. в Палестина **240**.
Aelianus прет. 97.
Aemilianus прет. в Мизия **84** 97 327 342.
Aemilianus прет. в Египет **60**.
Aemilianus христ. мъченик **222**.
Aemilius консул в 216 г. до н. е. **185**.
Aeneas мит. 140.
Aenos гр. дн. Енос **19** 27 **140** 152; F 7.
Aeolus мит. **194**.
Aequitius в. 144 145 148 149 156 181 185.
Aequo ст. дн. Син **14**.
Aerea вж. Heraeum
Aeruli вж Heruli
Aethiopia обл. **219**.
Aethna вулкан 163.
Aetius, Fl. в. **293** **351** 353.
Aetolia обл. 80.
Africa 46 **47** **57** **58** 59 64 **69** 87 **88** 90 93 **94** **96** **99** 100 **104** 144 196 210 227 273 278 330 343 368 371 377.
Agapitus консул в 517 г. 316.
Agathyrsi пл. **160**.
agentes in rebus **237** 239 262.
Agilimundus варварски вожд **123**.
Agilmund лангобардски крал 411.
Agilo лично име 147.
Agilulfus лангобардски крал **413** **414** 415.
Agricola консул в 421 г. 283.
Agrigentum гр. **149**.
Agrippina гр. дн. Кьолн **74** **93** 98 146 272
Aguntum гр. дн. Lienz 415.
Ахтопол вж. Buaticum.
Aiax мит. 55 140.
Aio дукс в Беневент **415**.
Aitanarides писател **399**.
Айвазали вж. Duodea.
Айтоски бани вж. Aquae Callidae.
Акбашилиман вж. Sestos.
ala войскова част **104**.
ala Apriana 239.
ala VII Sarmatarum 239.
Ala Sirmensis 253.
Аладаг, план. вж. Taurus.
Alamanni пл. **74** 104 105 **106** 116 **144** 177 208 337 363.
Alani пл. **53** 55 **57** 101 108 **109** **142** 158 160 173 178 181 189 192 201 203 **207** 215 218 289 309 326 328 330 338 346 353 357 358 402 406.
Alanoviamuthis готско име 358.
Alaricus готски вожд 195 **197** **202** 203 **204** **205** 258 **270** 274 276 329 359 383 408.
Alatheus готски вожд 164 180 181 348 350.
Alathort в. 333.
Alavivus готски вожд **161** 163 155.
Alba гр. дн. Алби **233**.
Albani, Albania пл., обл. в Кавказ **335**.
Албания, държава 12, 80 **226** **227**.
Albanum к. 252 **253**.
Алби вж. Alba.
Albinus консул в 263 г. 304.
Albinus консул в 444 г. 305.
Albinus консул в 493 г. 312.
Albis план. **104** 144.
Albis р. дн. Елба **104**.
Alboin лангобардски крал **412** 413.
Albucianus адм. **270**.
Alcildzuri пл. **346**.
Alciocus бълг. вожд **389**.
Alcissus, еп. **315**.
Алепо вж. Beroea (Сирия).
Алесио вж. Lissus.
Alexander съуправител на Галерий 99.
Alexander Magnus Macedo македонски цар 44 **99** 215 406.
Alexander Severus имп. **43** 54 55 56 **91** **378**.
Alexandria гр. **72** **74** **93** 94 191 216 282 343.
Alexandrinus адм. 274.
Алексинац вж. Praesidium Pompei.
Alibellis 243 245 247 249.
Alica готски вожд 322.
Aligildus в. 138.
Alma mons план. дн. Фрушка гора **75** 86 98.
Almus гр. дн. Лом **15** 31 248 358; C 4.
Alosus р. 399.
Alpes = Haemus 342.
Alpes = Карпати 336.
Alpes план. 94 100 **104** **135** 200 205 208 363 380.
Alpes Iuliae план. **134** 136 **177** 190 218.
Alpidzuri пл. **346**.
Altina ст. дн. Батайница 39.
Altinum к. Moesia inferior **244**.
Altziagiri пл. **337**.
Alusore ст. дн. Бошуля 41; E 5.
Алута р. вж. Flutausis.
Alzeco бълг. вожд **415** 416.
Amalasunta дъщеря на Теодорих **366**.
Amalorum gens знатен готски род 353 **358** 360.
Amandus в. 322.
Amantius в. 317 333.
Амаранда вж. Brendice.
Ambrosius еп. и писател 113—115.
Amicenses пл. 127.
Amida гр. дн. Диарбекир **241**.
Amius гот 347.
Ammianus Marcellinus писател **106** 116—190 **203** 319.
Amphilochius еп. **282**.
Amphipolis гр. дн. Неохори **18** 25 35 37 43 **221** 396; F 5.
амфитеатър 80.
Amutrium гр. дн. Мотру 22; B 4.
Amycns гр. F 10.
Anagastes в. 311.
Anamo с. дн. Елевтерохори 396.
Anaplus с. **311**.
Anasamus вж Asamus
Anastasianae balneae 146.
Anastasius I имп. 308 313 **314** 315 316 332 369 383.

Anatolius еп. 378.
Anatolius адм. **274** 283.
Anausaro ст. дн. Мали Буковац **15** **23** 398; D 3.
Anaxagoras философ **141**.
Ancarius Qu. адм. **70**.
Anchialus гр. дн. Поморие **17** 26 27 33 68 143 152 **343** 392; D 8.
Anda? гот 358.
Andreas дякон 377.
Andreas в. 317 333.
Andretium ст. дн. Муч 14.
Andros о-в **151**.
Anemius еп. 115.
angaria **269**.
Angisciri пл. **361**.
Angli пл. **144**.
Анкира гр. **220**.
Annibal картагенски пълководец **93**.
Annibalianus в. **100** 324.
annona militaris 64 65 **265** 268 271 285.
Anonymus Chronographus писател **82**. **216**.
Anonymus Valesius писател 319—325.
Ansilena вж. Causilena 400.
Antae пл. 334 344 354.
Anthemius адм. **263**.
Anthemius консул в 515 г. 314.
Anthropofagi пл. **161**.
Antigonia гр. дн. Войшанци **24** 397; Е 3.
Antiochia гр. 116 169 176 211 212 216 220 282 293 328 329 349 369 387 404.
Antonius пълководец от I в. до н. е. **80** **107**.
Antonius в. 145.
Antonius консул в 382 г. 297 305 309.
antoniniani монети **77**.
Apamea гр. 141 328; G 9.
Aper, Arius в. **86**.
Aphrodisia гр. дн. Кавак **27** 38 392; F 8 — G 8.
Apodemius адм. 278 279.
Apollo мит. **140**.
Apollonia гр. дн. Созопол **17** **143** 392; D 8.
Apollonia гр. дн. Полина **18** 35 37 44 221 396; G 5.
Apollonia гр. дн. Поян 36 45; F 1.
Apollonia гр. (Сирия) 221.
апоплексия болест 212.
apparitores длъжност 234 236.
appellatio 261.
Appiaria гр. дн. Ряхово **16** 31 243 244 394; C 7.
Appion р. 397.
Apri гр. дн. Инеджик **19** 27 30 37 38 42 152 **239** 392; F 8.
Apsis р. дн. Бератина 399.
Apulia обл. 208.
Aqua Nigra р. дн. Каращица **359**.
Aquae, Ad Aquas гр. дн. Видровац при Неготин 15 31 395; В 4.
Aquae гр. дн. Куманово 23.
Aquae Callidae дн. Бургаски или Айтоски бани **27** **343** 394; D 8.
Aquileia гр. 28 39 **68** 110 **115** **134** **135** 136 **215** 257.
Aquilinus в. 313.
Aquincum гр. дн. до Будапеща 11 33.
Aquitania обл. 9 292.
ara жертвеник 222.
Arabia **189** **219**.
Araharius квадски вожд **121** 122.
Аралско езеро **160**.
Аранка р. **352**.
Arason гр. 397.
Arax р. дн. Арас **335**.
Araxius адм. 147.
Arbazacius вж. Narbazaicus.
Arbitio в. **137**.
Arbitio учен **391** 393 396 399.
Arcadiopolis гр. дн. Люлебургас 358; F 8. Вж. и Bergule.
Arcadius имп. **192** **195** **204** 215 220 **233** 266 268 270 **274** **281** **283** 309 329 330 383 407.
Arcadae жители на Аркадия 218.
Арчар, Видинско, вж. Ratiaria.
Ardabur в. 317 333.
Ardaburus консул в 447 г. 310.
Ardaricus гепидски вожд **331** 353 356 357 408.
Арджеш р. вж. Mariscus.
Arelate гр. дн. Арл 298.
Areopolis к. **241**.
Arethusa гр. **151**.
Argaithus в. 340.
Argentaria ст. дн. Сребреница 13.
Argilus гр. F 5.
Argos гр. **150**.
ариани, арианство **111** **114** 115 211 214 220 282 293 358 372 **381** **382** 385 387 404.
Ariaricus готски вожд **323**.
Arileuva майка на Теодорих 409.
Arine р. **398**.
Arintheus в. 144 153 154.
Aristaenetus консул в 404 г. 281.
Aristarchus писател **395** 396.
Aristobulus консул в 285 г. **304**.
Aristoteles философ **151**.
Aristus в. 313 **332**.
Arius еп. 381.
Арки Романи вж. Burnum.
Арл вж. Arelate
Armenia 58 87 100 **142** 168 169 219 **226** 335 419.
Armentarius прякор на Галерий (вж.) **94** 95 98 99.
Arnigisclus в. **310** 331.
Arnulfus (Onulfus) брат на Одоакър **383**.
Arrubium гр. дн. Мачин **16** 242 391; А 9.
Arsacum гр. 253.
Arsia fl. ст. дн. Кастелнуово 12.
Арза р. 12.
Artabazdes арменски владетел 58.
Artemis мит. **140**.
artifices 290.
артисти 56 61.
Arulos гр. дн. Палеохори 396.
Arzus гр. дн. Калугерово **21** 29 41; Е 7.
Asabaia к **241**.
Asamus, Anasamus гр. дн. Мусалиево **15** 244 394; С 6.
Ascarii военна част 253.
Ascarii seniores; iuniores **235** 234.
Asia 37 38 **40** **58** **59** **60** **66** 82 85 **88** 100 105 **118** 142 149 160 198 208 **219** 221 **226** **227** 228 237 261 266 282 304 320 321 322 335 336 343 380 385.
Aspalato гр. дн. Сплит 14 251.
Aspar, Fl. Ardabur в. 331.
Aspropotamos р. Вж. Achilois.
Astacus гр. 141.
Astat гот 364.
Astibus гр. дн. Щип. **24**; Е 3.
Astringi пл. 340.

Athalaricus остготски владетел 307.
Athanaricus готски владетел 154 **161** **163** 164 **211** 215 **297** 305 309 350 351 380 **381** 382 385 **406**.
Athenae гр. дн. Атина **24** **58** 80 107 208 218.
Athenaeus архитект **60**.
Athenienses жители на Атина 61 **141** 142.
Athenion киликиец, вожд на робско въстание **56**.
Athos план. 139 163 193 197 201 204.
Athyras гр. дн. Буюк Чекмедже 29 42 141; F 9.
Atlas план. 202.
Attecoti пл. **144**.
Attecoti военна част 234 **235**.
Attica обл. 208.
Atticianus консул в 270 г. 67.
Atticus консул в 242 г. 57.
Atticus консул в 397 г. 274 283.
Attila хунски владетел 263 **293** 294 305 **311** **331** 333 352 353 354 354 367 368 402 407 408.
Audefleda жена на Теодорих **366**.
Audoin лангобардски крал **333**.
Ауфидий Бас, писател 303.
Augustae гр. дн. Хърлец **15** 31 **233** 248 397; C 5.
Augustamnica пр. **239**.
Augustenses военна част 232 **233** 234 235.
Augustodunum гр. дн. Autun 102.
Augustus, Octavianus **73** **80** 90 94 107 214.
Augustus титла 45 **48**.
аул на Атила **352**.
Aulona гр. дн. Валона 36 38 45 399; G 1.
Aurelianus имп. **47** **49** **58** **68** 69 70 71 72 **73** 74 76 **77** **85** **86** **92** 95 97 98 **104** **118** 209 304 328 402 418.
Aurelius сенатор 97.
Aurelius Victor писател 83 90—101 134 206.
Aureolus имп. **59** 60 **64** 71 97.
Aureomons вж. Monte Aureo.
aurum comparaticium **266**.
Ausonia мит. **140**.
Ausonius консул в 379 г. 293 297 308.
Austoriani пл. **144**.
Austrogothi = Ostrogothi (вж.).
Auxentius еп. **115**.
auxilia, auxiliares помощни войски 244 246 248 253 343.
Auxilia ascarii 253.
Auxilia Augustensia 253.
Auxilia Herculensia 253.
Auxilia Novensia 253.
Auxilia palatina 231 235.
Auxilia Praesidentia 253.
Auxiliares Novenses 246.
Auxiliares Reginenses 246.
Auxiliares Tricornienses 246.
Auxilium Aureomontanum 246.
Auxilium Claustrinorum 248.
Auxilium Crispitiense 248.
Auxilium Cuppense 246.
Auxilium Gratianense 246.
Auxilium Margense 246.
Auxilium Miliarensium 248.
Auxilium primorum Daciscorum 248.
Auxilium secundorum Daciscorum 248.
Auxilium Taliatense 246.
Auxonius адм. **265**.
Auxonius проконсул на Азия 281 282.
Avari пл. 371 372 373 385 389 391 398 411 **413** 414.
Авел библейско лице **258**.
Августин Велики, 206 207 292.
Avienus консул в 502 г. 313.
Австрия 11 **61**.
Avulnius Saturninus в. 70.
Axiopolis гр. дн. Хиног до Черна вода **16** 32 242 243; B 8.
Axios р. дн. Вардар 23 44 **133**.
Азовско море вж. Maeotis.

Баба вж. Praesidium.
Бабаески вж. Burtudizum.
Babai сарматски вожд 362 364.
Babilona гр. **239**.
Бабия вж. Addianam.
Бачинци при Кукуевци вж. Spaneta.
Bacurius в. 181.
Baebius Macer в. 70.
bafium работилница за боядисване 251.
Bagosola р. дн. Буг 335 391.
Baiovarii пл. **363** 389 413 415.
Бакрина вж. Praesidium.
Balamber хунски вожд 347.
Балатонско езеро вж. Pelso.
Balbinus имп. **57** **58**.
Балкански полуостров 10 **48** 49 50 **58** **59** **60** **69** **71** **139** 143 152 **205** 206 216 **226** 303 368 404.
Балкански римски провинции **142**.
Балчик вж. Dionysopolis.
Балидже вж. Scurio.
Ballanstra гр. дн. Ярловци 40; D 4.
Ballista в. 59 **64**.
Bal(l)istarii военна част **235**.
Bal(l)istarii Dafnenses 232 233.
Bal(l)istarii iuniores 232 233.
Bal(l)istarii Theodosiani iuniores **235**.
Baloie ст. дн. при Подразница 14.
Balti пл. **160**.
Балтийско море **65**.
Банат обл. **121** **160**.
бани 70 84 197 343.
Баница вж. Grande
Банощор вж. Onagrinum.
Банялука вж. Casra.
Вao ст. 40; B 3.
Barbalissos к. **240**.
barbari 60 66 67 68 72 **74** 75 76 81 91 103 106 108 109 117 119 122 124 125 126 130 134 136 145 **147** 151—156 161—163 165 166 170—174 176—177 180 182—184 186 187 190 192 199 200 201 203 211 212 215 216 218 219 **222** 223 262 263 265 293 304 369.
barbaricarii вид занаятчии **237**.
Barca обл. 358.
Bardores пл. 361.
Bariduo ст. дн. Гламоч 14.
barritum боен вик у варвари 171.
Barzimeres в. 174.
Basiliscus имп. 324.
Basilius консул в 480 г. 311.
Basilius консул в 540 г. 318.
Баслава вж. Maruzium.
Bassantis ст. вж. Caput Basensis.
Bassiana гр. при Петровци 12 28 39 250 311 361 399; A 2.
Bassus консул в 258 г. **61**.
Bassus консул в 408 г. 270 275.
Bastarnae, Basternae пл. **65** **74** 87 **192** 209 387.
Bata гр. дн. Колиндро **396**.

Батайница вж. Altina.
Batavia, Batavi пл. **104** **131** 183.
Батин вж. Scaidava.
Baunnae ст. при р. Канъкдере 42; F 9.
Бавария обл. 104.
Baza гот 358.
базилики 49 279.
Beda писател 401—404.
Bedizum вж. Bithenae.
Бега р. **352**
Бела Паланка вж. Remisiana.
Белене, Свищовско, вж. Dimum.
Belgia **84.**
Белград вж. Singidunum.
Belisarius консул в 535 г. 318 370 **371.**
Беломорско крайбрежие **227.**
Белозем вж. Parambole,
Bellona мит. **150** **181** 196.
Benenatus еп. 370.
Beneventum обл. **415** 416.
Benosaba к. **240.**
Beodizum ст. дн. Кадъкьой 42; F 9.
Бератина вж. Apsis.
Бер вж. Beroea.
Bergule (Arcadiopolis) дн. Люлебургас **21** 29 33 35 42 393; F 8.
Beroea (Traiana Augusta) гр. дн. Ст. Загора **27** 33 152 175 176 320 341 395; D 6.
Beroea гр. дн. Валя Ходжии **16** 32 242 391 393; A 8.
Beroea гр. дн. Бер 36 221 365 396 397; G 3.
Beroea гр. дн. Алепо **220.**
Berozicha вж. Brendice.
Berzamis ст. 394.
Besbicus о-в 141.
Bessa патриций 358.
Bessapara гр. до дн. Синитово **21** 29 41; E 5.
Bessi пл. **108** 152 **200** 204 **217** 257 **258** 259 288 291 331 337.
Бешикгьол езеро **151.**
Beuca сарматски вожд 362.
Biclaro манастир 372.
Birafon = Beroea (Scythia) **391.**
Bircum = Beroea (Macedonia) 397.
Birsama к. 240.
Bisaltae пл. **201.**
Bistoni пл. = Thraces **140** **197** 199 **201.**
Бистрица вж. Bustricius.
Бистрица р. **204** 397 вж. Haliacmon.
Bistue Nova ст. дн. Зеница 13.
Bistue Vetus ст. при дн. Купреш 13.
Bithenae (Bedizum) ст. дн. Бошерклю **19** 27 393; F 8.
Bithynia пр. 49 50 **58** 65 **79** 99 141 145 **217** 221 **226** **261** 320.
Битоля гр. вж. Heraclea.
Bittugures пл. **361.**
Bizone гр. дн. Каварна **17** 312; C 9.
Bizye гр. дн. Виза 358; E 8.
Bleda брат на Атила 305 310 402 407.
Blivila в. **358.**
Боденско езеро 178.
Boethius консул в 487 г. 312.
Boethius консул в 510 г. 369.
Boethius консул в 522 г. 370.
Boisci пл. **346.**
Bolia р. **362.**
Bona Mansio ст. дн. Ветрен **41**; E 5; вж. Lissas.
Bonitus в. 63
Bononia гр. дн. Видин **15** 31 178 (?) 247; 395; C 4.
Bononia гр. в Панония 178 (?) 252 253.
Bononia дн. Boulogne sur mer **131.**
Bonosus прет. **74** 76 **77** 93 98.
Borani пл. **92.**
Бордо вж. Burdigala.
Borionstoma устие на р. Дунав 143.
Boristhenide гр. 335.
Boristhenes р. дн. Днестър 391.
Босна обл. **61** 219 294.
Bosporus Cimmerius дн. Керченски проток **142** **201** 335.
Bosporus Thracius дн. Босфора 78 **105** **134** 142 152 **173.**
Бошерклю вж. Bithenae.
Бошуля вж. Alusore.
Bovianum гр. дн. Бойано **416.**
Boz антски вожд 354.
Bracara гр. 206 207.
Брега р. 398.
Breierophara гр. дн. при Гюмюрджина 43; F 6.
Brendice ст. дн. Амаранда **19** 35 37 43 392; F 7.
Брестовица вж. Ad Herculem.
Brigetio, Bregetio гр. дн. O-Szöny **111** 123 212 217.
Britones seniores военна част 234 235.
Brittania обл. 75 **87** **104** **131** **144** **254** 407.
Брод вж. Marsonia.
Бродац вж. Drinum fl.
Brucida ст. дн. Букова 44; F 2.
Brundisium гр. дн. Бриндизи 34 36 208.
Brutus = Abrittus **91.**
Брьница вж. Novae (Ad Novas).
Бръчко вж. Saldis.
Brygae пл. 221.
Buaticum гр. дн. Ахтопол **17** 392; E 8.
Bubalia (Budalia) с. **84** 97 327.
Budalia вж. Bubalia.
Будапеща вж. Aquincum.
Буг р. вж. Bagosola.
Bugaraca вж. Buragara.
Bugarenses военна част **235.**
Буюк Каращиран вж. Druzipara.
Буюк Чекмедже вж. Athyras.
Букова вж. Brucida
Bulgari (Bulgares, Vulgares) пл. 82 298—303 306—308 313 318 333 334 337 370 386 390 393 **403** 404 411 412 415—417.
Buragara ст. дн. при Лесново 29 41 **235**; D 5.
Burdenae вж. Burdipta.
Burdigala гр. дн. Бордо **9** 38 257.
Бурдигалски пътеводител вж. Itineraria Romana.
Burdipta ст. при дн. Момково **21** 29 33 41 E 7.
Бургас гр. 17.
Бургаски бани вж. Aquae Callidae.
Burgenae ст. дн. Novi Banovci **252** 253.
Burgo Novo к. **248.**
Burgo Zono к. **248.**
Burgundii пл. **92** 104.
Burgundzones пл. 363.
Burnum гр. дн. Арки Романи или Суплая църква 12 **13.**
Burtinum вж. Buaticum.
Burtudizum гр. дн. Бабаески **21** 29 33 35 42 393; E 8.
Busan български владетел 410.
Bustricius р. дн. Бистрица (?) 400.
Butrinto вж. Rotaroio.
България **47** **49** **57** **58** **85** **109** 227 328 358.

български език 416.
Бърза Паланка вж. Aegeta.
Byzantii жители на Византион **60** 311.
Byzantium (вж. Constantinopolis) **29** 33—35 37 50 **60** **67** 70 73 79 99 141 207 256 305 315 321—323 328; F 9.

Cabyle гр. дн. с. Извор (Кабиле) **27** 30 177 394 395; D 7.
Caenophrurium гр. дн. Синекли **21** 26 29 33 35 37 47 **73** 86 92 97 328 393 402; F 9.
Caesar титла **48** 58 87 88 92 94 96 97 99 132 320 321 322 324 340.
Caesaraugusta гр. дн. Сарагоса **373**
Caesarea гр. 282.
Caesarius консул в 397 г. 274 283.
Caesarius префект на Константинопол 147.
Cafcreus нос **139.**
Cain библейско лице 258.
Чакли вж. Ut surgas.
Calabria обл. 303.
Calendio еп. 369.
Calepsius консул в 447 г. 310.
Calidava вж. Capidava.
Calidon р. 396.
Callatis гр. дн. Мангалия **17** 32 152 392; C 9.
Callinicum екзарх на Италия **377.**
Callinicum к. **87** **241.**
Callipolis гр. дн. Галиполи **27** 38 140 322 335 392; G 8.
Callum ст. дн. Картерос F 9.
Callux в. 334.
Calocaerus в. **324.**
Calonstoma ръкав в устието на Дунава 143.
Calpetanus план. **104**
Caminitas, Cametae ст. дн. Ражани 40; C 3.
Camistrum = Cebrus (?) **15**; C 5.
Campania обл. **318.**
Campobasso обл. **416**
Campus Iarbiensis вж. Castra Iarba **320.**
Campus Mardiensis вж. Castra Iarba **320.**
Camundus в. 364.
Cannae гр. в Италия **185.**
Candac алански вожд 358.
Candavia гр. дн. Кюкс **18** 34 **36** 44 45 396; F 2.
candidati военна част **184** 196 197.
Candidiana ст. дн. с. Попина **32** 244; A 7 — C 8.
Cannaba (Cannabaudes) готски вожд 72.
canon vestium данък **265** 266.
Capidava, Calidava гр. дн. Калидава **16** 32 39 242 391 393; B 8.
capitatio данък **266** 272.
Capitolium храм в Рим **85** 209 328 402.
Capitolinus, Iul. писател 52.
Capitolinus адм. **222**.
Cappadocia пр. 91 **217** 228 282 323.
Capri о-в 377.
caput данъчна единица **266.**
Caput Basensis ст. дн. Шамац **254** 400.
Cara к. **87.**
Caracalla имп. 9 55 **77.**
Carassura ст. дн. Свобода 41; E 6.
Carausius прет. **87.**
Careon гр. **335.**
Caria пр. **226.**
Цариброд вж. Translitis.
Цариград вж. Constantinopolis.
Carinus имп. 39 **77** 86 93 94 **305** 328.
Carnuntum гр. между Петронел и Дойч Алтенбург 33.
carpentarii вид занаятчии 290.
Carpi пл. **49** **77** 58 72 87 **92** **95** 105 **153** 209 255 340 387.
Carporum vicus с. дн. при Хърсово **87** **153.**
carrago лагер от коли 170 172 186.
Carsaleon вж. Cazalet.
Carsium гр. дн. Хърсово **16** 32 **87** **153** 242 391 393; B 8.
Cartago гр. **185** 202 379.
Carus имп. **77** 94 305 387.
Casra ст. дн. Банялука 14.
Cassandrea гр. G 4.
Cassiodorus писател **303** — 307 326.
Cassiopa о-в 208.
Cassius в. 181.
Cassius Felix писател 379.
castellum крепост 242 243 245 247 252 310 316.
Castellum Bolodurum гр. дн. Пасау **11.**
Castorius писател-географ **391** 393 396 399.
Castozobra ст. **21** 41 вж. Castra Iarba.
Castra ст. 37.
castra крепост 265 285 287 291 322 412.
Castra Augustoflavienses к. **246.**
Castra Herculis к. 253.
Castra Iarba (Castra rubra, Castozobra) ст. в Хемимонт **21** 33 41 **320**; E 7.
Castra Iudaeorum к. 239.
Castra Martis гр. при Кула 178 **263** **358**; C 4
Castra nova ст. дн. Драгонещи 22; B 5.
Castra rubra ст. **21.** вж. Castra Iarba.
Castrum Herculis к. **364** = Ad Herculem, дн. Брестовица.
catafractarii военна част 242 290.
Caucalandensis обл. дн. Трансилвания **164.**
Caucasus обл. 53 **109** 335 337.
Causilena ст. дн. Оролик 11 400.
Cazalet, Carsaleon ст. дн. с. Порой **26** 394; D 8.
Cebrus ст. дн. Горни Цибър **15** 31 247 248 395; C 5.
Ceflon вж. Ad cephala.
Čelei вж. Sucidava.
Celerianus в. 318.
Cellae гр. **18** 34 37 44; F 3.
Celsus в. 63.
Celtae пл. **65** **74** **139** **143** **150** **558.**
Censorini род **65.**
census цензови списъци 263 **272** **275** 311.
centuria военна единица 128.
centurio в. **55** **132** 339.
Cephalonia о-в 208.
Чепитово вж. Istubera.
Ceramiae ст. дн. Варош 24 397; F 3.
Ceras, Cerru гр. дн. с. Кирос **365** 397.
Ceras нос в Босфора **141.**
Cerealis адм. 280.
Ceres мит. **193.**
Черибан вж. Coela.
Черковица, Никополско, вж. Securisca.
Черна гора, Чирпанско, вж. Cillae.
Черна вода вж. Axiopolis.
Черно море вж. Pontus Euxinus.
Чернозем, Пловдивско, с. 26.
Червено море 219.
Certisia ст. дн. Стриживойна-Врьполе **13** 400.
Cethegus консул в 504 г. 306.
Chalcedon, гр. дн. Кадъкьой 86 96 141 **148** 322 369; F 10.

Chalon гр. 342.
Chersona гр. **335** 337 **416.**
Chersonesus п-в **140** 141.
Chrysopolis, гр. дн. Скутари **141** **322.**
Chunni вж. Hunni.
Ciambron = Cebrus (вж.).
Cibalae гр. дн. Винковци 11 13 28 34 39 **46** 88 **96** **99** 210 320 400.
Цибрица, р. 57.
Cicero, M. Tullius 46 151.
Cilicia пр. **93** **138** **217** **226** 282 328 310 343.
Cillae ст. дн. Черна гора 29 41; E 6.
Cimbrianae, к. **244.**
цирк, циркови игри 49 **79** 416.
Cirta гр. **278.**
Cius к. дн. м. Хисарлък до Сарай 32 242; B 8.
Cius гр. в Витиния **141.**
civitas, civitates 49 242 252 261 272 276 277 281 291 310 314 329 355 358 378.
classis дунавска флотилия 243 267.
Classis Aegetensium sive Secunda Pannonica 254.
Classis I, II Flavia 253.
Classis Germensis **247.**
Classis Histrica 247, 249 253.
Classis I Pannonica 253.
Classis Ratiarensis 249.
Classis Stradensis **247.**
Claudanon ст. на Охридското езеро 44; F 2.
Claudius Ptolemaeus географ **141.**
Claudius II имп. 62 **65** **66** 67 **68** 69 71 74 85 **87** **92** **105** **208** 304 328 380 385 386 401.
Claudius Ap., Pulcher **152.**
Clearchos адм. **264.**
Cledo вж. Lychnidus.
Cleodamus архитект **60.**
Cleopatra египетска владетелка **80** **107.**
Clevora ст. при дн. Правово **15** 395; B 4.
Clodiana ст. дн. Пекин **18** 34 36 45 399; F 1.
Cniva готски вожд **341** 342.
Codex Theodosianus 78 260 287.
Codrus мит. **142.**
Coela гр. дн. Черибан, Килия **19** **140** 392; F 7.
cohors военна единица **104** 128 135 169 182.
Cohors nova 249.
Cohors sagittariorum 156.
Cohors secundorum reducum 249.
Cohors I Augusta Pannoniorum 239.
Cohors I Aureliana 245.
Cohors I Epireorum 239.
Cohors I Gothorum 240.
Cohors I Iovia 254.
Cohors I Thracum 241.
Cohors I miliaria Thracum 241.
Cohors I Thracum Civium Romanorum 254.
Cohors II Dalmatarum **254.**
Cohors II Thracum 239 254.
Cohors III Alpinorum 253 254.
Cohors III Valeria 245.
Cohors IV Gallorum 245.
Cohors V legionis I Ioviae 243.
Cohors V legionis I Italicae 244.
Cohors V legionis II Herculiae 243.
Cohors V legionis V Ioviae 253.
Cohors V legionis VI Herculeae 253.
Cohors V legionis XI Claudiae 245.
cohortalis длъжност 268 269.
Colias готски вожд 166.
Colla вж. Coela.
collatio vestis вж. canon vestium.
coloni 66 97 **98** 194 199 202 263 274.
Columella писател 288.
Combustica гр. дн. Кладоруп **23** 395; C 4.
comes титла 136 144 176 177 183 313 329 330 333 364 367 369.
Comes Africae 330.
Comes commerciorum per Illyricum 251.
Comes domesticorum 169 178.
Comes excubitorum 372.
Comes largitionum 237 238.
Comes largitionum per Illyricum 250.
Comes limitis Aegypti 239.
Comes Macedoniae 272.
Comes Marcellinus вж. Marcelinus Comes.
Comes metallorum per Illyricum 238.
Comes rei privatae 251 274.
Comes sacrarum largitionum 250 251. 266.
Comes Thraciae 147 163.
Comitatenses milites 230.
Comites Arcadiaci военна част 233.
Comites commerciorum 238.
Comites Honoriaci военна част 233.
Comites largitionum per omnes dioeceses 238.
Comites Taifali военна част 230.
Commentariensis длъжност 229 234 236 239 243 245 247 249 254.
comparatio specierum данък 274.
concilium provinciae **278** 279.
Concordia гр. 110.
Confluentes ст. **12** 399; A 2.
Consintus ст. дн. при Генисея (б. Eниджe) **19** 35 392.
consistorium sacrum 287.
Constans в. 267.
Constans имп. 88 **96** **100** 296 324.
Constantia сестра на Константин I 88 322.
Constantina к. **241.**
Constantina гр. дн. Константина **278.**
Constantini Dafnenses военна част 232 **233.**
Constantini seniores военна част 23? **233.**
Constantiniana дъщеря на Константин I 324.
Constantiniana Daphne к. **153** **233.**
Constantinopolis гр. дн. Цариград 17 20 21 29 33 34 35 37 42 49 60 **72** **86** 79 86 98 **100** 102 135 137 138 **141** 144 145 146 147 148 154 169 176 189 190 195 207 **211** 215 216 218 226 **227** 256 261 264 267 279 272 274 275 276 277 279 281 **282** 283 284 295 296 298 304 305 308 309 **311** 312 314 317 323 324 329 330 331 332 334 360 364 369 370 372 373 382 392 393 402 403 404 406 410 417 419; F 10.
Constantinus папа в Рим **416.**
Constantinus I Magnus имп. **47** 52 **79** 83 **88** **95** **96** 98 **99** 100 102 **105** 134 136 146 210 220 **226** **230** **233** 260 **265** **272** **268** **280** 295 305 **319** 321 322 323 324 339 344 **380** 402.
Constantinus II имп. 96 **100** **117** 265 321 323 324.
Constantius консул в 327 г. 272.
Constantius Chlorus имп. **47** **50** 52 **67** **87** 88 94 95 98 102 **105** 319 320.
Constantius II имп. **67** **81** **88** 90 94 95 98 **100** 116 118 **119** **121** 124 125 128 130 131 134 135 **136** **137** 138 148 149 155 **132** 137 **138** **177** 210 **211** **220** 222 **261** 264 324 359.
consulares управители на провинции **227.**
Consularis Cretae 227.
Consularis Europae 227.
Consularis Macedoniae 227.
Consularis Thraciae 227.

Cordus писател 52 **54.**
Core мит. **138.**
Corinthii жители на Коринт 218.
Corinthus гр. 80 208.
Cornacum к. **252** 253.
Cornelius Nepos писател **215.**
Cornelius Valerianus цезар 97.
Cornicularius длъжност **229** 239.
Cornuti военна част 174.
Cornuti пл. **174.**
Costobocae пл. **142.**
Crambrianis вж. Gramriana.
Cremona гр. **414.**
Creta пр. и о-в, дн. Крит 68 **208** **226** 227 229 255 256 283 419.
Creticum mare **208.**
Creveni ст. дн. Спас на р. Дрин **22** 398; E 2.
Crispitia к. **248.**
Crispus син на Константин I 96 268 295 321 322.
Църв е н бр е г вж. Ulmus.
cubicularii **317.**
Cubita вж. Gurbita.
Coccium к. **252** 253.
чума 84 403 412 417.
Cuminion = Acumincum (вж.) (?) 400.
Cumodina вж. Pomodiana.
Cuneus equitum Arcadum 242.
Cuneus equitum armigerorum 242 244.
Cuneus equitum secundorum armigerorum 244.
Cuneus equitum catafractariorum 242.
Cuneus equitum Constantiacorum 246.
Cuneus equitum Constantianorum 252.
Cuneus equitum Constantinianorum 248.
Cuneus equitum constantium 252.
Cuneus equitum Dalmatarum 246 247—248 252.
Cuneus equitum Italicianorum 252.
Cuneus equitum promotorum 246 252.
Cuneus equitum sagittariorum 246.
Cuneus Saracenorum 189.
Cuneus equitum scutariorum 242 244 247 248 252.
Cuneus equitum Solensium 242 244.
Cuneus equitum stablesianorum 242 244 248.
cunicularii военна част 291.
cuniculum 291.
Cuppae к. 15 30 245 **246** 395; B 3.
Cura epistolarum длъжност 239.
Curator Illyrici metallarius длъжност 69.
curia, curiales 209 262 **275** 276 278 280.
curiosi военна част 237.
cursus publicus 237.
Cusum к. 252 **253.**
Cybela мит. **141.**
Cycladae insulae 140 **208** 261.
Cynegius адм. 268.
Cynossema нос **140.**
Cyprianus писател 216.
Cyprianus в. 307.
Cyprus о-в 68 **226** 324.
Cypsela гр. дн. Испала 37 43; F 7.
Cyrene гр. **141.**
Cyrillus в. 314.
Cyrus еп. 416.
Cyrus консул в 441 г. 310.
Cyzicus гр. **60** **140** 141 261; G 9.

Dabana к. **241.**
Dafne вж. Constantiniana Daphne.
Dagalaifus в. 144.
Dagobert франкски крал 389.
Daci жители на Дакия **84** 192 199 231 258 418.
Dacia диоцез 41 47 49 **62** **73** 74 78 80 81 **84** 85 86 **87** 88 90 97 101 **104** 132 138 151 **209** **207** 208 218 **226** 229 **255** 256 290 320 328 **336** 337 357 397 406 407 418.
Dacia (Аврелианова Дакия) **73** **85** 419
Dacia Mediterranea пр. **49** **86** 133 145 227 229 **255** 258 262 283 331 376 419.
Dacia Nova **49.**
Dacia Ripensis пр. **49** **69** **85** **86** 98 114 148 224 **227** **228** 229 247—249 255 263 280 283 310 312 328 331 348 349 358 376 419.
Dacia Transdanuviana (Траянова Дакия) **49,** 73 84 **85** **86** 92 **207** 208.
Dalmatae жители на Далмация 230 231 240 241 247 248 252 253 254.
Dalmatia пр. 12 13 14 38 **57** 64 80 93 107 194 195 207 208 216 218 **219** 221 250 251 255 294 358 361 399 420.
Dalmatius баща на имп. Проб 98.
Dalya вж. Teutoburgium.
Danapris р. дн. Днепър 53 **109** 335 336 360 391.
Danastris дн. р. Днестър **65** **164** **212** 335 336 391.
Danubius (Danuvius) р. дн. Дунав 16 17 31 48 49 50 53 **58** **65** **66** **71** 72 81 **84** **85** 86 91 95 **96** 100 103 104 **105** **106** **107** **108** **114** 117 118 **123** **124** **131** **142** **143** **150** **153** 155 **161** 162 164 168 **169** 175 178 194 198 199 201 202 203 205 207 208 209 212 221 **226** 242 256 267 291 307 328 335 336 338 344 348 349 358 362 363 364 367 371 380 382 383 391 393 394 396 397 402 403 404 417 418.
данъци 162 200 202 205 262 266 270 271 272 **275** 286 339 355.
Daphabae ст. дн. Текехан 41; E 7.
Daravescos вж. Drabescus.
Дарданели вж. Hellespontos.
Dardani жители на Дардания 68 **152** 253 257.
Dardania пр. в Мала Азия **68.**
Dardania в Балканския п-в **68** **79** 88 208 218 227 229 235 255 256 262 283 376 419.
Dardanus мит. **68** **140.**
Dasmiani вж. Praesidium Dasmini.
Дебелт, Бургаско, вж. Deultum.
Decebalus дакийски цар **62** **84** 418.
Decius имп. 46 47 **84** 91 92 97 **184** 304 327 340 341 342 386.
decuriones 262 **275** 276 278 вж. и curia, curiales.
Defensor civitatis длъжност 261 **277.**
Delphi гр. 139 **281** **395.**
Delmatius цезар **100** 324.
Delos о-в 104.
Demas вж. Dymae.
Demetra мит. **138** 193.
Демир капия вж. Stenae.
Democritus философ **140** **217.**
denari монети 316.
Denzices хунски вожд **311.**
deportatio in insulam наказание **274.**
Deultum гр. дн. с. Дебелт 33 **174** 181 393; D 8.
Девня р. вж. Potamia.
Dexippus историк 52 **58** 60 61 68 340.

Dianenses военна част 234 235.
Диарбекир вж. Amida.
Dierna гр. дн. Стара Оршова 22 248.
Didius, M. **151**.
Димитриево, Чирпанско, вж. Pizus.
Димотика вж. Plotinopolis.
Dimum гр. дн. Белене **15** 31 394; C 6.
Dindyma планина **174**.
Dinogetia гр. дн. Гарван 32 242 **391**; A 8.
Dintzic син на Атила 361.
Diocletianopolis гр. 37; F 4.
Diocletianus имп. 9 **39** 46 **47** **48** 49 50 52 **58** 60 **61** **80** **81** 86 **87** 93 **94** **95** 98 103 105 **137** **183** **226** **227** **230** 239 255 289 304 305 320 340 343 418 419.
dioecesis 225 228 261.
Diodorus еп. 282.
Diomedes мит. **140**.
Dionysopolis гр. дн. Балчик **17** 32 152 196; C **8**.
Dioroe гр. 393.
Δῖος (Dium) гр. **365**; G 4.
Dioscorus консул в 442 г. 294 305 310.
Diume гр. дн. Малатрия 396.
Дюловски проход 26 33 394.
Divitenses военна част 146 232.
Divitenses Gallicani 232 **233**.
Днепър вж. Danapris.
Днестър вж. Danastris.
Doberus гр. E 4.
Добра вж. Ad scrofulas.
Добрин вж. Lamatae.
Добруджа **57** **58** **70** **87** **109** **153** **173** **226** 267 321 293. Вж. и Scythia.
Doclea гр. D 1.
Дойран вж. Tauriana.
Дойч Алтенбург вж. Carnuntum.
Долна Мизия вж. Moesia Inferior.
Долни Близнак вж. Erite.
Долни Вадин вж. Valeriana.
Долни Милановац вж. Taliata.
Domenica жена на Валент 329 406.
Domeros гр. дн. Мисирон 43; F 5.
domestici военна част 169 178 243.
Domitianus имп. **59** **63**.
Domitianus в. 63.
Domitilla жена на Веспасиан 63.
Domnio еп. **315**.
Дон вж. Tanais.
дорийци **142**.
Doriones ст. дн. с. Слатина 25; D 5.
Doriscus гр. 163; F 7.
Dorticum гр. дн. Раковица 15 31 247 395; B 4.
Drabescus гр. дн. Здравник **25**; F 5.
Драч вж. Dyrrachium.
Драгоман вж. Meldia.
Драгонещи вж. Castra nova.
Dracontius адм. 278.
Драма вж. Phillipi.
Drasdea гр. **245**.
Dravus р. дн. Драва 359 400.
Dricca р. **352** 398.
Drinum fl. ст. при Бродац на р. Дрин **12**.
Drinum р. дн. р. Дрин 12 13 22 **227** 253 348 399 400.
Drippa ст. при дн. Маза 42; F 7.
Drubeta гр. дн. Турну Северин 22 **248**; B 4.
Drusus в. 151.
Druzipara гр. дн. Буюк Каращиран **21** 29 33 35 42 393; F 8.
Дръстър вж. Durostorum.
Дубравица вж. Margus.
duces (мн. ч.) длъжност през III в. **62**.
ducatus дукатство 415.
Дукагин вж. Adpicaria.
Дуле вж. Theranda.
Дунав вж. Danubius.
Дунавски лимес **66** **70**. вж. и limes.
Duodea ст. дн. Айвазали 44; G 4.
Duodecimum ст. дн. Острово 43 44.
Duriana гр. дн. Бабия **18** 396.
Durostorum (Дръстър) гр. дн. Силистра **16** **32** 26 **115** 150 152 212 **222** 244 245 267 293 351 394; B 8.
duumviri длъжност **277**.
dux, duces военна длъжност от IV в. 70 145 163 198 212 223 **226** 280 284 286 318 328 342 348 349 358 371 387 402 404 416.
Dux Arabiae 241.
Dux Brittaniarum 254.
Dux Daciae Ripensis 227 247—249 280.
Dux Foenicis 239.
Dux Illyrici **62** 69.
Dux limitis 267 320.
Dux limitis Illyriciani et Thraciae **71**.
Dux limitis orientalis **70**.
Dux Mesopotamiae 241.
Dux Moesiae 157.
Dux Moesiae I 227 245-247.
Dux Moesiae Secundae 243—245.
Dux Orientis **59**.
Dux Osrhoenae 240.
Dux Palestinae 240.
Dux Pannoniae II 252—254.
Dux Raetici limitis **71**.
Dux Scythiae 226 232 243.
Dux Scythici limitis **70**.
Dux Syriae 240.
дълголетие у траки 152.
Двина р. 397.
Dymae гр. дн. Калдеркос при Фере **19** 27 35 38 43 392; F 7.
Dynamius консул през 488 г. 312.
Dyrrachium гр. дн. Драч **12** 18 34 **38** 80 **86** 399; F 1.

Ebdomon вж. Septimus.
Edessa гр. дн. Воден **18** 34 37 44; F 3.
Edica скирски вожд 362.
Edoni = Thraces, пл. **201**.
Егета вж. Aegeta.
Egirca ст. дн. Лещахан **20** 395; G 7.
Elaeus гр. G 7.
Елба р. вж. Albis.
Елбасан вж. Scampa.
Eldevaldus писател **399**.
Eleusis с. **107**.
Елевтерохори вж. Anamo.
Ellac син на Атила 357.
Emathia мит. име на Македония 194 204.
Emnetzur хун 358.
Emona гр. дн. Любляна 12 **34**.
Ennius поет **103**.
Енидже вж. Consintus.
Еникьой вж. Systhense praedium.
Ennodius писател 298—302.
Енос вж. Aenos.
Еолида обл. 221.
Епаф мит. **142**.
Ephyra гр. дн. Cheimerion **80**.
Epidaurus гр. дн. Рагуза векиа 14.
Epirus обл. 36 43 **44** 61 **80** **107** 197 **204** **208** 218 315 350 **395** 396.

Epirus nova пр. **80** **226** **227** 229 255 283 419.
Epirus vetus пр. **80** **226** **227** 229 255 256 283 316 419.
епископи 111 115 211 213 218 220 221 282 283 293 315 369 374 475 376 377 378 404.
Equites catafractarii Albigenses военна част **233**.
Equites Dalmatae 68 230 231 253.
Equites Dalmatae Illyriciani 240 241.
Equites ducatores Illyriciani 241.
Equites felices Honoriani Illyriciani 241.
Equites Germaniciani seniores 235.
Equites Mauri Illyriciani 239 240 241.
Equites primi Theodosiani 233.
Equites promoti Illyriciani 240 241.
Equites promoti 253.
Equites sagittarii 253.
Equites sagittarii seniores, — iuniores **233** 235.
Equites scutarii Illyriciani 240 241.
Equites Thamudeni Illyriciani 240.
Equites Theodosiaci iuniores 233.
Eratosthenes философ **141**.
Ерегли вж. Heraclea.
Ереджикли вж. Ad Duodecimum.
Erelieva готка 360.
ереси, еретици 206 212 213 282 283 348 369 370 374.
ergasteria **281**.
Erite ст. дн. Долни Близнак **17** 392; D 8.
Erinyae мит. **203**.
Еркене р. 42.
Eruli вж. Heruli.
Etruria обл. 412.
Etruscus син на Деций **84** 91.
Euangelos сп. 315.
Euboea о-в 139 207 208.
Eubulius адм. 269
Eucarpia гр. **261**.
Eucherius консул в 381 г. 282 297 309.
Eucherius син на Стилихон 330.
Eudoxia императрица 281.
Eudoxia дъщеря на Теодосий II 331.
Eudoxiopolis гр. 285; F 9. Вж. и Selymbria.
Eudoxius консул в 442 г. 294 305 310.
Eufrasius адм. 147.
Eugenia жена на Идакий 387 388.
Eugenius имп. **195** **204** **351**.
Euhara к. 240.
Eumenius писател **102**.
Eumolpias друго име на Филипопол 138 149 152.
Euodius консул в 386 г. 262 309.
Euphrates р. дн. Евфрат **66** 71 **85** 101 103 104 267.
Euporea ст. дн. Стримониакон, Орляк **25** 397.
Euripides трагик **44** 151.
Euristus ст. дн. Фариш или Мрамор **24** 397.
Europa континент **109** 160 202 **207** 221 336.
Europa = Балкански полуостров 195 310.
Europa пр. **42** 71 **72** 141 152 **227** 228 **238** **254** **256** **261** 266.
Europus гр. **365** 397; F 3—4.
Euscia = Novae (м. Стъклен) **341** 342.
Eusebius писател 110 206 216 223.
Eusebius консул в 493 г. 312.
Eusignius адм. **262**.
Eustachius еп. 369.
Eustachius консул в 421 г. 283.
Eustathius Sidetes еп. 220.
Eutropia жена на Галерий **98**.
Eutropius писател 83 84 90 191 206 303 326 386 404 418.
Eutropius адм. **329**.
Eutychianus, Fl. адм. 281.
Euxinus Pontus вж. Pontus Euxinus.
evectio държавна поща **229**.
Evenos гр. дн. Фиджори 396.
Evenos р. дн. Фидарис 396 399.
Evin дукс 413.
евнуси 100.
евреи вж. iudaei.
exarchos длъжност **377**.
exceptores длъжност 229 **234** 236 239 243 245 247 249 254.
excubitores военна част 333 369 372.
Extuomne ст. дн. Казичене **41**; D 5.

Fabius Caryllianus писател **77**.
fabrica оръжейна работилница 49 205 **236** 237 249.
fabrica armorum 49 249.
fabrica (arcuaria) 291.
fabrica (loricaria) 291.
fabrica (scutaria) 237 **291**.
fabrica scutaria et armorum 236.
fabrica scutorum scordiscorum et armorum 249.
fabricenses работещите в fabrica 167.
Falaris владетел в Агригент **149**.
фалери украшения **356**.
familia, famuli роби 66 276 364.
Фариш вж. Euristus.
Farnobius готски вожд 164 175.
Fausta жена на Константин I 98.
Faustina жена на Констанций II 148.
Faustus консул в 483 г. 312.
Felices Theodosiani iuniores военна част 235.
Felix еп. 376.
Felix консул в 511 г. 369.
Felix светия 257.
Феники вж. Ponice.
Фере вж. Dymae.
ferrarii вид занаятчии 290.
Festus, Ruf. писател 418 419
Фидарис вж. Evenos, р.
Фиджори вж. Evenos, гр.
Фиер вж. Ad novas (Macedonia).
Filemer гот **334** 345.
Filias = Bilias, вж. Philias.
Филипик Вардан имп. **416**.
Fines вж. Ad fines (Лепеница).
фини пл. **161**.
Firmus прет. **72** 76.
Flaviana к. (Pannonia II) 245 **246**.
Flaviana к. (Scythia) **242**.
Florentiana к. B 4.
Florentius консул в 362 г. 261.
Florentius консул в 515 г. 314.
M. Annius Florianus прет. **93**.
Florus адм. **275**.
Florus писател 326 418.
флота, морска 153 314 **321** **322**.
флота на варвари 66.
флотилия, дунавска (вж. и classis) 28 119 126 153 154 163 165 200 267.
Flutausis, Flautasis р. дн. Алута **336**.
Foca имп. 414.
foederati федерати 198 202 285 301 302 340 351 359.
follis монета **280**.
follis данък (вж. gleba) **264**.

Fons co. Neapolis ст. при дн. Кавала **19**.
forum 279.
Forum Flaminium к. 327.
fossatisii потомци на заселени варвари **359**.
Fossis ст. дн. Ярак **39**, 399.
Fragiledus варварски вожд 120.
Franci пл. **351**. 363 389 414 415.
Франция **84**.
Fravitta консул в 401 г. 309.
Fredegarius писател 386—389.
Frigeridus в. 169 175 176.
Fritigernes готски вожд **163** 165 166 167 177 179 180 188 189 348 349 350 381 **385 406 408**.
Froila в. 358.
Fronimus префект на Константинопол 147.
Фрушка гора вж. Alma mons.
Fulvius Boius в. 71.

Gabinius вожд на квади **155**.
Gabrosentum к. 254.
Gabules, Gebulion ст. **22** 398; F 2.
Gadaricus готски вожд 345.
Gaianus еп. **315**.
Gaidoaldus дукс 413.
Gaina готски вожд **329**.
Галата вж. Sycae.
Galatia, Galatae пр. **58 64 139 217 220 226**.
Galba имп. **68**.
Galerius Maximianus имп. 46 **47 48 49** 50 **81 87** 88 **94** 95 98 99 **105** 209 210 320 328 340 **343** 419.
Галик р. 44.
Галипол и вж. Callipolis.
Галиполски п-в **140 141 227**.
Galla майка на Гал **136**.
Gallaici пл. **108**.
Gallia, Galli **47 58** 59 60 64 65 73 **74** 75 **84** 86 87 88 93 94 **96** 97 98 102 106 111 129 135 137 144 145 146 147 149 150 157 169 173 207 210 216 232 233 235 369 292 296 298 324 328 332 350 386 407 409 414.
Gallicani milites военна част 157 179.
Gallicanus патриций 413.
Gallicus гр. дн. Куфалово **24** 397; F 4.
Gallienus имп. **59 60 61 62 63** 65 **71 74** 84 85 92 97 **208** 327 328 380 418.
Gallograecia = Galatia (вж.) **220**.
Gallonius Avitus адм. **76**.
Gallus цезар, **117** 118 **136**.
Gallus консул в 252 г. 304.
Ganaba к. **240**.
Garibaldus баварски вожд **415**.
Гарван вж. Dinogetia.
gastaldius длъжност **416**.
Gaudentius баща на Аеций 351.
Гауренско градище вж. Utus.
Gavisa обл. 316.
Gebulion вж. Gabules.
Geloni пл. **160** 192 196 199 201.
геми 356.
Genadius еп. 308.
Genesis fl. ст. дн. Полизмаз 18 45; F 1.
Genesis р. дн. Шкумба 18 34 36 45 396 399.
Генисея вж. Consintus; Rumbodona.
Gensericus вандалски крал **384**.
Gensis ст. при дн. Лешница 12.
Георгия обл. 335.
Георгиевски ръкав на Дунава 17.
Gephyra ст. дн. Топчи на р. Вардар 44; F 4.
Gepidae пл. **65** 74 104 **300** 301 302 331 333 **334** 336 348 353 356 357 358 362 367 398 408 410.
Gepidos с. 413.
Gerania гр. 196.
Gerbiatis вж. Gerulatae.
Germania, Germani 57 58 **65 74** 85 **104 106 121** 135 **137** 145 207 208 328 335.
Germania гр. дн. Сапарева баня **371**.
Germaniciani seniores военна част 234 235.
Germanus в. **333**.
Gerulatae ст. дн. Мироч 15 395; B 4.
Gerunda гр. 372.
Gessaces план. **61**.
Geta имп. 53.
Getae общо име за различни племена 192 201 204 205 316 318.
Getae = Gothi 55 **74** 193 194 199 205 219 258 327 340 345 346 347 383.
Гиавато вж. Parambole.
Гибралтар 104.
Гиген, Никополско вж. Oescus.
Gildo мавър **196 202** 330 398.
Gilpit р. дн. Шиул 398.
гимназии 107.
Gisaleicus готски крал **383**.
Гюмюрджина гр. 19 35 37 43 392.
Гларо вж. Latina.
Гламоч вж. Bariduo.
Главица вж. Ionnaria.
gleba данък **264**.
Gloditana вж. Clodiana.
Glycerius имп. 409.
Гоце Делчев гр. вж. Nicopolis ad Nestum
Голям манастир, Тополовградско вж. Orudisza ad Burgum.
Голитино с. **16**.
Гологовац вж. Ad Octavum.
Голубац вж. Cuppae.
Gomoarius в. 137 147.
Gordianus III имп. **57**.
гори 194 200 201 202 336 359.
Горна Видова вж. Sarmatorum.
Горни Цибър, Ломско вж. Cebrus.
Gothi **47** 50 55 **57 58** 59 **60 61 62** 65 66 **67 71** 72 **74 76 84** 85 **91 92 96** 100 101 104 105 108 **109** 110 111 114 139 144 145 149 **150 153** 154 157 161 **164 165** 167 168 **169** 170 172 173 175 177 **181** 186 189 190 191 194 198 **201 202** 206 **208** 209 **210** 211 212 213 214 215 216 217 **218** 221 **222** 223 **230** 240 255 258 289 290 292 293 294 295 296 297 303 304 305 307 308 309 311 318 319 321 322 323 324 326 328 329 331 334 335 337 338 339 340 341 342 343 344 345 346 348 350 352 357 359 360 361 362 363 364 365 380 381 382 383 384 385 386 387 401 402 404 **406 409**.
Gothi minores **359** 382.
Gothia **53** 157 207.
Gothica ripa = Долни Дунав **324**.
градинарство 98.
Gradivus = Mars мит. 193 196.
Градско вж. Stobi.
Graecia, Graeci **60** 66 **79 80 85 163** 185 195 197 **204 208** 210 **217** 218 **226** 301 304 311 326 328 329 373 380 384 385 410.
Graerum ст. дн. Корфовуни, Йенимахле **25** 397.
Graium к. **253**.
Gramriana ст. дн. Липовац **20** 40 395; C 3.
Grandavia вж. Candavia.
Grande ст. дн. Баница 44; F 3.
Граово поле, Босна **219**.
Gratiana к. (Moesia Superior) **246**.
Gratiana к. (Scythia) **233 242**.
Gratianenses военна част 232 **233**.

Gratianus имп. **100** 101 111 **112** **155** 169 173 175 177 178 179 214 **262** 264 266 268 270 **271** **273** 275 281 **290** 292 293 296 297 305 308 329 350 349 350 402 406.
Gregorius еп. **282**.
Gregorius I папа 374, 375—378.
Gresia р. дн. Кьорош **398**.
Greuthungi пл. **65** 74 **164** **198** **200**. (вж. и остготи).
Григорий от Тур 386 404.
Grimuald лангобардски крал 415 416.
Гроцка вж. Monte Aureo.
Gudescalcus лангобард 413.
Gunderith гепидски вожд **300**.
Gunthericus готски вожд 340.
Gunthic в. 358.
Gurbita ст. дн. Нагаевци **23** 398; E 3.
gynaecea вид занаятчийски работилници 250 262.

Hababa вж. Ababa.
Hadrianopolis вж. Adrianopolis.
Hadriaticum mare вж. Adriaticum mare.
Haemimontani = Thraces 152.
Haemimontus пр. **67** 71 **72** 117 118 149 **152** **227** 228 238 **254** **256** 261 266 419.
Haemonia друго име на Тесалия **195** 203.
Haemus план. дн. Стара планина **58** **85** 133 151 164 **169** 172 193 196 197 198 201 203 **226** **227** 341 342 343 359.
Хафса, Одринско, вж. Nicae.
хаган титла 413.
Halani вж. Alani.
Haliacmon р. дн. Бистрица **204** **205** 397.
Халкиднчески п-в **151** 193 **221**.
Halmyris вж. Salmorude A 9.
Hammeum гр. дн. Прокупле **23** 398; C 3.
хан титла 403.
Хан Кукара вж. Anausaro.
Хан Плоча вж. Redicibus.
Хан Подроманя с. 13.
Hannibal вж. Annibal.
Хан Пролог вж. Inalperio.
Харманли вж. Palae.
Hebio еретик 220.
Hebrus р. дн. Марица 130 **131** 140 151 177 193 195 197 199 201 203 204 205.
Hecataeus географ **141**.
Hector мит. 55.
Hecuba мит. 140.
Helarianus патриций 364 365.
Helela к. **240**.
Helena майка на Константин I **319**.
Helice ст. дн. Ихтиман **20** 29 41; D 5.
Heliogabalus имп. **55**.
Helladius еп. 282.
Helladius еп. 282.
Hellas дн. Гърция **397**.
Hellespontos дн. Дарданели **140** 163 **228** **261** 304 **330** 392.
Hemona вж. Emona.
Hephaestus мит. **201**.
Hera мит. **142**.
Heraclea гр. дн. Битоля **18** 24 34 44 364 397; F 3.
Heraclea, по-късно име на Perinthus, дн. Ерегли **20** 26 29 30 33 35 37 42 45 50 73 **79** 86 98 152 195 **220** 282 304 328 369 392 402; F 9.
Heraclea гр. дн. Хераклица 27 392.
Heraclea гр. дн. Поликоро 38.
Heraclea Sintica гр. дн. Зервохори **25** 397; F 4.
Heracleustes ст. дн. Котос 44.
Heraclius имп. 385.
Heraeum ст. Коплудже при Тюркменли **19** 26 42 393; F 8.
Hercontroma устие на Дунав 43.
Herculanius консул в 452 г. 310.
Hercules имп. 55 103 141.
Herculius адм. **274** 275.
Herculius Maximianus вж. Maximianus Herculius.
Herduic гот 300.
Hermanaricus готски вожд 344 346 347 354.
Херманик вж. Zesutera.
Hermantia дъщеря на Стилихон 330.
Hermula к. **240**.
Hermunduri пл. **344**.
Hernac син на Атила 358.
Hero мит. **140**.
Herodianus писател 52.
Herta к. 367.
Heruli пл. **60** **65** **131** **314** 325 333 344 357 388.
Hesperia = Italia **331** 366.
Hiberia обл. **335**.
Hierapolis гр. 266.
Hieremia библейско лице 316.
Hiereo вж. Heraeum.
Hieronstoma вж. Ad Stoma.
Hieronymus писател **216** 219 **221** 292 303 308 326 369.
Hierusalem гр. 9 38.
Hilarianus консул в 332 г. 305.
Хиног при Черна вода вж. Axiopolis.
Hipponos к. 239.
Хисаря, Пловдивско, с. **233**.
Хисарлък, м. до Сарай вж. Cius.
Hispalis гр. дн. Севиля 379.
Hispania **47** 59 75 **85** 101 **108** 210 295 328 329 332 349 372 383 384 406.
Hister вж. Ister.
Historia Augusta 52—78.
Histria вж. Istros.
Hiulca блато до Cibalae 99.
хламида дреха **266**.
Homerus **150**.
Honorius имп. 191 **192** **194** 195 198 200 **202** **203** **233** 262 263 264 266 267 **270** 274 275 276 278 281 283 **284** 309 329 383.
Hormisda персийски владетел **87**.
Hormisda папа 298.
Horrea Margi гр. дн. Кюприя **20** 26 28 40 237 291 313 395; C 3.
horrea publica складове 265 274.
Hostillianus имп. **84**.
храмове, езически 210 323 324.
християнство ранно 179 210 213 217 219 222 258 281 282 293 **309** 314 315 **320** 321 323 327 328 329 **330** 338 339 347 358 369 375—378 380 381 382 387 406.
Хр. Даново, Пловдивско, вж. Sub Radice.
Huldis вж Uldis.
Hunila готка **77**.
Hunni пл. 101 108 **109** 159 160 162 164 173 184 189 **193** **194** 201 212 215 218 219 221 222 **263** 289 292 294 296 297 305 307 308 309 328 329 330 331 333 335 337 344 345 346 347 **351** 352 353 354 355 356 357 361 368 383 384 385 387 389 398 401 402 404 407 408 414.
Hunuguri пл. **337**.
Hunumundus вожд на свеви 337.
Hunuulfus вожд на скири 362.
Хърлец вж. Augustae.
Хърсово вж. Carsium.

Хърватско 12.
Hydatius писател 295.
Hydruntum гр. дн. Отранто 36.
Hylas мит. 141.
Hylas писател **396.**
Hymen мит. 198.
Hypatius консул в 500 г. 313.
Hypatius племенник на Анастасий **315** 333 369.

Iadera гр. дн. Зара 13.
Ядар р. 12 399.
Iafeth библейско лице 383.
Ianuarinus консул в 328 г. 280.
Ianus мит. **57.**
Янтра вж. Iatrus.
Ярак, Ярцина вж. Fossis.
Ярловци вж. Ballanstra.
Ярълмбуртас вж. Melantiada.
Ясен, Видинско, вж. Romulianum.
Iason мит. 141.
Iatrus к. дн. Кривина **16** 243 244 394; C 6.
Iatrus р. дн. Янтра **318 341.**
Ибрахимовци с. 23.
Ichtyophagi пл. 219.
Iconium гр. **282.**
Idacius патриций 387 388.
Idiminium гр. дн. Угриновци 12 399; A 2.
Idimum гр. дн. Медведже при Попович **20** 28 40; B 3.
идоли 323.
Idomenia гр. дн. Милетково **24** 397; F 3—4.
Йеникьой с. 17.
Йенимахле вж. Graerum.
Йенимахле вж. Pennana.
Иерусалим вж. Hierusalem.
Иглица вж. Troesmis.
Ихтиман вж. Helice.
Ildico жена на Атила 354.
Ilias Илиада **201.**
Ilion гр. **68 140.**
Illyricum 46 47 **48** 50 57 58 **59 61** 62—66 **69** 70 72 73 **74 75** 76 77 83 85 86 87 88 89 91 **92** 93 94 95 **96** 97 100 102 105 106 **107** 108 110 **111** 113 114 115 118 128 131 132 133 **134 135** 136 137 145 148 149 152 157 175 191 193 195 196 197 **202 204 205** 209 210 222 224 225 **226 227** 229 **233** 234 235 236 237 238 249 250 251 261 263 **264** 268 269 270 **271** 272 273 274 276 277 278 279 280 283 287 288 294 305 308 310 311 313 318 320 324 328 331 332 333 358 360 364 365 370 373 374 375 376 380 384 385 386 398 399 402 407 409 418 419.
Ilus мит. **68.**
Imbrus о-в 81 140; G 7.
Imera ст. дн. Микроаяни 396.
Immone в. 135.
императорска гвардия 69 135.
Ин р. **135.**
In candabia вж. Candavia.
In Medio ст. дн. Константиново 30; E 7.
In monte Bulsinio ст. между Малован и Шуйца 13.
In Tabernas вж. Tres Tabernas.
Inachus мит. 142.
Inalperio ст. южно от Хан Пролог 14.
Indenea гр. дн. Печка (?) 14.
Индия 219.
индийци 217.
Инджес вж. Ad statuas.
Инеджик вж. Apri.
Ingenuus имп. **61** 62 **92.**
индиктион 271 **272.**
Inipara гр. 37 вж. и. Porsulae.
Innocentius в. 313.
Inplateypegiis к. **243.**
insignia 224 **228** 230 231 232 234 236 237 250 251.
insignia curialis 277.
insignia imperatoris 180 185 222.
inspector длъжност **271.**
Interamna гр. дн. Терни **84.**
interpretes длъжност 237.
Invicti iuniores военна част 234 235.
Invilia гот 364.
Io мит. **142.**
Йоаким Груево, Пловдивско, вж. Tugugerum.
Йоан Постник патриарх 374.
Ioannes библейско лице 220.
Iohannes архиепископ на Равена 413.
Iohannes еп. **376** 377 378.
Iohanes адм. 316.
Iohannes в. 310 318.
Iohannes прет. **369.**
Iohannes Biclarensis писател 372 373.
Iohannes Gibbi консул в 499 г. 313.
Ionii йоници 142.
Ionnaria ст. дн. Главица 14.
Ionium mare **208 242** 391.
Iordanes писател 65 109 326—367 386 390 391 394 398 400.
Ioseph библейско лице 218.
Iosephus, Fl. писател **334.**
Iotapianus прет. 91.
Йовановац вж. Praesidium Dasmini.
Iovianus имп. 83 144 280.
Iovinus в. 135.
Iovinus консул в 367 г. 274.
Iovinus адм. **375.**
Iovis pago ст. дн. Венчаница до Петровац **20** 40 395; B 3.
Iovius вж. Diocletianus.
Ипсала вж. Cypsela.
Ira р. дн. Мур 400.
Иран, иранци **142 160.**
Ирландия 131.
Исакча вж. Noviodunum.
Isauria, Isauri **266 310** 324 330 **333.**
Isernia гр. дн. Серня 416.
Isidorus Hispalensis писател 379—385 390.
Isidorus Fl. Ant. адм. **269** 281.
Искър, р. **131.**
Испания вж. Hispania.
Ister, Hister р. дн. Дунав (вж. и Danubius) **92 103** 104 105 **106** 119 124 133 139 151 153 160 161 162 164 172 173 192 195 197 198 200 202 203 204 207 336 337 344 375.
Isthmos провлак 208.
Istria п-в 12 207 208 378 414 415.
Istrium = отвъддунавска област 380 385.
Istros, Istria, Istropolis, Histria гр. дн. Каранасуф, Истрия **17** 32 **58 60** 94 **117 134** 143 170 **207** 208 392; B 9.
Istubera (Stuberra) гр. дн. Чепигово 397; F 3.
Ишъм вж. Pistum.
Ишъм р. 12 399.
Italia **47** 59 64 77 80 **88 91** 93 **94 95 96** 100 110 **118** 129 131 **134 135** 137 **140** 150 175 176 208 209 210 216 **217** 269 270 273 295 300 311 312 318 320 323 324 325 331 332 373 377 378 383 387 388 402 404 409 410 413 416.
Italica гр. 308 309 329.
Italiciani италийци 252.

Itimari пл. 346.
Itineraria Romana 9—45.
Itinerarium Antonini Augusti 9 28—38.
Itinerarium Burdigalense 9 38—45.
Iudaei, Iudaea 213 220 **283** 284 384.
iudex = управител на провинция 281 333.
iudex титла у готски вождове **154**
iudicium prefecturae urbi 261.
iugatio данък **266** 273 275.
iugerum данъчна единица **266**.
Югославия 11.
Iulia дъщеря на Август 94.
Iulianus, M. Didius прет. **146**.
Iulianus прет. в 285 г. **93**.
Iulianus имп. 90 102 106 **107** 116 **117** 131 132 134 135 136 137 138 **139** 144 145 146 176 **222** 265 **276** **323**.
Iulianus в. **312**.
Iulius в. 147.
Iulius Trypho в. 70.
Iunius Brocchus в. 66.
Iuppiter мит. **85** 103.
Iustiniana Prima гр. 370 **376** 378.
Iustinianus I имп. **233** 308 **317** 326 337 368 370 371 404 412.
Iustinianus II имп. 403 **416**.
Iustinus I имп. **333** 369 370
Iustinus II имп. 368 **372**.
Iustus консул в 328 г. 280.
Iuthungi пл. 105.
Iuvavum гр. дн. Залцбург 11.
Измид вж. Nicomedia
Изонцо р. 366.
Извор, Ямболско, (дн. с. Кабиле) вж. Cabyle.
Извор (Низворо) вж. Stagira.

Кадъкьой вж. Beodizum.
Кадъкьой вж. Chalcedon.
Кадъкьойско градище вж. Nigrinianae.
Кайлъка, м. до Плевен, вж. Sforgosia.
Калакьой вж. Capidava.
Калдеркос вж. Dymae
Калиакра, нос вж. Acres
Калище вж. Municipium.
Калище вж. Patras.
Калолимено, о-в **141**.
Калугерово вж. Arzus.
Камчия, р. 17 **26** 33 394. Вж. и Panyssos.
Камен мост, Троянско вж. Ad radices.
Каменица (Югославия) вж. Clevora.
каменоделство 80 271.
Канъкдере р. вж. Baunnae.
Карабунар на Марица вж. Zirinae.
Каранасуф вж. Istros.
Каращица, р. вж. Aqua Nigra.
Карасу р. вж. Athyras
Карави-Садина, Берско вж. Acerdos
Карпати, план. **65** **142** 336 **411**.
Картерос вж. Callum.
Каспийско море **85** **109** **160** 335.
Кастелнуово вж. Arsia fl.
Каталаунско поле **352**.
Кавак вж. Aphrodisia.
Кавала вж. Neapolis; Philippi.
Каваран вж. Tibiscus
Каварна вж. Bizone.
Казаоглу вж. Mocastura.
Казичене вж. Extuomne.
Казълджадере вж. Macronteichos.
Кенали вж. Melitonus.
Керченски проток вж Bosporus Cimmerius.
Кешан вж. Zorlanae.

Килия вж. Coela.
Киррос вж. Ceras.
Киселяк с. 13.
Кюкс вж. Candavia.
Кюприя вж. Horrea Margi.
Кюстендил вж. Pautalia
Кюстенджа вж. Tomi.
Кладоруп вж. Combustica.
клетва над меч **123**.
клетва у варвари 171.
Княжевац вж. Timacum maius.
Книн вж. Burnum.
колесници (състезания с) 133.
коне, коневъдство 107 215 218 220 274 374 387 406 413.
коневъдство у хуни 159.
коневъдство у келти 67.
коневъдство у варвари 118 119.
Консинтос, р. 19.
Константиново, Тополовградско, вж. In Medio.
Коплудже вж. Heraeum.
кораби у славяни 415
корабоплаване 363 373 403.
корабостроителство **267** 322 350 413.
Корфовуни вж. Graerum.
Костинброд вж. Scretisca.
Костолац вж. Viminatium.
Котос вж. Heracleustes.
Ковчас вж. Tarpodizum.
Козлодуй вж. Regianum.
Кожле вж. Praesidium.
Крайбрежна Дакия, вж. Dacia Ripensis.
Крайова вж. Pelendova.
крепости 104 151 156 194.
Кривина, Свищовско, вж. Iatrus.
Криводолска махала, Врачанско, вж. Tautiomosis.
кръвоизлияние 212 217 354.
Куфалово вж. Gallicus.
Кула вж. Castra Martis.
Куманово вж. Aquae.
Купреш вж. Bistue Vetus.
Куршумлия вж. Ad fines.
Курвинград вж. Ad Herculem.
Кушница план. 193
Кърка, вж. Milolithum.
Кърнаре Левскиградско, вж Montemno
Кьолн вж. Agrippina

Лабец вж. Pomodiana.
Lacedaemonii жители на Лакедемон 218.
Laconia обл. **79**.
Lactantius писател 46—51.
Laederata к. 245 **246** 247; В 3.
Laeti пл. 137.
Лакташи-Илиджа вж. Ad fines.
Ламанш 131.
Lamatae ст. дн. Добрин **14**.
Lamision лангобардски крал 411 412,
Lampadius консул в 530 ч. 318.
Lampridius, Ael. писател 52.
Lampsacus гр. **140**; G 8.
Lancearii (Lanciarii) военна част **137** **183**.
Lanciarii Augustenses 234 235.
Lanciarii iuniores 234 235.
Lanciarii Stobenses 232 **233**.
Langobardi пл. 404 411 413 414 415.
Laodicea гр. 282.
lapidicinae каменоломни 271.
Larissa гр. дн. Лариса 24 36 312 364.
Ласлово вж. Ad Labores Pont. Ulcae.

Latavium к. 240.
Latina ст. дн. Гпаго 40.
Latini пл. 217.
Latona мит. **140.**
latrones 53 92 129 155 258 367.
Laurentius еп. **315.**
Lavares ст. 400.
Leander мит. **140.**
Ледовити океан 158.
legatio provinciae 278 279.
legatus длъжност 57.
legatus Thraciarum 76.
Legio I Flavia gemina 232 233.
Legio I Illyricorum 240.
Legio I Iovia **32** 243 289.
Legio I Italica **31** 232 244.
Legio I Maximiana Thebeorum 232 233.
Legio II Adiutrix **33.**
Legio II Flavia Gemina 232 233.
Legio II Herculea **32** 242 243.
Legio III Diocletiana Thebeorum 232 233.
Legio IV Flavia 246.
Legio V Macedonica **31** 232 **239** 248 249.
Legio VI Herculea 253.
Legio VII Claudia 246.
Legio XI Claudia **32** 244 245.
Legio XIII Gemina **31** **239** 248.
legiones 246 248 290 291.
legiones comitatenses **232** 235.
Legio Iulia-Alexandria 232 233.
Legio Moesiaca 61 156.
Legio palatina 231 235.
Legio Pannonica 156 157.
legiones ripariensеs 244 245.
лекуване на рани у варвари 188.
Lemnus о-в 81 96 140.
Lentienses пл. 178.
Leo съзвездие 183.
Leo I папа 292.
Leo I имп. **331** 360 364 **387** 388 408 409.
Leonata к. **254.**
Leontius адм. 276 284.
Леонтий имп. **403** **419.**
Leovegildus готски крал **372** 373.
Лепеница вж. Ad fines.
Лепеница р. 13.
Lesbos о-в 140.
Лесковац гр. 23 40, вж. и Reducibus.
Лесново, Елинпелинско, с. вж. Buragara
Леш вж. Lissus.
Лешница вж. Gensis
Лещахан вж. Egirca.
Leuce ст. 392.
Leusaba ст. дн. Ситница 14.
Lex de pretiis rerum venalium **48.**
libra мярка за тегло **54** 267 **268** **269** 275 286 315 316 348.
libri Sibyllini 92.
Liburnicae insulae **208.**
Liburnicum sinum залив в Адриатическо море 208.
Libya **107,** 163, 194, 202, **228,** 287
Либийска пустиня 163.
Licinius имп. **50** **51** 88 95 96 99 210 268 295 320 321 322 323 344.
Licinius син на имп. Лициний 96 321.
Lictorius в. 351.
Licus = Constantinopolis 256.
Lienz вж. Aguntum.
Liguria пр. 113 298 413.
Ликия пр. 226.
Lilia македонка 387 388.
limes 50 **66** **70** **71** 72 103 104 108 **114** 139 239 265 **267** 280 284—287 320 342.
Limigantes (Sarmatae) **123** 127 129 130.
limitanei agri 286.
limitanei milites **230** 285 286 419.
Лион гр. **74**
Липлян вж. Ulpiana.
Липовац вж. Gramriana,
Lissae (= Bona Mansio) ст. дн. Ветрен **29** 41; E 5.
Lissus, гр. дн. Леш 12 22 29 **398** **339**; E 1.
Любимец, Свиленградско, вж. Rhamae.
Люлебургас вж. Bergule.
Любляна вж. Emona.
Livanius (= Libanius) **391** 393 396.
Livius, Titus писател 90 303 418.
M. Livius Drusus в. **151.**
лодки от дърво 129.
Логара вж. Acroceraunia.
Lollianus писател **391** 393 396 399.
Лом вж. Almus.
Ломец, Троянско, вж. Sostra.
Лондон вж. Lundinium.
Лонгария план. 36.
Longinus консул в 486 и 490 г.. 369.
лов 337 345 346.
Ловеч вж. Melta.
лозарство 64 75 81 86 93 98 202 203 359 386.
Lucillianus в. **132.**
Lucius консул в 413 г. 277.
Lucullus в. 152.
ludi publici **67.**
Luna вж. Una.
Lundinium гр. дн. Лондон 131.
Lupicinus консул в 367 г. 274.
Lupicinus в. 131 144.
Lupicinus комес в Тракия 163 164 165 166 348 349.
lusoriae речни кораби **267** 285 288 **291.**
Лужани вж. Stanecli.
Лъджакьой вж. Traianopolis.
Lycaonia пр. 282 310.
Lychnidus гр. дн. Охрид **18** 34 37 **44** 315 396; F 2.
Lydia пр. 198 **226** **261.**
Lysimachia гр. **141.**
Lysimachos елинистически цар **141.**

Macedonia 34 **36** 38 **42** **43** 44 45 59 60 **61** 78 **79** 80 81 **85** 88 **91** 92 97 100 107 118 139 148 150 **151** 152 189 196 204 205 207 208 209 218 221 **226** **227** **228** 229 **255** 256 262 264 270 271 272 283 304 312 316 323 328 364 369 380 385 386 387 388 **393** 396 397 402 407 419.
Македонски залив **208.**
Macedonius еп. **314.**
Мачин вж. Arrubium.
Maecius Brundisinus в 70 71.
Maeotidae = Gothi 71.
Maeotis дн. Азовско море 71 101 **103** 142 158 192 **207** 335 336 337 345.
Macrianus имп. **59** 63 64.
Macrinus имп. **55.**
Macronteichos гр. дн. Казълджадере **27** 392; G 7.
magister militum 97 144 145 179 **226** 285 286 317 318 328 331 334 358 370 377.
magister militum per Illyricum 197 204 226 234—236 311 313 318.
Magister militum (peditum et equitum) per Orientem **226** 251 232.

Magister militum (peditum et equitum) per Thracias **226** 232 233 234 267 310 311 312 314 315.
Magister officiorum 99 236 237 249 284 303.
Magistri militum praesentales **226** 230 231 **312** 332.
Magistratus civitatis 167.
Magna Mater мит. 141.
Magnentius имп. **88** **96** **177** 296.
Magnis к. 254.
Magnus консул в 518 г. 316.
Magog библейско лице **335** 383.
Магра р. 273.
Махмудия вж. Salsovia.
Майн р. **105.**
Макроталаса вж. Trillum.
Мала Азия 38 **48** **58** **59** **65** **74** **79** **85** **88** 92 **93** **118** **130** **139** **140** **142** 216 **220** 263 304 310.
Малатрия вж. Diume.
Малгара вж. Syrascellae
Мали Буковац вж. Anausaro.
Малка Скития вж. Scythia.
Малоготи вж. Gothi minores.
Малован вж. In Monte Bulsinio.
Малтепе до Лабец вж. Pomodiana.
Malum вж. Ad Malum.
Mamertinus Claudius консул 102 134 136.
mancipia роби 70 81 149 165 272 348 356 359 408 412.
manes 205.
Манфредония гр. 415.
Мангалия вж. Callatis.
манихеи ерес 317.
manipula военно отделение 128.
Маноле, Пловдивско, вж. Sernota.
mansio пътна станция 10.
marca област 389.
Marcellinus Comes писател 308--318 326.
Marcellus еп. **220.**
Marcellus в. 148 149.
Mcrcellus писател 398.
Marcia сестра на имп. Траян 341 394.
Marcianopolis гр. дн. с. Река Девня **26** 32 **66** **153** 154 **165** 168 172 223 236 265 266 274 282 291 331 340 341 394; C 8.
Marcianus консул в 469 г. 311.
Marcianus в. **60** 61 **65.**
Marcianus имп. **309** **354** 357 360.
Marcianus комес 136.
Marcomanni пл. **92** **95** 161 **202** 218 255 239.
Marcumir писател 399 400.
Mardiensis campus **320.** Вж Castra Iarba.
Mare Magnum вж. Средиземно море.
Mareoticum име на Либия **107.**
Margus гр дн. Ораше при Дубравица 14 20 28 39 86 93 94 246 247 248 305 328 332 367 387 399; B 3.
Margus fl. р. дн. Морава 14 20 118 150 **313** 332 367 399.
Maria дъщеря на Стилихон **202** 330.
Maria библейско лице 218.
Marianus еп. 413.
Марица р. (вж. и Hebrus) 35 43 **72** **108** 131 **140** 199 **227** 392.
Mariscus р. дн. Арджеш **391.**
Marisia р. дн. Марош 398.
Мармара о-в **141.**
Marmarius = Martyrius еп. **282.**
Maronia гр. **140** 152; F 6.
Марош вж. Marisia.
Mars мит. **150** 158 161 169 171 180 186 **193** 197 204 290.
Marsonia ст. дн. Брод 13 **253** 400.
Мартенско кале вж. Tigra.
Martii военна част 234 235.
Martinianus в. **96** 99 136 266 322 323.
Maruzium ст. дн. Баслава 45; F 1.
Mascezel мавър 330.
Massagetae пл. **160** 192.
Mathaeus библейско лице 220.
Mathesuentha готка 333.
Matiarii constantes военна част 234 235.
Mattiarii военна част 137 **183.**
mattiobarbuli вид копие **289.**
Mauri пл. **104** 144 196.
Mauricius имп. 378 **414.**
Mauritania обл. 104.
Maurus комес 132 176.
Mavors = Mars.
Maxentius имп. **95** 98 **99.**
Maximianopolis гр. Месинкалеси при Гюмюрджина **43** 152; F 7. Вж. и Porsulae
Maximianus презвитер 377.
Maximianus писател 319.
Maximianus Galerius вж. Galerius.
Maximianus Herculius имп. **47** 49 50 **87** **94** 95 98 102 103 **289** 305 320 323 340 343.
Maximinus Daia (Daca, Daza) имп. 46 50 51 **88** **99** 210 820 343.
Maximinus Thrax имп. **53** 54 55 56 **57** 338 339
Maximus консул в 263 г. 304.
Maximus консул в 327 г. 272.
Maximus консул в 443 г. 287.
Maximus консул в 523 г. 370.
Maximus в. 328.
Maximus еп. 377.
Maximus сенатор 136
Maximus дукс 163 212 223 348 349 387 402 404.
Maximus прет. **215** **407.**
Maximus (Pupienus) имп. **57** **58.**
Maximus писател **398.**
Maximus, Marius писател 52.
Маза вж. Drippa
Мечка, Русенско, вж. Scaidava.
Media = Valeria пр. 400.
Mediana преградие на Ниш 144 397.
Mediolana к. **244.**
Mediolanum гр. дн. Милано 9 28 39 85 97 **115** 144 145 262 273 280 328 414.
Медведже вж Idimum.
Melana sinus дн. Саронски залив **140.**
Melanchlaenae пл. **161.**
Melantiada ст. **21** 29 33 35 37 176 178 393.
Meldia ст. между Сливница и Драгоман **20** 29 40; D 4.
Melissurgion ст. дн. Милисургион **18** 35 **36** 386; G 4.
Melitene гр. 282.
Melitonus ст. дн. Кенали 44; F 3.
Melta гр. дн. Ловеч 25 26 394; D 5.
Memfis гр. **239.**
Menapii военна част 232 **233.**
Menapii пл. 232 **233.**
Menochia к. 240.
Mensae oleariae 280.
Mercurinus = Auxentius еп. **115.**
Merenses военна част **235.**
Merion гр. **235.**
Мерлян с. **16.**

Merobaudes в. и консул 169 173 266 273 278 292 296 305.
Mesembria гр. дн. Несебър **17** 392; D 8.
Месинкалесн вж. Porsulae; Maximianopolis.
Mesopotamia обл. 85 **87** 92 226.
Messala адм. 155.
Места р. 19 35 37 43 **61 72 221 227** 392 393.
Mestrianus в. 321.
metalla, metellarii мини и работещи в мините 111 238 263 270 291.
метателни машини 186 187.
Micca варварско име 53 338.
Мидия обл. 335.
Михайловград вж. Montana.
Михилци, Левскиградско, с. 26.
Микроаяни вж. Imera.
Милановац вж. Taliata
Милет гр. 142.
Милетково вж. Idomenia.
Miliare р. **398**.
Милисургион, вж. Melissurgion.
Milites Cimbriani военна част 244.
Milites Constantini 244.
Milites Dacisci 244.
Milites Moesiaci 244.
Milites nauclarii 242.
Milites nauclarii Altinenses. 244.
Milites Novenses 244.
Milites praeventores 244.
Milites primi Moesiaci 244.
Milites primi Constantiani 242.
Milites primi Gratianenses 242.
Milites quarti Constantiani 242.
Milites quinti Constantiani 242.
Milites Scythici 242.
Milites secundi Constantini 242.
Milites superventores 242.
Milites tertii nauclarii 244.
Милковица вж. Utus.
Milolithum ст. дн. при Кърка **19** 35 43 392; F 7.
Minervii военна част 234 235.
Minucius Rufus в. **151**.
Мироч вж. Gerulatae.
Misahel 317 333.
Мисирон вж. Domeros.
Mocasura ст. дн. Казаоглу 19 27 30 37 42 393; F 8.
Modena гр. 117 **175**.
Modestus адм. 266.
Moesia диоцез **255**.
Moesia обл. в Мала Азия **140 221**.
Moesia, Moesi **39** 40 47 49 **57 58** 59 61 62 66 69 **73 74** 81 84 85 86 88 94 97 **109** 114 127 **131** 157 173 194 199 203 207 208 209 211 221 224 265 275 290 319 321 326 331 337 338 340 351 407.
Moesia Inferior (Moesia Secunda) Долна Мизия **47 57 58 84 86 91** 152 **173 226** 227 228 238 243—245 254 256 263 266 267 **275** 314 318 341 342 347 348 358 359 367 393 394 395 410 419.
Moesia Superior (Moesia Prima) Горна Мизия **73 84 86** 93 94 **96** 97 98 **111 114 118 208 226** 227 229 245—247 255 256 262 283 301 327 342 358 376 393 395 419.
Moesiaci milites 61.
Moesiaci numeri 131.
Mogontiacum гр. 97.
Мойград вж. Porolissum.
Момково вж. Burdipta.
монетарница 49.
монофизити ерес **315**.
Montana, гр. дн. Михайловград **60**.
Monte Aureo гр. дн. Орешац при Гроцка 14 20 28 39 **86** 87 98 245 246 253; B 2.
Montecassino 404.
Montemno ст. дн. Кърнаре 26 394; D 6.
Монухи вж. Trillum.
Mopsucrene гр. **138**.
Motha к. **241**.
мотики 202.
Морава вж. Margus р.
Мотру р. 22.
Мотру вж. Amutrium.
Мрамор вж. Euristus.
Мисарог в. 73.
Муч вж. Andretium.
Mulciber мит. 201.
Mundo в. **301** 313 318 332 334 367.
Mundzuc баща на Атила 301.
Municipium гр. дн. Калище 20 28 40 44; B 3.
munus, munera 262 272 277 286.
Мур вж. Ira.
Murrentius Mauricius в. 70.
Mursa maior гр. дн. Осек **11 28** 39 **61 92** 253 400.
Mursa minor гр. дн. Петриевци 11 400.
Mursianus lacus езеро в Панония **336**.
Мусалиево вж. Asamus.
Muscianus консул в 512 г. 314.
musculi Scythici речни кораби 243.
Muson к. **239**.
mutatio пътна станция 10.
Mutina гр. **175**.
Мътница р. вж. Strymon.
Мьоза р. **104 233**.
Myrmicion гр. **335**.
Myrtoum mare **208**.

Nacolia гр. **149**.
Нагаевци вж. Gurbita.
Naissus гр. дн. Ниш **20** 23 29 40 66 **67** 81 85 **87 88 105** 134 135 136 144 222 237 280 291 310 315 319 364 395 398; C 3.
накити 53 54 132 176 339 356.
Наксарий писател 102.
Нацево вж. Trissa.
Naracustoma ръкав в устието на Дунав 143.
Narbazaicus арменец 330.
Narcum ст. дн. Румаид 42; F 8.
Narentum гр. дн. Нарента 399.
Narona гр. дн. Вид 14.
Narses в. 412.
Narseus персийски владетел **87** 88 **105** 208 343.
Nato к. **313**.
Nauplius мит. **139**.
Nausaron вж. Anausaro.
naves amnicae кораби по Дунава 245.
Neapolis гр. дн. Кавала **19** 25 35 37 43 320 396; F 7.
Nebridius адм. 147.
Nectarius еп. **282**.
Nedao р. **356**.
Неготин вж. Aquae.
Неман р. 397.
Neocaesarea гр. **240**.
Неохори вж. Amphipolis.
Нeричев хан вж. Praesidium Pompei.
Nerva имп. 116 **214** 406.
Nervi пл. **160**.
Несебър вж. Mesembria.
Nevitta в. 133 134 136.

Nicae ст. дн. Хафса, Одринско, (по-късно име на Ostudizum) **21** 29 33 35 41 51 **176** 178 268; E 7.
Nicaea гр. в Мала Азия 211; G 10.
Nicea ст. дн. при Велушина, Битолско, **18** 34 397; F 3.
Niceta еп. **257** 258.
Nicomedia гр. дн. Измид 30 46 **49** 50 88 141 261 268 280 320 324; F 10.
Nicopolis ad Actium гр. дн. Превиза **80** **107** 315 396.
Nicopolis ad Istrum гр. дн. Никюп, Търновско, **26** **68** 152 177 **341** 359; C 6.
Nicopolis ad Nestum гр. дн. до Гоце Делчев E 5.
Nicostratus в. 313.
Nigrinianis ст. дн. Кадъкьойско градище **16** 394; A 7 — C 8.
Nigrinianus консул в 350 г. 296.
Никейски събор **220**.
Никифор I имп. 403.
Никюп, Търновско, вж. Nicopolis ad Istrum.
Nileus мит. **142**.
Nilus р. 196 232-337.
Ниш вж. Naissus.
Ной библейско лице 82.
Nola гр. 257.
номади 219.
νόμισμα **266**.
Nomus адм. 284 287.
Noricos с. 413.
Noricum пр. **81** **135** 358 377 419.
Noricus mediterranea пр. 81 255 256.
Noricus ripensis пр. 202 255 256.
Noricus гр. **81**.
Northumbria 401.
notarius 73 326 358.
Novae гр. дн. м. Стъклен, Свищовско, **16** 22 31 41 244 312 324 325 341 394; C 6.
Novae к. (Pannonia II) 252 **253**.
Novae вж. Ad novas (Горна Мизия).
Novi Banovci вж. Burgenae.
Novicianum ст. при Стара Пазова или Шишмановци 39.
Noviodunum гр. дн. Исакча **16** 32 153 **170** 242 243 **336** 391; A 9.
Noviodunum к. (Pannonia) **336**.
numerarii финансови чиновници **229** 234 236 239 243 245 247 249.
Numerianus имп. 52 **77** **86** 305.
Nummius Tuscus консул в 258 г. 70.
Nyssa гр. 282.

облекло **56** 77 81 87 99 259 265 266 290 410.
облекло от кожи 217.
облекло у варвари 63 158.
obnoxii (rusticani) 274.
Обзор вж. Templum Iovis.
Occariba к. **240**.
Oceanus **57** **144** 335 337 390 397.
Odenatus владетел на Палмира **59** 60 **72**.
Odessos гр. дн. Варна **17** 32 143 152 196 314 315 392; C 8.
Одисей мит. **139**.
Odoacer крал в Италия 319 **325** **332** 366 388 410.
Odotheus готски вожд 200.
Одрин вж. Adrianopolis.
Odryssae пл. 130 **131** 151 199 204.
Oescus гр. дн. с. Гиген, Никополско, **15** 25 31 96 238 248 249 342 358 394; C 5.
officiales чиновници 243 245 247 249 254 278.
officinae bellorum 190.
officium secretorum 92.
Огоста р. 15 31.
Охрид вж. Lychnidus.
Охридски архиепископ 12.
Охридско езеро 44.
Oius обл. 334.
Olbia гр. 335.
Olimpius ст. 396.
Olybrius консул в 379 г. 293 297 308.
Olympias майка на Александър Велики 99.
Olympus план. 79 204.
Onagrinum к. дн. Банощор **253**.
Onesimus писател **77**.
Onulfus вж. Arnulfus.
Opilio консул в 453 г. 368.
oppidum 202 205 262 310 319.
Optatus консул в 334 г. 296.
Optimus еп. **282**.
Орака вж. Pons Servili.
Ораше вж. Margus.
Орешац вж. Monte Aureo.
Orestis в. 318.
Орфански залив 193.
Orfitus консул в 270 г. 67.
Oriens **47** **50** 59 **70** **71** 87 **88** 92 93 94 98 99 100 111 112 **117** 131 **205** 210 219 **226** 228 **231** 237 238 266 268 269 270 **275** 281 282 287 293 318 320 321 324 402 406.
Оригени еп. 368.
Оризари вж. Tranupara.
Оризово, Чирпанско вж. Ranilum.
Орляк вж. Euporea.
Орманли вж. Phileas.
Ороляк вж. Causilena.
Orosius писател 83 206—215 308 314 319 390 404.
Орсоя вж. Remetodia.
Оршова вж. Dierna.
Orudisza ad Burgum ст. дн. Голям Манастир, Тополовградско, 30; E 7.
оръжейни работилници вж. fabricae.
оръжие вж. въоръжение.
Осек вж. Mursa maior.
Осеник вж. Sucidava.
Osroene пр. **226** 240 266.
Ostrogoth готски вожд 338 **340** 341.
Ostrogothi пл. (вж. и Greuthungi) **65** **154** 164 192 200 303 306 307 311 312 324 338 **340** 347 353 354 359 360 367 408 409 410.
Остров, Оряховско, вж. Pedonianae.
Острово вж. Ad Duodecimum.
Ostudizum гр. по-късно Nicae (вж.) дн. Хафса Одринско, **21** 29 33 35 51; E 7.
Осъм р. 15.
Otopizo вж. Topiros.
Отранто вж. Hydruntum.
Otreios еп. **282**.
Otthara к. 239.

Pacatianus консул в 332 г. 305.
Pacatus писател 102.
Padus р. дн. По 205.
Pago вж. Iovis pago.
Palae ст. дн. до Харманли 41; E 7.
Palaestina пр. **88** 216 219 **226**.
Palamedes мит. **139**.
Паланка, Радомирско, м. вж. Aelea.
palatini военна част 187 262.
Palatium храм на Палатинския хълм в Рим **70**.
Палеохори вж. Arulos.
Palmatae ст. дн. Войново **26** 394; C 7.
Palmyra гр. **59** **72** 92 **240**.
Pamphylia пр. **220** 226 310.

Pangaeus план. **193** 196 201.
Panium гр. F 8.
Pannonia 14 39 50 **61** 77 80 81 84 85 86 **88** **92** **93** 95 98 109 **111** 114 118 **121** 129 134 **135** 144 145 169 193 195 202 207 208 210 212 **217** 218 **219** 221 224 **255** 294 300 307 320 328 331 333 350 356 358 359 361 362 363 366 373 377 386 389 400 407 410 411 419.
Pannonia Inferior (Pannonia Secunda) Долна Панония 12 **61** 84 85 90 93 **95** 97 **118** 119 134 **226** 250 252 255 327 361.
Pannonia Superior (Pannonia Prima) Горна Панония **61** 93 **202** 255 399.
Pannoniciani iuniores военна част 232 233.
Panyssos ст. на р. Камчия **26** 394; D 8.
Paphlagonia обл. **261**.
Parambole ст. дн. Белозем 46; E 6.
Parambole ст. (Macedonia) дн. Гиавато 44; F 6.
Paria гот 358.
Parion гр. **140**.
Paris мит. 141.
Parma гр. **175** 413.
Parsium р. 400.
Parthi, Parthia **85** 92 104 328 343.
Parthiscus fl. р. дн. Тиса **124**. Вж. и Tisia.
Пасау вж. Castellum Bolodurum.
пасища в Тракия 64.
Paterius консул в 443 г. 287.
Paternus консул в 279 г. 304.
Patras ст. дн. Калище 44; F 2.
Patricius консул в 500 г. 313.
Patriciolus в. 369.
patricius титла 303 306 307 324 329 331 333 351 364 370 371 387 388 403 413 416.
patroni 261.
Paulicianus монах 219.
Paulinus консул в 334 г. 296.
Paulinus Nolanus писател 257—259.
Paulus апостол **43**.
Paulus в. 316 318.
Paulus консул в 512 г. 314.
Paulus Diaconus писател 404—417.
Pautalia гр. дн. Кюстендил 24 **86** **107** 315; E 4.
Pavia гр. 298 412.
Пазарджик вж. Zyrmae.
pedatura 243 244 245.
Pedonianae ст. дн. Остров **15** 394; C 5.
Пекин вж. Clodiana.
Pelagius еп. **282**.
Pelagonia обл. **395**.
Pelagonius писател 288.
Pelasgius II папа 374.
Pelendova гр. дн. Крайова 22; B 4.
Pelion план. **194**.
Pella гр. дн. Постол **18** 34 144 **365** 396 399; F 4.
Peloponnesus п-в 60 **79** 107 **208**.
Pelso езеро дн. Балатон **95** 336 359 361 400.
Pennana ст. дн. Йенимахле **44**; F 5.
Pentapolis обл. 358.
Perinthus гр. по-старо име на Heraclea, дн. Ерегли (вж.) **20** 21 26 35 50 51 76 **79** 138 141 152 188 189 **220**; F 9.
Peripidis ст. дн. Ставрос 44; F 5.
Peronticum = Buaticum (вж.).
Persae 57 59 64 73 **74** 94 105 116 **137** 140 160 168 **169** 217 219 310 324 327 335 343 385 419.
Pertinax имп. **68** 146 392.
Petina гр. дн. Рудна **365** 397.
petitio 270.
Петриевци вж. Mursa minor.
Петронел вж. Carnuntum.
Petronius адм. 147.
Петровац вж. Iovis pago.
Петровци вж. Bassiana.
Petrus апостол 377.
Petrus консул в 516 г. 315.
Petulantes военна част 132.
Petulantes iuniores 234 **235**.
Peuce, Stoma Peuci о-в и ръкав в делтата на Дунава, дн. св. Георги 65 **142** 143 200 202 340 391.
Peuci, Peucini пл. **65** 340.
Певтингерова карта вж. Tabula Peutingeriana.
Philias ст. дн. при Орманли **17** 392; F 9.
Philippei филипинки, монети **77**.
Philippi гр. дн. между Драма и Кавала **19** **25** 35 37 43 257 320 396; F 5.
Philippi = Philippopolis 320.
Philippopolis гр. дн. Пловдив 21 26 29 41 **60** **91** 133 138 149 152 189 320 327 341 342 386 395; E 6.
Philippopolis = Philippi **369**.
Philippus имп. наречен Арабин 49 **77** **89** **91** 323 **327** 339 **386**.
Philippus син на имп. Филип 327 340.
Philippus адм. 283 **284**
Philippus консул в 408 г. 270 275.
Philoxenus адм. **276**.
Phoinicia пр. **226** 239 391.
Photinus еп. 220.
Phrygia пр. 221 **226**.
Phrygia salutaris 261.
Picenses пл. **127**.
Picti пл. **131** 144.
pictores вид занаятчии 290.
пигмеи пл. **196**.
Pincum (Punicum) к. дн. Велико Градище **15** 245 246 395; B 3.
Пирея вж. Pyreia.
Пиргово вж. Trimammium.
Пирот вж. Turres.
Pisidia пр. 282.
Pistum гр. дн. Ишъм на р. Ишъм 12 399; E 1.
Pitzia гот **300** 301 302 367.
Pizus с. дн. Димитриево, Чирпанско **21** 29; E 6.
Placidus консул в 481 г. 311.
Платамон вж. Sabatum.
Plato философ 217.
plebs 167 261 279.
Плевен вж. Storgosia.
Плиний Стари писател **74**.
Plistum вж. Pistum.
плодородие в Тракия 161 168 189.
Plotinopolis гр. дн. Димотика **27** 30 35 393; F 7.
Пловдив вж. Philippopolis.
По вж. Padus.
Подима вж. Scylla.
Подразница вж. Baloie.
подскачане по варварски обичай 45.
Подуево вж. Vindenae.
Poeni картагенци 202.
Поян вж. Apollonia.
Polemius Silvius писател 255.
Поликоро вж. Heraclea.
Полина вж. Apollonia.
Полизмаз вж. Genesis fl.: Treiectum.
Pollio, Trebellius писател 52.
Полша **57**.
Pomodiana ст. дн. Малтепе до Лабец **15** 395; C 5.
Поморие вж. Anchialus.

Pompeis вж. Praesidium Pompei.
Pompeius Trogus писател **215**.
Pompeius, Sextus адм. **150**.

Pompeius племенник на имп. Анастасий 332.
Ponice ст. дн. Феники 396.
Pons servili ст. дн. Орака 18 396; F 2.
Pons Sontius дн Rublia **366**.
Ponte Tiluri вж. Tilurium.
Ponte Ucasi ст. в прохода Траянови врата 41; E 5.
Pontus обл. и диоцез **58** 59 **65 85 118** 143 208 217 **226** 228 238 261 266 282 287 304 **324** 380 385.
Pontus Euxinus (Pontus) дн. Черно море. **58** 60 **79** 94 **105 139** 140—143 151 **161** 190 194 201 **207** 309 334 335 336 337 338 339 340 357 391 392 416.
Попина, Силистренско, вж. Candidiana.
Попович вж. Idimum.
Порой, Поморийско, вж. Cazalet.
Porolissum гр. дн. Мойград **22**.
Porphirius писател **391** 393.
Porsulae гр. дн. Месинкалеси при Гюмюрджина **19** 35 37 392; F 6. Вж. и Maximianopolis.
порти железни 204.
possessor, possessio 265 270 271 272 275.
поща 375.
Постол вж. Pella.
Postumus имп. 97.
Potamia р. дн. р. Девня 341 394.
Potentius в. 185.
Potidaea гр. 94.
прабългари **123**, вж. Bulgari.
praefectura 47, 48 275.
Praefectura Aegypti **69**.
Praefectus annonae **71 280**.
Praefectus classis Aegetensium sive Secundae Pannonicae **254**.
Praefectus classis I Flaviae Augustae, — II Flaviae Augustae 253.
Praefectus classis Histricae 247 249 253.
Praefectus classis I Pannonicae 253.
Praefectus classis Stradensis et Germensis 247.
Praefectus cohortis V legionis V Ioviae 253.
Praefectus cohortis V legionis, VI Herculeae 253.
Praefectus Constantinopolis 147 226.
Praefectus equitum Dalmatarum 254.
Praefectus fabrorum 290 291.
Praefectus Illyrici 222.
Praefectus legionis I Illyricorum 240.
Praefectus legionis I Italicae 244.
Praefectus legionis I Ioviae 243.
Praefectus legionis II Herculiae 242 243.
Praefectus legionis IV Flaviae 246.
Praefectus legionis V Ioviae 253.
Praefectus legionis V Macedonicae 248 249.
Praefectus legionis VI Herculeae 253.
Praefectus legionis VII Claudiae 246.
Praefectus legionis XI Claudiae 244.
Praefectus legionis XIII Geminae 248.
Praefectus militum Calcariensium 253.
Praefectus militum exploratorum **246** 247 248.
Praefectus navium amnicarum 245.
Praefectus praetorio **48** 69 70 136 147 261—275 281 303.
Praefectus praetorio Illyrici **226** 228 229.
Praefectus praetorio Orientis 226 228.
Praefectus ripae leg. I Italicae 244.
Praefectus ripae leg. II Herculiae 242.
Praefectus ripae leg. I Ioviae 243.
Praefectus ripae leg. XI Claudiae 245.
Praepositi castrorum 285 286.
Praepositi thesaurorum **238** 250.
Praepositus thesaurorum Salonitanorum 250.
Praepositus palatii 317 333.
praeses 28 **227** 268.
Praeses Daciae Ripensis 227.
Praeses Dardaniae 227.
Praeses Epiri Novae 227.
Praeses Epiri Veteris 227.
Praeses Haemimonti 227.
Praeses Macedoniae salutaris 227.
Praeses Moesiae I 227.
Praeses Moesiae II 227.
Praeses Orientis **70**.
Praeses Praevalitanae 227.
Praeses Rhodopae 227.
Praeses Scythiae 227.
Praeses Thessaliae 227.
praesidia = castella 209.
Praesidium к. (Brittania) 254.
Praesidium ст. дн. Кожле (Macedonia) **23** 393; E 3.
Praesidium ст. между Баба и Бакрина (Macedonia) 396.
Praesidium Dasmini ст. **20**, дн. Йовановац 395; C 3.
Praesidium Pompei (Pompeis) ст. дн. Неричев хан при Алексинац **20** 29 40 395; C 3.
Praetextatus консул в 242 г. 57.
Praetextatus сенатор 116.
praetor 264 273.
Praetorio Latovicorum ст. дн. Трефен 34.
praetorium сграда 165 **348**.
Praevalitana пр. **227** 229 255 283 376 419.
Праово 395.
пресушаване на блата, езера 76 93.
преторианска гвардия 95 125.
Превиза вж. Nicopolis ad Actium.
презвитери 111 179 206 218.
Priamus мит. **140**.
Priantina пр. 255.
Прилеп вж. Ceramiae.
primates **278**.
primipilares **268**.
primiscrinii **234** 236.
Приморско вж. Thera.
primus hastatus 132.
princeps длъжност **229** 234 236 239 243 244 247 249 254.
principales **276**.
Priscus писател 326 345 **352** 354 355.
Priscus, Lucius в. **91** 342.
Priscus пълководец на имп. Маврикий **414**
Prista вж. Sexaginta prista.
Pristensis вила до Сирмиум 155.
Прищина вж. Veclanum.
Призрен вж. Theranda.
Probus имп. **74** 75 **77** 86 93 98 209 **304** 328 386.
Probus управител на префектура Илирик 111 155 222 **261** 269 270 272 273.
Probus консул в 502 г. 313.
Proconesus о-в **141**.
Proconsul Asiae 282.
Proconsulatus Africae **69**.
Procopius прет. **100** 145 146 147 148 **149** 153 203 211.
Proculus прет. **74** 98.
Procurator bafii Salonitani 251.
Procurator gynaecii Iovensis 251.
Procurator gynaecii Sirmensis 250.

Procurator gynaecii Bassianensis 250
Procurator rei privatae per Dalmatiam 251.
Procurator rei privatae per Saviam 251.
procuratores 274 279.
Procuratores bafiorum 251.
Procuratores gynaeciorum 250 262.
procuratores metallorum 262.
продажби 219 222.
Profuturus в. 169 173.
проходи в Хемус 169 172 173.
Прокупле вж. Hammeum.
promoti военна част 185.
Promotus в. 192 198.
Propontis дн. Мраморно море 58 60 72 79 100 134 141 152 207 227 309 314 391 392.
Prosper Tiro писател 292 303 368 401 404.
Protagoras философ 140.
protector длъжност 243 245 247 249.
provincia 222 227 228.
Provinus писател 398.
Прут р. 58 391.
Pseudocomitatenses военна част 235.
Pseudostomon ръкав в делтата на Дунав 143.
Ptolomaeus, Cl. географ 141 142.
Ptolomaei династия в Египет 69.
Pudizo вж. Tarpodizum.
Пуке вж. Adpicaria.
Pulpudeva трак. име на Philippopolis (вж.) 327; E 6.
Punicum вж. Pincum.
Pupienus имп. 57.
Purdis ст. дн. Сарълшабан 43; F 6.
пурпурни дрехи 87 111 210 210 214 323 419.
Пустоградско вж. Stobi.
Първардаг план. 193.
първобитен бит на племена 142.
Pyreia гр. дн. Пирея 24.
Pyrenaei план. 384.
Pyrsoali вж. Porsulae.
Pythagoras философ 217.

Quadi пл. 85 105 111 117 118 120 121 123 129 144 155 161 162 208 217 218 220 328 339.
quaestio 269.
quaestor 264 303.
Quartodecimani военна част 232 233.
Quesium (Sium) гр. 365 397.
Quietus син на имп. Макриан 63.
Quinquegentiani пл. 87 94 343.
Quintillus имп. 68 71 72.

Radagaisus варварски вожд 330 383.
Radices вж. Reducibus
Radu-ald в. 415.
raeda кола 269.
Raedestus гр. 19, F 8. Вж. и Mocasura, Resistus.
Raetia пр. 50 73 74 104 118 129 143 144 208 327.
Ragonius Clarus адм. 64.
Рагуза векия вж. Epidaurus.
Раковица вж. Dorticum.
рало 202.
Rampiana вж. Gramriana.
Ranilum ст. дн. Оризово, Чирпанско, 21 27 395; E 6.
Расова с. 16.
Ratiaria гр. дн. Арчар Видинско, 15 23 31 237 248 249 291 395; C 4.
rationales 250.
Rationalis rerum privatarum per Illyricum 251.
Rationalis summarum Pannoniae II et Dalmatiae 250.
Rauraci пл. 143.
Раузимод готски вожд 265.
Ражани вж. Caminitas.
Разелм вж. Salmorude.
Разград вж. Abrittus.
Ravenna гр. дн. Равена 49 95 208 270 328 332 390 412 413.
Ravennas Anonymus географ 390—400.
Равна вж. Timacum minus.
Речка вж. Romula
Речка вж. Una 395.
rector provinciae 58 262 266 277 281 283
Reducibus (Radices) ст. дн. Хан Плоча при Лесковац 40; C 3.
Реджо вж. Regium (Italia).
regerendarius длъжност 229 254.
Regianum ст. дн. Козлодуй 15 294; C 5.
Regilianus имп. 62 63 92 97.
Regina к. 246.
Registus вж. Resistus.
Regium ст. дн. Кючукчекмедже 20 42 392.
Regium гр. дн. Реджо 175.
Рейн вж. Rhenus.
Река Девня вж. Marcianopolis.
Remetodia ст. дн. Орсоя 15 395; C 4.
Remisiana гр. дн. Бела Паланка 20 29 40 86 257 395; C 3.
Resaina к. 241.
Resain-Theodosiopolis к. 241.
Resistus (Registus) дн. Казаоглу (вж. и Mocasura) 19 30 37 42; F 8.
res privata 274.
rex 66 198 200 297 301 305 306 310 311 312 323 329 331 332 333 340 343 345 346 347 348 353 356 362 365 366 387 403 410 413.
Rhamae ст. дн. Любимец, Свиленградско 41; E 7.
Rhenus р. дн. Рейн 58 66 101 103 104 105 131 146 169 195 207 233 267.
Rhodopa пр. 42 43 72 140 151 152 195 227 228 238 245 254 256 266 419.
Rhodope план. 61 133 151 173 176 193 197 199 201 204 227
Ряхово вж. Appiaria.
Рибен, Плевенско, вж. Ad putea.
риболов 80 143 219.
Richomeres в. 169 173 178 181 183.
Richomeres консул в 384 г. 264.
Rictum к. дн. Сурдук 252 253.
Рим вж. Roma.
Римска империя 47 78 88 100 104 105 112 115 143 157 162 184 191 200 210 218 224 233 260 334 351 358 366 406 409.
римски пътища 10.
Riphaei montes мними планини на север 201 207 258 336.
Ритопек вж. Tricornium.
роби 66 70 81 86 96 97 98 114 122 123 139 149 155 157 164 168 205 258 263 270 272 276 323 328 332 345 348 359 364 366 408 412.
Rodos о-в 261.
Roma гр. дн. Рим 9 28 39 49 55 56 57 58 59 67 71 77 82 83 84 85 90 91 93 95 96 102 108 113 116 117 118 134 136 191 205 208 209 211 214 216 264 271 280 283 292 294 306 323 327 330 340 350 374 377 383 384 388 412.
Romani 50 58 59 65 86 93 104 105 121 124 145 150 157 165 166 168 169 170 171 172 181 183 185 186 188 204 212 223 265 292 296 303 311

316 326 329 333 339 349 360 361 380 382 383 385 387 412 414 419.
Romani milites 313 314.
Romania име на земите южно от Дунава **296** 297 **328** 347 359.
Romuald дукс в Италия **416**.
Romula майка на имп. Галерий **49**.
Romula ст. дн. Речка 22; B 5.
Romulianum с. дн. Ясен, Видинско **49** **87** 98.
Рона р. **233**.
Roranus = Troesmis **391**.
Росица р. 341.
Rosomoni пл. **347**.
Rotaroio ст. дн. Бутринто 396.
Roxolanae пл. **62**.
Рубикон р. **273**.
Rublia вж. Pons Sontius.
рударство 79 80 108 168 200 258 259 270 288 291.
Рудна, Солунско, вж. Petina.
Rufinus консул в 323 г. 265.
Rufinus писател 110—112.
Rufinus в. 315 333.
Rufinus, Flavius висше адм. лице при Теодосий и Аркадий 191 **192** 193 194 **201** 276 279 329.
Rufinus Vulcacius сенатор 136.
Rugi пл. **357** 358 362 366.
Румаид вж. Narcum.
Rumbodona ст. дн. Генисея 43; F 6.
Румели кавак вж. Thimea.
Rumonis сарматски вожд. 120.
Румъния **57** **84**.
Русе вж. Sexaginta Prista.
руси коси у варвари **198** 199.
rusticani 272 273.
Rusticus консул в 520 г. 318.
Rutupia к. 311.

Sabatum ст. дн. до Платамон 396.
Sabinianus Magnus в. **302** 311 312.
Sabinianus син на Сабиниан Велики **301** **302** 313 332 367.
Sacidava, Sucidava ст. дн. Осеник или Сатуново в Scythia **16** 32 **242** 394; B 8
sacrae largitiones **266** 274.
Sacromontisii потомци на заселени варвари **359**.
Sadama ст. дн. Умурфак 33 393; E 8.
Safrac готски вожд **164** 180 181 348 350.
Sagadarii пл. 358 **361**.
Sagadava ст. (Scythia) 16; B 8.
Sagadava (Sucidava, Scaidava) к. (Moesia inferior) дн. между Батнн н Мечка 31 243 **244**.
sagitttarii военна част 181 233 235 246 253 289 290.
Sagittarii lecti 234 235.
sagum оклекло 63.
Salambria вж. Selymbria.
Saldis ст. дн. Бръчко 400.
Salei ст. 43; F 7.
Salmorude (Halmyris) ст. Разелм 32; A 9.
Salmydessus гр. 17; E 9.
Salona гр. дн. Салона, Солин 12 13 14 38 80 249 250 251 377 399.
Saloninus син на имп. Галиен **92**.
салове 126 162 165.
Salsovia гр. дн. Махмудия 16 32 142 391 395; A 9.
Salutius адм. 147.
Шамац вж. Caput Basensis.
Шамлн вж. Ad decimum.
Шанйон вж. Ad quintum.
Samos о-в 217.
Samothrace о-в G 6.
Samuelis христ. лице 220.
Сапарева баня вж. Germania.
Sapor I перс. владетел **58** 328.
Sapor II **87** 157 343.
Sapor III 108.
Saraceni пл. **105** **189** 190 **285** 310 403 417.
Сарагоса вж. Caesaraugusta.
Сарай вж. Cius.
Sardanapal партски владетел 343.
Сарди гр. 261.
Sardona вж. Скрадин 13.
Sarmatae пл. 40 **57** **60** **61** **62** 70 74 **77** 81 85 87 **92** **96** 103 111 117 118 119 120 121 122 123—127 129 130 144 **153** 155 156 157 164 192 198 199 201 208 209 **210** **211** 212 **217** **218** 220 239 255 323 324 328 341 352 358 362 364 380 409 413.
Sarmatae вж. Sarmatorum.
Sarmatae servi (Limigantes вж.) 118—130 296.
Sarmatae liberi 126 127 130.
Sarmatia обл. **105** 119 397.
Sarmatorum (Sarmatae) ст. дн. Горна Видова **40**; C 3.
сарматски лъкове 63.
Sarnonto к. **316**.
Саронски залив **140**.
Sarto ст. дн. Вакарел **20** 41 395; D 5.
Sarus хунски вожд **330**.
Sarute ст. дн. в Скакавац 14.
Sarxa ст. дн. Зиляхово 25; F 5.
Саръшабан вж. Purdis.
Сатуново вж. Sacidava.
Saturninus прет. **74** **93** 98 **328**.
Saturninus в. 173 183.
Saturninus консул в 383 г. 273 276.
Sauromatae пл. 160 358.
Савек вж. Scotusa
Savia пр. **61** 250 **251** 255 256 419.
Saviri пл. 337.
Savus р. дн. Сава 12 13 76 202 253 359 364 400.
Saxones пл. **144**.
Saxonia обл. 399.
Сазлийка р. 21 29 41.
Scaidava вж. Sagadava
scamari 367.
Scampa гр. дн. Елбасан **18** 34 36 45 **235**; F 2.
Scampenses военна част **235**.
Scandza дн. Скандинавскн п-в **345**.
Scarmiunga р. 359.
Scatrae ст. южно от р. Камчия към Дюловския проход **26** 33 394; D 8.
Scenae Mandrorum к. 239.
Sciri вж. Scyri.
Scirtiana ст. 37; F 2.
Sclavi Sclavini пл. 334 **336** 384 413 414 415.
Scodra гр. дн. Шкодра **12** **14** 38 **227**.
Scordisci пл. **150** **151**.
Scotti пл. **131** **144**.
Scotusa ст. дн. Вамвакофитон, Савек 25; F 5.
Scretisca ст. дн. Костинброд 40; D 4.
scriniarii длъжност **234** 236.
Scrofulae вж. Ad scrofulas
Scupenses военна част **235**.
Scupi гр. дн. Злокучене при Скопие **23** **62** 63 **235** 257 316 398; E 3.
Scurio ст. зап. от Балидже 44; F 3—4.
scutarii военна част **174** 181 240 242 244 247 248 252.

Scylla ст. дн. Подима 17; Е 9.
Scyri пл. 255 263 264 331 358 362 409.
Scythae общо име за различни племена **57** 60 61 65 66 **68** 109 142 143 **160** 199 214 219 **230** **231** 255 258 309 314 317 330 335 345 346 383 402.
Scythae = Gothi 60 61 68.
Scythia пр. **70** 115 152 **173** 218 221 224 **226** 227 228 **233** 238 242 243 254 **256** 266 267 282 296 323 331 332 358 **393** 419.
• Scythia (Голяма Скития) 142 160 192 193 219 334 **335** 336 338 339 345 346 352 360.
Scythica ст. **32**.
скитски лък 141.
Sebastianus в. 176—179 184.
Secunda к. **252**.
Secundani военна част 234 235.
Secundi Theodosiani военна част **235**.
Securisca гр. дн. Черковица, Никополско, **15** 31 243 244 394; С 6.
Седмоградско обл. 122 **160**.
Селановци, Оряховско, вж. Varianae.
Selymbria (Salambria) гр. дн. Силиврия 20 141 281; F 9.
сенат в Рим 63 85 91 92 134 139 264 271 306 327 332 333.
сенат в Константинопол **264** 311 323 366 410.
сенатори 264 271 318 340 374.
Senator консул в 436 г.. 269
Senator консул в 514 г. 314.
Sepinum гр. Сепино **416**.
Sepontum гр. **415**.
Septimius Severus имп. 53 54.
Septimus (= Ebdomon) с. **314**
Serdica гр. дн. София **20** 24 29 40 41 42 **60** **86** 133 189 315 317 320 321 328 333 **376** 395; D 4.
Serena жена на Стилихон 199.
Serenianus в. 144 148 149.
Serenum равнина в Тракия **51**.
Sergius консул в 350 г. 296.
Sergius патриций 370.
Серес гр. 25.
Серет р. **58** 391.
Seriana к. **240**.
Серня вж. Isernia.
Cernota ст. при Маноле, Пловдивско, 41.
Serri пл. **153** 161 335.
servi, servitus роби, робство 66 86 96 97 98 122 123 155 157 258 263 270 323 366.
Servitium к. дн. Стара Градишка. **14** 253.
sestertii монети 77.
Sestos гр. дн. Акбашилиман **27** **140** 392; G 7.
Severinus консул в 482 г. 312.
Severus, Fl. Valerius имп. **88** **95** 210 320.
Severus консул в 323 г. 265.
Севиля вж. Hispalis.
Sexaginta Prista (Prista) гр. дн. Русе 16 31 243 394; С 7.
sextarius мярка **55**.
схизматици **374** **377**.
Sibyllini libri вж. libri Sibyllini.
Sicilia о-в 110 **149** 294 384 407.
Сиде гр. **220**.
Sifidius консул в 488 г. 312.
Sigisvultus консул в 437 г. 294.
Sileas христ. лице 43.
Силистра вж. Durostorum.
Силиврия вж. Selymbria.
Сим библейско лице 82.
Син вж. Aequo
синагоги 283.
Синекли вж. Caenophrurium.
Singidunum гр. дн. Белград **11** 12 14 20 28 39 **118** 246 310 364 399; В 2.
singulares длъжност **229** 254.
Синитово, Пазарджишко, вж. Bessapara.
Siosta к. 249.
сирене, далматинско, 80.
сирене, дарданско, 79.
Сиркьой, с. **32**
Sirmium гр. дн. Сремска Митровица **12** 28 **34** 38 39 40 57 69 **75** 76 81 **84** 86 **91** 93 98 100 **106** **111** 215 118 130 132 134 135 144 155 156 178 209 314 **220** 249 250 253 255 269 296 297 300 302 304 306 307 308 320 328 329 358 366 367 386 387 400 406 410: A 1.
Sirogellis ст. вж. Syrascellae
Siscia гр. дн. Сисак 34 254.
Шишмановци вж. Novicianum.
Ситница вж. Leusaba.
Шиул р. вж. Gilpit.
Sium гр. **365**. Вж. Quesium.
Скакавац вж. Sarute.
Скандинавски п-в вж. Scandza.
Скопие вж. Scupi.
скотовъдство 66 67 70 79 81 180 185 194 201 219-259 273 274 299 337 338 348 359 361
Скрадин вж. Sardona.
Шкумба р. вж. Genesis.
Скутари вж. Chrysopolis.
Сладките кладенци, Бургаско, **17**.
Слатина, Ловчанско, вж. Doriones.
славяни (вж. и Sclavi, Sclavini) **123** **160** **336** 372 373 374 **377** 378 385.
славянски език 415.
Славония обл. **359**.
Сливница вж. Meldia.
Смедерево вж. Vinceia.
Socrates философ **217**.
София вж. Serdica.
Solenses военна част 232 **233** 242 244.
Solenses Gallicani военна част 232 233
Solenses seniores военна част **233**.
solidi монети **266**.
Солин вж. Salona.
Солун вж. Thessalonica.
Солунски залив **150** **208**.
Soneium ст. в Траянови врата 41; D 5.
Sosthene вж. Systhense praedium.
Sostra дн. м. Троянхисар до с. Ломец 25; D 5.
Sozopolis гр. дн. Созопол 315. Вж. и Apollonia.
Spali пл. **334**.
Spaneta дн. Бачинци при Кукуевци 11 400.
Spania вж. Hispania.
Sparata вж. Sarto
Spartacus вожд на робско въстание 56.
Спартиан, Елий писател 52.
Спас на р. Дрин вж. Creveni.
spectacula 281.
Сплит вж. Aspalato.
Спорадски острови 140.
Sporacius консул в 452 г. 310.
Сребреница вж. Argentaria.
Средиземно море (= Mare Magnum) 143 **207** 391 396 397 398 399.
Сремска Митровица вж. Sirmium
Сръбци с. 24.
Stabulum Diomedis ст. **37** 43; F. 6.
Stagira гр. дн. Извор (Низворо) 151.
Stanecli ст. дн. Лужани **13**.
Стара Градишка вж. Servitium

Стара Оршова вж. Dierna.
Стара Пазова вж. Novicianum.
Стара планина вж. Haemus.
Стара Загора вж. Beroea.
старейшини у варвари 127.
Stari Slankamen вж. Acumincum.
статуарно изкуство 85 134 209 328 365 380 402 409.
Ставрос вж. Peripidis.
Stenae ст. дн. Демиркапия 24 396; F 4.
Стения вж. Systhense praedium.
Stenostoma ръкав в делтата на Дунава 143.
Stephana ст. дн. при Стефани 45; F 1.
Stephanaphana ст. 45; F 1.
Stilicho висше политическо лице от края на IV в. 191 **192** 193 194 195 196 197 199 200 **201** **202** 203 204 330.
Щип вж. Astibus.
Stobenses военна част 232 233.
Stobi гр. дн. Пустоградско (при Градско) **24** **227** **233** 283 364; E 3.
Stoma Peuci вж. Peuce.
Storgosia ст. дн. м. Кайлъка, до Плевен 25; D 5.
Strabo географ **74** **142**.
Странджа план. **227**
страннопремници 218.
strator длъжност **414**.
Stratonis ст. до Тузла 17 392; B 9.
strava **355**.
Strido гр. 216 **219** **221** **222**.
Стримониакон вж. Euporea.
Стриживойна-Връполе вж. Certisia
строителство 48 49 60 85 91 93 96 100 103 104 106 107 139 153 156 186 274 280 290 291.
structores вид занаятчии 290.
Струма вж. Strymon.
Струмски залив 151.
Strymon р. дн. р. Струма 18 25 35 37 **58** **131** 196 198 **201** 204 **221** 397.
Strymon ст. на р. Мътница 25; F 5.
Студенец, Разградско, с. 26.
студове 143 193 194 201 203 219 258 363 403.
Стъклен, Свищовско, м. вж. Novae.
subadiuva длъжност **229** 237 254.
Sub Radice ст. при Хр. Даново, Пловдивско, 26; D 6.
Sub Radice-Viamata **245**.
subscribendarius длъжност **243** 245 247 249.
suburbana градски преградия 133 144 167 178 **324** 333.
Subzupara ст. 29.
Succi дн. Траянови врата 41 **107** **182** 133 136 137 138 148 149 151 176 **227**.
Sucidava (Scythia) = Sacidava (вж.).
Sucidava (Moesia II) = Sagadava, Scaidava (вж.).
Sucidava ст. дн. Čelei 249.
Sueridus гот. 166 167.
Suevi пл. **118** 199 207 330 **351** 357 361 363 409 413.
Шуйца вж. In Monte Bulsinio.
Sunilda варварско име 347.
Суплая църква вж. Burnum.
сърпове 201 202.
Сурдук вж. Rictum.
susceptores длъжност 278.
Svavia = Savia **361** **362**.
св. Георги вж. Peuce.
Suetonius писател 216.
Свиленград гр. **227**.
Свищов вж. Novae.
Свобода, Чирпанско вж. Carassura.
Syagrius консул в 381, 382 г. 282 297 305 309.
Sycae ст. дн. Галата 17 **370** 392; F 9.
Symmachus сенатор 116 136.
Symmachus префект на Рим 136.
Symmachus консул в 485 г. 338.
Symmachus консул в 522 г. 370.
Syrascellae (Sirogellis) гр. дн. Малгара **19** 37 38 42 392; F 7—8.
Syria, Syri 50 69 72 76 **78** 85 **88** **91** 98 145 209 217 **220** **226** **240** 282 328 385.
Syria Euphratensis пр. **240**.
Systhenense praedium (Sosthene) дн. Стения **314** 369.

Tabula Peutingeriana 11—27 390 391.
Tacitus имп. **73**.
Tacitus писател **74** 116.
Тахино езеро 25.
Taifali пл. 101 104 1**21** **127** 175 **230** 255 340 406.
Taliata гр. дн. Долни Милановац **15** 22 31 **118** 246 395; B 3.
Tanais р. дн. Дон **57** **160** 193 207 336 391.
Tancus в. 313.
Танжер вж. Tingitana.
Tarsus гр. **93** **282** 320.
Tarpodizum гр. дн. Ковчас **26** 33 41 393; E 8
Tarraco гр. дн. Тарагона **85** 206.
Tassilo баварски вожд **415**.
татуировка в варвари 192.
Tauriana гр. дн. Дойран 24 397; F 4.
Taurunum гр. дн. Земун (Землин) 12 **28** 33 252 253 399.
Taurus план. в Азия дн. Аладаг **130** 335.
Taurus план. в Крим **335**.
Taurus консул в 361 г. 261.
Таушан тепе вж. Cabyle.
Tautiomosis с. 280.
Tautomedes в. **280**.
Таврически п-ов. **335**.
театър 56 107 156.
театър в Перинт **79**.
Tegra вж. Tigra.
Tegulitium гр. дн. Ветренско кале **17** 32 244 394; **B** 8.
Текехан вж. Daphabae.
Текия вж. Transdierna.
Templum Iovis ст. дн. Обзор 17; D 8.
Tempyra гр. до устието на Марица 35 **43** 392; F 7.
Tenedos о-в 81 140.
Terennius еп. **282**.
Терма Лутра вж. Traianopolis.
Терни вж. Interamna.
territorium civitatis 275.
Tertiodecimani военна част 232 233.
Тертулиан писател 216.
Tertullus адм. 134 136.
Тервел, български хан 401 **403** **416**.
Tervingi пл. 65 104 **121** **161** **163** 164 166 231. Вж. и вестготи.
тетрархия **47** **48**.
Teutiborgium к. **252** 253.
Thalamonium к. **242**.
Thasos о-в 140.
Thebaei военна част 232 **233**.
Thebais пр. 228 287.
Theclana вж. Ulpiana.
Themistocles атински политик 140.
Theocritus в. 317.
Theodahadis в. 333.

Theodericus Теодорих Велики 298 299 301 302 303 **306** 307 **311** 319 324 325 332 333 **360** **363** **364** 365 366 367 **373** 383 387 388 **402** 409 410.
Theodericus Strabo готски крал **311** **331** 360 387 402 407.
Theoderidus гот 353.
Theodora жена на Констанций Хлор 98 319.
Theodorus адм. 270.
Theodorus в. 314.
Theodorus македонец 387.
Theodorus еп. **220**.
Theodosia гр. **338**.
Theodosius I имп. 90 **101** 102 108 110 **115** 157 **192** 193 **195** 198 199 200 **201** 203 204 205 214 215 **221** **233** 262 **264** 270 273 274 275 **281** 288 293 295 297 308 309 **329** 330 349 **350** 351 382 402 **406** 407.
Theodosius II имп. 260 263 264 **267** **268** **269** 270 275 276 **281** **283** **284** 305 330 352 384.
Theodosius в. **222**.
Theodotus в. **60**
Theolaifus в. 138.
Theotimus еп. **221**.
Thera ст. дн. Приморски 17 392; E 8.
Theranda ст. дн. Дуле при Призрен 22 398; D 2.
thermae 70.
Thermantia дъщеря на Стилихон **202**.
Thermopolis Термопили (?) **310**.
Thermopylae проход 316.
Thessalia пр. 36 66 **79** 80 194 195 **204** 218 227 229 255 256 283 312 316 350 419.
Thessalonica гр. дн. Солун **18** 24 34 35 **36** 37 **44** **60** 67 79 88 99 237 265 270 272 291 321 322 329 344 364 365 396 397; F 4.
Thessalum Mare 140.
Thimea ст. дн. Румеликавак 17 392; F 9.
Thiris р. 397.
Thiudigoto дъщеря на Теодорих 367.
Thiudimer готски крал **331** 332 353 359 360 361 362 363 **364** 365 409.
Thorcilingi пл. **366**.
Thorismundus в. 353.
Thracia **30** 34 38 **41** 46 47 50 53 55 **57** 58 59 60 63 64 65 **67** 69 70 71 72 73 74 76 77—79 81 83 **86** 88 91 92 95 96 **100** 101 102 105 106 **107** **109** 111 113 **114** **117** **131** 133 135—140 143—148 150—**152** 157 **161** 162 **163** 168 169 173—177 179 189 191 **192**—212 214 215 217 218 220 222 223 224—**228** **231**—239 245 254 256 259 261 263—268 270 271 175 276 287 288 290 292—296 304 305 308—310 312 313 315 318 319—323 326 327 329 331 333 337 338—340 341 343 347 348 349 350 368 370 372 373 382 384 385 387 391 393 402 406 407 408 410 411 413 419.
тракийски език 53.
тракийско село 53 55.
Thuringi пл. **363**.
Thuris гр. 396.
Thynias ст. E 9.
Tiberius в. 372 373.
Tiberius Nero 94.
Tiberius I имп. 274.
Tiberius II Constantinus имп. 373 414.
Tiberius III имп. **403** **416**.
Tibiscus гр. дн. Каваран **22**.
Tibisia р. **352**.
Ticinum гр. **298** **412**.
Tierva вж. Dierna.
Tiger р. **75** 104.
tignarii вид занаятчии 290.
Tigra ст. дн. Мартенско кале **16** 31 394; C 7.
Tilurium ст. дн. Трили 13 38.
Timacenses auxiliarii военна част 235.
Timacum maius гр. дн. Княжевац **23** **235** 395; C 4.
Timacum minus гр. дн. Равна **23** **235** 395; C 3.
Timogittia, Timum ст. **32** 392; C 9.
Тимок р. 15 31.
Timotheus еп. **282**.
Tingitana гр. дн. Танжер **104**.
Tipsum ст. на р. Еркене 42; F 8.
Тир гр. 391.
Tiras р. 391.
tirones 56.
Tisia р. дн. Тиса **123** **127** **336** **352** 398.
Titus Didius в. **151**.
Тюркменли вж. Heraeum.
Тоhu к. 239.
Toluin гот. **306** 307.
Tomi гр. дн. Кюстенджа **17** 32 143 152 221 257 282 392; B 9.
Топчи вж. Gephyra.
Topirus гр. до устието на Места **19** 35 37 43 392; F 6.
Тополовец р. 15.
Totila крал в Италия **318** 326 333.
Товарник вж. Ulmus.
Tragurium гр. дн. Трогир 13.
Traianopolis гр. дн. Терма Лутра (Лъджакьой) 30 35 37 38 43 220 **369** 392; F 7.
Traianus имп. **62** 70 73 **84** **85** 92 102 152 214 308 309 329 341 394 406 418.
Traianus в. 169 173 176 178 183 184.
Траянови врата вж. Succi.
Transalba к. **248**.
Transdierna гр. дн. Текия **248**.
Transdrobeta гр. 248.
Трансилвания **84** **164**.
Transiugitani пл. **121**.
Translitis ст. дн. при Цариброд 40; D 4.
Translucus к. **248**.
Transmarisca гр. дн. Тутракан **16** 32 **153** **233** 244 245 **391** 394; C 7.
Tranupara ст. дн. Оризари 24; E 4.
Trapezunta гр. дн. Трапезунт **335**.
Trasericus вожд на гепиди **300** 367.
Traustila вожд на гепиди **300** 367 410.
Травник вж. Ad matricem.
Требине вж. Ad zizio.
Trebonianus Gallus им. 84 **327** 341 **342**.
Трефен вж. Praetorio Latovicorum.
Treiectum ст. (= Genesis fl.) дн. Полизмаз 45.
tremisses монети **266**.
Tres Tabernas (= Candavia ?) ст. дн. Кюкс 34 36 44; F 2.
треска болест 178.
tribunus длъжност 55 69 70 145 166 181 184 339.
Tribunus coh. I Ioviae 254.
Tribunus coh. I Thracum Civium Romanorum 254.
Tribunus coh. II Dalmatarum 254.
Tribunus coh. II Thracum 254.
Tribunus coh. III Alpinorum 254.
Tribunus coh. III Alpinorum Dardanorum 253.
Tribunus cohortis novae **249**.
Tribunus cohortis secundorum reducum 249.
tribunus militum 55 56 331.
Tribunus notariorum 313.
Tribunus promotorum 185.

Tribunus scutariorum **174**.
tributa данъци 200 202 **222** 271.
Tricomia к. 241.
Tricornium гр. при Рнтопек 14 20 39 **245** 246; B 2.
Tridentum гр. дн. Тренто **118** 413.
Трили вж. Tilurium.
Triflum ст. дн. Макроталаса, Монухи **25** 397.
Trimammium гр. дн. Пиргово **16** 31 244 394. 399.
Триполитания обл. **58**.
Triptolemos мит. **138**.
Трир гр. 102 113.
Trissa ст. дн. Нанево **17** 392; C 7.
триумф 130 203 365 385.
Троада **68 140**.
Trocondus консул в 482 г. 312.
Troesmis гр. дн. Иглица **16 32** 242 391; A 9.
Трогир вж. Tragurium.
Troglodytae пл. **142 219**.
Трой мнт. **68**.
Troia, Troiani **68 139 140**.
Троянска война **66**.
Троянхисар, м. до с. Ломец вж. Sostra.
Tropaeum Traiani гр. B 8.
Troyes гр. 352.
Tugugerum ст. дн. Йоаким Груево 41; E 5.
Тулча вж. Aegyssos.
Tuncarsi пл. **346**.
Тунджа р. **131 227**.
Tungricani iuniores военна част **146**.
tunica laticlava 56.
Тунис **58**.
Турну Северин вж. Drubeta.
turres крепостни кули 204 280 304 328 367 386.
Turres гр. дн. Пирот 20 29 40 395; D 4.
Tuscia обл. **412**.
Tuscus консул в **258** г. 61.
Тутракан вж. Transmarisca.
Тузла вж. Stratonis.
търговия 55 79 80 81 139 154 164 168 337.
Tyras гр. 335.
Tyrrhenum mare 107.
Tzaani пл. **230** 232 **233 310**.
Tzirallum гр. дн. Чорлу **21** 29 33 35 42 51 393; F 8.
Tzitta патриций 318.
Tzurta р. **313** 332.

Угриновци вж. Idiminium.
Uldis скирски вожд **263 330**.
Ulmus ст. дн. Товарник 11 28 34; C 3.
Ulmus ст. дн. Цървен брег 40.
Ulpiana (Vicianum, Theclana) гр. дн. Липлян **23 235** 364 **398**; D 3.
Ulpianenses военна част **235**.
Ulpius Crinites в. 70 71.
Ultzindur хун 358.
Ultzinzures пл. 361.
Ulucitra гр. **245**.
Umbria обл. **84**.
Умянович вж. Ad Praetorum.
Умурфак вж. Sadama.
Una (Luna) ст. дн. при р. Речка **15** 22 395; B 4.
Унгария **95 57 61** 111 123.
Unoguri вж. Hunuguri.
Uranius в. 315.
Urbate ст. при р. Връбас 13.
urbs, urbes 48 86 106 107 109 118 139 199 205 221 278 279 290 291 316 343 373 411.
Urisium вж. Burtudizum.
Ursicinus в. 116 185.
Usafer сарматски вожд 121.
Uscudama трак. име на Адрианопол 117 118 152; E 7.
Utsurgas ст. дн. Чаклн 26 393; E 8.
Utus р. дн. Вит **71 85 114 226** 267 **310** 358.
Utus гр. дн. Гауренско градище при Милковнца 15 31 248 358 394; C 6.

Вакарел вж. Sarto.
Valamer готски крал 312 331 353 359 360 361 362 363 402 408 409.
Vale Domitiana ст. 32; A 9.
Valens прет. при Галиен 97.
Valens, Iulius прет. при Деций **91**.
Valens имп. 53 97 **100** 101 111 112 **114** 116 144 145 146 147 **149** 150 **153** 154 161 164 168 **169** 173 176 178 179 181 184 185 188 189 211 212—214 218 219 223 261 263 **265 266** 269 270 271 272 273 **274** 292 293 **296 305** 308 329 347 348 349 350 380—382 385 387 402 **404** 405 418
Valens цезар при Лициний 320 321.
Valentinianenses военна част 232 **233**.
Valentinianus I имп. 100 110 111 112 144—147 211 212 214 **217** 221 261—263 265 266 269—274 **278 280** 347 408.
Valentinianus II имп. **111** 112 264 270 **273** 275 281 293 305.
Valentinianus III имп. 260 268 269 **284** 288 330.
Valentinianus син на имп. Валент 265 296.
Valeria жена на Валерий 49.
Valeria пр. **61 95** 114 118 119 156 255 256 400 419.
Valeriana ст. дн. Долни Видин 31; C 5.
Valerianus имп. **58 59 60 61** 63 **64 69** 70 **71 74** 85 **208** 327 328 **380**.
Valerianus, P. Cornelius Licinius син на Галиен **92**.
Valerianus адм. 185.
Valerianus = Aurelianus 304.
Valerius консул в 432 г. 293.
Valesius, Henr. 319.
Валя Ходжии вж. Beroea (Scythia).
валове 175 178 204 365.
Валона вж. Aulona.
Вамвакофитон вж. Scotusa.
Vandali пл. 74 104 192 218 220 292 310 330 339 344 350 384 407.
Var р. 360.
Вардар р. вж. Axios.
Varianae к. дн. Селановци 31 **248** 394; C 5.
Варна вж. Odessos.
Варош при Прилеп вж. Ceramiae.
Varronianus консул в 364 г. 280.
Василий II имп. 12.
Василина майка на Юлиан **136**.
Veclanum гр. при Прищина 23 398; D 3.
vectigalia данъци 169 205 355.
Vegetius, Fl. Renatus, писател 288—291.
Велес вж. Ad cephala.
Велико Градище вж. Pincum.
Велушина, Битолско вж. Nicea.
Венчаница до Петровац вж. Iovis pago.
Venedorum marca **389**.
Venerianus в. **60**.
Veneti жители на Венеция 90 93 **336** 344.
Venetia пр. **94** 117 366 389 413.
veredo **269**.
Vergilius поет **163**.
Verina жена на Лъв I **324**.

Verona гр. 254.
Vespasianus имп. **63**.
вестготи вж. Visigothi.
vestis militaris вж. canon vestium.
veterani 178 268.
Veteranus презвитер 377.
Vetranio имп. **88** 89 **96** 211 **222** 296.
Ветрен, Пазарджишко, вж. Lissae; Bona Mansio.
Ветренско кале, Силистренско вж. Tegulitium.
vexillatio **230** 231.
vexillatio palatina 233.
vexillationes comitatenses 233 235.
Via Egnatia 18—20 34—35 42—45 195.
Viamata к. 245. Вж. и Sub Radice-Viamata.
vicarius длъжност **48** 222 **226**.
Vicarius Africae 278.
Vicarius Macedoniae 270.
Vicarius Thraciae 238 239 276.
vicennalia 50.
vici села 168.
Vicianum вж. Ulpiana.
Vico Bapeni = Varianae (?) 394; C 5.
Vico Cuppe вж. Cuppae.
Victohali пл. **122**.
Victor в. 144 153 154 168 179 183.
Victor консул в 524 г. 272 281.
Victor Tonnennensis писател 368—372.
Викторий Аквитан писател 303.
Вид вж. Narona.
Vidigoia в 352.
Vidimir остготски крал 331 332 353 359 360 **363** 409.
Видин вж. Bononia; Ad Malum.
Vidini пл. **160**.
Vidivarii пл. 336.
Видровац вж. Aquae.
Viduarius вожд на квади 123.
Виена вж. Vindobona.
villa 155 166 176 223 293.
Viminatium гр. дн. Костолац 15 20 22 28 30 39 49 87 245 246 247; B 3.
Vinceia ст. дн. Смедерево **28** 39; B 2.
Vincentius консул в 401 г. 309.
Vincomalus консул в 453 г. 368.
винделици жители на гр. Augusta Vindelicorum **73 74**.
Vindelicia гр. **73**.
Vindenae ст. дн. Подуево **23** 398; D 3
Vindobona гр. дн. Виена 10 11 **358**.
Vinitarius остготски крал **354**.
Винковци вж. Cibalae.
вино 165 168.
Virgo съзвездие **183**.
Visigothi вестготи **65** 110 1**27** **203** **204** **231** 258 338 347—349 352 353 372 408 409.
Vistula р. 335 336.
Вит вж. Utus.
Vitalianus прет. 308 **314** 315 317 318 332 333 368 369 **370**.
Vithericus остготски крал **164**.
Vitiges гот 333.
Витлеем гр. 216 218.
Vitrodorus сарматски вожд 123.
Виза вж. Bizye.
Византийска империя **79**.
Византион вж. Byzantium.
Воден вж. Edessa.
водопроводи 107.
Вогези план. **143**.
военно дело 289—291.
военни игри и упражнения 53 54 93.
войници от Тракия **79**.
Войново, Силистренско вж. Palmatae.
Войшанци, Тиквешко, вж. Antigonia.
Волве езеро 18.
Volusianus имп. **84** 304 327.
Vopiscus писател 52.
Връбас р. 13.
Втора Мизия вж. Moesia Inferior.
Вуковар гр. **252**.
Vulcatius Gallicanus писател 52.
Vulfila готски епископ **115** **211** **359** 381 385.
Vulgares вж. Bulgari.
Vulgare с. 413.
Vulcanus мит. **201**.
Vultulf остготски крал 354.
въоръжение 72 118 120 124—126 129 137 139 151 159 166 167 170 171 172 180—182 184 **187** 188 190 193 196—202 204 205 212 213 215 219 223 289—291 301 306 311 312 314 320 322 329 331 346 347 357 361—363 384 402 404 406 412.

Xerxes персийски владетел **139** 140 **163**.

Залцбург вж. Iuvavum.
Зара вж. Iadera.
затъмнение 96.
Здравник вж. Drabescus.
Железни врата (на Дунава) **85** **114**.
земеделие 55 64 79 98 99 100 155 194 201 202 219 286 337.
земеделски сечива 202.
земетресения 60 118 211 311 316.
Землин вж. Taurunum.
землянки у варвари 125 126.
Земун вж. Taurunum.
Зеница вж. Bistue Nova.
Zeno имп. 311 312 324 325 332 365 383 387 409 410.
Zenobia владетелка в Палмира **72** 73 76
жерави в Тракия **196**.
Зервохори вж. Heraclea Sintica.
Zerna вж. Dierna.
Zesutera ст. до Херманик 42; F 8.
Zeus мит. 142.
Ziezi библейско лице 82.
Зиляхово вж. Sarxa.
Zinafrum сарматски вожд 120.
Zirinae ст. дн. Карабунар 27 35 393; F 7.
Ziza к. **241**.
Zizais сармат 120 122 130.
Златен рог (при Цариград) 141.
Златни врата (Цариград) 313
златни монети на Прокопий 148.
златодобиване 108 163 168 200 258 259 270 291.
Злокучене вж. Scupi.
Zmirna к. **247**.
Zorlanae ст. дн. Кешан 19 42 392.
Zosimio в. 69.
Зворник вж. Ad Drinum.
Zyrmae ст. дн. при Пазарджик 21 395; E 5.

СЪКРАЩЕНИЯ — ABBREVIATIONES

А. АНТИЧНИ АВТОРИ И ИЗВОРИ

Acta Alex. — Acta Sancti Alexandri
Am. — Ammianus Marcellinus
Arr. — Arrianus
Auct. — Auctores
Bas. Nov. — Basilii Novellae
Cod. Iust. — Codex Iustinianus
Cod. Theod. — Codex Theodosianus
Const. P. — Constantinus Porphyrogenetes
Eutr. — Eutropius
Gu. — Guido
Hd. — Herodotus
Hist. Aug. — Historia Augusta
Hl. — Hierocles
IA — Itinerarium Antonini Augusti
IB — Itinerarium Burdigalense
Inscr. — Inscriptiones
Iord. — Iordanes
Liv. — Livius
MC — Marcellinus Comes
ND — Notitia Dignitatum
NEp — Notitia episcopatuum
Ov. — Ovidius
Pl. — Plinius
Pr. — Procopius
Pris. — Priscus
Pt. — Ptolomaeus
Ra. — Ravennatis Anonymi Cosmographia
Scyl.-Cedr. — Scylitzes-Cedrenus
StB — Stephanus Byzantinus
Str. — Strabo
Suid. — Suidas
Theoph. — Theophanes
ThS — Theophylactus Simocatta.
Thuc. — Thucydides
TP — Tabula Peutingeriana
Zos. — Zosimus

Б. СПИСАНИЯ И ПОРЕДИЦИ.

ГНМ — Годишник на Народния музей в София
ГПлНМ — Годишник на Археологическия музей в Пловдив
ГСУИФФ — Годишник на Софийския университет. Историко-филологически факултет
ГСУФФ — Годишник на Софийския университет. Филологически факултет
ИАИ — Известия на Археологическия институт при БАН (продължение на ИБАИ)
ИБАИ — Известия на Българския археологически институт
ИБАД — Известия на Българското археологическо дружество
ИВАД — Известия на Археологическото дружество във Варна
ИИБЕ — Известия на Института за български език
ИИБИ — Известия на Института за българска история
ИИД — Известия на Историческото дружество в София
ИРАИК — Известия на Руския археологически институт в Константинопол
МПр — Македонски преглед
СбНУК — Сборник за народни умотворения, наука и книжнина
СбБАН — Сборник на Българската академия на науките
СпБАН — Списание на Българската академия на науките

AB — Archäologisches Beiblatt (към Österreichische Jahreshefte)
CIL — Corpus Inscriptionum Latinarum
CMH — Cambridge Medieval History
Dessau ILS — H. Dessau, Inscriptiones Latinae selectae
JRS — Journal of Roman Studies.
Kiepert, FOA — H. Kiepert, Formae Orbis Antiqui
OJh — Österreichische Jahreshefte
PhW — Philologische Wochenschrift
PWRE — Paulys Real-Encyclopädie der classischen Altertumswissenschaft. Neue Bearbeitung von G. Wissowa, W. Kroll, K. Mittelhaus, K. Ziegler
RA — Revue archéologique
SB Akad. Wien Phil. hist. Kl. — Sitzungsberichte der Akademie Wien, philosophisch-historische Klasse.

ИЗПОЛЗУВАНА ЛИТЕРАТУРА — INDEX LIBRORUM ADHIBITORUM

(Споменати са съчинения и статии, въз основа на които е изграден коментарът. Статиите, използувани при отделни случаи и литература към авторите, са посочени в предговорите към съответните извори и в самия коментар)

В. Велков, Селото и градът в Тракия и Дакия през IV—V в. от н. е. — Исторически преглед XI, 1955, кн. 4, стр. 22—55.

В. Велков, По някои проблеми на късноантичното село в Тракия. — Исторически преглед XII, 1956, кн. 5, стр. 93—108.

Б. Геров, Романизъмът между Дунава и Балкана. Ч. I, ГСУИФФ, т. 45, 1948/1949, кн, 4; Ч. II, ГСУИФФ, т. 47, 1950/1952, стр. 17—121; т. 48, 1952/1953.

Гръцки извори, I = Гръцки извори за балканската история, т. I (Институт за българска история), София 1954.

М. Дринов, Заселение Балканского полуострова славянами. В Съчинѐния на М. С. Дринова, т. I. — Трудове по Българска и Славянска история, София 1909, стр. 139—316.

Ив. Дуйчев, Балканският Югоизток през първата половина на VI в. Начални славянски нападения. — Беломорски преглед, I, 1942, стр. 229—270.

В. Н. Златарски, История на българската държава през Средните векове, I, ч. 1, София 1918.

Й. Иванов, Български старини от Македония. II изд. София 1931.

В. Иванова, Стари църкви и манастири в днешните български земи (IV—XII в.). — ГНМ IV, 1922/1925, стр. 429—588.

История Болгарии, т. I, Москва АНСССР, 1954 (под. ред. П. Н. Третьякова и др.).

История на България, т. I, София, БАН, 1954. (автори на съответните делове проф. Д. П Димитров и Ал. Бурмов).

К. Иречек, Пътувания = К. Иречек, Княжество България, Част 2. Пътувания по България, Пловдив 1899.

С. И. Ковалев, История Рима. Ленинград 1948.

Ю. Кулаковский, История Византии, I—II. Киев 1910—1912.

М. В. Левченко, Материалы для внутренней истории Восточной Римской империи V—VI вв. — Византийский сборник, Москва/Ленинград 1945, стр. 12—95.

М. В. Левченко, История на Византия. София 1948.

Н. А. Машкин, История древнего Рима. Отв. ред. А. Г. Бокщанин. Москва 1956.

Миков-Георгиев, Карта = В. Миков-Г. Георгиев, Историческа карта на Балканския полуостров до края на IV в. от н. е. — М. 1:700 000. София 1952.

П. Мутафчиев, Старият друм = П. Мутафчиев, Старият друм през Траянови врата. — СпБАН, кл. ист. фил. 27 (кн. 55), 1937.

Станојевић, Енцислопедија = Ст. Станојевић, Народна енциклопедија српско-хрватско-словеначка, I—III. Загреб 1928.

Успенский, История = Ф. И. Успенский, История Византийской империи, I, СПб 1913.

К. Шкорпил, Некоторые из дорог Восточной Болгарии. — ИРАИК X, 1905, стр. 443—502.

A. Alföldi, Der Untergang der Römerherrschaft in Pannonien, I, Berlin/Leipzig 1924.
B. Altaner, Patrologie. Leben, Schriften und Lehre der Kirchenväter, Freiburg, 4 Aufl. 1956.
M. Besnier, Histoire romaine. T. IV, 1. L'Empire Romain de l'avènement des Sévères au concile de Nicée. Paris 1937 (Collection G. Glotz).
A. Déléage, La capitation du Bas Empire. Macôn 1945.
Démougeot, De l'unité = E. Démougeot, De l'unité à la division de l'Empire romain 395—410. Essai sur le gouvernement imperial. Paris 1951.
Ebert's Real-Lex = Real-Lexicon der Vorgeschichte..., herausgegeben von Max Ebert.
Grosse, Militärgeschichte = R. Grosse, Römische Militärgeschichte von Gallienus bis zum Beginn der byzantinischen Themenverfassung. Berlin 1920.
O. Hirschfeld, Die kaiserlichen Verwaltungsbeamten bis auf Diocletian, II Aufl. Berlin 1905.
E. Honigmann, Le Synecdèmos d'Hiéroclès et l'Opuscule géographique de Georges de Chypre. Bruxelles 1939.
C. Jireček, Die Heerstraße von Belgrad nach Konstantinopel und die Balkanpässe. Eine historisch-geographische Studie. Prag 1877.
J. Jung, Römer und Romanen in den Donauländern. II Aufl. Innsbruck 1887.
A. H. M. Jones, The Cities at the Eastern Roman Provinces. Oxford 1937.
A. H. M. Jones, The Greek City from Alexander to Justinian. Oxford 1940.
G. I. Kazarow, Beiträge zur Kulturgeschichte der Thraker. Sarajevo 1916.
O. Karlowa, Römische Rechtsgeschichte, I, Leipzig 1885.
P. Krueger, Geschichte der Quellen und Literatur des römischen Rechts. II Aufl. München/Leipzig 1912.
P. Lemerle, Philippes et la Macédoine orientale à l'époque chrétienne et byzantine, Paris 1945.
W. Liebenam, Fasti consulares Imperii Romani. Bonn 1910.
Marquardt, Römische Staatsverwaltung = J. Marquardt, Römische Staatsverwaltung Bd. I—III (J. Marquardt und Th. Mommsen, Handbuch der römischen Altertümer, IV^2, V, VI), Leipzig 1881, 1876, 1878.
S. Mazzarino, Stilicone. La crisi imperiale dopo Teodosio. Roma 1942.
S. Mazzarino, Aspetti sociali del quarto secolo. Ricerche di storia tardo romana. Roma 1951.
Miller, IR = K. Miller, Itineraria romana an der Hand der Tabula Peutingeriana dargestellt. Stuttgart 1916.
Mommsen, Ges. Schriften = Th. Mommsen, Gesammelte Schriften I—VIII. Berlin 1905—1913.
R. Netzhammer, Die christlichen Altertümer der Dobrudscha. Bucarest 1918.
B. Niese, Römische Geschichte = B. Niese, Grundriss der römischen Geschichte. V Aufl. Neubearbeitet von E. Hohl. München 1923.
G. Ostrogorsky, Geschichte des byzantinischen Staates. 2. durchgearbeitete Auflage. München 1952 (Byzantinisches Handbuch I, 2 = Handbuch der Altertumswissenschaft XII Abt. 1 Teil, Bd. 2.).
A. Piganiol, L'Empire chrétien (325—395). Paris 1947 (Histoire Romaine II, collection G. Glotz).
Patsch, Beiträge III/1 = C. Patsch, Beiträge zur Völkerkunde von Südosteuropa. III. Die Völkerbewegung an der unteren Donau in der Zeit von Diokletian bis Heraklius. 1 Teil. Bis zur Einwanderung der Gothen und Taifalen aus Transdanuvien. Sb Akad Wien, phil. hist. Kl. Bd. 208, Wien 1928.
M. Schanz-C. Hosius-G. Krueger, Geschichte der römischen Literatur. III Teil, 3 Aufl. München 1922.
M. Schanz, Geschichte der römischen Literatur, IV Teil, 1 Hälfte. München 1904.
Schiller, Geschichte = H. Schiller, Geschichte der römischen Kaiserzeit. 2 Bände in 3 Bücher, Gotha 1883,1887.
Schmidt, Die Ostgermanen^2 = L. Schmidt, Geschichte der deutschen Stämme. Die Ostgermanen. 2 Aufl. München 1934.
O. Seeck, Geschichte des Untergangs der antiken Welt, I—IV. Berlin 1910—1920.

O. Seeck, Regesten der Kaiser und Päpste für die Jahre 311 bis 476 n. Chr. Vorarbeit zu einer Prosopographie der christlichen Kaiserzeit. Stuttgart 1919.
W. Seston, Dioclétien et la tétrarchie. I. Guerres et réformes. Paris 1946.
E. Stein, Studien zur Geschichte des byzantinischen Reiches vornehmlich unter den Kaisern Iustinus II und Tiberius Constantinus. Stuttgart 1919.
E. Stein, Untersuchungen über das Officium der Prätorianerpräfectur seit Diokletian. Wien 1922.
Stein, Geschichte I = E. Stein, Geschichte des spätrömischen Reiches, I, Wien 1928.
Stein, Histoire II = E. Stein, Histoire du Bas-Empire II. Paris-Bruxelles-Amsterdam 1949.
W. S. Teuffel's Geschichte der römischen Literatur, bearbeitet von W. Kroll und F. Skutsch, III, 6 Aufl. Leipzig-Berlin 1913.
E. A. Thompson, A History of Attila and the Huns. Oxford 1948.
H. Vetters, Dacia Ripensis. Schriften der Balkankommission (Antiquarische Abteilung XI/1. Wien 1950.
W. Wattenbach, Deutschlands Geschichtsquellen im Mittelalter, I. Berlin 1893.
L. Wenger, Die Quellen des römischen Rechts. Wien 1953. (Denkschriften der Gesamtakademie, Bd. 2).
Zeiller, Les origines chrétiennes = J. Zeiller, Les origines chrétiennes dans les provinces danubiennes de l'Empire Romain. Paris 1918.

СЪДЪРЖАНИЕ — HOC VOLUMINE CONTINENTUR

Увод 5
Praefatio
1. Римски пътеводители — Увод, превод и бележки от В. Тъпкова-Заимова и В. Велков 9
Itineraria Romana
2. Лактанций — Увод, превод и бележки от В. Велков 46
Lactantius
3. История на римските императори — увод, превод и бележки от М. Войнов 52
Scriptores Historiae Augustae
4. Описание на целия свят и на народите — увод, превод и бележки от Бор. Примов 78
Descriptio totius mundi et gentium
5. Анонимен хронограф от 354 г. — увод, превод и бележки от В. Тъпкова-Заимова 82
Chronographus anni CCCLIV
6. Евтропий — увод, превод и бележки от В. Велков 84
Eutropius
7. Аврелий Виктор — увод, превод и бележки от В. Велков 90
Sextus Aurelius Victor
8. Латински похвални слова — увод, превод и бележки от В. Велков . 102
Panegyrici Latini
9. Руфин, — увод, превод и бележки от Бор. Примов 110
Rufinus
10. Амброзий — увод и превод от Стр. Лишев, бележки от В. Велков 113
Ambrosius
11. Амиан Марцелин — увод, превод и бележки от Б. Геров 116
Ammianus Marcellinus
12. Клавдий Клавдиан — увод, превод и бележки от В. Велков 191
Claudius Claudianus
13. Павел Орозий — увод, превод и бележки от Стр. Лишев 207
Paulus Orosius
14. Евсевий Хиероним — увод, превод и бележки от Бор. Примов . . . 216
Eusebius Hieronymus
15. Списък на служебните рангове — увод и бележки от В. Велков, превод от В. Велков и Стр. Лишев 224
Notitia Dignitatum
16. Павлин Ноланскй — увод, превод и бележки от Д. Дечев 257
Paulinus Nolanus
17. Теодосиев кодекс — увод, превод и бележки от В. Велков 260
Codex Theodosianus
18. Флавий Вегеций Ренат — увод, превод и бележки от В. Велков . . . 288
Flavius Vegetius Renatus

19. Проспер Аквитански — увод, превод и бележки от Бор. Примов . . . 292
Prosper Aquitanus
20. Константинополски летописи — увод, превод и бележки от М. Войнов 295
Consularia Constantinopolitana
21. Магнус Феликс Енодий — увод, превод и бележки от М. Войнов . . 298
Magnus Felix Ennodius
22. Касиодор Сенатор — увод, превод и бележки от М. Войнов 303
Cassiodorus Senator
23. Комес Марцелин — увод, превод и бележки от М. Войнов 308
Marcellinus Comes
24. Валезиев Аноним — увод, превод и бележки от М. Войнов 319
Anonymus Valesianus
25. Йорданес — увод, превод и бележки от В. Бешевлиев и Геновева Цанкова-Петкова 326
Iordanes
26. Виктор Тунунски — увод, превод и бележки от М. Войнов 368
Victor Tonnennensis
27. Йоан Бикларски — увод, превод и бележки от М. Войнов 372
Ioannes Biclarensis
28. Папа Григорий I — увод, превод и бележки от В. Тъпкова-Заимова . . . 374
Gregorius I papa
29. Изидор Севилски — увод, превод и бележки от М. Войнов 379
Isidorus Hispalensis
30. Фредегарий — увод, превод и бележки от Стр. Лишев 386
Fredegarius
31. Неизвестен автор от Равена, увод, превод и бележки от В. Тъпкова-Заимова и В. Велков 390
Ravennatis Anonymi Cosmographia
32. Беда Преподобни — увод, превод и бележки от М. Войнов 401
Beda Venerabilis
33. Павел Дякон — увод, превод и бележки от М. Войнов и Стр. Лишев . . 404
Paulus Diaconus
34. Руфий Фест — увод, превод и бележки от Б. Геров 418
Rufius Festus
Показалец — съставил В. Велков 420
Index nominum et rerum
Съкращения — съставил В. Велков 447
Abbreviationes
Използувана литература — съставил В. Велков 448
Index librorum adhibitorum
Приложения: 1. Tabula Peutingeriana, 2. Карта на илирийските и тракийски провинции

ДОПУСНАТИ ПО-ВАЖНИ ГРЕШКИ

Стр.	Ред	Напечатано	Да се чете	По вина на
19	19 отгоре	(Черибан)	(Килия)	автора
20	11 отдолу	(IB), Rampiana (IA)	, Rampiana (IB)	„
24	6 отгоре	(Милетковци)	(Милетково)	„
24	6 отдолу	Astibo — Istubera (Ra)	Astibo.	„
24	3 „	Enristou	Euriston	„
25	6 „	Eupores	Euporea	коректора
43	14 отдолу	Ad Duodecinum	Ad Duodecimum	коректора
69	10 отгоре	paef.	praef.	„
85	15 „	Mecedoniam	Macedoniam	„
152	2 „	conslue	consule	печатницата
153	11 отдолу	Novidunum	Noviodunum	„
167	2 „	стр. 190	стр. 140	коректора
173	4 отгоре	Неес	Наес	печатницата
201	13 „	гетите	гетпте	„
234	11 „	нумерирани	нумерарии	„
235	8 „	британци	бритонци	автора
252	15 „	Коранкум	Корнакум	печатницата
265	20 „	269	369	автора
270	3 „	Валентиниан²	Валентиниан	печатницата
270	4 „	Албуциан	Албуциан²	„
285	13 „	magistreriae	magisteriae	„
293	6 „	lacrimbile	lacrimabile	„
369	3 отдолу	бел. 7	бел. 8	автора
382	2 „	бел. 13	бел. 3	„
393	1 „	бел 1	бел. 17	„
400	12 отгоре	Стари Бановци	Нови Бановци	„

ИЗВОРИ ЗА БЪЛГАРСКАТА ИСТОРИЯ

ТОМ II

Технически редактор: Л. Цанева
Коректор: М. Войнов
Дадена за набор на 10. X. 1957 Излязла от печат на 20. IV. 1958
Формат на хартията 58/84/8
Тираж 1000 Поръчка № 7
Печатни коли 56·75 2 приложения
Издателски коли 48·348
Книжно тяло 46 лв. Подвързия 3.30 лв.
Цена 49.30 лв.
ЛГ — II — 6 — 1958
Набрана и отпечатана в печатницата на Българската академия на науките
ул. Ив. Вазов 13, София

ad Putea
Storgosia
Asamus F.
Melta
Sostra
ad Radices
Montemno
Sub Radice
Sorta
Sparata
Lissae (Bonamansio)
Syrnota
Bessapara
Tugugerum
PHILIPPOPOLIS
(Pulpudeva)